

BM Sözleşmelerinde Bireysel Başvuru Usulleri El Kitabı

İŞKENCE MAĞDURLARI İÇİN HUKUKİ YOLLAR

OMCT Rehber Dizisi Cilt 4

İnsan Hakları Komitesi ve İşkenceye Karşı Komite
Sarah Joseph, Katie Mitchell ve Linda Gyorki

CEDAW Komitesi için
Carin Benninger-Budel

Gözden geçirme ve Güncelleme
Helena Solà Martín ve Carin Benninger-Budel

OMCT
SOS-Torture Network

İkinci Baskı

İŞKENCE MAĞDURLARI İÇİN HUKUKİ YOLLAR BM SÖZLEŞMELERİNDE BİREYSEL BAŞVURU USULLERİ EL KİTABI

YAZARLAR:

Sarah Joseph, Katie Mitchell VE Linda Gyorki: I – IV. Bölümler
Carin Benninger-Budel: V. Bölüm

GÖZDEN GEÇİRME VE GÜNCELLEME

Helena Solà Martín: I – IV. Bölümler
Carin Benninger-Budel: V. Bölüm

Basım: Sté Crea Concept
Dizgi: mostra-design.com

Birinci basım: Kasım 2006
İkinci basım: Nisan 2014

© 2014 World Organisation Against Torture (OMCT)

ISBN: 2-88894-050-7
World Organisation Against Torture (OMCT)
P.O. Box 21
8, rue du Vieux-Billard
CH-1211 Geneva 8
Switzerland

Tel: +41 (0) 22 809 49 39
Fax: +41 (0) 22 809 49 29
E-posta: omct@omct.org
Web sitesi: <http://www.omct.org/>

DİZİ EDITÖRÜ: Helena Solà Martín
YAYIMLAR DİREKTÖRÜ: Gerald Staberock

The World Organisation Against Torture (OMCT) [İşkenceye Karşı Dünya Örgütü] işkence ve kötü muamele, keyfi tutuklama, yargısız infaz, zorla kaybetme ve diğer ciddi insan hak ihlalleri ile mücadele etmekte olan dünyanın en büyük sivil toplum örgütleri koalisyonu SOS-İşkence Ağı faaliyetlerini koordine etmektedir. OMCT'nin gitgide genişleyen küresel ağı halihazırda dünyanın dört bir yanına dağılmış 92 ülkede 311 yerel, ulusal ve bölgesel kuruluş içermektedir. OMCT'nin görevlerinin önemli bir parçası, işkence ve kötü muamele mağdurlarının yerelde mevcut olmayan hukuki telafi usullerine başvurulabilirliklerinde yardımcı olmak için etkili uluslararası dava stratejileri geliştirme ihtiyacı da dahil olmak üzere, ağ üyelerinin savunuculuk ve kapasite geliştirme ihtiyaçlarına cevap vermek; ve işkence ve kötü muamelelerin yaygın veya hoş görülebilir sayıldığı devletlerde cezasızlığa son verme mücadelelerinde mağdurları desteklemektir. Bu amaçların yerine getirilmesi için OMCT, her biri mutlak işkence ve kötü muamele yasağının ihlaline yönelik bireysel şikâyetleri incelemeye yetkili bölgesel ve uluslararası mekanizmaların uygulanmasına, usullerine ve içtihatlarına ilişkin rehberlik sağlamayı hedefleyen dört ciltlik El Kitapları Serisi yayımladı. BM sözleşme organlarına yapılacak bireysel şikâyet usulleri yöntemiyle işkence mağdurlarına yönelik çözüm arayışlarına ilişkin El Kitabının bu güncellenmiş baskısı, dizinin dördüncü cildir.

BM Sözleşmelerinde Bireysel Başvuru Usulleri El Kitabı

İŞKENCE MAĞDURLARI İÇİN HUKUKİ YOLLAR

OMCT Rehber Dizisi Cilt 4

İnsan Hakları Komitesi ve İşkenceye Karşı Komite
Sarah Joseph, Katie Mitchell ve Linda Gyorki

CEDAW Komitesi için
Carin Benninger-Budel

Gözden geçirme ve Güncelleme
Helena Solà Martín ve Carin Benninger-Budel

OMCT
SOS-Torture Network

İkinci Baskı

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın 2. baskısının yenilenmesine ve güncellenmesine eşsiz yardım ve katkıda bulunanlara en derin teşekkürlerimizi ifade etmek isteriz:

Alexandra Kossin ve Seynabou Benga'ya, Birleşmiş Milletler sistemi hakkındaki muazzam bilgi birikimlerine dayanan yorum ve önerileri için; Fernanda Santana ve João Natafa Birleşmiş Milletler anlaşmalarındaki kurulların işleyişine yönelik soruları açıklığa kavuşturmakta katkıları nedeniyle; tematik bir araştırma yürüten ve bu eserin edite edilmesi ve tashihi için katkıda bulunan Emma Hunter'a; Robert Archer ve *the Plain Sense* grubuna, son okuma için; Marina Gente'ye araştırma ve genel katkıları için; ve Anne-Laurence Lacroix'e bu projenin her aşamasındaki yardımları için...

İlk baskı dolayısıyla Boris Wijkström (baş editör) ile Victoria Lee ve Aubra Fletcher (yardımcı editörler)'e çabaları için takdir ve teşekkürlerimizi sunuyoruz. Ayrıca Prof. Dr. Michael O'Flaherty ve Prof. Dr. Cees Flinterman'a İnsan Hakları Komitesi ile Kadına Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi hakkındaki uzmanlıkları dolayısıyla gerçekleştirdikleri değerlendirmeler; Sanne Rooseboom ve Sarah Atchison'a arka plan ve tematik araştırmalar; Veronica de Nogales Leprevost'a kapak illüstrasyonu ve çalışma kapsamındaki kurumlara, materyallerini kullanmamıza izin verdikleri için teşekkür ederiz.

SORUMLULUK BEYANI

Bu kitapta ifade olunan fikirler yalnızca yazarlarının görüşlerini yansıtır; herhangi bir örgütün kurumun veya hükümetin görüşlerini yansıtmamaktadır.

ÖNSÖZ

“İşkence ve zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele hiçbir şart altında haklı görülemez”. Uluslararası hukuk bu konuda daha açık olamazdı. Yine de uygulama dünya çapında öncelikli problemlerden biri olmayı sürdürüyor; işkence zalimce insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ne yazık ki dünyanın pek çok bölgesinde gerçeklik olarak karşımızda.

Bu güncellenmiş uygulama *El Kitabı* sivil toplumu olduğu kadar çeşitli hukuk uygulayıcılarının da, evrensel insan hakları telafi mekanizmalarını; işkence mağdurlarını korumak, hesap verilebilirlik, telafi ve tazminat için etkili bir şekilde kullanmalarını sağlayabilmelerine imkân tanımak, onları cesaretlendirmek ve destek sunmak niyetiyle hazırlanmıştır.

BM İnsan Hakları Komitesi veya BM İşkenceye Karşı Komite veya BM Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi gibi yapıların, takip tedbirleri geliştirmek veya etkili geçici tedbirler sağlamak gibi örneklerde de görüldüğü üzere, içtihatlarını önemli oranda kendilerinin oluşturduğunu ve çalışma usullerini kendilerinin yerleştirdiklerini söylemek yanlış olmaz.

Hukukun tedrici gelişimi aynı zamanda, insan hakları örgütlerinin ve hukukçuların evrensel mekanizmaları, kendi ülkelerindeki sistemik ve kurumsal sorunların telafisi arayışlarında stratejik davalama amacıyla etkin bir şekilde kullanabilmelerini de sağlamaktadır. Özellikle BM İşkenceye Karşı Komite'nin sağladığı mekanizma, işkenceye karşı koruma sağlayacak detaylı bir içtihat hukuku geliştirmek amacıyla stratejik olarak kullanılabilen bir araç olmayı sürdürmektedir.

Telafi mekanizmalarının evrensel insan hakları sistemine entegre edilmesini sağlamak aktivist veya hukukçular olarak bizleri düzenli profesyonel işimizin bir parçası olarak ilgilendirmelidir. Zira bu tür mekanizmalar, işkence söz konusu olduğunda özellikle önem kazanmaktadır. Kamunun gözleri önünde gerçekleşmeyen işkence iddiaları ciddi kanıt tartışmaları yaratır. İster Devlet görevlileri tarafından gerçekleştirilen tekil bir vakada olsun, ister -daha kötüsü- sistematik bir politikanın parçası olsun; davacılar kendilerini genellikle bir sessizlik kültürü ile karşı karşıya bulurlar. Bu adalete erişimin önünde ciddi bir engel oluşturabilir. Eğer mağdur ciddi suçlarla itham ediliyorsa, kamuoyu ilgisini ve sempatisini harekete geçirmek de son derece zor olabilir.

Ayrıca işkence mağdurları için telafi ve tazminat arayışının kendisi de; mağdurlara, tanıklara ve insan hakları savunucularına yönelik tehditlerle karşılaşacaktır. Bu

zorluklar karşısında uluslararası telafi mekanizmalarına başvurmak, genellikle nihai ve işkenceyi ortadan kaldırmanın en gerçekçi yolu olarak karşımıza çıkar.

Bu *El Kitabı*'nın 2006'daki ilk baskısında İnsan Hakları Komitesi ve İşkenceye Karşı Komite bölümleri, evrensel insan hakları sistemi ve içtihatları konusunda önde gelen uzmanlardan biri olan Sarah *Jozeph* tarafından kaleme alınmıştır. Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi bölümü, toplumsal cinsiyet ve insan hakları uzmanı *Carin Benninger-Budel* tarafından hazırlanmıştır. Bu kitap ayrıca OMCT hukuk ve insan hakları danışmanı Helena Sola Martin ile *Carin Benninger-Budel* tarafından yeni içtihat hukuku, Genel Yorumlar ve Nihai Gözlem Raporları'ndaki son sekiz yıllık değişimleri de kapsayan detaylı bir inceleme de içermektedir. Ayrıca içtihadın evrimi de dikkate alınmıştır; birkaçını ifade etmek gerekirse, örneğin kadınların şiddetten korunması, soruşturma yükümlülüğünün alanı ve modern telafi ve tazminat kavramı gibi...

Bu çalışmanın hukukçulara, insan hakları savunucularına, OMCT'nin SOS-İşkence ağı üyelerine pratik bir faydasının olmasını ümit ederiz. Bu çalışmaların, uygulamadaki boşluğu kapatacak ve bizi "*ışkence hiçbir şart altında haklı görülemez*" hukuki yükümlülüğüne daha da yaklaştıracak çabalarına cesaret vermesini isteriz.

Gerald Staberock
Genel Sekreter
Şubat 2014

İçindekiler

<i>Teşekkür</i>	5
<i>Sorumluluk Beyanı</i>	5
<i>Önsöz</i>	6
Giriş	19
BÖLÜM I - İNSAN HAKLARI KOMİTESİ İLE İŞKENCE KARŞITI KOMİTE: GENEL BİR BAKIŞ	23
1.1. İşkencenin ve Diğer Kötü Muamelenin Uluslararası Alanda Yasaklanması	25
1.2. Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi	30
1.3. İnsan Hakları Komitesi	33
1.3.1. Raporlama	33
1.3.2. Bireysel Şikâyet Usulü	34
1.3.3. Genel Yorumlar	35
1.3.4. Devletlerarası Şikâyetler	36
1.4. İşkence ve Diğer Zalimce, İnsanlık dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme	36
1.5. İşkenceye Karşı Komite	38
1.5.1. Raporlama	39
1.5.2. Bireysel Şikâyet Usulü	39
1.5.3. Genel Yorumlar	39
1.5.4. Devletlerarası Şikâyetler	39
1.5.5. Araştırma Usulü	39
1.5.6. İhtiyari Protokol Kapsamındaki Görevler	39
1.6. Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ile İşkenceye Karşı Sözleşmenin Etkisi	40
BÖLÜM II - İNSAN HAKLARI KOMİTESİ VE İŞKENCEYE KARŞI KOMİTE USULLERİ	47
2.1. Bireysel Şikâyet Usulü	49
2.1.1. Kabul Edilebilirlik Kriterleri	49
a. Geçerli bir başvurunun varlığı kuralı	49

b. Yargısal Gereklilikler	53
i. Ratione Materiae	53
ii. Ratione Temporis	54
iii. Ratione Loci	55
iv. Ratione Personae	59
c. İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi	60
i. Başvurulabilecek Mekanizmalar	62
ii. Bir Kişi İç Hukuk Yollarını Nasıl Tüketebilir?	64
iii. İç Mekanizmalara dair Usulî Gereklilikler	65
iv. Etkisiz ve Erişim İmkânı Olmayan Mekanizmalar	66
v. Mekanizmaların Masraflı Olması	70
vi. Telif Mekanizmalarının Gereğinden Uzun Sürmesi	71
vii. İspat Yükü	73
d. Herhangi Başka Bir Uluslararası Kuruma Eşanlı Başvuru Yapmamış Olmak	73
i. UMSHS	73
ii. İKS	76
e. Başvuru Hakkının Kötüye Kullanılması/Başvuruda Hakkı Olmayan Gecikme	77
2.1.2. İHK ve İKK'ye Nasıl Başvurulur?	79
a. Başvuruda Bulunmak İçin Temel Rehber	79
b. Hukuki Yardım ve Temsil	91
c. Teslim Ücretleri	91
d. Başvuru Dilekçeleri	91
e. Olguların Tespiti	86
2.1.3. Şikâyetin Ele Alınma Süreci	92
a. İHK ve İKK'de Usul	95
i. Kayıt ve Kabul Edilebilirliği İlişkin İlk Değerlendirmeler	95
ii. Geçici Tedbirler	95
iii. Taraf Devlet'e İletme	96
iv. Kabul Edilebilirlik	97
v. Şikâyetin Esaslarının Değerlendirilmesi	98
vi. Görüşlerin Takibi	99
vii. Çeşitli Hususlar	100
b. Başvuru Mekanizması Tercih	101
i. Bölgesel Sözleşmeler	103

2.2. Geçici Tedbirler	104
2.2.1. Hangi Durumlarda Geçici Tedbir Uygulanması Gerekir?	106
2.2.2. Geçici Tedbirlerin Hukuki Statüsü	108
2.3. Diğer Usuller	124
2.3.1. UMSHS ve İKS Uyarınca Raporlama Usulleri	124
a. Raporlama Sistemine Genel Bakış	124
b. Raporlama Sistemi Reformu	128
c. Raporlama Usulünün İşkence Mağdurları Tarafından ve Onlar Lehine Kullanımı	131
2.3.2. İKK Soruşturma Usulü	134
a. Bilgi Toplanması	135
b. Bağımsız bir Soruşturma	135
c. Gizlilik	135
d. Usulün Eleştirisi	136
e. 20. Madde Soruşturması için Bilgi Sunmak	136
f. Uygulamada 20. Madde	137
2.3.3. İKS İhtiyari Protokol	138
a. Protokol'ün Amacı	139
b. İşkence ve Diğer Zalimce İnsanlık dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezanın Önlenmesi Alt Komitesi	139
i. Alıkoyma Mekanlarına Ziyaret	140
c. Taraf Devlet'in Yükümlülükleri	142
d. Ulusal Önleme Mekanizması	144
i. UÖM'nin İşlevleri	145
ii. UÖM'ler ile Alt Komite Arasındaki İlişki	146
e. Başvuruda Bulunanların veya Bilgi Sağlayanların Korunması	146
2.3.4. Birleşmiş Milletler İşkence Özel Raportörü	147
a. Özel Raportör'ün Temel İşlevleri	148
i. Acil Başvurular	148
ii. İddia Mektupları	148
iii. İnceleme Ziyaretleri	149
b. Raporlar	150
c. Özel Raportör Başvurusuna İlişkin Pratik Bilgi	150
2.3.5. Keyfi Alıkoyma Çalışma Grubu	152
a. Keyfi Alıkoyma Çalışma Grubunun Yetkisi	153
b. Çalışma Usulü	153

i. Bireysel Şikâyetler	153
ii. Görüşler	154
iii. Acil Eylem	155
iv. Ülke Ziyaretleri	155
c. Diğer İnsan Hakları Mekanizmalarıyla Koordinasyon	156
d. Pratik Bilgiler	156
2.4. Takip Usulü	157
2.4.1. İnsan Hakları Komitesi Takibi	157
a. Nihai Gözlemlerin Takibi	157
b. İhtiyari Protokol Kapsamındaki “Görüşler”in Takibi	159
2.4.2. İKK Takibi	160
a. Nihai Gözlemlerin Takibi	160
b. İKS'nin 22. Maddesindeki Bireysel Başvuruların Takibi	161
2.4.3. İHK ve İKK Tavsiyelerine Ne Kadar Uyulduğunu Ölçmek	162
2.4.4. Sonuç	164
BÖLÜM III - İNSAN HAKLARI KOMİTESİ	165
İÇTİHATLARI	
3.1. Madde 7	166
3.1.1. Madde 7'nin Mutlak Niteliği	166
3.1.2. Madde 7'nin Kapsamı	166
3.1.3. İşkence ve Zalimce, İnsanlık dışı veya Aşağılayıcı Muamelenin Tanımı	168
a. İşkence Bulguları	169
b. Zalimce, İnsanlık dışı veya Aşağılayıcı Muamele Bulguları	171
3.1.4. Madde 7'nin “Cezalandırma” Edimi için Uygulanması	172
3.2. Madde 7 İçtihatları	173
3.2.1. Polis Şiddeti	173
3.2.2. Gözaltında Kötü Muamele	176
3.2.3. Gözaltı Koşulları	178
3.2.4. Tecrit	180
3.2.5. Incommunicado Alıkoyma	181
3.2.6. Kişilerin Göçmen Merkezlerinde Belirsiz Süreli Ahkonulması	182
3.2.7. Kaybetmeler	183
3.2.8. Manevi İzdırıp	185

3.2.9. Rıza Verilmemiş Tıbbi Deney ve Muamele	187
3.2.10. Bedenî Cezalandırma	189
3.2.11. Ölüm Cezası	190
a. İnfaz Yöntemi	191
b. Ölüm Hücresi Olgusu	191
3.2.12. Zalimce Cezalar	194
3.2.13. Suçluların İadesi, Sınırdışı, Geri Gönderme	194
a. Bir Ülkeyi Terk Etmeye Zorlanmaktan Kaynaklı Acı ve Mağduriyet	198
3.2.14. Madde 7 Kapsamındaki Toplumsal Cinsiyet Temelli İhlaller	199
3.2.15. Madde 7 İhlal Edilerek Elde Edilen İfadelerin Kullanılmaması	202
3.2.16. Madde 7 Kapsamındaki Pozitif Yükümlülükler	204
a. Yasa Çıkarma ve Uygulama Ödevi	204
b. İşkence İddialarının Soruşturulması Ödevi	205
c. Etkili Bir Telafi ve Giderim Dahil Olmak Üzere Düzeltme Yapma Ödevi	209
d. Personeli Uygun Bir Şekilde Eğitim Ödevi	212
e. Usuli Güvenceler	212
3.2.17. Madde 7'nin Diğer UMSHS Hükümleri ile Çakışması	214
3.3. Madde 10 İçtihatları	214
3.3.1. Madde 10 Uygulaması	215
3.3.2. Alıkonulmanın Koşulları	216
3.3.3. Incommunicado Alıkonma ve Tecrit	220
3.3.4. Ölüm Hücresi Olgusu	221
3.3.5. Madde 10 Kapsamındaki Usuli Ödevler	221
a. Hamile Kadınların Alıkonulmaları	222
b. Tutuklu ve Hükümlülerin Birbirlerinden Ayrılması	222
c. Küçük Mahpuslar için Korumalar	223
3.3.6. Rehabilitasyon Ödevi	225

BÖLÜM IV - İŞKENCEYE KARŞI KOMİTE İÇTİHATLARI **227**

4.1. İşkencenin Tanımı **229**

4.1.1. Mutlak İşkence Yasağı	231
4.1.2. Madde 1'deki İşkence Tanımının Özellikleri	232

a. Acı ve Izdırap	232
b. Kasıt	232
c. Amaç	233
d. Fil ve İhmal	233
e. Kamu Görevlileri veya Resmi Yetkiye Dayanarak Hareket Eden Herhangi bir Kişi	233
f. Hukuki Yaptırımlara İçkin ve veya İçinde Olan Acı veya Izdırap	236
g. Kırılgan Gruplar	237
4.1.3. İşkence Edimlerini Önleme Ödevinin İhlali	238
4.2. İKS Kapsamında Zalimce, İnsanlık dışı veya Aşağılayıcı Muamele	240
4.3. Geri Göndermeme	244
4.3.1. Madde İddialarının İspatı	247
4.3.2. İspat Yüğü	247
4.3.3. Kabul Eden Ülkenin Koşulları	249
4.3.4. Kişisel Risk	250
4.3.5. Ulusal Mahkeme Kararları	252
4.3.6. “Kabul Eden Devlet’e” Döndüğünde Bir Kez Daha Sınır dışı Edilme Riski	252
4.3.7. Madde 3 ve Mülteci Sözleşmesi	253
4.3.8. Yasadışı Gönderme ve Terörle Mücadele	245
4.3.9. Diplomatik Güvence	255
a. Diplomatik Güvenceler Hakkındaki İçtihatlar	258
4.4. Taraf Devlet’in İşkenceye İlişkin Bilgisine İlişkin Ulusal Güvenlik İddiaları	261
4.5. Ölüm Cezası	262
4.6. İKS’ye Göre Kadına Yönelik Şiddet	263
4.7. İKS’ye Göre Pozitif Yükümlülükler	266
4.7.1. Mevzuatın Çıkarılması ve Uygulanması Görevi	268
4.7.2. İddiaları Soruşturma Görevi	270
4.7.3. Telif ve Giderim Ödevi	275
4.8. Sözleşmenin İhlali ile Elde Edilen İfadelerin Kullanılmaması	278
4.9 İKS Çerçevesinde Evrensel Yargı	280
4.9.1 Bazı Devlet Görevlilerinin Dokunulmazlığı	282

BÖLÜM V - KADINLARA YÖNELİK HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ORTADAN KALDIRILMASINA DAİR SÖZLEŞMEYE EK İHTİYARİ PROTOKOLE GÖRE BİREYSEL BAŞVURU	285
5.1 Giriş: Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol ve İşkence Mağdurları için Uygulanabilirliği	287
5.2. Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW)	292
5.2.1. Madde 1: Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Tanımı	292
5.2.2. Madde 2: Genel Taahhütler	293
5.2.3. Madde 3: Fiili (de Facto) Eşitlik	294
5.2.4. Madde 4: Geçici Önlemler	294
5.2.5. 5. Madde: Ayrımcı Gelenek ve Uygulamaların Ortadan Kaldırılması	295
5.2.6. 6-16. Maddelerde Korunan Haklar	296
5.3 Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi (CEDAW Komitesi)	296
5.4 Sözleşmeye Göre CEDAW Komitesinin İzleme ve Denetleme Görevi	297
a. Raporlama Süreci	297
b. Devletlerarası Başvuru	298
c. Genel Tavsiye Kararları	299
5.5 CEDAW Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokole Göre CEDAW Komitesinin Çalışma Usulü	289
a. Başvuru Usulü	302
b. İnceleme Usulü	302
5.6 Başvuru Usulünün Aşamaları	305
5.6.1 Başvurunun Alınması	306
5.6.2 Başvurunun Kaydedilmesi	307
5.6.3 Geçici Tedbir Talebi	308
5.6.4 Kabul Edilebilirlik Kriterleri	309
a. Usul Kuralları	311
b. Yargısal Gereklilikler	313

i. Ratione Materiae (Konu Bakımından Yetki) -Kadına Yönelik Şiddet	313
ii. Ratio Loci (Yer Yönünden Yetki)	315
c. İç Hukuk Yollarının Tüketilmiş Olması	317
i. Başvurulacak İç Hukuk Yolları	318
ii. İç Hukukta Şikâyetin Özü İtibarıyla İleri Sürülmüş Olması	318
iii. İç Hukukun Usulî Sınırlarına Riayet	319
iv. Etkisiz İç Hukuk Yolları	319
v. İç Hukuk Yollarının Makul Olmayan Uzunluğu	320
vi. İç Hukuk Yollarının Mevcut ve Kullanılabilir Olması	321
vii. İç Hukuk Yollarının Masraflı Olması	321
d. Aynı Başvurunun İncelenmekte Olması Nedeniyle Kabul Edilemezliği	322
e. Başvurunun CEDAW Sözleşmesi Hükümlerine Uygunluğu	323
f. Başvurunun Açıkça Temelsiz (Asılsız) ve Yeterli Dayanaktan Yoksun Olması	325
g. Başvuru Hakkının Kötüye Kullanılması	326
h. Ratione Temporis (Zaman Bakımından Yetki)	326
5.6.5 Başvurunun Esastan Değerlendirilmesi; Görüş ve Genel Tavsiye Kararları	327
5.6.6 İzleme	329

5.7 CEDAW Komitesinin Kadına Yönelik Şiddete İlişkin İçtihatları **329**

5.7.1 Kadınların Devlet Görevlilerinin Şiddetinden Korunması	331
a. Gözetim Altındaki (Tutuklu ve Hükümlü) Kadınlara Yönelik Şiddet	332
5.7.2 Kadınların Özel Kişilerin Şiddetinden Korunması	333
a. Ev İçi Şiddet	335
i. Yasal ve Kurumsal Koruma Tedbirleri	335
ii. Şiddete Karşı Bireysel Koruma Sağlama ve Mevzuat Çıkarma ve Uygulama Görevi	336
iii. Ev İçi Şiddeti Tanımlamak	337
iv. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Usulî Şartlar	338
v. İspat Yükü	338
vi. İddiaları Soruşturma Görevi	339
vii. Toplumsal ve Kültürel Kalıplara Dayalı Ayrımcılık	339

b. Zorla Kısırlaştırma	340
c. Gebeliğin Zorla Sürdürülmesi	340
d. Tecavüz	341
i. Cinsiyet Kalıpları ve Tecavüz Mitleri	341
ii. Tecavüz Mağdurlarının Korunması ve Giderim	341
5.8 CEDAW Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol ile	342
İlişkili Diğer Başvuru Usulleri -En Uygun Yolu Seçmek	
Kaynakça	345
Dava Listesi	347
Kavram Dizini	357
Ekler	363
1. MEDENİ VE SİYASİ HAKLARA İLİŞKİN ULUSLARARASI SÖZLEŞME	365
2. MEDENİ VE SİYASİ HAKLARA İLİŞKİN ULUSLARARASI SÖZLEŞMEYE EK İHTİYARİ PROTOKOL	376
3. İŞKENCEYE VE DİĞER ZALİMANE, İNSANLIK DIŞI VEYA ONUR KIRICI MUAMELE VEYA CEZAYA KARŞI SÖZLEŞME	381
4. İNSAN HAKLARI KOMİTESİ İNSAN HAKLARI KOMİTESİ İÇTÜZÜĞÜ	390
5. İŞKENCEYE KARŞI KOMİTE İÇTÜZÜĞÜ (USUL KURALLARI)	406
6. KADINLARA KARŞI HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİ	431
7. KADINLARA KARŞI HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİ EK İHTİYARİ PROTOKOL	440
8. KADINLARA YÖNELİK AYRIMCILIĞIN ORTADAN KALDIRILMASI KOMİTESİNİN İÇTÜZÜĞÜ (USUL KURALLARI)	445
9. MAHPUSLARIN ISLAHI İÇİN ASGARİ STANDART KURALLAR	465
10. KOLLUK GÜÇLERİNİNİZOR VE SİLAH KULLANMALARINA DAİR TEMEL PRENSİPLER	479
11. İNSAN HAKLARI AVRUPA MAHKEMESİNDE RAMZY v. HOLLANDA DAVASINDA ÜÇÜNCÜ TARAF OLARAK MÜDAHİLİK	485
12. CEDAW KOMİTESİNE BİREYSEL BAŞVURU- A.S. v. MACARİSTAN	495

GİRİŞ

Bu *El Kitabı*'nın amacı, Birleşmiş Milletler insan hakları belgelerindeki işkence ve kötü muamele yasağının ihlali ile ilgili olarak hangi telafi mekanizmalarının çalıştırılabileceğine ilişkin bir rehberlik sağlamaktır. İşkence ve diğer her türlü zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezalar uluslararası hukuk tarafından mutlak surette yasaklanmıştır; bunlara hiçbir koşul altında, her ne gerekçeyle olursa olsun hoşgörü gösterilemez.¹ Birleşmiş Milletler antlaşmaları temel insan haklarının küresel düzeyde tanınıp korunması ile ilişkili olarak olağanüstü bir imkânı sunmaktadır. Bu *El Kitabı*'nın I ilâ V. bölümleri arası, üç çekirdek Birleşmiş Milletler insan hakları sözleşmesiyle teşekkül etmiş üç kurulun; yani İnsan Hakları Komitesi, İşkenceye Karşı Komite ve Kadına Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'nin usul ve uygulamalarına odaklanmaktadır.

İşkence ve diğer her türlü zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezalar 1966 tarihli Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin (UMSHS) 7. maddesi gereği yasaklanmıştır. 7. madde gözetimdeki kişilere ve özellikle dezavantajlı grup mensuplarına insani muamele hakkını güvenceleyen 10. madde ile de desteklenmiştir. UMSHS'de yer alan haklar uluslararası düzeyde İnsan Hakları Komitesi (İHK) tarafından izlenmekte ve denetlenmektedir.

İşkence ve diğer her türlü zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele; aynı zamanda özel içerikli bir başka antlaşma yani 1984 tarihli İşkence ve Her Türlü Zalimce, İnsanlık dışı veya Aşağılayıcı Muamele ve Cezalandırmaya Karşı Sözleşme [*İşkenceye Karşı Sözleşme - İKS*] ile de yasaklanmıştır. Bu sözleşmenin Denetim ve takibi uluslararası düzeyde, İşkenceye Karşı Komite (İKK) tarafından yerine getirilmektedir.

Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, ayrımcı politika ve uygulamaların önlenmesi aracılığıyla, öncelikle kadınlar ve erkekler arasında eşitliğin sağlanmasını hedefler. Bu nedenle esas olarak işkence ve kötü muameleyle yönelik özel bir yasak içermez. Yine de CEDAW sözleşmesi ayrımcılığın burada vurgulanan ihlaller için eşaslı bir nitelik taşıdığı özel bazı durumlarda alternatif bir telafi usulü olarak görülebilir.

Bölüm I'de Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ile İşkenceye Karşı Sözleşme; ayrıca İnsan Hakları Komitesi ile İşkenceye Karşı Komite ele alınacaktır. Bölüm II'de bu iki yapının çalışma usulleri açıklanacaktır. Bölüm 2.1'de Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ile İşkenceye Karşı Sözleşme kapsamındaki

bireysel şikâyet usullerine odaklanılacaktır. Bu usullere göre, kişi şikâyetlerini bu yapılardan, nihai olarak haklarının devlet tarafından ihlal edildiğini saptayabilecek herhangi birine yöneltebilecek ve Devlet'in ihlali karşısında bir telafiye hak kazandığı tespit edilebilecektir. Bölüm 2.1'de şikâyetlere yönelik olarak, esasa geçilmezden evvel karşılanmış olması gereken kabul edilebilirlik kriterlerinin neler olduğu, bir şikâyetin nasıl ileri sürebileceğine yönelik pratik bir rehber ve komitelerin şikâyetleri ele alma usulleri gibi konular içerilmektedir.

Bölüm 2.2 geçici tedbirleri konu edinir. Bazı durumlarda kişiler, komitenin söz konusu kişinin bir insan hakları ihlalinin mağduru olduğuna yönelik kararını bekleyebilecek durumda olmayabilirler. Kişinin ilgili komitenin nihai kararını beklerken telafi edilemez zararlara uğramasını engelleyecek geçici koruma güvencesinden yararlanmasını gerektiren acil bir durum söz konusu olabilir. Geçici tedbirlerin nasıl tedavi edilebileceği ve hangi durumlarda sağlanabileceği konularına Bölüm 2.2'de değinilmektedir.

Bölüm 2.3 BM kapsamında yer alan raporlama usulleri, İKS'deki araştırma usulleri İKS- İhtiyari Protokol'de yer alan yeni usuller, İşkence Özel Raportörünün ve Keyfi Gözaltı Çalışma Grubu yetkileri gibi diğer usullere odaklanmaktadır. Bölüm 2.4 İşkenceye Karşı Komite ile İnsan Hakları Komitesinin takip prosedürlerine yöneliktir.

Bölüm 3, İHK'nın UMSHS kapsamında, işkence ve zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezalandırma meseleleri ile ilgili içtihatlarına, yani vakalardan ve diğer kaynaklardan doğan hukuka odaklanır. İKK'nın içtihatları için aynı işlevi, Bölüm 4 görmektedir.

Bölüm 5'te CEDAW Sözleşmesi ve İhtiyari Protokol kapsamındaki bireysel şikâyetlerin dosyalanma usulleri tartışılmaktadır. Kadınlara yönelik ayrımcılık örüntüleri, kadınların işkence ve diğer her türlü kötü muameleye maruz kalmama hakları da dahil olmak üzere birtakım haklarından yararlanmalarını engellemektedir. Ayrıca ayrımcı yasa ve politikalar, kadınların bu ihlallere yönelik olarak ulusal mahkemeler nezdinde bir telafi arayışında bulunmalarına da engel olabilir. *El Kitabı*'nın bu bölümünde açıklandığı üzere her iki bağlamdan kaynaklı bireysel şikâyetlerle ilgili olarak CEDAW komitesine başvurulabilmektedir.

Bu *El Kitabı*'nda üç metin kutusu, iki tablo ve on iki ek yer almaktadır. *Metin kutusu* - i İnsan Hakları Komitesi'ne yapılan bir şikâyetin farklı değerlendirme aşamalarını gösteren bir akışı içerir. *Metin kutusu* - ii'de UMSHS'nin 7. ve 10. maddelerinde düzenlenen işkence ve zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleye dair örnek bir şikâyet sunulmuştur. Bu örnek şikâyetin amacı,

şikâyetin başarıya ulaşabilmesi için, nasıl bir yapıya sahip olması gerektiğini, ileri sürülebilecek argüman türlerini ve sunulacak kanıt tiplerini gösterebilmektir. *Metin kutusu - iii* Kadına Yönelik Şiddet Özel Raportörünün yetki ve çalışma metotları hakkında bilgi içerir. İki *Tablo*'da ilgili İhtiyari Protokol'leri (UMSHS ve CEDAW) imzalayan ve İşkenceye Karşı Sözleşme'nin (bireysel şikâyet mekanizması ile ilgili) 22. maddesi gereği beyanda bulunan ülkelerin isimleri ve imza tarihleri yer almaktadır. Bu tablolar özellikle belli bir ülke ile ilgili olarak, şikâyet usullerinin konu edilip edilemeyeceğini ve yargı yetkisinin hangi tarihten sonra başladığının belirlenmesini ortaya koymakta fayda sağlayacaktır.

Ekler, ilgili antlaşmalar veya diğer uluslararası belgeler gibi, okuyucu için önemli referans metinler içermektedir. Ek 1 ve 2'de Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ile İhtiyari Protokol; Ek 3'te İşkenceye Karşı Sözleşme; Ek 4 ve 5'te İnsan Hakları Komitesi ile İşkenceye Karşı Komite'nin usul kuralları yer alır. CEDAW ve İhtiyari Protokolleri, Ek 6 ve 7'de sunulmuştur. İnsan Hakları Komitesi ile İşkenceye Karşı Komitenin içtihatlarıyla ilgileri düşünülerek, Ek 9 ve 10'da Birleşmiş Milletler Mahpuslara Yönelik Asgari Muamele Standartları ile Kanun Koruyucu Görevlilerin Güç ve Ateşli Silah Kullanmalarına İlişkin Temel İlkeler'e yer verilmiştir. Ek 11 ve 12, sınır dışı harici vakalar veya CEDAW Komitesi önündeki başvurular için faydalı olabilecek referans materyaller de dahil olmak üzere örnek bazı itirazlar içermektedir. Metin boyunca tartışılmakta olan mesele ile ilgili olan yerlerde eklere gönderme yapılmıştır.

Okuyucuyu bu *El Kitabı*'nda kullanılan bazı terimler hakkında aydınlatmamız gerekiyor. Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, UMSHS şeklinde; İşkence ve Her Türü Zalimce, İnsanlık dışı veya Aşağılayıcı Muamele ve Cezalandırmaya Karşı Sözleşme, İKS veya "İşkenceye Karşı Sözleşme" şeklinde; Kadına Yönelik Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, "CEDAW Sözleşmesi" şeklinde kısaltılmıştır. İnsan Hakları Komitesi, İşkenceye Karşı Komite ve Kadına Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi; özellikle "Komite", "sözleşme kurulu" veya "sözleşme izleme kurulu" anlamında eşanlı kullanılması gereken yerlerde sırasıyla İHK, İKK ve CEDAW Komitesi şeklinde kullanılmıştır. Ülkelere "Devlet" ve bir sözleşmeye taraf olan ülkelere, sözleşmeye "Taraf Devlet" denilmiştir. Bireysel bir şikâyete "başvuru" veya "komünikasyon" [veya genellikle "vaka" – Türkçeye çevirenin notu] denilmiş olabilir. Böyle bir başvuruda bulunan veya adına böyle bir başvuru yapılan kişi "başvurucu" veya "şikâyetçi"dir.ⁱⁱ UMSHS'nin Birinci İhtiyari Protokolü "İhtiyari Protokol" veya "İP"; İKS İhtiyari Protokolü "İKS İP" şeklinde kısaltılmıştır. Ulusal İnsan Hakları Kurumları, "UİHK" olarak kullanılmıştır.

ii Bir başvuru veya şikâyetçi, bir başka kişiyi kendisi adına başvuru yapması için yetkilendirmiş olabilir. Bkz. Bölüm 2.1.2(b).

Sözleşmeler kapsamında haklarında karar verilmiş olan vakalara gönderme yapılırken, BM'nin resmi belge numaraları kullanılmamıştır. Keza Genel Yorum numaraları için de bu durum geçerlidir.ⁱⁱⁱ Kullanılan çok sayıda dosya olduğu düşünüldüğünde, resmi belge numaraları kullanılsaydı, hantal bir atf sistemi söz konusu olacaktı. UMSHS İhtiyari Protokol dosyaları için şu atf şekli kullanılmıştır: İHK, *Quinteros v. Uruguay*, Comm. No. 107/1981. İlk olarak, diğer antlaşmalardaki komitelerden ayırabilmek amacıyla İHK etiketi kullanılmıştır. İlk isim başvuru veya şikâyetçinin ismidir; ikinci isim ise kendisine karşı başvuruda bulunulan Devlet'in ismidir. İlk sayı, dosyanın kayıt numarasıdır; örneğin bu başvuru İHK'deki 107. başvurudur. İkinci sayı ise başvuruda bulunulan yılı ifade eder (kararın verildiği yılı değil). İKK ile CEDAW Komitesi için de benzer bir format kullanılmıştır: İKK, *Tala v. Sweden*, Comm. No. 43/1996, veya CEDAW Committee, *A.T. v. Hungary*, Comm. No. 2/2003 örneklerinde olduğu gibi. Genel Yorumlara “Genel Yorum No. xx” şeklinde, İHK veya İKK tarafından kabul edilme sırası esas alınarak verilen sayı ile atıfta bulunulmuştur. Örneğin “Genel Yorum No. 20”, İHK'nin bu şekilde kabul ettiği yirminci yorum olduğunu gösterir. CEDAW Komitesi'nin Genel Tavsiyelerine “Genel Tavsiye xx” denilmiştir; burada verilen sayı, tavsiyenin kabul edildiği sıra sayısını gösterir.

Son olarak, okuyucuyu verilen linklerin geçen zaman içerisinde çalışmaz hale gelebileceği konusunda uyararak isteriz. Özellikle web sayfaları, indirilebilir dosyalar ve diğer web kaynakları bozuk veya erişilemez hale gelmiş olabilir.

iii Genel Yorum konusu Bölüm 1.5.3.'te açıklanmıştır.

BÖLÜM I
İNSAN HAKLARI KOMİTESİ İLE
İŞKENCE KARŞITI KOMİTE:
GENEL BİR BAKIŞ

1.1. İŞKENCENİN VE DİĞER KÖTÜ MUAMELENİN ULUSLARARASI ALANDA YASAKLANMASI¹

Bu *El Kitabı* işkence ile diğer her türlü zalimce, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele ve ceza yasağının ihlal edildiği durumlarda, özellikle de Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (UMSHS),² İşkence ve Diğer Zalimce, İnsanlık dışı ve Aşağılayıcı Muamele ve Ceza Karşıtı Sözleşme (İKS)³ ile Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)⁴ kapsamında söz konusu olabilecek telafi mekanizmalarına yönelik bir rehber olması için tasarlanmıştır. Bu Sözleşmeler kapsamındaki ilgili usul ve içtihatlarla geçmeden önce uluslararası hukuk kapsamındaki işkence ve kötü muamele yasağının temel özelliklerini akılda tutmak gerekir.

İşkencenin ve diğer her tür fena muamelelerin yasaklanması, evrensel düzeyde kabul görmektedir ve temel uluslararası ve bölgesel insan hakları enstrümanlarının hemen tamamında yer almaktadır.⁵ Bu aynı zamanda, uluslararası teamül hukukunda da mutlak bir şekilde yerleşmiş ilkelerden biridir. Öyle ki, bütün devletler için ve bütün dönemlerde, söz konusu Devlet'in bu yasağın gerektirdiği yükümlülüklerle bağlı olup olmadığına bakılmaksızın geçerlidir.⁶

İşkence ve kötü muamele yasağını düzenleyen uluslararası enstrümanların hepsi, bunu mutlak ve sınırlanamaz nitelikte bir hak olarak kabul etmektedirler.⁷

- 1 Uluslararası hukuk uyarınca işkence yasağının durumunu açıklayan Bölüm 1.1, Ramzy v. Hollanda davasında 22 Kasım 2005 tarihinde İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'ne sunulan Ortak Üçüncü Şahıs müdahalesindeki tanımı esas almaktadır. Ek 11'de sunulmuştur.
- 2 Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi 16 Aralık 1966 tarih ve 2200A (XXI) sayılı Genel Kurul Kararı ile imza, onay ve yürürlük için açılmış; 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ek 1'de sunulmuştur.
- 3 İşkence ve Diğer Zalimce, İnsanlık dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme 10 Aralık 1884 tarih ve 39/46 sayılı Genel Kurul Kararı ile imza, onay ve yürürlük için açılmış; 26 Haziran 1987 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ek 3'te sunulmuştur.
- 4 Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme 18 Aralık 1979 tarih ve 34/180 sayılı Genel Kurul Kararı ile imza, onay ve yürürlük için açılmış; 3 Eylül 1981'de yürürlüğe girmiştir. Ek 6'da sunulmuştur.
- 5 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (Madde 5); UMSHS (Madde 7); Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (Madde 5); İnsan ve Halkların Haklarına İlişkin Afrika Şartı (Madde 5); Arap İnsan Hakları Sözleşmesi (Madde 13); İşkence ve İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezanın Önlenmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi. İşkenceye karşı yasak, aynı zamanda uluslararası insanlık hukukta; 1907 tarihli IV. Lahey Sözleşmesine, 1949 Cenevre Sözleşmelerine ve 1977 tarihli iki Ek Protokolüne eklenmiş yönetmeliklerde düzenlenmiştir.
- 6 Bkz. Aşağıda teamüli uluslararası hukuk uyarınca yasağın *jus cogens* statüsü hakkındaki tartışma.
- 7 İşkence ve kötü muamele yasağı için istisna hükmü bulunmamaktadır: bkz. UMSHS'nin 4(2); İKS'nin 2(2) ve 15. maddeleri; Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 27(2). maddesi; Madde 4(c) İnsan Hakları Arap Sözleşmesi; Amerikan İşkenceyi Önleme ve Cezalandırma Sözleşmesi'nin 5. Maddesi; Tüm İnsanların İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele Görmeye veya Cezaya Maruz Kalmasına Karşı Koruma Bildirgesi 3. Maddesi. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı, 5. Maddede işkence ve kötü muameleyi yasaklar; Afrika Şartı'nda bir muafiyet hükmü yoktur.

UMSHS’de bu yasak madde yedide dile getirilmektedir: “Hiç kimse işkenceye veya zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezaya maruz bırakılamaz”. UMSHS’nin 4(2). maddesi, 7. maddedeki yasağın “ulusun yaşamını tehdit eden olağanüstü bir durumun meydana gelmesi” durumunda bile sınırlandırılmaz olduğunu düzenler. Böylece 7. ve 4(2). maddeler birlikte, bu sözleşme kapsamında, yasağın mutlak olduğunu söylerler.

Genel Yorum No. 20’de İHK, ayrıca şunu da dile getirmektedir:

“7. madde herhangi bir kısıtlamaya olanak tanımamaktadır. Komite, 4. maddede değinilen olağanüstü hallerde dahi Sözleşme’nin 7. maddesinin uygulanmasının askıya alınmasının mümkün olmadığını ve hükümlerinin her zaman yürürlükte olması gerektiğini teyit etmektedir... 7.maddesinin ihlali veya yükümlülüklerin hafifletilmesi için gerekçe olamayacağına dikkat çekmektedir”.⁸

Yasağın mutlak niteliği İşkenceye Karşı Sözleşme’de de mahfuzdur. İKS’nin 2(2). maddesine göre:

“Hiçbir istisnai durum, ne harp hali ne de bir harp tehdidi, dahili siyasi istikrarsızlık veya herhangi başka bir olağanüstü hal, işkencenin uygulanması için gerekçe gösterilemez”.⁹

Yasağın sınırlandırılmazlığı, insan hakları izleme kurulları, insan hakları mahkemeleri ve İHK, İKK, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi (İHAM), İnter-Amerikan Komisyon ve Mahkemesi, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Afrika Komisyonu, Uluslararası Adalet Divanı (UAD) ve Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM) de dahil olmak üzere, uluslararası kurumlar tarafından çeşitli kereler dile getirilmiştir.¹⁰

8 Genel Yorum No. 20, 7. madde hakkında değişik Genel Yorum No. 7, (1992) UN Doc. HRI/GEN/1/Rev.6, 151(2003), para. 3. (buradan itibaren, Genel Yorum No. 20).

9 İKK de ayrıca, Genel Yorum No. 2’de zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezalandırma yasağı uygulamasının istisnasız niteliğini ifade etmiştir. Raporlama İlkeleri, İKK, Genel Yorum No. 2, Taraf Devletlerin 2. Maddeyi Uygulamaları (2007) UN Doc. CAT/C/GC/2/CRP.1/Rev.4 (bundan sonra, Genel Yorum No. 2), para. 6. Ayrıca bakınız İKK, *Sonko v. İspanya*, Comm. 368/2008, para. 10.4.

10 Bkz. Genel Yorum No. 20, para. 3 (yukarıda atf yapılmıştır); 4. madde hakkında Genel Yorum No. 29 (Olağanüstü Hal), (2001) UN Doc. HRI/GEN/1/Rev. 6, 186 (2003) (buradan itibaren, Genel Yorum No. 29); ABD hakkında Concluding Observations, (2006) UN Doc. CAT/C/USA/CO/2, para. 14; İKK’nin Rusya Federasyonu Raporları Değerlendirmesi (2002) UN Doc. CAT/C/CR/28/4, para. 90; Mısır, (2002) UN Doc. CAT/C/CR/29/4 A/57/54, para. 40; ve İspanya, (2002) UN Doc. CAT/C/SR.530 A/58/44, para. 59; Inter-Amerikan davaları, örneğin *Castillo-Petruzzi et al. v. Peru*, Series C, No. 52, Inter-Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi 30 Mayıs 1999 tarihli karar, para. 197; *Cantoral Benavides v. Peru*, Series C, No. 69, Inter-Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi 18 Ağustos 2000 tarihli karar, para. 96; *Maritza Urrutia v. Guatemala*, Series C, No. 103, Inter-Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi 27 Kasım 2003 tarihli karar, para. 89; İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi (buradan itibaren İHAM) kararları, örneğin *Tomasi v. France*, No. 12850/87, (17 Ağustos 1992); *Aksoy v. Turkey*, No. 21987/93, (18 Aralık 1996); ve *Chahal v. the United Kingdom*, No. 22414/93, (15 Kasım 1996); ICJ, *Belgium v. Senegal*, 20 July 2012 tarihli karar, para. 99; ICTY kararları, örneğin *Prosecutor v. Furundžija*, ICTY Dava Dairesi, IT-95-171/1-T (10 Aralık 1998).

Yani işkence ve diğer her tür kötü muamele yasağı, ne kadar dayatmacı olurlarsa olsunlar, hiçbir sosyal veya siyasi çıkarın keyfiyetine bırakılmış değildir. Öyle ki, yukarıda ifade edilen antlaşma hükümleri, uluslararası hukuka göre, ulusal güvenliğin, işkence ve diğer kötü muameleye uğramama hakkına karşı kullanılmasına izin verilemeyeceğini açıklığa kavuşturmuştur.¹¹

İşkence yasağının, antlaşma hukuku kapsamındaki mutlak niteliği, uluslararası teamül hukuku kapsamında da *jus cogens* [üstün hukuk] statüsünü korur. *Jus cogens* statüsü, yükümlülüğün temel ve üstün olma niteliğine, Uluslararası Adalet Divanı'nın ifadesiyle "ihlal edilemezliği"ne gönderme yapmaktadır.¹² İşkence yasağının *jus cogens* statüsüne sahip olduğunu kabul eden çok sayıda uluslararası makam bulunmaktadır.¹³ İşkence yasağı aynı zamanda *erga omnes* [herkese karşı ileri sürülebilen] yükümlülükler getirmektedir ve her bir Devlet bir bütün olarak uluslararası topluma karşı, bu yükümlülükleri yerine getirmekle hukuki fayda sağlayacaktır.¹⁴

- 11 İHK, İKK, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi, İşkence Özel Raportörü, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Genel Kurulu ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, terörle mücadele önlemlerinin işkence ve diğer kötü muamele yasağı da dahil olmak üzere uluslararası insan hakları ve insani hukuk hükümlerine uygun olarak uygulanması gerekirken Devletlerin terörle mücadelede karşı karşıya kaldıkları zorlukların farkındadırlar. Bkz. örneğin, İHAM davaları: *Klass and Others v. Germany*, No. 5029/71, (6 Eylül 1978); *Leander v. Sweden*, No. 9248/81, (26 Mart 1987); ve *Rotaru v. Romania*, No. 28341/95, (4 Mayıs 2000); Genel Yorum No. 29, para. 7, ve Mısır Raporu Hakkında Concluding Observations, (2002) UN Doc. CAT/C/CR/29/4, para. 4; İKK'nin İsrail Raporu Hakkında Concluding Observations, (1998) UN Doc. CAT/C/33/Add.2/Rev.1, para. 2-3 ve 24; İşkence Özel Raportörünün Genel Kurula sunduğu rapor (Bay T. Van Boven), (2004) UN Doc. A/59/324, para. 17, ve 11 Eylül 2001 olayları ile ilgili açıklama, (2001) UN Doc. A/57/44, para. 17; Genel Kurul Kararı 57/27 (2002), 57/219 (2002) ve 59/191 (2004); Güvenlik Konseyi Kararı 1456 (2003) Annex, para. 6; Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Terörle Mücadele İlkeleri (2002); İşkence Özel Raportörü, Genel Kurul'un Üçüncü Komitesine Açıklama, (2001) UN Doc. A/RES/55/89. Mesele üzerine söz söyleyen diğer kuruluşlar; örneğin Bosna Hersek İnsan Hakları Dairesi (*Bkz. örneğin Boudellaa and others v. Bosnia and Herzegovina and the Federation of Bosnia and Herzegovina*, nos. CH/02/8679, CH/02/8689, CH/02/8690 ve CH/02/8691 (11 Ekim 2002), para. 264 to 267).
- 12 ICJ'nin İşgal Altındaki Filistin Bölgesi'nde Duvar Yapımının Hukuki Sonuçları Üzerine Tavsiye Görüşü, General List No. 131, ICJ (9 Temmuz 2004), para. 157. Ayrıca bkz. "İhlal edilmez norm" kavramını kullanan ve tanımlayan Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi (1969), madde 5.3.
- 13 Bkz. örneğin İşkence Özel Raportörü Birinci Raporu (Bay P. Kooijmans), (1986) UN Doc. E/CN.4/1986/15, para. 3; ICTY kararları *Prosecutor v. Delalic and others*, ICTY Dava Dairesi, IT-96-21 (16 Kasım 1998), *Prosecutor v. Kunarac*, ICTY Dava Dairesi, IT-96-23 and 23/1 (22 Şubat 2001), para. 466, ve *Prosecutor v. Furundzija*, ICTY Dava Dairesi, IT-95-171/1-T (10 Aralık 1998); ve *Al-Adani v. the United Kingdom*, No. 35763/97, İHAM (21 Kasım 2001). Ayrıca bkz. De Wet, E., "The Prohibition of Torture as an International Norm of jus cogens and its Implications for National and Customary Law", 15 *European Journal of International Law* (2004).
- 14 Bkz. ICJ Raporları: *Barcelona Traction, Light and Power Company Limited, Second Phase* (1970, para. 33); *Case Concerning East Timor* (1995, para. 29); *Case Concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide* (1996, para. 31). Ayrıca bkz. Maddeler 40-41, Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun Devlet Sorumluluğu ile ilgili Taslak Maddeleri ("UHK Taslak Maddeler") ve Taslak Madde yorumları. Bkz. ICTY *Prosecutor v. Furundzija*, ICTY Dava Dairesi, IT-95-171/1-T (10 Aralık 1998), para. 151; Inter-Amerikan İnsan Hakları Komisyonu, *Report on Terrorism and Human Rights*, (2000), para. 155; ve Genel Yorum

Jus cogens bir norm olarak kabul edilmiş olmanın ilk sonucu, bu ilke veya kuralın devletler tarafından aynı normatif güce sahip bir yasa veya anlaşma ile ihlal edilememesidir.¹⁵ Böylece *jus cogens* bir norm ile çatışan hiçbir anlaşma yapılamaz veya yasa yürürlüğe konulamaz. Ayrıca, *jus cogens* norma aykırı hiçbir uygulama veya edim “rıza, onama veya benimseme yoluyla kabul edilmiş olsa bile” gerçekleştirilemez. Bu nedenle, böyle bir hüküm ile çatışan herhangi bir norm geçersizdir.¹⁶ Bunu takiben, antlaşma yükümlülüklerinin, mutlak işkence yasağı ile uyumlu olmayan herhangi bir yorumu uluslararası hukuka göre geçerli olamaz.

İşkence yasağının *jus cogens* nitelikte olması ve *erga omnes* yükümlülükler yaratması, devlet sorumluluğuna dair temel ilkeler çerçevesinde de önemli sonuçlar doğurur. Devlet’in sorumluluğu işkenceyi ve diğer her türlü kötü muameleyi önlemek, bunlara bir son vermek ve bu yasağı ihlal eden herhangi bir edimi hiçbir şekilde onaylamamak, kabul etmemek veya benimsememektir ve çoğu durumda bu bir yükümlülüktür.¹⁷ UMSHS ile İKS’ye ilişkin herhangi bir yorum, daha geniş çaptaki uluslararası hukukun bu yükümlülüklerine uygun olmak zorundadır.

Yasağın mutlak karakterinden kaynaklanan iki sonuç söz konusudur: bireylerin, Devletler tarafından, işkenceye maruz kalabilecekleri yerlere gönderilmelerini yasaklayan *geri gönderilmeme* kuralı ve işkence altında alınmış kanıtların yargısal, idari veya herhangi formel bir usul içerisinde kullanımını yasaklayan *inhisarilik* kuralı.

Bir bireyin somut bir işkence veya diğer her tür kötü muamele riski ile karşı karşıya kalacağı bir Devlet’e iadesi veya geri yollanması, gerek uluslararası anlaşmalar hukuku gerekse teamül hukuku tarafından yasaklanmıştır.¹⁸ Böyle bir uygulama, İKK’nın 3. maddesi gereği açık bir şekilde yasaktır:

No. 31 on the Nature of the General Legal Obligation on States Parties to the Covenant, (2004) UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.13, para. 2 (Buradan sonra, Genel Yorum No. 31).

15 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi (1969), madde 53; ayrıca ICTY Dava Dairesi, *Prosecutor v. Furundžija*, IT-95-17/1-T (10 Aralık 1998), para. 153–54.

16 Jennings, R. and Watts, A., *Oppenheim’s International Law* (Vol. 1, 9th edition) 8, Longman (1996). Ayrıca bkz. Viyana Sözleşmesi madde 53.

17 Bkz. ILC Taslak Maddeler (40 ve 41 *jus cogens* hakkında; ve Maddeler 42 ve 48 *erga omnes* hakkında); bkz. ayrıca *Advisory Opinion of the ICJ on the Legal Consequences of the Constructions of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, General List No. 131, ICJ (9 July 2004), para. 159. Yükümlülüklerin *erga omnes* niteliği UMSHS kapsamındadır; bkz. Genel Yorum No. 31, para. 2

18 Kaynakların ayrıntılı bir tartışması, geri göndermeme ilkesinin kapsamı ve uygulaması, için bkz. Ek 11, *Ramzy v. Hollanda’da* AI, APT, HRW, INTERIGHTS, ICJ, OSI ve REDRESS Ortak Üçüncü Taraf müdahalesi, 22 Kasım 2005. Uluslararası mülteci hukukunun temel bir norm olarak geri gönderilmeme ilkesi üzerine: UNHCR, “Mültecilerin Statüsü ve 1967 Protokolüne İlişkin 1951 Sözleşmesi Kapsamında Geri Yüklemeden Yükümlülüklerin Ekstra Başvurusu”(2007); bkz. ayrıca Farmer, A., Non-Refoulement and Jus Cogens: Limiting Anti-Terror Measures that Threaten Refugee Protection (2008), Erişim: <http://www.hrw.org/node/108468>.

“Hiçbir Taraf Devlet bir şahsı, işkenceye tabi tutulacağı tehlikesinde olduğuna dair esaslı sebeplerin bulunduğu kanaatini uyandıran başka Devlet’e geri göndermeyecek, sınır dışı etmeyecek veya iade etmeyecektir”.

İKK, İHK ve diğer uluslararası insan hakları kuruluşlarının içtihatlarında, *geri gönderilmeme* kuralı, işkence ve diğer her tür kötü muameleye dair genel ve mutlak yasağın münhasır bir parçası olarak kabul edilmektedir.¹⁹ İşkence Özel Raportörü²⁰ ve diğer çok sayıda insan hakları uzmanı ile hukuk yorumcusu, *geri gönderilmeme* kuralının teamüli niteliğine dikkat çekerek,²¹ uluslararası teamül hukukuna göre, geri gönderilme yasağının, işkence yaşındaki *jus cogens* ve *erga omnes* karakteri içerdiğini ileri sürmektedirler.

İşkence altında elde edilen delillerin kullanımını yasaklayan *inhisarilik* kuralı da, mutlak işkence yasağı kapsamındadır ve İKS’nin 15. maddesinde düzenlenmiştir:

“Her Taraf Devlet işkence yapılarak alındığı tespit olunan herhangi bir ifadenin, işkence yapmakla itham olunan kişi aleyhinde delil olarak kullanılması hariç, herhangi bir kovuşturmada delil olarak kabul edilmemesini sağlayacaktır”.

Bugüne değin İKS’ye taraf olan hiçbir Devlet’in 15. maddeye dair bir çekince koymaması, *inhisarilik* kuralının evrensel olarak bir teamüli uluslararası hukuk kuralı statüsü taşıdığının kabul edildiğini göstermektedir.²² Bununla paralel olarak, gerek İHK gerekse İKK *inhisarilik* kuralının genel ve mutlak işkence yasağının bir parçasını oluşturduğunu kabul etmektedir.²³

19 İKK: *inter alia*, *Abdussamatov et al. v. Kazakhstan*, Comm. No. 444/2010, para. 13.7, *Tebourski v. France*, Comm. No. 300/2006, para. 8.2, Genel Yorum No. 2, para. 6; İHK Genel Yorum 20, para. 9; İHK, *Chitat Ng v. Canada*, Comm. No. 469/1991, para. 16.4; *Loizidou v. Turkey*, No. 15318/89, İHAM (18 Aralık 1996); *Soering v. the United Kingdom*, No. 14038/88, İHAM (7 Temmuz 1989); *Chahal v. the United Kingdom*, No. 22414/93, İHAM (15 Kasım 1996); *Afrika Komisyonu: Modise v. Botswana*, Communication 97/93, (229XXXVII), para. 91. Daha ayrıntılı analiz için, bkz. *CINAT recommendations on the Torture Resolution of the UN Commission on Human Rights*, March/April 2005.

20 İşkence Özel Raportörü Genel Kurula sunulan Geçici Rapor (2004) UN Doc. A/59/324, para. 28; bkz. ayrıca Genel Kurula sunulan Geçici Rapor, (2005) UN Doc. A/60/316.

21 Bkz. Lauterpacht, E. and Bethlehem D., “The Scope and Content of the Principle of Non-Refoulement: Opinion” (2001), para. 196–216; Allain, J., “The jus cogens Nature of non-refoulement”, 13(4) *International Journal of Refugee Law* (2002), 533, 538; ve Farmer, A., “Non-Refoulement and Jus Cogens: Limiting Anti-Terror Measures that Threaten Refugee Protection” (2008), Erişim: <http://www.hrw.org/node/108468>.

22 Bkz. <https://treaties.un.org/Pages/Treaties.aspx?id=4&subid=A&lang=en>.

23 Genel Yorum No. 20, para. 12; İKK, P.E. v. France, Comm. No. 193/01, para. 6.3; İKK, *G.K. v. Switzerland*, Comm. No. 219/02, para. 6.10. İnhisarilik kuralı, tarihçesi, kapsamı ve uygulaması ile ilgili daha ayrıntılı değerlendirme için, bkz. Ek 11, Birleşik Krallık Lordlar Kamarasına Yapılan Yazılı Üçüncü Taraf Müdahalesi, *A. and Others v. Secretary of State for the Home Department ve A. and Others (FC) and another v. Secretary of State for the Home Department* (2004) EWCA Civ. 1123; (2005) 1 WLR 414, ss. 35–59. Bkz. İşkence Özel Raportörü, (2006) UN Doc. A/61/259, İKS’nin 15’inci maddesinin önemini tartışmak ve “işkenceyle çıkarılan delillerin kullanılmasının mutlak olarak yasaklanmasının son zamanlarda... özellikle terörle mücadelede küresel bağlamda sorgulandığına dair” endişelerini dile getirmek hakkında, s. 10.

Yukarıda kaba hatları ile ifade olunan yükümlülükler, küresel olarak ilgi görmekte, işkence ve diğer her tür kötü muamele edimine ve bunları gerçekleştirenlere karşı kullanılmakta ve işkenceye karşı birleşik bir cephe yaratılmasını sağlamaktadırlar. Evrensel olarak kabul edilmiş bu hakların ulusal hukuk ve/veya mahkemeler tarafından etkili bir şekilde uygulanmadığı durumlarda, antlaşmalarla tesis edilmiş yapıların bireysel şikâyet mekanizmalarının uluslararası alanda uygulama için güçlü bir aygıt olabilmesi bu zemine dayanmaktadır.

1.2. ULUSLARARASI MEDENİ VE SİYASİ HAKLAR SÖZLEŞMESİ

UMSHS Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1966'da kabul edildi ve 1976'da yürürlüğe girdi. 1 Ekim 2013 itibariyle, dünyadaki devletlerin dörtte üçünden fazlasını içerecek şekilde, 167 taraf devlet söz konusudur. UMSHS, uluslararası bir antlaşmadır ve dolayısıyla taraf devletlere hukuken bağlayıcı yükümlülükler getirir.

UMSHS, Uluslararası Hak Bildirgeleri kapsamında yer alır. Uluslararası Hak Bildirgeleri; 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB), UMSHS ve ek Protokolleri ile 1966 tarihli Uluslararası İktisadi Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nden (UİSKHS) oluşur. İHEB, Birleşmiş Milletler tarafından 1948'de İkinci Dünya Savaşı'nın ardından kabul edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı öncesinde “insan hakları” büyük oranda devletlerin “iç” meselesi olarak görülürken, çatışmaların yarattığı dehşet, dünya çapında insan haklarının temel nitelikte görülmesine sebep olmuş ve bu hakların uluslararası düzeyde tanınım korunması ihtiyacını göstermiştir. Ne var ki, İHEB 1948'de ilk kez ortaya çıktığında hukuken bağlayıcı değildi.²⁴ Geçen on sekiz yıl içerisinde, bu Beyannamenin hükümleri, 1966'da kabul edilen iki Uluslararası Sözleşme tarafından hukuken bağlayıcı birer anlaşma haline getirilmiştir.

UMSHS, “medeni ve siyasi” hakları düzenler ve korur. Tam metin Ek 1'de sunulmuştur. Maddi haklar, Sözleşme'nin I.²⁵ ve III. bölümlerinde sayılmaktadır.

24 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin şu anda tüm Devletlerde bağlayıcı olan teamüli uluslararası hukuku temsil ettiği iddia edilebilir: bkz. örneğin Sohn, L. B., “The New International Law: Protection of the Rights of Individuals rather than States”, *32 American University Law Review* 1 (1982), s. 17.

25 Bölüm I sadece kendi kaderini tayin hakkını tanıyan 1. maddeyi içerir. Bu madde, bireylerden ziyade halklara bağlandığı için istisnai bir durumdur. Aynı zamanda her iki Sözleşme'de de bulunan tek haktr.

Bunlar arasında kölelik yasağı veya ifade özgürlüğü gibi temel haklar sayılabilir. Madde 7 işkence ve diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleyi yasaklamaktadır. Madde 10, 7. maddeyi tamamlamakta ve özellikle kırılgan bir grup olan gözaltına alınanlar için insani muameleyi düzenlemektedir. 7. ve 10. madde ihlalleri genellikle diğer UMSHS ihlalleri ile ilişkili olarak ortaya çıkmaktadır. Aşağıdaki haklar bilhassa eşanlı olarak ihlal edilmektedir:

- Madde 6: Yaşam hakkı
- Madde 9: Özgürlük ve kişi güvenliği hakkı
- Madde 14: Adil yargılanma hakkı
- Madde 2(1) ve 26: Ayrımcılık yasağı

7. maddenin maddi içeriği bu *El Kitabı*'nın III. bölümünde ayrıca tartışılacaktır.

UMSHS'de Düzenlenen maddi hakları ek olarak antlaşmanın II. bölümünde önemli "güvenceler" yer almaktadır. Özellikle madde 2'nin şu ifadesi önemlidir:

"1. Bu Sözleşmeye Taraf her Devlet, bu Sözleşmede tanınan hakları ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya diğer bir fikir, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya diğer bir statü gibi herhangi bir nedenle ayrımcılık yapılmaksızın, kendi toprakları üzerinde bulunan ve egemenlik yetkisine tabi olan bütün bireyler için güvence altına almayı bu ve haklara saygı göstermeyi taahhüt eder.

2. Sözleşmede tanınan hakları kendi mevzuatında veya uygulamasında henüz tanımamış olup da bu Sözleşmeye Taraf Devletler, kendi anayasal usullerine ve bu Sözleşmenin hükümlerine uygun olarak, Sözleşmede tanınan hakları uygulamaya geçirmek için gerekli olan tedbirleri veya diğer önlemleri almayı taahhüt ederler.

3. Bu Sözleşmeye Taraf her Devlet şu taahhütlerde bulunur:

- a. bu Sözleşmede tanınan hakları veya özgürlükleri ihlal edilenlere, ihlal fiili resmi sıfatlarıyla hareket eden kişilerden başka kimseler tarafından işlense dahi, etkili bir hukuki yola başvurma hakkı sağlamak;
- b. Bu tür bir hukuki yola başvurmak isteyen kişinin hakkının yetkili yargısal, idari ve yasama organları, veya Devlet'in hukuk sisteminin öngördüğü başka bir yetkili makamı tarafından karara bağlanmasını sağlamak ve yargısal hukuki yollara başvurma imkânını geliştirmek;
- c. bu gibi hukuki yolların tanınması halinde, yetkili makamlar tarafından bu hukuki yolların işletilmesini sağlamak".

Bu nedenle taraf devletler:

- Hiçbir ayırım gözetmeksizin “kendi topraklarındaki ve yargı alanındaki”²⁶ insanların UMSHS’deki haklardan yararlanmalarını derhal güvence altına almalıdırlar.
- Taraf Devletler UMSHS’deki hakların ulusal yasalar ve diğer tedbirlerle korunmasını sağlamak zorundadırlar.
- Taraf Devletler, hakları ihlal edilen kişinin bu ihlal ile ilişkili olarak etkili iç hukuk telafi mekanizmalarına erişimini sağlamak zorundadırlar.
- Taraf Devletler iç hukuk mekanizmalarının gerçekten uygulanmasını güvence altına almak zorundadırlar.

UMSHS için iki İhtiyari Protokol bulunmaktadır. Bir taraf Devlet, İhtiyari protokollerin birini veya ikisini birlikte yürürlüğe koymayı tercih edebilir; ayrıca yürürlüğe koymak gibi bir zorunluluğu da bulunmamaktadır. Yeni devlet eğer UMSHS’nin tarafı değilse İhtiyari Protokoller’e taraf olması da mümkün değildir. Birinci İhtiyari Protokol Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1966 yılında kabul edilmiş ve 1976’da yürürlüğe girmiştir. Birinci İhtiyari Protokol’ün bir devlet tarafından kabul edilmiş olması, bu Devlet’in UMSHS’nin ihlaline karşı İHK’ye bireysel şikâyet başvurusunda bulunabilmesi imkânı sağlar. 1 Ekim 2013 itibariyle Birinci İhtiyari Protokol’e taraf 115 devlet bulunmaktadır. Söz konusu protokol bu El Kitabı’nda ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. İkinci İhtiyari Protokol Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1989 yılında kabul edilmiş ve 1991’de yürürlüğe girmiştir. Söz konusu protokol, UMSHS’nin kendisinin tümüyle yasaklamadığı ölüm cezasını yasaklamaktadır.²⁷ 1 Ekim 2013 itibariyle İkinci İhtiyari Protokol’e taraf 78 devlet bulunmaktadır.

26 Bkz. Bölüm. 2.1.1(b)(iii).

27 Bkz. Maddeler 6(2)–6(6), UMSHS. Bkz. ayrıca Bölümler 3.2.11 ve 4.5.

1.3. İnsan Hakları Komitesi

İnsan Hakları Komitesi (İHK) UMSHS'nin 28. maddesi uyarınca kurulmuştur. Görevleri Sözleşme'nin IV. Bölümü'nde belirtilmiştir. Taraf Devletlerin antlaşma kapsamındaki yükümlülüklerine uygun davranıp davranmadıklarını izleme ve denetleme işlemine sahiptir. İHK 18 üyeden oluşur. Her bir üye bir taraf Devlet tarafından aday gösterilir ve taraf Devletlerin gizli oyları ile seçilirler. Üyeler 4 yıllığına seçilirler ve yeniden aday gösterilmiş olmak koşuluyla yeniden seçilebilirler. Taraf Devletler İHK üyelerinin coğrafi olarak dengeli bir temsil sağlamasını gözetmek durumundadırlar. Üyeler “yüksek ahlaki karakter sahibi ve insan hakları alanında uzmanlıkları ile bilinen kişiler” olmalıdırlar.²⁸ Üyeler yalnızca kendi adlarına faaliyette bulunurlar; kendilerini aday gösteren Devlet'in temsilcisi olarak görev yapmazlar.²⁹

İHK, ikisi Birleşmiş Milletler'in Cenevre'deki merkezinde ve biri de New York'taki ana merkezinde olmak üzere yılda üç kez toplanır.³⁰ Her bir toplantı üç hafta sürer. İHK'nın Çalışma Grupları, toplantılardan bir hafta önce bir araya gelirler. Bu nedenle İHK, tam zamanlı olmaktan ziyade yarı zamanlı çalışır.³¹

İHK gözlem işlevini dört şekilde yerine getirir:

- Raporlama yapılması
- Bireysel şikâyetlerin değerlendirilmesi
- Genel Yorum çıkarılması
- Devletlerarası şikâyetlerin değerlendirilmesi

1.3.1. Raporlama

UMSHS'ye taraf olan her bir Devlet, UMSHS'nin kendisi için geçerli olmasını izleyen yılın sonunda bir başlangıç raporu sunar.³² Ardından taraf Devlet, İHK'nin belirlediği aralıklarla dönemsel raporlar sunmalıdır.³³ Taraf Devletlerin genelde her dört veya beş yılda bir rapor sunmaları beklenir.³⁴ Ne var ki devlet

28 Madde 28(2), UMSHS.

29 Madde 28(3), UMSHS.

30 Bkz. İHK, Usul Kuralları, (2012) UN Doc. CCPR/C/3/Rev.10 (buradan sonra, İHK, Usul Kuralları, Ek 4'te sunulmuştur), Kural 2(1).

31 İHK'nin çalışma usulüne dair daha fazla bilgi için şu metne bkz. *Civil and Political Rights: The Human Rights Committee fact sheet*, erişim: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet15rev.1en.pdf>.

32 Madde 40(1), UMSHS.

33 *Ibid.* Bkz. ayrıca İHK, Erişim, Kural 66(2).

34 Bkz. Bölüm. 2.3.1 bu El Kitabı.

raporları genellikle ertelenir ve raporlama mekanizması, bir veya daha fazla dönem raporunu kaçıran Devletler için birikmiş bir iş haline gelir.

Raporda, taraf Devlet'in UMSHS'deki çeşitli hakları ulusal düzeyde nasıl uyguladığı detaylandırılmalıdır. Rapor ilgili yasalara, politikalara, uygulamalara ve ayrıca uygulamada yaşanan problemlere atıfta bulunmalıdır. Rapor İHK tarafından, taraf Devlet'in temsilcilerinin de katıldığı ortak oturumda ele alınır. Devlet temsilcilerinden, raporun içeriğine ve ayrıca raporda eksik olduğu görülen hususlara dair açıklama ve belirginleştirme talebinde bulunur. İHK üyeleri genellikle, hükümet dışı kaynaklardan, hatta üyelere daha açık bir diyalog kurma imkânı sağlayan uluslararası kuruluşlardan da ilgili Devlet'e dair bilgiler elde ederler.³⁵

Söz konusu diyalogun sona ermesinin ardından İHK, Devlet'e ilişkin Nihai Gözlemler'inin içeriğini kapalı bir oturumda tartışır. Ardından taraf Devletler hakkında, her biri için kendi özel oturumunda hazırlanmış olan nihai gözlem raporu yayımlanır. Nihai Gözlemler ilgili Devlet için bir tür "karne" gibidir;³⁶ Devlet'in UMSHS'nin uygulanması ile ilişkili kayıtlarının olumlu ve olumsuz yanlarını gösterir. Nihai gözlemler kamuya açıktır; örneğin Birleşmiş Milletler antlaşmaları kuruluşlarının tb.ohchr.org adresli web sitelerinde erişilebilir durumdadır. Nihai Gözlemler'de öncelikli alanlar belirtilir ve Komite raporlama dönemleri arasında bu hususları gözler. Bir önceki Nihai Gözlem'de detaylandırılmış olan hususlara, eğer Devlet tarafından yeterli bir şekilde ilgilenilmediği düşünülüyorsa, genellikle bir sonraki raporlama döneminde yeniden göndermede bulunulur.

Raporlama süreci, aşağıda Bölüm 2.3.1'de daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

1.3.2. Bireysel Şikâyet Usulü

Eğer UMSHS'ye taraf Devlet, Birinci İhtiyari Protokolü de kabul ettiyse, bu, söz konusu Devlet'in UMSHS'yi ihlal etmesi durumunda bireylerin İHK'ye şikâyet başvurusunda bulunmasına izin verdiği anlamına gelecektir. Şikâyet usulü hayli komplekstir ve bu *El Kitabı*'nın 2.1. Bölümü'nde detaylı bir şekilde tartışılmıştır. Burada yalnızca şikâyet usulüne dair genel birkaç genel hususa değineceğiz.

"Bireysel Komünikasyon" olarak da bilinen bireysel şikâyetler, İHK tarafından esas itibarıyla ele alınmazdan evvel bazı kabul edilebilirlik kriterlerini

35 STK'ler ve sivil toplumun rolü için bkz. *Civil and Political Rights: The Human Rights Committee fact sheet*, ss. 16-18, erişim: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet15rev.1en.pdf>.

36 Joseph, S. and Castan, M., *The International Covenant on Civil and Political Rights*, 3rd edition, Oxford University Press (2013), para. 1.40.

karşılıklı olmalıdır. Eğer bir şikâyet kabul edilebilir bulunduğu ise, İHK şikâyeti değerlendirmeye başlar. İHK, ileri sürülen iddiaların UMSHS'nin ihlali anlamına gelip gelmediği veya herhangi bir ihlalin bulunmadığı konusunda nihai kararı verecektir. İHK, nihai görüşlerini İP'nin 5(4) maddesi gereği, hem devlet hem de ilgili birey ile komünike eder. Nihai görüşleri kamuya açıktır ve³⁷

<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CCPR/Pages/Jurisprudence.aspx>

adresinden erişilebilir.³⁸ Bir ihlal bulunması durumunda, taraf Devlet'in ilgili hususlarla ilişkili olarak gerçekleştirdiği telafiler, 180 gün içerisinde İHK'ye bildirilmelidir. Böylece İHK, Devlet'in ihlale gösterdiği tepkisini de takip edecektir.

1.3.3. Genel Yorumlar

UMSHS'nin 40. maddesi uyarınca İHK, Genel Yorum çıkarma yetkisine sahiptir. 1 Ekim 2013 itibarıyla bu nitelikte 35 Genel Yorum söz konusudur. Genel yorumlar bütün taraf Devletler'e yöneliktir UMSHS kapsamındaki ödevlerinin özelliklerine dair detayların açıklanmasına içerir. Genel Yorum sıklıkla UMSHS'de yer alan belli bir hakkın, yorum yoluyla genişletilmesi şeklinde karşımıza çıkar.

Fakat Genel Yorumlar çok sayıda farklı diğer meseleyle de ilişkili olabilir; örneğin devletlerin UMSHS kapsamındaki çekince koyma,³⁹ ihbar⁴⁰ ve muafiyet⁴¹ hakları gibi... Genel Yorumlar, ayrıca, belli bir tema⁴² veya raporlama yükümlülüğüne⁴³ ilişkin de olabilir.

Genel Yorumlar, UMSHS'nin anlaşılması için olağanüstü derecede faydalı araçlardır. İşkence, zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezalarla ilgili olarak en bilinenleri; 20 numaralı (7. madde hakkındaki) Genel Yorum ile 21 numaralı (10. madde hakkındaki) Genel Yorumlar'dır. Madde 7 ile 10'un

37 İHK, Usul Kuralları, Kural 102(5).

38 Web bağlantıları değişikliği için OHCHR sitesini kontrol ediniz.

39 İHK, Genel Yorum No. 24. Çekince, bir sözleşmenin Devlet tarafından onaylanmasının ardından konuşur. Devletin anlaşma yükümlülüklerini değiştirmek istediğine ve aslında belirli hükümlerle bağlı olmak istemediğine dair bir niyeti olduğuna işaret eder.

40 İHK, Genel Yorum No. 26. Bir Taraf Devlet, sözleşmeden çekilmek suretiyle, kendisi için geçersiz sayılacağını duyurur. Geçersizlik duyurusu, bir Devletin bir zamanlar tarafı olduğu bir sözleşme ile artık bağlı olmadığı anlamına gelir. Temel olarak, İHK, taraf Devletlerin UMSHS ve İkinci İhtiyari Protokol için, bir kez ilgili Devlet için yürürlüğe girdiklerinde, artık çekilme haklarının olmadığını ifade etmektedir. İhtiyari Protokol için ise böyle bir hakları vardır.

41 İHK, Genel Yorum 29. Devletler bazen, kriz veya olağanüstü hallerde, bazı sözleşme hükümlerini "ihmal edebilir" veya askıya alabilirler.

42 Bkz., örneğin, İHK, Genel Yorum No. 15, UMSHS'ye göre yabancıların durumu hakkında.

43 İHK, Bkz. Genel Yorum No. 1, 2 ve 30.

44 Amnesty International, *Conference for the Abolition of Torture: Final Report* (1973).

ne anlama geldiği, bu Genel Yorumlar'a çokça atıf yapılarak, III. bölümde ele alınacaktır.

1.3.4. Devletlerarası Şikâyetler

UMSHS'nin Ek 1. maddesi uyarınca bir taraf devlet, İHK'nin bir taraf devlet tarafından UMSHS'nin ihlal edildiğine dair bir başka Devlet'in şikâyetini dinlemeye yetkili olduğunu beyan edebilir. Madde 41 bu tür şikâyetlerin karara bağlanması için kompleks bir usul öngörür. Bu usul, hiçbir zaman uygulanmadığı için, bu *El Kitabı*'nda ele alınmayacaktır.

1.4. İşkence ve Diğer Zalimce, İnsanlık dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme

İşkence ve Diğer Zalimce, İnsanlık dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme (İKS), dünya üzerindeki bütün ülkelerin işkence pratiklerini ortadan kaldırmayı amaçlayan bir uluslararası insan hakları antlaşmasıdır. İKS, bireyleri işkence ve diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezadan korumayı amaçlayan uluslararası standart ve uygulamalara dair en detaylı düzenlemedir. İKS'nin tam metni Ek 3'te sunulmuştur.

İKS'nin filizlendiği kökler, İkinci Dünya Savaşı'ndaki kısımları takiben insan haklarının değerinin ve varlığının küresel olarak kabul gördüğü dönemlere kadar geri götürülebilir. Ancak özellikle işkencenin ortadan kaldırılmasını amaçlayan bir antlaşmaya dair esas başlangıç noktası, 1973 Aralık ayında Uluslararası Af Örgütü tarafından düzenlenen birinci Uluslararası İşkencenin Önlenmesi Konferansı'dır.⁴⁴ Bu konferansta:

“Üç yüz temsilci, işkencenin özgürlük, yaşam ve onurun ihlali anlamına geldiğini dile getirerek, hükümetleri işkenceyi insan haklarına karşı bir suç olarak benimsemeye, işkenceyi yasaklayan ulusal ve uluslararası yasalara saygı göstermeye, hayata geçirmeye ve geliştirmeye davet etmiştir.”⁴⁵

Konferans, işkencenin orta çağlardan bu yana hiçbir zaman ortadan tümüyle kalkmamış rahatsız edici bir olgu olmakla birlikte, aslında modern bir insan hakları problemi olduğu hususuna küresel ilgi uyandırması bakımında başarılı olmuştur. Takip eden yıllarda Uluslararası Af Örgütü işkenceyi uluslararası

44 Amnesty International, *Conference for the Abolition of Torture: Final Report* (1973).

45 Lippman, M., “The Development and Drafting of the United Nations Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment”, *17 Boston College International and Comparative Law Review* 275 (1994), s. 296.

kamuoyunun gündeminde tutmayı sürdürmüştür.⁴⁶ İşkenceye karşı sürdürülen küresel kampanya kapsamında bir sonraki önemli gelişme 1975'te İşkenceye Karşı Bildirge'nin Birleşmiş Milletler Genel Kurulun'da kabul edilmiş olmasıdır. Söz konusu Bildirge bağlayıcı olmamakla birlikte, "işkencenin uluslararası alanda ilk kez doğrudan hedef alan kınama olması" nedeniyle, hayati değerdedir.⁴⁷

Bu tür uluslararası kınama açıklamalarına rağmen, farklı grupların bunlara dair gözlem ve belgelenmelerinin de gösterdiği üzere, işkence edimleri, dünya çapında, Devletler içerisinde varlığını sürdürmüştür.⁴⁸ Bu raporlar, işkenceyle etkin bir şekilde mücadele edebilmek için daha ileri atılması gerektiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Af Örgütü'nün ikinci raporu özellikle, Bildirge'deki eksiklikleri gidermek için hukuken bağlayıcı bir antlaşmaya ihtiyaç olduğunu ileri sürmüştür.⁴⁹

Küresel anlamda işkence cezasının varlığını sürdürdüğüne ilişkin düşüncenin giderek yükselmesinin sonucu olarak BM Genel Kurulu, 10 Aralık 1984'te İKS'yi kabul etmiştir. İKS yürürlüğe Haziran 1987'de girmiş ve 1 Ekim 2013 itibariyle 154 ülke bu sözleşmeye taraf olmuştur.⁵⁰

İKS'nin I. Bölümü'nde taraf Devletlerin, özellikle işkence etmeme, zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya ceza uygulamama ödevleri ile birlikte bu tür muamele ve cezalandırmanın uygulanmamasını sağlayacak tedbirleri alma ödevi de dahil olmak üzere esas yükümlülükleri ortaya konmaktadır. Bu ödevler bu *El Kitabı*'nın IV. Bölümü'nde ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır.

2002'de İKS'ye Ek İhtiyari Protokol BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş ve 20 Haziran 2006'da 20 taraf Devlet tarafından yürürlüğe konulmuştur. 1 Ekim 2013 itibariyle, 69 taraf Devlet (ve 75 imzacı Devlet) bulunmaktadır. Bu

46 Uluslararası Af Örgütü'nün bu dönemdeki en büyük başarılarından biri, Davranış Kurallarının geliştirilmesi idi. Bu Kuralların amacı, hekimler, kanun uygulayıcı personel (kolluk kuvvetleri) ve hukuk mesleği men supları dahil olmak üzere, belirli meslek gruplarının herhangi bir işkence uygulamasına dahil olmamalarını sağlamaktı. *Ibid.*, s. 296.

47 *Ibid.*, s. 303.

48 Örneğin, Amnesty International "Report on Allegations of Torture in Brazil" (1976) 3; Argentine National Commission on the Disappeared, *Nunca Más, Writers and Scholars International Ltd. Trans.* (1986); Amnesty International, "Political Imprisonment in South Africa" (1978), ss. 18-19, 22-23, 36, 56-57; Uluslararası Af Örgütü'nün işkence hakkındaki ikinci raporu 1984'te yayımlandı ve 98 ülkedeki işkence ve kötü muamele iddialarına da değinerek, işkence pratiğinin sürdürüldüğünü ortaya koydu; bkz. Amnesty International, "Torture in the Eighties" (1984).

49 Bkz. Lippman (1994), s. 308.

50 Daha fazla bilgi İKS'ye dair arka plan değerlendirmesi için; bkz. J. H. Burgers and H. Danelius, *The United Nations Convention against Torture: a Handbook on the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman, or Degrading Treatment or Punishment*, Kluwer Academic Publishers (1988).

antlaşmayla, İhtiyari Protokol'e taraf olan Devletler için gözaltı mekânlarını denetimine ilişkin mekanizmalar oluşturulmuştur. İhtiyari Protokol, ayrıntılı bir şekilde Bölüm 2.3.3'te ele alınmaktadır.

1.5. İşkenceye Karşı Komite

İşkenceye Karşı Komite (İKK), İKS'nin 17. maddesi uyarınca kurulmuştur. Görevleri Sözleşme'nin II. Bölümü'nde düzenlenmiştir. Taraf Devletlerin, Sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirip getirmediklerini izleme ve denetleme işlevine sahiptir. İKK, on üyeden oluşmaktadır. Her bir üye bir taraf Devlet tarafından aday gösterilmekte ve taraf Devletlerin gizli oyu ile seçilmektedir. Her bir üye dört yıllık bir dönem için seçilmekte ve yeniden aday gösterilmek koşuluyla tekrar seçilebilmektedir. Taraf Devletler, İKK üyelerinin coğrafi anlamda dengeli bir temsile sahip olmalarını gözetmek durumundadırlar. Üyeler "yüksek ahlaki karakter sahibi ve insan hakları alanında uzmanlıkları ile bilinen kişiler" olmalıdırlar.⁵¹ Üyeler yalnızca kendi adlarına faaliyette bulunurlar; kendilerini aday gösteren Devlet'in temsilcisi olarak görev yapmazlar.⁵²

İKK, yarı zamanlı olarak görev yapar. Genel olarak, yılda iki kez ve her seferinde üç haftalığına toplanır.⁵³

İKK, İKS'nin uygulanıp uygulanmadığını izleme ve denetleme işlevini altı şekilde yerine getirir:

- Raporlama yapılması
- Bireysel şikâyetlerin değerlendirilmesi
- Genel Yorumlar çıkarılması
- Devletlerarası şikâyetlerin değerlendirilmesi
- Özel araştırmalar
- İhtiyari Protokol kapsamındaki ödevler

İlk dört görevin yerine getirilmesi, İHK'nın benzer görevlerinin yerine getirilmesi ile hayli benzerdir. Bu giriş değerlendirmesinde, bu ilk dört usul ile ilgili olarak yalnızca İHK'dan esaslı bir şekilde ayrılan somut hususlara değineceğiz.

51 Madde 17(1), CAT.

52 Madde 17(1), CAT.

53 Ne var ki, son iki yıldır, Devlet raporlarının birikmesi ve değerlendirmeyi bekleyen bireysel başvurular nedeniyle İKK, her seferinde üç hafta yerine dört hafta şeklinde toplanmaktadır. (Bkz. UNGA, İşkenceye Karşı Komite hakkında, 67/232 sayılı Karar, kabul tarihi 24 Aralık 2012, çalışma usulü paragrafı 2).

1.5.1. Raporlama

Raporlama usulü İHK ile hayli benzerdir. En önemli farklılık, raporlamamın beş değil, dört yıllık bir dönemde gerçekleştirilmesidir. Raporlama usulü, bu *El Kitabı*'nda Bölüm 2.3.1.'de ele alınmıştır.

1.5.2. Bireysel Şikâyet Usulü

Taraf Devlet, 22. madde uyarınca bir beyanda bulunduyorsa, bu taraf Devlet'in İKS'yi ihlal ettiğine ilişkin olarak İKK'ye bireysel başvuruda bulunulabilir. Şikâyet usulü bu *El Kitabı*'nda Bölüm 2.1.'de ele alınmıştır. Madde 22 uyarınca bildirimde bulunan taraf Devletlerin listesi için aşağıda Tablo 1'e bakınız.

1.5.3. Genel Yorumlar

İKK, tüm taraf Devletlere yönelik olarak Genel Yorum yapma yetkisine sahiptir. 1 Ekim 2013 itibarıyla İKK, üç Genel Yorum çıkarmıştır: Genel Yorum No. 1, İKS'nin 3. maddesinin 22. madde (bireysel şikâyet) kapsamında uygulanmasına;⁵⁴ Genel Yorum No. 2, İKS'nin 2. maddesinin uygulanmasına⁵⁵ ve Genel Yorum No. 3, 14. maddenin uygulanmasına⁵⁶ dairdir. Genel Yorumlar, İKS'nin ilgili bölümlerinin yorumlanması için eşsiz birer araçlardır.

1.5.4. Devletlerarası Şikâyetler

İKS'nin 21. maddesi uyarınca, bir taraf Devlet İKK'nin bir taraf devlet tarafından İKS'nin ihlal edildiğine dair bir başka Devlet'in şikâyetini dinlemeye yetkili olduğunu beyan edebilir. Bu usul, hiçbir zaman uygulanmadığı için, bu *El Kitabı*'nda ele alınmayacaktır.

1.5.5. Araştırma Usulü

İKS'nin 20. maddesi uyarınca, İKK, bir taraf Devlet'te sistematik olarak işkence yapıldığına dair dikkate almayı gerektirecek kadar ciddi bilgilere ulaşırsa, bu Devlet'te bir araştırma yürütebilir. İlgili usul, bu *El Kitabı*'nda Bölüm 2.3.2.'de ele alınacaktır.

1.5.6. İhtiyari Protokol Kapsamındaki Görevler

54 İKK, Genel Yorum No. 1, 3. maddenin 22. madde bağlamında uygulanması, (1998) UN Doc. A/53/44m Annex IX, 52, *Compilation of General Comments and General Recommendations Adopted by Human Rights Treaty Bodies*, (2003) UN Doc. HRC/GEN/1/ Rev.6, 279 (Buradan itibaren Genel Yorum No. 1).

55 İKK, Genel Yorum No. 2.

56 İKK, Genel Yorum No. 3, 14. maddenin Devletler tarafından uygulanması, (2012) UN Doc. CAT/C/GC/3 (Buradan itibaren Genel Yorum No. 3).

İhtiyari Protokol'deki görevlerin büyük bir kısmı İşkencenin ve Diğer Her Türlü Zalimce, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ve Cezalandırmanın Önlenmesi Alt Komitesi olarak bilinen bir kurala gönderme yapar. Alt komite aşağıda Bölüm 2.3.3(b).de ele alınacaktır. İKK da, İhtiyari Protokol kapsamında bazı işlevlere sahiptir. Yılda bir kez Alt Komite ile birlikte toplanır.⁵⁷ Alt Komitenin yıllık raporları kendisine iletilir⁵⁸ ve Alt Komitenin bulgularını ihtiyari protokol gereği kamuyla paylaşabilir veya eğer Alt Komite taraf Devlet'in işbirliği yapmak çekindiği gerekçesiyle böyle bir talepte bulundursa, Devlet'e bir bildirimde bulunabilir.⁵⁹

1.6. Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ile İşkenceye Karşı Sözleşmenin Etkisi

Yukarıda ifade edildiği üzere, İHK ile İKK için taraf Devlet'in ilgili antlaşmayı uygulama performansını değerlendirebileceği farklı imkânlar söz konusudur. Örneğin, Devlet'in ilgili antlaşmanın herhangi bir hükmünü ihlal ettiği, İHK veya İKK tarafından bireysel şikâyet üzerine bulunmuş olabilir. Veya Komite, belli bir Devlet'in pratiklerini, taraf Devlet raporu kapsamında hazırlanan Nihai Gözlemler'inde kınayabilir. Veya bir Devlet'in Genel Yorumlar'daki açık tavsiyelere aykırı davranışlarda bulunduğu açıkça görülüyor olabilir. Antlaşmalardaki hükümlerin maddi anlamda ihlalinin yanı sıra, bir Devlet usulü yükümlülüklerini de yerine getirmemiş olabilir. Örneğin bir Devlet raporunu zamanında sunamamış ve/veya tümüyle yanıltıcı bir rapor sunmuş olabilir. Bir taraf Devlet antlaşma yükümlülükleri kapsamında yetersiz performans gösteriyorsa, bu yükümlülüklerin yerine getirilmesi nasıl sağlanacaktır?

Komiteler mahkeme değildir. Daha ziyade, yargı benzeri kurullardır. Kararları ve görüşleri hukuken bağlayıcı değildir. Ancak UMSHS ile İKS'nin hükümleri hukuken bağlayıcıdır. Komiteler ilgili antlaşmaların en üstün yorumlayıcı otoriteleri oldukları için, onların tavsiyelerine uyulmaması, Devlet'in insan hakları antlaşmalarındaki yükümlülüklerine sadakat göstermediğinin de kanıtıdır.⁶⁰

57 Madde 10(3), İKS İhtiyari Protokol.

58 Madde 16(3), İKS İhtiyari Protokol.

59 Madde 16(4), İKS İhtiyari Protokol.

60 Joseph, S., "Toonen v Australia: Gay Rights under the ICCPR", 13 *University of Tasmania Law Review* 392 (1994), s. 401.

Ne var ki çok sayıda Devlet'in UMSHS veya İKS kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmedikleri de bir gerçektir. Aslında hiçbir taraf Devlet'in mükemmel bir insan hakları karnesi bulunmamaktadır. Fakat uyumsuz davranışlara dair bulguların verdiği alarm da gerçeğe uygundur.⁶¹ Bazı ülkeler; işkence, zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele konusundaki yasaklar da dahil olmak üzere, İKS ile UMSHS'yi sistematik ve apaçık bir şekilde ihlal etmektedirler. Bazı devletlerin raporlarını zamanında sunmak konusunda berbat bir sicilleri bulunmaktadır. Pek çok rapor tümüyle yetersizdir. Ve Komiteler'in bu ısrarlı uyumsuzluk davranışı karşısında, cüretkâr Devletlere ilişkin olarak sürekli bir kamusal tazyik uygulamak dışında yapabilecekleri pek bir şey yoktur. BM insan hakları antlaşmalarında öngörülmüş başka bir yaptırım bulunmamaktadır. Bu neredeyse iç karartıcı olan Devlet ihlalleri karşısında UMSHS veya İKS, nasıl bir anlama sahip olabilir? İşkence mağdurlarına faydalı olabilecek herhangi bir telafi usulü önerilebilir mi?

UMSHS ile İKS, çok sayıda önemli amaca hizmet eder. Her şeyden evvel Komitelerin görüşleri, tavsiyeleri ve diğer türden içtihatları, bazı durumlarda Devletlerin davranışlarında maddi değişimlerin ortaya çıkmasına etki edebilir. Bu tür değişimler, anında olabileceği gibi, daha sonra (hatta çok daha sonra), örneğin bir devlet diktatörlükten demokratik hükümet rejimine geçiş sağladığında da ortaya çıkabilir. "Yavaş yavaş kaynama" etkisine sahip olabilirler; yani hükümetler kendilerini zamana yayılmış bir şekilde reforme edebilirler. İstismarcı bir hükümete karşı gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında muhalefeti harekete geçirebilirler. Yurtiçindeki tartışmaları insan hakları meselelerini de dahil edebilir ve gelecekte yapılacak reformlar için bazı göstergeler sunabilirler. BM Komitelerinin görüş ve tavsiyeleri, en azından hükümetleri bu görüşlerle ilgilenme ve neden bunlara uygun davranmadıklarını açıkça ortaya koymak zorunda bırakabilir. Nihayet mağdur için önemli bir kanıt aracı olabilir.

"Kınama"nın ihlalcı bir devlet üzerinde yaratacağı etki hafife alınmamalıdır. Gözlerin rahatsız edici bir şekilde Devlet üzerine çevrilmesine sebep olabilir ki, bunun kendisi önemli bir hesap verilebilirlik aracıdır. Hiçbir devlet olumsuz insan hakları siciliyle anılmak istemez. Herhangi bir Devlet için, özellikle UMSHS veya İKS veya her ikisi uyarınca işkenceci olarak etiketlenmiş olmak yeterince küçük düşürücüdür. UMSHS veya İKS uyarınca olumsuz işkence veya diğer insan hakları ihlalleri bulguları, Devlet üzerinde bir basınç yaratma işlevi görür; bu da nihayetinde Devlet'in işkence politikalarından vazgeçmesi gibi bir sonuca dönüşebilir. Hatta mağdurlar için telafi hükümlerinin düzenlenmesi gibi çok daha doğrudan sonuçları bile olabilir.

61 Bkz. Bölüm. 2.4.3.

UMSHS kapsamındaki İHK içtihatları zorlayıcı olmanın ötesinde işlevlere de sahiptir. UMSHS kapsamındaki çeşitli hakların ne anlama geldiklerine dair önemli bir göstergedir. Örneğin bu içtihatlar; neyin işkence veya zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele pratiği olduğunu, neyin ise olmadığını ayırt etmemize yardımcı olur. Keza bu içtihatlar, örneğin af yasaları veya bedenî ceza uygulamaları gibi bazı olguların insan hakları karşısında statüsünü belirlememize yardımcı olur. Bu tür yorumlar tek bir devlet veya belirli bir vakada söz konusu birey için geçerli olmaktan ziyade bütün devletlerin kullanımına açıktır. Elbette, işkenceyle mücadele edebilmek için, bağlamını anlamak ve öğrenmek hayati değerlidir. Bu anlamda İHK ve İKK kararları, dünya çapında, ulusal mahkeme ve hükümetler üzerinde etkili olmaktadır.

Nihayet UMSHS, İKS ve bu antlaşmalar çerçevesinde ortaya çıkan içtihatlar; her türlü işkence ve zalimce, insanlık dışı, aşağılayıcı muamele ve cezaların hangi koşul altında olursa olsun kabul edilemez olduğu yönündeki, basit fakat hayati bir mesajın iletilmesi işlevini de görmektedir. Aslında Devletler bunun aksini pek iddia etmezler. Aslında, Devletler, bu tür uygulamaların gerçekleştiğini reddetmektedirler. Gerçekten yalan veya üstünü örtme şeklindeki bu tür inkârlar, aslında Devletlerin, işkencenin uluslararası hukuk uyarınca asla hoş görülemez olduğu yönündeki genel kabullerini göstermektedir. Bu da insan haklarının benimsenip uygulamaya konulması için ileri doğru atılmış önemli bir adımdır.

Tablo 1: UMSHS İhtiyari Protokolü'nün Benimsenmesi ve İKS 22. maddesi Uyarınca Yapılan Bildirimler (Ülkeler Bölgelere Göre Sıralanmıştır)ⁱ

AFRİKA	UMSHS İhtiyari Protokolüⁱⁱ	İKS Madde 22ⁱⁱⁱ
Angola	10 Ocak 1992	–
Benin	12 Mart 1992	–
Birleşik Tanzania Cumhuriyeti	–	–
Burkina Faso	4 Ocak 1999	–
Burundi	–	10 Haziran 2003
Cape Verde	19 Mayıs 2000	–
Cezayir	12 Eylül 1989	12 Eylül 1989
Cibuti	5 Kasım 2002	–
Çad	9 Haziran 1995	–
Demokratik Kongo Cumhuriyeti	1 Kasım 1976	–
Ekvator Yeni Ginesi	25 Eylül 1987	–
Fas	–	19 Ekim 2006
Fildişi Sahilleri	5 Mart 1997	–
Gambiya	9 Haziran 1988	–
Gana	7 Eylül 2000	7 Eylül 2000
Guinea	17 Haziran 1993	–
Guinea-Bissau	24 Eylül 2013	24 Eylül 2013
Güney Afrika	28 Ağustos 2002	10 Aralık 1998
Kamerun	27 Haziran 1984	12 Ekim 2000
Kongo	5 Ekim 1983	–
Lesotho	6 Eylül 2000	–
Libya Arap Cumhuriyeti	16 Mayıs 1989	–
Madagaskar	21 Haziran 1971	–
Malawi	11 Haziran 1996	–

i Bu tablo, BM veri tabanlarından yararlanılarak oluşturulmuştur. (bkz. <https://treaties.un.org/Pages/ParticipationStatus.aspx> ve tbinternet.ohchr.org/SitePages/Home.aspx); tablodaki bilgiler 1 Ekim 2013 itibariyle geçerlidir.

ii UMSHS İhtiyari Protokolü 23 Mart 1976'da yürürlüğe girmeden önce onaylayan Devletler için, işbu Protokol bu tarihten üç ay sonra yürürlüğe girmiştir. Mevcut Protokolü onaylayan veya yürürlüğe girdikten sonra katılan her Devlet için, işbu Protokol, kendi onay veya katılma belgesinin tevdi tarihinden üç ay sonra yürürlüğe girecektir (UMSHS İhtiyari Protokol, Madde 9).

iii İKS'yi 26 Haziran 1987'de yürürlüğe girmeden önce onaylayan Devletler için, işbu Sözleşme bu tarihten otuz gün sonra yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeyi onaylayan veya yürürlüğe girdikten sonra katılan her Devlet için, işbu Sözleşme kendi onay veya katılma belgesinin tevdi tarihinden otuz gün sonra yürürlüğe girmiştir (İKS, Madde 27).

Mali	24 Ekim 2001	-
Namibya	28 Kasım 1994	-
Nijer	7 Mart 1986	-
Orta Afrika Cumhuriyeti	8 Mayıs 1981	-
Senegal	13 Şubat 1978	16 Ekim 1996
Seyşeller	5 Mayıs 1992	6 Ağustos 2001
Sierra Leone	23 Ağustos 1996	-
Somali	24 Ocak 1990	-
Togo	30 Mart 1988	18 Kasım 1987
Tunus	29 Haziran 2011	23 Eylül 1988
Uganda	14 Kasım 1995	-
Zambiya	10 Nisan 1984	-

AMERİKA	UMSHS İhtiyari Protokol	İKS Madde 22
Antigua & Barbuda	-	-
Arjantin	8 Ağustos 1996	24 Eylül 1986
Barbados	5 Ocak 1973	-
Bolivya	12 Ağustos 1982	14 Şubat 2006
Brezilya	25 Eylül 2009	26 Haziran 2006
Dominik Cumhuriyeti	4 Ocak 1978	-
Ekvator	6 Mart 1969	6 Eylül 1988
El Salvador	6 Haziran 1995	-
Guatemala	28 Kasım 2000 ^{iv}	25 Eylül 2003
Guyana	10 Mayıs 1993	-
Honduras	7 Haziran 2005	-
Jamaika	v	-
Kanada	19 Mayıs 1976	13 Kasım 1989
Kolombiya	29 Ekim 1969	-
Kosta Rika	29 Kasım 1968	27 Şubat 2002
Meksika	15 Mart 2002	15 Mart 2002
Nikaragua	12 Mart 1980	-
Panama	8 Mart 1977	-
Paraguay	10 Ocak 1995	29 Mayıs 2002

iv Guyana Hükümeti ilk olarak 10 Mayıs 1993 tarihinde, katılma yoluyla İhtiyari Protokol'e taraf olmuştu. 5 Ocak 1999'da Guyana Hükümeti, Genel Sekreter'e İhtiyari Protokol'ü geçersiz sayacağını bildirdi. Bununla birlikte, aynı tarihte Guyana Hükümeti, İHK'nin ölüm cezasına çarptırılmış herhangi bir mahkûmdan şikâyet alma ve değerlendirme konusunda yetkin olmayacağı çekincesini koyarak İhtiyari Protokol'e yeniden katıldı.

v Jamaika Hükümeti ilk olarak 3 Ekim 1975 tarihinde, katılma yoluyla İhtiyari Protokol'e taraf olmuştu. 23 Ekim 1997'de Jamaika Hükümeti, Genel Sekreter'e İhtiyari Protokol'ü geçersiz sayacağını bildirdi.

Peru	3 Ekim 1980	7 Temmuz 1988
Saint Vincent ve Granadinler	9 Kasım 1981	–
Surinam	28 Aralık 1976	–
Şili	27 Mayıs 1992	15 Mart 2004
Trinidad-Tobago	vi	–
Uruguay	1 Nisan 1970	27 Temmuz 1988
Venezüela	10 Mayıs 1978	26 Nisan 1994

ASYA	UMSHS İhtiyari Protokol	İKS Madde 22
Avustralya	25 Eylül 1991	28 Ocak 1993
Filipinler	22 Ağustos 1989	–
Kore Cumhuriyeti	10 Nisan 1990	9 Kasım 2007
Maldivler	19 Eylül 2006	–
Moğolistan	16 Nisan 1991	–
Morityus	12 Aralık 1973	–
Nepal	14 Mayıs 1991	–
Sri Lanka	3 Ekim 1997	–
Yeni Zelanda	26 Mayıs 1989	10 Aralık 1989

AVRUPA/MERKEZ ASYA	UMSHS İhtiyari Protokol	İKS Madde 22
Almanya	25 Ağustos 1993	19 Ekim 2001
Andora	22 Eylül 2006	22 Kasım 2006
Arnavutluk	4 Ekim 2007	–
Avusturya	10 Aralık 1987	29 Temmuz 1987
Azerbaycan	27 Kasım 2001	4 Şubat 2002
Belarus	30 Eylül 1992	–
Belçika	17 Mayıs 1994	25 Haziran 1999
Bosno Hersek	1 Mart 1995	4 Haziran 2003
Bulgaristan	26 Mart 1992	12 Mayıs 1993
Çek Cumhuriyeti	22 Şubat 1993	3 Eylül 1996
Danimarka	6 Ocak 1972	27 Mayıs 1987
Ermenistan	23 Haziran 1993	–
Estonya	21 Ekim 1991	–

vi Trinidad-Tobago Hükümeti ile olarak 14 Kasım 1980 tarihinde, katılma yoluyla İhtiyari Protokol'e taraf olmuştu. 26 Mayıs 1998'de Trinidad-Tobago Hükümeti, Genel Sekreter'e 26 Ağustos 1998 itibarıyla İhtiyari Protokol'ü geçersiz sayacağını bildirdi. 26 Ağustos 1998'de hükümet, İhtiyari Protokol'e çekince koyarak katılmaya karar verdi. Ne var ki, 27 Mart 2000'de Trinidad-Tobago Hükümeti, Genel Sekreter'e 27 Haziran 2000 itibarıyla İhtiyari Protokol'ü geçersiz sayacağını bildirdi.

Finlandiya	19 Ağustos 1975	30 Ağustos 1989
Fransa	17 Şubat 1984	23 Haziran 1988
Gürcistan	3 Mayıs 1994	30 Haziran 2005
Hrvatistan	12 Ekim 1995	12 Ekim 1992
Hollanda	11 Aralık 1978	21 Aralık 1988
İrlanda	8 Aralık 1989	11 Nisan 2002
İspanya	25 Ocak 1985	21 Ekim 1987
İsveç	6 Aralık 1971	8 Ocak 1986
İsviçre	–	2 Aralık 1986
İtalya	15 Eylül 1978	10 Ekim 1989
İzlanda	22 Ağustos 1979	23 Ekim 1996
Karadağ	23 Ekim 2006	23 Ekim 2006
Kazakistan	30 Haziran 2009	21 Şubat 2008
Kıbrıs	15 Nisan 1992	8 Nisan 1993
Kırgızistan	7 Ekim 1994	–
Letonya	22 Haziran 1994	–
Lihtenştayn	10 Aralık 1998	2 Kasım 1990
Litvanya	20 Kasım 1991	–
Lüksemburg	18 Ağustos 1983	29 Eylül 1987
Macaristan	7 Eylül 1988	13 Eylül 1989
Makedonya Cumhuriyeti	12 Aralık 1994	–
Malta	13 Eylül 1990	13 Eylül 1990
Moldova Cumhuriyeti	23 Ocak 2008	2 Eylül 2011
Monako	–	6 Aralık 1991
Norveç	13 Eylül 1972	9 Temmuz 1986
Özbekistan	28 Eylül 1995	–
Polonya	7 Kasım 1991	12 Mayıs 1993
Portekiz	3 Mayıs 1983	9 Şubat 1989
Romanya	20 Temmuz 1993	–
Rusya Federasyonu	1 Ekim 1991	1 Ekim 1991
San Marino	18 Ekim 1985	–
Sırbistan	6 Eylül 2001	12 Mart 2001
Slovakya	28 Mayıs 1993	17 Mart 1995
Slovenya	16 Temmuz 1993	16 Temmuz 1993
Tacikistan	4 Ocak 1999	–
Türkiye	24 Kasım 2006	2 Ağustos 1988
Türkmenistan	1 Mayıs 1997	–
Ukrayna	25 Temmuz 1991	12 Eylül 2003
Yunanistan	5 Mayıs 1997	6 Ekim 1988

BÖLÜM II
İNSAN HAKLARI KOMİTESİ VE
İŞKENCEYE KARŞI KOMİTE
USULLERİ

2.1. Bireysel Şikâyet Usulü

II. Bölüm'de UMSHS ve İKS kapsamındaki bireysel şikâyet usulleri ile ilişkili en önemli hususları ele alacağız.

2.1.1. Kabul Edilebilirlik Kriterleri

Amacına ulaşması beklenen herhangi bir şikâyet, öncelikle ilgili Sözleşme'nin kabul edilebilirlik kriterlerini karşılamalıdır. UMSHS ile İKS kapsamındaki kabul edilebilirlik kriterleri neredeyse birbiriyle aynıdır. Yorum farklılıkları veya olası bazı ayrımlar aşağıda ayrıca vurgulanmıştır.

(a) Geçerli bir başvurucunun varlığı kuralı

UMSHS'ye Ek İhtiyari Protokol'ün 1. maddesine göre şikâyet, mağdurun sözleşmede düzenlenmiş haklarından en az birinin ihlaline ilişkin olmalıdır. Aynı ölçüt İKS'nin 22(1) maddesinde de belirtilmiştir. Dolayısıyla, bir davranış belli bir kişinin ilgili sözleşmedeki haklarından birinin somut ihlali ile ilişkili olmadığı sürece bir şikâyet olarak ileri sürülmesi mümkün değildir. Örneğin A kişisi, münhasıran söz konusu hapisanedeki mahpuslardan biri tarafından yetkilendirilmediği sürece kendisinin mahpus olarak bulunmadığı bir hapisanedeki ağır koşullara ilişkin şikâyette bulunamaz.⁶² Herhangi somut bir mağduriyet söz konusu olmaksızın bir yasaya veya politikaya ilişkin somut şikâyette bulunma imkânı bulunmamaktadır.⁶³

Mağdur bir kişi olmalıdır. Yani gerçek bir kişi olmalıdır; bir şirket, sendika veya sivil toplum kuruluşu (STK) gibi tüzel kişilikler başvurucu olamazlar.⁶⁴

İHK, Genel Yorum No. 15'te, UMSHS'deki hakların şu şekilde genişletilmesi gerektiğini ifade etmiştir:

“Sözleşme'deki hakların kullanılması sadece taraf Devletlerin uyuğu altında olanların değil aynı zamanda herhangi bir Devlet'in uyuğu olmayanlar, vatansızlar, sığınmacılar, mülteciler, göçmen işçiler ve kendilerini taraf Devlet'in ülke sınırları içerisinde ve egemenlik yetkisi altında bulunan tüm bireyler açısından mümkün olmalıdır.”⁶⁵

Bu nedenle bir kişi, şikâyete konu Devlet'in uyuğu olmasa bile söz konusu Devlet'e karşı sözleşmelerin bireysel şikâyet mekanizmalarını işletebilir. Aynı durum İKK'ye yapılacak şikâyetler için de geçerlidir.

62 Bkz. Bölüm. 2.1.2(b).

63 Bkz. İHK, *Shirin Aumeeruddy-Cziff ra and 19 other Mauritian Women v. Mauritius*, Comm. No. 35/1978, para. 9.2

64 Bkz., örneğin, İHK, *Mariategui v. Argentina*, Comm. No. 1371/05.

65 İHK, Genel Yorum No.31, para. 10.

Anonim şikâyette bulunmak mümkün değildir. Fakat ilgili Komite, normal koşullarda, eğer talep edilmişse, iddia sahibi mağdurun isminin basılı belgeler üzerinde gizlenmesine karar verebilir. Ne var ki iddia sahibi mağdurun isminin ilgili Devlet'ten gizlenmesi mümkün değildir; zira devlet bu kişinin kim olduğunu bilmeden iddiaları araştıramaz.

“İhlalin şikâyette bulun olduğu esnada devam ediyor olmasına gerek yoktur ve esasen ihlal, şikâyette bulunulmadan evvel sona ermiş de olabilir. Sözelimi bir şikâyet, bir hapishanedeki ağır koşullar hakkında, daha evvel bu hapishanede kalmış ve bu koşulları tecrübe etmiş, ancak tahliye edildiği için artık bu koşullar altında olmayan bir mahpus tarafından dile getirilmiş olabilir.⁶⁶ Ne var ki, eğer bir ihlal, hakkında şikâyette bulunulan devlet tarafından daha evvel kabul edilmiş ve telafi mekanizmaları hayata geçirilmişse, buna ilişkin şikâyet kabul edilemez niteliktedir”.

İHK “benzer bir durumdan, hep birlikte etkilenen bir grup bireyin, haklarının ihlal edildiğine dair kolektif olarak şikâyetçi olabilmeleri bir itirazı olmadığını” belirtmiştir.⁶⁷ Dolayısıyla benzer koşullardan etkilenen bir grup kişi adına şikâyette bulunabilmek mümkündür. Fakat yine de bir grup adına hareket edildiğinde dahi her bir bireysel şikâyetçi kimliğini ortaya koyabilmeli ve ileri sürülen şikâyetin kendisi adına ancak örneğin bir avukat gibi başka bir kişi tarafından sunulmasını kabul ettiğini beyan etmelidir. *Hartikainen v. Finland* vakasında, şikâyetçi Finlandiya’da bir okulda öğretmendir ve Finlandiya Özgür Düşünenler Birliği’nin Genel Sekreteri’dir. İHK, şikâyetçinin, kendisini temsilci olarak kabul eden kişilerin her birinin isim ve adresleri belirtilmeksizin ve bu kişiler adına hareket edebileceğini dair yazılı bir yetki belgesi sunulmaksızın örgüt adına yaptığı şikâyeti değerlendirmeye almayacağını ifade etmiştir.

İHK ayrıca iç hukukun, doğrudan kendisine karşı uygulanmasa dahi, kişi için bir tehdit oluşturabileceğine karar vermiş ve söz konusu kişinin İhtiyari Protokol kapsamındaki başvurulabilirlik kriterleri bakımından “mağdur” olarak sınıflandırılabilmesini ifade etmiştir.⁶⁷ Örneğin *Toonen v. Australia* vakasında başvuru, çok uzun yıllardan beri uygulanmıyor olsa da erkekler arası cinsel ilişkiyi suç kabul eden Tazmanya yasalarının varlığının, eşcinsel bir erkek olarak kendisini aşağıladığını ileri sürmüştür. Ayrıca söz konusu yasalara göre sürekli bir tutuklanma tehdidi altında yaşamaktadır. İHK iddiayı kabul edilebilir bulmuştur:

“Başvurucunun, bu hükümlerin icraya konma tehdidinin ve bu hükümlerin süregiden varlığının idari uygulamalarda ve kamuoyunda yarattığı kapsamlı etkinin, kendisini

66 Bkz. İHK, *Van Duzen v. Canada*, Comm. No. 50/1979.

67 İHK, *Ominayak, Chief of the Lubicon Lake Band v. Canada*, Comm. No. 167/84, para. 32.1.

68 Joseph and Castan (2013), para. 3.46.

kişisel olarak etkilediğini ve etkilemeye de devam ettiğini ... gözler önüne sermek için makul sayılabilecek bir çaba içerisine girdiğine kanaat getirmiştir”.⁶⁹

Bir kişinin bir başka kişiye karşı gerçekleştirilen davranış nedeniyle bir insan hakları ihlalinin mağduru olması da mümkündür. Böyle bir durumda ikinci kişi “dolaylı mağdur” kendisine karşı edimin gerçekleştirildiği kişi ise “doğrudan mağdur” olarak adlandırılacaktır.⁷⁰ Örneğin *Quinteros v. Uruguay* vakasında şikâyet, Elena Quinteros Almeida’nın Uruguay güvenlik güçleri tarafından kaçırılması, işkenceye maruz bırakılması ve süresiz gözaltında tutulmasına (yani aslında kaybedilmesine) dairdir. Kadının annesi yönünden de bir ihlal bulunmuştur; hem kendi adına hem kızı adına, kızının sürekli surette kaybolmuş olmasından dolayı karşı karşıya kaldığı manevi ızdırap, stres ve belirsizlik dolayısıyla başvuruda bulunmuştur. Bu mental travmanın, UMSHS Madde 7’de düzenlenen kötü muamele yasağına ilişkin bir ihlal oluşturduğu saptanmıştır.⁷¹ *Schedko v. Belarus* vakasında da keza, resmi makamlar tarafından infaz edilen bir kişinin annesi için, Resmi makamlar infazın tarihi, saati, yeri ve cenazenin gömüldüğü yer hakkında bilgi vermemiş olmaları nedeniyle, 7. maddenin ihlal edildiği kararı verilmiştir. İHK şöyle demektedir:

“Komite, hükümlünün annesi olarak başvuruçunun, infazına ilişkin koşulların belirsizliği ve mezar yerinin bilinmezliği nedeniyle yaşamakta olduğu manevi ızdırap ve mental stresi anlamaktadır. İnfazın tarihi, mezar yeri konusundaki belirsizlik ile cesedin aileye teslim edilmesinin reddi, aileler üzerinde korkutucu ve cezalandırıcı bir etki yaratmakta, onları kasıtlı bir belirsizlik ve mental kaygı ile karşı karşıya bırakmaktadır. Komite, başvuruçunun infazın tarihini öğrenme konusundaki girişiminin ve ardından oğlunun mezarını öğrenme konusundaki çabalarının başarısızlığa uğramış olmasının, başvuruçunun için insanlık dışı bir muamele boyutuna ulaştığını ve sözleşmenin 7. maddesinin ihlal edildiğini değerlendirmektedir”.⁷²

Bazı durumlarda mağdur başvuruda bulunmaya veya bir şikâyetin başvuruçusu olma imkânına bile sahip değildir.⁷³ Örneğin mağdur ölmüş veya hücre hapsine kapatılmış (yani dış dünyayla hiçbir iletişim kurmadığı koşullara maruz bırakılmış) olabilir. Böyle bir durumda, bir başka kişi, eğer mümkün olsaydı, mağdurun kendisini ilgili komite önünde temsil etmesine rıza göstereceğini kanıtlayabilirse, şikâyet başvurusunda bulunabilir. Yakın aile bağı Bu anlamda

69 İHK, *Toonen v. Australia*, Comm. No. 488/1992, para. 5.1.

70 Bkz. ayrıca U. Erdal, H. Bakirci, *Madde 3 of the European Convention on Human Rights: A Practitioner's Handbook*, OMCT (2006), s. 85.

71 İHK, *Quinteros v. Uruguay*, Comm. No. 107/1981, para.14; bkz. ayrıca Bölüm. 3.2.8.

72 İHK, *Schedko v. Belarus*, Comm. No. 886/1999, para. 10.2.

73 Bkz. İHK, Usul Kuralları, Kural 96(b).

bir gösterge olarak kabul edilebilecektir.⁷⁴ İHK, bugüne kadar, aile üyesi olmayan, yalnızca kişisel bir arkadaşlık veya iş ilişkisinin bulunduğu kişileri, eğer daha evvel mağdurdan alınmış bir yetkilendirme söz konusu değilse, temsilci olarak kabul etmemektedir. Örneğin *Mbenge v. Zaire* vakasında, İHK, şikâyet başvurusunun akrabalarını temsil edebileceğine fakat şoförünü veya eczacısını temsil edemeceğine karar vermiştir.⁷⁵

X v. Serbia'da, Sırbistan'daki insan hakları ihlallerini izleyen ve gözlemleyen bir sivil toplum kuruluşu şikâyetçi olmuştur. Olay 10 yaşındaki bir oğlan çocuğunun 5 erkek tarafından cinsel istismarına ilişkindir. STK çocuk, onun yasal vasisi veya ebeveynleri adına hareket ettiğini gösteren bir yetki belgesi veya mağdur veya akrabalarının bu yönde rızası olduğuna dair bir kanıt sunamamıştır. Başvuru için ile mağdur arasında biyolojik bir bağ bulunmamakla birlikte başvuru, mağdurun hukuki temsilcisi olarak hareket ettiğini, kuruluşun çocuğa bir telafi sağlanması konusunu ısrarlı bir şekilde talep ettiğini gösterdiğini ileri sürmüştür. İHK, çocuğun üstün yararı adına, çocuk (veya yakın ailesi) adına resmi bir yetkilendirme olmasa bile,⁷⁶ çocuğun ulusal süreçlerdeki temsilcisinin bu iddiaları komiteye de taşıyabileceğini ifade etmiştir. Ne var ki, başvuru ile mağdurun bir yıldan daha fazla uzun bir süredir herhangi bir temasının olmaması, yetkilendirmeyi veya çocuğun informel rızasını gösterecek bir belgenin eksikliği dolayısıyla başvurusunun yetkisizliğini ileri sürerek kabul edilemez bulmuştur.⁷⁷

Koşulların değişmesi, yani bir şikâyete rıza gösterme imkânı bulunmayan mağdurun bu imkânı kavuşması durumunda, şikâyetin geçerliliğini sürdürmesi için mağdurun bu yetkilendirmeyi gerçekleştirmesi gerekir. Örneğin, *Mpandanjila ve diğerleri v. Zaire* vakasında, başvuru hücre hapsinde bulunan 13 kişi adına yapılmıştır. Kişiler İHK kararı henüz verilmemişken tahliye edilmişlerdir. Bunun üzerine şikâyet, dört kişi kendi adlarına yapılan şikâyetin devamına açıkça yetki vermedikleri için, dokuz kişi adına devam etmiştir.⁷⁸

Bir başvuru ilgili komite tarafından değerlendirme sürecindeyken başvurusunun ölmesi durumunda mirasçuları şikâyeti sürdürebilirler.⁷⁹ Hiçbir mirasçının komiteye başvurmaması halinde ise dosya sonuçsuz kalacaktır.⁸⁰

74 Bkz., örneğin, *İHK, Valentini de Bazzano v. Uruguay*, Comm. No. 5/1977, para. 5; ve *İHK, Bourchef v. Algeria*, Comm. No. 1196/2003, para. 1.1.

75 *İHK, Monguya Mbenge v. Zaire*, Comm. No. ADD 16/1977

76 *İHK, X v. Serbia*, Comm. No. 1355/2005, para. 6.4.

77 *Ibid.*, para. 6.7.

78 *İHK, Mpandanjila et al. v. Zaire*, Comm. No. 138/83, para. 4.1-4.2.

79 Bkz. *İHK, Gilberto François Croes v. The Netherlands*, Comm. No. 164/84; *İHK, Hopu and Bessert v. France*, Comm. No. 549/1993; *İHK, Arenz v. Germany*, Comm. No. 1138/02.

80 Bkz., örneğin, *İHK, Wallen v. Trinidad and Tobago*, Comm. No. 576/1994, para. 6.2.

(b) Yargısal Gereklilikler

i. *Ratione Materiae*

Bir kişinin başvurusunun kabul edilebilir bulunabilmesi için ilgili sözleşmelerden birinde düzenlenmiş olan maddi haklardan birine ilişkin iddiada bulunması gerekir.⁸¹ Sözgelimi mülkiyet hakkının ihlaline dair bir iddia ileri sürülemez; zira mülkiyet hakkı sözleşmelerde korunan haklardan biri değildir.⁸² İşkence, zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaya ilişkin iddialar hem UMSHS hem de İKS kapsamında ileri sürülebilir hususlardır. Fakat UMSHS daha fazla hakkı kapsadığından, eğer bir kişinin iddiaları işkence ve zalimce muamelelerin ötesine geçiyor; örneğin keyfi gözaltı veya ayırmacılık veya adil yargılanma hakkının ihlali gibi konuları da içeriyorsa, başvurusunun İKK'den ziyade, (eğer ilgili Devlet İhtiyari Protokol'ün tarafı ise) İHK'ye yapılması önerilir. Öte yandan, örneğin İKK'nin bir şikâyeti daha hızlı değerlendirmesi veya İKK'nin vereceği kınama kararına ek özel bir yaptırımın uygulanması gibi farklı değerlendirmeler de söz konusu olabilir. Stratejik davalama hakkındaki değerlendirmeler de, özellikle sistematik olarak ihlal gerçekleştiren bir devlet söz konusu olduğunda, tercih edilecek mekanizmanın hangisi olacağına dair karara etki edebilir.

İşkence, zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezaya ilişkin bir başvuru bile, eğer iddia olunan kötü muamele; işkence veya diğer yasaklanmış kötü muamele türlerinden biri altında kategorize edilemez ise esaslı bir sonuç doğuramayabilir. Bu anlamda okuyucu, bu *El Kitabı*'nın III. ve IV. Bölümleri'nde işkence, zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezanın UMSHS ve İKS kapsamındaki anlamına ilişkin içtihatlarla atıfta bulunmalıdır. Örneğin bir polis görevlisinin hakareti, hakarete uğrayan açısından aşağılayıcı görülebilir, fakat muhtemelen her zaman buradaki enstrümanlardan birinin ihlali anlamına gelecek kadar sert değildir.⁸³

Son olarak bir kişi, yalnızca iddialarının başvurulabilir kabul edilmesi için gerekli delilleri sunamadığı için de sonuca ulaşamayabilir.⁸⁴ Okuyucu, bir şikâyetin nasıl

81 Örneğin bazı vakalarda başvuru haklarının UMSHS'nin 2. maddesi kapsamında ihlal edildiğini ileri sürer; ancak bu düzenlemenin taraf Devletler için genel yükümlülükleri belirlediği bilinse bile, III. Bölüm'de yer alan maddi haklardan (6-27. maddeler) birine gönderme yapılmadan tek başına bir hak ihlali söz konusu olmaz). Bkz., örneğin, İHK, *Alekperov. v. The Russian Federation*, Comm. No. 1764/2008, para. 8.3; İHK, *C.E.A. v. Finland*, Comm. No. 316/1988, para. 6.2.

82 Bkz., örneğin, İHK, *O.J. v. Finland*, Comm. No. 419/1990.

83 Hakaretin kendisi, bir ağır bir aşağılama unsuru varsa insan haklarını ihlal edebilir. Bu bağlamda, UMSHS'nin 20. maddesine ve 21 Aralık 1965 tarih ve 2106 (XX) sayılı Genel Kurul Kararı ile imzalanması ve onaylanması için açılmış ve 4 Ocak 1969'da yürürlüğe girmiş olan Uluslararası Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme'nin 4. Maddesine (CERD) bakınız.

84 Bkz., örneğin, İHK, *Bazarov v. Uzbekistan*, Comm. No. 959/2000, para. 7.3.

sonuç doğurabileceği ve davanın kabul görmesi için hangi tür delillerin yardımcı olabileceğini ilişkin tavsiye için Bölüm 2.1.2.'ye ve örnek bir şikâyet başvurusu için Metin kutusu ii'ye bakmalıdır.

ii. *Rationale Temporis*

İhtiyari Protokol'ün 1. maddesi uyarınca, İhtiyari Protokol'ün tarafı olan Devletler aleyhine şikâyette bulunulabilir. Keza İKS uyarınca, yalnızca sözleşmesinin 22. maddesine göre bildirimde bulunmuş Devletler aleyhine şikâyette bulunabilir. Bu koşulun sonuçlarından biri, yalnızca belli bir tarihten sonraki vakalara ilişkin ihlal başvurusunda bulunabilmesidir. Burada söz konusu olan tarih:

- UMSHS ile ilgili olarak, İhtiyari Protokol'ün ilgili Devlet açısından yürürlüğe girdiği tarih; yani Devlet'in İhtiyari Protokolü kabul ettiği veya buna katıldığı tarihi izleyen 3 aydır.
- İKS ile ilgili olarak, ilgili Devlet açısından 22. madde bildiriminin yürürlüğe girdiği tarihtir.

Bu nedenle, eğer bir ihlal, bir işkence edimi, ilgili tarihten önce gerçekleşiyse ihlale ilişkin başvuru kabul edilemez bulunacaktır. Durum "*ratione temporis*" kuralı olarak bilinmektedir.

Daha önemlisi, ilgili sözleşmenin yürürlüğe girdiği değil, söz konusu bireysel şikâyet ile ilişkili mekanizmanın yürürlüğe girdiği tarih dikkate alınmalıdır. Yani, İhtiyari Protokol uyarınca yapılan bir şikâyet, eğer ihlal, şikâyete konu Devlet İhtiyari Protokol'e taraf olmadan önce gerçekleşiyse, bu Devlet daha öncesinde UMSHS'ye taraf olmuş olsa bile kabul edilemez bulunacaktır. UMSHS ve İKS'deki bireysel şikâyet mekanizmalarının hangi tarihlerde yürürlüğe girdiğiyle ilişkili olarak yukarıda Tablo 1'e bakınız.

Ratione temporis kuralının bir istisnası yoktur. İlgili tarihten önce başlamış bir ihlal, mekanizmanın yürürlük tarihinden sonra da devam ediyorsa⁸⁵ veya etkileri hâlâ sözleşmenin ihlali sonucunu doğuruyorsa⁸⁶ kabul edilebilir bulunabilir. *Könye ve Könye v. Macaristan vakasında* İHK şöyle demiştir:

"İhtiyari Protokol'ün yürürlüğe girmesinden sonra, bir edim veya açık bir ifade şeklinde devam eden ihlal, taraf Devlet'in önceki ihlallerinin teyidi olarak yorumlanmalıdır"⁸⁷

85 Örneğin, biri ilgili tarihten önceki korkunç şartlarda alıkonulduysa ve bu koşullar sürmekteyse, hak ihlali başvurusu söz konusu tarihten itibaren gerçekleştirilebilir.

86 Bkz. İHK, *Lovelace v. Canada*, Comm. No. 24/1977, para. 7.3; İHK, *Avadanov v. Azerbaycan*, Comm. No. 1633/2007, para. 6.2.

87 İHK, *Könye and Könye v. Hungary*, Comm. No. 520/92, para.6.4.

Etkileri devam ediyor olsa bile,⁸⁸ işkence davranışının kendisi sona erdiğinde, işkencenin artık, zorla kaybetme vakalarında olduğu gibi (zira kaybedilen kişinin akubeti ve başına ne geldiği ortaya çıkana kadar etkileri sürmektedir)⁸⁹ devam etmekte olan bir ihlal olarak sayılamayacağı ifade edilmelidir. Ancak mutlak işkence yasağından kaynaklanan usulî yükümlülükler, yani araştırma yapma ve mağdurlar için yeterli telafi imkânı sağlama ödevleri (bakınız aşağıda Bölüm III ve IV) uygulanabilir ve böylece olay gerçekleşikten sonra dahi bir tetkik söz konusu olabilir. *Avadanov v. Azerbayjan* vakasında hakaret, darp ve başvurunun mallarına zarar verilmesi, İhtiyari Protokol'ün ilgili taraf Devlet için yürürlüğe girmesinden önce gerçekleşmiştir.⁹⁰ Fakat başvuru, *ratione temporis* temelinde, olaylara dair etkin araştırma sürdürülmediği ve bu eksiklik İhtiyari Protokol'ün yürürlüğe girmesinden sonra da devam ettiği gerekçesiyle kabul edilebilir bulunmuştur.⁹¹

Bir başka örnek, *Sankara ve diğerleri v. Burkina Faso* vakasıdır. Mağdur, taraf Devlet'in, 1987'de kocasının suikasti uğramış olmasını yeterli şekilde araştırmadığından şikâyetçidir. Suikast ile süreçler 1997'de başlamış ve Burkina Faso'nun İhtiyari Protokol'ün tarafı haline geldiği 1999'dan sonra da sürmüştür. Devlet bu süreçler devam ederken, ölüme ilişkin yeterli araştırma yapmama davranışını sürdürmüştür, aileyi ölümün hangi koşullarda gerçekleştiği, merhumun bedeninden kalanların tam olarak nerede olduğunu konusunda yeterli şekilde bilgilendirmemiş ve ölüm belgesinde ölüm nedeni olarak (açık bir yalan olan) “doğal sebepler” şeklinde ifade etme durumunu değiştirmemiştir. Bunların tamamının, daha evvel başlamış bir 7. madde ihlali olsa da, 1999 yılından sonra da sürdürüğü kabul edilmiştir.⁹²

iii. *Ratione Loci*

UMSHS'nin 2(1). maddesi, taraf Devlet'in “kendi toprakları ve yargı yetkisi alanında” bireylerin haklarına saygı göstermek ve bunları güvencelemek ile sorumlu olduğunu düzenlemektedir. İhtiyari Protokolün 1. maddesi ve İKS'nin 22. maddesi, “[İlgili Devlet'in] yargı yetkisine tâbi” kişilerden gelen şikâyetlerin dinlenebilmesine imkân tanımaktadır.

88 Bkz., *inter alia*, İnter-Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi, Alfonso Martín del Campo Dodd v. Mexico, 3 Eylül 2004 tarihli karar (Preliminary Objections), para. 78.

89 Bkz. Zorla veya Rızaya Dayalı Olmayan Kaybetme Çalışma Grubu, Genel Yorum, devam etmekte olan bir ihlal türü olarak zorla kaybetme hakkında, (2011) UN Doc. A/HRC/16/48, para. 39 (para. 1). Bkz. ayrıca İHK, *Yurich v. Chile*, Comm. No. 1078/2002, para. 6.4.

90 İHK, *Avadanov v. Azerbayjan*, Comm. No. 1633/2007, para. 6.2.

91 *Ibid.*, para. 6.5.

92 İHK, *Sankara et al v. Burkina Faso*, Comm. No. 1159/03, para. 6.3 ve 12.2.

Bir kişi, başvuru esnasında ilgili Devlet'in alanı içerisinde bulunmasa dahi, bu Devlet'e karşı geçmişte gerçekleşen ihlaller ile ilişkili şikâyetle bulunabilir.⁹³

Aksine bir beyanda bulunulmadığı sürece, Devlet tarafından kabul edilmekle birlikte sözleşme, Devlet'in sömürgeleri de dâhil olmak üzere bütün toprakları üzerinde geçerli olacaktır.⁹⁴ *Kuok Koi v. Portekiz vakası*, İhtiyari Protokol'ün, dada evvel Portekiz toprağı olan Makao'da uygulanmasına ilişkindir. Portekiz hem UMSHS'yi hem de İhtiyari Protokol'ü yürürlüğe koymuştur. İhtiyari Protokol'ün Portekiz idaresi altında bulunduğu dönemde Makao için de uygulanabileceğini ifade etmiştir:

“İhtiyari Protokol'ün amacı, Sözleşme'deki hakların daha ileri düzeyde uygulanması olduğu için, herhangi açık bir beyan (çekince/istisna) bulunmadan, bir taraf Devlet'in yargı yetkisi altında bulunan bir alanda uygulanamayacağı kabul edilemez”.⁹⁵

Böylece, İhtiyari Protokol, 1999'da Çin Halk Cumhuriyeti idaresine geçmesinden önceki dönemde, Makao için uygulanmıştır.⁹⁶

Bir taraf Devlet'in kendi egemenlik alanı içerisindeki kişilerin, Sözleşme'den kaynaklı haklarına saygı göstermek ve bunları güvence altına almakla yükümlü olduğu açıktır. Taraf Devlet'in yükümlülüğü üzerinde etkin denetim sağlayabildiği topraklar ve edimler için de geçerlidir. Taraf Devlet “yetkisi veya etkili kontrolü altında olan, taraf Devlet'in ülke sınırları içerisinde olmasa dahi”, tüm bireyler için Sözleşme haklarını güvence altına almalıdır ve bu haklara saygı duymalıdır.⁹⁷

İKK, “yargı yetkisi” teriminin içeriğini, Genel Yorum No. 2'de açıklığa kavuşturmuştur.

“2. maddesinin 1. fıkrası, taraf Devletlerden her birine, yalnızca kendi egemenlik altındaki topraklarda değil fakat aynı zamanda ‘yargı yetkisi kapsamındaki herhangi bir toprak üzerinde’ de işkencenin önlenmesini pekiştirecek girişimlerde bulunma yükümlülüğü getirmektedir. Komite ‘herhangi bir toprak’ terimini taraf Devlet'in, uluslararası hukuka uygun olarak, doğrudan veya dolaylı, kısmen veya tamamen, de jure veya de facto bir şekilde, etkin kontrol sağladığı bütün alanlar olarak değerlendirmektedir”.⁹⁸

93 Bkz., örneğin, *İHK, Gorji-Dinka v. Cameroon*, Comm. No. 1134/2002.

94 Bkz. 1969 tarihli Sözleşmeler Hakkında Viyana Anlaşması, Madde 29.

95 *İHK, Kuok Koi v. Portugal*, Comm. No. 925/2000, para. 6.3.

96 Bu meseleyle ilgili olarak, Macao'nun Portekiz'den Çin kontrolüne geçişini engellediği için önemli sorunlar ortaya çıktı. Bu karmaşık sorunlar bu *El Kitabı*'nın konusu dışındadır.

97 *İHK*, Genel Yorum No. 31, para. 10.

98 *İKK*, Genel Yorum No. 2, para. 16.

Ayrıca şunu da eklemektedir:

“2. maddede ‘herhangi bir toprağa’ yapılan atf; 5., 11., 12., 13. ve 16. maddelerde olduğu gibi, yalnızca bir gemi veya uçakta gerçekleştirilen davranışları yasaklamakla kalmaz. Aynı zamanda Devlet’in somut ve etkin kontrol sağlayabildiği askeri işgal veya barış gücü operasyonları ve büyükelçilikler, askeri karargâhlar, alkoyma merkezleri ve diğer her türlü mekânları kapsamaktadır”.⁹⁹

Örneğin İsrail, kendisinin de tanıdığı Birleşmiş Milletler insan hakları sözleşmelerine uyma yükümlülüğüne yalnızca İsrail’de değil, aynı zamanda işgal altındaki topraklar olan Batı Şeria ve Gazze’de de sahiptir.¹⁰⁰ İKK bu kuralı, 2006 yılında ABD’ye ilişkin Nihai Gözlemler değerlendirmesinde vurgulamıştır.¹⁰¹

Bu nedenle, örneğin ABD, Irak ve Afganistan’daki alkoyma merkezleri için olduğu gibi, Küba’nın Guantanamo Körfezi’ndeki alkoyma merkezlerinde meydana gelen işkence edimlerinden de sorumludur.¹⁰² İKK ayrıca “istihbarat faaliyetlerinin kim tarafından gerçekleştirilirse gerçekleştirirsin ve niteliği veya mekânı ne olursa olsun taraf Devlet’in faaliyetleri arasında kabul edildiğini ve uluslararası sorumluluk kapsamında olduğunu” da eklemiştir.¹⁰³

İHK ayrıca şunu da belirtmiştir:

“Taraf Devlet’in ülke dışında görev alan silahlı kuvvetlerinin etkili kontrolü ve yetkisi altında bulunanlar, söz konusu kontrolün ne şekilde sağlandığına bakılmaksızın, bir taraf Devlet’in kuvvetlerinin uluslararası barışı sağlama veya yeniden tesis etmeye ilişkin operasyonlara katıldığı haller de dahil olmak üzere Sözleşme’de düzenlenen haklardan yararlanmalıdır”.¹⁰⁴

Bu bağlamda İHK, Belçikalı askerlerin Somali’deki ve Hollandalı askerlerin Bosna-Hersek’teki Srebrenitza kuşatması sırasındaki davranışlarından kaynaklı kaygılarını ifade etmiştir.¹⁰⁵

99 *Ibid.*

100 *Concluding Observations on Israel*, (2003) UN Doc. CCPR/CO/78/ISR, para. 11.

101 *Concluding Observations on the US*, (2006) UN Doc. CAT/C/USA/CO/2, para. 15. Ayrıca bkz. İHK, *Concluding Observations on the US*, (2006) UN Doc. CCPR/C/USA/CO/3, para. 10.

102 Guantanamo Körfezi ile ilgili olarak bkz. *Concluding Observations on the US*, (2006) UN Doc. CAT/C/USA/CO/2, para. 22. Ayrıca bkz. *Concluding Observations on the UK*, (2004) UN Doc. CAT/C/CR/33/3, para. 3–5.

103 *Concluding Observations on the US*, (2006) UN Doc. CAT/C/USA/CO/2, para. 17 (vurgu eklenmiştir).

104 İHK, Genel Yorum No. 31, para. 10.

105 Sırasıyla bkz. *Concluding Observations on Belgium*, (1998) UN Doc. CCPR/C/79/Add.99, para. 14 ve *Concluding Observations on the Netherlands*, (2001) UN Doc. CCPR/CO/72/NET, para. 8.

Bir Devlet'in sözleşmeler uyarınca sorumluluğu bazen, kendi sınırları dışındaki kontrolünün ötesine de geçebilir. Örneğin, *López Burgos v. Uruguay* vakasında mağdur, Uruguay sınırından geçirilerek üç ay bir hücrede kapalı tutulmasının öncesinde, Arjantin'de, Buenos Aires'de Uruguay güvenlik ve istihbarat güçleri tarafından kaçırılmış ve gözaltına alınmıştır. Mağdurun ilk yakalanma ve gözaltı işleminin yabancı topraklarda gerçekleşmiş olması nedeniyle, İHK'nin Uruguay'a yönelik iddiaları değerlendirmeye almaktan alı konulamayacağına karar verilmiştir. İHK, şikâyetin bu kısmını ilişkin iddiaları dinleyebileceğine gerekçe olarak şunları sunmuştur:¹⁰⁶

- Edimler, Uruguaylı görevliler tarafından yabancı topraklarda gerçekleştirilmiştir.
- İhtiyari Protokol'deki "yargı yetkisine tâbi kişiler" ifadesi, ihlalin nerede gerçekleştiğinden bağımsız olarak, birey ile devlet arasındaki ilişkiye gönderme yapmaktadır.
- Madde 2(1)'de bir Devlet'in görevlilerinin, bir başka devlet topraklarında gerçekleştirdikleri hak ihlallerinden dolayı sorumlu olamayacaklarını açıkça ifade eden hiçbir düzenleme bulunmamaktadır.
- UMSHS Madde 5(1) şu şekildedir:

"Bu Sözleşmenin hiçbir hükmü, bir Devlet'e, gruba veya kişiye, Sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerin tahribini amaçlayan bir faaliyete katılma veya tasarrufta bulunma hakkı tanıdığı, veya hak ve özgürlüklerin bu Sözleşmede belirtildiğinden daha geniş ölçüde sınırlandırılmasına imkân verdiği şekilde yorumlanamaz".
- Bir taraf Devlet'in UMSHS yükümlülüklerini bir başka Devlet'in topraklarında ihlal edebileceğini ileri sürmek makul değildir.

Sonko v. İspanya vakasında mağdur, İspanya sınır polisi tarafından, üç diğer yüzücü ile birlikte İspanya kıyılarına ulaşmaya çalışırken yakalanarak, boyunu aşan bir yerde denize atıldıktan sonra Fas karasularında boğularak ölmüştür. Genel Yorum No. 2'deki değerlendirmesini hatırlatan ve "yargı yetkisi kavramının yalnızca 2. madde uyarınca yorumlanamayacağını, sözleşmedeki diğer hükümlerin de göz önüne alınması gerektiğini"¹⁰⁷ belirten İKK "Tekne üzerindeki kişilerin kontrolünü sağlama yeterliliğine sahip olan sahil güvenlik ekipleri bu kişilerin güvenliklerinden de sorumludurlar" demiştir.¹⁰⁸

106 İHK, *López Burgos v. Uruguay*, Comm. No. 52/1979, para. 12.1–12.3. Bkz. ayrıca İHK, *Montero v. Uruguay*, Comm. No. 106/81, para. 5.

107 İKK, *Sonko v. Spain*, Comm. No. 368/2008, para. 10.3. Bkz. ayrıca İKK, *J.H.A. v. Spain*, Comm. No. 323/2007, para. 8.2.

108 *Ibid.*

Dolayısıyla İHK ve İKK içtihatları, devletlerin yurt dışında faaliyet gösteren ve bir kişi veya toprak üzerinde etkin kontrol sağlayabilen görevlilerin, en azından bu görevliler resmi yetki kullanabildikleri sürece, sebep oldukları hak ihlallerinden sorumlu olduklarını göstermektedir.

iv. Ratione Personae

Taraf devletler kendi görevlilerinin edimlerinden genellikle sorumludurlar. Bu durum bir görevlinin kendi yetkilerini açtığı veya talimatlara uymadığı durumlarda da geçerlidir.¹⁰⁹ Örneğin İHK, *Sarma v. Sri Lanka vakasında*, taraf Devlet onbaşının yetkisi ve amirlerinin bilgisi dışında hareket ettiğini bildirmişse de, bir mağduru kaçıran onbaşı tarafından gerçekleştirilen kaybetme ediminden dolayı taraf Devlet'i sorumlu bulmuştur.¹¹⁰

Kaldı ki, UMSHS ve İKS uyarınca, taraf Devletler kendi yetki alanlarındaki (ister gerçek veya şirket örneğindeki gibi tüzel kişiler olsunlar) özel şahısların başkalarının haklarını suistimal etmelerini önleyecek makul önlemleri de almalıdırlar.¹¹¹ Örneğin İnsan Hakları Komitesi şöyle demektedir:

"7. maddeden de anlaşılacağı üzere taraf Devletler, kişilerin ve kurumların yetkileri altındaki kimselere karşı zalimce, işkence, insanlık dışı ve onur kırıcı muamelelerde bulunmalarını engelleyecek pozitif tedbirleri almalıdır".¹¹²

Bir Devlet'in, herhangi bir sözleşme gereği, özel birer kişi olan yurttaşlarının, kendi hukuki ve filli denetiminin bulunmadığı topraklarda gerçekleştireceği edimlerden dolayı sorumlu tutulması mümkün görünmemektedir.¹¹³ Ancak bu özel kişiler kendi otoritesi altında, örneğin bir askeri sözleşme uyarınca, faaliyet gösteriyorlarsa, Devlet muhtemelen tutulacaktır. Örneğin İHK, ABD ile ilişkili olarak, özel güvenlik kuvvetlerince kullanılan bazı sorgulama tekniklerinin 7. maddeyle uyumluluğuna dair endişelerini ifade etmiştir.¹¹⁴

H.v.d.P. v. Hollanda vakasında şikâyet, Avrupa Patent Ofisi'nin işe alım politikalarına ilişkindir. Başvurucu Fransa, İtalya, Lüksemburg, Hollanda ve İsveç hem Avrupa Patent Sözleşmesi'ne hem de UMSHS İhtiyari Protokol'üne taraf olduklarından İHK şikâyeti kabul yetkisi olduğunu ileri sürmüştür. İHK

109 Bkz. Devletlerin Uluslararası Kusurlu Davranışlarından Dolayı Sorumluluğu Hakkında Taslak Maddeler, *International Law Commission* tarafından 53. Oturumlarında kabul edilmiştir, (2001) UN Doc. A/CN.4/L.602/Rev.1, Madde 7.

110 İHK, *Sarma v. Sri Lanka*, Comm. No. 950/2000, para. 9.2.

111 Bkz. Bölümler 3.1.2 ve 4.1.2.

112 İHK, Genel Yorum No. 31, para. 8.

113 Joseph and Castan (2013), para. 4.24.

114 *Concluding Observations on the US*, (2006) UN Doc. CCPR/C/USA/CO/3, para. 13.

Başvuruyu kabul edilemez bulmuştur: “... memnuniyetsizlikler ... hiçbir şekilde Hollanda'nın veya diğer taraf Devletlerden birinin takdir yetkisi içerisinde olması mümkün görünmeyen uluslararası örgütlerin işe alım politikalarına dairdir”.¹¹⁵ Dolayısıyla Devletler, üyesi buldukları uluslararası örgütlerin faaliyetlerinden dolayı, BM sözleşmeleri uyarınca sorumlu tutulamazlar.

Taraf devletler UMSHS veya İKS'de yer alan hakların bir başka devlet tarafından ihlalden de sorumlu değildir. Ancak bir Devlet, bir kişinin bir başka devlet tarafından haklarının ihlal edilebileceğine ilişkin makul bir öngöründe bulunabileceği işlemlere maruz bırakırsa sözleşme kapsamında sorumlu tutulabilir.¹¹⁶ Bu tür bir ihlalin bilinen örneği, bir Devlet'in bir kişiyi, ciddi işkence riski ile karşı karşıya bulunduğu bir başka Devlet'e iade etmesi durumunda ortaya çıkar. Bu tür edimler İKS'nin 3. maddesi ve UMSHS'nin 7. maddesi uyarınca yasaklanmıştır. Bu tür durumlarda sözleşmeyi ihlal eden, iade alan Devlet'in uygulayacağı muhtemel işkence edimi değil, iade etme işleminin kendisidir.¹¹⁷

(c) İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi

İhtiyari Protokol'ün 5(2)(b) maddesi şu şekildedir:

“Komite bir bireyden aldığı şikâyetin [şu] koşullara sahip olduğunu tespit edememişse inceleme yapamaz... Birey varolan bütün iç hukuk yollarını tüketmiştir. İç hukuk yollarının uygulanması makul olmayacak ölçüde uzun sürecek ise, bu şartın yerine getirilmesi aranmaz”.

Benzer bir kabul edilebilirlik kriteri İKS Madde 22(5)(b)'de de bulunur. Madde 22(5)(b) ayrıca bir kişinin “sözleşmenin ihlal edilmesinden dolayı mağduriyetinin etkin bir düzeltilmesi beklenmiyorsa” hiç hukuk yollarını tüketmesi gerekmediğini de düzenler. Bu nedenle, şikâyetin ilgili komitelerden biri tarafından ele alınabilmesi için, başvuru konusunun söz konusu devlet kapsamında oluşturmuş olduğu etkin ve yeterli telafi sağlama mekanizmalarına usulünce başvurduğunu göstermesi gerekir. Bunun ardından ispat yükü başvuru tarafından kabul edilebilirlik aşamasında ileri sürülen iddiaları karşılamak üzere taraf Devlet'e geçecektir.¹¹⁸

115 İHK, *H.v.d.P. v. The Netherlands*, Comm. No. 217/1986, para. 3.2.

116 Bkz. İHK, *Munaf v. Romania*, Comm. No. 1539/2006, para. 14.2.

117 İşkence edimi daha sonra, kabul eden Devlet'te gerçekleştirilirse, söz konusu Devlet, taraf olup olmamasına bağlı olarak İKS ve/veya UMSHS'yi ihlal eder. *Geri gönderme* kuralı hakkında daha ayrıntılı bilgi için, Bölüm 1.1 ve Ek 11'deki tartışmalara bakınız.

118 İHK, *Njaru v. Cameroon*, Comm. No. 1353/2005, para. 5.2.

Osmani v. Sırbistan vakasında, şikâyetçinin başvurabileceği telafi mekanizması söz konusudur: Ceza yargılaması ve tazminatlara ilişkin özel hukuk yargılaması. Başvurucu bunlardan yalnızca ilkinin tüketmiş ve bir sonuç alamamıştır; bunun üzerine taraf Devlet başvurunun kabul edilemez olduğunu çünkü şikâyetçinin aynı zamanda ikinci usulü de tamamlamış olması gerektiğini ileri sürmüştür. İKK, “Bir telafi mekanizmasının başarısızlıkla sonuçlanmasının takiben, kişinin Esasen aynı amaca yönelik olan ve daha iyi bir başarı imkânı sunmayan alternatif hukuki yolları da tüketilmesinin beklenemeyeceğine” karar vermiştir.¹¹⁹

Bazı durumlarda hiçbir iç hukuk yolu bulunmamaktadır. Örneğin bazı insan hakları ihlallerinin açıkça Devlet’in hukukundan kaynaklanmış olabileceği, dolayısıyla bu hukukun mahkemelerde ortadan kaldırılmasının mümkün olamayacağı durumlar söz konusu olabilir. Sözgelimi, eğer iç hukukta bir kişinin temyize başvurabileceğine ilişkin açık bir hüküm bulunmuyor ve bu düzenlemenin kendisine de karşı çıkılmıyorsa, ihlale uğrayan kişiden bu beklenemez.

İç hukuk yolları başvuru anında tüketilmemiş olmakla birlikte, kabul edilebilirlik durumu ilgili komite tarafından değerlendirirken tüketilmesi durumu da söz konusu olabilir. Bu durumda Komite daima Madde 5(2)(b)’nin sağlanmış olduğuna karar verecektir. Burada eğer şikâyetçi benzer nitelikli yeni bir başvuru yapabilecek durumda ise, ilgili başvurunun madde 5(2)(b) temelinde kabul edilemez bulunabileceği küçük bir nokta söz konusudur.¹²⁰

Bir başvuru, iç hukuk yollarının tüketilmemesi sebebiyle kabul edilemez bulunduğu ise, iç hukuk yolları başarısızlıkla sonuçlanacak şekilde tüketildikten sonra yeniden başvuruda bulunulabilir.

Şu da ifade edilmelidir ki, genellikle, işkence ve kötü muamelenin söz konusu olduğu vakalarda kabul edilebilirlik değerlendirmesi, maddi içerik değerlendirmesi ile sıkı sıkıya ilişkilidir. İç hukuk yollarının tüketilmesine ilişkin kurala dair muhtemel istisnaların değerlendirilmesi söz konusu olduğunda bu durum daha da açıktır; zira bu değerlendirme, özellikle araştırma ödevi bakımından daha görünür olan taraf Devlet tarafından sunulan imkânların etkililiğini takdir etmeyi de gerektirecektir (Araştırma ödevi için bakınız Bölüm 3.2.16 ve 4.7.2).

Komiteler değerlendirmelerini kabul edilebilirlik amacıyla gerçekleştireceklerdir. Ne var ki, bazı durumlarda komiteler, iç hukuk yollarının tüketilmesi meselesine

119 İKK, *Osmani v. Serbia*, Comm. No. 261/2005, para. 7.1.

120 İHK, *Kuok Koi v. Portugal*, Comm. No. 925/2000’da söz konusu toprakların, yani Macao’nun başvuru esnasında Portekiz’den Çin’e geçmesinin yarattığı sınırdışı durum nedeniyle, bir istisna söz konusu olmuştur.

dair kararların tercihen kabul edilebilirlik aşamasında ele alınmayacağına veya alınmaması gerektiğini değerlendirebilirler. Bu anlamda kabul edilebilirlik ve içerik değerlendirmeleri birleşecektir. *Amirova v. Russian Federation* vakasında durum budur. İHK, Çeçen Cumhuriyeti'nin yargısal mekanizmalarının etkisizliğine maddi içerik aşamasında şu gerekçeyle karar vermiştir:

“Bu koşullarda Komite, ilgili başvuru içerisinde iç hukuk yollarının tüketilmesi meselesinin vakanın içeriği ile son derece yakından ilişkili olduğunu, dolayısıyla bu aşamada bir belirleme yapmanın uygun olmayacağını, içerik değerlendirmesi ile birleştirilmesi gerektiğini düşünmektedir.”¹²¹

i. Başvurulabilecek Mekanizmalar

Başvuruların genellikle yargısal iç hukuk yollarını tüketmeleri beklenmektedir. “Her türlü iç hukuk yolu” ifadesinin İhtiyari Protokol'ün 5(2)(b) maddesi de göz önüne alınarak açık bir şekilde öncelikle yargısal mekanizmaları işaret ettiği hususu İHK'nin yerleşik içtihatlarından biridir.¹²²

Bu bağlamda İHK şöyle bir hususu benimsemiştir:

“Başvurucular İhtiyari Protokol'ün 5(2)(b) maddesindeki gerekleri yerine getirmek için, eğer ilgili vakada bu mekanizmalar işlevli görülüyor ve başvuru için de *facto* ulaşılabilir durumda iseler, her türlü yargısal mekanizmadan istifade etmeye çalışmalıdırlar.”¹²³

Vicente ve diğerleri v. Colombia vakasında İHK, bir mekanizmanın etkili olup olmadığına karar vermek için iddia olunan ihlalin niteliğine bakmak gerektiğini ifade etmiştir.¹²⁴ İşkence ve kötü muamele iddialarının bulunduğu vakalarda, bu edimlerin niteliklerinin ağırlığı düşünüldüğünde, idari ve disiplin tedbirleri tek başlarına yeterli ve etkili olarak değerlendirilmektedir.¹²⁵ İHK, uzun bir süreden beri ağır insan hakları ihlallerine maruz kalmış mağdurlara yönelik adalet ve telafi sağlayacak mekanizmaların, bu ihlallerin sorumlularının da etkin bir şekilde

121 İHK, *Amirov v. Russian Federation*, Comm. No. 1447/2006, para. 10.4; bkz. ayrıca İHK: *Munaf v. Romania*, Comm. No. 1539/2006, para. 7.5; *Kalamiotis v. Greece*, Comm. No. 1486/2006, para. 6.4; “Komite, Taraf Devlet'in dile getirdiği ve başvurunun formüle edilme şeklinin, ancak vakanın esasına girildiğinden en iyi şekilde değerlendirilebileceğine karar vermiştir.”

122 Bkz. İHK: *R.T. v. France*, Comm. No. 262/1987, kabul edilmezlik kararı, para. 7.4; *Schmidl v. Czech Republic*, Comm. No. 1515/2006, kabul edilmezlik kararı, para. 6.2; *Katsaris v. Greece*, Comm. No. 1558/2007, para. 6.5; *Pavlyuchenkov v. Russian Federation*, Comm. No. 1628/2007, para. 8.3.

123 Bkz. İHK, P.L. v. *Germany*, Comm. No. 1003/2001, kabul edilmezlik kararı, para. 6.5.

124 İHK, *Vicente et al. v. Colombia*, Comm. No. 612/1995, para. 5.2.

125 Bkz. ayrıca İHK: *Coronel et al. v. Colombia*, Comm. No. 778/97, para.6.2; *Katsaris v. Greece*, Comm. No. 1558/2007, para. 6.5; İKK: *Sahli v. Algeria*, Comm. No. 341/2008, para. 8.5; *Ben Salem v. Tunisia*, Comm. No. 269/2005, para. 8.5.

soruşturulması, yargılanması ve cezalandırılmasına imkân verecek nitelikte olması gerektiğini kabul etmektedir.¹²⁶

Maharjan v. Nepal vakası, bu hususu göstermek için kullanılabilir. Başvurucu, Maoistlerle (Kominüst Parti) bağlantısı olduğu iddiasıyla hücre hapsinde tutulduğu on aylık süre boyunca işkence ve kötü muameleye uğramıştır. Kabul edilebilirlik aşamasında taraf Devlet, 1996 tarihli İşkence Yasası kapsamında 100.000 Nepal Rupilik bir tazminatın işkence davasında telafi olarak önerildiğini ve başvurunun bu olanağı değerlendirmedikçe ileri sürmüştür. İfade edilen telafinin iç hukuk yollarının tüketilmesi gerekliliği bakımından orantılılığını değerlendiren İHK, “mevcut vakadaki kadar ağır saldırıların söz konusu olduğu durumlarda, Devlet tarafından önerilen tazminatların haklarında işkence iddiası bulunan faillerin cezalandırılması talebine alternatif olarak sunulamayacağına”;¹²⁷ bu nedenle, diğer eksiklikleri de göz önüne alarak taraf Devlet’in mekanizmalarının etkisiz olduğuna hükmetmiştir.¹²⁸

Bu anlamda komiteler, nitelik ve içerikleri Devletlere göre büyük farklılıklar gösteren idari mekanizmaların tüketilmesi gerekliliği bakımından daha hoşgörülüdürler. Bir idari mekanizmanın, iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralı ile bağlantısı her bir somut olayda etkililik algısına göre değişecektir. Komiteler, ilgili devletlerin ana akım yargı sistemlerinin dışında yer alan hayli sıradışı ve olağanüstü usullerin de tüketilmesi gerektiği düşüncesine mesafelidirler.¹²⁹ İdari mekanizmaların etkisiz görülmesinin anlamı, eğer bunlar takdiri ise, kişilerin bunları tüketmek zorunda olmamalarıdır.¹³⁰ Örneğin *Singarasa v. Sri Lanka vakasında* uzun süren hapis cezasına karşı, bir başkanlık özrü usulüne başvurmak, şikâyetin kabul edilebilir bulunması için tüketilmesi gereken bir iç hukuk yolu olarak kabul edilmemiştir.¹³¹ *Katsaris v. Yunanistan* vakasında taraf Devlet, şikâyetçinin özel bir kanun yolu olan İstinaf Mahkemesi Savcılığına başvurmamış olduğunu ileri sürmüştü de, İHK, bunun Usul Mahkemesinde ve taraf beyanı gerekmeksizin gidilecek olağanüstü bir usul olduğu da göz önünde alındığında etkili bir hukuk yolu olarak kabul edilemeyeceğini belirtmiştir.¹³²

126 Bkz. İHK, *Berzig v. Algeria*, Comm. No. 1781/2008, para. 7.4.

127 İHK, *Maharjan v. Nepal*, Comm. No. 1863/2009, para. 7.6. Bkz. ayrıca İHK, *Benaziza v. Algeria*, Comm. No. 1588/2007, para. 8.3.

128 İHK, *Maharjan v. Nepal*, Comm. No. 1863/2009, para. 7.8.

129 İHK, *Muhonen v. Finland*, Comm. No. (89/1981.81). Bkz. ayrıca Nowak, M., U.N. Covenant on Civil and Political Rights: *CCPR Commentary*, 2nd edition, N.P. Engel (2005) (Buradan itibaren, Nowak (2005)), pp. 886–888.

130 Bkz., örneğin, İHK, *Umarova v. Uzbekistan*, Comm. No. 1449/2006, para. 7.3.

131 İHK, *Singarasa v. Sri Lanka*, Comm. No. 1033/01, para. 6.4.

132 İHK, *Katsaris v. Greece*, Comm. No. 1558/07, para. 6.4.

Şunu akılda tutmak da önemlidir; ulusal insan hakları kurumları uluslararası insan hakları standartlarının ulusal düzeyde uygulanmasının izlenmesi noktasında büyük değer taşıyan bir işleve sahiplerse de, genellikle, “muhtemel iç hukuk yolları” terimine içtihadın kazandırdığı anlam çerçevesinde, insan hakları ihlalleri faillerine yönelik soruşturma, kovuşturma veya cezalandırma sağlayacak iç hukuk mekanizmalarından biri olarak kabul edilmemiş veya görülmemiş; sonuç olarak Komiteler, ulusal insan hakları kurumlarına dilekçe vermeyi iç hukuk yollarının tüketilmesi koşulu olarak saymamışlardır.¹³³

Geri göndermeme vakaları bağlamında, özellikle idari mekanizmalarla ilgili olarak, İKK “iç hukuk yollarının tüketilmesi ilkesinin başvuru sahiplerinin bu mekanizmaları gönderilmekte oldukları ve *filen işkence riskiyle karşılaşacakları ülkede harekete geçirmelerini gerektirdiğini*, gönderici ülke içerisinde böyle bir başvuru yapılamayacağını” ifade etmiştir.¹³⁴

ii. Bir Kişi İç Hukuk Yollarını Nasıl Tüketebilir?

Genel olarak İHK veya İKK'ye şikâyet başvurusunda bulunmak isteyen kişi, başvurusunun kabul edilebilir bulunması için öncelikle, şikâyetinin esaslarını ulusal makamlara karşı ileri sürmüş olmalıdır. *Grant v. Jamaika* vakasında şikâyet, idam cezası öncesindeki tutukluluk koşullarına ilişkindir. İHK, iç hukuk yollarının tüketilmediğini çünkü başvuru sahibinin şikâyetlerini cezaevi makamlarının dikkatine ne şekilde sunduğunu gösteremediğini veya bu şikâyetlerine yönelik olarak herhangi bir soruşturmanın başlatılıp başlatılmadığını kanıtlayamadığını ifade etmiştir.¹³⁵ *Perera v. Avustralya* vakasında başvuru, yargılamasının adil olmadığı, zira taraflı bir yargıcin bulunduğu ve kendisine bir çevirmen sağlanmadığı gerekçesiyle İHK'ye şikâyetçi olmuştur. İHK yargıcin taraflılığına duruşmalar esnasında itiraz edilmediği veya çevirmenin eksikliğinin mahkeme önünde ile getirilmediği gerekçesiyle iç hukuk yollarının tüketilmediğine karar vermiştir.¹³⁶

Öyleyse bir vaka, eğer İKS veya UMSHS'nin 7. madde hükümlerince, temel iddialar ve olgular ulusal yetkili otoritelerin dikkatine sunulmuş sa kabul edilemez bulunmaktadır. *F.M-M v. İsviçre* vakası bu anlamda yol gösterici olabilir;

133 Bkz. İHK, *Giri v. Nepal*, Comm. No. 1761/2008, para. 6.3.

134 Vurgu eklenmiştir. Bkz. İKK, *T.I. v. Canada*, Comm. No. 333/2007, para. 6.4. Bkz. ayrıca İKK, A.R.

135 İHK, *Grant v. Jamaika*, Comm. No. 353/1988, para. 5.1. Örnek Başvuru (*Metin kutusu iii*) ile karşılaştırmız, para. 13.

136 İHK, *Perera v. Australia*, Comm. No. 541/1993, para. 6.5. Bkz. ayrıca, İHK, *Mazón Costa and Morote Vidal v. Spain*, Comm. No. 1326/04.

Başvurucu, eğer Kongo Cumhuriyeti'ne geri gönderilirse İsviçre'deki siyasi muhalif faaliyetlere katılmış olmasından dolayı somut bir işkence riski ile karşı karşıya olduğunu ileri sürmüş ve tehditkâr telefon aramalarına maruz kaldığını da ifade etmiştir. Ne var ki İKK'ye başvuru yapılmazdan evvel, İsviçre'deki, bir itiraz sürecini başlatabilecek veya yeniden iltica talebinin yolunu açabilecek göçmenlik makamlarına karşı bir talepte bulunulmamış, kanıt ileri sürülmemiştir. İKK, şu ifadelerle başvuruyu reddetmiştir:

“Şikâyetçi var olduğunu bildiği bu kanıtları ulusal süreçler esnasında ulusal otoritelere neden sunmadığına dair herhangi bir gerekçe gösterememiştir”.¹³⁷

İç hukuk yollarının tüketilmesinde kişi, şikâyetin özü ile ilişkili bir uluslararası hükmü iç hukukta dile getirmiş olmak zorunda değildir.¹³⁸ Sözgelimi, eğer bu özel hükümler Devlet'in iç hukukuna dahil edilmedilerse, özel olarak UMSHS'nin 7. maddesine veya İKS'ye ulusal yargılama esnasında açıkça atıfta bulunulmaksızın da işkence iddiaları ile ilgili olarak iç hukuk yolları tüketilmiş olabilir.

iii. İç Mekanizmalara dair Usulî Gereklilikler

Bir başvurunun ulaşabileceği her türlü iç hukuk yolu için öngörülen makul usulî gerekliliği tamamlamış olması beklenmektedir. Yani başvuru, olası iç hukuk yollarının takibi ve tüketilmesi için özenle hareket etmiş olmalıdır.¹³⁹ Sözgelimi bir kişinin alt derece mahkemesinin kararına itiraz edebilmek için kısa bir süresi olabilir. Eğer bu süreyi kaçırırsa, buna dayalı olarak yapacağı bir başvuru, iç hukuk yolları tüketilmediği için kabul edilemez bulunacaktır. Öyle ki, iç hukuktaki usulî gerekliliklere uygun davranmamak bizzat şikâyetçinin değil fakat özel olarak tutulmuş bir avukatın hatası sonucu gerçekleşse dahi durum budur.¹⁴⁰ Ayrıca kanunu bilmemek mazeret sayılmaz.¹⁴¹

Ne var ki, bazen bir başvuru, kendisine devlet tarafından atanmış olan avukatının iç hukuk usul gerekliliklerine aykırı davranmasından kaynaklı nedenlerle, iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralına katı bir şekilde tâbi olmayabilir. *Griffin v. İspanya vakasında*, başvurunun kendisine mahkeme tarafından atanan avukatı, onunla hiç görüşmemiş ve başvurabileceği hukuk yolları hakkında

137 İKK, *F.M-M. v. Switzerland*, Comm. No. 399/2009, para. 6.5.

138 İHK, *B.d.B. v. the Netherlands*, Comm. No. 273/1989, para. 6.3.

139 Bkz., örneğin, İHK, *A.P.A. v. Spain*, Comm. No. 433/1990, para. 6.2. Bkz. ayrıca İKK, *Yassin v. Canada*, Comm. No. 307/2006, para. 9.3.

140 Bkz. İKK: *R.S.A.N. v. Canada*, Comm. No. 284/2006, para. 6.4; *H.E-M. v. Canada*, Comm. No. 395/2009, para. 6.4.

141 Bkz., örneğin, İHK, *Soltes v. Czech Republic*, Comm. No. 1034/2901, para. 7.4.

kendisini bilgilendirmemiştir. Her ne kadar başvuru, süresi içerisinde gerekli yollara başvurmuşsa da, şikâyet yalnızca buna dayalı olarak kabul edilemez bulunmamıştır.¹⁴²

Eğer bir kişi gerçekten ve makul bir şekilde, iç hukuk usulî gerekliliklerini tamamlamak ve tüketmek üzere, başarıya ulaşamayan bir başvuruda bulunmuşsa, bu girişimler iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralını karşılamış sayılır. Örneğin, *J.R.T. ve the W.G. Party v. Canada* vakasında, şikâyetçi yargısal denetim başvurusunu süresi içerisinde gerçekleştirilmemiştir; zira söz konusu süreler belirsiz ve birbirine çelişen bilgilere dayalıdır. Şikâyetçi iç hukuk yollarının tüketilmesi için makul çabayı gösterdiğinden, İHK, başvuru için İhtiyari Protokol'ün 5(2)(b) maddesinin gereklerine uygun davrandığına hükmetmiştir.¹⁴³

iv. Etkisiz ve Erişim İmkânı Olmayan Mekanizmalar

Bir kişinin etkisiz ve erişim imkânının bulunmadığı mekanizmaları başvurmasına gerek yoktur. İç hukuk yollarının tüketilmesi kuralına getirilen bu istisna, İKS'nin 22(5)(b) maddesinde açıkça düzenlenmiştir. Söz konusu istisna ayrıca UMSHS çerçevesinde, İHK'nin içtihat hukukunda da kabul görmüştür

Mekanizmalar, mağdur başvuru için ileri sürdüğü iddialara yönelik olarak etkili olmalı ve bu kişiler için fiilen erişilebilir durumda bulunmalıdır. İç hukuk yollarının tüketildiği veya tüketilmesi için makul çaba gösterildiğini ispat yükünün başvurucuda olduğu durumlarda, başvuru bu mekanizmaların etkisiz veya erişilemez olduğuna dair iddiada da bulunabilir. Ardından ispat yükü, söz konusu iç hukuk yollarının erişilebilir ve etkili olduğunu göstermek üzere taraf Devlet'e geçecektir. Taraf Devlet'in yalnızca "soyut ifadelerle var olan mekanizmaları" sayması yeterli kabul edilmez; taraf Devletler, mekanizmaların şikâyet konu vakada, başvuru için mağduriyetinin telafisini sağlayacak etkililik kapasitesine sahip olduğunu göstermek durumundadırlar:¹⁴⁴

"Taraf Devlet, mevcut vakada başvuru için hangi hukuki mekanizmaların mümkün olduğunu detaylı bir şekilde belirtmeli ve bu mekanizmaların etkili olabileceğine dair makul kanıtlar sunabilmelidir. Hakların ve mekanizmaların genel bir şekilde belirtilmesi yeterli değildir. Komite taraf Devlet'in mevcut vakada, özel hukuk yargılamalarının nasıl bir telafi mekanizması olabileceğini gösteremediğini de ifade eder".¹⁴⁵

142 İHK, *Griffin v. Spain*, Comm. No. 493/1992.

143 İHK, *J.R.T. and the W.G. Party v. Canada*, Comm. No. 104/1981. Bkz. ayrıca, İHK, *Mpandanjila et al. v. Zaire*, Comm. No. 138/83.

144 Bkz., *inter alia*, İHK, *Akwanga v. Cameroon*, Comm. No. 1813/2008, para. 6.4.

145 İHK, *Butavenko v. Ukraine*, Comm. No. 1412/2005, para. 6.4. Bkz. ayrıca İHK: *Sequeira v. Uruguay*, Comm. No. 6/1977, para. 6(c) and 9(b); *P.L. v. Germany*, Comm. No. 1003/2001, para. 6.5.

Ayrıca, eğer başvuru taraf Devlet'in fiil veya ihmallerine karşı ilgili iç hukuk makamlarına şikâyetle bulunamıyor veya mekanizmalar ilgili vakada başvurunun işaret ettiği iddiaların içeriğine dair bir telafi sunamıyorsa, ilgili Komite taraf Devlet'in başvurucuya bu mekanizmaların etkili ve erişilebilir olduğunu gösteremediğine karar verecektir. *Akwanga v. Kamerun* vakasında örneğin, taraf Devlet başvurunun kendi tasarrufunda olan iç hukuk yollarının tüketmediğini çünkü uğradığı işkenceye dair bir şikâyet başvurusu yapmadığını belirtmiştir. Fakat başvuru yedi yıl boyunca hücre hapsinde tutulduğunu ve bir başvuru yapma imkânının bulunmadığını ileri sürmüştür. Taraf Devlet'in bu konuda ciddi bir açıklaması bulunmaması nedeniyle İHK, başvuru için iç hukuk mekanizmalarının fiilen erişilemez durumda olduğuna karar vermiştir.¹⁴⁶

Pratt ve Morgan v. Jamaika vakasında İHK, başvuru sahiplerinin iç hukuk yollarını tüketmelerine gerek olmadığını, zira bir başarı imkânının nesnel olarak öngörülemediğini belirtmiştir.¹⁴⁷ Bir kişinin bir mekanizmanın etkili olmadığına ilişkin öznel kabulü veya varsayımı, bu kişiyi iç hukuk yollarının tüketme zorunluluğunda kurtarmaz.¹⁴⁸ Söz konusu mekanizma nesnel olarak etkisiz olmalıdır.

Bir mekanizmanın nesnel olarak faydasız veya mağdur için etkin telafi sağlamaktan uzak olduğuna karar vermek zor olabilir. *P.M.P.K. v. İsveç* Vakasında başvuru, İsveç'ten Zaire'ye geri gönderilmesinin kendisini Zaire'de ciddi işkence ihtimali ile karşı karşıya bırakacağını ileri sürmüştür. 18 aylık dönemde, kabul edilmemiş iki iltica başvurusunda bulunmuştur. Üçüncü bir başvurunun faydasız olduğunu ileri sürmektedir. Sağlık durumuna ilişkin yeni kanıtlar ortaya çıksa da, daha önceki başvurularının reddedilmesine sebep olan durumla ilişkili olarak yani Zaire'de bir risk ile karşı karşıya olduğunu gösterecek yeni delillere sahip değildir. Ayrıca yeni başvuruların yalnızca yüzde beşi kabul görmektedir. Bütün bunlara rağmen İHK, yeni bir başvurunun etkili olmayacağına veya faydasız olacağına önceden karar vermenin mümkün olmadığını ifade etmiştir.¹⁴⁹

Bir mekanizma, eğer başvuru yetkili makamlardan kaynaklı usulî engellerle karşılaşılırsa etkisiz olarak değerlendirilebilir. *S. Ali v. Tunus* vakasında İHK başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur, çünkü avukatın bir şikâyetle bulunmasına izin verilmemiştir. Komite, bu koşullar altında başvurunun, "üstesinden

146 İHK, *Akwanga v. Cameroon*, Comm. No. 1813/2008, para. 6.4. Bkz. ayrıca İHK, *Traoré v. Côte d'Ivoire*, Comm. No. 1759/2008, para. 6.5; İHK, *Pavlyuchenkov v. Russian Federation*, Comm. No. 1628/2007, para. 8.6.

147 İHK, *Pratt and Morgan v. Jamaica*, Comm. Nos. 210/1986, 225/1987, para. 12.3.

148 Bkz. İHK, *R.T. v. France*, Comm. No. 262/87, ve *Kaaber v. Iceland*, Comm. No. 674/1995.

149 İHK, *P.M.P.K. v. Sweden*, Comm. No. 30/1995, para. 7.

gelinemez usulî engellerle” karşı karşıya olduğuna karar vermiştir.¹⁵⁰ Bölgedeki mahkemelerde görev yapan savcıların ataleti ve nihayetinde mağdurun ölümü ile sonuçlanan özgürlükten keyfi bir şekilde mahrum bırakma ve işkence edimlerine yönelik mağdurun ve akrabalarının şikâyetlerine hiçbir zaman yanıt verilmemiş olması karşısında *Sahli v. Cezayir* vakasında da benzer bir sonuca ulaşılmıştır.¹⁵¹

Bunun yanı sıra, geri göndermeme vakaları çerçevesinde, İKK, telafisi imkânsız zararlardan kaçınmanın mümkün olmadığı durumlarda, mekanizmanın anlamsız olduğuna ve bu nedenle tüketilmesine gerek kalmadığını karar verebilmektedir. *Tebourski v. Fransa* vakasında başvuru işkenceye uğrama riski ile karşı karşıya kalacağını ileri sürdüğü Tunus’a geri gönderilmiştir. Taraf devlet başvurunun kabul edilemez olduğunu, zira şikâyetçinin, bakanlığın geri gönderme kararının infazına ilişkin talimatına yönelik hakimliğe tedbir başvurusu yapmadığını ileri sürmüştür. Bu iddialara karşı komitenin kararı şu şekildedir:

“Engellenmesinin beklendiği edim gerçekleşikten sonra hâlâ askıda olan bir mekanizma, tabiatı gereği faydasızdır, zira yargı kararı şikâyetçinin lehine olsa bile telafisi imkânsız zarar artık önlenemeyecektir”.¹⁵²

Keza uygulamada, bir mekanizma eğer verilecek ihraç kararı başvuru için yeterli bir süre tanıyorsa erişilemez olarak kabul edilmektedir. *X. v. İsveç* vakasında başvuru, Göçmen Mahkemesi’nin kararı kendisine tebliğ edildikten hemen sonra, yasanın tanıdığı üç haftalık itiraz süresi hakkını kullanmadan sınır dışı edilmiştir. Komite “üçüncü bir ülkeye gönderilme riski ile karşı karşıya olan mültecilere tanınan iç hukuk mekanizmalarının, ilgili geri gönderme kararının uygulanmasından evvel bu mekanizmaların harekete geçirebilmesine yetecek kadar bir süreyi de içermesi gerektiğine” karar vermiştir.¹⁵³

Benzer şekilde, ihraç kararına itiraz etmek için oluşturulan mekanizmalar bağlamında, gerek İKK gerekse İHK, bazı ülkelerdeki iç hukuk yollarının etkililiğine ve bunları tüketmenin gerekliliğine dair bir içtihat hukuku ortaya koymuşlardır. Örneğin Kanada hukuku her iki komite tarafından da ciddi şekilde itiraz görmektedir.¹⁵⁴ Bu tür mekânizmaların takdiri niteliği ve ihraçları durdurmak veya engellemek gibi bir işlevlerinin olmaması nedeniyle, şikâyetçilerin,

150 İKK, *S. Ali v. Tunisia*, Comm. No. 291/2006, para. 12.3.

151 İKK, *Sahli v. Algeria*, Comm. No. 341/2008, para. 8.5.

152 İKK, *Tebourski v. France*, Comm. No. 300/2006, para. 7.3. Bkz. ayrıca İHK, *Weiss v. Austria*, Comm. No. 1821/2008, para. 8.3.

153 İHK, *X. v. Sweden*, Comm. No. 1833/2008, para. 8.4.

154 İHK, *Thuraisamy v. Canada*, Comm. No. 1912/2009, para. 6.4.

yalnızca insani ve esirgenme beklentileri ile kabul edilebilirlik amacıyla bu tür mekanizmalara başvurularının beklenmesine gerek yoktur.¹⁵⁵

F.K.A.G. ve diğerleri v. Australia vakasında, Avustralya göçmen merkezinde tutulmakta olan şikâyetçiler, “hukuka aykırı yabancılar” veya kıyı göçmenleri olarak nitelendirilen koşulları gereği uzun ve muhtemelen belirsiz süreli tutukluluk hallerinin hukuk dışılığına dair bir başvuru yapmak istemişlerdir.¹⁵⁶ İHK, taraf Devlet’in, mahkemelerinin “her bir başvurucunun prosedürler boyunca tutuklu kalmasına ilişkin bireysel karar alma yetkisinin gerekçesini açıklamadığına” karar vermiştir.¹⁵⁷

Arzuaga Gilboa v. Uruguay vakasında İHK, etkili mekanizma teriminin yetkili, bağımsız ve tarafsız bir heyet tarafından adil ve kamusal bir yargılamanın gerçekleştirileceği usulî güvenceleri de içerdiği ne karar vermiştir.¹⁵⁸ O anlamda komiteler, bazı tiranlık rejimlerinde iç hukuk yollarına başvurmanın bir fayda getirmeyeceğine hükmetmişlerdir. Bu tür rejimlerde hukuk Devlet’i ilkesi geçerli değildir; mahkemeler genellikle bağımsız değildir yalnızca hükümet işlemlerinin basit birer onay makamı konumundadırlar.¹⁵⁹ Keza çatışma ve büyük ihlaller durumunda da mekanizmalar işlevsizdir. Fakat yine de bu tür mekanizmaların etkisiz olduğunu kanıtlamak esastır ve mümkün olan hallerde şikâyetçilerin ilk önce bunları tüketmiş olmaları önerilir.

Bir iç hukuk yolu, eğer bunlara başvurmak tehlike içeriyorsa, erişilemez şeklinde değerlendirmektedir. *Phillip v. Jamaika* vakasında İHK, hapishane otoritelerinden korkan şikâyetçinin, tutukluluk koşullarına ilişkin bu makamlara başvurusunun gerekmediğine hükmetmiştir.¹⁶⁰ *Avadanov v. Azerbaycan* vakasında şikâyetçi; kendisine, eşine ve kızına yönelik somut ölüm tehditleri korkusu nedeniyle yerel otoritelere veya mahkemelere işkence iddiası ile başvuruda bulunmamıştır. Komite; kendisinin ve ailesinin başka ihlallerin de mağduru olmasına sebebiyet verebilecek tehditler nedeniyle iç hukuk yollarının tüketilmesine gerek olmadığından ve başvurucu için Azerbaycan’daki iç hukuk

155 İHK, *Warsame v. Canada*, Comm. No. 1959/2010, para. 7.4; bkz. ayrıca, *inter alia*, İHK: *T.I. v. Canada*, Comm. No. 333/2007, para. 6.3; *Yassin v. Canada*, Comm. No. 307/2006, para. 9.3; *Ríos v. Canada*, Comm. No. 133/1999, para. 7.3. Kanada’daki gönderme öncesi risk değerlendirme başvurusu da benzer şekilde eleştirilmiştir (bkz. İHK, *Thuraisamy v. Canada*, Comm. No. 1912/2009, para. 6.4).

156 Bu vakaya ilişkin daha ayrıntılı analiz için bkz. Bölüm 3.2.6.

157 İHK, *F.K.A.G. et al. v. Australia*, Comm. No. 2094/2011, para. 8.3–8.4.

158 İHK, *Arzuaga Gilboa v. Uruguay*, Comm. No. 147/1983, para. 7.2.

159 Joseph and Castan (2013), para. 6.20; bkz. ayrıca Giffard, C., *The Torture Reporting Handbook*, Human Rights Centre, University of Essex (2000), s. 81.

160 İHK, *Phillip v. Jamaica*, Comm. No. 594/1992, para. 6.4. Bkz. Örnek Başvuru, Metin kutusu iii, para. 18.

mekanizmaları etkisiz ve erişilemez olduğundan, şikâyeti kabul edilebilir bulmuştur.¹⁶¹ Komite'nin şikâyeti kabul edilemez bulması riskine karşı, iddiaları somut olarak, dikkatli bir şekilde kanıtlamak hâlâ önemlidir.

Eğer bir ülkedeki en yüksek iç hukuk mahkemesi benzer olguların bulunduğu ilgili davalarda bir karar verdiyse ve bu yüksek mahkeme kararı iç hukuktaki mahkemelerde yapılacak bir itirazın başarıya ulaşma şansını ortadan kaldırmışsa, şikâyetçilerin iç hukuk yollarını tüketmelerini beklemeye gerek yoktur. *Pratt ve Morgan v. Jamaika* vakasında başvuru idam cezalarının infazından evvel uzun bir süre tutuklu kalmış olmalarının UMSHS'nin ihlali anlamına geldiğini ifade etmişlerdir. Başvurucular Jamaika yüksek mahkemesine başvurmanın gereksiz olduğunu zira Jamaika hukuk sistemi içerisindeki en yüksek mahkeme olan Kraliyet Adalet Komitesi'nin daha evvelki başvurularını reddettiğini ileri sürmüşlerdir. İHK, bu vakada anayasa şikâyeti başvurusunun "başarısızlığa uğrayacağını açık olduğuna, dolayısıyla tüketilmesi gereken bir etkili mekanizma bulunmadığına" karar vermiştir.¹⁶² *Faurisson v. Fransa* vakasında, Başvurucunun davada birlikte yargılandığı arkadaşının daha evvel yapmış olduğu istinaf başvurusu reddedildiğinden, Fransız İstinaf Mahkemesi'ne başvurması bir gereklilik olarak görülmemiştir.¹⁶³ Öte yandan Komiteler eğer ilgili yüksek mahkeme içtihatları tam yerleşik değilse, başvuru sahiplerinin her türlü hukuki mekanizmayı tüketmelerini beklemektedirler. Bir içtihadın yeterince yerleşik olmaması durumu, yüksek mahkeme kararının zayıf bir çoğunluğa dayanması veya yasanın karardan önce büyük oranda değiştirilmiş olması şeklinde karşımıza çıkabilir.¹⁶⁴

v. Mekanizmaların Masraflı Olması

Komite başvuru mali imkânlarını ve adliye yardımının uygulanabilirliğini de dikkate alabilir.¹⁶⁵ *Henry v. Jamaika* vakasında Başvurucu anayasal telafi amacıyla Jamaika Yüksek Anayasa Mahkemesi'ne başvurmadığını, zira mali olanaklarının bulunmadığını ve anayasal şikâyet için adli yardımın söz konusu olmadığını ileri sürmüştür. İHK, "başvurucunun anayasal mekanizmalara başvurmasını engelleyen şeyin kendi yoksulluğu değil, taraf Devlet'in bu amaçla adli yardım

161 İHK, *Khilal Avadanov v. Azerbaycan*, Comm. No. 1633/2007, para. 6.4. Bkz. ayrıca İHK, *Traoré v. Côte d'Ivoire*, Comm. No. 1759/2008, para. 6.5.

162 HRC, *Pratt and Morgan v. Jamaika*, Comm. Nos. 210/1986, 225/1987, para.12.5. İronik olarak, *Privy Council*, Pratt ve Morgan tarafından getirilen bir başka davada, konuyla ilgili önceki içtihadını değiştirdi; *Pratt and Morgan v. Attorney -General for Jamaica* (1993) 2 AC 1. Bkz. Bölüm. 3.2.11(b).

163 İHK, *Faurisson v. France*, Comm. No. 550/1993, para. 6.1.

164 Bkz., örneğin, Irkçı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, *Barbaro v. Australia*, CERD 7/1995, para. 10.5. Bu vaka Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (CERD) kapsamındaki bir bireysel başvuru kapsamında ele alınmıştır.

165 Joseph and Castan (2013), para. 6.29.

sağlama isteği veya kapasitesinin bulunmaması olduğunu” belirtmiştir.¹⁶⁶ İHK ardından, başvurunun etkili veya erişilebilir olmayan anayasal telafi mekanizmalarını tüketmesine gerek olmadığına karar vermiştir. Öte yandan, *P.S. v. Danimarka* vakasında İHK, bir kişinin yalnızca telafi mekanizmasının mali boyutlarına ilişkin endişesinin bulunmasını, o kişi için iç hukuk yollarının tüketilmesi zorunluluğuna dair bir muafiyet doğurmayacağına karar vermiştir.¹⁶⁷ Bu vaka, *Henry v. Jamaika* vakasından şu şekilde ayrılmaktadır; söz konusu vakada başvuru herhangi bir yargısal telafi mekanizmasına başvurma girişiminde bulunmamış veya başvurular için gerekli masrafı yapamayacağına dair bir kanıt sunmamıştır.¹⁶⁸ Eğer bir kişi telafi mekanizmasının masraflarını karşılayabiliyorsa, masraflar ne kadar yüksek olursa olsun, bunu yapmalıdır.¹⁶⁹ Ayrıca bir kişinin yüksek masraflı telafi mekanizmasından muaf tutulabilmesi için, (İlgili Devlet’te adli yardıma dair bir düzenleme bulunduğu sürece) adli yardım için de ciddi bir başvuru yapmış ve reddedilmiş olması gerekir.¹⁷⁰ *Warsame v. Kanada* vakasında İHK şöyle demektedir:

“Başvurucunun iç hukukta ve uluslararası süreçlerde adli yardım kapsamında temsil edildiği anlaşılmaktadır. PRRA’nın olumsuz kararına yönelik yargısal denetim gerçekleştirmek için de adli yardıma başvurduğu görülmüştür. Dolayısıyla başvuru iç hukuk yollarının tüketmek için yeterli çabayı göstermiştir”.¹⁷¹

vi. Telif Mekanizmalarının Gereğinden Uzun Sürmesi

Komiteler kişilerin makul olmayacak denli uzun süren telafi mekanizmalarına başvurmalarını şart görmemektedir. Olağan iç hukuk mekanizmalarına ilişki bu istisna gerek İhtiyari Protokol gerekse İKS’nin 22. maddesinde açıkça belirtilmiştir.

R.L. ve diğerleri v. Canada vakasında, başvurunun süreçlerin aşırı uzun devam edeceğine dair bir kanaati olsa dahi, iç hukuk yollarının tüketmek için makul çabayı göstermesi gerektiğine karar verilmiştir.¹⁷² Ayrıca eğer süreçler, şikâyetçinin kusuru nedeniyle uzun sürüyorsa, gereksiz uzunluk değerlendirmesi yapılmayacaktır.¹⁷³

166 İHK, *Henry v. Jamaika*, Comm. No. 230/1987, para. 7.3.

167 İHK, *P.S. v. Denmark*, Comm. No. 397/1990, para. 5.4.

168 Joseph and Castan (2013), para. 6.30.

169 Bkz., örneğin, İHK, *R.W. v. Jamaika*, Comm. No. 340/1988, para. 6.2.

170 Bkz., örneğin, İHK, *G.T. v. Canada*, Comm. No. 420/1990, para. 6.3.

171 İHK, *Warsame v. Canada*, Comm. No. 1959/2010, para. 7.6.

172 İHK, *R.L. et al. v. Canada*, Comm. No. 358/1989, para. 6.4.

173 Bkz., örneğin, İHK, *H.S. v. France*, Comm. No. 184/1984.

Bir mekanizmanın makulden uzun sürüp sürmediğini belirlemek üzere saptanmış standart bir zaman uzunluğu söz konusu değildir; süre davanın karmaşıklığına göre değişebilecektir. Taraf Devlet'in, davanın karmaşıklığı gibi verili bazı bilgiler ışığında makul olarak beklenenden esaslı bir şekilde uzun süren gecikmeye dair güvenilir açıklamalar sunması gerekir.¹⁷⁴ Her iki Komite'nin de, işkence ve kötü muamele gibi ciddi insan hakları ihlalleri iddiaları için bir mekanizmanın etkililiğinin olguların araştırılmasının ve mağdur veya mağdurlar için telafi sağlanmasının çabukluğuna bağlı olduğunu kabul ettiği de belirtilmelidir.¹⁷⁵

Katsaris v. Yunanistan vakası Bu anlamda bir örnek olarak sunulabilir: Şikâyetçilerin kötü muamele iddialarına yönelik olarak, öncelikle iki ayrı soruşturma başlatılmıştır. Başvurucunun şikâyeti üzerine başlatılan ilk soruşturma ilk derece savcısı tarafından 3 yıl 3 ay sonra takipsizlikle sonuçlanmıştır. *Ex officio* [re'sen] başlatılan ikincisi, 1 yıl 4 ay sonra takipsizlik kararına ulaşmıştır. İHK, ilk aşamanın makul olmayacak denli uzun sürmesi ve ek bir itirazın daha uzun gecikmeye sebebiyet verecek olması karşısında başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur.¹⁷⁶

İKK da *Ben Salem v. Tunus* dosyasında benzer bir sonuca ulaşmıştır. Polis merkezinde yaşanan olay ile işkence karşıtı komiteye yapılan başvuru arasında geçen beş yıllık sürede açılan yegâne soruşturma, kamu savcılığı tarafından başlatılmış ve herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir. Şikâyet Komite'nin önüne gelene kadar geçen uzun süre içerisinde, yetkili makamlar tarafından esaslı herhangi bir kararın verilmemiş olması madde 22(5)'teki gerekliliklerin karşılanmış kabul edilmesi şeklinde değerlendirilmiştir.¹⁷⁷

V.N.I.M. v. Kanada vakasında, şikâyetçi, göçmenlik makamları nezdinde dört yıl boyunca başvurularda bulunmuştur. İKK, bu sürenin daha da uzatılmasının makul olmadığına karar vermiştir.¹⁷⁸ *Blanco v. Nikaragua* vakasında şikâyetçi, başvuruda bulunduğu esnada dokuz yıldır hapis bulunmaktadır. Bu süre içerisinde herhangi bir mekanizmaya erişebilmesi mümkün olmamıştır. Başvurusu devam etmekte iken iktidara gelen yeni hükümet, on yıllık hapis süresinin ardından başvurucuyu tahliye etmiştir. Yeni hükümet şikâyetçinin artık uzun mahpusluk sürecine dair

174 Bkz., *inter alia*, İHK, *Gunaratna v. Sri Lanka*, Comm. No. 1432/2005, para. 7.5.

175 İHK, *Nikolaos Katsaris v. Greece*, Comm. No. 1558/2007, para. 6.5.

176 İHK, *Nikolaos Katsaris v. Greece*, Comm. No. 1558/2007, para. 6.5; bkz. ayrıca İHK, *Giri v. Nepal*, Comm. No. 1761/2008, para. 6.3.

177 İKK, *Ben Salem v. Tunisia*, Comm. No. 269/2005, para. 8.5. Bkz. ayrıca İKK, *Gerasimov v. Kazakistan*, Comm. No. 433/2010, para.11.5 [“yenilenen soruşturma, iddia edilen olayların gerçekleşmesinden neredeyse dört yıl sonra 6 Aralık 2010'da başlatıldı.”]; İKK, *Sahli v. Algeria*, Comm. No. 341/2008, para. 8.5.

178 İKK, *V.N.I.M. v. Canada*, Comm. No. 119/1998, para. 6.2.

179 İHK, *Blanco v. Nicaragua*, Comm. No. 328/1988, para. 9.2.

başvuruda bulunabileceği yeni mekanizmalar olduğunu ileri sürmüştür. İHK, şikâyetçinin haklı çıkma beklentisini makul kabul edilemeyecek kadar uzatacak bu tür mekanizmalara başvurmasının gerekli olmadığına hükmetmiştir.¹⁷⁹

vii. İspat Yükü

Her türlü iç hukuk yolunu tükettiğini veya tüketmek için somut girişimlerde bulunduğunu kanıtlama yükü öncelikle başvurucudur. Başvurucu bazı mekanizmaların erişilemez, etkisiz, faydasız veya makul kabul edilemeyecek denli uzun olduğu yolundaki iddialarını kanıtlayabilmelidir. Ardından ispat yükü, iç hukuk mekanizmalarının hâlâ erişilebilir ve etkili olduğunu göstermesi beklenen taraf Devlet'e geçer. Bu yaklaşım hayli esnek ve ispat yükünün başvurucu ile taraf devlet arasında paylaşılmasını güvence altına alır. Bu nedenle, şikâyette bulunulduğu esnada, iç hukuk yollarının tüketildiğini, telafi mekanizmalarından vazgeçmeyi gerektiren unsurların neler olduğunu ve Devlet'in yürüttüğü soruşturmanın etkisizliğini detaylı şekilde sunabilmek özellikle önem taşır.

(d) Herhangi Başka Bir Uluslararası Kuruma Eşanlı Başvuru Yapmamış Olmak

Bu hususla ilgili olarak UMSHS ile İKS, kabul edilemezlik temelinde ayrı ayrı ele alınacaktır; zira kurallar esaslı şekilde birbirinden farklıdır.

i. UMSHS

UMSHS İhtiyari Protokol'ün 5(2)(a) maddesi şu şekildedir:

“Komite bir bireyden aldığı şikâyetin aşağıdaki koşullara sahip olduğunu tespit edememişse inceleme yapamaz:

a) Aynı konu başka bir uluslararası soruşturma veya çözüm usulüne göre incelenmekte değildir...”.

Bu nedenle İHK, aynı anda bir başka uluslararası kurum tarafından değerlendirilmekte olan şikâyetleri incelemeye almayacaktır. *Örneğin Wright v. Jamaika* vakasında Başvurucunun bir hakkının ihlal edildiği, İnter-Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi uyarınca tespit edilmiştir. Başvurucu ancak bunun ardından aynı iddiayı İHK önüne de getirebilmiştir.¹⁸⁰

Bir şikâyet, madde 5(2)(a) uyarınca kabul edilemez bulunduysa, başvurucu aynı iddiayı diğer uluslararası kurum önündeki başvurusu sonuçlanana kadar yeniden dile getiremez.

180 İHK, *Wright v. Jamaika*, Comm. No. 349/1989.

Madde 5(2)(a)'nın amaçları uyarınca ilgili uluslararası usul, benzer yapıdaki uluslararası bireysel şikâyet prosedürleri anlamına gelmektedir yani; İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi, İnsan Hakları Amerika Sözleşmesi, Afrika Şartı, İşkenceye Karşı Sözleşme, Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, Her Türlü Irk Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, Engelli Hakları Sözleşmesi, Zorla Kaybetmelerin Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi veya Uluslararası İktisadi, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi bu kapsamda düşünülmelidir.

Bir başka uluslararası mekanizma veya çerçevesinde, aynı veya benzer bir vakaya temas eden veya hedef alan raporlar veya soruşturmalar genel olarak bir şikâyetin kabul edilemez bulunmasına neden olmaz. Bu durum, büyük çoğunluğu zorla kaybetmeyi ilgilendiren vakalarda ortaya çıkmıştır. Söz konusu meseleler, İHK'nin yanısıra; Zorla veya Rıza Gösterilmeyen Kaybetmeler Hakkındaki Çalışma Grubu,¹⁸¹ İşkence ve Diğer Zalimce, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezalar Hakkında Özel Raportör¹⁸² veya ECOSOC Res. 1503 (XVLIII) kapsamında oluşturulmuş prosedürler gibi diğer BM mekanizmalarının dikkatine mazhar olan durumlardır.¹⁸³ İHK defaatle şunu belirtmiştir:

“Komite, daha küresel bir karakter taşıyan bir insan hakları sorunuyla ilgili olarak yürütülen bir çalışmanın, bireyleri ilgilendiren bilgilere atıfta bulunuyor ya da bu tür bilgilerden besleniyor olsa dahi, Protokol'ün 5. maddesi, 2. fıkrası (a) bendi anlamında bireysel olayların incelenmesi çerçevesinde aynı mesele sayılmayacağını hatırlatmaktadır”.¹⁸⁴

İHK, İhtiyari Protokol'ün 5(2)(a) maddesinde geçen “aynı mesele” teriminin “bir başka uluslararası kuruma, kendisi veya bir başkası tarafından aynı kişiyle ilişkili olarak aynı iddiayı içeren başvuru” olarak anlaşılması gerektiğini ifade etmektedir.¹⁸⁵ *Unn ve diğerleri v. Norveç* vakasında, (Norveç okullarındaki zorunlu din eğitimi hakkındaki) aynı mesele eş anlamlı olarak İHK'ye ve İHAM'a sunulmuştur. Ancak şikâyetler farklı ebeveynler ve öğrenciler tarafından getirildiğinden, “aynı mesele ile ilgili” olarak görülmemiştir.¹⁸⁶ *Millán Sequeira v. Uruguay* dosyasında, İnter Amerikan İnsan Hakları Komisyonu'na Uruguay'da yüzlerce insanın tutuklanması ile ilgili getirilen bir vaka söz konusudur. Bu şikâyetlerden ikisi, İhtiyari Protokol kapsamındaki şikâyetlerle ilişkilidir. İHK,

181 Bkz., *inter alia*, İHK, *Mezine v. Algeria*, Comm. No. 1779/2008, para. 7.2.

182 İHK, *Benali v. Libya*, Comm. No. 1805/2008, para. 5.2.

183 İHK, *Kalamiotis v. Greece*, Comm. No. 1486/2008, para. 6.3.

184 Bkz., *inter alia*, İHK: *Benali v. Libya*, Comm. No. 1805/2008, para. 5.2; *Sahli v. Algeria*, Comm. No. 341/2008, para. 7.2; *Djebrouni v. Algeria*, Comm. No. 1781/2008, para. 7.2; *Laureano v. Peru*, Comm. No. 540/1993, para. 7.1.

185 İHK, *Fanali v. Italy*, Comm. No. 75/1980, para. 7.2.

186 İHK, *Unn et al. v. Norway*, Comm. No. 1155/2003, para. 13.3.

İhtiyari Protokol kapsamındaki başvuruları mağdurların kişisel şikâyetlerinin detaylarında ifade edildiği şekliyle mukayese kabul edilmez olduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁷ Dolayısıyla iki vaka aynı mesele ile ilişkili görülmemiştir.

Başvuru eğer diğer çekişme halindeki uluslararası kurumdaki şikâyet, iddia sahibi mağdurun (yani İHK'deki şikâyetin sahibi) rızası ve bilgisi dışında üçüncü bir kişi tarafından ileri sürüldüyse kabul edilebilir bulunabilir. Örneğin *Akwanga v. Kamerun* vakasında, aynı mesele Afrika İnsan ve Halklarının Hakları Komisyonu'nda görülmektedir. Ne var ki şikâyetçi, böyle bir başvuruda bulunulması için hiç kimseye yetki vermediğini ifade etmiştir. İHK, taraf Devlet'in başvurucunun iddialarını yalanlayan bir belge sunamaması karşısında, başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar vermiştir.¹⁸⁸

Yukarıda ifade edildiği üzere, bir başka alternatif uluslararası şikâyet mekanizmasına yapılan başvuru, tamamlanmış olduğu sürece, bir vakanın kabul edilebilirliğine engel olarak düşünülmektedir. Ancak çok sayıda Avrupa Devlet'i, İhtiyari Protokol'ün bu düzenlemesine çekince¹⁸⁹ koymuşlar; eğer bir vaka daha evvel İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi uyarınca ele alınmış ve değerlendirilmişse, kabul edilemez kararına varılması gerektiğini İleri sürmüşlerdir.¹⁹⁰ Bu çekinceler genelde, Birleşmiş Milletler sözleşmelerinden kaynaklanan kurumların, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi kararlarına yönelik bir temyiz mercii olarak kullanılmasının önüne geçmeye ve nihayetinde aynı mesele ile ilişkili olarak farklı uluslararası kurumlarda birbirleriyle çelişen içtihatların ortaya çıkmasına engel olmaya yöneliktir.¹⁹¹

Bu nedenle “ele alma” kavramının İHK ve İKK tarafından nasıl anlandırıldığı ve alanının nasıl belirlendiği önemlidir. İHK içtihat hukuku uyarınca, her “ele alma”, İhtiyari Protokol kapsamındaki bir şikâyetin kabul edilebilirliğine engel oluşturmaz. Bir başvuru münhasıran usulî temellerde değerlendirilmiş ve reddedilmişse, İHK onu ele alınmış olarak kabul etmez; dolayısıyla başvuru kabul edilebilirdir. Ancak dosyanın içeriği, asgari düzeyde bile olsa ele alındıysa, başvuru kabul edilemez bulunacak, çekinceler geçerlilik kazanacaktır.¹⁹² *Gálvez*

187 İHK, *Millán Sequeira v. Uruguay*, Comm. No. 6/1977, para. 9.

188 İHK, *Akwanga v. Cameroon*, Comm. No. 1813/2008, para. 6.2. Bkz. ayrıca İHK, *Miguel Angel Estrella v. Uruguay*, Comm. No. 74/1980, para. 4.3.

189 Bir sözleşmenin onaylanmasından sonra gerçekleştirilmesi gereken çekince, bir Devlet'in ilgili bir sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerini değiştirir. Normalde bir sözleşmenin bazı hükümlerinden vazgeçme niyeti içerir.

190 İhtiyari Protokol'e ilişkin çekinceler için: <https://treaties.un.org/Pages/ParticipationStatus.aspx>
191 Bkz., örneğin, taraf Devlet çekinceleri, İHK, *Pauger v. Austria*, Comm. No. 716/1996, para. 4.2. Bkz. ayrıca Ghandi, P.R., *The Human Rights Committee and the Right of Individual Communication*, Ashgate (1998), p. 228.

192 Bkz., *inter alia*, İHK, *Pauger v. Austria*, Comm. No. 716/1996, para. 6.4; İHK, *Mahabir v. Austria*, Comm. No. 944/2000, para. 8.3 and 8.4.

v. İspanya vakasında aynı mesele ile ilişkili olarak, eski İnsan Hakları Avrupa Komitesi tarafından daha evvel reddedilmiş bir başvuru bulunmasından hareketle şöyle denilmektedir:

“Komite, başvurucunun sözleşmenin 14. maddesinin 1. paragrafı ile ilgili şikâyetinin daha evvel İnsan Hakları Avrupa Komitesi’ne de sunulduğunu ve 29 Mayıs 1991 tarihli karar ile iç hukuk yollarının tüketilmesi olması nedeniyle kabul edilemez bulunduğunu ifade eder. Ne var ki Komite aynı zamanda, Avrupa Komitesi’nin meseleyi İhtiyari Protokol’ün 5(2)(a) maddesi anlamında ele almadığını; zira kararın yalnızca usul temelinde verildiğini ve meselenin içeriğine dair bir değerlendirme yapılmadığını da belirtir. Dolayısıyla meselenin, taraf Devlet’in çekince koyduğu İhtiyaci Protokol madde 5(2)(a) ile bir ilişkisi bulunmamaktadır”.¹⁹³

Yakın tarihli *Achabal Puertas v. İspanya* vakasında İHK, çekincelerde dile getirilen ele alma gerekliliğinin sınırlarına daha kesin bir şekilde belirlemiş görünmektedir; buna göre bir başka uluslararası usul uyarınca vakanın içeriğinin çok az veya sınırlı ele alınmış olması daha evvel değerlendirildiğini göstermeyecektir. Bu vakada şikâyetçinin aynı mesele ile ilişkili olarak İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi’ne açıkça dayanaktan yoksun bulunan bir başka şikâyette bulunduğunu göz önüne alan İHK şu sonuca varmıştır:

“Avrupa Mahkemesi’nin bir başvuruya ilişkin kabul edilmezlik kararı verdiğinde, salt formel bir kabul edilebilirlik kriterinin ötesinde değerlendirme yaparak ‘Sözleşme veya protokollerinde düzenlenen herhangi bir hak veya özgürlüğe ilişkin ihlalin bulunmadığını’ belirttiği bilinmektedir. *Ne var ki*,¹⁹⁴ bu vakanın verili koşulları altında, başvurucu ve taraf Devlet tarafından sunulan bilgiler ışığında, mahkeme kararının metninde yürütülen sınırlı muhakeme, komitenin meseleye dair meselenin içeriğine dair yeterli bir değerlendirilme yapıldığını var saymasına yetmemektedir. Sonuç olarak Komite başvurunun kabul edilebilir bulunması hususunda İhtiyari Protokol’ün madde 5(2)(a) hükmü uyarınca bir engel bulunmadığına karar vermiştir”.¹⁹⁵

ii. İKS

İKS’nin 22(5)(1) maddesi gereği İKK, bir başka uluslararası soruşturma veya çözüm usulüne göre ele alınmış veya alınmakta olan bir şikâyeti değerlendiremez. UMSHS’nin aksine bu kabul edilmezlik kriteri, şikâyetin eş zamanlı olarak bir başka uluslararası kurum tarafından ele alınıyor olması ile sınırlı değildir.

192

İHK, *Gálvez v. Spain*, Comm. No. 1389/2005, para. 4.3.

193

Vurgu eklenmiştir.

194

İHK, *Achabal Puertas v. Spain*, Comm. No. 1945/2010, para. 7.3.

195

İKK, benzer bir usule tabi olarak değerlendirilmiş şikâyetleri, söz konusu süreç tamamlanmış olsa bile el alamaz.¹⁹⁶

Keremedchiev v. Bulgaristan vakasında, şikâyetçi aynı olgulara (Şikâyetçiye karşı polis gücü kullanımı; ayrıca bakınız Bölüm 4.2) dayanarak İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'ne de bir başvuruda bulunmuştur. Başvuru hali hazırda görülmemiş ve taraf Devlet'e ileilmemiştir. Buna ek olarak, başvuru ilk şikâyet İKK'ye yapıldıktan sekiz ay sonra gerçekleşmiştir. Bu koşullar altında İKK, şikâyetin bir başka uluslararası soruşturma usulü kapsamında “ele alınıyor” veya “alınmış” olmadığına hükmederek başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar vermiştir.¹⁹⁷

Diğer iki vakada İKK, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'ne yapılan başvuruların, bu merci tarafından henüz içeriğine girilmeksizin reddedilmiş olmasına dayanarak, şikâyeti kabul edilebilir bulmuştur.¹⁹⁸

İKK'nin, ilgili uluslararası usul veya “aynı mesele” teriminin tanımı gibi diğer konularda İHK'nin içtihatlarını izlemesi beklenmelidir.

(e) Başvuru Hakkının Kötüye Kullanılması/Başvuruda Hakkı Olmayan Gecikme

Bazen bir şikâyet başvuru hakkının kötüye kullanılması nedeniyle kabul edilemez bulunur. İKS ile UMSHS, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve İnsan Hakları Amerika Sözleşmesi'nin aksine açık bir süre kısıtına sahip olmadıklarından, başvuru hakkının kötüye kullanılması doktrinde özellikle başvurunun geciktirilmesi ile ilişkili ele alınır.¹⁹⁹

Ben Salem v. Tunus vakasında İKS şu hususa dikkat çeker:

“Sözleşmenin 22. maddesi uyarınca, bir meselenin Komite'ye sunulmasında kötü niyetin söz konusu olması için şu koşullar karşılanmış olmalıdır: Meselenin komiteye sunulması bir kasıt taşımak veya kötü niyet ve beklenti en azından yanıtma amacı taşımak veya tamamen boş iddialar olmak veya ileri sürülen edim veya ihmallerin sözleşme ile hiçbir ilişkisi olmamak”.²⁰⁰

196 Bkz. İKK, *E.E. v. Russian Federation*, Comm. No. 479/2011, para. 8.3–8.5.

197 İKK, *Keremedchiev v. Bulgaria*, Comm. No. 257/2004, para. 6.

198 İKK: *Abichou v. Germany*, Comm. No. 430/2010, para. 10.1; *M.J.A.G.V. v. Sweden*, Comm. No. 215/2002, para. 6.1.

199 Bkz. İHAS Madde 35(1) ve İnsan Hakları Amerika Sözleşmesi Madde 46(1).

200 İKK, *Ben Salem v. Tunisia*, Comm. No. 269/2005, para. 8.4.

Bu kabul edilemezlik unsuru ender kullanılır. Örneğin sözde mağdur, Komite'ye açıkça yanlıtıcı bilgi verdiğinde ortaya çıkar.²⁰¹ Daha evvel ifade edildiği üzere, bir olayın gerçekleşmesinin ardından uzun bir süre geçtikten sonra yapılan şikâyetler de de bu durum söz konusu olabilir.

Özellikle İHK, usul kuralları çerçevesinde, son zamanlarda, eğer gecikme için makul gerekçeler söz konusu değilse, başvuru sahibinin iç hukuk yollarını tüketmesinin ardından beş yıl veya bir başka uluslararası araştırma ve çözüm usulünün nihayete ermesinin ardından üç yıl geçtikten sonra yapılan şikâyetlerin, başvuru hakkının kötüye kullanılması anlamına geldiğini belirten özel bir hüküm geliştirmiştir. İHK usul kuralları, bu El Kitabı'nın 4 numaralı Ek'inde bulunabilir.

Gobin v. Morityus bu temelde reddedilmiştir. Şikâyet başvurusu aleyhine, UMSHS'nin 26. maddesine aykırı olarak, kazandığı seçimin Morityus yasama meclisi tarafından kabul edilmemesi nedeniyle ortaya çıkan ayrımcılıkla ilişkilidir. Başvuru söz konusu seçimden sonra geçen beş yılın ardından yapılmıştır.²⁰² İHK'ye başvuruda bulunmak için bir süre sınırı olmamakla birlikte bu vakada şu husus dile getirilmiştir:

“İddia olunan ihlal, başvurunun Komite önüne getirilmesinden beş yıl önce gerçekleşen periyodik seçimlerde gerçekleşmiştir. Müddei mağdur, bu gecikmeye dair komiteye ikna edici gerekçeler sunamamıştır. Söz konusu gerekçe yokluğunda Komite, uzun bir süre geçtikten sonra yapılan başvurunun, İhtiyari Protokol'ün 3. maddesi gereği kabul edilemezlik ile sonuçlanması gereken bir başvuru hakkının kötüye kullanılması durumu olarak görülmesi gerektiği düşüncesindedir”.²⁰³

Kamamiotis v. Yunanistan vakasında taraf Devlet, şikâyetin, başvuru hakkının kötüye kullanılması olarak görülmesi gerektiğini, çünkü yargısal makamların, suçlanan polis görevlileri aleyhine bir yaptırım uygulamama kararlarının üzerinden üç yıl geçtikten sonra gerçekleştiğini ileri sürmüştür. “İhtiyari Protokol'e göre başvuruda bulunma süresi ile ilgili olarak belirlenmiş bir zaman dilimi bulunmadığını” hatırlatan Komite, “bu vakada ortaya çıkan gecikmenin başvuru hakkının kötüye kullanılması düzeyine varacak kadar sebepsiz olmadığına” karar vermiştir.²⁰⁴

200 Nowak, M. and McArthur, E., *The United Nations Convention Against Torture. A Commentary*, Oxford University Press (2008), s. 747.

201 İHK, Usul Kuralları, Kural 96(c)

202 İHK, *Gobin v. Mauritiyus*, Comm. No. 787/1997, para. 6.3. İHK'nin beş muhalif üyesi, çoğunluk görüşünün doğru olmayan bir şekilde İhtiyari Protokol'e “önleyici süre sınırı” getirdiğini ifade etmektedir.

204 İHK, *Kalamiotis v. Greece*, Comm. No. 1486/2006, para. 6.5.

2.1.2. İHK ve İKK'ye Nasıl Başvurulur?

Bireysel “başvuru” veya “dilekçe” olarak da anılan bireysel şikâyetler, UMSHS İhtiyari Protokol ve İKS madde 22 uyarınca, taraf Devletlerin belli bir kişiye karşı sözleşmeden kaynaklı yükümlülüklerini ihlal ettiği iddiası ile gerçekleştirilir. İnsan Hakları Komitesi ne ve İşkenceye Karşı Komite'ye yapılan bireysel başvurular, şu iletişim bilgisinde yer alan adrese yöneltilmiş olmalıdır:

Petitions and Inquiries Section²²⁵
Office of the High Commissioner for Human Rights
United Nations Office at Geneva
1211 Geneva 10, Switzerland
Fax: + 41 22 917 90 22
Email: petitions@ohchr.org

İşkence, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele iddiaları ile ilgili şikâyetler her iki komiteye de aynı anda gönderilemez. Dolayısıyla başvuru yapacak kişi hangi kuruma şikâyette bulunacağına karar vermelidir.²⁰⁶

Başvurucunun şikâyetini yönlendirmek istediği kurum açıkça ifade edilmiş olmalıdır. Başvuru yazılı, okunaklı, tercihen daktilo veya bilgisayarda yazılmış ve imzalı olmalıdır. Metnin basılı halinin posta yoluyla gönderilmesi zorunlu değildir; elektronik başvuru yapılabilir. Başvuru metni taranmalı [scan] ve İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Dilekçe ve Araştırmalar Departmanı'nın (iletişim bilgileri yukarıda yer alan) adresine bir e-posta eki olarak yol alınmalıdır.²⁰⁷

a) Başvuruda Bulunmak İçin Temel Rehber

Örnek başvuru formuna <http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/TB/ComplaintForm.doc> adresinden erişilebilir. Bu formu kullanmak zorunlu değildir, fakat formun doğru bir şekilde doldurulması, ilgili Komite'ye başvuru yapılırken gerekli olan temel bilgilerin bildirilmiş olmasını sağlar. Metin kutusu ii'deki örnek başvuru, nasıl şikâyette bulunulabileceğine ilişkin alternatif bir örnek sunmaktadır.

204 *Petitions Unit* [Dilekçe Birimi] veya *Petitions Team* [Dilekçe Ekibi] olarak da anılmaktadır.

205 Bkz. Bölüm 2.1.3(b).

206 UN Fact Sheet No. 7, Rev. 2 (2013), “Individual Complaint Procedures under the United Nations Human Rights Treaties”, s. 4, Erişim: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet7Rev.2.pdf>.

OHCHR websitesinde yer alan form, şu bilgileri içerir:

- Başvurunun yönlendirildiği sözleşme mekanizması
 - Başvurunun tarihi
 - Başvurucu veya şikâyetçinin bilgileri: Adı-soyadı, uyruğu, doğum tarihi, bu başvuru ile ilgili irtibat kurulabilecek (posta ve eposta) adresi
 - Eğer bir başka kişi adına başvuruda bulunuluyorsa, mağdurun adı-soyadı, uyruğu, adresi ve mağdurun şu anki durumuna dair bilgiler. Eğer mağdura ulaşmak mümkün değilse (örneğin öldüyse) mağdurun yakın ilişki içerisinde olduğu, örneğin yakın bir aile üyesi gibi birisi de başvuru olabilir.²⁰⁸
 - Eğer başvuru, şikâyet sahibinin bilgisi ve rızası kapsamında hareket ediyorsa yetki belgesi.
 - Bir yetki belgesi söz konusu değilse bunun gerekçesi
 - Aleyhine başvuruda bulunulan devlet (UMSHS ile ilgili olarak devlet aleyhine başvuru ancak İhtiyari Protokol söz konusu Devlet tarafından yürürlüğe konulduğu ise mümkündür. İKS ile ilgili olarak yalnızca sözleşmenin 22. maddesi uyarınca beyanda bulunma koşulunu yerine getirmiş olan Devletler'e karşı başvuruda bulunabilir). İlgili sözleşmelerin ihlal edildiği ileri sürülen maddeleri. Taraf devlet söz konusu maddeye ilişkin bir çekince koymamış olmalıdır.²⁰⁹
 - İç hukuk yollarının ne şekilde tüketildiğine dair açıklama
 - Eğer tüketilmedilse, iç hukuk yollarının neden tüketilmediği ne dair açıklama²¹⁰
 - Aynı mesele ile ilgili olarak bir başka uluslararası araştırma ve çözüm usulünün değerlendirilmesi hakkında bilgi²¹¹
 - Kronolojik sıralama ile, iddia edilen ihlale dair olgu ve koşulların detaylı bir şekilde ifadesi ve olguların sözleşme veya anlaşmanın ilgili maddelerini ne şekilde ihlal ettiğini açıklanması
 - İlgili her tür destekleyici belge (Eğer başvuru bir başka kişi adına yapılıyorsa ve neden yetki belgesi bulunmadığı gerekçesiyle açıklanmadıysa yazılı yetki belgesi, yerel mahkeme veya makamların kararları, diğer uluslararası mekanizmalara yapılan başvurular ve bunların kararları, olguları veya iddiaları gösterir her türlü belge veya delil).
- Başvurucunun imzası.

208 Bkz. Bölüm 2.1.1(a).

209 Bir Devlet sözleşmenin bir hükmüne "çekince" koyuyorsa, kendisini bu hükümle bağlı kılmak istemediğinin işaretini veriyordur. Çekinceler sözleşme yürürlüğe konulurken konmalıdır. BM İnsan hakları sözleşmelerine konuşan çekincelere şu adresten erişilebilir: <http://tb.ohchr.org/default.aspx>.

210 Bkz. Bölüm. 2.1.1(c).

211 Bkz. Bölüm. 2.1.1(d).

b) Hukuki Yardım ve Temsil

Bir başvurucu, kendi adına şikâyetle bulunmak ve şikâyetin değerlendirilmesi sürecinde Komite ile ilişki kurmak üzere bir başka kişiye yetkilendirebilir. Bu yetkilendirme yazılı ve imzalı bir belge ile gerçekleşmelidir. Resmi bir yetki belgesi formu bulunmamaktadır.

Başvurunun bir avukat tarafından yapılması zorunluluğu bulunmamaktadır.²¹² Ancak mağdur için, şikâyetini yazılı hale getirip sunarken hukuki yardım almak tercih edilebilir olmalıdır. Hazırlık sürecine bir avukatın dahil olması, başvurunun niteliğini; dolayısıyla kabul edilme şansını artıracaktır.

c) Başvuru Masrafları

Başvuruda bulunmak süreci ücretsizdir: BM sözleşmelerinde öngörülen mekanizmalar uyarınca bir kişinin başvurusunun değerlendirilmesi için herhangi bir masraf söz konusu değildir. Ancak başvurunun hazırlanması sürecinde bazı masraflar ortaya çıkabilir. Örneğin hukuki yardım almak veya başvuruyu yürütmek üzere bir avukat tutmak için, belgelerin çevirisi ve ilgili dökümanların kopyalarının alınması için masraf yapmak gerekebilir. Birleşmiş Milletler'in sağladığı bir adli yardım mekanizması bulunmamaktadır.²¹³ Adli yardım olanağı ilgili ulusal yargı sistemine bağlı olarak farklılık gösterebilir. Bazı durumlarda yerel avukatlar veya (ulusal veya uluslararası) sivil toplum kuruluşları, pro bono (yani tümüyle ücretsiz veya esaslı miktarda düşürülmüş ücretler) temelinde yardımda bulunmaya istekli olabilmektedirler.

d) Başvuru Dilekçeleri

Başvuruların genelde yazılı olarak yapılması gerekir.²¹⁴ Ancak İKK'nin usul kuralları şikâyetçi veya temsilcisinin ve taraf Devlet temsilcilerinin sözlü ifadeler için davet edilmeleri olanağını öngörmektedir. Bugüne kadar İKK, bu mekanizmayı yalnızca bir kez bir taraf Devlet'in talebi üzerine kullanmıştır.²¹⁵

Başvurular yalnızca Birleşmiş Milletler'in resmi dillerinden birinde (Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca) yapıldığı ise kabul edilmektedir.²¹⁶ Ashında İngilizce Fransızca veya İspanyolca dışındaki dillerden birinde yapılan bir başvurunun reddedilmesi kuvvetle muhtemeldir.

212 UN Fact Sheet No.7, Rev.2 (2013), s. 2.

213 *Ibid.*, s. 4.

214 İşkenceye Karşı Komite Usul Kuralları, (2013) UN Doc. CAT/C/3/Rev.6 (Buradan itibaren "İKK, Usul Kuralları", Ek 5'te sunulmuştur), Kural 117(4).

215 İKK, *Abdussamatov and others v. Kazakhstan*, Comm. No. 444/2010, para. 1.3.

216 İHK, Usul Kuralları, Kural 28; İKK, Usul Kuralları, Kural 27; UN Fact Sheet No. 7, Rev. 2 (2013), s. 4.

İddiaya ilişkin bütün gerçekler, kronolojik sıra ile açık ve kesin bir ifade tarzı kullanılarak ortaya konulmalıdır.²¹⁷ Okunması kolay olmalı; dolayısıyla paragraflar numaralandırılmalı ve eğer gerekliyse, çaprazlar referanslar²¹⁸ ve satırlar arası çift boşluk kullanılmalıdır. Destekleyici belgeler; polis sicilleri veya tıbbi kayıtlar başvuruya eklenmelidir. Orijinal belgeler değil yalnızca fotokopiler sunulmalıdır.²¹⁹ Belgeler kronolojik olarak listelenmeli, ardışık bir şekilde numaralandırılmalı ve içeriklerine dair kısa bir açıklama sunulmuş olmalıdır. Eğer bu belgeler Birleşmiş Milletler'in resmi dillerinden birinde değilse, tam veya özet bir çevirisi de sağlanmalıdır.²²⁰ Bu tür delillere ilişkin olarak, Bölüm 2.1.2(e)'de daha ayrıntılı tartışma yapılmıştır.

Bir başvuruda bulunmak üzere öngörülmuş zaman limiti söz konusu değildir. Ancak başvuru ile ilişkili nihai iç hukuk yolu da tüketildikten sonra, mümkün olan en kısa süre içerisinde ilgili Komite'ye şikâyetle bulunulmuş olmalıdır. *Gobin v. Morityus* vakasında, İHK başvurusunun beş yıl sonra yaptığı şikâyetin gecikmesinin gerekçesini açıklayamamış olmasını, başvuru hakkının kötüye kullanılması olarak değerlendirerek başvuruyu kabul edilemez bulmuştur.²²¹ Şikâyet başvurusunun ciddi şekilde gecikmiş olması, bir kişinin hikayesini de daha az güvenilir kılacaktır; zira deliller eskimiş olacak ve taraf Devlet'in karşılık verme kapasitesinin düşük olduğu düşünülecektir.

Şikâyetler için bir sözcük limiti bulunmamaktadır ancak örnek şikâyet formunda ekler de dahil olmak üzere başvurunun elli sayfayı geçmemesi gerektiği not edilmiştir. Ayrıca eğer şikâyet yirmi sayfadan daha uzunsa, beş sayfayı aşmayacak ve önemli hususların vurgulandığı bir kısa özeti sunulmuş olmalıdır.²²²

Başvurucu, sunduğu olguların, ilgili sözleşmede ifade olunan hükümün neden ihlal etmiş olduğunu açıklamalıdır. İhlal edildiği ileri sürülen maddelerin hangileri olduğunun belirtilmesi katı bir gereklilik değildir ama öyle yapılması tercih edilir. Eğer mümkünse başvuru ilgili Komite'nin önceki içtihatlarına ve kararlara (örneğin Genel Yorumlar, Nihai Gözlemler) da gönderme yapmalıdır.²²³ Eğer lehte sunulabilecek bu türden içtihatlar söz konusu değilse, başvuru Birleşmiş Milletler kapsamındaki diğer sözleşmelerde öngörülen mekanizmaların veya bölgesel insan hakları mahkemelerinin veyahut da bir başka Devlet'in yerel mahkemelerinin mukayese edilebilir içtihatlarını dahi sunabilir.²²⁴ Kısacası

217 UN Fact Sheet No.7, Rev. 2 (2013), s. 5.

218 Bkz. Örnek başvuru, *Metin kutusu ii*, örneğin, para. 4, 21, 38.

219 UN Fact Sheet No.7, Rev. 2 (2013), s. 5.

220 *Ibid.*

221 İHK, *Gobin v. Mauritius*, Comm. No. 787/1997, para. 6.3. Bkz. ayrıca Bölüm. 2.1.1(e).

222 UN Fact Sheet No.7, Rev. 2 (2013), s. 5.

223 Bkz. Örnek başvuru, *Metin kutusu ii*, örneğin, para. 40-41.

224 Bkz. Örnek başvuru, *Metin kutusu ii*, örneğin, para. 46.

başvurucu kendi dosyasını destekleyen her türlü hukuki içtihadı göndermede bulunmalıdır. İlgili Komite'nin önceki içtihatları başvurusunun vakası için olumsuzsa, başvuru bunun farkında olmalı ve başvurusunun önceki içtihatlardan farklılığını ön plana çıkarabilmeli veya neden bu içtihatlardan vazgeçilmesi gerektiğine ilişkin bir iddiada bulunabilmelidir. Başvurular ayrıca, eğer mümkünse, ilgili Komite'nin daha evvel ele almadığı yeni meseleleri de dikkatlerine sunmalıdır.

Eğer başvuruda esaslı bilgiler eksikse veya olguların aktarılması açık değilse, OHCHR sekreterliği ilave detay veya yeni başvuru istemek üzere şikâyetçi ile iletişim kuracaktır.²²⁵ Talep edilen bilgi mümkün olan en kısa sürede gönderilmelidir; eğer talep edildikten sonraki bir yıl içerisinde gönderilmemişse dosya kapatılacaktır.²²⁶

Başvurucu şikâyetinin her türlü kabul edilebilirlik kriterlerini karşıladığından emin olmalıdır. Başvurucu bilhassa, iç hukuk yollarının nasıl tüketildiğini detaylı bir şekilde göstermelidir.²²⁷ Başvurucu ayrıca, ilgili Devlet'in en yüksek mahkemesine başvurup başvurmadığını da belirtmelidir; ve bunu Komite üyelerinin ilgili Devlet'in yargısal hiyerarşisini bildiklerini varsaymamalıdır.²²⁸ Eğer mümkün olan bir iç hukuk yolu söz konusu değilse, bu da ayrıca açıklanmalıdır. İç hukuk yolları tüketilmediyse, bu yolların neden tüketilmediği açıklanmış olmalıdır.²²⁹ Bir telafi mekanizması açıkça sonuç doğuramıyor veya makul olmayacak kadar uzun sürüyorsa, bu kuraldan vazgeçilebilir. Başvurucu usulün neden uygun olmadığını ve etkisiz olduğunu veya neden makul olmayacak kadar uzun olduğunu düşündüğünü açıklayabilmelidir. Geniş iddialar (örneğin "mahkemeler âdil değil" veya "mahkemeler yolsuz" gibi) bu anlamda Komiteler tarafından bu haliyle kabul görmeyecektir.

Ayrıca İhtiyari Protokol madde 5(2)(a) uyarınca, şikâyetin bir başka uluslararası inceleme ve çözüm mekanizması tarafından değerlendirilmekte olmadığını da belirtmelidir.²³⁰

Başvurucu diğer kabul edilmezlik gerekçelerinin de farkında olmalı ve eğer ilişkili ise hepsine yanıt verebilmelidir. Örneğin eğer iddia olunan ihlaller, ilgili bireysel şikâyet mekanizması söz konusu Devlet için yürürlüğe girmeden evvel gerçekleşiyse, başvuru bu vakada neden hâlâ sürmekte olan bir ihlal olduğunu

225 İHK, Usul Kuralları, Kural 86; İKK, Usul Kuralları, Kural 105.

226 UN Fact Sheet No.7, Rev. 2 (2013), s. 5.

227 Bkz. Bölüm. 2.1.1(c).

228 Bkz. Örnek başvuru, *Metin kutusu ii*, örneğin, para. 31.

229 Bkz. Örnek başvuru, *Metin kutusu ii*, örneğin, para. 32.

230 Bkz. Örnek başvuru, *Metin kutusu ii*, örneğin, para. 28 ve Bölüm. 2.1.1(d).

açıklayabilmelidir.²³¹ İddia olunan ihlal, ilgili Devlet'in toprakları dışında gerçekleşiyse başvuru, Devlet'in kendi toprakları dışında ortaya çıkan ihlaller dolayısıyla neden sorumlu tutulması gerektiğini anlatabilmelidir.²³²

Sözleşmeye dayalı mekanizmalar önüne getirilen pek çok vakada iddialar yerel mahkemeler tarafından ele alınmış ve kanıtlanamadıklarına hükmedilmiştir. Sözelimi bir kişi polis tarafından işkenceye maruz bırakıldığı iddiasını, bu iddiayı nihayetinde kabul etmeyen mahkeme önüne getirmiş olabilir. İç hukuk yollarının tüketilmesi gerekliliği nedeniyle bu senaryo sıkça yaşanmaktadır. Genel olarak sözleşmede öngörülen mekanizmalar, eğer ulusal mahkeme şikâyetin özüne dair bir değerlendirme yaptıysa, söz konusu mahkeme kararını iptal etmezler. Örneğin *R.M v. Finlandiya* vakasında İHK şöyle demektedir:

“Komite ... bir temyiz mahkemesi değildir ve ... yerel mahkemenin olgularda veya hukukun uygulanmasında hatalı hareket ettiği iddiası tek başına Sözleşme'nin ihlali anlamına gelmez”.²³³

Komite'nin olgulara ulaşma usulleri; tanıkları görme, tutumlarını değerlendirme ve sözlü ifadelerini dinleme imkânına sahip olan ulusal mahkemelerin usulleri ile karşılaştırıldığında hayli zayıftır. Komiteler ulusal mahkeme kararlarını yalnızca, söz konusu mahkeme kararları açıkça keyfi ve hukuka aykırı iseler veya usulî yanlışlıklar (örneğin yargıcın menfaat çatışmasının bulunması) söz konusu ise geçersiz kılacaklardır. Bu nedenle eğer bir başvuru, şikâyetini daha evvel ele almış bir yerel mahkemenin kararına karşı şikâyetinde bulunuyorsa şunları açıklamalıdır:

- a. Mahkeme sözleşmede öngörülen mekanizmadan evvel şikâyetin özünü hangi şekilde incelemiştir?²³⁴ Yargısal denetimin, başvuruçunun şikâyetlerinin içeriğine dair olmayıp (örneğin bir kişinin iadesi veya sınır dışı edilmesi durumunda işkence tehlikesi ile karşı karşıya kalıp kalmayacağı meselesi gibi) yalnızca usulî meselelerin ele alındığı *geri gönderilmeme* vakalarında durum bu olabilir.²³⁵

231 Bölüm. 2.1.1(b)(ii).

232 Bölüm. 2.1.1.(b)(iii).

233 İHK, *R.M. v. Finland*, Comm. No. 301/1988, para. 6.4.

234 Bu argüman, iç hukuk yollarının tüketilmesi ile ilgili sorunlar yaratabilir. Bu nedenle, başvuruçunun uluslararası başvurusunun esasının neden yerel bir mahkeme tarafından ele alınmadığını açıklamalıdır. Pek çok durumda bu açıklama, meselenin esasının ulusal mahkemede etkin bir şekilde dava edilemeyeceği çıkarılmayacağından (yani, meseleyi ulusal hukukta sorgulamanın hukuki bir temeli yoktur) şeklinde olacaktır.

235 Bkz., örneğin, İHK, *Singh v. Canada*, Comm. No. 319/2007, para. 8.8–9. Bkz. ayrıca Bölüm. 2.1.1(c)(iv).

b. Mahkemenin kararı neden açıkça keyfi ve hukuka aykırıdır? Hayati bir delilin reddedildiği mahkeme kararlarına ilişkin başvurularda böyle bir iddiada bulunulabilir. Örneğin *Wright v. Jamaika* vakasında, adil yargılanma hakkının ihlali, bir ceza yargılaması esnasında jüriye bilgilendirme yapan yargıcin, cinayet ile suçlanan başvurusunun olay esnasında başka bir yerde bulunma ihtimali olduğunu jüriye hatırlatmamaktan kaynaklı hatası nedeniyle oluşmuştur.²³⁶

c. Mahkemenin kararı nasıl bir önemli usulî hata içermektedir? Örneğin karar verme süreçlerine mağdura karşı açıkça taraflı olduğunu gösteren bir kişinin dahil olması gibi...²³⁷

İKK, İKS'nin 3. maddesi kapsamındaki (yani mağdurum gerçek bir işkence riski ile karşı karşıya kalacağı bir Devlet'e iadesi ile ilgili) vakalarda daha az uyumlu bir yaklaşım sergilemektedir. Bu tür vakalarda, ilgili taraf Devlet'in organları tarafından ortaya konan bulgulara "hatırı sayılır bir ağırlık" tanyacak olmakla birlikte "bu bulgularla bağlı olmadığını", "her bir vakada olguları ve koşulları bağımsız bir şekilde değerlendireceğini" açıkça ifade etmiştir.²³⁸ *Keremedchiev v. Bulgaristan* (bakınız Bölüm 4.2) vakası öğretici bir örnek olarak görülebilir. Taraf Devlet yerel mahkemenin kararı, yalnızca "basit fiziki yaralanma" olduğuna ilişkin tıbbi kayıtlar ve kolluk kuvvetlerinin şikâyetçinin gözaltına alınması esnasında yalnızca gerekli oranda güç kullandığı iddiası temelinde başvurusunun iddialarının doğru olmadığını ileri sürmüştür.²³⁹ Sunulan olgu ve delilleri serbestçe değerlendiren İKK, mahkemenin bulguları ile aynı fikirde değildir. Tıbbi kayıtlardan da anlaşıldığı üzere, yaralanmanın "kolluk kuvvetleri tarafından ölçülü güç kullanımı ile ilişkilendirilenmeyecek denli ağır" olduğu sonucuna varılmıştır. Bu nedenle başvurucuya yapılan muamelenin İKK'nin 16. maddesi uyarınca; zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve ceza anlamına geldiği hükmüne varılmıştır.²⁴⁰

Bir başvuru sicile kaydedilmemiş veya ilgili Komite tarafından açıkça kabul edilmez bulunmamış olduğu süreç, taraf Devlet gerek kabul edilebilirlik gerek içerik yönünden²⁴¹ şikâyette bulunulan tarihten sonraki altı ay içerisinde

236 İHK, *Wright v. Jamaica*, Comm. No. 349/1989, para. 8.3.

237 Bkz., örneğin, İHK, *Karttunen v. Finland*, Comm. No. 387/1989, para. 7.1-7.3.

238 İKK, Genel Yorum No. 1, para. 9(a) ve 9(b). Bkz. ayrıca, örneğin, İKK, *Singh v. Canada*, Comm. No. 319/2007, para. 8.3; İKK, *Njamba and Balikosa v. Sweden*, Comm. No. 322/2007, para. 9.4.

239 İKK, *Keremedchiev v. Bulgaria*, Comm. No. 257/2004, para. 9.2.

240 *Ibid.*, para. 9.3.

241 "Komite, çalışma grubu ya da özel raportör, taraf Devlet'ten davanın olağanüstü mahiyeti nedeniyle sadece kabul edilebilirliğine ilişkin yazılı yanıt talep etmedikçe", İHK, Usul Kuralları, Kural 97(2). Benzer şekilde, bkz. İKK, Usul Kuralları, Kural 115(2).

ilk şikâyete ilişkin bir yanıt verme olanağına sahiptir.²⁴² Taraf Devlet kabul edilebilirliğe karşı çıkmak istiyorsa, ilk iki aylık süre içerisinde başvurunun kabul edilemezlik yönünden red edilmesi gerektiğine dair kabul edilmezlik argümanlarını sunmalıdır.²⁴³ Bunun üzerine başvuru, Devlet'in iddialarına belirli bir süre sınırı içerisinde yanıt verme olanağına sahip olacak ve bu süreç birden fazla kez tekrarlanabilecektir.²⁴⁴ Genellikle taraf Devletler başvuru iddialarının bazılarına veya tamamına itiraz ederler. Bu itirazlara yanıt verirken başvuru, Devlet'in ileri sürdüğü argümanlara tek tek karşılık verebilmelidir. Başvuru Devlet'in muhakemesi içerisindeki yanlışlara ve tutarsızlıklara vurgu yapmalı veya ileri sürülen delillerdeki eksiklikleri gösterebilmelidir (örneğin ilgili belgelerin eksikliği gibi).

Ardından başvuru yanıtı Devlet'e yollanacak ve genellikle her iki taraf (Devlet ve başvuru) bir "tur" daha argümanlarını ileri süreceklerdir. Taraflardan birine, süre sınırları dahilinde, diğer tarafın ileri sürdüğü yeni argümanlara karşılık verme olanağı tanınacaktır. Başvuru Devlet'e yanıt verdiği her durumda, karşı tarafın iddialarına tek tek, hatalara ve tutarsızlıklara dikkat çekerek karşılık vermesi gerekir.

Son olarak başvuru, Komite'yi şikâyet ele alınması devam ederken ortaya çıkan önemli gelişmeler hakkında bilgilendirmelidir. Örneğin Devlet yeni bir yasa kabul etmiş olabilir, soruşturmada yeni gelişmeler yaşanmış olabilir, bir kişi tahliye edilmiş veya ölmüş olabilir vb.

Taraf Devlet'in vakanın kabul edilebilirliğine veya içeriğine dair değerlendirmelerini sunmadığı durumlar olduğu da ifade edilmelidir. Bu durumda taraf Devlet'e birkaç kez ıhtarda bulunulur. Bir cevap alınamaması durumunda, her iki Komite de, kabul edilebilirlik ve içerik hakkındaki kararlarını, dosya içerisindeki mevcut bilgilere, yani başvuru sunmuş olduğu bilgilere göre vereceklerdir.²⁴⁵

e) Olguların Tespiti

Şikâyetçi başvurusundaki olguları, bunları kayda geçirmek acı verici bir tecrübe olsa dahi, mümkün olduğu kadar detaylı bir şekilde sunmalıdır. İlgili her türlü bilgi, yani ilgili tarihler, isimler ve mekânlar belirtilmiş olmalıdır.²⁴⁶ Bir başvuru, eğer çarpıcı detaylar içeriyorsa daha güvenilir görülecektir. Örneğin yalnızca

242 İHK, Usul Kuralları, Kural 97(2); İKK, Usul Kuralları, Kural 115(1).

243 İHK, Usul Kuralları, Kural 97(2); İKK, Usul Kuralları, Kural 115(3).

244 İHK, Usul Kuralları, Kural 97(4); İKK, Usul Kuralları, Kural 115(4), (5), Kural 117.

245 UN Fact Sheet No.7, Rev. 2 (2013), s. 6. Bkz. ayrıca, *inter alia*, İHK, *Njuru v. Cameroon*, Comm. No. 1353/2005, para. 4.

246 Bkz. Örnek başvuru, *Metin kutusu ii*, para. 1-25.

mağdurun “işkenceye uğradığını” söylemektense, söz konusu kötü muamele şekillerinin neler olduğunu tarif etmek önemlidir. Sözleşmede öngörülen kurumun önüne getirilen olgulardan bir sonuç çıkarabileceği şeklinde bir varsayıma sahip olmayın. Duygusal bir ifade şekli, herhangi bir delil gösterilmeksizin ortaya konulan genel iddialar ve varsayımlar başvurunun güvenilirliğini azaltır.

Örneğin aşağıda sunulanlar; bir mağdurun polis tarafından yakalanıp gözaltı merkezine götürüldüğü, hücreye konulduğu ve kötü muameleye tabi tutulduğu bir anlatının detaylarına ilişkindir:²⁴⁷

- Belli bir saldırganlık davranışına dahil olan kaç kolluk görevlisi bulunmaktadır?
- Görevliler hangi tür bir araç kullanıyorlardı?
- Mağdur, günün hangi zaman diliminde gözaltına alındı?
- Gözaltına alındığı yerden merkeze götürülmesi ne kadar sürdü?
- Gözaltına alma işlemine tanık olan kimse var mıydı?²⁴⁸
- Mağdurun tutulduğu hücre tahminen ne kadar büyüktü?²⁴⁹
- Hücrede başka bir tutuklu bulunuyor muydu?²⁵⁰
- Hücrede ışık bulunuyor muydu?
- Hücre ile ilişkili diğer detaylar (yatağı tarif edin, duvarların rengini, durumunu, demirbaşları)²⁵¹
- Kötü muamele nerede gerçekleşti? (Örneğin hücrede mi veya başka yerde mi?)²⁵²
- Eğer mağdura işkence etmek için herhangi bir alet kullanıldıysa (örneğin elektrik şoku veren bir cihaz gibi), bu aleti (boyutunu, şeklini, rengini, nasıl çalıştığını, mağdura nasıl etki ettiğini) tarif edin.²⁵³
- Kötü muamele esnasında mağdura bir şey söylendi mi?²⁵⁴
- Eğer mümkünse kötü muamelede bulunan kişileri tarif edin veya nasıl göründüklerini betimleyin.²⁵⁵
- Eğer söz konusu ise, gerçekleştirilen ziyaretlere dair detaylar verin; doktor veya avukat gözaltına alındıktan ne kadar sonra geldi gibi...

Pek çok durumda, bir işkence mağduru, yukarıdaki bilgilerin hepsini verebilecek durumda olmayacaktır. Örneğin bir mağdur, işkence esnasında bilincini

247 Bu ayrıntılar Giffard (2000), ss. 40–46’dan alınmıştır.

248 Bkz. Örnek başvuru, *Metin kutusu ii*, para. 2.

249 Bkz. Örnek başvuru, *Metin kutusu ii*, para. 3.

250 *Ibid.*

251 *Ibid.*

252 Bkz. Örnek başvuru, *Metin kutusu ii*, para. 4.

253 *Ibid.*

254 Bkz. Örnek başvuru, *Metin kutusu ii*, para. 4-5.

255 Bkz. Örnek başvuru, *Metin kutusu ii*, para. 2.

kaybetmiş olabilir ve etrafımdaki koşulları veya detayları hatırlamıyor olabilir. Yine de mümkün olan en fazla sayıda detayı kayıt altına almak önerilir. Bir işkence mağdurunun, telafi mekanizmalarına başvururken vereceği bilgilerin kesinlik ve doğruluğu ile ilişkili olarak kötü etkiler yaratabilecek tarzda karşı karşıya kalabileceği zorlukları ve koşulları gösterebilmek adına, İKK'nin *V.L. v. İsviçre* (ayrıca bakınız Bölüm 4.6.) vakasındaki bulgularına gönderme yapmak yerinde olabilir:

“Taraf Devlet başvurunun güvenilir olmadığını çünkü cinsel istismar iddiasının ve buna ilişkin tıbbi kayıtların iç hukuk yollarında çok geç ifade edildiğini ileri sürmüştür. Komite aksine başvurunun iddialarına güvenilir bulmuştur. Başvurucunun tecavüzler hakkında ulusal makamlara geç açıklama yapmış olması tümüyle makuldür. Yalnızca yaşananların ifşa edilmesine dayalı mahremiyet kaybı ve aşağılanma duygusunun, gerek kadınları gerek erkekleri mutlak olarak zorunlu olmadığı sürece, tecavüz veya diğer cinsel istismar formlarını açığa çıkarmaktan alıkoyduğu bilinmektedir. Özellikle kadınlar için ilave bir, eşleri veya aile üyeleri tarafından reddedilme ve utanma duygusu söz konusudur. Buradaki vakada, başvurunun kocasının, başvurunun tecavüz başvurusu yapmış olmasının onu küçük düşürmesine tepki göstermesi ve iltica başvurusu sırasında bunu dile getirmesini engellemesi, iddialarına güvenilirlik kazandırmaktadır. Komite, başvurunun, kocası kendisini terk ettikten sonra, onun etkisinden tümüyle kurtulur kurtulmaz, ulusal makamlara yaptığı başvuruyu 11 Ekim 2004'te değiştirerek tecavüzdən söz ettiğini hatırlatır. Taraf Devlet'in talep ettiği psikolojik durum veya psikolojik “engeller hususundaki kanıtlar gereksizdir. Taraf Devlet'in başvurunun cinsel istismar meselesini daha evvel dile getirmiş ve başvurularını revize etmiş olması gerektiği konusundaki iddiası yersizdir. Zira başvurunun süreç içerisinde temsil edilmediği göz önüne alındığında, cinsel istismar iddialarına yeterli değerin verilmediği açıktır”.²⁵⁶

İKK, Genel Yorum No. 1, paragraf 8'de, İKS'nin 3. maddesinin, yani bir başka Devlet'e iadenin kişi için işkence riski yaratacağına ilişkin düzenlemenin ihlal edildiği ileri sürülürken faydasız dokunacak malumatın neler olduğunu göstermiştir. 3. madde kapsamında geri gönderilmeme korumasından yararlanmak isteyen başvuru sahipleri, bu nedenle, bu genel yorumu dikkatli okumalıdır.²⁵⁷ Bu *El Kitabı*'ndaki, kişilerin işkenceye uğrama tehlikesi ile karşı karşıya oldukları ülkelere gönderilmeleri yasağının (geri gönderilmeme ilkesi) temel özellikleri ile

255 Bkz. Örnek başvuru, *Metin kutusu ii*, para. 2.

256 İKK, *V.L. v. Switzerland*, Comm. No. 262/2005, para. 8.8.

257 İKK Genel Yorum No. 1'de aşağıdakileri 3. madde başvurusu için uygun bilgiler olarak saymıştır:

- (a) İlgili Devlet, insan haklarının ağır biçimde, açıkça veya toptan ihlal edilmesinin süreklilik kazandığına ilişkin kanıtlar bulunan Devletlerden biri mi?
- (b) İddia sahibi, geçmişte, bir kamu görevlisi veya resmi yetkiyle hareket eden bir başka kişi tarafından veya onların tahrikiyle veya onayıyla veya ortaklığıyla işkenceye veya kötü

ilgilenen Bölüm 4.3 ve 3.2.13.'de, İHK ve İKK önünde iddiaların kanıtlanması hususu ile ilgili olarak bu konular bir kez daha ele alınmıştır.

Başvurucunun başvuruyu güçlendirecek destekleyici belgeler sunması beklenir. Örneğin başvuru, anlatısında gönderme yaptığı ilgili yerel yasaların, çalışma dillerinden birine çevrilen kopyalarını sunmalıdır.²⁵⁸ Meselenin özelliklerine bağlı olmakla birlikte, ilgili olabilecek diğer belgeye dayalı delil türleri şunların kopyalarını içerebilir: Tanık beyanları, polis kayıtları, yerel mahkeme veya heyet kararları, fotoğraflar, eğer durum gerektiriyorsa otopsi raporları da dahil olmak üzere tıbbi ve psikolojik raporlar ve diğer her türlü resmi belge.²⁵⁹

Eğer başvuru ilgili belgeleri sunamıyorsa neden böyle olduğunu açıklamalıdır. Örneğin belli bir tutuklama kararının detayları şikâyetin konusu ile ilişkili olabilir. Bu durumda, kararın bir kopyasının sunulmuş olması önerilir; aslında beklenir. Fakat eğer tutuklama kararı taraf Devlet tarafından başvurucuya verilmediyse, başvuru durumunun böyle olduğunu açıklamalıdır.²⁶⁰

Vakanın konusu ile doğrudan ilişkili olmayan yardımcı materyal de faydalı olabilir. Belli bir hapisane içerisindeki koşullara dair STK raporu, bu hapisanedeki koşulların mahpus kişilerin haklarını ihlal ettiğini ileri süren başvuru için bir destek oluşturabilir.²⁶¹ Belli bir Devlet'teki işkence vakalarının sıklığını vurgulayan bir STK raporu veya uluslararası örgüt, medya veya hükümet raporu (örneğin ABD İnsan Hakları Raporu); mağdurun Devlet görevlileri tarafından işkenceye maruz bırakıldığını ileri süren başvurunun elini güçlendirecektir. Bu anlamda Nowak, "eğer İKK geri göndermeyi kabul eden Devlet'te, işkencenin sistematik olarak uygulandığı sonucuna ulaşmışsa, ispat yükü, başvuru kişinin veya şikâyetçinin sınır dışı edildiğinde işkence riski ile karşı karşıya olmadığını güçlü argümanlarla

muameleye maruz kaldı mı? Kaldıysa, bu durum yakın bir geçmişte mi meydana geldi?

- (c) İddia sahibinin geçmişte işkenceye veya kötü muameleye maruz kaldığını destekleyecek tıbbi veya bağımsız başka bir kanıt var mı? İşkencenin daha sonrasına sarkan etkileri olmuş mu?
- (d) Yukarıda (a) paragrafında işaret edilen durum değişti mi? İnsan hakları açısından ülkedeki durumda bir değişiklik var mı?
- (e) İddia sahibi, ilgili Devletin içinde veya dışında, bu Devlete geri gönderilmesi veya iade edilmesi durumunda kendisini özellikle işkence tehlikesi altına sokabilecek siyasal veya başka bir faaliyette bulunmuş mu?
- (f) İddia sahibinin inandırıcılığına ilişkin kanıt var mı?
- (g) İddia sahibinin ileri sürdükleri arasında, somut gerçekler açısından çelişki var mı? Varsa ne kadar önemli?

258 Bkz. Örnek başvuru, *Metin kutusu ii*, para. 6, 19.

259 Bkz. İHK, *Koufidis v. Greece*, Comm. No. 1070/2002; başvuru kişinin iddialarını kanıtlayacak gerekli bilgileri sunmadığı bir örnek için Bkz. Örnek başvuru, *Metin kutusu ii*, para.

260 Bkz. Örnek başvuru, *Metin kutusu ii*, para. 22.

261 Bkz. Örnek başvuru, *Metin kutusu ii*, para. 11.

kanıtlaması beklenen ev sahibi Devlet'e geçecektir. Bu tür delillerin yokluğunda İKK genellikle, 3. maddenin ihlal edildiği kararını verecektir” demektedir.²⁶²

Yine de, kişisel olarak mağdurla ve mevcut vakadaki olgularla ilişkili delillerin sunulması büyük değer taşımayı sürdürmektedir.²⁶³ Örneğin bir kişinin, kişisel olarak kötü muamele ile karşılaştığı veya yüksek bir karşılaşma riski olduğu gösterilmediği sürece, yalnızca belli bir Devlet tarafından tarihi olarak insan hakları suistimallerine mağdur bırakılmış bir etnik grubun üyesi olduğuna işaret edilmesi yeterli değildir.²⁶⁴

Daha evvel ifade edildiği üzere Komite, “ışkence mağdurlarından mutlak bir kesinlik beklenemeyeceğinin” farkındadır.²⁶⁵ Fakat başvuru, iddialarını kalemi alırken veya Devlet'in argümanlarına karşı yanıtlarını hazırlarken, kendi hikayesindeki gerçeklerle tutarsızlık göstermemeye dikkat etmelidir. Örneğin başvuru, ilk başvuru esnasında, bir olayın belli bir tarihte gerçekleştiğini ifade etmiş olabilir. Devlet buna, söz konusu olayın başka bir tarihte gerçekleştiğini kanıtlayarak yanıt verebilir. Eğer bu tür tutarsızlıklar yanlışlıkla gerçekleştiyse kabul edilmeli ve eğer mümkünse açıklanmalıdır. İKK, başvuruların açıklamalarındaki tutarsızlıklara verilen önem kadar,²⁶⁶ kişilerin bu tutarsızlıkları açıklamadaki eksikliklerin de değer taşıdığını ifade etmektedir.²⁶⁷

Kouidis v. Yunanistan vakasında başvuru, 7. maddenin ihlali anlamında kötü muamele gördüğünü gösterememiştir. İHK'nin aşağıda sunduğu değerlendirme, başvuru tarafından sunulan delillerin neden yetersiz görüldüğünü göstermektedir:

“Komite, başvuru tarafından kendisine yönelik kötü muamele iddiası ile yapılan şikâyeti destekleyecek delillerin hastanede tıbbi işlemler için on dört ay geçirdiğine ilişkin düşük kalitedeki bir gazete fotoğrafı, itiraflarında anılan ev sahiplerinin sorgulanmamış olması ve STK'ler ile CPT raporları olduğunu görmüştür. Öte yandan taraf Devlet, başvurunun kötü muamele gördüğünün tespiti amacıyla görevliler tarafından muayene edilme talebinde bulunmadığını ileri sürmüş ve başvuru bu iddiaya yanıt vermemiştir. Komite ayrıca, başvurunun iddia bulunan kötü

261 Bkz. Örnek başvuru, *Metin kutusu ii*, para. 11.

262 Bkz. Nowak and McArthur (2008), para. 196, s. 207. Bkz. ayrıca Bölümler 4.3.1–4.3.4.

263 Bkz., örneğin, İKK kararları *Arkauz Arana v. France*, Comm. No. 63/1997, ve *A.S. v. Sweden*, Comm. No. 149/99, her iki tür delilin de sunulduğu ve iddiaların nihayetinde kabul edildiği bir örnek olarak.

264 Bkz., örneğin, İKK, *Z.Z. v. Canada*, Comm. No.123/1999, para. 8.5.

265 İKK, *Tala v. Sweden*, Comm. No. 43/1996, para. 10.3.

266 İKK, *Ahmed Karoui v. Sweden*, Comm. No. 185/2001, para. 10.

267 Bkz., örneğin, İKK, *H.K.H. v. Sweden*, Comm. No. 204/02, para. 6.3.

muamelenin ardından uzunca bir süre hastanede kalarak, hematüri ve diz, sırt ve bel artropatisi tedavisi gördüğüne ilişkin tıbbi kayıtlar bulunduğunu anlamakla birlikte bu rahatsızlıkların gerçekten bir kötü muameleden kaynaklandığına ilişkin hiçbir gösterge olmadığını not eder. Bu kayıtların hiçbirisi, başvurusunun başında veya vücudunda darp izleri veya sonuçları olduğu hususuna değinmemektedir. Komite, tıbbi desteğe erişen başvurusunun medikal bir değerlendirme talep edebilme ihtimalinin olduğunu, nitekim ilaç bağımlılığını kanıtlamak için böyle bir talepte bulunduğunu da göz önüne almıştır. Ne var ki, başvuru kötü muameleyi tespit etmek amacıyla bir tıbbi değerlendirme talep etmemiştir.

... Nihayet başvurusunun [Yunanistan'daki işkenceler hakkında] sunmuş olduğu STK ve İşkencenin Önlenmesi Komitesi raporları genel niteliktedir ve başvurucuya kötü muamele edildiğini tespit etmemektedir".²⁶⁸

Bazarov v. Özbekistan vakasında, duruşma öncesindeki soruşturma sürecinde, işkence ile ilgili bir iddia dile getirilmiştir. Aşırı genel olduğu için kabul edilemez görülmüştür. Örneğin hiçbir aşamada tıbbi değerlendirme talep edildiğine ilişkin delil yoktur; sözde mağdur, esas davasında işkence şikâyetinde bulunmamıştır veya akrabaları veya avukatı yargılama öncesi soruşturma aşamasında işkence edimine yönelik bir şikâyetinde bulunmamışlardır.²⁶⁹

İspat yükü meselesi ile ilgili olarak, şikâyetçi öncelikle ilk bakışta haklı görülen bir başvuruda bulunmalıdır. Böyle bir başvuru yapıldığında, taraf Devlet'in, iddiaları uygun bir şekilde soruşturması beklenir.²⁷⁰

"Komite, özellikle başvuru ile taraf Devlet'in ilgili bilgilere eşit erişim imkânları bulunmadığı göz önüne alındığında, ispat yükünün yalnızca başvuruya yüklenemeyeceğini yerleşik bir şekilde dile getirmiştir. İhtiyari Protokol'ün 4. madde 2. paragrafında taraf Devlet'in kendisinin veya görevlilerinin sözleşmeyi ihlal ettiğine ilişkin iddiaları iyi niyetli bir şekilde soruşturma ödevine sahip olduğu ve Komite'yi bu hususla ilgili olarak bilgilendirmesi gerektiğini açıkça düzenlenmiştir. İddiaların başvuru tarafından sunulan kanıtlarla güçlü bir şekilde desteklendiği ve olayların daha açık bir şekilde ortaya çıkartılabilesinin yalnızca taraf Devlet'e münhasır bilgilere bağlı olduğu durumlarda, Komite, başvurusunun iddialarının, taraf Devlet'in sundukları karşısında yeterli delil ve açıklamalara sahip olmasa bile kanıtlanmış sayılacağını kabul eder".²⁷¹

268 İHK, *Kouidis v. Greece*, Comm. No. 1070/02, para. 7.3 ve 7.4. Bkz. ayrıca İHK, *Singh v. New Zealand*, Comm. No. 791/1997.

268 İHK, *Bazarov v. Uzbekistan*, Comm. No. 959/2000, para. 7.3.

270 İHK, *Lanza v. Uruguay*, Comm. No. 8/1977, para. 15. Bkz. ayrıca Bölümler 3.2.16(b) and 4.7.2.

271 İHK, *Bousroual v. Algeria*, Comm. No. 992/2001, para. 9.4. Bu alıntı pek çok İhtiyari Protokol vakasında kullanılmıştır; bkz. *Bleier v. Uruguay*, Comm. No. 30/1978, para. 13.3.

Devlet, spesifik iddialara spesifik yanıtlar vermeli ve mesele ile ilgili kanıtlar sunmalıdır: “Genel nitelikli red beyanları yeterli değildir”.²⁷²

Dolayısıyla eğer bir taraf Devlet ilgili Komiteler ile başvuruçunun iddialarına ilişkin bilgi sağlama konusunda işbirliği yapmazsa, ispat yükü genel olarak tersine dönecektir ve nihayetinde eğer yeterli kanıtlar da varsa, Komite başvuruçunun işkence ve kötü muamele iddiasını güvenilir bulacaktır.²⁷³ Örneğin *Agabekov v. Özbekistan* vakasında İHK şu sonuca hükmetmiştir:

“Taraf Devlet’in, özellikle başvuruçunun oğlunun ceza davasında veya Komite önündeki mevcut başvurusunda, yetkililer tarafından herhangi bir inceleme yapıldığına ilişkin bilgi sunamaması ve başvuruçunun oğlunun soruşturmacılar tarafından kötü muameleye maruz bırakıldığı, işkence yöntemlerinin kullanıldığı şeklindeki iddiaları ve sorumluların isimlerini sunması karşısında, başvuruçunun iddialarına itibar edilmelidir. Vakadaki bu koşullar altında Komite, sunulan bilgilerin sözleşmenin 7. maddesinin ihlali anlamına geldiği sonucuna varmıştır”.²⁷⁴

2.1.3. Şikâyetin Ele Alınma Süreci

Şikâyet esasen, İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi Sekreterliğine ve özellikle de, Başvurular ve İncelemeler departmanına sunulur.²⁷⁵ Başvuruçucu, İhtiyari Protokol kapsamındaki şikâyetlerinin İHK’ye veya İKS kapsamındaki şikâyetlerinin İKK’ye yönlendirilmesini açık bir şekilde talep eder.

Başvuru Sekreterlik tarafından, temel bilgi gerekliliklerini karşılayıp karşılamadığı bakımından değerlendirilir. Sekreterlik Eğer başvuruçucu bazı önemli bilgileri sunmamışsa, Bölüm 2.1.2(a)’da ifade edildiği üzere bazı açıklamalar yapılmasını talep edebilir. Bu nedenle, doğru bir şikâyet sunulmamış olması gecikmelere veya şikâyetin hiçbir şekilde kayıtlara alınmamasına sebep olabilir. Sekreterlik eksik bilgilerin tamamlanması için bir süre sınırı getirebilir,²⁷⁶ fakat uygulamada bu süre kısıtlarına uyulmaması halinde dayatılan bir yaptırım bulunmamaktadır. Yine de eğer mümkünse süre kısıtlarına uymak başvuruçunun lehine olacaktır. Gecikme, başvurunun kayıt altına alınmasına öteleyecektir. Bu da ilgili Komite’nin değerlendirme yapmasını geciktirir.

272 Bkz., örneğin, İHK, *Weismann v. Uruguay*, Comm. No. 8/1977, para. 15.

273 Bkz., örneğin, İHK, *Zheikov v. Russian Federation*, Comm. No. 889/1999, para. 7.2; *Sultanova v. Uzbekistan*, Comm. No. 915/2000, para. 7.2.

274 İHK, *Agabekov v. Uzbekistan*, Comm. No. 1071/2002, para. 7.2. Bkz. ayrıca, örneğin, İHK, *Khoroshenko v. Russian Federation*, Comm. No. 1304/2004, para. 9.5 ve Bölümler 3.2.16(b) ve 4.7.2.

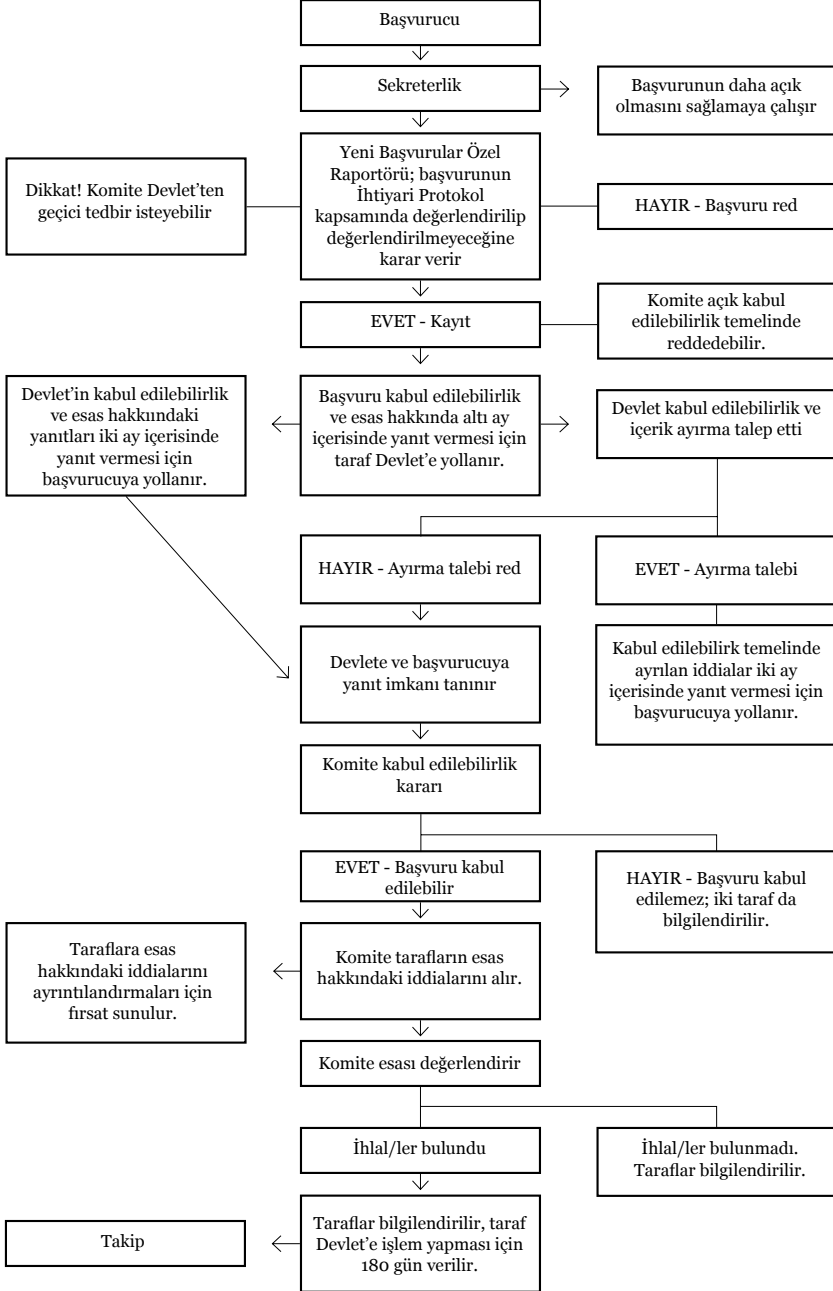
275 Genellikle Dilekçe Birimi veya Dilekçe Ekibi olarak anılır.

276 İHK, Usul Kuralları, Kural 86(2); İKK, Usul Kuralları, Kural 105(2).

Sekreterlik, yeterli bilgiye erişildiğine kâni olduktan sonra, vakanın bir özetini, Yeni Başvurular ve İhtiyati Tedbirler Özel Raportörü olarak görev yapmakta olan İHK veya İKK üyelerine gönderir. Özel raportör vakanın kayda alınmasına veya kayıttan önce daha fazla bilgi edinilmesine karar verebilir. Özel raportör, İhtiyati Protokolde veya İKK’de düzenlenen kabul edilebilirlik kriterlerine açık bir şekilde aykırı olan başvuruları kayda almayacaktır.²⁷⁷

²⁷⁷ Bkz. “How to Complain about Human Rights Treaty Violations: The Covenant on Civil and Political Rights – Description”, para. 2, Erişim: http://www.bayefsky.com/complain/to_ccpr.php

Metin Kutusu i Akış Şeması: İhtiyati Protokol Kapsamındaki Başvurunun Değerlendirilme Süreci



Başvuru iki aşama halinde ele alınır: Kabul edilebilirlik ve içerik. Kabul edilebilirlik kriterleri, Bölüm 2.1.1.'de ele alınmıştır ve başarı beklentisi olan her şikâyet bu kriterleri karşılamış olmalıdır. Eğer bir başvuru tümüyle kabul edilemez bulundursa bu, değerlendirme sürecinin de sona ermesi anlamına gelir. Bir başvuru kısmen veya tümüyle kabul edilebilir bulundursa, İHK veya İKK vakanın içeriğini ele almaya başlayacaktır. Yani dosya içeriğindeki edimlerin UMSHS veya İKS'nin ihlaline sebep olup olmadığını değerlendirecektir. İçeriğe dair nihai karar; bir veya daha fazla ihlal bulgusu, bir veya daha fazla ihlal edilmeme bulgusu veya bunların bir karışımı şeklinde olabilir.

(a) İHK ve İKK'de Usul

i. Kayıt ve Kabul Edilebilirliği İlişkin İlk Değerlendirmeler

Özel Raportör, başvurunun kaydedilmesine; fakat yine de, kabul edilemezlik nedeniyle derhal düşürülmesini önermeye karar verebilir. İHK veya İKK, genellikle bu öneriye uyacaktır. Bu tür durumlar, şikâyetçi başvurulabilirlik gereklerini, açık bir şekilde yerine getirmedeğinde ortaya çıkar.

Aksi takdirde başvuru, Başvurulara İlişkin Çalışma Grubu tarafından ele alınacaktır. Çalışma Grubu, İHK söz konusu olduğunda, en az beş komite üyesinden,²⁷⁸ İKK söz konusu olduğunda ise 3 ilâ 5 üyeden oluşmaktadır²⁷⁹ ve olağan genel toplantılardan kısa bir süre önce toplanmaktadır.²⁸⁰ Çalışma Grubu, eğer kabul edilebilirlik kriterlerinin açık bir şekilde karşılanmadığını düşünüyorsa, ilgili taraf Devlet'in yanıtını beklemezsizin kabul edilemezlik kararı verilmesini önerebilir.²⁸¹ Komiteler, bunu reddetmeyi tercih edebileceklerse de, bu tür bir öneriyi kabul etme eğilimindedirler.

Eğer bu ilk aşamada reddedilmediyse şikâyet, yanıt vermesi için ilgili taraf Devlet'e iletilir.

ii. Geçici Tedbirler

Bazı durumlarda başvuru İHK veya İKK'den, taraf Devlet'in başvuru için geri döndürülemez zararlara yol açılması muhtemel edimleri engellemek üzere geçici tedbir almasını talep etmesini isteyebilir.²⁸² Örneğin idam hüccresinde

278 İHK, Usul Kuralları, Kural 93(3)

279 İKK, Usul Kuralları, Kural 112.

280 İHK, Usul Kuralları, Kural 95; İKK, Usul Kuralları, Kural 112.

281 Bkz. "How to Complain about Human Rights Treaty Violations: The Covenant on Civil and Political Rights – Description", para. 2, Erişim: http://www.bayefsky.com/complain/10_copr.php.

882 Bkz. Bölüm. 2.2.

beklediği idam kararına karşı başvuruda bulunan bir kişinin infazı veya sınır dışı kararına karşı başvuruda bulunan bir kişinin sınır dışı edilmesi bu türdendir. İhtiyati tedbirlerin özellikle İKK vakalarında sıkça görüldüğünü belirtmek de önemlidir; zira İKK önündeki başvurular genellikle, gönderildikleri ülkede işkenceye uğrayacaklarını ileri süren sınır dışı edilmekte olan başvuruçularla ilgilidir.²⁸³ Keza, eğer bir kişi hâlâ kötü muamele riski altında ise, geçici tedbir başvurusunda bulunmak önemlidir. Eğer telafisi imkânsız zararı önleme ihtiyacı ortaya çıkmışsa, geçici tedbir talebi Sekreterliğe yapılan ilk başvuru esnasında açık ve net bir şekilde belirtilmelidir.²⁸⁴ Geçici tedbir talebi olağan posta, faks veya elektronik posta yoluyla gönderilebilir. Yeni Başvurular ve Geçici Tedbirler Özel Raportörü, bunun üzerine, söz konusu koşullardaki talebin haklı görülebilir olup olmadığına karar verecektir. Eğer talebin haklı olduğunu düşünürse, ilgili Devlet'ten başvuruçunun haklarını koruyacak uygun geçici tedbirleri almasını ister. Başvuruçunun talep ettiği pek çok durumda geçici tedbir uygulaması istenmektedir ve taraf Devletlerin bu tür tedbirler konusundaki sicilleri iyidir.²⁸⁵ Özel Raportör tarafından Devlet'ten geçici tedbir uygulamasını istenmiş olması "başvurunun esasına ilişkin bir tespit anlamına gelmez".²⁸⁶

Şunun vurgulanması da önemlidir ki; mağdur, aile üyeleri, tanıklar veya hukuki temsilciler de dahil olmak üzere, İHK veya İKK ile temas ettiği için bir misillemeyle veya misilleme tehdidiyle karşı karşıya kalan kişiler, taraf Devlet'ten misilleme iddiaları ile ilişkili bir geçici tedbir alınması veya kendilerine iletilmesi için de, ilgili komite önünde iddialarını dile getirmelidirler. Bu bağlamda İKK, yakın zamanda, İKS'nin "Şikâyetçi ve tanıkların, şikâyetlerinin veya sağladıkları delilin sonucu olarak karşı karşıya kalabilecekleri her türlü kötü muamele ve tehditten korunmaları için gerekli tedbirler alınmalıdır" hükmünü içeren 13. maddesi ve ikinci bendi kapsamında, misilleme iddialarını takip edecek bir raportör²⁸⁷ görevlendirmeye karar vermiştir.

iii. Taraf Devlet'e İletme

Şikâyet açıkça kabul edilemez görülmediyse, Özel Raportör tarafından, yanıt vermesi için taraf Devlet'e iletilecektir. Taraf Devlet'in gerek kabul edilebilirlik gerekse içerik bakımından yanıt verebilmesi için altı ayı vardır.²⁸⁸

283 Bkz. Bölüm. 4.3.

284 Giffard (2000), s. 83.

285 Joseph and Castan (2013), para. 1.66.

286 İHK, Usul Kuralları, Kural 92; İKK, Usul Kuralları, Kural 114(2).

287 Bkz. İKK, "Overview of the working methods", Bölüm. XIV (Reprisals), Erişim: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CAT/Pages/WorkingMethods.aspx>; bkz. ayrıca the *United Nations Office in Geneva* (UNOG), News and Media, Committee Against Torture 49. Oturum, 23 Kasım 2012.

288 İHK, Usul Kuralları, Kural 97(2); İKK, Usul Kuralları, Kural 115(1).

Taraf devlet kabul edilebilirliği ilişkin ayrı bir karar verilmesi gerektiği iddiasıyla, iki ay içerisinde kabul edilebilirlik ve esasa ilişkin meselelerin ayrılmasına karar verilmesini talep edebilir.²⁸⁹ Bunun üzerine Özel Raportör talebe geçerlik tanımp tanınmayacağını değerlendirir. Eğer Özel Raportör kabul edilebilirlik ve esasa ilişkin meselelerin ayrılmasına karar verirse, taraf Devlet'e genellikle, esasa ilişkin meselelerle ilgili olarak bir ek süre tanımır. Elbette böyle bir ayırım, eğer esasa ilişkin aşamaya geçilecek olursa, şikâyet hakkındaki karar sürecinin uzun süreceği anlamına gelecektir. Çoğu vakada meseleler birbirinden ayrılmaz; bu nedenle taraflar (yani başvuru ve Devletler) kabul edilebilirlik ve esasa ilişkin meselelerdeki değerlendirmelerini aynı anda sunmalıdırlar.

Ardından başvuru, belirli bir süre sınırı içerisinde,²⁹⁰ Devlet'in yanıtlarına karşılık verme imkânı bulur. Uygulamada genel olarak, karşı tarafın yanıtına dair verilecek karşılıklar için iki aylık bir süre öngörülmektedir. Herhangi bir tarafın ileri sürdüğü yeni ve ilave her türlü argüman, karşılık verme imkânı bulabilmesi için, diğer tarafa iletilir. Özel Raportör, Çalışma Grubu veya Komiteler de, gerek başvurucudan gerekse taraf Devlet'ten, İHK Usul Kuralları No. 97(4) veya İKK Kuralları No. 115(5) kapsamında belirlenmiş süreler içerisinde, yazılı yanıt verilmesi talebinde bulunabilir. Nihayetinde ilgili Komite, kendi tespitlerini yapmak için yeterli bilgiye eriştiğine karar verecektir. Söz konusu süre sınırları her zaman katı bir şekilde uygulanmakla birlikte, bunlara uygun davranmak, gecikmenin önlenmesi veya yanıtının Komite'ye zamanında ulaşmasının sağlanması anlamında, başvurunun çıkarına olacaktır. Eğer süre sınırlarına uymak zor ise, bu konu hakkında Komite'nin bilgilendirilmesi önerilir.

Yeterli bilgiye erişilmesinin ardından, dosya, Sekreterlik ve ilgili şikâyete ilişkin taslak kararı hazırlamakla görevlendirilmiş bir Komite üyesi olan Dosya Raportörü tarafından hazırlanır. Dosya Raportörü'nün taslağı, Çalışma Grubu tarafından değerlendirilir. Çalışma Grubu, Dosya Raportörünün ulaştığı sonuçları, gerek kabul edilebilirlik gerekse esas meseleler bakımından kabul veya red edebilir.

iv. Kabul Edilebilirlik

İHK söz konusu olduğunda, Çalışma Grubu, tarafların kabul edilebilirlik ile ilgili iddialarını ve Dosya Raportörü'nün önerilerini değerlendirerek bir başvuruyu oybirliği ile kabul edilebilir bulabilir. Çalışma Grubu'nun kabul edilemezlik yönündeki oybirliği ile alınmış kararı kesin değildir; formel bir tartışma yapmaksızın onay verebilecek olan İHK onayına tabidir.²⁹¹ Çalışma

289 İHK, Usul Kuralları, Kural 97(2); İKK, Usul Kuralları, Kural 115(3).

290 İHK, Usul Kuralları, Kural 97(4); İKK, Usul Kuralları, Kural 115(4) ve (5), Kural 117.

291 İHK, Usul Kuralları, Kural 93(3).

Grubu, şikâyetin kabul edilebilirliğine ilişkin oy birliğine ulaşamazsa, İHK genel oturumunda karar verilir. Çoğunluk kararı geçerli olacaktır;²⁹² üyeler şikâyetin kabul edilebilirliğine ilişkin ayrık veya muhalif görüşlerini karara ekleyebilirler. Kabul edilebilirliği ilişkin her türlü müzakere ve karar, kapalı oturumlarda gerçekleştirilir. Eğer şikâyet tümüyle kabul edilemez bulundursa, bu nihai karardır. Karar ve gerekçeleri, muhalif ve ayrık görüşlerle birlikte, kamuya açılır.

İstisnai olarak İHK, şikâyetin kabul edilebilirliği yönündeki kararını değiştirebilir. Bu durum, taraf Devlet'in, kabul edilebilirlik gereklerinin karşılanmadığını mutlak olarak gösteren ilave bilgiler sunması sonucu ortaya çıkar.²⁹³

İKK Usul Kuralları gereği Komite, bir şikâyetin kabul edilebilir olup olmadığına "mümkün olan en kısa süre içerisinde" ve İKS 22. madde gereği, basit çoğunlukla karar verir.²⁹⁴ Mesele daha evvel Çalışma Grubu tarafından ele alındıysa, şikâyetin kabul edilebilir olduğuna çoğunluk oyuyla,²⁹⁵ kabul edilemez olduğuna ise oybirliğiyle karar verebilir.²⁹⁶ Kabul edilemez bulunan bir şikâyet, İKK üyelerinden birinin talebi veya ilgili kişinin veya onun adına hareket eden bir başkasının kabul edilemezlik gerekçelerinin artık söz konusu olmadığına dair kanıtları da içeren yazılı talebiyle yeniden ele alınabilir.²⁹⁷

v. Şikâyetin Esaslarının Değerlendirilmesi

Bir şikâyet kabul edilebilir bulunduktan ve istisnai olarak Devlet'e esasa ilişkin yanıtlarını ileri sürmek üzere ek süre tanıdıktan sonra, taraf Devlet'e ve başvuruçuya, kabul edilebilirlik kararı bilgilendirmesi yapılarak, esas hakkındaki iddialarını ileri sürme imkânı tanınacaktır. Esas hakkındaki karara ulaşana kadar, bir şikâyetin kabul edilebilir bulduğuna dair karar, kamuoyuyla paylaşılmaz.

Normalde İHK ve İKK, kabul edilebilirlik ve esasa ilişkin meselelerdeki her türlü iddiayı, kabul edilebilirlik kararı esnasında elde etmiş ve şikâyetin esasına dair karara geçmiş olmalıdır. Alternatif olarak vaka, esasa ilişkin önerilerini sunması için Çalışma Grubu'na geri gönderilebilir. Eğer Özel Raportör'ün kararı üzerine meseleler birbirinden ayrıldıysa, ilgili Komite Devlet'ten ve başvuruçudan esasa ilişkin iddialarını alacaktır; her bir taraf, karşı tarafın argümanlarına yanıt verme

292 İHK'nin on iki üyesinin olması gerekir; bkz. İHK, Usul Kuralları, Kural 37.

293 İHK, Usul Kuralları, Kural 94(4) Böyle bir karar değişikliği örneğin şu vakada ortaya çıkmıştır: *Osivand v. The Netherlands*, Comm. No. 1289/2004.

294 İKK, Usul Kuralları, Kural 111(1).

295 Elbette, bir vakanın kabul edilebilir olduğuna dair bir karar ancak taraf Devlet'e kabul edilebilirlik ile ilgili iddialarını sunma fırsatı verildikten sonra alınabilir.

296 İKK, Usul Kuralları, Kural 111(2).

297 İKK, Usul Kuralları, Kural 116.

imkânına sahip olacaktır. Kabul edilebilirlikte olduğu gibi, dosya hakkında karar vermek için yeterli bilgiye ulaşıldığına, nihayet, İHK veya İKK karar verecektir. Ardından dosya, esas hakkındaki önerilerini taslak olarak sunmaları için, Çalışma Grubu'na ve/veya Dosya Raportörü'ne yollanacaktır. Çalışma Grubu, Dosya Raportörü'nün önerilerini kabul veya red edebilir; keza İHK veya İKK de Çalışma Grubu'nun önerilerini kabul veya red edebilir.

Esasa ilişkin her türlü görüşme kapalı oturumlarda gerçekleştirilir. Nihayetinde karar, çoğunlukla verilecektir. Ancak üyeler, çoğunluk kararına ayrık veya muhalif görüşlerini de karara ekleyebilirler. Nihai karar (veya “görüşler”) ayrık ve muhalefet şerhleri de dahil olmak üzere, İhtiyari Protokol'ün 5(4) veya İKS 22(7) maddeleri uyarınca, başvuru ve taraf Devlet'e yollanır ve kamuya açık hale getirilir.

İHK bir kişinin haklarının ihlal edildiğine dair bir karar verdiğinde, Devlet'ten, mağdurun gerekli telafilerinin sağlandığını ilişkin kendisinin (kararın iletilmesi tarihinden itibaren) 180 gün içerisinde bilgilendirmesini talep eder. Nihai kararlar, belli bir telafi türünü; örneğin bir tazminatı, belli bir yasanın değiştirilmesini, bir kişinin tahliyesini içerebileceği gibi telafinin nasıl gerçekleştirileceğine karar verme hususunu taraf Devlet'e de bırakmış olabilir.²⁹⁸ Benzer şekilde, İKK Kural No. 118(5) uyarınca, ilgili Taraf devlet belli bir süre içerisinde, ki bu genellikle 90 gündür,²⁹⁹ nihai kararda ifade edilen önerilere ilişkin edimlerde bulunduğu hususunda İKK'ye bilgilendirme yapması konusunda ihtar edilir.

vi. Görüşlerin Takibi

İHK ve İKK mahkeme değildir. Nihai görüşleri Devletleri mutlak bir şekilde bağlamaz. Ancak İHK ile İKK, UMSHS ile İKS'nin yorumlanmasında yetki sahibidirler ve bu sözleşmeler taraf Devletler için bağlayıcıdır. Taraf Devletlerin komitelerin görüşlerine uygun davranmamaları, bu sözleşmeler kapsamındaki yükümlülüklerine sadık kalmadıklarını ilişkin bir göstergedir.³⁰⁰ Her iki Komite de, bireysel şikâyet usulleri bağlamında, ihlal bulgularını “takip edecek” usuller öngörmüşlerdir. Takip usulleri ihlalci devlet üzerinde sürekli bir baskı yaratmayı hedefler; Bölüm 2.4.1 ile 2.4.2'de ele alınmıştır.

298 Bkz. “How to Complain about Human Rights Treaty Violations: The Covenant on Civil and Political Rights – Description”, para. 2, Erişim: http://www.bayefsky.com/complain/10_ccpr.php.

299 Bkz., örneğin, İKK, *Sahli v. Algeria*, Comm. No. 341/2008, para. 11.

300 Joseph, S., “Toonen v. Australia: Gay Rights under the ICCPR”, (1994) 13 *University of Tasmania Law Review* 392, s. 401.

vii. Çeşitli Hususlar

Nihai karar (gerek kabul edilemezlik gerekse esas hakkındaki) verilene kadar bu süreç gizlidir. İHK Usul Kuralları uyarınca şikâyetçiler genellikle başvurularını kamusallaştırma hakkına sahiptirler; ancak bazı durumlarda Özel Raportör onlardan bunu yapmamalarını isteyebilir.³⁰¹ Takibe ilişkin hususlar ise, aksine karar verilene kadar genellikle gizli değildir.³⁰²

Mağdurlar anonim değilse de, bu yönde bir talep varsa, şikâyete ilişkin basılı kayıtlardan başvurunun ismi çıkartılabilir.

Bir İHK veya İKK üyesinin bir şikâyetin değerlendirilmesi sürecinde yer alamayacağı belli bazı durumlar söz konusudur. Üye eğer şikâyete konu taraf Devlet tarafından aday gösterilmişse, vakada kişisel bir çıkarı söz konusuysa veya şikâyete konu hususla ilgili olarak bir şekilde ulusal karar süreçlerine katıldıysa bu görüşmelerde yer alamaz.³⁰³ *Judge v. Kanada*³⁰⁴ ile *Faurisson v. Fransa*³⁰⁵ vakalarında, önlere gelen dosyalarda İHK üyelerinden bazılarının çekildikleri sıradışı örnekler yaşanmıştır.

İHK veya İKK'nin kabul edilebilirlik veya esas hakkındaki nihai kararlarına ilişkin bir itiraz yolu bulunmamaktadır. Elbette, eğer kabul edilemezlik gerekçeleri ortadan kalktıysa, daha evvel kabul edilemez bulunmuş bir şikâyet yeniden ileri sürülebilecektir. Örneğin eğer bir başvuru iç hukuk yollarının tüketilmemiş olması nedeniyle reddedildiyse, daha sonra iç hukuk yollarının herhangi bir sonuç elde edilemeden tüketilmesi durumunda, bu gerekçe ortadan kalkmış olacaktır.

İKK Usul Kuralları No. 111 uyarınca, İKK'nin başvuruçuyu, kanıtlarını kapalı bir oturumda şahsen sunmaya yani sözlü ifade vermeye davet etmesi mümkündür. Böyle bir durumda, taraf Devlet de bir temsilci göndermek üzere davet edilebilir. Bu çağrıya uymamak, herhangi bir taraf aleyhine önyargıda bulunulmayı gerektirmez. Elbette pek çok başvuru, Komite'nin oturumuna katılmak üzere yapılacak bir seyahati karşılayamayacak durumda olabilir. 1 Kasım 2013 itibarıyla, Kural 111 uyarınca yalnızca bir tane sözlü ifade gerçekleşmiştir.³⁰⁶

301 İHK, Usul Kuralları, Kural 102(3).

302 İHK, Usul Kuralları, Kural 103.

303 İHK, Usul Kuralları, Kural 90; İKK, Usul Kuralları, Kural 109.

304 İHK, *Judge v. Kanada*, Comm. No. 829/1998. Başvuru, Kanada'dan ABD'ye olası bir sınır dışı edilme ile ilgiliydi. Kanadalı İHK üyesi, genel uygulama nedeniyle kararda yer almadı. ABD'nin bu vakadaki dolaylı katılımı göz önüne alındığında ABD üyesi de yer almadı.

305 İHK, *Faurisson v. France*, Comm. No. 550/1993. İHK'nin ABD'li üyesi bu karar görüşmelerine katılmadı, zira vaka holocaust'un reddine ilişkin ve üye II. Dünya Savaşı esnasında toplama kampında kalmıştı.

306 İKK, *Abdussamatov and others v. Kazakistan*, Comm. No. 444/2010, para. 1.3. Bkz. ayrıca Bölüm. 2.1.2(d).

b) Başvuru Mekanizması Tercih

Bir başvurucu genellikle şikâyetini İHK veya İKK'ye yapma tercihine sahiptir.

Hangi mekanizmanın tercih edileceğine karar verilirken şu hususlar akılda tutulmalıdır:

- Taraf Devlet'in her iki sözleşme kapsamındaki bireysel şikâyetlere imkânı tanıdığı kontrol edilmeli
- Taraf Devlet'in çekinceleri kontrol edilmeli
- Daha evvelki kararların lehte veya aleyhte olup olmadığını anlamak üzere, ilgili mekanizmanın geçmiş kararları ve içtihat hukuku kontrol edilmeli³⁰⁷

Her iki sözleşmenin de kabul edilebilirlik kriterleri neredeyse birbirinin aynıdır. Tek fark, İHK'nin bir başka uluslararası mekanizmada daha evvel ele alınmış şikâyetleri de, eğer oradaki incelemeler sona erdiyse, kabul etmesidir. İKK, bir başka uluslararası inceleme veya çözüm usulüne göre ele alınmış bir şikâyeti, değerlendirmeye alamaz.³⁰⁸ Dolayısıyla eğer şikâyet konusu olay daha evvel yargı benzeri veya yargısal bir uluslararası insan hakları mekanizması tarafından ele alındıysa, başvurunun İKK yerine İHK'ye yapılması tercih sebebi olmalıdır.

Belli bir şikâyetin İKK veya İHK'den herhangi birisine gönderilebileceği bir durumda, mağdur veya yasal temsilcisi iki mekanizmadan hangisinin tercih edileceğine dair stratejik bir karar vermek durumundadır. Burada takip edilmesi gereken üstün ilke, mağduru veya müvekkilin çıkarları ve bilgiye dayalı rızasıdır. Öte yandan, stratejik davalama gibi diğer hususlar da tercih etki edebilir. Aşağıda ele alacağımız, böyle bir değerlendirmenin temel unsurlarına ilişkin bir fikir verebilir:

İhlalin ilgili olduğu konu

Temel kriterlerden bir tanesi ihlalin ilgili olduğu konudur Zira İKS'de söz konusu olan haklar, UMSHS'nin içerdiklerinden daha dar kapsamlı olabilir. Bu nedenle, eğer çok sayıda başka ihlalin de olduğu (keyfi gözaltı, âdil olmayan yargılanma, ifade özgürlüğü veya özel hayatın dokunulmazlığı gibi) ileri sürülecekse, başvuruyu İHK'ye yapmak faydalı olabilir. Bu durum, işkence ve zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezanın mağduru olan başvuru sahibinin, verilen hüküm nedeniyle hapisanede bulunduğu, hükmün ve mahpusluğunun hukuka aykırı olduğunu ileri sürmek istediği vakalarda özellikle geçerlidir. Öte yandan, önleyici tedbirlerin eksikliği de dahil olmak üzere, bu hususlar işkenceye karşı

307 Bu anlamda, diğer kaynakların yanı sıra bkz. bu *El Kitabı* Bölüm III ve IV.
308 Bkz. Bölüm. 2.1.1(d).

sözleşme bağlamında da ileri sürülebilir. İKS'nin bazı hükümleri, UMSHS'den çok daha açıktır. Bu durum, örneğin, işkence suçuna ilişkin yargı alanı yetkisi ve yargılamada kullanılan kanıt ve bilgilere ilişkin münhasır kurallar söz konusu olduğunda daha belirgindir.

Zamanlama ve etiketlenme

Düşünülmesi gereken önemli hususlardan bir tanesi de, ilgili ülkenin Komiteler önündeki vakalarla ilgili nasıl bir eğilime sahip olduğu; kararlara uyma yönünde bir gelenek oluşturup oluşturmadığıdır. Bu anlamda İKK tarafından “kınanmak” ilgili Devlet bakımından çok daha etkili bir etiketlenme yaratabilir ve böylece Devlet'in karar verilmeden önce vakayı çözebilecek bir hassasiyete veya kararı uygulama yönünde daha güçlü bir eğilime sahip olmasını sağlayabilir. Toplamda, İKK kararlarına uyma oranları, İHK'ye nispetle daha yüksektir. Fakat muhtemelen bunun nedenlerinden biri, İKK kararlarının büyük oranda, hukukun üstünlüğüne uyma ve sözleşmedeki mekanizmalara saygılı davranma eğilimine sahip demokratik devletler hakkındaki geri gönderilmeye ilişkin vaka başvurularına ilişkin olmasıdır.³⁰⁹

Ayrıca, İHK'nin İKK'den çok daha fazla vakaya baktığı, bunun da nihayetinde karar süresini uzatabileceği de göz önüne alınmalıdır. Her ne kadar İHK, yıllık olarak bir fazla toplantı daha yapıyorsa da bu, ilgilenilmesi gereken şikâyetlerin sayısının yarattığı fazlalığı gidermeye yetmemektedir. İHK'nin esasa ilişkin karara varması ortalama üç ve dört yıl sürerken, İKK'nin esasa ilişkin kararları iki yıl sürmektedir.³¹⁰

Stratejik değerlendirme

İlgili sözleşme mekanizmalarına bireysel bir ihlalin telafisi amacıyla yapılan başvurular, genellikle mağdurun çıkarlarını diğer değerlendirmelere üstün tutmaktadır. Ancak pek çok vakada bireysel çıkarların ötesinde, daha geniş bir önem taşıyan hususlar söz konusudur. Birincisi İKK veya İHK'nin telafi kararları, ihlallerin bir kez daha gerçekleşmemesini güvenceye alacak şekilde uygulanmalıdır. İkincisi başvurular stratejik bir hedefe yönelik olabilir: Örneğin yeni bir içtihat yaratılmasını (örneğin İKS hükümlerinden birine ilişkin) veya bir hukuki gelenek oluşturulmasını veya çok daha geniş bir sistematik sorunun çözülmesini talep ediyor olabilirler. Bu durumda İHK ve İKK'ye çok sayıda vaka ile başvuruda bulunulması önerilebilir.

Burada ifade edilenler, hangi mekanizmanın tercih edileceğine rehberlik etmesi

309 Bkz. “How to Complain about Human Rights Treaty Violations, Choosing a Forum”, para. 3, Erişim: http://www.bayefsky.com/complain/44_forum.php; bkz. ayrıca bu El Kitabı Bölümler 4.8 ve 4.9.

310 *Ibid.*

olan hususların bazılarıdır. Buna ilişkin karar, her bir vakada mağdurun çıkarı ve rızası uyarınca ve daha geniş bir stratejik hedefin söz konusu olup olmadığına bakılarak verilmelidir.

i. Bölgesel Sözleşmeler

Başvurucunun şikâyetini Birleşmiş Milletler mekanizması yerine bölgesel bir sözleşmeye dayalı mekanizmaya (örneğin İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'ne) yapması genellikle mümkündür. Bölgesel mekanizmanın bir BM mekanizmasına üstün tutulmasına ilişkin değerlendirmeler aşağıda www.bayefsky.com özetlenerek alınmıştır:³¹¹

- Lehe bir karar elde etme ihtimali
- Sözleşmenin maddi içerik ve kapsamı
- Söz konusu mekanizmanın meselenin maddi içeriği ile ilgilenme konusundaki yetkinliği
- Mekanizmanın benzer vakalardaki geçmiş uygulamaları
- Taraf Devlet'in belli bir mekanizmanın kararlarına uygun davranma ihtimali
- Aciliyet durumları ile ilişkili olarak geçici tedbir talebi kapsamında önleyici bir telafiye ulaşma ihtimali
- Sürecin uzunluğu
- Sürecin maliyeti
- Adli yardıma erişilebilirlik
- Sözlü duruşmaya erişilebilirlik

Devletlerin İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi kararlarına uyma yönündeki eğilimlerinin hayli güçlü olduğu ifade edilmelidir. İnter-Amerika ve Afrika sözleşmeleri bağlamındaki mekanizmaların kararlarına uyulmasına ilişkin kayıtlar ise daha az çarpıcıdır. Yine de İnter-Amerikan Mahkemesi'nin kararları hukuken bağlayıcı olmak gibi bir avantaja sahiptir. Bölgesel bir mahkemenin kararlarına uymayı reddeden bir Devlet'in Birleşmiş Milletler sözleşmelerindeki yargı benzeri mekanizmaların tavsiyelerine uyma ihtimali düşüktür. Bu nedenle, bir başvurucunun lehte verilmiş bir bölgesel mahkeme kararı ile daha tatmin edici telafilere ulaşması daha muhtemeldir.

Öte yandan bölgesel mekanizmaların BM'ye oranla bir dosya kapsamında daha uzun karar sürelerine sahip oldukları ve şikâyetlerin dile getirilmesi için çok daha katı süre kısıtlarının bulunduğu da belirtilmelidir.³¹² Üstelik

311 Şuradaki listeye bkz. "How to Complain about Human Rights Treaty Violations, Choosing a Forum", para. 3, Erişim: http://www.bayefsky.com/complain/44_forum.php.

312 How to Complain about Human Rights Treaty Violations, Choosing a Forum, para. 3, Erişim: http://www.bayefsky.com/complain/44_forum.php.

tarihsel olarak bakıldığında BM mekanizmalarının şikâyetçi lehine karar verme ihtimallerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.³¹³ Başvurucular ayrıca, bir BM mekanizmasının bölgesel mekanizmaya oranla daha başvurulabilir olup olmadığı hususunu aydınlığa kavuştururken, ilgili küresel ve bölgesel sözleşmelerin maddi içeriklerine ve içtihatlarına ilişkin farklılıkların da bilincinde olmalıdır.³¹⁴

2.2. Geçici Tedbirler

Herhangi bir işkence ve diğer her tür zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya ceza başvurusundaki temel meselelerden bir tanesi de, mağdurun başvuru esnasındaki veya ne yazık ki bazen, ulusal veya uluslararası başvuruda bulunduktan sonraki güvenliği ve kişisel bütünlüğüdür. Bu nedenle böyle bir riske layıkıyla karşılık verebilmek özellikle işkence vakalarında büyük önem taşır. Bu bağlamda bütün Komiteler bu tehlide yönelik, bazı özel usuller oluşturmuşlardır.

Bireysel bir başvurunun ele alınması sürecinin parçası olarak, iddia olunan ihlalin mağdur veya mağdurlarının, başvuru görüşülmekte iken, geri döndürülmesi imkânsız zararlardan muzdarip olmamaları için, gerek İHK gerekse İKK, Devlet'in belli bir elimde bulunmasını veya belli edimlerde bulunmaktan kaçınmasını talep edebilir.³¹⁵ Bu pozitif tedbirler veya geçici sınırlama edimleri “geçici tedbirleri” oluşturur. Bunları “ihtiyati tedbirler” veya “önleyici tedbirler” de denilebilir.

Geçici tedbirlerin önleme amacı vardır. Komite, ihlal iddiasında bulunan mağdurun haklarına yönelik yakın bir tehdidi engellemek ve telafisi imkânsız zararlardan kaçınmak için bu yönde bir talebi ilgili Devlet'e iletir. Devletler uluslararası yükümlülüklerinin (negatif yükümlülük) ihlali anlamına gelebilecek bazı edimleri gerçekleştirmek, örneğin kendi yargı alanlarındaki bir kişinin işkenceye uğrama veya zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleye maruz kalma veya ölüm cezası ile karşılaşma riskinin bulunduğu bir başka ülkeye göndermek konusunda kısıtlanabilirler.

Geçici tedbirler, uluslararası insan hakları standartlarından kaynaklanan bir pozitif yükümlülüğünün yerine getirilmesini, yani örneğin, iddia sahibi mağdurun tehditlere karşı korunması ve tıbbi yardım sağlanması da dahil olmak üzere hayatının ve güvenliğinin korunmasının sağlanması gibi taraf Devlet'in

313 *Ibid.*

314 Örneğin, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi, ölüm hüccesinde uzun süre kalmayı, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ihlali olarak gören yaklaşımlara daha yakındır (bkz, örneğin, İHAM, *Soering v. the UK*, Appl. No. 14038/88). İHK, uzun süre ölüm hüccesinde kalmanın kendisini tek başına ihlal olarak görmemektedir (bkz. *Johnson v. Jamaica*, Comm. No. 588/1994).

315 İKK, Usul Kuralları, Kural 114; İHK, Usul Kuralları, Kural 92.

belli bir edimde bulunmasını amaçlıyor da olabilir.³¹⁶ Bir geçici tedbir talebi, tek bir bireye ilişkin olabileceği gibi bir gruba dair de olabilir. Bireysel insan hakları şikâyetlerinin çözüme kavuşması yıllar sürebilir. Bu mekanizma hızlı ve önleyici bir geçici tedbir alınmasını sağlamaktadır.

Geçici tedbirler başvuru tarafından veya Komiteler'den herhangi birinin kendi inisiyatifıyla, değerlendirilmekte olan vakaların herhangi bir aşamasında talep edilebilir.³¹⁷ Komite ilgili Devlet'ten geçici tedbir uygulanmasını başvurunun talebi üzerine isteyebilir: Ancak mevcut koşullarda, böyle bir talebin yerinde olup olmadığına karar verecek olan Komite'dir. Eğer başvuru, başvurunun sunulduğu anda, Komite'nin Devlet'ten geçici tedbir uygulamasını talep etmesini istiyorsa, bu durum başvuru metninde veya geçici tedbir talebi formu şeklinde başvuruya eklenmiş ayrı bir dökümanda açık bir şekilde ifade edilmiş olmalıdır. Eğer durum özellikle acilse, yani mağdurun telafisi imkânsız zararlara uğramasını önlemek için bu tedbirlerin derhal alınması gerekiyorsa, şikâyetçi (veya geçici tedbir başvurusu) talebini, mümkün olan en hızlı aracı kullanarak (genelde e-posta yoluyla) iletmelidir.³¹⁸ İHK veya İKK'nin Devlet'ten bir geçici tedbir uygulanmasını talep etmesi, kabul edilebilirlik veya dosyanın esasına ilişkin nihai kararları hakkında herhangi bir varsayımda bulunulmasına sebep olmamalıdır.³¹⁹ Geçici tedbir esasen, ilgili komite içeriğe dair değerlendirmelerini yaparken ortaya çıkması muhtemel ihlalleri önlemeye yöneliktir.

Uygulamada geçici tedbir talepleri, eğer İHK söz konusuysa Yeni Başvurular Özel Raportörü, İKK söz konusuysa Yeni Başvurular ve Geçici Tedbirler Raportörü tarafından, başvuru ilgili taraf Devlet'e iletilirken dile getirilmektedir. İlgili raportör ancak, verili koşullarda talebin makul olduğunu düşünürse böyle bir istekte bulunacaktır.

Devlet'in bu meseleye ilişkin kendi perspektifini sunabilmesi için kendisine bir fırsat da tanınabilir.³²⁰ Uluslararası insan hakları usullerinin ve başvuru bireyin korunması, Devlet'e verilebilecek kısa süreli rahatsızlığa üstün tutulacaktır.

Geçici tedbirlerin süresi ve kapsamı vakanın özel koşullarına bağlı olarak değişebilir. İlgili Komite durumu değerlendirecek ve tehdit altındaki bireyi

316 Pasqualucci, J., "Interim Measures in International Human Rights: Evolution and Harmonization", 38 *Vanderbilt Journal of Transnational Law* 1 (2005), s. 4.

317 İHK, Genel Yorum No. 33, para. 19; İKK, Usul Kuralları, Kural 114.

318 Okuyucu, diğer yöntemler konusunda Bölüm 2.1.2.'ye bakmalıdır.

319 İKK, Usul Kuralları, Kural 114, para. 2: "Talep, kabul edilebilirlik veya başvurunun esasları hakkında karar verildiği anlamına gelmez"; İHK, Usul Kuralları, Kural 92.

320 Bkz. İKK, Usul Kuralları, Kural 114, para 1'in lafzı ve İHK, Usul Kuralları, Kural 92. Bkz. ayrıca Pasqualucci (2005), s. 40. Bkz. ayrıca İHK, *Weiss v. Austria*, Comm. No. 1086/2002.

korumak için gerekli olan süre boyunca bir geçici tedbir uygulanması talebinde bulunacaktır. Bu bağlamda İKK usul kuralları, taraf Devlet'in "geçici tedbir uygulanma gerekçelerinin ortadan kalktığını" gösteren bilgilendirme yapma veya "geçici tedbir talebinin neden kaldırılması gerektiğini" gösteren argümanlar sunma yetkisi olduğunu düzenlemiştir.³²¹ Normalde tedbirler, başvurunun ele alınma süreci boyunca, yani başvuru kabul edilemez bulunana veya esas hakkındaki nihai görüş bildirilene kadar uygulanabilir.

2.2.1. Hangi Durumlarda Geçici Tedbir Uygulanması Gerekir?

İHK ve İKK tarafından talep edilen geçici tedbirlerin büyük bir çoğunluğu, iki durumda ortaya çıkmaktadır. İlk durum, ilgili taraf Devlet'in bir kişiyi, öngörülebilir bir işkence, zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya somut bir ölüm cezası riski ile karşı karşıya kalabileceğini ileri sürdüğü bir ülkeye gönderme kararı almasına ilişkindir.³²² Sınır dışı edecek olan Devlet'in, şikâyet konusunda bir karar verilene kadar, sınır dışı işlemini durdurulması talep edilir. İkinci durum, başvuruçunun ölüm cezasına çarptırıldığı ve bu cezanın haklarının ihlali anlamına geldiğini ileri sürdüğü vakalardır.³²³ Devlet'ten, normal olarak, kişinin infazını şikâyet konusunda bir karar verilene kadar durdurması talep edilir. Bu iki kategori geçici tedbir talebinin ortaya çıktığı en bilinen örnekleri oluşturmakla birlikte, tedbir talebini gerektiren pek çok diğer durum da söz konusu olabilir. Örneğin hasta bir kişiye tıbbi yardımda bulunulmasına ilişkin düzenlemeler veya hukuk yollarına veya koruma düzenlemelerine başvuran kişilerin, akrabalarının veya (avukatlar söz konusuysa) müvekkillerinin veya toplumdaki yüksek risk altındaki kişilerin karşı karşıya olduğu tehditlerden korumalarına ilişkin hükümler gibi...³²⁴

Indira Umarova v. Özbekistan vakasında İHK, taraf Devlet'in iddia sahibi mağdurun yaşam hakkını "başvuru komitede görüşülürken telafisi imkânsız zararlara uğramasını engellemek üzere, gerekli ve uygun tıbbi bakım, ruhsal ve fiziksel sağlığına yönelik ilaçları almasını sağlayarak" güvence altına alacak tedbirleri uygulamasını talep etmiştir.³²⁵ *Benali v. Libya* vakasında mağdur, bilinmeyen yerlerde on üç yılı aşkın bir süre, hücre hapsinde tutulmuştur.

321 İKK, Usul Kuralları, Kural 114, para. 7.

322 Bkz. İHK, *İsrail v. Kazakistan*, Comm. No. 2024/2011, para. 1.2.

323 İHK: *Larrañaga v. The Philippines*, Comm. No. 1421/2005, para. 1.2; *Agabekov v. Uzbekistan*, Comm. No. 1071/2002, para. 1.2.

324 İHK, *Ominayak v. Canada*, Comm. No. 167/1984, para. 14; bkz. ayrıca Pasqualucci (2005), ss. 26–34.

325 İHK, *Umarova v. Uzbekistan*, Comm. No. 1449/2006, para. 1.2. Bkz. ayrıca İHK, *Altesor v. Uruguay*, Comm. No. 10/1977, para. 4(c); *Muteba v. Zaire*, Comm. No. 124/1982, para. 7.4.

Başvuruda bulunduğu esnada, akrabalarının kişinin akıbetinden ve nerede olduğundan aylarca haberi olmaksızın, bir kez daha kaybedildiği rapor edilmiştir. Bu anlamda insan hakları komitesi taraf Devlet'ten “Abdeladim Ali Mussa Benali'nin tafisi imkânsız zararlara uğramasını engellemek üzere yaşam, güvenlik ve kişisel bütünlük haklarını koruyacak her türlü gerekli tedbiri almasını” talep etmiştir.³²⁶

Ayrıca bazı vakalarda İHK, Devlet'ten başvurucların, bu başvuruları dolayısıyla karşı karşıya kaldıkları tehditlere karşı korunmalarını sağlamalarını talep etmiştir.³²⁷ *Gunaratna v. Sri Lanka* vakasında İHK Devlet'ten, polis gözaltısı esnasında işkenceye uğramış olması dolayısıyla yapmış olduğu şikâyetini geri çekmesi için ailesinin ve kendisinin ölüm tehditleri aldığı ileri süren mağdurun korunmasına yönelik geçici tedbir alınmasını istemiştir.³²⁸

Şimdiye kadar İKK, geçici tedbir uygulamasını neredeyse münhasıran, sözleşmenin 3. maddesindeki geri gönderme yükümlülüğünün uygulanmasına ilişkin vakalarda talep etmiştir. Bu durum, İKK'nın ilgisine sunulan vakaların büyük bir çoğunluğunun sınır dışı veya ihraç kararlarının (madde 3) hukuka aykırılığı iddialarından kaynaklanmayı sürdürmesi ile açıklanabilir. Ancak başvurucların (ve temsilcilerinin) İKS'nin koruduğu diğer hususlara ilişkin tafisi imkânsız zararların önlenmesi için de geçici tedbir talebinde bulunabilecekleri (ve bulunmaları gerektiği) vurgulanmalıdır; örneğin iddia sahibi mağdur gözaltındaysa ve uğramış olduğu işkence ve fena muameleden kaynaklı yaralarının iyileşmesi için acil tıbbi yardım ihtiyacı bulunuyorsa bu talepte bulunulabilir.

İlgili Komite Raportörü, geçici tedbir talep etmeye karar verirken, bireye veya gruba yönelik tehdidin yakınlığını ve bu tür bir edimin telafi edilemez sonuçlara yol açıp açmayacağını değerlendirecektir. Ortaya çıkacak bir sonuç, eğer geri döndürülemiyorsa ve tam olarak tazmin edilmesini sağlayacak herhangi bir telafi söz konusu değilse, telafi edilemez olarak değerlendirilir. Dolayısıyla “tazminatın yeterli bir telafi olarak kabul edilebileceği veya sınır dışı vakalarında, başvurucların geri dönme imkânının bulunduğu durumlarda” geçici tedbir kararı verilmez.³²⁹ Örneğin *Canepa v. Kanada* vakasında başvuruclu Kanada'dan İtalya'ya sınır dışı edilmesi teklifini şikâyet konusu yapmıştır. Kanada'daki ailesinden ve hayatından

326 İHK, *Benali v. Libya*, Comm. No. 1805/2008, para. 1.2.

327 İHK, *Gunaratna v. Sri Lanka*, Comm. No. 1432/2005, para. 1.2; *Peiris v. Sri Lanka*, Comm. No. 1862/2009, para. 1.2.

328 İHK, *Gunaratna v. Sri Lanka*, Comm. No. 1432/2005, para.1.2.

329 Harrington, J., “Punting terrorists, assassins and other undesirables: Canada, the Human Rights Committee and requests for interim measures of protection”, 48 *McGill Law Journal* 55 (2003), s. 62.

ayrılmak zorunda kalacak olması nedeniyle tecrübe edeceği ızdırabın, UMSHS’de korunan haklarının ihlali anlamı geleceğini ileri sürerek, İHK’den, başvurusu nihai karara bağlanana kadar sınır dışı edilmesini engelleyecek geçici tedbir talebinde bulunulmasını istemiştir. Başvurusu, “sınır dışı edilme kararının, eğer nihayetinde bir ihlal saptanırsa, Kanada’ya yeniden girmesine engel olacak bir durum yaratacağını göstermekte başarısız olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir”.³³⁰

İKK GEÇİCİ TEDBİR KISTASLARI

İKK, Raportör tarafından yeni başvurular ve geçici tedbirler talep etme veya vermeme konusundaki geçici önlemler konusunda uygulanan bazı resmi ve esaslı kriterler geliştirmiştir.³³¹

Talebin zamanında iletilmesi: Yeni bir başvuru veya geçici tedbir talebi alındığında Komite, Çalışma Grubu veya Raportör ilgili Devlet’e geçici tedbir talebini herhangi bir anda iletebilir.³³²

İK’nin 22. maddesinde 1 ilâ 5 arasındaki paragraflarda yer alan temel kabul edilebilirlik kriterlerinin karşılanmış olması gerekmektedir (bu *El Kitabı*’nın 2.1.1 Bölümüne bakınız).

Eğer sunulan mekanizmaların etkili olup olmadığı konusunda bir şüphe varsa, iç hukuk yollarının tüketilmesinin yerine getirilmesi gerekmez.

Esasa ilişkin kriterler söz konusu olduğunda, başvurunun içeriğe dair makul bir başarı olasılığına sahip olması gerekir. Bu bağlamda, İKK, “Derhal sınır dışı veya gönderme ile ilgili vakalarda, bir başvuru prima facie [görünüşte] esas itibarıyla başarıya ulaşabileceği yönünde makul bir izlenim vermiyorsa, bu durum Raportöre, eğer başvuruca sınır dışı edilirse telafisi imkânsız zararların oluşacağı yolunda yeni bir başvuruda ve geçici tedbir talebinde bulunma yetkisi vardır. Bu durumda şikâyetçinin, kendi başvurusu reddedilmiş olsa bile Raportör’ün geçici tedbir başvurusunun Komite tarafından değerlendirilmesi konusunda yazılı beyan alınır” demektedir.³³³

2.2.2. Geçici Tedbirlerin Hukuki Statüsü

İHK ile İKK’nin yarı yargısal statüsü düşünüldüğünde, geçici tedbirlerin devletler açısından hukuken bağlayıcı olduğunu ileri sürmek şüpheli görülebilir. Ancak bir devlet İHK ve İKK’nin bireysel şikâyetleri kabul edip değerlendirme yetkisini kabul ettiyse, mekanizmanın işlemlerini sağlayacak usullere de uygun davranmak

330 İHK, *Canepa v. Canada*, Comm. No. 558/1993; ibid. s. 62.

331 *Report of the Committee Against Torture*, (2013) UN Doc. A/68/44, para. 109.

332 İKK, Usul Kuralları, Kural 114.1.

333 *Report of the Committee Against Torture*, (2013) UN Doc. A/68/44, para. 110.

zorundadır. Bir geçici tedbir talebine uyulmaması durumunda, Komite işlevini yerine getirememiş olacak ve bireysel şikâyet usulü anlamsız kalacaktır.³³⁴

Örneğin, *Piandong v. Filipinler* vakasında İHK, çarptırıldıkları ölüm cezasına ilişkin başvuruları henüz değerlendirilmekte olan üç şikâyetçinin infazlarının gerçekleştirilmemesini talep etmiştir. Bu talebe rağmen üç kişinin idam cezası da infaz edilmiştir. İHK, şu şekilde bir değerlendirme yapmıştır:

“Başvuru konusunda bilgilendirilmiş olan taraf Devlet; Komite, iddia sahibi mağdurların başvurularını ele alıp değerlendirmeden ve görüşlerini formülü etmeden infazı gerçekleştirerek protokol kapsamındaki yükümlülüklerini ihlal etmiştir”.³³⁵

Bu ihlal, geçici tedbir talep edilmiş olmasına rağmen gerçekleşmiş olması nedeniyle “özellikle kabul edilemez”³³⁶ bulunmuştur. *İsrail v. Kazakistan* vakasında, bu içtihadı ile ilgili olarak İHK şu eklemeyi yapmıştır:

“Bir taraf Devlet’in bir başvuru kapsamında sözleşmeyi ihlal etmesi bir yana, sözleşmenin ihlal edildiğini ileri süren bir başvurunun Komite tarafından değerlendirilmesini engellemeye veya işlevsiz kılmaya çalışan veya Komite’nin değerlendirmesini tartışmalı, görüşlerini anlamsız veya faydasız hale getiren taraf Devlet, ihtiyari protokol kapsamındaki yükümlülüklerini ciddi şekilde ihlal etmiş sayılır”.³³⁷

İHK’nin bu bağlamdaki tutumu, Genel Yorum No. 33’te de bir kez daha vurgulanmıştır. Buna göre “bu tür geçici veya ihtiyati tedbirlerin uygulanmaması, İhtiyari Protokol kapsamında düzenlenmiş bulunan bireysel başvuru mekanizmasına uygun davranma yükümlülüğü ile bağdaşmaz”.³³⁸ İHK, geçici tedbirlere uyma yükümlülüğüne bazı nihai gözlemlerinde de değinmiştir.³³⁹ Bu Nihai Gözlemlerde Komite, taraf Devletleri, Sözleşme ve İhtiyati Protokol kapsamındaki, geçici tedbir taleplerine ilişkin olanlar da dahil olmak üzere, pacta sunt servanda [ahde vefa] ilkesi uyarınca yükümlülüklerini yerine getirmeye davet etmektedir.³⁴⁰

334 “Devletler, bir uluslararası organın bireysel dilekçe kabul etme yetkisini kabul etmekle, geçerli usulü de kabul etmiş olur. Uluslararası makamlara de jure dilekçe hakkı, Devlet’in de facto bir edimi veya ihmali ile geçersiz kılınmaz Dilekçe verme hakkı, yargılamanın taraflarından birinin ölümü veya şikâyetin geri çekmesi ile geçersiz kılınabilir”, Pasqualucci (2005), s. 49.

335 İHK, *Piandong v. The Philippines*, Comm. No. 869/1999, para. 5.2. Bkz. ayrıca İHK, *İsrail v. Kazakistan*, Comm. No. 2024/2011, para. 7.1.

336 İHK, *Piandong v. The Philippines*, Comm. No. 869/1999, para. 5.2.

337 İHK, *İsrail v. Kazakistan*, Comm. No. 2024/2011, para. 7.2.

338 İHK, Genel Yorum No. 33, para. 19.

339 Bkz., örneğin, *Concluding Observations on Uzbekistan*, (2005) UN Doc. CCPR/CO/83/UZB, para. 6; *Concluding Observations on Tajikistan*, (2005) UN Doc. CCPR/CO/84/TJK, para. 8; *Concluding Observations on Canada*, (2006) UN Doc. CCPR/C/CAN/CO/5, para. 7.

340 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin 26. maddesi.

İKK de, İHK'ye benzer bir tutuma sahiptir. *Brada v. Fransa* vakasında Komite şu karara varmıştır:

“Taraf Devlet’in, Komite’nin geçici tedbir talebine rağmen, şikâyetçiyi ihraç etmiş olması, madde 22’de düzenlenen şikâyet hakkının etkin bir şekilde kullanılmasını işlevsiz hale getirmiş ve Komite’nin esas hakkındaki nihai kararını anlamsız ve geçersiz kılmıştır. Bu nedenle Komite, mevcut koşullar altında şikâyetçinin sınır dışı edilmiş olmasının, taraf Devlet’in sözleşmenin 22. maddesinde düzenlenen yükümlülüklerini ihlal etmesi anlamına geldiği sonucuna varmıştır”.³⁴¹

Agiza v. İsveç vakasında, mağdur İKS’nin 3. maddesi ihlal edilerek Mısır’a sınır dışı edilmiştir. Başvurucu, sınır dışı kararı verilmesinin hemen ardından, karar ilişkin sonuç doğurucu bir itiraz yapmasına imkân tanınmaksızın bu muameleye tabi tutulmuştur.³⁴² İKK, sınır dışı uygulamasının suratinin, şikâyetçinin İKS kapsamında bir geçici tedbir fırsatını kullanmasına da engel olduğunu ve bu nedenle 22. maddenin ihlal edildiğini saptamıştır.³⁴³

Keza, Adel Tebourski v. Fransa ve Elif Pelit v. Azerbaycan vakalarında da İKK, taraf Devlet’in meseleleri ele alma şeklinin, başvuruçuların sınır dışı edilmesi hakkındaki geçici tedbir taleplerinin görmezden gelinmesinin, Sözleşme’nin 3. ve 22. maddelerindeki hakların ihlali boyutuna ulaştığına karar vermiştir.³⁴⁴

İKK bu tür kararları genelde, taraf Devlet’in geçici tedbir taleplerinin bağlayıcılığını yadsıması karşısında vermiştir.³⁴⁵ *Sogi v. Kanada* vakasında taraf Devlet, geçici tedbir talebinin bağlayıcı olmadığı iddiasıyla başvuruçunun Hindistan’a iadesini gerçekleştirerek bu yöndeki talebe uymamış ve bunun Sözleşme’nin 3. ve 22. maddelerinin ihlali anlamına gelmeyeceğini ileri sürmüştür. Bu noktada Komite şu hükme ulaşmıştır:

“Taraf Devletlerin yükümlülükleri, Sözleşme’nin ayrılmaz bir parçasını oluşturan, özellikle Sözleşme’nin 3. ve 22. maddelerinin anlamını ve alanını tespit etme amacı taşıyan Usul Kuralları No. 108 de dahil olmak üzere, Komite tarafından oluşturulmuş kurallara uyulmasını da kapsamaktadır”.³⁴⁶

341 İKK, *Brada v. France*, Comm. No. 195/2002, para. 13.4.

342 Bu durum, 3. maddeye ayrı bir usule aykırılık anlamına gelir.

343 İKK, *Agiza v. Sweden*, Comm. No. 233/2003, para. 13.9.

344 İKK, *Pelit v. Azerbaycan*, Comm. No. 281/2005, para 11; *Tebourski v. France*, Comm. No. 300/2006, para. 8.7.

345 Bkz. Fransa’nın iddiaları; İKK, *Brada v. France*, Comm. No. 195/2002, para. 8.2.

346 İKK, *Sogi v. Canada*, Comm. No. 297/2006, para. 10.11.

Özetle, yukarıda tartışılan içtihat hukuku, geçici tedbir taleplerine uygun davranmanın, Komite'nin bireysel başvuru alma yetkisini kabul eden devlet açısından bağlayıcı olarak görülmesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. Geçici tedbirlere uymamak bu bireysel başvuru sisteminin bütünlüğünün görmezden gelinmesi anlamına gelecektir.

Aslında Devletlerin, İHK ve İKK'den gelen geçici tedbirlere uymaya ilişkin sicili, nihai kararlara uyma konusundaki sicilleri ile karşılaştırdığımızda hayli iyi bir sonucu işaret etmektedir³⁴⁷ Örneğin taraf Devletlerin, Trinidad ve Tobago *Ashby v. Trinidad ve Tobago vakasında*³⁴⁸ bu yöndeki bir talebi görmezden gelene kadar, İHK tarafından yollanan yüzden fazla geçici tedbir talebine uymuş olmaları, taraf Devletlerin büyük çoğunluğunun bu tür taleplerin bağlayıcı niteliğini kabul ettiğini göstermektedir.

Metin Kutusu ii: İşkence Hakkında Örnek Başvuru

İHTİYATİ PROTOKOL KAPSAMINDA İNSAN HAKLARI KOMİTESİNE BİREYSEL BAŞV

I. DİLEKÇE İLE İLGİLİ BİLGİLER

Başvurucu

İsim: Mağdur
Uyruk: X
Meslek: İşsiz
Doğum tarihi: 12 Şubat 1965.
Adres: Capital City, X.
(Bkz. Ek 1, pasaport fotokopisi)
Başvurucu 'V' şeklinde anılmayı tercih etmektedir.

Mağdur

İsim: Mağdur

Taraf Devlet X

İhlaller

UMSHS madde 7 ve 10, ve bunlarla bağlantılı olarak madde 2(3)³⁴⁹

Temsil

İsim: Bay L
Uyruk: X
Adres: Hukuk Şirketi, Capital City, X. (Bkz. Ek 2, yetki belgesi)

347 Bkz. Bay Martin Scheinin'in ifadesi (İHK üyesi); "Summary Record of the First Part (Public) of the 487th Meeting", (2003) UN Doc. CAT/C/SR.487, para. 3.

348 Bkz. "Summary record of the 1352nd meeting: Trinidad and Tobago", (1996) U.N. Doc. CCPR/C/SR.1352.

349 Bu başvuru kurgusal bir senaryodur ve gerçek vakalara dayanmamaktadır. Aslında bu örnek başvuru, keyfi tutuklama ile ilgili 9. madde gibi, UMSHS'nin diğer hükümleri altındaki diğer sorunları da içermektedir. Bu *El Kitabı*'nın amaçları doğrultusunda, örneği yalnızca işkence ve kötü muamele ile ilgili sunum ve argümanları göstermeye sınırlayacağız. Gerçek bir başvuru doğa olarak diğer UMSHS sorunlarını da gündeme getirecektir.

II. OLGULARIN SUNULMASI

A. OLAYLARIN KRONOLOJİSİ

1. Başvurucu 12 February 1965 tarihinde X'de doğmuştur (Bkz Ek 1, pasaport fotokopisi). BU başvuru kapsamında avukatı Bay L tarafından temsil edilmektedir (Bkz. Ek 2, başvuru tarafından imzalanmış yetki belgesi)

Gözültına Alınma

2. Başvurucu 23 Eylül 2002 tarihinde şehir meydanında iki kolluk görevlisi tarafından gözültına alınmıştır. Kolluk görevlileri başvuru tüyü gözülti gerekçesi ile ilgili olarak bilgilendirmemişler ve gözülti süresince sahip olduğu hakları kendisine hatırlatmamışlardır. Gözültına alma işlemi esnasında kolluk görevlileri kişisel bilgilerini gösteren herhangi bir ibare taşımadıklarından kimliklerini tespit etmek mümkün olmamıştır. Başvurucu görevlilerden birinin burnunda bir yara izi olduğunu hatırlamaktadır. Görevlileri dair başka herhangi bir ayırt edici özellik hatırlayamamaktadır. Gözülti esnasında şehir meydanında bulunan üç kişi başvuru gözültına alındığını tanıklık etmişlerdir (Bkz. Ek 3, 4 ve 5; üç tanığın, Bayan A, Bay B ve Bayan C'nin ifadeleri).

Polis Merkezindeki Gözülti Süreci

3. Başvurucu şehir polis merkezindeki nezarethaneye götürülmüş ve aralıksız dört gün boyunca hücrede kapalı tutulmuştur. Ailesi ve avukatları da dahil olmak üzere kimseyle görüşmesine izin verilmemiştir. Başvurucu bire iki metre boyutlarında ve dört metre yüksekliğinde, yer altındaki bir hücrede tutulmuştur. Parlak bir lamba hücrede daima açık bir şekilde durmaktadır. Hücrede tuvalet veya lavabo bulunmamaktadır. Hücrenin duvarları beyaz ve ses yalıtımlıdır. Başvurucunun tek temas noktası kendisini sorgulayanlar ve gardiyanlardır. Hücrede, gardiyanların içeridekileri gözetlemesini sağlayan küçük ve tek taraflı bir gözetleme deliği bulunmaktadır. Başvurucu ya bir döşek veya yatak verilmemiş; doğal ışık veya teneffüs imkânına, yeterli gıda ve tıbbi yardıma erişimi engellenmiştir.

4. Bu dört gün boyunca başvuru, kendisini gözültına alan kolluk kuvvetleri tarafından özel bir sorgu odasında, üst düzey bir polis görevlisinin öldürüldüğü suikaste katılmış olduğu iddiası ile defalarca sorgulanmıştır. Başvurucu suçlamaları kabul etmemiş, bu da kolluk görevlilerini çileden çıkartarak, başvuru fiziki ve duygusal kötü muamelede bulunmalarına sebep olmuştur. Başvurucu robotlar ve çubuklarla sistematik olarak darp edilmiş; bu durum şiddetli yara ve eziklere sebebiyet vermiştir. Başvurucu en az iki kez bilincini kaybetmiştir. Kaynayan çatlakların, gözültından çıktıktan sonra yapılan tıbbi muayenede ortaya çıkmış olmasının da gösterdiği üzere, kemiklerinin kırılmış veya çatlamış olması muhtemel, hatta kuvvetli bir ihtimaldir (bkz. Aşağıda paragraf 15 ve ek 6, 13 Ocak 2003 tarihli Dr. H tarafından hazırlanan rapor). Başvurucu kendisine yiyecek ve su verilmeksizin uzun süreler boyunca ayakta durmaya zorlanmış, çıplak kalacak şekilde soyulmuş ve uzun bir süre kollarından asılı bırakılmıştır. Bir keresinde başvuru elektrikli sandalye gibi görünen bir şeye oturtulmuş ve infaz edileceğine dair bir kamı oluşturularak aldatılmıştır.

5. 27 Eylül 2002'de nezarethanedeki polis görevlileri, başvuru, eğer verdikleri kağıdı imzalamazsa çok daha kötü fiziki muameleyle tabi tutulacağını, muhtemelen "ölene kadar dövüleceğini" söyleyerek tehdit etmişlerdir. Polis görevlileri başvuru ya bir kalem vererek yalnızca imzasını atacağı yeri kendisine göstermişlerdir. Başvuru söz konusu belgeyi okuma imkânı olmadan ve herhangi bir avukata danışmadan imzalamak zorunda kalmıştır (Bkz. Ek 7, Başvurucunun baskı altında imzaladığı belgenin fotokopisi).

6. Söz konusu doküman, bir polis görevlisinin öldürülmesine ilişkin itiraftır. Suçlama yakın dönemde değiştirilmiş olan 1998 tarihli Ulusal Güvenlik ve Kamu Düzeni Yasası kapsamındadır (Bkz. Ek 8, 1998 tarihli Ulusal Güvenlik ve Kamu Düzeni Yasası fotokopisi). Başvurucunun sorgusu, Ulusal Güvenlik ve Kamu Düzeni Yasası kapsamında, topluma karşı işlenen suçlarda belirsiz sorgulama yöntemlerinin kullanımına izin veren yetki çerçevesinde yapılmıştır.

Şehir Hapishanesinde Tutukluluk

7. 27 Eylül 2002'de başvuru Sulh Hakimliği tarafından cinayet suçlaması ile resmi olarak itham edilmiştir (bkz. Ek 9, suçlama belgesi). Ardından şehir polis merkezinden şehir hapishanesine nakledilmiştir. Aynı gün başvuru tutukluluğu şehir hapishanesi veritabanına kaydedilmiştir (Bkz. Ek 10, Başvurucunun tutukluluğu ile ilişkili şehir hapishanesi veritabanına yapılan giriş kaydı fotokopisi).

8. 27 Eylül 2002'de üstünlük bir tıbbi muayene gerçekleşmiştir. Muayene esnasında başvuru kıyafetini çıkarmasına izin verilmemiştir. Bütün muayene süreci boyunca uzun pantolon, uzun gömlek ve ayakkabıları üzerinde kalmıştır. Hekim başvurucuya çok az soru sormuş ve başvuru kötü muamele şikâyetleriyle ilgilenmemiş, yalnızca "rutin işlemleri uygulayan" bir görüntü çizmiştir. Başvurunun vücudundaki, örneğin yüzündeki, omuzlarındaki ve ellerindeki tıbbi muayeneye yapan kişi tarafından görülebilecek yara izlerine ve travmatize olduğu açıkça görülmesine rağmen, hekim başvuru sağlam ve sağlıklı olduğu değerlendirmesini yapmıştır (Bkz. Ek 11, Hapishane hekim raporunun fotokopisi).

9. 27 Eylül 2002'de başvuru eşi ve iki oğlu ile avukatı Bay L, başvuru şehir hapishanesinde tutulduğu yönünde bilgilendirilmiştir. Bay L'ye başvuru 1994 tarihli Ulusal Güvenlik ve Kamu Düzeni Yasası kapsamında, bir polis görevlisinin öldürülmesi suçlaması ile karşı karşıya olduğu bildirilmiştir. 28 Eylül 2002'de başvuru ailesi ve avukatı kendisini şehir hapishanesinde ziyaret etmişlerdir. Başvuru Bay L'ye ve ailesine maruz kaldığı kötü muameleyi anlatmıştır. Başvuru şiddetli fiziki ve mental ızdırap yaşadığı, gerek ailesi gerekse Bay L tarafından açıkça görülmüştür. Kolumun ön kısımlarında yüzde ve boynunda ağır yaralar olduğunu fark etmişler; başvuru kaygılı ve bunalmış bir görünümü olduğunu gözlemişlerdir.

10. Başvuru açık fiziki ve mental ızdırapı karşısında, 28 Eylül 2002'de ailesi ve Bay L, alternatif tıbbi muayene gerçekleştirilmesi başvurusunda bulunmuşlardır (Bkz. Ek 12, Alternatif tıbbi muayene için hapishane makamlarına yapılan başvuru fotokopisi). Hapishane makamları, kapsamlı tıbbi incelemenin 27 Eylül 2002'de gerçekleştirildiğini ve başvuru herhangi bir fiziki veya mental rahatsızlığı bulunmadığını gösterdiğini ifade etmişlerdir (Bkz. Ek 13, Hapishane makamlarının Türkçe inceleme talebine ilişkin red beyanları).

Şehir Hapishanesindeki Koşullar

11. Hapishanedeki koşullar insani yaşam için uygun değildir. Şehir hapishanesinin kapasitesi yaklaşık dört yüz kişiyi barındırmaya yetecek kadardır. Ne var ki, başvuru mahpusluk döneminde şehir hapishanesinde altı yüz elli kişi kalmaktadır. Yargılanmayı bekleyen tutuklular, ceza almış hükümlüler, mülteciler ve çocuk mahpuslar; aynı binaları kullanmakta, aynı yerde kalmaktadırlar. On beş kadar mahpus, yaklaşık on beş metrekaare genişliğindeki bir hücreyi paylaşmaktadır. Hücrenin köşesinde, bir paravanla ayrılmamış durumda tuvalet ve lavabo bulunmaktadır. Mahpuslara döşek veya yatak verilmemiştir; hücrede uzanmak için yeterli mekân bulunmadığı için dönüşümlü olarak uyumaktadırlar. Hücrenin pencerelerinden önünde metal örtüler yer almakta, doğal ışık ve havanın çıkartılmaktadır. Mahpuslar hücrelerinden dışarıya günde bir saatliğine çıkarılmaktadırlar. Başvuru bu iddiaları şehir hapishanesi hakkında bir sivil toplum kuruluşu tarafından hazırlanan raporda da desteklenmektedir (Bkz. Ek 14). Sivil Toplum Kuruluşunun raporu 2000-2004 tarihleri arasında

şehir abi sahnesinde kalmış olan mahpusların tanıklığına dayanmaktadır. Bu tarihler başvurusunun şehir hapishanesinde mahpus kaldığı dönemi kapsamaktadır. Rapor aşırı kalabalık iddialarını ayrıntılandırmakta, hücrenin ve diğer koşulların genel görünümünün tıpkı başvurusunun ifade ettiği gibi olduğunu göstermektedir (Bkz. Ek 14, özellikle raporun 17-25. sayfaları).

12. Şehir hapishanesinin ağır koşullarına ek olarak başvuru, gardiyanlar -özellikle Bay P ile Bay Q- tarafından çeşitli kereler tehdit edilmiş ve kötü muameleyle maruz bırakılmıştır. Örneğin verdikleri emirlere derhal ve sorgulamaksızın uyana kadar, başı ve gövdesi darp edilmiştir. Verilen bazı emirler açıkça başvurucau zorlama amacı içermektedir.

13. Başvuru, hapishane koşulları ve gardiyanların kötü muameleleri hakkındaki endişelerini, 5 Kasım 2002 tarihinde hapishane makamlarına resmi şikâyet başvurusunda bulunan Bay L'ye aktarmıştır (Bkz. Ek 15, Şikâyet başvurusunun fotokopisi). Şikâyet şehir hapishanesinin koşulları ve Sayın Baylar P ile Q'nun başvurucau yaptıkları kötü muameleler detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Bir hapishane yöneticisi, başvuru ile bir hafta sonra, 12 Kasım günü bir görüşme gerçekleştirmiş ve son derece başarılı iki gardiyan, Bay P ve Q ile hapishane hakkındaki "karalayıcı yorumlar" nedeniyle öfkelerini göstermiştir. Başvuru bir şikâyetle bulunduğu için, "ceza" olarak hücresinde tam gün (23 saat yerine 24 saat) tutulmuştur. 12 Kasım 2002 gecesi hücresinde Bay P tarafından alınarak, gövdesine defalarca Bay P ve Q tarafından vurulmak suretiyle çok daha ağır darbelerle maruz bırakılmıştır.

Şehir Hapishanesinden Tahliye

14. Başvuru şehir hapishanesinin ağır koşulları altında ve Bay P ile Q'nun kötü muamelesine maruz kalmak suretiyle üç aydan fazla bir süre geçirmiştir. 12 Ocak 2003 tarihinde, kendisine gerekçesi açıklanmaksızın salıverilmiştir. Hakkındaki bütün suçlamaların düşürüldüğü daha sonra anlaşılmıştır. Öyle anlaşılıyor ki, kolluk kuvvetleri polisi öldüren asıl zanlıyı 7 Ocak 2003 tarihinde yakalamışlardır.

Tahliye Sonrası Tıbbi Muayene

15. 13 Ocak 2003 tarihinde başvuru, kendi hekimi olan Dr H. tarafından muayene edilmiştir. Dr. H, başvurusunun gövdesinin üst kısımlarında, boynunda ve başında yeni gerçekleşmiş darbe yaralanmaları olduğunu, bunun da darbelerin bu anatomik bölgede gerçekleştiğini gösterdiğini tespit etmiştir. Ayrıca "birkaç ay önce" gerçekleştiği düşünülen yara izleri de tespit edilmiştir. Röntgen sonuçları, kaynamış çatlaklar olduğunu ortaya koymaktadır. Bu da bazı darbelerin başvurusunun kemiklerinde çatlak ve kırıklara sebep olduğunu göstermektedir (Bkz. Ek 6, Dr. H'nin tıbbi raporu).

16. 15 Ocak 2003'de başvuru Dr J tarafından psikiyatrik incelemeye tabi tutulmuş, başvurusunun ağır psikotik durumu tespit edilmiştir. O günden itibaren beş kez daha psikiyatrik değerlendirme yapılmış; bunlardan biri "ikinci görüş" alabilmek amacıyla, Dr. K tarafından gerçekleştirilmiştir (Bkz. Ekler 16, 17, 18, 19, 20, 21; psikiyatrik raporlar). İlk üç rapor (ikisi Dr. J, biri Dr. K tarafından hazırlanan), tahliyesinin ardından geçen ilk birkaç ay içerisinde başvurusunun, olağanüstü şekilde bunalmış olduğunu ve kaygı sorunları yaşadığını göstermektedir. Raporlar, başvurusunun davranışlarının, ağır kötü muameleyle maruz kalmış bireylerde görülen davranışlardan farklı olmadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca bu raporlar, başvurusunun gözaltına alınmadan evvel bu tür semptomlar yaşamadığını ve aile geçmişinde de mental Bir rahatsızlık bulunmadığını göstermektedir.

17. Başvuru, ilk psikiyatrik teşhisin konulmasından itibaren antidepresan tedavisine başlamış ve durumu iyileşmiş; bu durum Dr. J'nin 14 Ağustos 2005 tarihli son raporunda ifade edilmiştir (Bkz. Ek 21). Ancak antidepresanlara bağlı yaşamayı sürdürmektedir. İlaçların dozajının düşürüldüğü Ocak 2005'te, depresyon ve anksiyete seviyesi gözle görülür şekilde artmıştır (Bkz. Ek 20).

İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi

18. Yukarıda ifade edildiği üzere (Bkz. Yukarıda paragraf 13), Bay L, başvurusunun hapisanede karşı karşıya kaldığı muamele ile ilişkili olarak hapisane makamlarına yazılı şikâyetle bulunmuştur (Bkz. Ek 15). Bu başvuru yalnızca başvuru üzerinde daha yoğun bir baskıya sebep olmuş, hiçbir iyileşme gerçekleşmemiştir.

19. 1 Ekim 2002'de Bay L, Başsavcıya 1990 tarihli Soruşturmalar (İnsan Hakları) Yasası çerçevesinde bir şikâyet mektubu yollayarak, Başvurucunun Şehir Polis Merkezi'nde gözaltında bulunduğu esnada karşı karşıya kaldığı işkence ve diğer zalimce, insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleyi aktarmıştır (Bkz. Ek 22, Bay L tarafından yazılan mektubun fotokopisi ve Ek 23, Yasa fotokopisi). Bay L, Başsavcıya "başvurucuya uygulanan işkencenin delilleri ortadan kalkmadan, acilen bir soruşturma başlatılması gerektiğini" ifade etmiştir. Örneğin fiziki yaralar iyileşebilir. Ayrıca, "başvurucunun polis görevlisinin öldürülmesi nedeniyle sürmekte olan davası ve itirafın geçerliliğinin saptanması bakımından" da bir aciliyet söz konusudur. Bay L Başsavcıdan; meseleyi araştırmasını, ilgili polis görevlilerinin saptanmasını ve Şehir Polis Merkezi'nde başvurusunun tutulduğu dört gün boyunca uğramış olduğu muamelelerden sorumlu tutulmalarını talep etmiştir. Bay L, başvurusunun gözaltına alınmadan hemen önceki fiziki koşullarının iyi olduğuna dair tanıkların ifade vermeye hazır olduklarını; ayrıca başvurusunun ailesinin de, başvurusunun bedenindeki ağır yaralar da dahil olmak üzere, kötü muamele emarelerine ilişkin ifade verebileceklerini dile getirmiştir. Başvuru da uğramış olduğu kötü muamele hakkında ifade vermek istemektedir. Bay L, şikâyetine ilişkin 5 Haziran 2003 tarihinde kadar Başsavcılıktan herhangi bir yanıt alamamıştır (Bkz. Ek 24, Başsavcının yanıtının fotokopisi).

20. Bay L, 15 Ocak 2003 tarihinde Başsavcılığa yeni bir şikâyetle bulunmuş (Bkz. Ek 25, Başsavcılığa yapılan ikinci şikâyetin fotokopisi) hapisanede V'nin muameleleri, hapisane koşulları, Bay P ve Q'nun muameleleri ve hapisane makamlarının yapılan şikâyete verdikleri tepkileri dile getirmiştir. Şikâyet başvurusunun şehir hapisanesinden tahliye edilmesinden sonra gerçekleştirilmiştir, çünkü bu şikâyet nedeniyle başvurusunun yeniden hücrede tutulma tehdidi ile karşılaşmasından korkutmuştur. Bu korku haklı bir korkudur; zira başvuru hapisane makamlarına yaptığı şikâyet başvurusu nedeniyle daha evvel cezalandırılmıştır (Bkz. Yukarıda paragraf 13). Bu başvuru ile ilgili olarak, 17 Eylül 2003 tarihine kadar Başsavcılıktan herhangi bir yanıt alamamıştır (Bkz. Ek 26, Başsavcının verdiği ikinci yanıt fotokopisi).

21. Gerek Şehir Polis Merkezi'nde gerekse hapisanede maruz kalınan kötü muamele iddiaları ile ilgili Başsavcılık soruşturması son derece yavaş ilerlemiştir. İfade edildiği üzere, her iki şikâyet ile ilgili yanıtlar, herhangi bir açıklama yapılmaksızın geciktirilmiştir. Esasen Başsavcı ile başvuru arasında kurulan her türlü ilişki, tümüyle Bay L'nin girişimleriyle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Yani Başsavcılık makamı başvuru veya Bay L ile kendi iradesiyle çok ender temas kurmuş ve aslında Bay L'nin hemen bütün temas çabalarına da pek az yanıt vermiştir (Bkz. Ek 27, Bay L'nin Başsavcı ile iletişim kurma çabalarına dair günlük notları). Öte yandan Bay L Başsavcılık ile, soruşturmanın aşamalarını öğrenmek ve Dr. H, Dr. J ve Dr. K'den alınan yazılı tıbbi ve psikiyatrik raporlar gibi yeni kanıtları sunmak üzere iletişim kurmaya çalışmıştır. Bay L'nin yazdığı mektuplar ve Başsavcılık makamının yanıtları aşağıda listelenmiştir :

- i. Başsavcılığa şikâyet mektubu, 1 Ekim 2002 (Ek 22)
- ii. Başsavcının şikâyete yanıtı, 5 Haziran 2003 (Ek 24)
- iii. Başsavcılığa şikâyet mektubu, 15 Ocak 2003 (Ek 25)
- iv. Başsavcının şikâyete yanıtı, 17 Eylül 2003 (Ek 26)
- v. Bay L'nin Başsavcılığa soruşturmasının hangi aşamada olduğunu öğrenmek üzere yazdığı mektup, 7 Ocak 2003 (Ek 28)
- vi. Bay L'nin Başsavcılığa soruşturmasının hangi aşamada olduğunu öğrenmek üzere yazdığı ve Dr. H, Dr. J ile Dr. K tarafından hazırlanan tıbbi ve psikiyatrik raporları da içeren mektup, 18 Mart 2003 (Ek 29)

- vii. Bay L'nin Başsavcılığa soruşturmasının hangi aşamada olduğunu öğrenmek üzere yazdığı mektup, 17 Nisan 2003 (Ek 30)
- viii. Bay L'nin Başsavcılığa soruşturmasının hangi aşamada olduğunu öğrenmek üzere yazdığı mektup, 20 Haziran 2003 (Ek 31)
- ix. Bay L'nin Başsavcılığa soruşturmasının hangi aşamada olduğunu öğrenmek üzere yazdığı mektup, 30 Ağustos 2003 (Ek 32)
- x. Bay L'nin Başsavcılığa soruşturmasının hangi aşamada olduğunu öğrenmek üzere yazdığı mektup, 21 Eylül 2003 (Ek 33)
- xi. Bay L'nin Başsavcılığa soruşturmasının hangi aşamada olduğunu öğrenmek üzere yazdığı mektup, 27 Aralık 2003 (Ek 34)
- xii. Başsavcılığın başvuru ile 15 Mart 2004'te bir görüşme yapmak üzere yazdığı mektup, 26 Şubat 2004. (Ek 35) (Bkz. Aşağıda paragraf 22)
- xiii. Bay L'nin Başsavcılığa Bay T ile başvuru arasında gerçekleştirilen görüşmenin transkripsiyonunu talep etmek üzere yazdığı mektup, 17 Mart 2004. (Ek 36) (Bkz. Aşağıda paragraf 22)
- xiv. Başsavcılık makamının, Başsavcının soruşturmayı düşürmeye karar verdiğini belirten takipsizlik mektubu, 17 Nisan 2005 (Ek 37)
- xv. Bay L'nin Başsavcılığa soruşturmadaki gecikmeler ve eksikliklerle ve soruşturmanın yeniden başlatılması talebine dair mektubu, 19 Nisan 2005 (Ek 38)
- xvi. Bay L'nin Başsavcılığa soruşturmadaki gecikmeler ve eksikliklerle ve soruşturmanın yeniden başlatılması talebine dair mektubu, 23 Haziran 2005 (Ek 39)
- xvii. Başsavcılık makamının soruşturmanın yeniden başlatılması talebinin reddine dair mektubu, 1 Ağustos 2005 (Ek 40)

22. Başsavcı yalnızca iki durumda temas kurma girişiminde bulunmuştur. İlki, başvuru ile 15 Mart 2004 tarihinde bir görüşme yapmak içindir (Bkz. Ek 35). Bu görüşmede, "İlde mi soruşturmacı" Bay T de Başsavcılık makamında hazır bulunmuş ve başvuruyla yalnızca on dakika görüşülmüş; kötü muamele iddialarına ilişkin herhangi bir soru sorulmamıştır. Bu görüşmenin transkripsiyonu, talep edilmiş olmasına rağmen başvurucuya veya Bay L'ye verilmemiştir.

23. Başsavcının girişi ile gerçekleştirilen ikinci görüşme 17 Nisan 2005'te Bay L ile başvurucuya, soruşturmanın delil yetersizliği nedeniyle takipsizlikle sonuçlandığı konusunda bilgi vermek hakkındadır (Bkz. Ek 37). Başsavcının mektubu, başvuruca iddialarının, şu deliller karşısında geçersiz görüldüğünü ifade etmektedir: Şehir Polis Merkezi'ndeki görevlilerden, Bay P ve Q'dan alınan ifadeler ve 27 Eylül 2002 tarihli hapisane hekim raporu (Bkz. Ek 11). Başsavcı Dr. H, Dr. J ve Dr. K'den alınan tıbbi ve psikiyatrik raporlar gibi, başvuruca lehine sunulmuş olan belgeye dayalı delillerin de elde edilmiş olduğunu, fakat bu raporların büyük oranda tartışılabilir olduğunu, zira başvuruca bir başka mahpus tarafından saldırıya uğrayıp uğramadığını kanıtlamaya yeter düzeyde olmadığını belirtmektedir; "tabii eğer gerçekten bir darp söz konusu ise". Dolayısıyla Başsavcı, başvuruca kötü muameleyle maruz bırakılmadığı veya böyle bir kötü muamele söz konusuysa, bunun şehir hapisanesindeki diğer mahpuslar tarafından gerçekleştirilmiş olmasının muhtemel olduğu sonucuna varmıştır.

24. Bay L, bu takipsizlik bildirimine karşı iki ayrı başvuru daha yaparak soruşturmadaki yetersizlik ve gecikmelere işaret etmiş; her iki başvuruda da soruşturmanın yeniden başlatılması talebini resmi olarak iletmıştır (Bkz. Ek 38 ve 39). Başsavcılık makamı bu başvurulardan ikincisine açıkça "matbu" olduğu anlaşılan bir belge ile yanıt vererek, soruşturmanın yeniden başlatılmasının söz konusu olmayacağını bildirmiştir (Bkz. Ek 40). İlk başvuruya ilişkin herhangi bir yanıt söz konusu değildir.

25. Başvuruca Başsavcının soruşturmasının tümüyle yetersiz olduğunu ileri sürmüştür. Başvuruca yakalanmasına tanıklık eden hiç kimseyle; Dr. H veya diğer hakimlerle, Dr. J veya Dr. K ile görüşülmemiştir. Bay L veya başvuruca ailesinden herhangi başka birisiyle de görüşme yapılmamıştır. Ayrıca kötü muamelelerin diğer mahpuslar tarafından yapılmış olabileceği

ihhtimali Bay T ile yapılan görüşmede başvuruçuyca hiçbir şekilde iletilmemiştir. Aksine, başvuruçuyca ile görüşülürken Bay T yalnızca sessiz bir şekilde meseleyi dinlemiş ve herhangi bir kısmına karşı çıkmamıştır. Başsavcılık makamının kişisel olarak görüşme yaptığı tanıklar, devlet (ve kendi) lehlerine ifade vermeleri muhtemel olan Bay P ve Q, Şehir Polis Merkezindeki görevliler, hapishane hekimi ve hapishane yönetimidir. Bu nedenle soruşturmanın tarafsız olmadığı ileri sürülmektedir.

B. KABUL EDİLEBİLİRLİK

26. İşbu başvurunun, UMSHS'de öngörülen kabul edilebilirlik kriterlerinin hepsini karşıladığı ileri sürülmektedir.

27. X [ülkesi] UMSHS'yi 12 Ocak 1992 ve İhtiyati Protokol'ü 28 Eylül 1996'da kabul etmiştir. İhtiyati Protokol 28 Aralık 1996'da yürürlüğe girmiştir. İleri sürülen olaylar açıkça bu tarihten sonra gerçekleşmiştir Dolayısıyla İHK, işbu vakayı görmeye yetkilidir. Ayrıca ileri sürülen olayların hepsi X [ülkesinin] yargı yetkisi alanında gerçekleşmiştir.

28. İşbu şikâyet, bir başka uluslararası inceleme ve çözüm mekanizması tarafından ele alınmamaktadır [ve hiçbir zaman el alınmamıştır]; bu nedenle İhtiyati Protokol madde 5(2) (a)'daki gereklerle uyulmuştur.

29. İç hukuk yollarının tüketilmesi ile ilgili olarak, başvuruçuyca, hemen yukarıda (paragraf 19-25) ifade edildiği üzere, bir sonuca ulaşabilmek amacıyla, başvuruçuyca'nın kötü muamele iddialarına ilişkin bir soruşturma başlatması için çabalamıştır.

30. Başvuruçuyca, İnsan Hakları (Soruşturma) Yasası'nın (Bkz. Ek 23) 4. Kısmı'nda düzenlenmiş olan usul gereği, Başsavcının takipsizlik kararına karşı istinaf mahkemesine başvurmuştur (Bkz. Ek 41, itiraz başvurusu). Mahkeme ayrıntılı bir gerekçe sunmadan, başvuruyu 12 Kasım 2005 tarihinde reddetmiştir (Bkz. Ek 42).

31. Başvuruçuyca, istinaf kararını X hukuk sisteminin en yüksek yargı organı olan X Yüksek Mahkemesi'ne taşımıştır (Bkz. Ek 43, Yüksek Mahkeme itiraz başvurusu). Başvuru mahkemenin 13 Nisan 2006 tarihli kararı ile reddedilmiştir (Bkz. Ek 44). İstinaf kararına ilişkin itirazın yüksek mahkeme tarafından reddedilmesiyle, başvuruçuyca iç hukuk yollarının tüketmiştir.

32. Ortaya çıkan zararların tazmin edilmesi için bir hukuk davası açılması yolu etkisizdir; çünkü X [ülkesinin] hukukuna göre hukuk mahkemeleri, cezai sorumluluğu tespit etme ve onları bundan dolayı kişileri sorumlu ve hesap verebilir kılma gibi bir yetkiye sahip değildir. Hukuk yargılamasında, eğer failer tespit edilemezse aşılması çok güç engeller bulunmaktadır. Dolayısıyla bir hukuk davası başvurusu, ne yeterlidir ne de başvurulabilirlik kriterleri açısından düşünüldüğünde erişilebilir bir telafi mekanizmasıdır.

33. Bu nedenle başvuruçuyca, işbu şikâyet başvurusunun İhtiyati Protokol madde 5'in gereklerine uygun olduğunu iddia etmektedir.

C. UMSHS'NİN İLGİLİ DÜZENLEMELERİNİN TARTIŞILMASI

34. UMSHS'nin 7. maddesi şu hususu düzenler:

“Hiç kimse işkenceye veya zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezaya maruz bırakılamaz”.

35. İHK Genel Yorum No. 20 şu şekildedir:

“UMSHS'nin 7. maddesinin amacı, bireyin onurunu, maddi ve manevi bütünlüğünü korumaktır. 7. madde ile yasaklanan ve gerek yetkileri kapsamında, gerekse yetkileri dışında hareket eden otoriteler veya özel hukuk kişileri tarafından gerçekleştirilen ihlaller karşısında yasama faaliyetleri veya gerekli diğer tedbirlerle koruma sağlama görevi taraf Devlet'e aittir... 7. maddedeki yasak sadece fiziksel

acıya neden olan eylemler için değil aynı zamanda ma.durun ruhsal yönden acı çekmesine neden olan eylemler için de geçerlidir”.

36. İHK'nin 7. maddeyle ilgili içtihatlarının, İKK'nin içtihatlarından etkilendiği ileri sürülebilir.

37. Başvurucu X Devlet'i'nin, UMSHS'nin 7. maddesinde düzenlenmiş olan haklarını şu şekilde ihlal ettiğini ileri sürmektedir:

- a. Polis Merkezi'ndeki gözaltısı esnasında maruz kaldığı ağır darp ve diğer her türlü kötü muamele
- b. Polis Merkezi'nde dört gün boyunca incommunicado ve tek kişilik hücrede tutulmuş olması
- c. Şehir hapisanesinde darp ve diğer her türlü kötü muamele
- d. Şehir hapisanesinde insanlık dışı ve aşağılayıcı şekilde barındırılmış olması
- e. Polis merkezindeki ve şehir hapisanesindeki kötü muamele iddialarına ilişkin ilgili soruşturma yürütülmemesi

38. Ayrıca, alternatif olarak, yukarıdaki koşulların UMSHS'nin 10. maddesinin ihlali boyutuna da ulaştığı ileri sürülmektedir (Bkz. Aşağıda paragraf 57).

7. Maddeye Dair İlk İhlal: Şehir Polis Merkezi'nde Darp

39. Başvurucu şehir Polis Merkezi'nde maruz kaldığı muamelenin topluca, UMSHS'nin 7. maddesini ihlal edecek şekilde, işkence veya en azından insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele boyutuna ulaştığını ileri sürmektedir.

40. Başvurucu Şehir Polis Merkezi'nde labut ve copla darp edilmiştir. Bailey v. Jamaika vakasında (Başvuru No. 334/1988) İnsan Hakları Komitesi labutlar, metal sopalar ve coplarla sistematik ve ağır bir şekilde uygulanan ve (çatlaklar, ezikler ve muhtemelen kemik kırıkları şeklinde) ağır fiziksel travma yaratan darbelerin 7. maddenin ihlali olduğuna hükmetmiştir.³⁵⁰ Bailey vakasında, başvurunun durumunda olduğu gibi, tıbbi tedavi imkânının bulunmaması da 7. madde ihlali olarak değerlendirilmiştir. Yukarıda ifade edildiği üzere başvuru, en az iki kez bilincini kaybedecek kadar ağır darbelerle maruz kalmıştır. Bu durum da Linton v. Jamaika vakasında (Başvuru No. 255/1987) madde ihlali olarak görülmüştür.

41. Şehir Polis Merkezi'nde başvuru sahte infaz uygulamasına maruz bırakılmıştır. Diğer zalimce ve insanlık dışı muamelelerle birlikte sahte infaz uygulamasının da, zalimce ve insanlık dışı muamele boyutuna ulaştığı Linton v. Jamaika vakasında (Başvuru No. 255/1987) tespit edilmiştir. İnsan Hakları Komitesi Genel Yorum No. 20, paragraf 11'de şu ifade yer almaktadır: “taraf Devletler kişilerin tutulduğu veya alıkoylulduğu yerlerin işkence veya kötü muamele sonucunu doğuracak aletlerin mevcut olduğu yerler olmamasını sağlamalıdır”. Şehir Polis Merkezi'nde bir sahte elektrikli sandalye bulunması, bu ifadeye açık aykırılık bulunduğunu göstermektedir. Başvurucunun tecrübe ettiği gibi, sahte infaz şeklindeki ölüm tehditleri ve aynı gün başvurucuya bir sahte itirafname imzalatılmış olması, aynı şekilde 7. maddenin ihlalidir. Hylton v. Jamaika vakasında (Comm. No. 407/1990), ölüm tehditleri eşliğinde gerçekleştirilen ağır darbeler 7. maddenin ihlali olarak görülmüştür.

42. Başvurucunun yemek ve su verilmeksizin, uzun süreler boyunca ayakta bekletilmiş olmasının, en azından insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele boyutuna ulaştığı ileri sürülmektedir.³⁵¹ Muamelenin aşağılayıcı niteliği, olağanüstü derecede kırılan durumuna ek olarak, tümüyle çıplak olması nedeniyle ayrıca şiddetlenmektedir.

350 Daima referans yapılan kararın paragraf numarasının, başvuru adının ve numarasının arkasına dahil edilmesi tavsiye edilir.

351 İHAM, *Ireland v. United Kingdom*, No. 5310/71, (18 Ocak 1978).

43. X Devlet'i Ulusal Güvenlik ve Kamu Düzeni Yasası uyarınca, topluma tehdit oluşturan kişilerin gözaltında tutulmalarının makul olduğunu ileri sürerek, başvuruçunun gözaltsının hukuka uygun olduğunu iddia edebilir. Ancak madde 7 hiçbir şekilde sınırlanmaz haklardandır ve bu nedenle X Devlet'i her koşul altında 7. madde kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmek zorundadır. İnsan Hakları Komitesi Genel Yorum No. 20 paragraf 3'te bu durumu şöyle ifade eder: "Komite, kamusal bir otorite veya yüksek rütbeli bir görevlinin emrinin sözkonusu olduğu hallerin dahi, Sözleşme'nin 7. maddesinin ihlali veya yükümlülüklerin hafifletilmesi için gerekçe olamayacağına dikkat çekmektedir". Ayrıca İKS'nin 2. maddesi de hiçbir koşul altında işkenceye izin verilemeyeceğini vurgulamaktadır. İşkence yasağı yalnızca UMSHS'ye göre sınırlanamaz haklardan biri değildir, aynı zamanda uluslararası hukukta, üstün hukuk kuralı (jus cogens) olarak kabul edilmektedir.³⁵²

44. Başvuruçucu Şehir Polis Merkezindeki gözaltı ve maruz kaldığı muamelelerin sonucunda fiziksel ve mental olarak ağır bir şekilde travmatize olmuştur. Bu travma, gözaltına alındıktan

7. Maddeye Dair İkinci İhlal: Incommunicado Gözaltı

45. Başvuruçucu 23 Eylül 2002 ile 27 Eylül 2002 tarihleri arasında dört aralıksız gün boyunca incommunicado gözaltında tutulmuş olmasının UMSHS'nin 7. maddesinin ihlali anlamına geldiğini ileri sürmektedir. Bu gözaltı, başvuruçunun 23 Eylül'de yakalanışına tanıklık eden üç görgü tanığının ifadeleri (Ek 3-5) ve resmi suçlamanın 27 Eylül tarihinde yapılmış olmasıyla kanıtlanmaktadır (Ek 9).

46. İnsan Hakları Komitesi Genel Yorum No. 20, paragraf 11'de şu ifade yer almaktadır: "Dış dünya ile bağlantının kesildiği [incommunicado] gözaltılara karşı hükümler getirilmelidir". İşkenceye Karşı Komite, hakim karşısına çıkarılmaksızın otuz altı saat süren *incommunicado* gözaltının, kendi yetki alanında olduğunu hükmetmiştir.³⁵³ En azından *incommunicado* gözaltıya eşlik eden kötü muamele 7. maddenin ihlali olarak görülmelidir.³⁵⁴

47. Ayrıca incommunicado gözaltı uygulaması, işkence ve kötü muamele de imkân tanır. İnsan Hakları Komitesi'nin Mojica v. Dominik Cumhuriyeti vakasında (Başvuru no. 449/1991) 5.7 paragrafta ifade ettiği üzere "Kişinin kaybolmuş olması, 7. madde ihlali boyutuna ulaşan muamelelerle ayrılmayacak kadar birbiriyle ilintilidir". Esasen başvuruçuya dört gün boyunca ulaşılamamış olması, 7. madde kapsamındaki haklarına ilişkin büyük bir ihlal oluşturmaktadır.

7. Maddeye Dair Üçüncü İhlal: Şehir Hapishanesinde Darp

48. Şehir hapishanesinde gardiyanlar Bay P ve Q tarafından gerçekleştirilen darp fiilleri, aynı Şehir Polis Merkezi'ndeki kolluk görevlileri tarafından gerçekleştirilen darp fiillerinde olduğu gibi 7. maddenin ihlali boyutuna ulaşmıştır. Bu muamelelerin delilleri; Bay L tarafından hapishane makamlarına yapılan resmi şikâyet başvurusu (Bkz. Ek 15), Dr. H'nin yakın zamanlı yaralanmalar olduğunu gösteren tıbbi raporu (Bkz. Ek 6) ve başvuruçunun şehir hapishanesinde yaşananlara ilişkin beyanlarıdır.

352 Bkz., eg, ICTY Dava Dairesi, *Prosecutor v. Furundzija*, IT-95-17/1-t (10 Aralık 1998) 38 ILM 317, para. 144; *Cantoral Benavides vakası* (Peru), Series C No. 69, Inter-Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi kararı, 18 Ağustos 2000, para. 96; Afrika Komisyonu, *Doebbler v. Sudan*, Comm. No. 222/99, (15 Jul 2003). İHAM'ın ilgili kararları; *Tomasas v. France*, No. 12850/87, (17 Ağustos 1992), para. 115; *Aksoy v. Turkey*, No. 21897/96, (18 Aralık 1996), para. 62; *Chahal v. UK*, No. 22414/93, (15 Kasım 1996), para. 79.

353 İKK, *Concluding Observations on Colombia*, (2003) A/59/44 32 at para. 67.

354 Bkz., eg, İHAM, *Tekin v. Turkey*, No. 22496/93, (9 Haziran 1998). Dört gün gözleri bağlı karanlıkta tutulmak, 3. maddenin Avrupa sözleşmesindeki dengi olan 7. madde ihlali olarak değerlendirilmiştir.

7. Maddeye Dair Dördüncü İhlal: Hapishane Koşulları

49. Başvurucu şehir hapishanesinde tutulduğu koşulların 7. maddenin ihlali anlamına geldiğini ileri sürmektedir .

50. *Vuolanne v. Finlandiya* vakasında (Başvuru No. 265/87) İnsan Hakları Komitesi şunu ifade etmektedir:

“Komite, bir cezanın küçük düşürücü olması için, ortaya çıkan aşağılanma ve küçük düşürülme hissini belirli bir aşamayı geçmesi gerektiği ve her halükarda, özgürlükten yoksun bırakılma olgusunun dışında başka unsurlar da barındırması gerektiği görüşünü ifade etmektedir”.

Bu nedenle, bir mahpusluğun, UMSHS'nin 7. maddesinin ihlali anlamına gelmesi için hapis tutulan kişinin özgürlüğünden mahrum bırakılmış olması yeterli değildir; bu kişiye yönelik “küçük düşürücü veya aşağılayıcı” unsur içeren bir muamele olması gerekir. Başvurucu, hapis kaldığı dönemde karşı karşıya kaldığı koşulların, yalnızca özgürlüğünden mahrum bırakılmakla sınırlı kalmanın ötesine geçerek, 7. maddenin ihlali boyutuna ulaştığını ileri sürmektedir.

51. *Deidrick v. Jamaika* vakasında (Başvuru No. 619/1995) başvurunun yirmi üç gün boyunca hücrede döşek, yatak, yeterli hijyen koşulları, doğal ışık, teneffüs imkânı, yiyecek veya yeterli tıbbi yardım bulunmaksızın tutulmuş olması, zalimce ve insanlık dışı muamele boyutuna ulaşmış olarak değerlendirilmiştir. *Deidrick*'in hapislik koşulları işbu vakadaki başvurunun hapislik koşullarına benzerdir. Koşullar ayrıca *Mukong v. Kamerun* (Başvuru No. 458/1991), *Edwards v. Jamaika* (Başvuru No. 529/1993), ve *Brown v. Jamaika* (Başvuru No. 775/1997) vakalarındaki durumlara da benzerdir; İnsan Hakları Komitesi her üç vakada da ilgili hapislik koşullarının 7. maddenin ihlali anlamına geldiğini saptamıştır.

52. Belirtilen koşullara ilişkin deliller başvurunun (bir sonuç elde edilemeyen) hapishane makamlarına (Bkz. Ek 15) ve Başsavcıya (Bkz. Ek 22 ve 25) yaptığı şikâyetlerdir. Ayrıca STK raporları da, başvurunun bu husustaki iddialarını desteklemektedir (Bkz. Ek 14).

7. Maddeye Dair Beşinci İhlal: Şikâyetlerin Soruşturulmaması

53. Taraf Devlet madde 2(3)'teki gerekli telafileri sağlama yükümlülüğü ile bağlantılı olarak başvurunun kötü muamele iddialarına yeterli bir şekilde araştırmaya Rock 7. madde kapsamındaki ödevlerini yerine getirmemiştir. Genel Yorum No. 20, paragraf 14'te İnsan Hakları Komitesi şunu ifade eder:

“7. madde Sözleşme'nin 2. maddesinin 3. paragrafı ile birlikte değerlendirilmelidir. Taraf Devletler raporlarında, kendi hukuk sistemlerinin 7. madde çerçevesinde yasaklanan eylemlerin bir an önce son bulmasını etkili şekilde nasıl güvence altına aldıklarına ve uygun tazmin imkânlarına yer vermelidir. Devletlerin iç hukukları, 7. madde ile yasaklanan kötü muamelelere karşı şikâyette bulunabilme hakkını tanımalıdır. Şikâyetler, en kısa zaman içerisinde ve tarafsızca, tazmin imkânını etkili hale getirmek için, yetkili organlarca değerlendirilmelidir. Taraf Devlet raporları, kötü muamele mağdurlarının sahip olabileceği tazmin imkânları, şikâyetçilerin izlemesi gereken prosedür, şikâyetlerin sayısı hakkında istatistik bilgisi ve şikâyetlerin nasıl değerlendirildiğine ilişkin kesin bilgi içermelidir”.

54. Bu mesele ile ilişkili vakaların büyük bir kısmı, UMSHS'den ziyade, İKS'nin benzerliği nitelikteki 12 ve 13. maddelerinden kaynaklanmaktadır. Yukarıda ifade edildiği üzere (paragraf 36) İnsan Hakları Komitesi'nin işkenceye karşı sözleşme kapsamındaki içtihat hukukundan etkilenmiş olabileceği ileri sürülür.

55. Devlet'in bu anlamdaki ihlalleri birkaç şekilde ortaya çıkmıştır. Birincisi, Başsavcı yapılan şikâyet başvurularına yeterli bir yanıt verememiştir. Her iki vakada da neredeyse yedi ay boyunca başvuru resmi bir yanıt alamamış değildir (Bkz. Ek 24 ve 26). Başvurucuya kendisi ile görüşülmesinin neden geciktirildiğine ilişkin hiçbir açıklama yapılmamıştır. Başvurucu ikinci şikâyetinin ardından on dört ay geçtikten sonra görüşmeye çağırılmıştır. Bir soruşturmanın gerçekleştirilmesinde yaşanan gecikmeler, *Halimi-Nedzibi v. Avusturya* vakasında (İKK, Başvuru No. 8/1991) İşkenceye Karşı Sözleşme'nin ihlali anlamına gelmiştir. İkincisi bu iddiaların Başsavcı tarafından soruşturulması açıkça yetersizdir. Zira bu soruşturma kapsamında yukarıda paragraf 25'te ifade edildiği üzere çok sayıda tanık ile görüşme yapılmamıştır. Başvurucu ile yapılan görüşmede tatmin edici değildir. Sözgelimi başvuru kötü muamelelerin başka mahpuslar tarafından yapılmış olabileceği iddiasına karşılık verme imkânına sahip olmamıştır. Başmüfettiş yalnızca devlet lehine görüş bildirebilecek tanıkları şahsen dinlediği için soruşturma açık bir şekilde taraftır. Başsavcının soruşturmayı yürütürkenki eksiklikleri, İKS'nin 12 ve 13. maddelerinin ihlali ile sonuçlanan *Baraket v. Tunus* (İKK, 60/1996) ile *Blanco Abad v. İspanya* (İKK, 59/1996) vakaları ile benzerdir. Ceza insan hakları komitesi de *Herrera Rubio v. Kolombiya* (Başvuru No. 161/1983) vakasında da işkence iddialarına ilişkin etkili ve yeterli soruşturma yürütmeyen Devlet'in 7. madde ihlaline sebebiyet verdiği hükmetmiştir. Üçüncüsü istinaf mahkemesi, yeniden soruşturma yapılmasına karar vermeyerek ve kararına ilişkin bir gerekçe sunmayarak, yetersiz soruşturmayı örtbas etmiştir. Dördüncüsü başvurunun hapisane makamlarına, hapisane koşulları ile ilişkili yaptığı şikâyetler ciddiye alınmamıştır. Ashında bu durum yalnızca, şikâyetçiye yeni bir cezalandırma olarak dönmüştür. İnsan Hakları Komitesi, Nihai Gözlem raporunda Brezilya'yı, işkence iddiaları ile ilgili olarak, cezalandırılma tehlikesine karşı tanıklara yeterli koruma sağlamamış olmaktan dolayı kınamıştır.³⁵⁵ Nihayet hapisane hekiminin yeterli tıbbi muayene gerçekleştirmemiş olması da (Bkz. Yukarıda paragraf 8) 7. maddenin ihlali. Standart bir tıbbi muayene kıyafetlerin çıkartılmasını gerektirir; hekimin başvurunun iddialarını dinlemeye ve buna yönelik adım atmaya dair bir girişiminin olmadığı açıkça görülmektedir. Tıbbi muayenenin üstünkörü ve bütin hususları kapsayacak şekilde yapılmamış olması yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yetersizlik hapisane makamlarının bağımsız bir tıbbi incelemeye izin vermemiş olmaları nedeniyle katlanmıştır. Başvurucunun kötü muameleye ilişkin delil elde etme imkânını da ortadan kaldırmıştır.

56. Başvurucunun 2(3) madde ile bağlantılı olarak ileri sürdüğü 7. madde ihlalleri iddiaları, ilgili şikâyetlerle ilgili, başvurunun tahliyesinden sonra gerçekleştirilen tıbbi muayene raporu gibi belgelerle delillendirilmektedir.

UMSHS'nin 10. Maddesinin İhlali

57. Madde 7, gözaltında bulunanların gözaltı süresi boyunca insani muamele görmelerine ilişkin haklarını düzenleyen 10. madde ile desteklenmektedir. Yukarıdaki iddialar 7. madde kapsamında değerlendirilmeyecekse, ayrıntıları yukarıda ifade olunan muamelelerin 10. madde ihlali anlamına geldiği ileri sürülmektedir. 10. madde ihlali ile ilgili olarak başvuruda darp, etkili soruşturma yürütülmesi hususlarındaki, yukarıda 39-44, 48 ve 53-56 paragraflarda ileri sürülen görüşlerini burada yeniden ifade etmeksizin yinelenmektedir. Başvurucu ayrıca aşağıda, hapisane koşulları ve incommunito gözaltı ile ilgili olarak 10. madde çerçevesindeki iddialarını ifade etmektedir.

Hapishane Koşulları

58. İnsan Hakları Komitesi çeşitli ifadelerinde, Mahpuslara Muameleye İlişkin Asgari Standart

Kuralları'nın madde 10 tarafından etkin bir şekilde kapsandığını dile getirmektedir.³⁵⁶ Şehir hapishanesindeki koşullar, Asgari Kuralların çeşitli hükümlerini ihlal etmektedir.

59. Örneğin Kural 9, her bir mahpusun genel olarak kendi hücrelerine sahip olması gerektiğini düzenler. Çeşitli istisnalara imkân tanımaktaysa da, otuz kişinin tek bir hücreyi ve yatakları paylaşması açıkça uygunsuzdur. Şehir hapishanesindeki aşırı kalabalık 10. maddenin ihlali boyutuna ulaşmıştır. Portekiz hakkındaki Nihai Gözlemlerinde İnsan Hakları Komitesi %22'den fazla yoğunluk olmasıyla ilgili kaygılarını ifade etmiştir.³⁵⁷ Şehir hapishanesindeki aşırı kalabalık zaman zaman %50'nin üzerine çıkmaktadır (Bkz. Yukarıda paragraf 11). STK raporları da başvurunun bu yöndeki iddialarını desteklemektedir (Bkz. Ek 14).

60. Kural 10-21'e aykırı olarak yeterli yatak, kıyafet, gıda ve hijyen olanakları sağlanmamıştır. Kural 22-26'ya aykırı olarak yeterli tıbbi yardım sağlanmamıştır (Komite üyelerinin dikkatine sunulmak üzere Mahpuslara Muameleye İlişkin Asgari Standart Kurallar Ek 45'te sunulmuştur). 61. Uganda hakkındaki Nihai Gözlemlerinde İnsan Hakları Komitesi aşırı kalabalık, gıda eksikliği ve yetersiz hijyen gibi maddi eksikliklerle ilişkili kaygılarını ifade etmiştir.³⁵⁸ Benzer durumlar bu başvuruda da geçerlidir.

62. Nihayet X Devlet'i başvuru gibi geçici tutuklularla hükümlülere birbirinden ayırmamış olmakla, madde 10(2)(a)'yı da açıkça ihlal etmiştir.

Incommunicado Gözaltı

63. Incommunicado gözaltının UMSHS'nin 7. maddesinin ihlali olarak kabul edilmemesi durumunda başvuru, bu durumun UMSHS'nin 10. maddesinin ihlali olarak değerlendirilmesini talep eder. *Arutyunyan v. Özbekistan* vakasında (Başvuru No. 917/2000), iki hafta süreli incommunicado gözaltı, bu uygulamanın tutuklulara yönelik kabul edilemez ve insanlık dışı bir muamele olması nedeniyle 10. maddenin ihlali olarak kabul edilmiştir. Başvurucuyu dört gün boyunca dış dünya ile iletişim kuramaz halde tutmanın makul hiçbir açıklaması bulunmamaktadır. Bu nedenle dört günlük incommunicado gözaltı bu karda 10 maddenin ihlali anlamına gelir.

D. SONUÇ

64. Yukarıdakilerin ışığında başvuru komiteden şu hususların karşılanmasını saygıyla talep eder:

- Taraf Devlet'in, X, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin şu maddelerini ihlal ettiğinin ilan edilmesi: Madde 7, 10 ve bu maddelerle bağlantılı olarak madde 2(3).
 - X'in şu hususları gerçekleştirmek üzere her türlü önlemi almasına hükmedilmesi
- a. Başvurucuya işkence ve kötü muamele edilmesi ile ilişkili tam bir soruşturma yürüterek, bu soruşturmanın sonuçları temelinde, söz konusu muamelenin sorumluları hakkında gerekli tedbirleri almak
 - b. Başvurucunun maruz kaldığı zararlar nedeniyle tam ve yeterli tazminatı ulaşabileceği önlemleri almak.

2006 tarihlidir.

.....

Bay L

Mağdur Vekili

356 Bkz., eg, İHK, *Mukong v. Cameroon* (Comm. No. 458/91), para. 9.3; İHK, *Concluding Observations on the USA*, CCPR/C/79/Add. 50, para. 34.

357 İHK, *Concluding Observations on Portugal*, A/58/40, Vol.1 (2003) 56, para. 83.

358 İHK, *Concluding Observations on Uganda*, (2004) CCPR/C/80/UGA.

EK LİSTESİ

Ek No. / Belge

1. Mağdurun pasaportu
2. Mr L adına hazırlanmış mağdurun temsilcisi olduğunu gösterir yetki belgesi
3. Bayan A tanık ifadesi
4. Bay B tanık ifadesi
5. Bayan C tanık ifadesi
6. Dr. H'nin 13 Ocak 2003 tarihli tıbbi rapor.
7. Başvurucunun baskı altında imzaladığı 27 Eylül 2002 tarihli belge ("itirafname").
8. 1998 tarihli Ulusal Güvenlik ve Kamu Düzeni Yasası fotokopisi.
9. 27 Eylül 2002 tarihli suçlama belgesi fotokopisi
10. Şehir hapisanesi veritabanının başvurunun kabul edildiğine ilişkin 27 Eylül 2002 tarihli kayıtlarının fotokopisi.
11. Hapishane hekiminin 27 Eylül 2002 tarihli muayene raporu.
12. Hapishane makamlarına alternatif tıbbi muayene talebiyle yapılan 28 Eylül 2002 tarihli başvurunun fotokopisi.
13. Hapishane makamlarının tıbbi muayene talebini reddi.
14. Şehir hapisanesi hakkında STK raporu.
15. Bay L'nin hapisanesi makamlarına yaptığı 5 Kasım 2002 tarihli şikâyet.
16. Dr. J'nin 15 Ocak 2003 tarihli psikiyatrik raporu.
17. Dr. K'nin 17 Mart 2003 tarihli psikiyatrik raporu.
18. Dr. J'nin 23 Temmuz 2003 tarihli psikiyatrik raporu.
19. Dr. J'nin 15 Ağustos 2004 tarihli psikiyatrik raporu.
20. Dr. J'nin 15 Ocak 2005 tarihli psikiyatrik raporu.
21. Dr. J'nin 14 Ağustos 2005 tarihli psikiyatrik raporu.
22. Bay L'nin Başsavcıya yaptığı 1 Ekim 2002 tarihli şikâyet.
23. 1990 tarihli Soruşturmalar (İnsan Hakları) Yasası fotokopisi.
24. Başsavcının 5 Haziran 2003 tarihli yanıtı.
25. Bay L'nin Başsavcıya yaptığı 15 Ocak 2003 tarihli şikâyet.
26. Başsavcının 17 Eylül 2003 tarihli yanıtı.
27. Bay L'nin Başsavcı ile görüşmelerine dair günlük notları.
28. Bay L'nin Başsavcıya soruşturmanın aşaması ile ilişkili 7 Ocak 2003 tarihli bilgi edinme başvurusu.
29. Bay L'nin Başsavcıya soruşturmanın aşaması ile ilişkili ve Dr. H, Dr. J ile Dr. K'nin tıbbi ve psikiyatrik raporlarını da içeren 18 Mart 2003 tarihli bilgi edinme başvurusu.
30. Bay L'nin Başsavcıya soruşturmanın aşaması ile ilişkili 17 Nisan 2003 tarihli bilgi edinme başvurusu.
31. Bay L'nin Başsavcıya soruşturmanın aşaması ile ilişkili 20 Haziran 2003 tarihli bilgi edinme başvurusu.
32. Bay L'nin Başsavcıya soruşturmanın aşaması ile ilişkili 30 Ağustos 2003 tarihli bilgi edinme başvurusu.
33. Bay L'nin Başsavcıya soruşturmanın aşaması ile ilişkili 21 Eylül 2003 tarihli bilgi edinme başvurusu.
34. Bay L'nin Başsavcıya soruşturmanın aşaması ile ilişkili 27 Aralık 2003 tarihli bilgi edinme başvurusu.
35. Başsavcılık makamının başvuru ile 15 Mart 2004'te görüşme yapmak için 26 Şubat 2004 tarihli mektubu.
36. Bay L'nin Başsavcıya Bay T ile başvuru arasındaki görüşmenin kayıtlarının verilmesi için yaptığı 17 Mart 2004 tarihli başvuru.
37. Başsavcılık makamının, Başsavcının incelemenin düşürülmesi sonucu bildiren 17 Nisan 2005 tarihli takipsizlik kararı.
38. Bay L'nin Başsavcıya, soruşturmadaki yetersizlik ve gecikmelerle ilgili ve soruşturmanın yeniden başlatılması ile ilgili 19 Nisan 2005 tarihli başvurusu.

39. Bay L'nin Başsavcıya, soruşturmadaki yetersizlik ve gecikmelerle ilgili ve soruşturmanın yeniden başlatılması ile ilgili 23 Haziran 2005 tarihli başvurusu.
40. Başsavcılık makamının, soruşturmanın yeniden açılması talebinin reddine ilişkin 1 Ağustos 2005 tarihli kararı.
41. İstinaf Mahkemesi başvurusu
42. İstinaf Mahkemesi'nin başvurusunun gerekçesiz reddine ilişkin 12 Kasım 2005 tarihli kararı
43. Yüksek Mahkeme başvurusu
44. Yüksek Mahkeme'nin başvurusunun reddine ilişkin 13 Nisan 2005 tarihli kararı
45. Mahpuslara Muameleye İlişkin Asgari Standart Kuralları.

2.3. Diğer Usuller

2.3.1. UMSHS ve İKS Uyarınca Raporlama Usulleri

a) Raporlama Sistemine Genel Bakış

UMSHS ve İKS kapsamındaki yegâne zorunlu izleme mekanizması raporlama sistemidir. Taraf Devlet sözleşmenin kendisi için yürürlüğe girmesinden itibaren bir yıl içerisinde ilk raporunu sunmalı, ardından ilgili Sözleşme veya Komite'nin belirlediği sürelerde periyodik raporlarını göndermelidir. İKS gereği İKK, her dört yılda bir rapor talebinde bulunur.³⁵⁹ Genel bir uygulama olarak da, Nihai Gözlemlerinin sonunda, inceleme altında olan taraf Devlet'in bir sonraki periyodik raporu ne zaman sunacağına ilişkin tarihi belirler. UMSHS söz konusu olduğunda, İKS'de olduğu gibi bir sonraki rapor periyodunun ne zaman olacağına dair bir çerçeve süre belirlenmiş değildir. İHK de, İKK'ye benzer bir uygulama geliştirerek, Nihai Gözlemlerinin sonunda, inceleme altında olan taraf Devlet'in bir sonraki periyodik raporu ne zaman sunacağına ilişkin tarihi belirlemektedir.³⁶⁰ Bu Kural uyarınca raporların genelde dört veya beş yılda bir sunulması gerekir.³⁶¹

Her bir taraf Devlet raporlama süreci dışında, ilk raporun öncesinde veya onunla birlikte, Devlet hakkında coğrafi, demografik, anayasal, siyasal ve hukuki yapı ve benzeri diğer genel bilgileri içeren bir "çekirdek belge" sunmalıdır.³⁶² Aynı

³⁵⁹ İKS, Madde 19, İKK, Usul Kuralları, Kural 65(1).

³⁶⁰ İHK, Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 40. maddesi uyarınca taraf Devletler tarafından sunulacak olan antlaşmaya özgü belgeler için Rehber İlkeler, (2010) UN Doc. CCPR/C/2009/1, para. 12.

³⁶¹ Ne var ki İHK bazı taraf Devletlerden, izleyen periyodik raporu Nihai Gözlemlerin çıkarılmasından 6 yıl sonra sunmalarını istemiştir (bkz., örneğin, *Concluding Observations on Germany*, (2012) UN Doc. CCPR/C/DEU/CO/6, para. 21; ve *Concluding Observations on Portugal*, (2012) UN Doc. CCPR/C/PRT/CO/4, para. 17).

çekirdek belge Birleşmiş Milletler insan hakları mekanizmaları kapsamındaki diğer raporlar için de yeterli olacaktır. Çekirdek belge gerekli olduğunda güncellenmelidir.

Bir Devlet raporu kamusal bir dökümandır ve sözleşme mekanizmalarının web sitesi olan <http://tb.ohchr.org/default.aspx> adresinde erişilebilir durumdadır. Web sitesi aynı zamanda sonraki raporların tarihinin ne olacağını da bildirir. Raporlama sürecinin detayları ile ilişkili olarak İHK³⁶³ ve İKK'nin³⁶⁴ web sitelerini ziyaret edilmesi önerilir.

İlk ülke raporunda taraf Devlet, ilgili sözleşmedeki hakları nasıl uygulayacağını dair bir taslak sunmalıdır. İlgili yasalarının, politikalarının ve uygulamalarının detaylarını vermelidir. Üzerinde herhangi bir değerlendirme yapmadan veya ilgili yasanın nasıl uygulanacağına dair bir bilgi vermeden yalnızca yasanın içeriğinin sunulmuş olması yeterli değildir. Ayrıca uygulamanın eksik veya problemli olduğu alanlar da vurgulanmalıdır.³⁶⁵

Raporun sunulmasının ardından Devlet'i temsilcileri ile ilgili komite arasında raporun içeriği ve ilgili sözleşme ile uygunluk kayıtları gibi meseleler hakkında bir müzakere başlar.

Usul ile ilgili olarak Komite, kendi üyeleri arasından atayacağı ülke raportörü veya daha sonra ileride taraf Devlet rapor oturumunda biraraya gelecek bir ülke rapor hazırlama grubu aracılığıyla, bir mesele listesi [LoI, *list of issues*] taslağı çıkaracak şekilde raporu analiz edecektir.³⁶⁶ Ardından taraf Devlet, LoI taslağına yazılı olarak yanıt verecek ve ayrıca komite ile ilgili raporun değerlendirileceği oturumda karşılıklı etkileşim içerisinde görüşmeler yapmak üzere Cenova'ya bir

362 UN Fact Sheet No. 15, Rev. 1, "Civil and Political Rights: The Human Rights Committee", Erişim: <http://www.ohchr.org/english/about/publications/sheets.htm>, s. 11. Bkz. ayrıca Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 40. maddesi uyarınca taraf Devletler tarafından sunulacak olan anlaşmaya özgü belgeler için Rehber İlkeler, (2010) UN Doc. CCPR/C/2009/1.

363 <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CCPR/Pages/CCPRIndex.aspx>.

364 <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CAT/Pages/CATIndex.aspx>.

365 Bkz. UN Fact Sheet No. 15, Rev. 1, "Civil and Political Rights: The Human Rights Committee", pp. 10–12, rapor nasıl hazırlanır ile ilgili olarak; Erişim: <http://www.ohchr.org/english/about/publications/sheets.htm>. Bkz. ayrıca Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 40. maddesi uyarınca taraf Devletler tarafından sunulacak olan anlaşmaya özgü belgeler için Rehber İlkeler, (2010) UN Doc. CCPR/C/2009/1.

366 Bkz. İKK, Information for Civil Society Organisations and National Human Rights Institutions (NHRIs), Erişim: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CAT/Pages/NGOsNHRIs.aspx>; İHK ile ilgili olarak, bkz. CCPR Centre, "NGO Guidelines on the Reporting Process of the UN Human Rights Committee" (İngilizce, Fransızca ve İspanyolca sürümleri mevcuttur, buradan itibaren "NGO Guidelines on the Reporting Process") (2010), Erişim: <http://www.ccprcentre.org/publication/ngo-guidelines-on-the-reporting-process-of-the-un-human-rights-committee/>.

delegasyon gönderecektir. Taraf Devlet raporunun ele alınacağı oturumdan önce bir *Lol* oluşturulması, bir yandan Komite'ye belli konularla ilişkili aydınlatma ve güncelleme isteme imkânı tanıma; öte taraftan taraf Devlet için de, Komite'nin özellikle ilgilendiği hususların *Lol*'de belirtilmiş olduğu göz önüne alındığında, Komite ile yapılacak müzakerelere hazırlanırken süre kazandırma ve kılavuzluk etme işlevi görmektedir. Değerlendirme süreci içerisinde Komite üyeleri, diğer sözleşme mekanizmalarından ve Birleşmiş Milletler sisteminin özel usullerinden kaynaklanan bilgileri de kullanırlar. Ayrıca STK'ler de dahil olmak üzere, ulusal insan hakları kurumları ve bölgesel insan hakları mekanizmaları gibi diğer bilgi kaynaklarını da kullanırlar.

Sivil toplum kuruluşları taraf Devlet'in raporunun değerlendirilmesinden önce, yazılı bilgilendirme yapmak üzere davet edilirler. *Lol* hakkındaki talepler, *Lol*'un kabul edileceği oturumun başlamasından birkaç hafta önce iletilmiş olmalıdır. Bu nedenle sivil toplum kuruluşlarının yapacakları sunumlara ilişkin tarihleri kaçırmamak için, ilgili Komite'nin web sitesini kontrol etmekte fayda vardır. Bir şüphe halinde, İnsan Hakları Komitesi'nin³⁶⁷ veya İKK'nin³⁶⁸ web sitelerinin ziyaret edilmesi veya Sekreterlikleri ile temas edilmesi önerilir (Ayrıca bkz. Bölüm 2.3.1(c)).

İnsan Hakları Komitesi Sekreterliği:

Human Rights Committee (CCPR)

Human Rights Treaties Division (HRTD)

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR)

Palais Wilson - 52, rue des P.quis

CH-1201 Geneva, Switzerland

Mektup adresi

UNOG-OHCHR

CH-1211 Geneva 10, Switzerland

Tel.: + 41 22 917 92 61

Fax: + 41 22 917 90 08

Email: ccpr@ohchr.org

İşkenceye Karşı Komite Sekreterliği:

Committee Against Torture (CAT)

367 <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CCPR/Pages/CCPRIndex.aspx>.
368 <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CAT/Pages/CATIndex.aspx>.

Human Rights Treaties Division (HRTD)
Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR)
Palais Wilson - 52, rue des P.quis
CH-1201 Geneva, Switzerland

Mektup adresi
UNOG-OHCHR
CH-1211 Geneva 10, Switzerland
Tel.: + 41 22 917 97 06
Fax: + 41 22 917 90 08
Email: cat@ohchr.org

Raporun değerlendirildiği oturumun sonunda Komite, ilgili taraf Devlet'e ilişkin Nihai Gözlemlerini belirleyecektir. Söz konusu nihai gözlemler çeşitli kısımları ayrılmıştır: Giriş, Olumlu Yönler ve Öncelikli İlgili Alanları ve Öneriler.

Nihai Gözlemler ve özellikle Öncelikli İlgili Alanları ile Öneriler kısımları, ilgili Komite tarafından daha sonra "takip" edilecektir. Yani takip Özel Raportörü olarak atanmış olan bir Komite üyesi, bu önerilerin nasıl uygulanacağını ve öncelikli ilgi alanlarına nasıl ele alınması gerektiği ile ilişkili olarak ilgili Devlet ile görüşmeler yürütecektir. Takibe ilişkin bilgiler de, sözleşme mekanizmalarının web sitelerinde erişilebilir durumdadır. Takip süreci Bölüm 2.4.1(a)'da ele alınmıştır.

Nihai Gözlemler, bir sonraki raporda odaklanacak alanların hangileri olduğuna da işaret eder. Periyodik raporlar, Sözleşme'de düzenlenen her bir hakkı, ilk raporda olduğu gibi detaylı bir şekilde ele almak zorunda değildir. Ancak raporlar arasındaki önemli farklılıklar açıklanmalıdır.³⁶⁹ Yani taraf Devlet ilk raporunun ardından gelen periyodik raporlarında "Komitenin bir önceki Nihai Gözlemlerinde dikkat çektiği meseleler ile bir önceki rapordan sonra ortaya çıkan önemli gelişmelere" odaklanmalıdır.³⁷⁰

Aşağıda Bölüm 2.3.1(b)'de açıklandığı üzere, raporlama sisteminin daha basit ve odaklanmış raporlarına usulleri benimsenmek suretiyle, etkisini artırma amacı taşıyan bir reform gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu yenilikler çerçevesinde, daha evvel ifade edilen Lol, yeni raporlama usulünü kabul etmiş olan taraf Devletlere, taraf Devlet'in raporunun değerlendirilmesinden önce iletilmeyecektir.

Devlet raporlama döngüsü şu şekildedir:

369 UN Fact Sheet No. 15, Rev. 1, "Civil and Political Rights: The Human Rights Committee", s. 11.
370 *Ibid.*, s. 15.

- Devlet raporunu ilgili Komite'ye sunar.
- Komite ile devlet temsilcileri arasında bir görüşme planı hazırlanır.
- Raporun değerlendirilmesi öncesi Lol kabul edilir ve taraf Devlet'e iletilir.
- Komite üyeleri Devlet'e ilişkin olarak STK'ler gibi diğer kaynaklardan da bilgi alır.
- Komite ve taraf Devlet temsilcileri, taraf Devlet'in değerlendirildiği genel oturumda raporun içeriği hakkında yapıcı bir müzakere yürütürler.
- Komiser rapor ve müzakereler hakkındaki Nihai Gözlemlerini tespit eder.
- Nihai Gözlemler ve özellikle de Gözlemlerde ifade edilen öncelikli alanlar, ilgili Komite tarafından takibe alınır. Taraf Devlet öncelikle ilgi alanları ve öneriler ile ilgili olarak, Nihai Gözlemlerin açıklanmasını izleyen bir yıl içerisinde takip bilgisi hazırlar. Sivil toplum kuruluşları da takiple ilişkili olarak tespitlerini sunmaya teşvik edilirler.
- Eğer gerekliyse komite ile taraf Devlet arasında takip müzakereleri devam eder.
- Raporlama öncesi *Lol* [LolPR, list of issues prior to reporting] ilgili periyodik raporlama sunulmadan önce taraf Devlet'e iletilir (Bkz. Aşağıdaki Bölüm).
- Taraf Devletler bir sonraki raporlarını (*LolPR*'ye yanıt) Komite'nin talep ettiği şekilde yeniden sunarlar ve süreç yeniden başlar.

İstisnai olarak Komite, ilgili Devlet'te herhangi bir şekilde bir insan hakları krizi yaşandığını düşünürse, acil rapor talebinde bulunabilir.³⁷¹ İKK'nin Suriye ile yakın zamanlı uygulamasındaki durum budur. Ne var ki Devlet, talep edilen özel raporu sunamamış ve bir rapor olmaksızın değerlendirmeye alınmıştır.³⁷² Ayrıca Komitelerden herhangi biri, Nihai Gözlemlerin takip sürecinin bir parçası olarak, raporun daha erken sunulmasını da isteyebilir.

b) Raporlama Sistemi Reformu

İKK ile İHK'nin raporlama sistemleri, hantal yapıları nedeniyle son on yılda çokça eleştirinin konusu olmuştur. Önemli meselelerden bir tanesi, geciken çok sayıda raporun varlığına rağmen, bir raporun sunulması ile değerlendirilmesi arasında genellikle dikkat çekecek kadar uzun bir aralık bulunmasıdır. Komitelerin yarı zamanlı çalışma usulleri, raporlara zamanında yanıt verecek kadar yeterli bir süre ayırmalarına engel olmaktadır. Raporun sunulması ile müzakerenin gerçekleşeceği

371 Bkz. İKS, Madde 19(1); bkz. ayrıca Joseph S., "New Procedures concerning the Human Rights Committee's Examination of State Reports", (1995) 13, *Netherlands Quarterly on Human Rights*, s. 5, ss. 13-23.

372 *Concluding Observations on the Syrian Arab Republic in the absence of a report*, (2012) UN Doc. CAT/C/SYR/CO/1/Add.2.

zaman aralığı nedeniyle, Devletlerden genellikle müzakereler başlamadan önce güncellenmiş bilgi talep edilmektedir.

Bu nedenle raporlama süreci son yıllarda ciddi bir reforma konu edilmiştir. İHK ile İKK, yeni usuller yaratmak ve işleme yöntemlerini sürekli geliştirmek yönünde ciddi beceri göstermişlerdir. Bazı Devletlerin kronikleşen rapor sunmama problemi karşısında Komiteler, Devlet'in ilgili sözleşme kapsamındaki insan hakları sicillerini, rapor olmaksızın da değerlendirebileceklerine hükmetmişlerdir.³⁷³ Ne var ki bu durum, gecikmelere ve ilk raporlama sürecine ilişkin güvensizliğe karşılık vermekten uzaktır. Bu durum karşısında İKK, 2007'deki 38. Genel Kurulunda, meseleler listesinin raporlama öncesinde (*LolPR*) Komite tarafından hazırlanarak, periyodik raporlamasını sunmazdan evvel taraf Devlet'e iletilmesini içeren yeni bir opsiyonel raporlama usulü kabul etmiştir.³⁷⁴ Taraf Devlet'in bu *LolPR*'ye vereceği yanıtlar, taraf Devlet'in periyodik raporunu oluşturacaktır. Bu usul, "taraf Devletlerin daha odaklanmış raporlar hazırlayıp, bunları zamanında sunmalarına" yardımcı olmak üzere geliştirilmiştir.³⁷⁵ Meseleler listesi, Devlet'in raporlama tarihinden en az bir yıl önce iletilecektir ve Komite yeni usule göre sunulmuş raporlara, önceki süreçlerle ilgili uzun gecikmelerden kaçınmak için öncelik verecektir. Rapor sunulduktan sonra Komite, bir gecikme halinde yeni bilgi talebinde bulunamayacaktır. Yeni usulde, taraf Devlet'in sunduğu odaklanmış raporun, 2007 öncesindeki raporlama usulündeki standart devlet raporu ve *Lol*'e yanıtlar yerine geçtiğine dikkat edilmelidir.³⁷⁶

İşkenceye karşı komiteye 2009 ile 2012 yılları arasında rapor sunan yetmi beş Devlet'ten elli beşi yeni opsiyonel raporlama usulünü kabul etmiş; üç tanesi reddetmiş ve on yedisi yanıt vermemiştir.³⁷⁷ Bu durum, usulün taraf Devletler tarafından desteklendiğini göstermektedir.

İKK'nin, opsiyonel raporlama usulünü kabul eden ve dolayısıyla *LolPR* temelinde raporlarını hazırlayan taraf devletler için, Devlet'in periyodik raporlaması değerlendirilmezden önce *Lol* hazırlamaya ve iletmeye son vereceği ifade edilmelidir.

373 İHK, Genel Yorum No. 30, para. 4(b).

374 İKK, "Status of the Optional Reporting Procedure of the Committee Against Torture and Proposals for its Revision", (2011) UN Doc. CAT/C/47/2.

375 İKK, *Overview of the working methods*, Bölüm. V, Erişim: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CAT/Pages/WorkingMethods.aspx>.

376 Bkz. İKK, *Information for Civil Society Organisations and National Human Rights Institutions* (NHRIs), "Written Information for LOIs and LOIPR", Erişim <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CAT/Pages/NGOsNHRIs.aspx>; CCPR Centre, *NGO Guidelines on the Reporting Process*, s. 13, Erişim: http://ccprcentre.org/doc/CCPR/Handbook/CCPR_Guidelines%20for%20NGOs_en.pdf.

377 İKK, "Status of the Optional Reporting Procedure of the Committee Against Torture and Proposals for its Revision", (2011) UN Doc. CAT/C/47/2, para 18.

STK'ler de *LoIPR*'nin kabulünden önce yazılı bilgilendirme sunabilirler. Bu sunumlar, kabul edilecekleri oturumun başlamasından iki ay önce İKK Sekreterliğine ulaşmış olmalıdır.³⁷⁸

2009'da 97. Genel Kurulu'nda İHK de, devlet raporlarının taslaklarının hazırlanmasında rehberlik edecek *LoIPR* içeren, benzer bir yeni opsiyonel raporlama usulü kabul etmiştir.³⁷⁹ Raporların, sunumlarını takip eden en fazla bir yıllık süre içerisinde değerlendirilmiş olmaları hususiyetiyle, usul, büyük oranda İKK'ninki ile aynıdır.³⁸⁰ İHK tarafından tasarlanan *LoIPR* formatı iki kısımdan oluşmaktadır:

(a) "Sözleşmenin uygulanmasına ilişkin yeni düzenlemeler ve gelişmeler de dahil olmak üzere, ulusal insan hakları durumu hakkında genel bilgi" üzerine standart paragraflardan oluşan bir ilk kısım. Bu kısım, taraf Devlet'e ilgili pozitif gelişmeleri vurgulama imkânı da tanyacaktır.

(b) Soruların, ilgili taraf Devlet'teki duruma bağlı olarak özel hususları, özellikle de son nihai gözlemlerdeki taraf Devlet'e yönelik önerileri olduğu kadar, Devlet tarafından sunulan takip bilgilerini de vurgulayacak şekilde, standart meseleler listesindeki düzenleme kümelerine göre toplandığı ikinci bir kısım.³⁸¹

İHK, bu yeni usul kapsamında, 24 *LoIPR* kabul etmiştir.³⁸²

Her iki Komite'nin de benimsediği yeni opsiyonel usulünün, Komitelere, raporlamanın çok uzağına düşmüş veya henüz ilk raporlarını sunmuş Devletlerle daha yakın ilişki kurabilme ve daha hızlı, daha odaklanmış bir raporlama döngüsü oluşturabilme imkânı sağlaması umulmaktadır.³⁸³

Sivil toplum kuruluşlarının da, ilgili *LoIPR*'nin kabul edileceği oturumdan genellikle on hafta kadar önce, *LoIPR* hazırlığı yapan Komite'ye yazılı bilgilendirme yapmaları teşvik edilmektedir.

378 Bkz. İKK, "Information for Civil Society Organizations and NHRIs", Erişim: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CAT/Pages/NGOsNHRIs.aspx>.

379 İHK, "Focused reports based on replies to lists of issues prior to reporting (LOIPR): Implementation of the new optional reporting procedure", (2010) UN Doc. CCPR/C/99/4.

380 *Ibid.*, para. 3.

381 *Ibid.*, para. 11.

382 *Access to the LOIPRs in HRC*, "Simplified Reporting Procedure", Erişim: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/OptionalReporting.aspx?TreatyID=8&Lang=En

383 İHK, "Focused reports based on replies to lists of issues prior to reporting (LOIPR): Implementation of the new optional reporting procedure", (2010) UN Doc. CCPR/C/99/4, para. 4.

c) Raporlama Usulünün İşkence Mağdurları Tarafından ve Onlar Lehine Kullanımı

Komiteler, taraf Devletlerle raporları üzerine müzakere ederken, farklı bilgi kaynaklarını kullanırlar. Elbette Komitelerin bunu raporlama sisteminin bütünlüğünü ve güvenilirliğini ayakta tutacak şekilde gerçekleştirmeleri önemlidir. Bir Devlet'in insan hakları siciline ilişkin tek bilgi kaynağının o Devlet'in kendisi olması, büyük bir tatminsizlik nedenidir.

Kişiler ve gruplar raporlama sistemini, ilgili komitenin dikkatini bir Devlet'teki işkence ve kötü muamele örneklerine çekmek üzere kullanabilirler. Bireysel şikâyet mekanizması yerine raporlama sisteminin kullanımının tercih edilmesinin çok sayıda nedeni vardır:

- İlgili devlet belli bir sözleşme ile ilişkili bireysel şikâyet mekanizmasını kabul etmemiş olabilir (Bkz. Bölüm 1.3.2., 1.5.2. *Ve Tablo 1*).
- Kişi, bireysel şikâyet başvurulabilirlik kriterlerini karşılayamıyor olabilir (Bkz. Bölüm 2.1.1.).
- Raporlama sistemi, bir mekanizmadan çıkan uluslararası kararlarının sistematik olarak uygulanmaması ve tazmin ile telafi mekanizmalarının eksikliğinin gündeme getirilmesi için kullanılabilir.

Belki de en önemlisi, bireysel şikâyet sisteminin bireysel düzeydeki kötü muamelelere yönelik olması ve geniş çaplı insan hakları ihlallerini göstermek için çok elverişli olmamasıdır. Raporlama süreci, büyük ölçekli veya sistematik insan hakları ihlalleri ile ilişkili olarak daha geniş bilgi sunma imkânı tanımaktadır. Örneğin belli bir etnik gruptan insanların cezaevinde yüksek intihar oranlarına sahip olması, bu grup mensubu olan tekil bir kişinin insan hakları ihlaline maruz kaldığını gösteremeyebilir. Ancak bu grup mensuplarına, cezaevlerinde yapılan muamele ile ilişkili sistematik bir problemin bulunduğuyla ilişkin kanıt oluşturacaktır.

Şu ana kadar değindiğimiz, Komitelere *LolPR* ile *Lol*'lerin kabul edilmesinden önce yazılı bilgilendirme yapma usulü dışında, *STK*'ler taraf Devlet'in raporlarının değerlendirilmesinden önce raporlar sunmaları için de teşvik edilmektedirler (*Lol*'lerin kabulünden sonra). Bu bilgiler, oturumun başlamasından en az iki hafta önce ilgili Komite'ye ulaştırılmış olmalıdır.³⁸⁴

384 Bkz. İKK, *Information for Civil Society Organisations and National Human Rights Institutions* (NHRIs), Bölüm. 2, Erişim: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CAT/Pages/NGOsNHRIs.aspx>; İHK genelde *STK*'lere bilgi sunmaları için en baştan üç hafta süre tanıır.

Bir Komite'yi aşım bilgilendirme ile boğmamak önemlidir. Komite üyeleri yarı-zaman temelinde çalışmaktadırlar ve büyük miktarda bilgi içeren belgeleri okuyabilecek zamana sahip olamayabilirler. İdeal olarak sivil toplum kuruluşları, çakışma ve yinelemeleri engellemek adına, bilgilendirme yaparken, birbirleriyle işbirliği yapmalıdırlar. Esasen STK'ler, genellikle Devlet raporu ile aynı formata sahip veya İHK ya da İKK'nin LolPR'de ele aldığı meselelerin hepsine veya bazılarına yanıt verecek şekilde, ortak alternatif veya "gölge" raporlar sunmaya teşvik edilmektedirler. Bu tür veriler, Komite'nin elindeki bilgileri düzene sokmasını sağlar; ayrıca hazırlığına birden fazla grup katıldığı için güvenilirliğini artırır.³⁸⁵

Komite'ye sunulan bilgilerin kamusal olduğu varsayılır; dolayısıyla verilen bilgilerin gizli kalması isteniyorsa Komite bu hususta uyarılmalıdır. STK'lerin ve diğer devlet dışı ilgili tarafların yaptıkları sunumlar, resmi Birleşmiş Milletler belgesi olarak kabul edilmemektedir. Dolayısıyla Birleşmiş Milletler tarafından çevirisi yapılmayacaktır.³⁸⁶ Bir elektronik kopya ve çok sayıda basılı kopya sunumlar ile birlikte gönderilmelidir,³⁸⁷ çünkü sekreterliğin STK materyallerini yeniden basacak bir kapasitesi bulunmamaktadır.³⁸⁸

Her iki Komite de, taraf Devlet'in delegasyonu ile taraf Devlet raporunun değerlendirildiği interaktif müzakere öncesinde yazılı bilgi sunmuş olan STK'lerle toplantı yapma imkânını öngörmektedir. Bu tür toplantılar kapalıdır, yani yalnızca Komite üyeleri ile STK'lerin dahil olup katılmalarına izin verilir. STK'ler kısa bilgilendirmeler yapabilir ve Komite üyelerini temel bilgi ve Öneri alanları ile ilişkili dikkatlerini çekmek üzere sözel sunumlar gerçekleştirebilir;³⁸⁹ özel toplantılarda STK'ler zaten sunmuş oldukları yazılı bilgileri tekrar etmemeli, fakat en önemli hususlarla ilişkili vurgularını dile getirmeli ve güncel bilgileri sunmalıdırlar. Ayrıca devlet ile gerçekleştirilen müzakereler kamuya açık olduğu için, dinleyici olarak katılmaları da mümkündür. Resmî müzakereler esnasında STK'lerin müdahil olma hakları bulunmamaktadır. STK temsilcilerinin

385 UN Fact Sheet No. 15, Rev. 1, p. 12. Bkz. ayrıca Office of the UN High Commissioner for Human Rights, "Working with the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights: A Handbook for Civil Society" (2008), HR/PUB/06/10/Rev.1, s. 49.

386 Office of the UN High Commissioner for Human Rights, "Working with the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights: A Handbook for Civil Society" (2008), HR/PUB/06/10/Rev.1, s. 50.

387 Şu linkten yapılabilir: <https://ngoreg.ohchr.org/Account/Login?ReturnUrl=%2FWrittenStatementRegistration%2FHome>.

388 Office of the UN High Commissioner for Human Rights, "Working with the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights: A Handbook for Civil Society" (2008), HR/PUB/06/10/Rev.1, s. 51.

389 Ayrıca, Komite oturumlarındaki aralar sırasında Komite üyeleriyle gayri resmi brifingler için fırsat bulunabilir.

İlgili sekreterlik tarafından akredite edilerek toplantı veya müzakere öncesinde kayıt listesine alınacakları da belirtilmelidir.³⁹⁰

Raporlama süreci uyarınca bilgi sunumunda bulunan organizasyonların şunları yapması önerilir:³⁹¹

- Raporların kaydını tutun.
- Bilgileri, Komite üyelerinin bunları içselleştirecekleri süreci de düşünerek zamanında sunun.
- Açık, güvenilir, belirgin ve net bilgiler sunun.
- Eğer gerekliyse, Devlet'in çekirdek belgesini destekleyecek, ilgili bağlamsal arka plan bilgisi verin.
- Sunulan bilgilendirmeyi, sözleşmenin hükümlerine ve/veya LolPR'ye ve/veya tematik meselelere göre yapılandırın.
- Eğer rapor Fransızca veya İspanyolca yazıldıysa, Komite üyeleri arasında önde gelen dil olarak, başlangıcında İngilizce olarak temel önerilerin listesini de içerecek şekilde, 1 ilâ 3 sayfa civarında bir yönetici özeti yazılması tavsiye edilir.
- Komite'nin önceki Nihai Özlemlerine ve eğer bir ilişkisi varsa bölgesel insan hakları mekanizmaları ile Birleşmiş Milletler'in diğer sözleşmeye dayalı veya özel usullerinin raporlarına ve kararlarına atıf yapın.
- Eğer bir ilişkisi varsa taraf Devlet'e karşı, Komite veya diğer başka bir uluslararası insan hakları mekanizması nezdinde yapılan bireysel şikâyete atıf yapın.
- Ancak bu bilgilendirmede, eğer vakalar halihazırda kamusal alana yansımadya veya mağdur veya ailelerinin rızası söz konusu değilse mağdurların isimleri belirtilmelidir.
- Devlet raporuna ilişkin değerlendirmeler yapın ve ilgili mesele ve önerileri de içerecek şekilde önemli ilave bilgiler sunun. Devlet'in her bir iddiasına karşılık vermeyin, yalnızca önemli meselelere odaklanın.
- Somut örnekler ve istatistikler kullanın.
- Komitenin taraf devlet temsilcilerine sorabilecekleri örnek sorular önerin.
- Taraf Devlet'in kendisine geliştirebileceği yapıcı tavsiye ve/veya önerilerde bulunun.

390 Bkz. İKK, Information for Civil Society Organisations and National Human Rights Institutions (NHRIs): <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CAT/Pages/NGOsNHRIs.aspx>; İHK öncesi STK brifingleri ile daha ayrıntılı bilgi için bkz. CCPR Centre, *NGO Guidelines on the Reporting Process*, ss. 17–18, Erişim: http://ccprcentre.org/doc/CCPR/Handbook/CCPR_Guidelines%20for%20NGOs_en.pdf.

391 Giffard (2000), ss. 72–75. İHK hakkında daha detaylı rehberlik için bkz. CCPR Centre, *NGO Guidelines on the Reporting Process*, Erişim: http://ccprcentre.org/doc/CCPR/Handbook/CCPR_Guidelines%20for%20NGOs_en.pdf. STK, İKK ilişkisi için bkz: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CAT/Pages/NGOsNHRIs.aspx>.

Daha fazla bilgiye ve bilgili Komite ile nasıl temas edilebileceğine ilişkin yardıma ulaşabilmek için, İHK veya İKK'nin websitesilerinin ziyaret edilmesi ve/veya Komite Sekreterlikleri ile iletişime geçilmesi önerilir. Komiteler ile düzenli olarak çalışan örgütler Örneğin İşkenceye Karşı Dünya Örgütü [*World Organisation Against Torture*] pratik bilgiler ve alternatif raporların nasıl sunulacağına ilişkin daha ayrıntılı rehberlik veya İHK ile İKK'nin güvenilir STK bilgilendirmeleri temelinde önerilerde bulunmasını sağlayacak usullerin neler olduğu hakkında yöntemler sunabilirler.

2.3.2. İKK Soruşturma Usulü

İşkenceye Karşı Sözleşme'nin 20. maddesi, İKK'ye (bu Bölümde artık "Komite" olarak anılacaktır), bir Devlet'te sistematik işkence uygulandığı şeklinde bilgiler ulaşması durumunda harekete geçirilebilecek bir denetim mekanizması olarak işlemektedir. İşkenceye Karşı Komite "sistematik işkence uygulaması" ile ilgili olarak şu tanımları kabul etmiştir:

"Rapor edilen işkence vakaları, belli bir yer veya zamanı işaret etmeyip, söz konusu ülke topraklarının en azından bir kısmında alışkanlık, yaygınlık ve kasıt içerecek şekilde ortaya çıktığı açık olarak görülebiliyorsa, Komite işkencenin sistematik olarak uygulandığını değerlendirir. İşkence hükümetin doğrudan niyeti bu olmasa dahi sistematik bir karakter kazanmış olabilir. Hükümetin kontrol altına almakta zorlandığı faktörlerin bir sonucu olabilir. İşkencenin varlığı merkezi hükümet tarafından belirlenen politikalar ile bunların yerel idareler tarafından uygulanması arasındaki uyumsuzluğu gösteriyor da olabilir. Pratikte işkencenin kullanılacağı bir alan bırakan yetersiz yasalar da, bu uygulamanın sistematik niteliğine katkı yapmış olabilir".³⁹²

20. maddeyi kullanmak isteyen kişiler, delil ve bilgileri, meseleyi Komite önüne getirecek olan Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine sunmalıdırlar.³⁹³ Bu tür bilgiler, Komite tarafından değerlendirilebilmesi için, belli bazı kriterleri karşılamalıdır. İlk olarak, söz konusu Devlet, Komite'nin 20. madde uyarınca kendisine sunulan bilgilere yönelik harekete geçmesi için yetkili olduğunu kabul etmiş olmalıdır. 28(1). madde uyarınca taraf Devletler, Komite'nin bu anlamdaki yetkisini, sözleşmenin kabul edildiği veya yürürlüğe girdiği tarihte reddedebilirler. 28(2). madde uyarınca, başlangıçta Komite'nin yetkisini kabul etmemiş olan Devletler, daha sonra bu yetkiyi kabul edebilirler. İkincisi, sunulan bilgi güvenilir olmalı, sağlam temellere dayanmalıdır ve söz konusu Devlet'te sistematik işkence uygulamasının varlığını gösterebilmelidir.³⁹⁴

392 "Summary account of the results of the proceedings concerning the inquiry on Turkey", (1993) UN Doc. A/48/44/ADD.1 (Inquiry under Madde 20), para. 39.

393 İKK, Usul Kuralları, Kural 75(1).

394 *Ibid.*, Kural 82(1).

a) Bilgi Toplanması

20. madde soruşturmaları, şüphe altındaki Devlet'in tam rızası ve işbirliği ile gerçekleştirilmelidir. Komite, elde edilen bilgilerin gerekli kriterleri karşıladığına karar verdikten sonra, bunları soruşturma altındaki Devlet'e ileterek, Devlet'i yanıt vermeye davet edecektir. Komite ayrıca, elde ettiği bilgilerin iyi bir şekilde değerlendirilebilmesi için yeni bilgilere ihtiyaç duyulduğuna da karar verebilir. Bu durumda, Devlet'ten, hükümet içi ve dışı örgütlerden veya diğer ilgili taraflardan ek bilgi talebinde bulunacaktır.³⁹⁵ Yeterli bilgi toplandıktan sonra komite bağımsız bir soruşturmanın gerekli olup olmadığına karar verecektir.

b) Bağımsız bir Soruşturma

Bağımsız soruşturmalar İşkenceye Karşı Komite'nin üyelerinden biri veya daha fazlası tarafından yürütülür. Devlet bu kararlar ilişkili olarak bilgilendirilecek ve diğer bilgilendirme hususları ile ilgili yardımcı olmaya davet edilecektir. Komite ayrıca üyelerinden bazılarının sahada araştırma yapmak, bazı mahpuslarla görüşmek ve gözaltı mekânlarını incelemek üzere Devlet'e ziyarette bulunmaları için izin isteyebilir.³⁹⁶ Bu amaçla tayin edilmiş olan üyeler "taraf Devlet'ten tanıklara ve komitenin tayin ettiği üyelere ulaşmak isteyen diğer bireylere bir engel çıkartılmasının ve bu kişilere veya ailelerine yönelik bir misilleme yapılmamasının güvence altına alınması için talepte bulunmalıydılar".³⁹⁷ Bir Devlet'in topraklarına yapılacak ziyaret, ancak ilgili Devlet'in rızası ile gerçekleştirilebilir. Soruşturmanın sonucunda Komite delilleri değerlendirerek, Devlet'in bu durumu nasıl iyileştireceğine ilişkin tavsiyelerde bulunacak ve yorumlar yapacaktır. Ardından Devlet elde edilen bulgulara yanıt vermeye ve bu meseleyle ilişkili nasıl bir yöntem izleyeceği konusunda Komite'yi bilgilendirmeye davet edilir.³⁹⁸

c) Gizlilik

Komite Usul Kuralları No. 78 uyarınca, soruşturmanın kendisi ve elde edilen bulgular gizlidir. Bu gizlilik kuralı herhangi ilgili bir belge, toplantı veya usul için de geçerlidir. Fakat Komite, madde 20(5) kapsamındaki kamuya açık yıllık raporunda, bulgularına ilişkin bir özet sunmayı tercih edebilir.³⁹⁹

395 *Ibid.*, Kural 82(4).

396 *Ibid.*, Kural 86.

397 *Ibid.*, Kural 87(2).

398 *Ibid.*, Kural 89(2).

399 *Ibid.*, Kural 90(1).

d) Usulün Eleştirisi

Madde 20'nin işleyişindeki gizlilik ve ülke topraklarına yapılacak ziyaretler için bir rızanın gerekiyor olması, yorumcular tarafında eleştiriye tabi tutulmuş, bu kuralların usulün etkililiğini düşüreceği ileri sürülmüştür. Bu düzenlemeler söz konusu Devlet'in egemenliğini korumaya yönelikse de, insan haklarının korunması ve işkencenin ortadan kaldırılması uğruna öyle olup olmaması gerektiği tartışılabilir.⁴⁰⁰

e) 20. Madde Soruşturması için Bilgi Sunmak

Bir 20. madde soruşturması başlatabilmek üzere bilgi sunan bireyler veya örgütler, bir Devlet'te sistematik işkence uygulamasının muhtemel varlığına ilişkin güvenilir bilgilere sahip olmalıdırlar: Bu bilgiler, işkencenin "alışkanlık haline gelmiş, yaygın ve kasıtlı" olduğunu ve "söz konusu ülke topraklarının en azından bir kısmında" ortaya çıktığını göstermelidir.⁴⁰¹ Tek tek işkence örneklerine dair bilgi sunmak yeterli değildir; bununla birlikte çok sayıda somut işkence örneği vermek önemlidir. Örneğin Peru'da sistematik işkence uygulanması hakkındaki soruşturmasında İşkenceye Karşı Komite, Ağustos 1988 ile Aralık 1997 döneminde sayıları 517'ye ulaşan şikâyet başvurusuna ulaşmıştır. Şikâyetlerin özetleri bunun üzerine hükümete yollanmış ve bilgi talebinde bulunulmuştur.⁴⁰²

Ayrıca birey veya örgüt, Devlet hakkında, eğer söz konusu ise etnik çatışma veya ayrımcılığa ilişkin tarihsel bilgiler ve mevcut yasaların, kurumsal işleyişin ve uygulamaların yetersizliği gibi önemli arka plan bilgisini de sunmalıdır.⁴⁰³

Bir soruşturmanın ilerleyebilmesi için Komite'ye ilgili üyelerinin ziyaret edebilecekleri mekânlar ve temas edebilecekleri; hükümet yetkilileri, işkence mağdurları, tutuklular, hukukçular veya sivil toplum kuruluşları gibi kişiler hakkında da öneriler sunulmalıdır.⁴⁰⁴ Soruşturma ekibniyle yapılan görüşmelerde, olaylar kısa ve öz bir şekilde ayrıca apolitik bir içerikle anlatılmalı; eğer mümkünse, ilgili belgelerin mevcut kopyaları verilmelidir. Zaman kaybetmemek adına, önemli hususlar öncelikle belirtilmelidir. Yüz yüze görüşmede süre kısıtı

400 Örneğin, Ahcene Boulesbaa şunları söylüyor: "Veto yetkileri olduğu için, işkenceyi uygulayan Devletlerin Komite'nin alkoyma yerlerinin denetlenmesine ve işkence gördüğü iddia edilen mahpusların koşullarının incelemesi izin vermesi pek olası değildir... Bu nedenle, Komite'nin işkencenin gerçekleşip gerçekleşmediğini tespit etmek için ihtiyaç duydukları kanıtlara erişimi reddedilmiştir", Boulesbaa, A., *The UN Convention on Torture and the Prospects for Enforcement*, Martinus Nijhoff Publishers (1999), s. 265.

401 Giffard (2000), s. 98.

402 İKK, *Inquiry under Madde 20*, (2001) UN Doc. A/56/44 (SUPP), para. 153.

403 Giffard (2000), s. 98.

404 *Ibid.*, ss. 74-75.

nedeniyle dile getirilemeyecek olsa bile, tüm hususların kapsandığından emin olabilmek adına, yazılı bir belge de hazırlanmalıdır.⁴⁰⁵

f) Uygulamada 20. Madde

Kuruluşundan bugüne İşkenceye Karşı Komite sekiz soruşturma yürütmüştür; en yenisi Nepal'deki sistematik işkence uygulaması iddiaları ile ilişkili olmaktadır.⁴⁰⁶

İşkenceye Karşı Komite, İşkence Özel Raportörü ve STK'lerden gelen Nepal'de yaygın işkence kullanımı ve geniş çaplı cezasızlık koşulları ile ilgili iddiaları ciddiye alan Komite, 30 Kasım 2009 tarihinde soruşturma başlatma kararını taraf Devlet'e iletmış; taraf Devlet'i komite ile işbirliği yapmaya ve tayin edilen üyelerinin Nepal'e yapacağı ziyaretler için tarih tespit etmeye davet etmiştir. Nepal izin vermediği için, taraf Devlet'e yapılacak ziyaret girişimleri sonuçsuz kalmıştır. Yine de İşkenceye Karşı Komite, soruşturmasını sürdürmeye karar vermiş ve 20. madde uyarınca, 31 Mayıs 2011 tarihinde Nepal raporunu kabul etmiştir. Ardından taraf Devlet'i bulguları ve tavsiyeleri ile ilişkili alınan önlemler hakkında kendisini bilgilendirmeye davet etmiştir. Yorumları aldıktan sonra taraf Devlet, kendi değerlendirme ve gözlemlerinin de eksiksiz bir şekilde yer alması koşuluyla, tam raporun yayımlanmasına rıza göstermiştir. Komite raporunda "kendisine sunulan ve farklı kaynaklardan elde edilen çok sayıda ve tutarlı bilgiler ışığında, yukarıda ifade edildiği üzere, Komite Nepal topraklarında, özellikle polis gözaltısı esnasında, uzun süredir kabul edilen tanımları çerçevesinde işkencenin sistematik olarak uygulanmakta olduğu sonucuna varmıştır" ifadesini kullanmıştır.⁴⁰⁷

20. madde uyarınca gerçekleştirilen bir başka soruşturma örneği İşkenceye Karşı Komite'nin 2004 yıllık raporunda yer almaktadır. Komite, Sırbistan-Karadağ ile ilişkili olarak, 20. madde soruşturmasından elde ettiği bilgileri özet olarak paylaşmıştır. Soruşturma, Aralık 1997'de Belgrad'da yerleşik bir sivil toplum kuruluşu olan İnsancıl Hukuk Merkezi'nden [*IHM - Humanitarian Law Centre*] gelen bilgi üzerine başlatılmıştır. Kuruluş, Sırbistan-Karadağ'da sistematik işkence uygulandığını ileri sürmekte ve Komite'nin 20. madde soruşturması başlatmasını talep etmektedir. İHM'den ek bilgi istedikten sonra Komite, bağımsız bir soruşturma açmıştır.

405 *Ibid.*, s. 75.

406 En yeni olanlarla başlamak gerekirse, İKK, 20. madde uyarınca Nepal, Brezilya, eski Sırbistan ve Karadağ, Meksika, Sri Lanka, Peru, Mısır ve Türkiye incelemeleri yapmıştır.

407 İKK, *Report on Nepal under article 20 of the Convention*, (2012) UN Doc. A/67/44 para. Annex XIII, para. 108.

Soruşturma Kasım 2000'de başlamıştır ve hükümetin izniyle 8-19 Temmuz 2002 tarihlerinde Sırbistan-Karadağ'a bir ziyaret de gerçekleştirilmiştir. Ziyarete Komite üyeleri çok sayıda hükümet yetkilisi, yargı mensubu, devlet temsilcisi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı temsilcileri ve sivil toplum kuruluşları ile bir araya gelmişlerdir. Ayrıca hapishaneleri ve karakolları ziyaret ederek, günlük defterlerini, tıbbi kayıtları, sorgu odalarını denetlemişler; gözaltına alınmış olanlarla, tutuklularla ve daha evvel tahliye edilmiş kişilerle görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Üyeler "resmi makamların ziyaret konusunda destek sağladıklarını ve işbirliğine açık olduklarını; üyelerin, hapishaneleri ve gözaltı mekânlarını önceden bir bildirimde bulunmaksızın ziyaret ettiklerini ve tutuklularla şahsen görüşebildiklerini" rapor etmişlerdir.⁴⁰⁸

Özet bildiriminde Komite, bir önceki Başkan Slobodan Miloseviç rejimi döneminde, işkencenin geniş çaplı olarak uygulandığını ve belgelendiğini ifade etmektedir. Miloseviç sonrası dönemde ise "işkence vakaları dikkate değer şekilde düşmüştür ve işkence artık sistematik değildir".⁴⁰⁹ Yine de Komite işkence vakalarının görülmeye devam ettiğini de ifade ederek, Devlet'e "[Miloseviç hükümeti döneminde gerçekleşenler de dahil olmak üzere] Her türlü işkence soruşturmasını gerçekleştirmekten kaçınmaması, kayıp ve hasarlar için tazminat sağlanması ve sorumluların soruşturulması konusundaki yükümlülüklerini" hatırlatmaktadır.⁴¹⁰ Sonuç olarak Devlet'e İKS yükümlülüklerini karşılayabileceği, yirmi maddelik bir tavsiye listesi sunulmuştur. Komite daha sonra Devlet'i alınan önlemlerle ilişkili olarak, işkence ile mücadele isteğini gösterecek şekilde rapor sunmaya çağırmıştır. Devlet buna karşılık vererek, Komite'yi çeşitli tedbirlerin alındığı ve bazılarının da alınmakta olduğu, yükümlülüklerin güvence altında olduğu konusunda bilgilendirmiştir. 2003 ve 2004'te Komite bölgedeki STK'lerden yeni bilgiler elde etmiştir. Buna göre işkence vakaları devam etmekte ve Devlet eski savaş suçlarından sorumlu olanları soruşturma ve kovuşturma yükümlülüğünü göz ardı etmeyi sürdürmektedir. Komite bu durumu da, 2004 yıllık raporunda not etmiştir.⁴¹¹

2.3.3. İKS İhtiyari Protokol

İhtiyari Protokol (Protokol veya İKSİP olarak anılacaktır) işkence, zalimce, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele ve cezalandırmayı; özgürlüklerinden mahrum bırakılmış olan kişilere yönelik muameleyi, öncelikle tutuklandıkları yerlere yapılacak ziyaretler aracılığıyla sürekli olarak izleyecek ulusal ve uluslararası

408 *Report of the Committee Against Torture*, (2004) UN Doc. A/59/44, para. 160.

409 *Ibid.*, para. 212.

410 *Ibid.*, para. 212.

411 *Ibid.*, para. 236-239.

mekanizmalar tesis etmek suretiyle korumayı amaçlamaktadır. Tutuklu bulunan kişiler işkence ve kötü muamele edimlerine karşı özellikle kırılgan durumdadırlar. Protokol 18 Aralık 2002 tarihinde kabul edilerek, Devletler’in imzasına kabulüne ve yürürlüğe sokmalarına açılmıştır. 22 Haziran 2006 itibariyle yürürlüğe girmiştir. 14 Aralık 2013 itibariyle yetmiş ülke tarafından kabul edilmiştir.

a) Protokol’ün Amacı

Protokol’ün 1. maddesi amacını belirtmektedir:

“İşbu Protokol’ün amacı işkence ve diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezayı önlemek üzere uluslararası ve ulusal bağımsız kuruluşların kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakıldığı yerlere düzenli ziyaretler yapabileceği bir sistem yaratmaktır”.

İşkence ve Diğer Zalimce İnsanlık dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezanın Önlenmesi Alt Komitesi (Alt Komite), alıkoyma merkezlerine yapılacak düzenli ziyaretler aracılığıyla, taraf Devletlerde işkence ve diğer yanlış uygulamaları önlemek üzere Ulusal Önleme Mekanizmaları (UÖM) olarak bilinen yurtiçi denetim kuruluşları ile birlikte çalışır. Önlemenin uluslararası mekanizmalarla ulusal kuruluşlar arasındaki işbirliği aracılığıyla gerçekleştirecek olmasına yapılan vurgu (“iki ayaklı sistem” olarak da bilinir⁴¹²), Protokol’ü diğer mevcut işkence karşıtı mekanizmalardan ayırmaktadır.

b) İşkence ve Diğer Zalimce İnsanlık dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezanın Önlenmesi Alt Komitesi

Alt Komite, taraf Devletler tarafından dört yıllığına aday gösterilen ve gizli oyla seçilen yirmi beş üyeden oluşur.⁴¹³ İHK ve İKK’de olduğu gibi, Alt Komite üyeleri bağımsız uzmanlar olarak çalışırlar.⁴¹⁴ Alt Komite üyesi ceza hukuku, kolluk veya hapisane idaresi veya özgürlüklerinden mahrum bırakılan kişilere ilişkin muamelelerle ilgili alanlar da dahil olmak üzere, adalet yönetimi alanında uzmanlığa sahip olmalıdır.⁴¹⁵ Alt komitenin her bir üyesine rehberlik edecek temel ilkeler ve yaklaşım “gizlilik, tarafsızlık, seçici olmamak, evrensellik ve

412 Bkz. İnsan Hakları Komisyonu, *Report of the working group on a draft optional protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, (2002) UN Doc. E/CN.4/2002/78, para. 13; bkz. ayrıca Nowak and McArthur (2008), ss. 920–924.

413 Madde 5(1), İKS İhtiyari Protokol. Bkz. ayrıca SPT, Usul Kuralları, (2013) UN Doc. CAT/OP/3, Kural 6(1).

414 Madde 5(6), İKS İhtiyari Protokol.

415 Madde 5(2), İKS İhtiyari Protokol.

nesnelliktir”.⁴¹⁶ Alt Komite ilk toplantısını Şubat 2007’de gerçekleştirmiştir; genellikle yılda üç kez bir haftalığına Birleşmiş Milletler’in Cenevre’deki merkezinde toplanmaktadır.⁴¹⁷

İhtiyari Protokol’ün 11. maddesine göre Alt Komite’nin iki temel görevi vardır. Birincisi alıkoyma mekânlarını ziyaret etmek ve gözlemlerini taraf Devlet’e iletmektir. İkincisi ulusal önleme mekanizmalarının işleyişine yardımcı olmak ve birlikte hareket etmektir.

i. Alıkoyma Mekanlarına Ziyaret

11. maddeye göre Alt Komite:

“(a) 4. maddede sözü edilen yerleri ziyaret eder ve taraf devletlere özgürlüklerinden yoksun bırakılmış kişilerin işkence ve diğer zalimce insanlık dışı veya aşağılayıcı davranış veya cezalara karşı korunmasına ilişkin tavsiyeler verir”.

“Alıkoyma mekânı” madde 4(1)’de tanımlanmıştır:

“Kendi yargı yetkisi veya kontrolü⁴¹⁸ altında, kişilerin, bir kamu makamının verdiği emre binaen ya da kamu makamının tahriki veya rızası veya bilgisi dahilinde özgürlüklerinden mahrum bırakıldıkları ya da bırakılabilecekleri yerler”.

“Özgürlükten mahrum bırakma madde 4(2)’de tanımlanmıştır:

“Özgürlükten mahrum bırakılma herhangi bir adli, idari veya diğer bir makamın emri üzerine, kişinin kendi iradesiyle ayrılmasına izin verilmeyen kamusal ya da özel göz altı yerlerinde tutulması, hapis edilmesi veya yerleştirilmesi anlamına gelir”.⁴¹⁹

Tanım geniş olduğundan, Alt Komite’nin şuraları ziyaret edebileceği belirtilmelidir:

416 Madde 2(3), İKS İhtiyari Protokol.

417 Oturum listesine erişim: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/opcat/sessions.htm>.

418 Taraf Devletler, kendi yargı yetkileri altındaki fakat etkin bir şekilde (veya de facto) kontrolleri altında bulunmayan yani bölgelerinin tamamının veya bir kısmının bir Devlet, harici bir güç veya isyancı gruplar tarafından kontrol edilip yönetildiği yerlerdeki alıkoyma merkezlerine erişim sağlamak zorunda değildir. Bkz. *Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (SPT)*, “Guidelines on national preventive mechanisms”, (2010) UN Doc. CAT/OP/12/5, para. 24; Nowak and McArthur (2008), ss. 932–933.

419 Özet olarak SPT (Ziyaretler) için Erişim: http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/opcat/spt_brief.htm.

“Karakollar, askeri ve sivil hapisaneler, gözaltı merkezleri (örneğin, dava öncesi gözaltı odaları, göçmen gözaltı merkezleri, çocuk ıslah merkezleri vs.), mental rahatsızlık ve sosyal bakım kurumları ve insanların özgürlüklerinden mahrum bırakıldıkları veya bırakılabilecekleri herhangi diğer yerler”.

Ayrıca “liste sona ermiş değil”dir;⁴²⁰ dolayısıyla tanım, esnek bir şekilde, bireylerin özgürlüğünden mahrum bırakıldığı herhangi bir bağlama uyarlanabilir. İhtiyati Protokol uyarınca, önleyici işlevini yerine getirebilmesi için, Alt Komite ile ulusal önleme mekanizmalarının, “özgürlükten mahrum bırakma mekânının koşullarına ilişkin daha gerçekçi fikir edinebilmek üzere”, önceden duyurulmamış veya kısa süre önce duyurulmuş ziyaretlerde bulunma hakkının olduğunu belirtmek önemlidir.⁴²¹

Ziyaret edilecek taraf Devlet seçimi ile ilgili olarak Alt Komite “sözleşmenin kabul/ulusal önleme mekanizmasının oluşturulma tarihi, coğrafi dağılım, Devlet’in büyüklüğü ve yapısı, bölgesel izlemeler ve acil raporlanan durumlar” gibi faktörleri dikkate almaktadır.⁴²² Süreklilik standartları gereği ziyaretler düzenli bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Ziyaretlere ilişkin usul düzenlemeleri madde 13(2)’dedir:

“Alt Komite, müzakerelerin ardından, ziyaretlerin gerçekleştirilmesi için gereken uygun düzenlemeleri gecikmeksizin yapabilmeleri için programı taraf Devletlere bildirir”.

Bölüm 2.3.3(c)’de ifade edildiği üzere taraf Devletler, komitenin alıkoyma mekânlarına erişimini sağlamak üzere Alt Komite ile işbirliği yapmakla yükümlüdürler. Ziyaretler en az iki Alt Komite üyesi tarafından gerçekleştirilmektedir;⁴²³ eğer ihtiyaç duyulursa, üyelere taraf Devletlerin, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi ve Birleşmiş Milletler Uluslararası Suçların Önlenmesi Merkezi’nin önerileri üzerinde oluşturulmuş listeden seçilen uzmanlar da eşlik edebilir.⁴²⁴ Bu üyelerin “işbu Protokol’ün kapsadığı alanlarda profesyonel tecrübe ve bilgi sahibi olduklarının gösterilmesi

420 Evans, M., “Signing the Optional Protocol to the Torture Convention”, *The New Zealand Law Journal* 383 (Ekim 2004), s. 384.

421 Bkz. *Report on the visit made by the SPT for the purpose of providing advisory assistance to the National Preventive Mechanism in Senegal*, (2013) UN Doc. CAT/OP/SEN/2, para. 38.

422 *First Annual Report of the SPT*, (2008) UN Doc. CAT/C/40/2, para. 14.

423 Madde 13(3), İKS İhtiyari Protokol.

424 *Ibid.*

425 *Ibid.*

426 *Ibid.*

gerekir".⁴²⁵ Taraf Devlet ziyaret için seçilen uzmana itiraz edebilir. Bu durumda Alt Komite bir başka uzman önerecektir.⁴²⁶

Alt Komite, madde 13(4) gereği, taraf Devlet'in tavsiyeleri uyguladığı veya uygulamak üzere çalıştığını izlemek üzere kısa süre içerisinde gerçekleştirilecek bir takip ziyaretinin gerekli olduğuna karar verebilir. Alt Komite aynı zamanda, ulusal önleme mekanizmasının kurulup işlemesi için kısa danışmanlık ziyaretleri de gerçekleştirebilir.⁴²⁷

Alt komitenin ziyaretleri esnasında gerçekleştirdiği tavsiye ve gözlemler taraf Devlet'e ve eğer gerekli ise ulusal önleme mekanizmasına gizlilik kaydıyla iletilir.⁴²⁸ Taraf Devlet bu yönde bir talepte bulunursa, Alt Komite raporu yayınlamak zorundadır. Bu yayında taraf Devlet'in yorumları da yer almalıdır. Eğer taraf devlet kendisi raporun bir kısmını kamuya açarsa, Alt Komite raporu kısmen veya tümüyle yayınlama hakkına sahiptir.⁴²⁹

Alt Komite'nin İK'ye yıllık olarak sunduğu rapor kamunun erişimini açıktır.⁴³⁰ Raporlar genellikle örgütsel ve üyelik meselelerine ilişkin; yıl içerisinde gerçekleştirilmiş ziyaretler ve bu çerçevede ortaya çıkmış müzakereler, ulusal önleme mekanizmalarının kurulması ile ilişkili gelişmeler ve bunların işkencenin önlenmesi alanındaki diğer kuruluşlarla birlikteliğinin sağlanması gibi konularda bilgiler içerir. Ayrıca Alt Komite'nin çalışmalarından kaynaklı notları, Alt Komite'nin bazı esaslı meselelerdeki mevcut görüşleri ve bir sonraki yılın çalışma planı da raporda kapsanır.⁴³¹

c) Taraf Devlet'in Yükümlülükleri

Protokol'ün başarılı bir şekilde işleyebilmesi, taraf Devlet ile Alt Komite arasındaki işbirliğine bağlıdır. Taraf Devlet'in temel yükümlülük ve sorumlulukları madde 12 ile 14'te düzenlenmiştir. Taraf Devlet Alt Komite'ye her türlü alkoyma mekânına, eklentilerine ve ilgili yerlere kısıtlama getirmeksizin erişim imkânı tanımalıdır.⁴³² Taraf Devlet ayrıca Alt Komite'ye kendi tercih ettiği yerlere ziyaret ve istediği kişilerle görüşme imkânı da tanımalıdır.⁴³³ Taraf Devlet ayrıca özgürlüklerinden mahrum bırakılmış veya Alt Komite'nin ilgili bilgilere ulaşabileceğini düşündüğü kişilerle gerçekleştireceği görüşmelerin, herhangi bir devlet temsilcisi olmaksızın

427 Bkz., örneğin, SPT, *Sixth Annual Report*, (2013) UN Doc. CAT/C/50/2, para. 16.

428 Madde 16(1), İKS İhtiyari Protokol.

429 Madde 16(2), İKS İhtiyari Protokol.

430 Madde 16(3), İKS İhtiyari Protokol.

431 Yıllık raporlar, erişim: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/opcat/annual.htm>.

432 Madde 14(e), İKS İhtiyari Protokol.

433 Madde 14(1)(e), İKS İhtiyari Protokol.

434 Madde 14(1)(d), İKS İhtiyari Protokol.

özel koşullarda yapılmasını da güvence altına almalıdır.⁴³⁴

Taraf Devlet özgürlüklerinden mahrum bırakılmış kişilerin sayısı ve bu mekânların koşulları, sayısı ve yerleri de dahil olmak üzere, gözaltı mekânlarındaki kişilere uygulanan muamele ile ilgili bilgilere kısıtlamadan erişim imkânı vermelidir.⁴³⁵ Alt Komitenin “özgürlüklerinden mahrum bırakılmış kişilerin işkence ve diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezalandırmaya karşı korunmalarını güçlendirmek üzere hayata geçirilecek tedbir ve gerekleri değerlendirmek” için talep ettiği her türlü diğer bilgi de, taraf Devlet tarafından Alt Komite’ye sağlanmalıdır.⁴³⁶

Taraf Devlet ziyaretlere madde 14(2)’de belirtilen çok sınırlı durumlarda kısıt getirebilir:

“Belirli bir alkoyma yerinin ziyaret edilmesi ne yalnızca ziyaret edilecek yerdeki ulusal savunma, kamu güvenliği, doğal afet ya da ciddi düzensizlikten kaynaklanan ivedi ve zorlayıcı sebeplerin böyle bir ziyareti geçici olarak engellediği gerekçesi ile itiraz edilebilir. İlan edilmiş olağanüstü halin varlığı bir taraf Devlet tarafından ziyarete itiraz gerekçesi olarak kullanılamaz”.

Ziyaretin ardından Alt Komite tavsiye ve gözlemlerini taraf Devlet’e sunmalıdır.⁴³⁷ Bu belgeler gizlidir; fakat Alt Komite ilgili olduğunu düşünüyorsa, ulusal önleme mekanizmalarına da iletilebilir.⁴³⁸ Taraf Devlet Alt Komite’nin tavsiyelerini değerlendirerek, muhtemel uygulama tedbirlerine ilişkin olarak bir müzakere yürütmelidir.⁴³⁹

Taraf Devlet’in Protokol kapsamındaki yükümlülüklerine uygun davranmaması karşısında uygulanacak yegâne yaptırım, madde 16(4)’te düzenlenmiştir. İKK, Alt Komite’nin talebi üzerine, taraf Devlet’in ihlal davranışını kamuoyuna bildirmeye veya Alt Komite’nin ilgili raporlarından birini yayımlamaya çoğunluk oyu ile karar verebilir. Tutuklulara işkence edildiği veya kötü muamelede bulunduğuyla ilişkin böyle bir kamuoyu açıklaması tehdidi, Alt Komite’nin tavsiyelerine uygun ve işbirliği içerisinde davranmak üzere belli bir hassasiyet yaratacaktır.

435 Madde 14(1)(a)(b), İKS İhtiyari Protokol.

436 Madde 12(b), İKS İhtiyari Protokol.

437 Madde 16(1), İKS İhtiyari Protokol.

438 Madde 16(1), İKS İhtiyari Protokol.

439 Madde 12(d), İKS İhtiyari Protokol.

d) Ulusal Önleme Mekanizması

Ulusal Önleme Mekanizması (UÖM), Alt Komite ile bağlantılı olarak, belli bir Devlet'te işkencenin önlenmesine yönelik olarak çalışan bir kuruluş veya kuruluşlar bütünüdür.⁴⁴⁰ UÖM, taraf Devlet'in kendisi tarafından kurulur, tasarımlar ve sürdürülür;⁴⁴¹ ve kendi topraklarında faaliyet gösterir. Bu mekanizmanın formu taraf Devletler arasında farklılık gösterecektir:

“Bazı Devletler gerekli ziyaret yetkilerinin çoğunu veya hepsini halihazırda kullanmakta olan, tek bir İnsan Hakları Komiserliği veya Ombudsmanlık Makamı'na sahip olabilirler. Diğerleri farklı sektörlerde bütün meseleleri tümüyle yeteri şekilde kapsamak üzere bir araya gelen kapsamlı bir kuruluşlar bütünlüğüne sahip olabilir”.⁴⁴²

Bu nedenle taraf Devlet'in faydalanacağı mekanizma türü, daha evvelden var olan kuruluşların niteliğine ve yetkili makamların uygulamanın bu yönüne ilişkin yaklaşımlarına bağlı olarak değişiklik gösterir.

UÖM'nin yurtiçinde konumlanmış olması, devlet içerisindeki gelişmeleri daha yakından takip edebilmesini sağlar; UÖM “sorunları tespit edip, zaman içerisinde baskı uygulama konusunda [Alt Komite'den] daha fazla yeterliliğe sahip olacaktır”.⁴⁴³ UÖM'ler ayrıca, Alt Komite için son derece faydalı güncel ve güvenilir bilgi kaynaklarıdır. Alt Komite'nin tavsiye ve standartlarının yürürlüğe girmesi için faaliyet gösterdiklerinden, varlıkları, uluslararası hukukun yerelde de güçlü bir şekilde işlemesine imkân sağlar. Uluslararası standartlara göre biçimlenmiş bir ulusal insan hakları kültürü yaratılması işlevi görürler.⁴⁴⁴

Ulusal önleme mekanizmalarının yaratılması ve sürdürülmesi hususunda taraf Devletler hayati önem taşır. Taraf Devlet, UÖM uzmanlarının “gerekli becerileri ve mesleki bilgiye sahip olduklarını” güvence altına almalıdır.⁴⁴⁵ Bir UÖM'nin kompozisyonu ile ilgili olarak Devlet “toplumsal cinsiyet eşitliğini; ülkedeki etnik ve azınlık grupların yeterli temsiliyetini gözetmelidir”.⁴⁴⁶ Etkili olabilmeleri için, bu mekanizmaların taraf Devlet'ten bağımsız işlemleri de son derece önemlidir.

440 Bkz. ayrıca *SPT, Guidelines on National Preventive Mechanisms*, (2010) UN Doc. CAT/OP/12/5.

441 Madde 17, İKS İhtiyari Protokol.

442 Evans, M., “Signing the Optional Protocol to the Torture Convention”, (Ekim, 2004) *The New Zealand Law Journal* 383, s. 385.

443 Evans, M., “International visitors in UK Cells”, (November, 2004) *The New Zealand Law Journal* 433, s. 434.

444 Malcolm Evans tarafından belirtildiği gibi “Devlet tarafından belirlenen bu ulusal mekanizmalar, uluslararası işkenceyi önlemenin bir parçası haline gelir ve ulusal ve uluslararası arasındaki sınırlar aniden ortadan kalkabilir ve geçirgen hale gelir”, *ibid.*, s. 434.

445 Madde 18(2), İKS İhtiyari Protokol.

446 Madde 18(2), İKS İhtiyari Protokol.

447 Madde 18(1), İKS İhtiyari Protokol.

448 Madde 18(3), İKS İhtiyari Protokol.

Bu amaca yönelik olarak taraf Devlet UÖM'lerin hem "işlevsel bağımsızlığını" hem de "personel bağımsızlığını" güvence altına almalıdır.⁴⁴⁷ Taraf Devlet ayrıca, UÖM'lerin işleyebilmeleri için "gerekli kaynağı" da sağlamalıdır.⁴⁴⁸ Protokol ayrıca, UÖM'ler kurulurken taraf Devletlerin "insan haklarının teşvik edilip korunabilmesi için ulusal kuruluşların statüsü ile ilgili ilkeleri ("Paris İlkeleri") de dikkate almasını" gerektirmektedir.⁴⁴⁹

i. UÖM'nin İşlevleri

Bir UÖM, Alt Komite ve taraf Devlet ile birlikte, söz konusu Devlet'te işkence, zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve ceza davranışlarının ortaya çıkmasını önlemek üzere çalışır. Üç temel işlevleri bulunmaktadır. Birincisi ulusal önleme mekanizmaları söz konusu Devlet'te alıkonulmuş olanların uğradıkları muameleyi düzenli olarak denetler; bu işlev alıkoyma yerlerinin ziyaret edilmesini de içerir.⁴⁵⁰ İkincisi, taraf Devlet'e mevcut veya taslak haldeki yasalarla ilgili tavsiyelerde bulunur, öneriler sunar ve gözlemlerini iletir.⁴⁵¹ Üçüncüsü ulusal önleme mekanizması Alt Komite ile temas halinde çalışır bilgi alışverişinde bulunur.⁴⁵²

UÖM'lerin alıkonulmuş olanlara yapılan muameleyi denetleme işlevi, Alt Komite'nin alıkoyma mekânlarına yaptığı ziyaretlerle büyük benzerlik gösterir.⁴⁵³ Taraf Devletler bu ziyaretlere izin verme ve yardım etme konusunda UÖM'lerle işbirliği yapmalıdırlar. Devletler ayrıca, UÖM'lerin, alıkonulmuş kişilere yapılan muamele ve ayrıca taraf Devlet'in yasaları, politikaları ile ilgili tavsiyelerini değerlendirmeli ve bu tavsiyelerin ne şekilde uygulanabileceğini ilişkin olarak UÖM ile bir müzakere içerisinde olmalıdır.⁴⁵⁴

UÖM'ler ilgili taraf Devletlere dağıtılmak üzere yıllık raporları yayımlamalıdır.⁴⁵⁵ Bu anlamda taraf Devletler'in, UÖM'lerin yıllık raporlarını yayınlamaları ve geniş bir çevreye yaymaları; içeriklerini ulusal yasama meclislerinde sunup, tartışmaları tavsiye olunur.⁴⁵⁶

UÖM'lere alıkonulmuş kişileri izleme ve tavsiye ve önerilerde bulunma ile ilgili verilen yetkiler, Protokol uyarınca UÖM'lere verilmesi gereken asgari

449 Madde 18(4), İKS İhtiyari Protokol.

450 Madde 19(a), İKS İhtiyari Protokol.

451 Madde 19(b) ve (c), İKS İhtiyari Protokol.

452 *Ibid.*, Bölüm VII.

453 Madde 20, İKS İhtiyari Protokol.

454 Madde 22, İKS İhtiyari Protokol.

455 Madde 23, İKS İhtiyari Protokol.

456 SPT, *Guidelines on National Preventive Mechanisms*, (2010) UN Doc. CAT/OP/12/5, para. 29.

457 Madde 19, İKS İhtiyari Protokol.

yetkileri ifade etmektedir;⁴⁵⁷ bir taraf Devlet kendi UÖM'lerine daha fazla yetki sağlayabilir.

ii. UÖM'ler ile Alt Komite Arasındaki İlişki

Protokol'ün en iyi şekilde işleyebilmesi için Alt Komite ile UÖM arasında güçlü bir çalışma ilişkisi kurulması büyük önem taşımaktadır. Taraf Devlet böyle bir teması ve iletişimi teşvik edip, desteklemelidir.⁴⁵⁸ Bu iletişim eğer gerekliyse gizli tutulabilir.⁴⁵⁹ Alt Komite, taraf Devletlere UÖM'lerin kurulması için yardım ve tavsiyelerde bulunur; kurulmalarının ardında da, bunlara teknik yardım ve eğitim sağlama, ayrıca ihtiyaçlarının ve imkânlarının değerlendirilmesi ile ilişkili tavsiye ve destek teklifinde bulunabilir.⁴⁶⁰ Alt Komite ayrıca taraf Devlet'e UÖM'nin kapasitesinin ve yetkinliğinin güçlendirilmesi ile ilişkili olarak tavsiye ve gözlemlerini iletebilir.⁴⁶¹

e) Başvuruda Bulunanların veya Bilgi Sağlayanların Korunması

Alt Komite ve UÖM'nin bir Devlet içerisindeki işkence pratiklerinin durumunu doğru değerlendirebilmeleri için, ilgili kişiler ve gruplarla sansüre uğramamış, açık bir iletişim kurabilmeleri gerekir. Bu nedenle, bu kişi ve gruplar Alt Komite ve UÖM ile, bir ceza veya misilleme korkusu olmaksızın serbestçe konuşabilmelidirler. Bu nedenle madde 15 şu hususu düzenler:

“Hiçbir makam ya da kamu görevlisi, doğru ya da yanlış, herhangi bir bilgiyi Alt Komite'ye ya da üyelerine iletmış olmasından dolayı herhangi bir kişiye ya da örgüte yaptırım uygulanması emri veremez, yaptırım uygulayamaz, uygulanmasına izin veremez ya da uygulanmasını hoş göremez ve bu kişi veya örgüte karşı başka şekilde tarafı davranamaz”.

UÖM'ler ile ilgili olarak madde 21(1) aynı derecede bir koruma sağlanmasını güvence altına alır. Gerek Alt komite gerekse UÖM kapsamında, ilgili birey veya kişilerin açık rızası olmaksızın hiçbir kişisel veri kamuoyuyla paylaşamaz.

458 Madde 12(c), İKS İhtiyari Protokol.

459 Madde 11(b)(ii), İKS İhtiyari Protokol.

460 Madde 11(b)(iii), İKS İhtiyari Protokol.

461 Madde 11(b)(iv), İKS İhtiyari Protokol.

2.3.4. Birleşmiş Milletler İşkence Özel Raportörü

İşkence ve diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya ceza Özel Raportörlüğü (“İşkence Özel Raportörlüğü”) pozisyonu Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komiserliği tarafından 1985 yılında işkence ve diğer kötü muamele ile ilişkili meseleleri izlemek üzere oluşturulmuştur. Her bir raportör kendi bireysel yetkileri çerçevesinde hükümet ve diğer örgütlerden bağımsız olarak görev yapar. Bugüne kadar dört İşkence Özel Raportörü olmuştur. Raportör tercihi “bu görevin güvenilirliği için büyük önem taşır”;⁴⁶² bu nedenle özel raportörlük pozisyonu “kişilerin itibar ve insan hakları alanında derin bilgi sahibi olmalarını gerektirir”.⁴⁶³ Mevcut Özel Raportör, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi tarafından 1 Kasım 2010’da atanmış olan Juan Méndez’dir.

Özel Raportörün görevi ilk olarak 1985/3 No’lu Komisyon Görüşü’nde tanımlanmış; daha sonraki görüşlerle birlikte evrilmiştir. Özel Raportör’ün çalışmalarının nihai parametreleri, Uluslararası İnsan Hakları Beyannamesi ile işkence veya zalimce insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezalandırmayı yasaklayan diğer Birleşmiş Milletler enstrümanları tarafından belirlenmiştir.⁴⁶⁴ Özel Raportör’ün muhatap olduğu mesele türleri; teröre karşı tedbirler, işkenceye karşı sözleşme, bedenî cezalandırma, kaybetmeler, işkencenin etkili bir şekilde soruşturulması, cinsiyet temelli işkence, işkence ekipmanları, cezasızlık, incommunicado tutukluluk, tıbbi personelin görevleri, geri gönderilmezlik, diplomatik dokunulmazlık, sınır dışı kuralı, işkencenin mağdurlar üzerindeki etkisi ve telafisi gibi konuları içerir.⁴⁶⁵

Özel Raportör’ün sahip olduğu yetkiler kendisine, işkenceye karşı çalışan diğer insan hakları kuruluşları için mümkün olmayacak şekilde, eşsiz bir iş görme imkânı tanımaktadır. Örneğin söz konusu Devlet’in işkenceye karşı sözleşmenin veya bir başka sözleşmenin tarafı olması gibi bir zorunluluk olmaksızın, Özel Raportör herhangi bir Devlet ile ilişkili işkence iddialarına karşı harekete geçebilmektedir. Ayrıca Özel Raportör’ün müdahil olabilmesi için, bireysel şikâyet mekanizmalarının aksine, iç hukuk yollarının tükenmiş olması gerekmez.

462 UN Fact Sheet No. 27, “Seventeen Frequently Asked Questions about United Nations Special Rapporteurs”, s. 6, erişim: <http://www.ohchr.org/EN/PublicationsResources/Pages/FactSheets.aspx>.

463 UN Fact Sheet No. 27, “Seventeen Frequently Asked Questions about United Nations Special Rapporteurs”, s. 6, erişim: <http://www.ohchr.org/EN/PublicationsResources/Pages/FactSheets.aspx>.

464 *Methods of Work of the Special Rapporteur on Torture*, Annex to UN Doc. E/CN.4/1997/7 (buradan itibaren Çalışma Yöntemleri), para. 1. Bu Çalışma Yöntemleri İnsan Hakları Komisyonu tarafından kabul edilmiştir; 2001/62, (2001) UN Doc. E/CN.4/RES/2001, para. 30.

465 “Issues in Focus” listesi ve ilgili raporlar, Erişim: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Torture/SRTorture/Pages/Issues.aspx>.

a) Özel Raportör'ün Temel İşlevleri

i. Acil Başvurular

Özel Raportör'ün yetkilerinin bu kolu, Özel Raportör'ün bir bireyin veya bir grubun işkence veya kötü muamele riski ile karşı karşıya olduğu yolunda bir bilgiye ulaşması durumunda, önleyici bir mekanizma olarak işlev görmesini sağlamaya yöneliktir. Benzer şekilde Özel Raportör kişilerin “bedenî cezalandırma, uluslararası standartlara aykırı kısıtlama, uzun süreli incommunicado gözaltı, hücre hapsi, ağır gözaltı koşulları, tıbbi muayeneden yararlanma ve yeterli tedavi imkânlarının yadsınması, işkence riski altında olduğu ülkeye gönderilme ihtimali ve hukuk uygulayıcı görevliler tarafından aşırı güç kullanımı veya kullanma tehdidi” riskleri karşısında da harekete geçebilir.⁴⁶⁶ Bu gibi durumlarda Özel Raportör, söz konusu bilginin güvenilir olduğuna karar verince harekete geçecektir. İşkence veya kötü muamele riskinin mevcut olduğuna dair makul gerekçelerin olup olmadığını değerlendirirken Özel Raportör, diğer faktörlerin yanı sıra, söz konusu ülke ile ilişkili sahip olduğu diğer bilgilerin tutarlılığını, ilgili ülkedeki işkence pratiklerine ilişkin raporları ve Birleşmiş Milletler insan hakları mekanizmaları çerçevesinde kurulmuş olanlar gibi, diğer uluslararası kuruluşların bulgularını da göz önüne alacaktır.⁴⁶⁷

Özel Raportör'ün harekete geçmesi, genelde ilgili Devlet'in Dışişleri Bakanı'na iddiaların araştırılması, ilgili kişi veya kişilerin fiziki ve mental bütünlüklerinin korunması için gerekli adımların atılması hakkında acil bir başvuru mektubu göndermek şeklinde olmaktadır.⁴⁶⁸ Bu başvuru bir suçlama niteliğinde değildir; daha ziyade bu özel durumla ilişkili olarak, söz konusu Devlet'in uluslararası insan hakları standartlarını güvence altına alacağı şekilde işbirliği ve yardımının sağlanmasına yöneliktir. Acil başvuru, İKK veya İHK gibi bir başka insan hakları mekanizmasının geçici tedbir talebini desteklemek üzere de kullanılabilir.⁴⁶⁹

ii. İddia Mektupları

İşkence edimine dair iddialar kendisine ulaşan ve bunların güvenilir olduğuna karar veren Özel Raportör, ilgili hükümet ile, hükümetin ilgili iddialara yanıt verip, gerçekleştirdiği soruşturmanın ayrıntılarını kendisiyle paylaşmasını talep eden bir “iddia mektubu” yollamak suretiyle, diyalog kurmaya çalışacaktır.

466 “Urgent appeals”, erişim: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Torture/SRTorture/Pages/Appeals.aspx>.

467 *Methods of Work*, para. 3.

468 *Methods of Work*, para. 4.

469 Bkz. Bölüm. 2.2.

İlgili bilgilendirme kendisine ulaştıktan sonra Özel Raportör, yanıtın detaylarını değerlendirecek ve bilgileri iddia sahibi bireyler veya grupla paylaşacaktır. Özel Raportör ayrıca taraf Devlet'le daha fazla diyalog girişiminde bulunup bulunmayacağını da karar verecektir.⁴⁷⁰ Özel raportör tarafından gönderilen acil başvurular ve iddia mektupları, gerek kendi başlarına gerekse diğer usullerin denetimleriyle birleşerek, İnsan Hakları Konseyi'ne bütün özel denetim usulleri raporu çerçevesinde periyodik olarak derlenerek sunulmaktadır.⁴⁷¹ Özel Raportör'ün bu başvurularla ilişkili gözlemleri de bir yıllık raporda bir araya getirmektedir (Bkz. Bölüm 2.3.4(b)).⁴⁷²

iii. İnceleme Ziyaretleri

Özel Raportör'ün yetkilerinin önemli bir parçası da, Devletlere inceleme ziyaretlerinde bulunmaktır. Bu ziyaretler daima ilgili Devlet'in rızası ile gerçekleşir ve iki şekilde düzenlenebilir. Hükümet Özel Raportörü bizzat kendisi davet edebileceği gibi, Özel Raportör "kendisine ulaşan iddiaların sayısı, güvenilirliği ve ağırlığı karşısında ve bu misyonun genel insan hakları durumu üzerindeki potansiyel etkileri de göz önünde bulundurularak" Devlet'in kendisini davet etmesi için talepte bulunabilir.⁴⁷³ Özel Raportör'ün belli bir Devlet'e gerçekleştireceği ziyaret için STK'ler aktif lobi faaliyeti yürütebilirler.

Ülke ziyaretleri Özel Raportör'e ziyaret edilen söz konusu Devlet ile ilişkili olarak, işkence ve kötü muamele uygulamaları ile insan haklarının genel durumuna dair ilk elden bir gözlem ve anlayış geliştirme imkânı sağlamaktadır. Özel Raportör'ün gerçekleştirdiği incelemeler kapsamında, alkoyma mekânlarına yapılan ziyaretler ile mağdurlar, aileler, STK'ler, gazeteciler, hukukçular ve hükümet yetkilileri gibi ilgili kişi ve gruplarla yapılan toplantılar da yer almaktadır.

Özel Raportör'ün ziyaretinin kendisine durumun gerçek bir görünümünü sunmasını ve ziyaretin suistimale sebebiyet vermemesini güvence altına almak üzere, Raportör ziyaretinden önce hükümetten bazı güvenceler talep eder. Şunlar bu kapsamda değerlendirilmelidir:

- Ülke çapında seyahat özgürlüğü
- Özellikle de alkoyma mekânlarına erişim ile ilişkili olarak inceleme yapma özgürlüğü

470 *Methods of Work*, para. 8.

471 Özel usuller başvuru raporları, erişim: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/SP/Pages/CommunicationsreportsSP.aspx>.

472 Bkz., örneğin, *Report of the Special Rapporteur, Observations on communications transmitted to Governments and replies received*, (2013) UN Doc. A/HRC/22/53/Add.4.

473 Bkz. *Office for the High Commissioner on Human Rights*, "Special Rapporteur on Torture, Country Visits", erişim: <http://www.ohchr.org/english/issues/torture/rapporteur/visits.htm>

- Hükümet yetkilileri, STK üyeleri, özel kuruluşlar ve medya ile iletişim kurma özgürlüğü
- Her türlü belgeye tam erişim hakkı
- Özel Raportör ile temas kuran kişilerin daha sonra bir misilleme ile karşılaşmayacağı konusunda güvence³⁷⁴

Örneğin Özel Raportör, Amerika Birleşik Devletleri'nin Guantanamo Körfezi'ndeki alıkoyma merkezine 2005 yılının sonlarında yapmayı planladığı ziyareti, ABD'nin kendisine bu merkezde alıkonulmuş kişilerle özel görüşme yapma özgürlüğü sağlamadığı gerekçesiyle iptal etmiştir.⁴⁷⁵

b) Raporlar

Özel Raportör'ün bulguları hukuki anlamda bağlayıcı değildir. Ancak tespitlerinin kamusal niteliği, Devletler üzerinde, tavsiyelerine uygun davranmak konusunda bir baskı yaratır.⁴⁷⁶ Özel Raportör yıl boyunca yaptığı çalışmaları; devlet ziyaretleri, kendisine ulaşan başvurular, işkence ve kötü muamele ile ilişkili dikkat çeken meseleler de dahil olmak üzere yıllık bir rapor şeklinde toplar.⁴⁷⁷ Bu raporlar, işkence ve diğer kötü muamele edimlerine nelerin sebep olduğunu ve neden devam ettirildiğine ilişkin faktörleri ve uygulamaları belirler; Ayrıca bu tür pratiklerin ortadan kaldırılmasına yönelik tedbirler de belirtilir. Bu tavsiyeler özel raportörün takibine konu olacaktır:

“Özel Raportör, söz konusu hükümetleri, ilgili raporda formüle edilmiş gözlem ve tavsiyeler konusunda düzenli olarak uyarır; kendilerine sunulmuş olan değerlendirmelerle, uygulama için atılmış olan adımlarla veya bu adımların atılmasına engel olan hususlarla ilişkili bilgi talebinde bulunur”.⁴⁷⁸

Özel Raportör kendi faaliyetlerini, gözlemlerini, ulaştığı sonuçları ve tavsiyelerini Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'ne raporlar ve genel eğilim ve gelişmeleri yıllık olarak Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na rapor eder.⁴⁷⁹

c) Özel Raportör Başvurusuna İlişkin Pratik Bilgi

İşkence Özel Raportörü'ne başvuruda bulunurken, başvurunun değerlendirmeye alınması için belli bazı bilgilerin verilmiş olması gerekir:

474 Bkz. *Office for the High Commissioner on Human Rights*, “Special Rapporteur on Torture, Country Visits”, erişim: <http://www.ohchr.org/english/issues/torture/rapporteur/appeals.htm>

475 Bkz. “Human Rights experts issue joint report on situation in Guantanamo Bay”, UN Basın Bildirisi, 16 Şubat 2006.

476 Giffard (2000), s. 93.

477 Raporlara erişmek için OHCHR Özel Raportör websitesini ziyaret ediniz.

478 *Methods of Work*, para. 13.

479 Bkz. Human Rights Council, Resolution 16/23, Onaltıncı oturumda kabul edilmiştir, para. 3(g).

- Mağdurun tam ismi
- İşkence vakasının gerçekleştiği tarih (En azından ay ve yıl olarak)
- Kişinin alıkonduğu yer (şehir, bölge vs.) ve işkencenin gerçekleştirildiği konum (eğer biliniyorsa)
- Gerçekleştiren kişilere ilişkin göstergeler
- İşkencenin nasıl gerçekleştirildiği ve sonuç olarak ortaya çıkan zararlar
- Raporu sunan kişinin veya örgütün kimliği (gizli tutulmak kaydıyla isim ve adres)³⁸⁰

Özel Raportör'e yazılı başvuruda bulunacak kişiler için son derece yararlı bir araç olan örnek soru listesi İngilizce ve Fransızca olarak şu adreste bulunabilir: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Torture/SRTorture/Pages/model.aspx>. Başvuruyu bu şekilde yapmak zorunlu değilse de, soru listesi hangi tür bilgilerin, eğer mümkünse, verilmesi gerektiğini iyi bir şekilde ortaya koymaktadır. Özel Raportör'e yapılacak başvurularda, mümkün olduğunca çok detay verilmelidir. Fakat eğer kesin detaylar bilinmiyor veya belirsizse, bu durum, bir başvurunun yapılmasına engel olmamalıdır (temel bilgi gereksinimleri yukarıda verilmiştir). Ayrıca sunulması gereken diğer hususlar, iddiaları destekleyen polis veya tıbbi kayıtlar gibi belgelerdir.

Acil başvurular, iddia mektupları ve Özel Raportör'e yapılacak diğer başvurularda ilişkili posta ve eposta adresi şu şekildedir:

Special Rapporteur on Torture

c/o Office of the High Commissioner for Human Rights
United Nations Office at Geneva
CH-1211 Geneva 10
Switzerland

Email:

urgent-action@ohchr.org

Özel raportörün çalışmalarına ve şikâyet başvurusu usullerine ilişkin daha fazla bilgi için Birleşmiş Milletler web sitesine müracaat ediniz:

<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Torture/SRTorture/Pages/SRTortureIndex.aspx>
ve
<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/SP/Pages/Communications.aspx>.

480 Bkz. "Model questionnaire to be completed by persons alleging torture or their representatives", Erişim: <http://www.ohchr.org/english/issues/torture/rapporteur/model.htm>.

2.3.5. Keyfi Alıkoyma Çalışma Grubu

Keyfi Alıkoyma Çalışma Grubu eski İnsan Hakları Komisyonu tarafından 1991 yılında kurulmuştur.⁴⁸¹ Keyfi alıkoyma örneklerini ve vakalarını soruşturmakla yetkilidir. Bu tür durumlara örnek olarak bir kişinin herhangi bir yakalama emri olmaksızın, herhangi bir suçlama veya bağımsız bir yargısal makam tarafından gerçekleştirilmiş yargılama veya avukata erişim olmaksızın veya adil yargılanma güvencesi sağlanmaksızın alıkonulması halleri verilebilir. Keyfi gözaltı UMSHS'nin 9. maddesine göre yasaktır. Keyfi alıkoyma kişiyi işkence ve diğer kötü muamele edimlerinin nesnesi kılmakta veya daha kırılğan hale getirmektedir.

Çalışma Grubunun yetki süresi 26 Eylül 2013 tarihli 24/7 sayılı Görüş ile üç yıl daha uzatılmıştır.⁴⁸² Çalışma Grubu her seferinde 5 ilâ 8 günlük sürelerde çalışmak üzere, yılda üç kez toplanan beş bağımsız uzmandan oluşmaktadır.⁴⁸³

“Alıkoyma”, 1997/50 sayılı Komisyon Görüşü’nde “tutuklama, yakalama, gözaltı, hapis, cezaevi, tecrit, kapatma” dahil olmak üzere her türlü “özgürlükten mahrum bırakma hali” olarak tanımlamıştır. “Bir yargılama öncesinde veya sonrasında özgürlükten mahrum bırakılma halinden ... hiçbir yargılama olmaksızın özgürlükten mahrum kılmaya (idari gözaltı)” ve ev hapsine varana kadar genişletilmiştir.⁴⁸⁴

Çalışma grubu bir alıkoymanın keyfi olup olmadığını belirlemek için aşağıdaki kriterleri benimsemiştir:

- a. Özgürlükten mahrum bırakmaya gerekçe olabilecek herhangi hukuki bir temel sunmanın açık bir şekilde imkânsız olduğu durumlar (Örneğin bir kişinin mahkumiyetini doldurduktan veya kendisine af kanunu uygulanabilecek hale geldikten sonra dahi alıkonulmuş olması)
- b. Özgürlükten mahrum bırakmanın İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 7, 13, 14, 18, 19, 20 ve 21. maddelerinde veya ilgili taraf devlet için uygulanabilir durumda ise, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 12, 18, 19, 21, 22, 25, 26 ve 27. maddelerinde güvence altına alınmış olan hak ve özgürlüklerin birinin kullanımından kaynaklanmış olması.
- c. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde ve eğer ilgili Devlet taraf olduysa, ilgili uluslararası mekanizmalarda düzenlenmiş bulunan adil yargılanma

481 UN İnsan Hakları Komisyonu, Karar 1991/42.

482 İnsan Hakları Konseyi, Karar 24/7 (Arbitrary Detention), (2013) UN Doc. A/HRC/24/L.15.

483 UN Fact Sheet No. 26, “The Working Group on Arbitrary Detention”, Part III, erişim: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet26en.pdf>.

484 *Ibid.*, Bölüm IV.

hakkı ile ilişkili uluslararası normlara kısmen veya tamamen uyulmamasının, özgürlükten mahrum bırakmaya keyfi bir nitelik kazandıracak denli yoğun olması.⁴⁸⁵

a) Keyfi Alıkoyma Çalışma Grubunun Yetkisi

Çalışma Grubunun yetkileri beş temel alanda toplanır:

- a. Keyfi veya İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde ve eğer ilgili Devlet taraf olduysa, ilgili uluslararası mekanizmalarda düzenlenmiş bulunan uluslararası standartlarla bir şekilde uyumsuz alıkoyma vakalarını araştırmak
- b. Hükümetten, hükümet içi ve hükümet dışı kuruluşlardan; ilgili kişilerden ve ailelerinden veya temsilcilerinden bilgi toplamak
- c. Hükümetin daveti üzerine, ülkedeki durumu daha iyi anlamak ve özgürlükten keyfi bir şekilde mahrum bırakma durumunun gerekçelerini öğrenmek üzere alan ziyaretleri gerçekleştirmek
- d. Devletlerin özgürlükten keyfi bir şekilde mahrum bırakma uygulamalarını önleyebilmeleri ve kontrol edebilmeleri ve gelecekteki vakalarda bununla başa çıkabilmeleri için genel nitelikte görüşler oluşturmak
- e. İnsan Hakları KOnseyi'nin yıllık oturumuna kapsamlı bir rapor sunmak⁴⁸⁶

Çalışma Grubu'nun Yıllık Raporu; başvurulara ilişkin kararlar, ülke ziyaretlerinin raporları, keyfi alıkoymayla ilişkili meselelerde ifade edilen görüşler ve Devletlere yapılan tavsiyeler de dahil olmak üzere, faaliyetlerinin özetini içerecektir.⁴⁸⁷

b) Çalışma Usulü

i. Bireysel Şikâyetler

Keyfi Alıkoymalar Çalışma Grubu sözleşmeye dayalı olmadığı halde bireysel şikâyet kabul etme yetkisine sahip yegâne mekanizmadır. Bu, hangi Devlet altında olursa olsun, herhangi bir kişinin, hangi sözleşmenin kabul edilmiş olup olmadığına bakılmaksızın çalışma grubuna başvurarak bir değerlendirme yapılmasını isteme hakkı olması anlamına gelmektedir.⁴⁸⁸

485 UN Fact Sheet No. 26, "The Working Group on Arbitrary Detention", Part IV(b), Erişim: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet26en.pdf>.

486 <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Detention/Pages/WGADIndex.aspx>. Bkz. ayrıca, UN Fact Sheet No. 26, "The Working Group on Arbitrary Detention", Part III, Erişim: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet26en.pdf>.

487 10 Aralık 2013 itibarıyla ulaşılabilir durumda olan yıllık raporlar, Erişim: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Detention/Pages/Annual.aspx>.

488 UN Fact Sheet No. 26, "The Working Group on Arbitrary Detention", Part IV, Erişim: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet26en.pdf>.

Çalışma Grubu, herhangi ilgili bir taraftan; mağdurların kendilerinden, ailelerinden temsilcilerinden veya insan hakları örgütlerinden gelen şikâyetleri kabul etmektedir.⁴⁸⁹ Ayrıca kendi inisiyatifiyle bir meseleyi ele alması da mümkündür.⁴⁹⁰ Çalışma Grubu başvuru fotokopisini ilgili Devlet'e yollayarak, altmış gün içerisinde cevap vermesini talep eder.⁴⁹¹ Ardından hükümetin yanıtı şikâyetçiye gönderilir. Çalışma Grubu'nun altmış günün ardından yanıt alamaması durumunda şikâyet eldeki bilgilere göre değerlendirilir. Alıkoymanın keyfi olduğuna karar verilebilir (kişi o anda tahliye edilmiş olsa bile); bu durumda görüş ve telafi mekanizmalarını harekete geçirmek için yapılacak tavsiyeler hükümete gönderilir. Belli bir alıkoymanın keyfi olmadığına da karar verilebilir veya daha fazla bilgiye ihtiyaç duyulduğu, vakanın gerekli bilgiler ulaşana kadar askıda kalacağı kararına da varılabilir. Grup, kararlarını hükümete bildirir; iki hafta sonra başvurucuya da bilgi verilir.⁴⁹² Çalışma Grubu'nun görüşleri yıllık raporunda yayınlanır ve böylece insan hakları konseyini dikkatine sunulmuş olur. Ayrıca Kasım 2011'de Çalışma , görüşlerine ücretsiz ve kamusal erişim sağlamak amacıyla bir veritabanını da Kullanıma sunulmuştur.⁴⁹³ Bu veritabanına www.unwgdatabse.org adresinden ulaşılabilir.

Keyfi Alıkoymalar Çalışma Grubu, mümkün olduğu hallerde, başvuruların http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Detention/WGADQuestionnaire_en.pdf adresinden erişilebilecek olan örnek soru listesi formatında sunulmasını istemektedir.

ii. Görüşler

Çalışma grubu ayrıca “belli bir ilkeye ilişkin uygulama örnekleri geliştirmek ve Devletleri özgürlükten keyfi olarak mahrum bırakma uygulamalarını önleme ve kontrol etme imkânı sunacak şekilde, genel nitelikteki meseleler hakkında” görüşler de oluşturur.⁴⁹⁴ Çalışma grubunun görüşleri, internet kullanımı ile ilişkili veya bundan kaynaklanan özgürlükten mahrum bırakma vakaları⁴⁹⁵ ile

489 OHCHR, Working Group on Arbitrary Detention, “Individual Complaints, Urgent Appeals, Deliberations”, Erişim: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Detention/Pages/Complaints.aspx>.

490 İnsan Hakları Komisyonu, Karar 1993/36, para. 4.

491 Working Group on Arbitrary Detention, Revised Working Methods , (2011) UN Doc. A/HRC/16/47, Annex, Part IV. Bu süre sınırı, hükümetin talebi üzerine bir ay uzatılabilir.

492 Working Group on Arbitrary Detention, Revised Working Methods, (2011) UN Doc. A/HRC/16/47, Annex, Part IV.

493 Erişime açıldığında veritabanında, Çalışma Grubu tarafından 1991'den beri oluşturulmuş İngilizce, Fransızca ve İspanyolca altı yüzden fazla görüş yer almaktaydı; bkz. *Working Group on Arbitrary Detention, Annual Report*, (2013) UN Doc. A/HRC/22/44, s. 4.

494 UN Fact Sheet No. 26, “The Working Group on Arbitrary Detention”, Part V, Erişim: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet26en.pdf>.

495 Working Group on Arbitrary Detention, Deliberation 8, (2006) UN Doc. E/CN.4/2006/7.

psikiyatrik alıkoymalarla ilişkili meseleleri de kapsamaktadır.⁴⁹⁶ En yeni görüş, Çalışma Grubu'nun 2012 yıllık raporunda yer alan, 9 sayılı uluslararası gelenek hukuku uyarınca özgürlükten keyfi şekilde yoksun bırakmanın tanımı ve alanına ilişkin olmaktadır.⁴⁹⁷

iii. Acil Eylem

Çalışma Grubu, kendisine bir durumun acil bir şekilde ilgilenilmesi gerektiğini gösteren bir bilgi ulaştığında, acil durum kararı alır. Çalışma Grubu böyle bir usule; kişinin keyfi olarak alıkonulduğu ve söz konusu alıkonulmanın bu kişinin yaşamı veya sağlığına ciddi tehdit oluşturduğu veya Çalışma Grubu'nun böyle bir aciliyetin gerekli olduğuna karar vereceği herhangi bir başka istisnai durumda başvuracaktır. Bu gibi durumlarda Çalışma Grubu ilgili Devlet'in Dışişleri Bakanı'na bir acil başvuru yaparak, ilgili kişi veya kişilerin fiziki ve mental bütünlüklerinin korunmasının güvence altına alınması için gerekli önlemleri almasını talep eder. Bu başvurular yalnızca insani amaçlıdır ve taraf Devlet'e bir suç ithafında bulunulmaz.⁴⁹⁸ Çalışma Grubu'nun ilgili vaka ile ilişkili olarak daha sonra vereceği bir karar üzerinde hiçbir etkisi bulunmamaktadır. Acil başvurunun ardından Çalışma Grubu vakayı kendi başvuru mekanizmasına yönlendirerek konu hakkında bir görüş ortaya koyabilir. Ancak bu acil eylemden tümüyle ayrı bir süreçtir ve Devlet her bir usule ayrı ayrı yanıt vermelidir.⁵⁰⁰

iv. Ülke Ziyaretleri

Çalışma Grubu, hükümetlerin davetleri üzerine, ilgili Devletlerin topraklarına ziyaretler de gerçekleştirir. Ziyaretler "Çalışma Grubu için, söz konusu hükümet ve sivil toplum temsilcileri ile ülkedeki özgürlükten mahrum bırakma koşullarını daha iyi anlamalarını ve keyfi alıkoymaların gerekçelerini açığa çıkartmalarını sağlayacak doğrudan bir müzakere gerçekleştirme fırsatıdır".⁵⁰¹ Ülke ziyaretleri, söz konusu hükümetin daveti ile gerçekleşir ve hapisanelere, karakollara, göçmenlerin tutuldukları merkezlere, psikiyatrik hastanelere ve diğer merkezlere yapılacak ziyaretleri içerir.

496 Working Group on Arbitrary Detention, Deliberation 7, (2005) UN Doc. E/CN.4/2005/6.

497 Working Group on Arbitrary Detention, Annual Report, (2012) UN Doc. A/HRC/22/44, Part III.

498 Working Group on Arbitrary Detention, Revised Working Methods, (2011) UN Doc. A/HRC/16/47, Annex, Part V, para. 23.

499 UN Fact Sheet No. 26, "The Working Group on Arbitrary Detention", Part V, Erişim: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet26en.pdf>.

500 Working Group on Arbitrary Detention, Revised Working Methods, (2011) UN Doc. A/HRC/16/47, Annex, Part V, para. 23.

501 *Ibid.* Bkz. ayrıca UN Fact Sheet No. 26, "The Working Group on Arbitrary Detention", Part V, Erişim: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet26en.pdf>.

c) Diğer İnsan Hakları Mekanizmalarıyla Koordinasyon

İki ayrı mekanizmanın aynı anda, aynı mesele veya aynı koşullarla meşgul olmalarının önüne geçmek üzere bir usul oluşturulmuştur:

“Bir vaka Grup’un önüne geldiğinde, sekreterlik bunun Grup’un yetkisi altında olup olmadığını inceler. Eğer alıkonulmuş kişinin maruz kaldığı öncelikli ihlal; işkence uygulaması, sahte infaz veya zorla kaybetme ise vaka, sekreter tarafından ilgili özel raportör veya çalışma grubuna yollanacaktır”.⁵⁰²

Bu nedenle Çalışma Grubu iddiaları ele alırken, elindeki vakayı bir başka çalışma grubuna veya özel raportöre yollayabilir veya meseleyi birlikte ele almak için bir başka çalışma grubu ile işbirliği yapması gerekebilir.⁵⁰³

d) Pratik Bilgiler

Keyfi Alıkoymalar Çalışma Grubu ile ilgili; raporlar, basın açıklamaları, ilgili uluslararası standartlar, başvuruda bulunurken kullanılacak rehber (örnek soru listesi) gibi daha ayrıntılı bilgiye ulaşmak için şu web sitesini ziyaret ediniz: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Detention/Pages/WGADIndex.aspx>.

Bireysel bir vaka veya vakalarla ilişkili başvurular veya Çalışma Grubu’nun insani temelde bir acil başvuruyu harekete geçirmesi için yapılacak talepler şu adrese yollanmalıdır:

Working Group on Arbitrary Detention

c/o Office of the High Commissioner for Human Rights
United Nations Office at Geneva
8–14, avenue de la Paix
1211 Geneva 10, Switzerland

Veya acil başvurularla ilişkili olarak şu iletişim yolları tercih edilebilir: Fax +41 22 9179006, veya eposta: wgad@ohchr.org.

502 *Ibid.*, Part VII.

503 Working Group on Arbitrary Detention, Revised Working Methods, (2011) UN Doc. A/HRC/16/47, Annex, Part VII.

2.4. Takip Usulü

2.4.1. İnsan Hakları Komitesi Takibi

İHK, öncelikli iki işlevi bağlamında uygulanmak üzere özel takip usulleri geliştirmiştir. Birincisi, taraf Devlet'in raporunun değerlendirildiği yılı takip eden dönemde, Nihai Gözlemlerde yer alan bazı anahtar tavsiyelerinin uygulanıp uygulanmadığına ilişkin bir takip usulü söz konusudur. İkincisi, İhtiyari Protokol kapsamındaki şikâyet başvurularına yönelik görüşlerinin uygulanıp uygulanmadığına ilişkin bir takip usulü bulunur.

Her iki takip usulü de, İnsan Hakları Konseyi tarafından atanan bir Özel Raportör tarafından izlenmektedir.

a) Nihai Gözlemlerin Takibi

Nihai Gözlemler, raporlama sürecinin sonunda, taraf Devlet'in periyodik raporlarının değerlendirilmesini takiben ifade edilir. İHK genellikle, ilgili taraf Devlet'ten Nihai Gözlemlerin sonunda belirtilen ve söz konusu Nihai Gözlemlerle ilişkili "takip" sürecinin başlangıç noktasını oluşturacak bazı "meselelere ve tavsiyelere"⁵⁰⁴ öncelik vermesini talep eder. 2002'de İHK, bu süreci izlemek üzere Nihai Gözlemler Takip Özel Raportörü (bu başlık altında Özel Raportör olarak anılacaktır) atamıştır.⁵⁰⁵ Raportörün görevi "taraf Devlet ile diyalog kurmak, devamlılığını ve muhafazasını sağlamaktır".⁵⁰⁶ Komite, mekanizmayı "rapor değerlendirilme süreci ile başlayan diyalogun sürdürebileceği" bir araç olarak tarif ederek, diyalog kurma görevini önemine işaret etmektedir.⁵⁰⁷ Bu nedenle takip usulü, devlet raporlama usulünün temel bileşenlerinden biridir.

Takip mekanizmasına ilişkin yakın dönemde bir reform ve etkililiğini artırma girişimi çerçevesinde Özel Raportör, İHK tarafından belirlenmiş olan "öncelikli meselelerin" en acil maksimum üç tavsiye ile sınırlandırılmasını önermiştir.⁵⁰⁸ Meseleler bir kez belirlendikten sonra, taraf Devlet'in, İHK'ye, gerekli tedbirlerin alındığını ve öncelikli alanlardaki performansının geliştirildiğini gösterecek bilgileri sunması için bir yılı olacaktır.⁵⁰⁹ Devlet'in sorumluluğu altındaki bilgileri

504 İHK, Usul Kuralları, Kural 71(5).

505 *Report of the Human Rights Committee, (2002) UN Doc. A/57/40 (Vol. I), para. 54 and Annex III A, para. 3-5.*

506 İHK, Genel Yorum No. 30, para. 5.

507 İHK, *Report of the Human Rights Committee, (2013) UN Doc. A/68/40 (Vol. I), para. 265, s. 218.*

508 Bkz. Basın bildirisi, "Committee discusses individual communications, case management of individual communications and follow-up to concluding observations", 22 Temmuz 2013, para. 4, haber ve medya, Erişim: www.unog.ch.

509 Bkz. <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/Pages/FollowUpProcedure.aspx>.

sunması “takip bilgisi” olarak adlandırılır ve sözleşme kuruluşlarının veritabanında (<http://tbinternet.ohchr.org/SitePages/Home.aspx>), ayrıca İHK'nin Yıllık Raporlarında erişime açıktır. Bunun ardından Özel Raportör'ün görevi, diğer her türlü bilgiyi de (diğer özel usullerden, sivil toplum kuruluşlarından veya ulusal insan hakları mekanizmalarından gelen) göz önünde bulundurarak, Devlet'in verdiği bilgileri değerlendirmek ve İHK'ye “takip raporu” adı altında, öncelikli meselelerle ilişkili olarak atılan adımları analiz edecek şekilde raporlamaktır. Bu takip raporları, “ilgili tarafların hepsinin söz konusu malzeme ile takip sürecinin her aşamasında daha derinlemesine ilgilenebilmeleri için” Özel Raportör tarafından yılda iki kez sunulmaktadır.⁵¹⁰ Ancak Özel Raportör, durumun bir aciliyet göstermesi halinde, takvime bağlı raporlama dönemleri dışında da kısmi raporlar sunabilmektedir.

Ardından İHK bu tavsiyeleri değerlendirerek, başka adımlar atılmasına gerek olup olmadığına karar verecektir. Tavsiyeler söz konusu Devlet'in özel durumuna veya ihtiyaçlarına bağlı olarak değişiklik gösterecektir. Atılması gereken adımlar; Özel Raportör ile Devlet temsilcilerinin yüz yüze müzakereler yapması ve bir sonraki periyodik raporlama öncesinde sunulması gibi örnekleri içerebilir.⁵¹¹

Devlet Nihai Gözlemlerin kendisine ulaşmasından sonraki on ay içerisinde, öncelikli meselelere bir karşılık vermezse, Sekreterlik taraf Devlet'le resmi olmayan bir temas kurar. Devlet buna rağmen bir yanıt vermiyorsa, Özel Raportör resmi bir hatırlatma yazısı yollar. Devlet'in hâlâ yanıt vermemesi durumunda, Özel Raportör bu Devlet temsilcileriyle durumu müzakere edecekleri bir toplantı ayarlamaya çalışır. Bazı durumlarda Devlet hiçbir şekilde yanıt vermez ve bu durum İHK'nin yıllık raporunda belirtilir.⁵¹²

STK'lerin, hâlâ devam eden işkence pratikleri ve işkencenin önlenmesinin önündeki engellerle ilişkili olarak güvenilir ve itibar edilebilir bilgi vermek üzere, İHK'nin taraf Devlet'e tavsiyelerinin uygulanmasına ilişkin raporlar/takip notları sunmalarının teşvik edildiği özellikle belirtilmelidir.⁵¹³ Ayrıca, İHK'nin gözlem ve tavsiyelerinin ulusal ve yerel düzeyde yayılması ve resmi makamlarla tedbirlerin alınması için çalışmalar yürüterek, bu gözlem ve tavsiyelerin tam ve zamanında uygulanmasının savunuculuğunu yapıyor olmaları nedeniyle de çok özel bir rol üstlenirler.

510 İHK, *Report of the Human Rights Committee*, (2013) UN Doc. A/68/40 (Vol. I), para. 268, s. 219.

511 UN Fact Sheet No. 15, Rev. 1, “Civil and Political Rights: The Human Rights Committee”, s.14, Erişim: <http://www.ohchr.org/english/about/publications/sheets.htm>.

512 O'Flaherty, M., “The Concluding Observations of United Nations Human Rights Treaty Bodies”, (2006) 6 *Human Rights Law Review* 27 (2006), s. 47.

513 Takip raporlarının veya notların sunulmasıyla ilgili son tarihler hakkında daha fazla bilgi için, İHK'nin web sitesini ziyaret edin (İlgili adresler ve iletişim bilgileri için Bölüm 2..3.1.'e bkz).

b) İhtiyari Protokol Kapsamındaki “Görüşler”in Takibi

İhtiyari Protokol’ün 5(4). maddesi uyarınca oluşmuş görüşlere ilişkin takip, Görüşlerin Takibi Özel Raportörü⁵¹⁴ (bu başlık altında Özel Raportör olarak anılacaktır) tarafından izlenir. Özel Raportörün görevi şudur:

“Takip görevinin gerçekleştirilebilmesi için gerekli temasları kurmak ve ilgili edimleri hayata geçirmek. Özel Raportör Komite’nin atacağı yeni adımlar için gerekli tavsiyelerde bulunabilir”.⁵¹⁵

Görevin genişliği Özel Raportör’ün ödevlerini yerine getirirken esnek olmasına imkân sağlamaktadır.

Bir ihlal bulgusunun ortaya çıkması durumunda, Devlet’in kendisine iletilen bulgularla ilişkili attığı adımları İHK’ye yüz seksen gün içerisinde bildirmesi talep edilir.⁵¹⁶ Ardından Özel Raportör, yazışmalar ve ilgili taraf Devlet’in diplomatik temsilcileri ile yapılacak toplantılar aracılığıyla başvuru sahibi için ne gibi telafiler sağlanabileceği veya İHK’nin bulgularının ne şekilde uygulanabileceğine ilişkin bir müzakere başlatır.⁵¹⁷ Taraf Devlet’in bu durumdaki yanıtları “takip yanıtları” olarak adlandırılmaktadır. Devlet’in tavsiyelere uyup uymadığına ilişkin bilgiler genellikle, taraf Devlet dışında, ilgili şikâyetin başvurusu, temsilcileri veya sivil toplum kuruluşları gibi başka kaynaklardan elde edilmektedir.

Bir taraf devlet yanıt vermediğinde Özel Raportör, taraf Devlet temsilcileri ile yapılan takvime dayalı takip toplantıları dışında, ilgili taraf Devlet topraklarına, bir veya daha fazla İHK üyesinin ve eğer uygun olduğu düşünülüyorsa, diğer sözleşme mekanizmalarının üyelerinin katılacağı bir ziyaret ayarlamaya çalışır.⁵¹⁸ Yanıt verilmemesi ve/veya taraf Devlet’in işbirliğinden kaçınması durumu, İHK’nin yıllık raporunda yayınlanır. Bu kötü şöhret, hafif görülmele birlikte gerçek bir yaptırımdır. Bütün Devletler bu tür uluslararası utandırıcı durumdan kaçınmaya çalışırlar.

514 Takibe İlişkin Özel Raportör İHK tarafından Temmuz 1990’da atandı.

515 İHK, Usul Kuralları, Kural 101(2).

516 180 günlük zaman dilimi Usul Kurallarında belirtilmemiştir, ancak İHK’nin mevcut (yerleşik) uygulamasıdır.

517 Bkz. Özel Raportör’ün takip toplantıları örnekleri için İHK, *Report of the Human Rights Committee, 103rd and 104th session*, (2012) UN Doc. A/67/40, s. 144.

518 Bkz. UNOG, News and Media, “Committee discusses individual communications, case management of individual communications and follow-up to concluding observations”, 22 Temmuz 2013, Erişim: <http://www.unog.ch/>.

Özel Raportör ayrıca tavsiyelerde bulunur ve İHK'ye düzenli takip süreci raporları da sunar. Bu raporlar “Devlet’in Komite’nin görüşlerini uygulayıp uygulamadığına ilişkin detaylı bir bilgilendirme” sağlar.⁵¹⁹ Bu tavsiye ve raporlar; taraf Devlet’ten, STK’lerden veya herhangi bir şahsi takip görevinden ya da Özel Raportör’le gerçekleştirilen konsültasyonlardan elde edilen bilgileri içerir.

Bireysel başvurular üzerine başlatılan takip süreci, Komite’nin kendi görüşlerinin tatmin edici bir şekilde uygulandığına ikna olması ile birlikte sona erer. Komite’nin görüşlerinin kısmen veya tatmin edici olmayacak bir şekilde uygulanması durumunda takip müzakereleri; devam edebilir, askıya alınabilir, İHK’nin yıllık raporunda ilan edilebilir veya kapatılabilir. Bu, Komite’nin uygulama noktasında karşı karşıya kaldığı zorlukları ifade etmektedir; zira takip müzakereleri (tarfa Devlet veya Komite tarafından) kapandığında Komite’nin tek yapabildiği, uygulamanın hayata geçirilemediğini rapor etmektir.⁵²⁰ Bu nedenle, takip değerlendirilmesinin tamamen olmasa da kısmen tatmin edici bir şekilde uygulanması nedeniyle kapanmasını önlemek için takip sürecinin İHK tarafından sürdürülmesinin savunulması kritiktir.⁵²¹

Bireysel başvurular ile ilişkili gözlem ve tavsiyelerin, taraf Devletlerin Evrensel Periyodik Değerlendirme [*Universal Periodic Review*] sürecinde OHCHR tarafından hazırlanan özet raporda da yer alması önerilmiştir.⁵²² Zira bu, kamusal olarak “utanan” Devletlerin, Komite’nin görüşlerini hayata geçirmeyi daha ciddi olarak ele almalarını sağlayacak daha etkili bir platformdur.

2.4.2. İKK Takibi

İKK de, raporlama süreciyle ilişkili Nihai Gözlemleri ile 22. madde kapsamında görüştülen bireysel başvurularına dair takip usulüne sahiptir.

a) Nihai Gözlemlerin Takibi

İKK’nin 19. maddesinde düzenlenen raporlama süreci kapsamındaki gözlem ve tavsiyelerin bir unsuru olarak, İKK, bir taraf Devlet’in belli süre içerisinde,

519 Schmidt, M., “Follow-up Mechanisms Before UN Human Rights Treaty Bodies and the UN Mechanisms Beyond”, in A. F. Bayefsky (ed.), *UN Human Rights Treaty System in the 21 Century*, Kluwer Law International (2000), s. 236.

520 Bkz. CCPR Centre, “Overview of the 108th session of the Human Rights Committee” (section on Follow-up to Concluding Observations and Individual Communications), Erişim: <http://www.cprcentre.org/publication/overview-of-the-sessions/108-session-overview/>.

521 Bazen olduğu gibi, örneğin bkz. İHK, Haraldsson and Sveinsson v. Island, Comm. No. 1306/2004, follow-up, İHK, *Report of the Human Rights Committee 103rd and 104th session*, (2012) UN Doc. A/67/40 (Vol.I 1), ss. 114–115.

522 Bkz. Basın Bildirisi, “Committee discusses individual communications, case management of individual communications and follow-up to concluding observations”, 22 Temmuz 2013, para. 13, haberler ve medya, Erişim: www.unog.ch.

İKS kapsamında yerine getiremediği yükümlülükler konusunda bir ilerleme göstermesini talep edebilir. İKK, Devlet'in bu tavsiyelere uyup uymadığını takip etmek üzere, en az bir Raportör atayacaktır.⁵²³

2003'te yeni bir usulün kabul edilmesi ile birlikte İKK, Nihai Gözlemlere uyulup uyulmadığını izleyecek Raportör olarak üyelerinden birinin atmaktadır. Bu Raportör'ün işlevi, İKK'nin 2002 yıllık raporunda daha açık bir şekilde tanımlanmıştır:

“Bu raportörler, taraf Devlet'in, Komite'nin kendiliğinden, periyodik olarak veya bir başka şekilde hazırladığı raporlar kapsamındaki gözlem ve tavsiyelerine uygun ve uyumlu davranıp davranmadığına ilişkin bilgi edinecek ve/veya taraf Devlet'i bu amaca yönelik uygun tedbirleri almak konusunda uyacaklardır”.⁵²⁴

Genel olarak, İKK kapsamındaki takip usulleri, UMSHS'deki usullere benzemektedir.

Komite tavsiyelerinin uygulanmasına ilişkin problemi; raporlama öncesi öncelikli meseleler listesinin takibi, takip usullerine yanıt vermeyen Devletlere resmi ihtar gönderme konusunda proaktif bir yaklaşım benimsemek ve Cenevre'deki daimi temsilcileri ile takvime bağlanmış toplantılar düzenleyip, meseleyi tartışmak da dahil olmak üzere takip usulleri aracılığıyla ele almaya çalışmıştır. Uzmanlar ayrıca takibi; ikinci bir mektup yollanması, Devlet'le toplantı gerçekleştirilmesi ve uyumlu davranmama veya cevap vermeme durumunda ülke ziyareti yapılması şeklinde, üç adımlık bir usul şeklinde formalize etmeyi de önermişlerdir.⁵²⁵ Bu yaklaşım, kendileri için bağlayıcı olan bir yükümlülüğe uymayı hiçbir şekilde düşünmeyen Devletlere ilişkin olarak, Komite'nin tavsiyelerine uyumluluğun geliştirilmesi için düşünülebilir.

b) İKS'nin 22. Maddesindeki Bireysel Başvuruların Takibi

Usul Kuralları'nın 114. maddesi gereği, İKK, İKS'nin 22. maddesi kapsamında bir ihlal gerçekleştirdiği tespit edilen Devlet'in attığı adımları takip etmek üzere bir veya daha fazla raportör görevlendirebilir. Raportörler 114(2)'de ifade bulan geniş bir yetkiye sahiptirler:

523 İKK, Usul Kuralları, Kural 72(1).

524 *Report of the Committee Against Torture*, (2002) UN Doc. A/57/44, Annex X (Amended Rule of Procedure 68, para. 15).

525 Bkz. Basın Bildirisi, “Committee against Torture discusses follow-up to concluding observations and individual communications”, 17 Mayıs 2013, para. 9, haberler ve medya, Erişim: www.unog.ch.

“Raportörler, takip görevini yerine getirebilmesi için gerekli her türlü temasta bulunabilir ve ilgili adımları atabilirler ve buna göre Komite’ye rapor sunarlar”.

Raportörlerin gerçekleştirebilecekleri özel faaliyetler, İKK’nin 2004 yıllık raporunda belirtilmiştir.⁵²⁶ Buna göre:

- Komite’nin bulgularına yanıt olarak taraf Devlet’in atmış olduğu adımlar hakkında bilgi talep etmek
- Devletlerin Raportör’ün incelemelerine karşılık vermedikleri veya Raportör’ün, ilgili Devlet’in Komite’nin tavsiyelerine uymadığı yönünde bilgiler elde ettiği durumlarda, Komite’ye gerekli adımların atılmasını tavsiye etmek
- Devlet temsilcilerini tavsiyelerin uygulanmasına teşvik etmek için uğraşmak ve eğer Raportör bunun gerekli olduğunu düşünüyorsa, OHCHR’den yardım ve tavsiye alınmasını sağlamak
- Söz konusu Devlet topraklarını, İKK’nin de onayı ile ziyaret etmek⁵²⁷
- Raportör Komite’ye faaliyetleri hakkında düzenli rapor vermelidir.⁵²⁸ Bu raporlarda yer alan bilgiler daha sonra İKK’nin yıllık raporuna da alınacaktır.
- Genel olarak takip ile ilişkili olarak Raportör’ün 22. maddedeki görevlerini yerine getirmek. Görüşler konusu, İHK Görüşler Takip Raportörü’nünkü ile aynıdır.

Takip stratejilerini güçlendirmek ve kararlarının daha etkin bir şekilde uygulanmasını sağlayabilmek amacıyla İKK, *Kalinichenko v. Fas* vakasında taraf Devlet’ten, başvuru sonucunda ortaya çıkan bulguların takibinin yapılmasına ve başvurucunun işkence veya kötü muameleye maruz bırakılmadığının tespit edilmesine imkân tanımak üzere, iki Komite üyesinin hapisshanede bulunan başvurucuyu ziyaret ederek, izin vermesini talep etmiştir.⁵²⁹

2.4.3. İHK ve İKK Tavsiyelerine Ne Kadar Uyulduğunu Ölçmek

Takip sürecinin amaçlarından biri de, gerek görüşlere veya bireysel başvuru usulleri uyarınca verilmiş kararlara gerekse ilgili Komite’nin rapor usulleri çerçevesinde yapılmış tavsiyelere uyma düzeyini ölçmektir. İHK 2012 yıllık raporunda, İhtiyati Protokol kapsamındaki görüşlerin takibi bölümüne

526 *Report of the Committee Against Torture*, (2004) UN Doc. A/59/44, para. 264.

527 İKK, Usul Kuralları, Kural 120(4).

528 İKK, Usul Kuralları, Kural 114(3).

529 İKK, *Kalinichenko v. Morocco*, Comm. No. 428/2010, para. 17. Bkz. ayrıca Habré vakası, 2009’da iki üyenin ziyareti (4-7 Ağustos 2009), bkz. Bölüm. 4.9.

bakıldığında İHK'nin, değerlendirme dönemini kapsayan süreçte (103 ve 104. oturumlar) İhtiyati Protokol kapsamındaki vakalarda %5 den daha az bir tatmin edici karşılık bulabildiği görülmektedir.⁵³⁰ Ayrıca bazı vakalarda müzakereler “sürmekte”dir. Durumu göstermesi açısından ifade edilmelidir ki, İHK'nin 100 ve 101. oturumlarında ele alınan takip mekanizmalarındaki on vakadan sekizi Komitenin görüşlerini uygulamak üzere hiçbir girişimde bulunulmamış kategorisine alınmış, yalnızca iki tanesinde esasa ilişkin veya henüz başlangıç düzeyinde bir adım atıldığı rapor edilmiştir.⁵³¹ Ancak bu sayılar bazı Devletlerin çok sayıdaki tatmin edici olmayan yanıtları dolayısıyla çarpıktır; örneğin Kırgızistan, Tacikistan ve Rusya, hep birlikte, olumsuz İhtiyati Protokol görüşlerinin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Tacikistan görüşlere karşılık vermiş fakat uygulamamış, Rusya ise İHK'den gelen her türlü başvuruyu yalnızca görmezden gelmiştir.⁵³² Her halükarda, Devletlerin İHK'nin İhtiyati Protokol kapsamındaki görüşlerine ne şekilde yanıt verdiklerinin ve sonrasındaki takip sürecinin niceliğini ifade etmek zordur.

İHK, 2012 yıllık raporunda taraf Devletlerin İhtiyati Protokol görüşlerini uygulamaları ile ilişkili problemlerin farklılığına dikkat çekmektedir:

“Komite'nin kendilerini ilgilendiren başvurularla ilişkili görüşlerini ilettiği taraf Devletlerin bazıları, Komitenin görüşlerini kısmen veya tamamen kabul etmemiş veya vakayı yeniden açma yönünde bir girişimde bulunmamıştır. Çok sayıda vakada süreçler, İhtiyati Protokol'ün 14. maddesinin 2. Paragrafında düzenlenmiş olan başvurulara karşılık verme yükümlülüğünü yerine getirmeyen taraf Devlet'in yokluğunda sürdürülmüştür. Diğer bazı vakalarda, taraf Devlet'in sürece dahil olması ve argümanlarının Komite tarafından tümüyle dikkate alınmış olmasına rağmen, Komite'nin görüşleri kısmen veya tümüyle reddedilmiştir. Bu tür vakalarla ilişkili olarak Komite, kendisi ile taraf Devlet arasında devam etmekte olan müzakereyi, uygulama yönünde bir görüş olarak kabul etmektedir.”⁵³³

Tavsiyelere uyulmasını engelleyen temel meselelerden biri, ilgili Devlet'te tavsiyelerin nasıl uygulanacağına ilişkin usul ve anlayış eksikliği ile ilgili olabilir. Bu anlamda takip usulleri, yalnızca Devlet'in hesap verebilirliğine ilişkin olarak

-
- 530 Takip bölümünde ayrıntılandırılan 44 davadan sadece ikisi, Komitenin görüşlerinin tamamen tatmin edici bir şekilde uygulanmasıyla kapatılmıştır. Büyük çoğunluğu tatmin edici olmayan uygulama ile devam etmiştir (İHK, *Report of the Human Rights Committee*, (2012) A/67/40/(, Vol.I), 1, s. 105 ve devamı.)
- 531 CCPR Centre, “Implementation of Human Rights Committee Views (Issue no.1) – 100 and 101 sessions –October 2010 and March 2011”, erişim: www.cprcentre.org.
- 532 Tacikistan aleyhindeki 15 vakada, izleme prosedürleri tatmin edici bir görüş uygulanmadan askıya alınmıştır. Rusya aleyhine açılan üç vakada, tatminkar bir uygulama olmamasına ve Devletin İHK'ye cevap vermemesine rağmen takip devam etmektedir.
- 532 İHK, *Report of the Human Rights Committee*, (2012) UN Doc. A/67/40(Vol.I), para 227, s. 105.

değil, fakat aynı zamanda Komite bulgularına uyum göstermesi hususunda bir basınç yaratıp, kendisine yardım sağlama ile ilgili olarak da eşsiz birer araç olarak görülmelidir.

Düşük başarı oranına sahip tek mesele, Komite'nin görüşlerine uygun davranılmaması değildir. Takip usullerine yanıt vermeme durumu da, bir problem olmayı sürdürmektedir. İHK'ye ilişkin son rakamlar, takip oranlarının düştüğünü gösteriyor.⁵³⁴ 2013 yılında, takip usulleri kapsamında değerlendirmeye alınan toplam 136 Devlet'ten 39'u usule ilişkin hiçbir rapor sunmamış, 32'si yanıt vermemiş, 8'i ise süreyi kaçırdıktan sonra yanıt vermiştir.⁵³⁵ Yukarıda ifade edildiği üzere keza, İHK takip usulleri çerçevesinde, uygulamanın durumuna ilişkin bilgi hakkında alınan yanıtlar, Devletlerden ziyade, kendileri ile temas kurulan mağdurlardan gelmektedir.

2.4.4. Sonuç

Gerek İHK gerek İKK, yıllık raporlarında, takie ilişkin yanıtlar hakkında bir özet sunmaktadırlar. Bu bilgiye sözleşme kuruluşlarının web sitesinden ulaşılabilir: <http://tbinternet.ohchr.org/SitePages/Home.aspx>. Takipe ilişkin yanıtlar, bir Devlet'in belli insan hakları meselelerine ilişkin tutumu hakkında değerli bir bilgi sunmaktadır. Ayrıca bu tür bilgilerin kaydedilip yayınlanması, Devlet'in ilgili Komite'nin bulgularına uygun davranmasına ilişkin üstü kapalı da olsa bir basınç yaratmaktadır Bu da genel olarak sözleşmelere uygun davranma düzeyini artırabilir.

534 Nihai Gözlemlerin Takibi Özel Raportörü, 2013 yılında cevap oranlarının% 75'ten% 70'e düştüğünü belirtmiştir (Press Release "Committee against Torture discusses follow-up to Concluding Observations and individual communications", 17 Mayıs 2013, para 6, haber ve medya, Erişim: www.unog.ch.

535 *Ibid.*

BÖLÜM III
İNSAN HAKLARI KOMİTESİ
İÇTİHATLARI

Bu bölümde İHK'nin İşkence zalimce insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezalarla ilişkili olarak İhtiyati Protokol başvuruları, Genel Yorumlar ve Nihai Gözlemler şeklindeki içtihatlarını analiz edeceğiz. UMSHS'nin konu ile en ilişkili düzenlemesi, hemen aşağıda tartışılan 7. maddedir. İlişkili bir başka düzenleme olan ve Devletlere alıkonulmuş kişilere insani muamele yapma yükümlülüğü getiren 10. madde ile ilişkili içtihatları da analiz edeceğiz.

3.1. Madde 7

UMSHS'nin 7. maddesi şu şekildedir:

“Hiç kimse işkenceye veya zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezaya maruz bırakılamaz. ayrıca hiç kimse, serbest iradesi olmadan tıbbi veya bilimsel bir deneye tabi tutulamaz”.

Bu madde bir kişiye karşı üç şekilde davranma yasağı getirmektedir. Bir kişi şu muamelelere maruz bırakılamaz:

- İşkence.
- Zalimce insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele.
- Zalimce insanlık dışı veya aşağılayıcı ceza.

3.1.1. Madde 7'nin Mutlak Niteliği

Madde 7'nin hükmü mutlaktır.⁵³⁶ İşkence ve zalimce insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezaya ilişkin olarak hiçbir istisnaya izin verilmez. Madde 7, madde 4(2)'deki sınırlandırılmaz haklardandır.⁵³⁷ Madde 7'nin standartlarından ayrılmayı gerektirecek; terör tehdidi veya savaş hali de dahil olmak üzere, hiçbir kriz söz konusu değildir.⁵³⁸

3.1.2. Madde 7'nin Kapsamı

Genel Yorumlar ve İHK içtihat hukuku 7. maddenin kapsamını açıklığa kavuşturmuştur. İlgili içtihatlarla ilişkin detaylı bir inceleme aşağıda 3.2. kısımda başlamaktadır. Genel hususlara ilişkin bir özeti burada sunacağız.

536 Bkz. ayrıca İHK, Genel Yorum No. 20 (İşkence veya diğer zalimce, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele veya cezalandırmanın engellenmesi), (Genel Yorum No. 7 ikamesi), UN Doc. HRI/GEN/1/Rev.1, 30 (1994), para. 3.

537 4. maddeye göre, Devletler “acil durum” gereği, kamusal aciliyet hallerinde UMSHS ödevlerini “istisna edebilir” ya da askıya alabilir. Bununla birlikte, 7. madde dahil bazı haklar, hiçbir zaman istisna konusu olamaz.

538 Uluslararası hukuk uyarınca yasağın mutlak niteliği ile ilgili tartışma için bkz. Bölüm 1.1.

Genel Yorum No. 20'de İHK, 7. maddenin anlamını genişletmiştir. Şu aşağıdaki hususları düzenlemenin kapsamında kabul etmektedir:

- 7. maddenin amacı, bireyin onurunu, maddi ve manevi bütünlüğünü korumaktır. Bu nedenle yasak, fiziki acı kadar, mental rahatsızlık yaratan edimler için de geçerlidir.⁵³⁹
- 7. madde ile yasaklanan ve gerek yetkileri kapsamında, gerekse yetkileri dışında hareket eden otoriteler veya özel hukuk kişileri tarafından gerçekleştirilen ihlaller karşısında yasama faaliyetleri veya gerekli diğer tedbirlerle koruma sağlama görevi taraf Devlet'e aittir.⁵⁴⁰ Devlet, özel failerin gerçekleştirebileceği işkence edimlerini önlemek ve cezalandırmak için gerekli adımları atmalıdır.⁵⁴¹
- 7. madde edim ve göz yummaları kapsamaktadır. Yani Devlet 7. maddeyi bir edimde bulunarak ihlal edebileceği gibi, bir edimde bulunmadığı için de ihlal edebilir. Örneğin, bir başkasına işkence yapan kişiyi cezalandırmayarak veya bir mahpusa gıda vermeyerek de 7. madde ihlal edilmiş olabilir.⁵⁴²
- 7. madde bir kişiye büyük acı ve mağduriyet yaşatacak kasti olmayan edimlerle de ihlal edilebilir. Ne var ki bir ihlalin, diğer kötü muamele türlerinden farklı olarak "işkence" olarak nitelendirilebilmesi için "kasıt" unsuru bulunmalıdır.⁵⁴³ İHK'nin kendisi de, bazı muamelelerin söz konusu muamelenin "amacı" temelinde ayırt edilebilir olduğunu söylemektedir.⁵⁴⁴ Bu yaklaşım, İHK'nin "işkenceyi bir tarafta, ve diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezayı diğer tarafta ele alma şeklindeki kritik ayırımın ilgili amaç unsuruna göre belirleneceği yolundaki genel yaklaşımı" ifade ettiği *Giri v. Nepal* vakasında benimsenmiştir.⁵⁴⁵

Rojas Garcia v. Kolombiya vakasında, bir müdahale ekibi başvurunun evine, yanlış bir şekilde sabaha karşı saat ikide, şikâyetçiye ve genç çocukları da dahil olmak üzere ailesine sözlü kötü muamele ve suistimallerde bulunarak saldırıda bulunmuştur. Müdahale esnasında bir silah ateşlenmiş ve başvuru okumadığı bir belgeyi imzalamaya zorlanmıştır. Müdahale ekibinin aslında bir başka evde müdahale gerçekleştirmesi gerektiği ve ekibin, başvuru veya ailesine zarar

539 İHK, Genel Yorum No. 20, para. 2, 5.

540 İHK, Genel Yorum No. 20, para. 2; bkz. ayrıca *Chen v. The Netherlands*, Comm. No. 1609/2007, para. 6.4.

541 Bkz. ayrıca *Concluding Observations on the Russian Federation*, (2003) UN Doc. CCPR/CO/79/RUS, para. 13.

542 Joseph and Castan(2013), para. 9.08.

543 Bkz., İKS'deki işkence tanımının bu yorumu için Bölüm 4.1.2(b).

544 İHK, Genel Yorum No. 20, para. 4.

545 İHK, *Giri v. Nepal*, Comm. No. 1761/2008, para. 7.5.

vermek gibi özel bir niyetinin olmadığı daha sonradan anlaşılmıştır. Ancak bir 7. madde ihlali bulunmuştur.⁵⁴⁶

7. madde ihlalinin gerçekleşip gerçekleşmediğini ilişkin karar verilirken subjektif ve objektif unsurlar söz konusudur. *Vuolanne v. Finlandiya* vakasında İHK, bir edimin ne zaman 7. madde kapsamına gireceğini belirtmektedir:

“Vakanın koşullarına bağlı olarak ... muamelenin süresi ve şekli, mağdurun cinsiyeti, yaşı ve sağlık durumu, kadar fiziki ve zihinsel etkileri de... [kapsamdadır]”.⁵⁴⁷

Dolayısıyla, bir muamelenin 7. madde uyarınca insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele oluşturup oluşturmadığı değerlendirilirken, mağdurun kişisel nitelikleri de göz önüne alınır. Örneğin bir çocuğa uygulanan muamele 7. maddenin ihlaline sebebiyet verebilecekken, aynı durumdaki bir başka yetişkin için söz konusu muamele, ihlal olarak değerlendirilmeyebilir.⁵⁴⁸

3.1.3. İşkence ve Zalimce, İnsanlık dışı veya Aşağılayıcı Muamelenin Tanımı

İHK, 7. madde kapsamında yasaklanmış davranış türlerine ilişkin özel bir tanım getirmemiştir.⁵⁴⁹ 7. madde ihlalinin saptandığı pek çok vakada İHK, diğer uluslararası yargısal veya yarı yargısal kuruluşların aksine, maddenin hangi kısmının ihlal edildiğini özel olarak belirtmemiştir.⁵⁵⁰ Genel Yorum No. 20, paragraf 4’te İHK şu hususu vurgular:

“Sözleşme, 7. maddede yer alan kavramların tanımına yer vermemektedir. Komite, yasaklanan fiiller listesi oluşturma veya farklı ceza veya muameleler arasında kesin bir ayırım yaratma gereği duymamaktadır; belirtilen ayrımlar muamelenin içeriği, amacı ve şiddetine dayalıdır”.

Edimin kategorizasyonu özellikle de hakkında kayıt tutulmuş ve bir işkence bulgusu kendisi için belli bir yük ve etiket getirecek olan Devlet açısından tümüyle önemsiz değildir.⁵⁵¹ Buna rağmen İHK, yukarıda ifade edilen uygulamadan ayrılarak, yakın dönemde “eğer bulgular böyle gerektiriyorsa, belli bir muameleyi

546 İHK, *Rojas Garcia v. Colombia*, Comm. No. 687/1996.

547 İHK, *Vuolanne v. Finland*, Comm. No. 265/1987, para. 9.2.

548 Bkz. örneğin Bölüm 3.2.12.

549 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, eşdeğer hükmün, AİHS’nin 3. Maddesinin ihlallerinde farklı bir yaklaşım sergiler ve kararlarında hangi kötü muamele kategorisinin oluştuğunu belirtir.

550 Bkz. Joseph and Castan (2013), s. 228: “İHK madde 7 kapsamında muamele/ceza yasağı olarak belirlenen üç düzey arasında ayırım yapmaz”.

551 Nowak (2005), s. 160.

işkence olarak nitelendirmek uygundur” kararına varmıştır.⁵⁵² Bu tür vakalarda İHK, bulguların işkence boyutuna ulaşip ulaşmadığını değerlendirirken, kendisi için 7. maddenin uygulamasında bağlayıcı olmamakla birlikte, bir “yorumlayıcı rehber” olarak İKS’nin 1. maddesindeki işkence tanımına dayanmaktadır.⁵⁵³

a) İşkence Bulguları

Bugüne kadarki İHK uygulaması, 7. madde ihlalinin bulunduğu pek çok vakada, 7. maddenin aslında hangi kısmının ihlal edildiğini belirtmeden, yalnızca ihlali saptamak şeklinde olmuştur.

Yine de bazı durumlarda 7. maddenin ilgili kısmına işaret edilmiştir. İchtihatların vaka temelinde geliştirilmiş olduğunu ifade etmekte önemlidir.

Aşağıdaki edimlerin farklı kombinasyonlarla gerçekleştirilmiş olması, İHK tarafından açıkça “işkence” olarak görülecektir:

- “Sistematik dayak; parmaklara, göz kapaklarına, burna ve genital bölgelere, çıplak soyulup metal bir yatağa yatırılmak suretiyle veya parmakların ve genital bölgenin etrafına kablo sarmak suretiyle elektrik şoku uygulanması; sigara söndürülmesi; uzun süreli yanıklar; el veya ayak dirseklerinden uzun süreli asılı tutma; genellikle elektrik şokları ile birlikte uygulanan kan, dışkı, idrar ve atıklara gömülü bir şekilde bırakmak; çıplak olarak ayakta bekletmek ve uzun süre kelepçeli tutmak; tehditler sahte infazlar ve ampute etme girişimleri”⁵⁵⁴
- “Dayak; elektrik şokları; sahte infazlar; yiyecek ve sudan mahrum bırakmak; parmakla bastırma”⁵⁵⁴
- “İtirafa zorlamak üzere dayak ve mağdurun babasının polis tarafından önce darp edilip nihayetinde de öldürülmesi”⁵⁵⁶
- Maoist faaliyetlerde bulunduğundan kuşkulanan başvuruçuya, insanlık dışı koşullarda dışarıya erişimi olmaksızın göz altında tutulduğu esnada, aylar boyunca yüz kereden fazla işkence edilmiş; vücudu buz kalıplarına dayanmış; sırtına, omuzlarına, meme uçlarına, tırnak altlarına iğneler batırılmıştır.⁵⁵⁷

552 İHK, *Giri v. Nepal*, Comm. No. 1761/2008, para. 7.5.

553 Nowak (2005), s. 161.

554 Nowak (2005), s. 162, şu İHK vakalarından hareketle: *Grille Motta v. Uruguay*, Comm. No. 11/1977, *Bleier v. Uruguay*, Comm. No. 30/1978, *Lopez Burgos v. Uruguay*, Comm. No. 52/1979, *Sendic v. Uruguay*, Comm. No. 63/1979, *Angel Estrella v. Uruguay*, Comm. No. 74/1980, *Arzuaga Gilboa v. Uruguay*, Comm. No. 147/1983, *Caribon v. Uruguay*, Comm. No. 159/1983, *Berterretche Acosta v. Uruguay*, Comm. No. 162/1983, ve *Rodriguez v. Uruguay*, Comm. No. 322/1988.

555 Nowak (2005), s. 163, İHK vakalarına gönderme ile *Muteba v. Zaire*, Comm. No. 124/1982, *Miango Muiyo v. Zaire*, Comm. No. 194/1985, ve *Kanana v. Zaire*, Comm. No. 366/1989.

556 İHK, *Khalilova v. Tajikistan*, Comm. No. 973/2001, para. 7.2.

557 İHK, *Guiri v. Nepal*, Comm. No. 1761/2008, para. 7.6.

Nenova v. Libya vakasında İHK, şu işkence iddialarının işkence oluşturacak denli ciddi ve yeterli derecede doğrulanmış olduğuna hükmetmiştir:

“Kadınlar tümüyle çıplak ve bir demir yatak üzerinde yatarken, bacaklarına, ayaklarına, ellerine göğüslerine ve vücudun mahrem kısımlarına elektrik şoku verilmiştir. Ayrıca falakaya yatırılmışlar; el ve kollarından bağlamışlar; boğulma ve boğma hissi yaratılmış; ölümlle tehdit edilmişler; aile üyelerine zarar verilmekle tehdit edilmişler; gözleri kapalyken köpeklerin üzerlerine salınacağı söylenmiş; dayak yemişler; zeminde saçlarından sürüklenmişler; vücutlarında sigara söndürülmüş; vücutlarına konulan böcekler tarafından ısırılmışlar; ilaç enjekte edilmiş; uyumaları önlenmiş; tümüyle izole bir durumda bekletilmişler; kaynar ve soğuk suya maruz bırakılmışlar; aşırı kalabalık ve pis hücrelerde tutulmuşlar; kör edici ışıklara maruz bırakılmışlardır. Bazı başvuruçulara tecavüz de edilmiştir. Bu işkencenin yaklaşık olarak iki ay sürdüğü iddia edilmektedir. Bütün başvurular itirafname imzaladıktan sonra işkence azalmış fakat devam etmiştir.”⁵⁵⁸

Ancak işkence tanımının tam olarak karşılandığı diğer bazı davalarda İHK, edimlerin işkence olarak nitelendirilip nitelendirilmemesine ayrıca bir gönderme yapmaksızın, soruşturulmakta olan durumun ağırlığı ve sertliğine göndermede bulunarak, 7. maddenin toptan ihlaline karar vermeyi tercih etmiştir. Örneğin *McCallum v. Güney Afrika* vakasında mağdur, diğer altmış veya yetmiş kişi ile birlikte, bir gardiyanın öldürülmesine karşılık olarak, kolektif bir saldırı ve dayağa maruz bırakılmıştır. Olaylar esnasında mağdur, hapishane koridorunun ıslak zemininde çıplak bir şekilde yatarken coplarla ve şok kalkanlarıyla dövülmüş, sonuç olarak çok sayıda fiziki yara oluşmuştur. Aynı vakada Bay McCallum, birkaç mahpus arkadaşı ile birlikte copla tecavüze uğramış; burnunu bir başka arkadaşının anal deliğine sokmaya zorlanmış; HIV bulaşması korkusu da yaşayacak şekilde idrar, dışkı ve kandan oluşan bir karışımın içerisine yatmaya zorlanmıştır. Bunun ardından tıbbi bir yardım almaksızın, ailesi veya avukatı ile görüşmeksizin bir ay boyunca incommunicado tutulmuştur. Söz konusu koşulları değerlendirdiği kararında İHK, önündeki olguların Sözleşme'nin 7. maddesinin ihlali anlamına geldiğini kısa ve özlü bir şekilde ifade etmiştir.⁵⁵⁹

İHK, mağdurların sağlık durumlarında kalıcı hasar yaratan edimleri de göz önünde bulundurmaktadır. Bu unsur, İHK kararları bakımından, bir edimin zalimce ve insanlık dışı muamele yerine bir “işkence” ihlali düzeyine çıkacak şekilde değerlendirilmesinde önem taşır.⁵⁶⁰

558 İHK, *Nenova et al. v. Lybia*, Comm. No. 1880/2009, para. 2.3 ve 7.5–7.6.

559 İHK, *McCallum v. South Africa*, Comm. No. 1818/2008, para. 6.4–6.6.

560 Nowak (2005), ss. 162–164, İHK, *Massera v. Uruguay*, Comm. No. 5/1977.

b) Zalimce, İnsanlık dışı veya Aşağılayıcı Muamele Bulguları

İşkenceyle diğer kötü muamele arasında bir sınır çizilirken, muamelelerin niteliği, amacı ve sertliği göz önüne alınacaktır.⁵⁶¹ Ancak belirtildiği üzere, İHK'nin halihazırda izlemekte olduğu içtihat hattı, genellikle işkence ve zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleyi birbirinden ayırmaz yahut “zalimce”, “insanlık dışı” veya “aşağılayıcı” muamele arasında bir ayırım yapmaz.

Geçmişte “zalimce” ve “insanlık dışı” muamele birkaç vakada aşağıdaki görüşler çerçevesinde tespit edilmiştir:

- Mağdur bilinçsiz kalacak şekilde darp edilmiş, sahte infaza tabi tutulmuş ve yeterli tıbbi bakım sağlanmamıştır.⁵⁶²
- Mağdur defalarca labutlar, demir sopalar ve coplarla dövülmüş ve yaralarına iyi bir tedavi uygulanmaksızın bırakılmıştır.⁵⁶³
- Mağdur gardiyanlar tarafından ciddi bir şekilde dövülmüş ve ölüm tehditleri almıştır.⁵⁶⁴
- Mağdur bir hücrede, döşek veya yatak, lavabo, doğal ışık, teneffüs imkânı, yeterli gıda veya tıbbi bakım olmaksızın günde yirmi üç saat boyunca kapalı tutulmuştur.⁵⁶⁵

Mağdurun belli bir küçültücü muameleyle maruz bırakıldığı durumlarda, aşağılayıcı muamele de ayrıca ortaya çıkmaktadır. Küçültücü muamele veya mağdurun şerefine yapılan saldırı “bir başkasının gözleri önünde olup olmadığına bakılmaksızın” öncelikle değerlendirme konusu edilecektir.⁵⁶⁶ Belli bir durumda aşağılayıcı olarak görülen bir muamele türü bir başka koşul altında böyle değerlendirilmeyebilir.

İHK, şu davranışların “aşağılayıcı muamele” anlamına geldiğini tespit etmiştir:

- Mağdur “asker ve güvenlik görevlileri tarafından saldırıya uğramış, darbedilmiş, süngülerle itilmiş, kafasından aşağıya lazımlık boşaltılmış, yiyecek ve içecekleri zemine atılmış ve döşegi hücrelerinden çıkartılmıştır”⁵⁶⁷
- Mağdur dipçiklerle dövülmüş ve kalıcı yaraları için tıbbi destek alması engellenmiştir.⁵⁶⁸

561 İHK, Genel Yorum No. 20, para. 4; bkz. ayrıca İHK, *Giri v. Nepal*, Comm. No. 1761/2008, para. 7.4.

562 İHK, *Linton v. Jamaica*, Comm. No. 255/1987.

563 İHK, *Bailey v. Jamaica*, Comm. No. 334/1988.

564 İHK, *Hylton v. Jamaica*, Comm. No. 407/1990.

565 İHK, *Deidrick v. Jamaica*, Comm. No. 619/1995. Bkz. Örnek başvuru, *Metin kutusu iii*, para. 51.

566 Nowak (2005), s. 165, şuna dayalı olarak İHAM, *Tyrer v. UK*, App. No. 5856/72.

567 İHK, *Francis v. Jamaica*, Comm. No. 320/1988.

568 İHK, *Thomas v. Jamaica*, Comm. No. 321/1988.

- Mağdur çok küçük bir hücreye kapatılmış, çok az sayıda ziyaretçiye izin verilmiş, hapisane güvenlik görevlileri tarafından saldırıya uğramış, malzemeleri çalınmış ve yatağı defalarca ıslatılmıştır.⁵⁶⁹
- Mağdur bir kafese konulmuş ve görüntüleri medyada yayınlanmıştır.⁵⁷⁰
- Devlet idam cezasını beklemekte olan ve mental sağlığı ciddi şekilde harap olmuş mahpusa tıbbi tedavi ve bakım sağlamamıştır.⁵⁷¹

Bir mahpus, küçültücü olmakla birlikte yukarıda ifade edildiği kadar sert olmayan muamelelere maruz bırakıldığında, UMSHS'nin başka düzenlemeleri ihlal edilmiş olabilir. Pek çok durumda bu tür muameleler, 10. madde ihlali anlamına gelecektir (Bkz. Bölüm 3.3); fakat 17. maddede düzenlenen özel hayatın gizliliği Hakkı da söz konusu olabilir.

3.1.4. Madde 7'nin "Cezalandırma" Edimi için Uygulanması

"Cezalandırma" özel bir tür "muamele"dir. Bu nedenle 7. madde tarafından açıkça ifade edilmiş olmasaydı bile cezalandırmanın bu kapsamda kabul edileceği ileri sürülebilir. Yine de 7 maddenin bilhassa, bir ülkenin yasalarında öngörülen suç davranışı karşılığında izin verilemeyecek ceza türleri için uygulandığını ifade etmek önemlidir.

Genel Yorum No. 20'de İHK şunu ifade eder:

"Komite'ye göre yasaklama, bedenî ceza, herhangi bir suça karşılık olarak verilen veya eğitim ya da disiplin tedbiri olarak verilen aşırı ölçüdeki cezayı da içermelidir. Bu bağlamda, 7. maddenin özellikle, eğitim kurumlarındaki çocukları ve öğrencileri, hastane ve sağlık merkezlerinde tedavi gören hastaları koruduğunu belirtmekte yarar vardır".⁵⁷²

Bu kapsamda Hint hurması dalı ile kırbaçlama cezası, Jamaika ile ilişkili çeşitli vakalarda, taraf Devlet'in 7. maddedeki yükümlülüklerini ihlali şeklinde değerlendirilmiştir. Onlardan biri olan Osbourne v. Jamaika vakasında İHK, şöyle demektedir:

"Cezalandırılacak suçun niteliğinden bağımsız olarak, ne kadar kötü bir suç söz konusu olursa olsun, Komite'nin, bedenî cezalandırmanın, sözleşmenin 7. maddesine aykırı

569 İHK, *Young v. Jamaica*, Comm. No. 615/1995.

570 İHK, *Polay Campos v. Peru*, Comm. No. 577/1994

571 İHK, *Williams v. Jamaica*, Comm. No. 609/1995.

572 İHK, Genel Yorum No. 20, para. 5.

olarak zalimce insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele veya cezalandırma anlamına geldiği konusundaki görüşü nettir”.⁵⁷³

Kişiyi uygulanan her türlü ceza, bir şekilde kişinin özgürlüğüne ve onuruna etki edecektir. Bununla birlikte, cezaların ve doğru bir şekilde uygulanıp uygulanmadıklarının dikkatli bir şekilde izlenmesi önemlidir. Bu durum, bedenî cezalar ve ölüm cezası ile ilişkili olarak giderek büyüyen tepki ve yeniden değerlendirme ihtiyacı söz konusu olduğunda bilhassa geçerlidir. “İnsan haklarının temelinde yatan öncelikli değer insan onurunun tanınmasıdır” ifadesi “en geleneksel cezaların bile yeniden değerlendirilip, tedricen sınırlandırılması” gerektirir.⁵⁷⁴

Vuolanne v. Finlandiya vakasında İHK, aşağılayıcı cezalandırmanın niteliklerini, şahsi özgürlükten mahrum bırakma bağlamında ele almıştır. İHK şöyle demektedir:

“[B]ir cezanın küçük düşürücü olması için, ortaya çıkan aşağılanma ve küçük düşürülme hissinin belirli bir aşamayı geçmesi ve her halükarda, özgürlükten yoksun bırakılma olgusunun dışında başka unsurlar da barındırması gerekir”.⁵⁷⁵

Söz konusu vakada başvuru, disiplin gerekçesiyle on gün askeri hapis hane tutulmuştur. Tutuklu bulunduğu süre içerisinde tümüyle izole edilmiş ve hareketleri büyük oranda sınırlandırılmıştır. Kendi yazdığı küçük notlar, gardiyanlar tarafından elinden alınmış ve yüksek sesle okunmuştur. İHK, bu tür bir askeri disiplin şeklinin 7. madde ihlali olmadığına karar vermiştir.⁵⁷⁶

3.2. Madde 7 İçtihatları

3.2.1. Polis Şiddeti

Görevlerini yerine getirirken polisin, örneğin gözaltına alınmaya direnen bir kişinin gözaltına alınması veya asi kalabalığın dağıtılması gibi bazı durumlarda güç kullanması beklenebilir. Ancak bu, söz konusu durumlarda polisin istediği kadar şiddetli güç uygulayabileceği anlamına gelmez.

573 İHK, *Osbourne v. Jamaica*, Comm. No. 759/1997, 9.1; bkz. ayrıca İHK: *Pryce v. Jamaica*, Comm. No. 793/1998, para. 6.2, ve *Higginson v. Jamaica*, Comm. No. 792/1998, para. 4.6.

574 Nowak (2005), s. 167.

575 İHK, *Vuolanne v. Finland*, Comm. No. 265/1987, para. 9.2.

576 Tutukluluğun UMSHS'nin 9(4) maddesini ihlal ettiği tespit edilmiştir, çünkü başvuru tutukluluk kararına itiraz hakkı yoktur.

Bu meseleye ile ilişkili vakalar genellikle, 7. maddeden ziyade, yaşam hakkını ilgilendiren 6. madde kapsamında ortaya çıkmaktadır.⁵⁷⁷ Örneğin Suárez de Guerrero v. Kolombiya vakasında Kolombiya polisi, eski büyükelçiyi kaçırdığından şüphelenilen yedi kişiyi vurmuş ve öldürmüştür. Ancak kanıtlar María Fanny Suárez de Guerrero'nun da aralarında bulunduğu mağdurların, polisin en başta iddia ettiği üzere gözaltına alınmaya direnirken değil, soğukkanlı bir şekilde daha sonra vurulduklarını göstermektedir. Vaka, 6. maddenin bariz bir şekilde ihlali anlamına gelen orantısız güç kullanımına dair bir örnektir. İHK, bu yönde bir ihlali saptarken şöyle demektedir:

“Polisin davranışının kendisinin veya başka kişilerin güvenliği için zorunlu veya yakalama için veya söz konusu kişilerin kaçmasını engellemek için bir gereklilik olduğunu gösteren hiçbir kanıt söz konusu değildir”.⁵⁸⁰

Bu nedenle Suárez de Guerrero'nun ölümü, “hukukun tesis edilmesi için durumun gerektirdiği koşulların ötesinde orantısız güç kullanımı” olarak görülmüştür.⁵⁵⁹ Söz konusu vaka, orantılılık ilkesinin tutuklama amacıyla güç kullanımı bağlamında da uygulanabileceğini göstermektedir. Polisin orantısız koşullarda bir kişiyi öldürmemesi veya orantısız ve dolayısıyla tutuklamaya etki edecek bir aşırı güç kullanımının olmaması gerektiği açıktır. Bu tür bir güç kullanımı, “kişi güvenliği” hakkını düzenleyen UMSHS madde 9'un ihlali anlamına gelir. Eğer söz konusu güç kullanımı aşırı ise, 7. maddenin ihlali düzeyine de ulaşmış olabilir.

Polis şiddeti ile ilişkili meseleler çeşitli Nihai Gözlemlere de yansımıştır. Örneğin kalabalıkların kontrolü için güç kullanımı konusunda İHK, Moldova ile ilişkili olarak şu hususu dile getirmektedir:

“Komite, güvenilir raporlarda Nisan 2009'da, seçimleri takip eden gösteriler esnasında protestoculara yönelik büyük insan hakları ihlallerinin söz konusu olduğu şeklindeki tespitlerle ilgili kaygılarını ifade eder. Bu bağlamda Komite, delegasyonun, kanun görevlilerinin “yetki alanlarının dışında hareket ettikleri” tespitini de hatırlar. Söz konusu raporlarda keyfi tutuklamalar; kalabalıkların kontrolünün, darp da dahil olmak üzere, çeşitli taktiklerle şiddet kullanılarak sağlanması ve seçim sonrası gösterilerle ilişkili kişilere gözaltında işkence ve kötü muamele edildiği iddiaları yer almaktadır (Madde 2, 6, 7, 9 ve 21)”.⁵⁸⁰

577 Bkz. ayrıca Bölüm. 3.2.16.

578 İHK, Suárez de Guerrero v. Colombia, Comm. No. 45/1979, para. 13.2.

578 *Ibid.*, para. 13.3; bkz. ayrıca İHK, Baboeram et al. v. Suriname, Comm. No. 146, 148–154/1983.

580 *Concluding Observations on Moldova*, (2009) UN Doc. CCPR/C/MDA/CO/2, para. 8. Bkz. ayrıca *Concluding Observations on Togo*, (2003) UN Doc. CCPR A/58/40, para. 11; *Concluding Observations on Belarus*, (1997) UN Doc. CCPR/C/79/Add.86, para. 9; *Concluding Observations on Kosovo* (Republic of Serbia), (2006) UN Doc. CCPR/C/UNK/CO/1, para. 15.

Belçika ile ilgili olarak İHK, yabancıların sınırdışı edilmesi esnasında aşırı güç kullanımı iddiaları konusundaki endişelerini ifade etmiştir.⁵⁸¹ 7. maddeye aykırı olarak ciddi zarara veya 6. maddeye aykırı olarak ölüme sebebiyet verecek orantısız güç kullanımı konusundaki diğer örnekler arasında orantısız şok tabancası,⁵⁸² kimyasal tahriş ediciler⁵⁸³ veya plastik mermi kullanımı sayılabilir.⁵⁸⁴ İHK, bu konu ile ilişkili en detaylı tespitlerinden birini 2006'da ABD ile ilişkili olarak dile getirmiştir:

“Komite polis şiddeti ve kanun uygulayıcı görevlilerin aşırı güç kullanımı hakkındaki raporlarla ilişkili endişelerini tekrar hatırlatır. Komite özellikle ölümcül silah veya daha ciddi güç kullanımının söz konusu olmadığı durumlarda da, öldürücü olmayan sınırlama araçlarının, örneğin elektro-müsküler önleme araçlarının kullanımı konusunda endişelidir. Elde edilen bilgilere göre; isyankar okul çocuklarına, zihnen yetersiz veya ilaç etkisi altında iken ölümcül olmayan çeşitli rahatsızlık verici davranışlarda bulunan kişilere; yaşlılara; hamile kadınlara; küçük suçlarla ilintili silahlı zanlılara ve polis görevlileri ile tartışan veya yalnızca emirlerine uymayan kişilere şok tabancası uygulanması; pek çok durumda sorumlu görevlilerin, birimlerinin politikalarını ihlal suçlaması ile karşılaşmamış olması endişe vericidir.

Taraf Devlet, polis şiddetinin ve kanun uygulayıcı görevlilerin aşırı güç kullanımının ortadan kaldırılmasına yönelik çabalarını ciddi şekilde artırmalıdır. Taraf Devlet, elektro-müsküler önleme araçlarının yalnızca daha ciddi ve ölümcül güç kullanımının gerekli olabileceği durumlarda kullanılabileceğini güvence altına almalıdır. Bu araçlar kırılabilir kişilere karşı hiçbir şekilde kullanılmamalıdır. Taraf Devlet politikalarını, Birleşmiş Milletler Kanun Uygulayıcı Görevlilerin Ateşli Silah ve Güç Kullanımına Hakkında Temel İlkeler ile uyumlu hale getirmelidir.”⁵⁸⁵

Yukarıdaki örnekte ABD ile ilişkili olarak ifade edildiği üzere İHK Devletlere, kanun uygulayıcı görevlilerin Birleşmiş Milletler Kanun Uygulayıcı Görevlilerin Ateşli Silah ve Güç Kullanımına Hakkında Temel İlkeler'e uygun davranmalarının sağlanmasını tavsiye etmektedir.⁵⁸⁶ Bu ilkeler özellikle ölümcül güç kullanımının

581 *Concluding Observations on Belgium*, (2004) UN Doc. CCPR/CO/81/BEL, para. 14.
582 Bkz., örneğin, *Concluding Observations on Australia*, (2009) UN Doc. CCPR/C/AUS/CO/5, para. 21; *Concluding Observations on Portugal*, (2012) UN Doc. CCPR/C/PRT/CO/4, para. 10.
583 Biber gazı gibi. Bkz. *Concluding Observations on Hong Kong (China)*, (2013) UN Doc. CCPR/C/CHN-HKG/CO/3, para. 11.
584 Bu tür taktikler de, gösteri özgürlüğünü koruyan UMSHS'nin 21. maddesini ihlal edecektir.
585 *Concluding Observations on the US*, (2006) UN Doc. CCPR/C/USA/CO/3, para. 30.
586 Temel İlkeler (Bu El Kitabı'nda Ek 10) şurada yayımlanmıştır: “UN Human Rights – A Compilation of International Instruments”, (1990) UN Doc. A/CONF.144/28 (1990). Bkz., örneğin, *Concluding Observations on Dominican Republic*, (2012) UN Doc. CCPR/C/DOM/CO/5, para. 13; *Concluding Observations on Ethiopia*, (2011) UN Doc. CCPR/C/ETH/CO/1, para. 18; *Concluding Observations on Paraguay*, (2006) UN Doc. CCPR/C/PRY/CO/2,

sınırlandırılmasıyla ilişkiliyse de, her tür güç kullanımı için uygulanabilirler. Örneğin İlke 5(a), kanun uygulayıcı görevlilerin güç kullanımının kaçınılmaz olduğu durumlarda, bu yetkiyi kısıtlı “ve saldırının ciddiyeti ile orantılı, meşru amaca ulaşabilecek şekilde” kullanmalarını gerektirmektedir. İlker 5(b)’ye göre, ortaya çıkacak zarar ve yaraların, yaşam kaybı da dahil olmak üzere, asgariye indirilmesi gerekir.

Bir kişi yakalanmış veya kısıtlanmışken bir yaralanma ile karşı karşıya kalırsa, kanun uygulayıcı görevliler, bu kişilerin yeterli tıbbi bakım imkânına kavuşmalarını (İlke 5(c)) ve akrabalarının veya yakın arkadaşlarının mümkün olan en kısa sürede bu kişiler hakkında bilgi alabilmelerini (İlke 5(d)) sağlamalıdır.

3.2.2. Gözaltında Kötü Muamele

Madde 7 ihlalleri büyük oranda, polis gözaltı merkezleri veya hapisaneler gibi alıkoyma mekânlarındaki kötü muameleden kaynaklanmaktadır. Bu tür muameleler, yetkililerin sorgu esnasında bir kişiyi itirafa veya bir bilgi vermeye zorladıkları durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bütün muamelelerin ortaya çıktığı bir başka durum da, alıkoyma durumunda disiplin sağlama uygulamalarıdır. Bununla ilişkili çeşitli bulgular, yukarıda Bölüm 3.1.3.’te listelenmiştir. Burada 7. madde ihlalinin tespit edildiği gözaltı suistimalleri örneklerini listeleyeceğiz:

- Mağdurun geniz yollarına tuzlu su basılmış enjekte edilmiş ve ardından kelepçeli bir halde, su ve yiyecek verilmeksizin bir gece boyunca sandalye üzerinde bırakılmıştır.⁵⁸⁷
- Altı asker tarafından ölümcül darbeler; bağlanarak bilincini bitirene kadar bütün bedene uygulanan dayak; ayaklarından aşağıya asma; yaralama; sağ işaret parmağındaki tırnağın kerpetenle çekilmesi; sigara yanıkları; dizlere ve bileklere metal sopalarla vurularak her iki ayağın kırılması; iki parmağın dipçikle vurularak kırılması; çenenin kırılması. Mağdurun içerisinde bulunduğu koşullara ve özellikle de hareket kabiliyetini yitirmiş olmasına rağmen hekim görmesine izin verilmemiştir.⁵⁸⁸
- Mağdur elektrik şokuna maruz bırakılmış ve kolları bağlı bir şekilde arkasından asılmıştır. Ardından sahile götürülerek, sahte boğulma hissi ne maruz bırakılmıştır.⁵⁸⁹

para. 11; *Concluding Observations on Georgia*, (2007) UN Doc. CCPR/C/GEO/CO/3, para. 9; *Concluding Observations on Honduras*, (2006) UN Doc. CCPR/C/HND/CO/1, para. 10; *Concluding Observations on Cyprus*, (1995) UN Doc. CCPR/C/79/Add. 39, para. 6. İKK de bu ilkelere kendi Nihai Gözlemlerinde gönderme yapar.

587 İHK, *Cañon Garcia v. Ecuador*, Comm. No. 319/1988, para. 5.2.

588 İHK, *Mulezi v. Congo*, Comm. No. 962/2001.

589 İHK, *Vargas Más v. Peru*, Comm. No. 1058/2002.

- Uzun süreli baskı altında bir pozisyonda tutmak ve izole etmek; uyarıcı eksikliğine maruz bırakmak; üstünü örtmek; sıcak veya soğuğa maruz bırakmak; uyku ve yiyecek mahrumiyetleri; yirmi saatlik sorgulama; kıyafetlerini soyarak ve dini semboller de dahil olmak üzere manevi eşyalarına el koymak; temizliğe zorlamak ve alıkonulan kişinin fobilerini suistimal etmek şeklindeki sorgulama tekniklerinin kullanımı.⁵⁹⁰
- Cezaevi gardiyanları tarafından sert şekilde darp edilmek; başvuru hukuki belgeleri de dahil olmak üzere kişisel eşyaların yakılması. Söz konusu muamele, başvuru hukukunun da dahil olduğu firar girişiminde bulunan herkesi cezalandırmak amacıyla uygulanmıştır. Yaraları öylesine kötüdür ki “zorlukla yürüyebilmektedir”.⁵⁹¹

Yukarıdaki örnekte ifade edildiği üzere İHK Devletlere, kanun uygulayıcı görevlilerin Birleşmiş Milletler Kanun Uygulayıcı Görevlilerin Ateşli Silah ve Güç Kullanımına Hakkında Temel İlkeler’e uygun davranmalarının sağlanmasını sıklıkla tavsiye etmektedir.⁵⁹² İlke 15 şu şekildedir:

“Kanun uygulayıcı görevliler, gözaltındaki veya tutuklu kişilerle ilişkilerinde, kurum içerisinde güvenlik ve düzenin sağlanmasının mutlak bir şekilde gerekli olduğu veya bir kişinin güvenliğinin tehdit altında olduğu durumlar hariç güç kullanmamalıdır (vurgu eklenmiştir)”.

Birleşmiş Milletler Kanun Uygulayıcı Görevlilerin Ateşli Silah ve Güç Kullanımına Hakkında Temel İlkeler tam metin olarak Ek 10’da yer almaktadır.

Çeşitli hallerde 7. madde ihlali, bir taraftan gözaltında işkence ve kötü muamele ile ilişkili olarak, öte taraftan gözaltındaki aşağılayıcı koşullarla ilişkili olarak tespit edilmiştir. *Maharjan v. Nepal* vakasında mağdur, Maoist faaliyetler ve Komünist Parti ile ilişkili kişiler hakkında dört gün boyunca sorgulanırken dövülmüş, tekmelemiş, kısmen boğma hissi yaşatılmış ve çeşitli defalar soğuk suyla ıslatılmıştır. Ayrıca askeri kışlada alıkonduğu on ayın büyük bir kısmında, gözleri bağlanmış/kafası örtülmüş; kalabalık ve bitlerin sardığı bir odada, zemin üzerinde bir battaniye üzerinde yatmaya zorlanmış; yıkanmasına yalnızca üç kez izin verilmiştir.⁵⁹³

590 *Concluding Observations on the US*, (2006) CCPR/C/USA/CO/3, para. 13.

591 İHK, *Howell v. Jamaica*, Comm. No. 798/1998, para. 2.5.

592 Temel İlkeler şurada yayımlanmıştır: “UN Human Rights – A Compilation of International Instruments”, (1990) UN Doc. A/CONF.144/28. Bkz., örneğin, *Concluding Observations on Israel*, (1998) UN Doc. CCPR/C/79/Add.93, para. 15; *Concluding Observations on the US*, (1995) UN Doc. CCPR/C/79/Add.50, para. 297; *Concluding Observations on Cyprus*, (1995) UN Doc. CCPR/C/79/ Add. 39, para. 6; *Concluding Observations on Portugal*, (2003) UN Doc. CCPR/CO/78/PRT, para. 9. İHK de bu ilkelere kendi nihai Gözlemlerinde gönderme yapar.

3.2.3. Gözaltı Koşulları

İHK, kişilerin alıkonma mekânları ve özellikle hapisanelerin kötü koşulları hakkındaki başvuruları ile ilintili pek çok vaka ile ilgilenmiştir. Kötü cezaevi koşulları genellikle 10. madde ihlali anlamına gelmekteyse de,⁵⁹⁴ durumun 7. madde ihlali düzeyine çıkmasına sebep olan ağırlaştırıcı bazı faktörler de söz konusu olabilir. Söz konusu ağırlaştırıcı faktörler, alıkonma mekânlarında, yukarıda Bölüm 3.2.2.'de açıklanan şekillerde şiddet uygulanmasını ve ilgili mağdurun bunlara maruz bırakıldığı durumları da içermektedir. Başvurucunun madde 7 ve 10 kapsamındaki hakların ihlal edildiğine dair iddiaları ile ilişkili olarak İHK, eğer 7. madde ihlali söz konusuysa, 10. madde hakkındaki iddiaları ayrıca araştırmamaktadır.⁵⁹⁵ Ancak alıkonmanın erken bir aşamasında, polis gözaltısı kapsamında maruz kalınan muamele ile alıkonulduktan belli bir süre geçtikten sonra ortaya çıkan koşullar arasında bir ayırım yapılabiliyorsa veya alıkonmanın ilk günleri içerisinde de gerçekleşse dahi, gözaltı koşullarını etkileyen ciddi meseleler söz konusuysa, İHK değerlendirmesini her iki madde temelinde de gerçekleştirmektedir.⁵⁹⁶ Ne var ki bu yaklaşım, her zaman aynı tutarlılıkta izlenmez.⁵⁹⁷ Bu nedenle, bu mesele ile ilişkili olarak 7. ve 10 maddeler arasında belirgin bir ayırt edici hat olmadığı söylenebilir. Bu nedenle, ilgili ihlal başvuruları esnasında, UMSHS'nin 7. ve 10. maddelerine referansla şikâyette bulunmak faydalı olacaktır.

Umarova v. Özbekistan vakası bu hususu göstermeye yardımcı olabilir. Mağdur, tek kişilik hücrede çıplak bir şekilde tutulmuş, psikoterapik ilaçlara maruz bırakılmış ve kendisine günler boyunca, temel kişisel hijyen malzemeleri veya bir yatak verilmemiştir. İHK, bu muamelenin 7. maddenin ihlali anlamına geldiğini tespit etmiştir. İHK ayrıca, tutulduğu hücrenin koşullarını ve cezasını çekerken aylarca ailesinden herhangi bir ziyaretçiye izin verilmemiş olmasını, başvuruçunun avukatı tarafından uygun bir şekilde talep edilmiş olmasına rağmen tıbbi bakım sağlanmamış olmasını göz önünde bulundurarak, taraf Devlet'in mağdura "10. maddenin ihlali anlamına gelmek üzere, insanlık dışı ve onuruna saygı duyulmayan" bir muamelede bulunduğu sonucuna varmıştır.⁵⁹⁸

Rakhmatov ve diğerleri v. Tacikistan vakasında mağdurlar, yakalanmalarının ilk günlerinde, kendilerine yüklenen suçu itiraf etmeleri için dövülmüş ve

593 İHK, *Maharjan v. Nepal*, Comm. No. 1863/2009, paras 8.3–8.4. Bkz. ayrıca, *Traoré v. Côte d'Ivoire*, Comm. No. 1759/2008, para. 7.3, ve *Guiri v. Nepal*, Comm. No. 1761/2008, para. 7.6.

594 Bkz. Bölüm. 3.3.2.

595 Bkz., örneğin, *Nenova et al. v. Libya*, Comm. No. 1880/2009, para. 7.7.

596 Bkz., örneğin, İHK, *McCallum v. South Africa*, Comm. No. 1818/2008, para. 6.4–6.6. ve 6.8.

597 Bkz. İHK, *Titiahojo v. Cameroon*, Comm. No. 1186/2003, para. 6.3.

598 İHK, *Umarova v. Uzbekistan*, Comm. No. 1449/2006, 2.4–2.7, 8.3 ve 8.7.

işkenceye uğramışlardır. Ayrıca üç gün boyunca (ailelerinin gönderdiği paketler ulaştırılmamış ve akrabalarının kendilerine erişimlerine izin verilmemiştir) kendilerine yemek verilmemiştir; alıkonmanın sonraki aşamalarında verilen yemek yetersiz ve yavandır. Bu bağlamda İHK, kişinin kendisinden bir itiraf alınmaya çalışılırken gerçekleştirilen muamelelerin 7. madde ihlali olduğunu ifade etmiş ve ayrıca alıkonulduğu koşulların, Sözleşme'nin 10. maddesine aykırı olduğunu tespit etmiştir.⁵⁹⁹

Alıkonulma durumunda, aşağıdaki türden zalimce insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleler İHK tarafından 7. maddenin ihlali olarak değerlendirilmiştir:

- İki yıllık süre boyunca mağdur çeşitli kereler; incommunicado alıkonma, işkence ve ölüm tehditleri, göz korkutma, yiyecekte mahrum bırakma, herhangi bir kişisel zorunlu bakım imkânı olmaksızın bir hücrede günler boyu kapalı tutma şeklinde muamelelere maruz bırakılmıştır.⁶⁰⁰
- Yiyecek ve içecek ten günler boyu mahrum bırakmak.⁶⁰¹
- Mağdura elektro şok uygulanmış, ellerinden asılmış, boğulma düzeyine gelene kadar kafası kirli bir suya bastırılmıştır.⁶⁰²
- Bir hücrede 50 saat boyunca alıkonulmuş olma:

"20'ye 5 metre boyutlarında, aynı suçla itham edilen yaklaşık yüz yirmi beş kişinin bir arada bulunduğu, yeterli yer olmadığı için bazı mahpusların dışkılarının üzerinde oturdukları bir hücre. Takip eden güne kadar hiçbir gıda veya su imkânına erişimi mümkün olmamıştır".⁶⁰³

- Herhangi bir döşek veya yatak olmaksızın; yeterli hijyen, havalandırma veya aydınlatma, bedenî hareket, tıbbi muayene, gıda ve temiz içme suyu imkânı bulunmaksızın günde 23 saat bir hücrede kilitli tutulmak. Ayrıca mağdurun tıbbi olanlar da dahil olmak üzere malzemeleri gardiyanlar tarafından tahrip edilmiş ve astım atağı sırasında talep ettiği yardım imkânı kendisine sağlanmamıştır.⁶⁰⁴
- Kadın Mahpusun doğum esnasında kelepçelenmesi.⁶⁰⁵
- Başvurucu, bir ay boyunca bir hekim, avukat veya ailesine erişim imkânı olmaksızın incommunicado alıkonulmuştur.⁶⁰⁶

599 İHK, *Rakhmatov et al. v. Tajikistan*, Comms. No. 1209, 1231/2003 ve 1241/2004, para. 6.2–6.4.

600 İHK, *Mukong v. Cameroon*, Comm. No. 458/1991 para. 9.4.

601 İHK, *Tshiesekeedi v. Zaire*, Comm. No. 242/1987 para. 13b, ve *Miha v. Equatorial Guinea*, Comm. No. 414/1990, para. 6.4.

602 İHK, *Weismann v. Uruguay*, Comm. No. 8/1977, para. 9.

603 İHK, *Portorreal v. Dominican Republic*, Comm. No. 188/1984, para. 9.2.

605 İHK, *Brown v. Jamaica*, Comm. No. 775/1997, para. 6.13. Kayıtlardan bu durumun ne kadar sürdüğü tam olarak anlaşılmamaktadır.

606 *Concluding Observations on the US*, (2006) UN Doc. CCPR/C/USA/CO/3, para. 33.

Altkonulan kişinin, standartların altında koşullarda tutulduğu sürenin uzunluğu da, 7. madde ihlalinin bulunup bulunmadığını tespitte gözönünde bulundurulur. *Edwards v. Jamaika* vakasında İHK, on yıldan uzun bir süre “kötü koşullarda altkonulmuş”⁶⁰⁷ olmayı değerlendirmiştir. Başvurucu “6’ya 14 feet büyüklüğünde bir hücrede, günde yalnızca üç buçuk saat dışarıya çıkmasına izin verilerek ve herhangi başka bir teneffüs imkânına veya kitaba bile erişimi bulunmaksızın tutulmuştur”.⁶⁰⁸

3.2.4. Tecrit

İHK, Genel Yorum No. 20’de “uzun süreli tecritin madde 7’de yasaklanan faaliyet türleri düzeyine ulaşabileceğini” ifade etmiştir.⁶⁰⁹ Tecride yalnızca istisnai durumlarda ve sınırlı bir süre için izin verilebilir.⁶¹⁰ İHK, tecridin kullanımına ilişkin doktrinini Nihai Gözlemler aracılığıyla oluşturmuştur. Danimarka’nın ele alındığı örnekte, aşağıdaki gerekçe ortaya konmuştur:

“Komite, mahpuslara yönelik olarak hükmün verilmesinden sonra ve özellikle yargılama ve hüküm öncesinde tutuklu bulunanlara yönelik olarak, tecridin geniş çaplı kullanımı konusundaki endişelerini ifade eder. Komite, tecridin ciddi psikolojik sonuçları olabilecek ağır bir ceza olduğu ve ancak acil bazı durumlarda makul görülebileceği görüşüne sahiptir”.⁶¹¹

Norveç ile ilişkili Nihai Gözlemlerde İHK şu endişesi ne ifade etmektedir:

“Tecrit hükümleri ve özellikle de bu tür yargılama öncesi tutukluluğun belirsiz süreli uzaması ihtimali, ziyaretçi ve dış dünya ile ilişki kurulabilecek diğer herhangi bir imkâna da erişim olanaklarını büyük oranda kısıtlayabilir (Madde 7, 9, 10)”.⁶¹²

Bu noktada tecrit kullanımının incommunicado alkoyma rejimleri ve/veya aynı zamanda zorla kaybetme veya gizli alkoyma uygulanması ile kol kola gittiğini eklemek de yerinde olacaktır.

606 İHK, *McCallum v. South Africa*, Comm. No. 1818/2008, para. 6.5.

607 İHK, *Edwards v. Jamaica*, Comm. No. 529/1993, para. 8.3.

608 *Ibid.*

609 İHK, Genel Yorum No. 20, para. 6; bkz. ayrıca para. 11.

610 İHK, *Polay Campos v. Peru*, Comm. No. 577/1994, para. 8.7. Bkz. ayrıca *Marais v. Madagascar*, Comm. No. 49/1979, ve *El-Megreisi v. Libyan Arab Jamahiriya*, Comm. No. 440/1990.

611 *Concluding Observations on Denmark*, (2000) UN Doc. CCPR/CO/70/DNK, para. 12.

612 *Concluding Observations on Norway*, (2006) UN Doc. CCPR/C/NOR/CO/5, para. 13.

3.2.5. Incommunicado Alkoyma

Bir kişinin *incommunicado* alıkonmuş olması, dışarıdaki dünya ile hiçbir iletişiminin olmadığı ve bu nedenle ailesi, arkadaşları veya avukatları da dahil olmak üzere herhangi birisi ile iletişim kuramadığı anlamına gelmektedir.

İnsan hakları komitesi Bu tür konulara ilişkin pozisyonunu genelyorum No 20 de Açıklar kavuşturmuştur Buna göre alıkonmuş kişilerin etkin bir şekilde korunmasını güvence altına alacak tedbirler arasında “*incommunicado* alıkonmaya karşı düzenlemelerin” bulunması gerektiği de ifade edilmiştir.⁶¹³

Achabal Puertas v. İspanya vakasında başvuru, eğer cezasızlık marjının hayli yüksek olduğu *incommunicado* alıkonma durumu söz konusu olmasaydı maruz kalacağı fiziki ve psikolojik kötü muamelenin düzeyinin daha düşük kalacağını ileri sürmüştür. Bu argümanları da dikkate alarak İHK, kişinin *incommunicado* alıkonduğu durumlardaki işkence ve kötü muamele iddiaları düşünüldüğünde, bu varsayımın büyük oranda doğru olduğu kabulünden hareketle, Devlet’in 7. madde kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getiremediğini tespit etmiştir. Ayrıca taraf Devlet’e *incommunicado* alkoyma uygulamalarına bir son verme uyarısı yapmıştır.⁶¹⁴

İHK, *incommunicado* alıkonmanın da içerildiği pek çok vakada, 7. madde ihlali olduğunu tespit etmiştir ve pek çoğunda alıkonulmuş olan kişiler, *incommunicado* tutuldukları esnada işkence ve kötü muamele maruz bırakıldıklarını da ileri sürmektedirler. Ne var ki bazı vakalarda *incommunicado* alıkonmanın kendisi 7. madde standartlarına uygun bulunmamıştır. Örneğin *McCallum v. Güney Afrika* vakasında gardiyanlar mahpuslara saldırdıktan sonra (Bkz. Bölüm 3.1.3.) başvuru; hekim, aile üyesi veya avukata erişim imkânı olmaksızın bir ay *incommunicado* tutulmuştur. İHK, alıkonulmuş kişinin “tümüyle izole” bir şekilde tutulmuş olmasını, mevcut vakada 7. madde ihlali olarak değerlendirmiştir (ve başvuruya kötü muamelede bulunulduktan sonra, tıbbi bakıma erişim hakkının reddi nedeniyle 10. madde ihlali, Asgari Kurallar, paragraf 6.8).⁶¹⁵ *Benali v. Libya* vakasında, üç kereliğine gerçekleşen ve birkaç haftadan iki yıla kadar uzanan *incommunicado* alıkonma Sözleşme’nin 7. maddesinin ihlali sebebinin oluşturduğudur.⁶¹⁶

613 İHK, Genel Yorum No. 20, para. 11.

614 İHK, *Achabal Puertas v. Spain*, Comm. No. 1945/2010, paras 8.6 and 8.8.

615 İHK, *McCallum v. South Africa*, Comm. No. 1818/2008, para. 6.5.

616 İHK, *Benali v. Libya*, Comm. No. 1805/2008, para. 6.5.

Polay Campos v. Peru vakasında,⁶¹⁷ bir yıl *incommunicado* alıkoyma “insanlık dışı muamele” olarak değerlendirilmiştir. *Shaw v. Jamaika* vakasında başvuru sekiz ay boyunca nemli ve aşırı kalabalık koşullarda *incommunicado* alkonmuş, buna göre İHK “insanlık dışı veya aşağılayıcı muamelenin” gerçekleştiğini tespit etmiştir.⁶¹⁸

3.2.6. Kişilerin Göçmen Merkezlerinde Belirsiz Süreli Alkonulması

Yakın zamanlı *F.K.A.G. ve M.M.M. v. Avustralya* vakasında İHK mültecilerin olumsuz güvenlik değerlendirmesi nedeniyle, belirsiz veya uzun süreli tutulma durumlarının 7. madde ile uyumluluğunu ele almıştır.⁶¹⁹ Avustralya karasularına tekne ile giren başvuru denizde yakalanmışlar ve İHK'nin karara vardığı tarihe kadar tutulacakları göçmen alkonma merkezine götürülmüşlerdir. Kendi ülkelerine dönmeleri güvenliği bulunmayarak mülteci olarak kabul edilen başvuru, güvenlikleri nedeniyle karşı karşıya oldukları riske rağmen resmi makamlar tarafından bir koruma vizesi sağlanmamıştır. Ardından, haklarında verilmiş, olumsuz güvenlik değerlendirmesine dayalı ve gerekçeleri kendilerine hiçbir şekilde bildirilmemiş red kararına ve alkonma koşullarına karşı etkili bir şekilde hukuku uygun itirazda bulunabilecekleri imkânlar sağlanmaksızın göçmen merkezinde tutulmaları devam etmiştir. Taraf Devlet başvuru, kendi ülkelerine geri yollama şeklindeki bir niyetini açıklamamış olmasa da, serbest bırakılıp bırakılmayacaklarını veya kendilerini kabul edecek bir üçüncü ülkeye gönderilip gönderilmeyeceklerini de bilmemektedirler. Aralarında çocukların ve ailelerin de olduğu başvuru, özgürlüklerinden uzun süreli mahrum bırakılmış olmaları nedeniyle ortaya çıkan psikolojik ızdırap, mültecilik statülerinin ve uzun süre alkonulmuş olmanın getirdiği belirsiz koşullarla da bir araya gelerek, alkonulmuş kişilerde mental rahatsızlıkların ortaya çıkmasına sebep olmuştur; bazıları kendilerine zarar vermeye veya intihar girişimine yeltenmiştir. İHK şu sonuca varmıştır:

“Başvuruların alkonulmalarının keyfi niteliği, uzun ve veya belirsiz süreli oluşu, usuli haklarının ve gerekli bilgilerin sağlanmasının reddi ve zorlu alkonma koşulları; hep birlikte, ciddi psikolojik hasarlara sebebiyet vermiş ve bu muameleyi sözleşmenin 7. maddesine aykırı hale getirmiştir”.⁶²⁰

617 İHK, *Polay Campos v. Peru*, Comm. No. 577/1994, para. 8.6.

618 İHK, *Shaw v. Jamaika*, Comm. No. 704/1996, para.7.1.

619 İHK vakaları *F.K.A.G. et al. v. Australia*, Comm. No. 2094/2011, ve *M.M.M. v. Australia*, Comm. No. 2136/2012.

620 İHK: *M.M.M. v. Australia*, Comm No. 2136/2012, para. 10.7; *F.K.A.G. et al. v. Australia*, Comm. No. 2094/2011, para. 9.8. Bkz. ayrıca, Göçmenlerin gözetiminde tutulması ile ilgili olarak 7. madde değerlendirmesi için , İHK, *C. v. Australia*, Comm. No. 900/1999, para. 8.4.

3.2.7. Kaybetmeler

Kaybetmeler, *incommunicado* alkoymaların en kötü formudur; mağdurun ailesi ve arkadaşları, nerede olduğuna, hatta yaşayıp yaşamadığına dair hiçbir bilgiye sahip değildir. Zorla Kaybedilmeye Karşı Herkesin Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmesi'nin 2. maddesinde tanımlanmıştır:

“Kişilerin, Devlet adına görev yapan veya Devlet'in yetkilendirmesi, desteği veya bilgisi dahilinde hareket eden kişiler veya gruplar tarafından tutuklanması, gözaltına alınması, kaçırılması veya başka herhangi bir biçimde özgürlüğünden yoksun bırakılmasını takiben kaybolan kişinin özgürlüğünden yoksun bırakıldığına veya bulunduğu yerin ya da akıbetinin gizlendiğinin reddedilmesini ve böylece yasa koruması dışında bırakılması”.⁶²¹

Değerlendirmelerinde İHK, zorla kaybetmenin çok sayıda insan hakları ihlali içerdiği konusu üzerinde ısrarla durmaktadır:

“Bu tür kaybetme vakaları; kişi özgürlüğü ve güvenlik hakkı (madde 9); işkence veya zalimce insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezaya maruz bırakılmama hakkı (madde 7) ve özgürlüklerinden mahrum bırakılan kişilerin insani ve insanlık onuruna yaraysır bir muamele görme hakkı (madde 10) da dahil olmak üzere, sözleşmede bulunan çok sayıda hakkın ihlali anlamına gelmektedir. Ayrıca yaşam hakkına (madde 6) yönelik olarak ciddi bir tehdit oluşturmakta veya doğrudan ihlal söz konusu olmaktadır”.⁶²²

Yakın zamanda, özgürlüğünden mahrum bırakılan kişinin veya yakınlarının etkili telafi mekanizmalarına erişim imkânı bulunmadan bir kişiyi uzun süre hukuki koruma olmaksızın alkoymanın, Sözleşme'nin 16'ncı maddesinin (hukuk önünde kişi olarak tanınma hakkı) ihlali anlamına geleceği kabul edilmiştir.⁶²³

Laureano v. Peru ve *Tshishimbi v. Zaire* vakalarında İHK, mağdurların zorla kaybedilmiş olmasını 7. maddeye aykırı zalimce ve insanlık dışı muamele olarak görmüştür.⁶²⁴ *Bousroual v. Cezayir* vakasında İHK şöyle demektedir:

621 İHK görüşlerinde, bu tanıma ve Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü'nün 7. maddenin 2(i) fıkrasındaki zorla kaybetmenin tanımına dayanmaktadır. Herkesin Zorla Kaybetmelerden Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 31. maddesi uyarınca, Zorla Kaybetmeler Komitesi, Sözleşme altında korunan hakların ihlal edildiğini iddia eden kişilerin adına veya adına başvuru yapan kişiden bilgileri edinmek ve dikkate almakla yükümlüdür.. Başvuruların ve kabul edilebilirlik kriterlerinin sunulması için, bu *El Kitabı*'ndaki Bölüm 2.1 ve 2.2.'ye bakılabilir. Bir örnek bireysel başvuru taslağı da dahil olmak üzere her türlü ayrıntılı bilgiye şu adresten ulaşılabilir: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CED/Pages/CEDIndex.aspx>.

622 İlk vaka şuydu; İHK, *Sarma v. Sri Lanka*, Comm. No. 950/2000, para. 9.3.

623 İHK, *Kimouche v. Algeria*, Comm. No. 1328/2004, para. 7.8–7.9. Bkz. ayrıca Inter-Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi, *Anzualdo Castro v. Peru*, 22 Eylül 2009 tarihli karar, para. 101.

624 İHK vakaları *Laureano v. Peru*, Comm. No. 540/1993, ve *Tshishimbi v. Zaire*, Comm No. 542/1993, para. 8.6.

“Komite, dış dünyayla temasa geçmeden belirsiz süreli alıkonulmuş olmanın yarattığı ızdırabın farkındadır... Mevcut koşullarda Komite mağdurların kaybolmasının ... ve ailesi ve dış dünyayla temasının önlenmiş olmasının, 7. madde ihlali olduğu sonucuna varmıştır”.⁶²⁵

Mojica v. Dominik Cumhuriyeti vakasında İHK, “kişilerin kaybedilmesinin 7. madde ihlali düzeyine ulaşan bir muamele ile mutlak bir şekilde ilişkili olduğuna” karar vermiştir.⁶²⁶ Yani “kaybedilen” kişiler genellikle işkenceye maruz bırakılmışlardır. Bu işkence edimlerinden sorumlu olan kişileri ortaya çıkartabilmek hayli güçtür; zira kaybolan kişiye uygulanan muameleleri ortaya çıkarmak ve bunları kanıtlamak çok zordur (Ayrıca bkz. Bölüm 3.2.16(b)).

Zorla kaybetmelerle ilgili olarak yaşam hakkı ihlali konusunda İHK, *Berzig v. Cezayir* vakasında “*incommunicado* alıkoymaların, mağdurlar kendilerini alıkoyan kişilerin insafına terk edilmiş olmaları, durumun özelliği gereği herhangi bir denetimin söz konusu olmaması nedeniyle, kabul edilemez bir yaşam hakkı ihlali riski yarattığını” ifade etmektedir.⁶²⁷ Gerçekten kaybetmeler genellikle yaşam hakkı ihlalinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Kaybedilmiş olmaları genellikle mağdurların hukuk dışı infaz edildikleri anlamına gelmektedir. İHK, Genel Yorum No. 6, paragraf 6’da yaşam hakkı ile ilişkili olarak şunu ifade etmektedir:

“Taraf Devletler ayrıca, son zamanlarda sıkça meydana gelen ve yaşamın keyfi olarak sona erdirilmesi ile de sonuçlanabilen, kayıp vakalarını engellemeye yönelik olarak kesin ve etkili tedbirler almalıdır. Ayrıca, Devletler yaşama hakkının ihlal edilmesinin de sözkonusu olabileceği kayıp vakalarının araştırılmasında etkili mekanizma ve prosedürlere yer vermelidir”.

Kişilerin ölümü ile sonuçlanan kaybetme meselesi İhtiyari Protokol kapsamındaki vakalarda da ortaya çıkmıştır. *Herrera Rubio v. Kolombiya*, *Sanjuán Arévalo v. Kolombiya*, *Miango Muiyo v. Zaire*, *Mojica v. Dominik Cumhuriyeti*, *Laureano v. Peru*, *Bousroual v. Cezayir*, *Amirov v. Rusya Federasyonu* ve *Al Khazmi v. Libya* vakaları bunlar arasında sayılabilir.⁶²⁸

625 İHK, *Bousroual v. Algeria*, Comm. No. 992/2001, para. 9.8; bkz. ayrıca, örneğin, İHK, *Sarma v. Sri Lanka*, Comm. No. 950/2000, para. 9.5.

626 İHK, *Mojica v. Dominican Republic*, Comm. No. 449/1991, para. 5.7.

627 İHK, *Berzig v. Algeria*, Comm. No. 1781/2008, para. 8.4.

628 İHK vakaları: *Herrera Rubio v. Colombia*, Comm. No. 161/1983; *Sanjuán Arévalo v. Colombia*, Comm. No. 181/1984; *Miango Muiyo v. Zaire*, Comm. No. 194/1985; *Mojica v. Dominican Republic*, Comm. No. 449/1991; *Laureano v. Peru*, Comm. No. 540/1993; *Bousroual v. Algeria*, Comm. No. 992/2001; *Amirov v. Russian Federation*, Comm. No. 1447/2006; ve *Al Khazmi v. Libya*, Comm. No. 1832/2008.

Yeni bir içtihadi eğilim olarak; İHK, mağdurun ölümüne ilişkin herhangi bir çıkarımda bulunulmadığı, kaybolmuş kişinin hâlâ bulunabileceği veya tahliyesinin umut edilebileceği dosyalarda taraf Devlet'in yine de, kaybedilmiş kişinin yaşam hakkını 6. madde 1. paragraf bağlamında koruma ödevini yerine getiremediği sonucuna varmaktadır. Zira kaybolan kişinin “yaşamı, Devlet'in sorumluluğu kapsamında olan, ciddi ve sürekli bir tehdit altındadır”.⁶²⁹ Bu çerçevede *Berzig v. Cezayir* vakasında İHK şunu ifade etmiştir:

“Incommunicado alkoyma, mağdurlar kendilerini alkoyan kişilerin insafına terk edilmiş olmaları, durumun özelliği gereği herhangi bir denetimin söz konusu olmaması nedeniyle, kabul edilemez bir yaşam hakkı ihlali riski yaratmaktadır”.⁶³⁰

Ne var ki, İHK bu kapsamda tek tip bir içtihada sahip değildir ve benzer vakalarda 6. madde ihlalinin bulunmadığı durumlar söz konusu olmuştur.⁶³¹ Bu tutarsızlık, kaybedilmiş kişilerin ailelerini 6. madde ihlali başvurusunda bulunmaktan alkoymuş veya bu başvuruların başarısızlıkla sonuçlanmasına sebebiyet vermiş olabilir.

Kaybedilmiş kişinin yakınlarında ortaya çıkan acı, ızdırap ve belirsizlik duygusu aynı zamanda 7. madde ihlalidir. Bu tür bir 7. madde ihlali sonraki başlık altında ele alınacaktır.

3.2.8. Manevi Izdırap

7. madde kapsamındaki ihlal bulguları çerçevesinde manevi ızdırap, İHK tarafından, fiziksel açıdan daha az geçerli olmayan bir mağduriyet türü olarak tanımlanmıştır. Psikolojik mağduriyet meselesi büyük oranda, zorla kaybetme edimi dolayısıyla sevdikleri kişilere ulaşamayan yakınların maruz kaldıkları acı bağlamında ortaya çıkmaktadır. Komite bu manevi ızdırap durumunu “zorla kaybetmelerin acımasız sonuçlarından biri olarak” görmektedir.⁶³² Örneğin *Quinteros v. Uruguay* vakasında Devlet güvenlik güçleri başvurusunun kızını

629 Bkz., for instance, İHK vakaları: *Sedhai v. Nepal*, Comm. No. 1865/2009, para. 8.3; *Sahbi v. Algeria*, Comm. No. 1791/2008, para. 8.4; *Mezine v. Algeria*, Comm. No. 1779/2008; *Berzig v. Algeria*, Comm. No. 1781/2008, para. 8.4; *Benali v. Libya*, Comm. No. 1805/2008.

630 İHK, *Berzig v. Algeria*, Comm. No. 1781/2008, para. 8.4.

631 Tutarlılık eksikliği, en azından kısmen, konuyla ilgili İHK üyeleri arasındaki görüş farklılıklarına bağlanabilir. Bkz., *inter alia*, muhalif şerhler, Bay Fabián Salvioli, İHK, *Benaziza v. Algeria*, Comm. No. 1588/2007, ve Bay Michael O'Flaherty, Bay Krister Thelin ve Bay Rafael Rivas Posada, *Gezout v. Algeria*, Comm. No. 1753/2008.

632 İHK, *Amirov v. Russian Federation*, Comm. No. 1447/2006, para. 7.

kaçırmıştır. Kızının nerede olduğunu bilmeyen annenin yaşamakta olduğu manevi ızdırıp, İHK tarafından 7. maddenin ihlali olarak değerlendirilmiştir.⁶³³

Benzer şekilde Belarus, Tacikistan ve Özbekistan'daki bazı ölüm cezalarının infazı ile ilişkili olarak İHK, infaz edilen kişilerin yakınlarının; oğul veya kardeşlerinin infazlarının tarihi, zamanı veya yeri konusunda bilgilendirilmemiş, cenazeye ve mezarlarına ulaşma taleplerinin reddedilmiş olması sebebiyle bir ihlal tespit etmiştir.⁶³⁴ Bu “mutlak gizlilik”, “aileleri kasti olarak belirsizlik ve manevi acıya maruz bırakarak korkutma ve cezalandırma etkisi yaratmakta” ve “başvurucu için 7. maddenin ihlali olacak şekilde insanlık dışı muamele boyutuna varmaktadır”.⁶³⁵

Esasen, İHK'nin yerleşik içtihatları uyarınca, taraf Devlet'in, kaybolmanın gerçekleştiği koşulları etkili bir şekilde soruşturma yükümlülüğünü yerine getirememesi ve kaçırılan kişinin akıbeti veya nerede olduğunu açıklığa kavuşturulamaması, yakınlarının maruz kaldıkları manevi acının 7. madde kapsamında değerlendirilmesi için kritik bir unsur oluşturmaktadır.⁶³⁶ Sankara ve diğ. v. *Burkina Faso* vakasında, taraf Devlet'in, mağdurun kocasının uğradığı suikasti yeterli şekilde soruşturamamasının, aileye ölümün nasıl gerçekleştiğini ilişkin bilgilendirememesinin, cesetten geri kalanların tam yerini açıklığa kavuşturamamasının veya “doğal ölümler” (açık bir yalan) olarak düzenlenmiş olan ölüm belgesini değiştirememesinin sebep olduğu manevi ızdırıp hep birlikte 7. maddenin ihlali boyutuna ulaşmıştır.⁶³⁷

Hapsedilme ile ilişkili olarak İHK, kendisi tarafından bir değerlendirme yapılabilmesi için, hapis ile ilişkili olarak mağduriyet düzeyine ulaşan bir ağırlaştırıcı unsurun veya olayın ortaya çıkmış olması gerektiğini ortaya koymuştur. *Jensen v. Avustralya* vakasında başvuru, nakledildiği hapisanenin ailesinden çok uzak olduğunu, bunun da ciddi manevi mağduriyete sebebiyet

633 İHK, *Quinteros v. Uruguay*, Comm. No. 107/1981. Bkz. ayrıca İHK vakaları, örneğin, *Bousroual v. Algeria*, Comm. No. 992/2001, para. 9.8; *Sarma v. Sri Lanka*, Comm. No. 950/2000, para. 9.5; *Giri v. Nepal*, Comm. No. 1761/2008, para. 7.7.

634 Bkz. İHK vakaları: *Schedko v. Belarus*, Comm. No. 886/1999, ve *Kovaleva v. Belarus*, Comm. No. 2120/2011; *Khalilov v. Tajikistan*, Comm. No. 973/2001; and *Bazarov v. Uzbekistan*, Comm. No. 959/2000.

635 İHK, *Schedko v. Belarus*, Comm. No. 886/1999, para. 10.2; bkz. ayrıca İHK, *Shukarova v. Tajikistan*, Comm. No. 1044/2002 para. 8.7, ve *Bazarov v. Uzbekistan*, Comm. No. 959/2000, para. 8.5.

636 İHK, *Amirov v. Russian Federation*, Comm. No. 1447/2006, para. 7. Bkz. ayrıca, *inter alia*, İnter-Amerika İnsan Hakları Mahkemesi, *Radilla Pacheco v. Mexico*, 23 Kasım 2009 tarihli karar, para. 167.

637 İHK, *Sankara et al. v. Burkina Faso*, Comm. No. 1159/2003, para. 12.2. Bkz. ayrıca gözlünde ölüm nedeniyle karısının ızdırabı, İHK, *Titahonjo v. Cameroon*, Comm. No. 1186/2003 para. 6.4.

verdiğini ileri sürmüştür. İnsan hakları komitesi başvuruyu kabul edilemez bulmuştur Zira başvurucuya uygulanan muamele “diğer mahpuslara uygulanan olan muameleden farklı değildir”.⁶³⁸

3.2.9. Rıza Verilmemiş Tıbbi Deney ve Muamele

Bir kişiyi rızası alınmaksızın tıbbi veya bilimsel deneye tabii tutmak 7. maddede açıkça yasaklanmıştır. Bu düzenleme “meşru bilimsel ve tıbbi uygulamaları dışarıda bırakırken, cezai deneyleri yasaklamayı sağlayacak bir formül bulmanın” zorluğunu ortaya koymaktadır.⁶³⁹ Öyle anlaşılıyor ki, “yalnızca tabiatı gereği işkence veya zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele anlamına gelen deneyler”⁶⁴⁰ 7. maddenin kapsamına alınmaya çalışılmıştır. Bu alanın dışında kalan diğer deneyler muhtemelen kapsam dışıdır.⁶⁴¹

Viana Acosta v. Uruguay vakasında İHK, mahpus mağdurun iradesi dışında gerçekleştirilen psikiyatrik deneylerin ve sakinleştirici iğnelerin, 7. madde ihlali oluşturan bir insanlık dışı muamele olduğuna karar vermiştir.⁶⁴² Nowak ayrıca sunu ifade eder:

“Sakatlığa veya diğer fiziki veya mental rahatsızlığa sebebiyet veren tıbbi deneyler mutlak şekilde yasaktır... Aynı yasak ... doğan çocuklarda, kendileri için fiziki veya mental rahatsızlığa yol açacak engellere sebebiyet veren ... döllenmiş yumurtalara ilişkin deneyler için de geçerlidir”.⁶⁴³

Tıbbi deneylere verilecek rıza, serbest iradeye ve iyi bilgilendirilmiş onama dayalı olmalıdır; örneğin tehditle elde edilmiş olmamalıdır. Ne var ki 7. maddedeki ifade şekli, bir kişinin nesnel olarak bakıldığında işkence boyutuna ulaşacak bir tıbbi veya bilimsel deneye rıza gösterebileceği ve bu tür bir deneyin UMSHS ihlal edilmeksizin gerçekleştirilebileceğini söylüyor gibidir. Profesör Dinstein, bu yoruma karşı çıkarak, bu tür bir muamelenin her halükarda işkence yasanın ihlali anlamına geleceğini ileri sürmüştür.⁶⁴⁴ Ne var ki, “gerek düzenlemenin kendisinin

638 İHK, *Jensen v. Australia*, Comm. No. 762/1997, para. 3, 4, 6.2.

639 Nowak (2005), s. 188.

640 *Ibid.*, s. 191.

641 Bu tür deneyler, eğer kişi tarafından yetki verilmemişse, muhtemelen UMSHS'nin 17. maddesindeki mahremiyet hakkı veya UMSHS'nin 9(1) maddesinde bulunan kişi güvenliği hakkı gibi diğer hakları ihlal eder.

642 İHK, *Viana Acosta v. Uruguay*, Comm. No. 110/1981, para. 15.

643 Nowak (2005), s. 191.

644 Y. Dinstein, Y., “The Rights to Life, Physical Integrity and Liberty”, in L. Henkin (ed.), *The International Bill of Rights : the Covenant on Civil and Political Rights*, Columbia University Press (1981), s. 125.

gerekse travaux préparatoires [hazırlık çalışmalarının] ifade şekilleri aksini göstermektedir”.⁶⁴⁵

İHK, “serbest iradeye dayalı rızayı” Genel Yorum No. 20’de değerlendirmiştir:

“Komite, özellikle tutukluluk veya mahkumiyet hallerinde olduğu gibi, geçerli bir irade beyanında bulunamayacak bireylerin sözkonusu olduğu durumlarda, deneylerle ilgili olarak özel bir korumanın gerektiğine dikkat çekmektedir. Bu gibi hallerde bireyler, sağlıklarına zarar verebilecek herhangi bir tıbbi veya bilimsel deneye tâbi tutulmamalıdır”.⁶⁴⁶

Bu yorum, mahpus olan kişilerin özellikle kırılgan durumlarını tespit etmekte ve bu tür kişilerin verdikleri rızanın “serbest” olarak değerlendirilmesindeki zorluğa işaret etmektedir.

ABD hakkındaki Nihai Gözlemlerinde İHK şunu ifade eder:

“Komite (a) ABD Sağlık ve İnsan Hizmetleri Dairesi ve Gıda ve İlaç İdaresi Başkanlığı tarafından gerçekleştirilen araştırmalarda, bireysel ve ulusal acil durumlarda rızadan feragat edilebileceğinin; (b) çocuklar, mahkumlar, gebe kadınlar, zihinsel engelliler veya ekonomik olarak dezavantajlı kişiler gibi kırılgan grup üyeleri üzerinde zorla veya etkisi bilinmeksizin bazı araştırmalar yapılabileceğinin; (c) akıl hastaları veya küçükler de dahil olmak üzere karar verme kabiliyetine sahip olmayan kişiler üzerinde terapötik-olmayan araştırmalar yapılabileceğinin; ve (d) feragat verilmemiş olmasına rağmen, iç hukukun, Başkanın böyle bir rızanın gerekmediğine, askeri kişilerin çıkarlarına aykırı olduğunu veya ABD ulusal güvenliğinin çıkarları dahilinde olmadığını tespit etmesi halinde, yeni bir ilacın kullanımına ilişkin araştırma için önceden bilgilendirilmiş rıza şartından feragat etmesine yetki verebileceğinin farkındadır...”

Taraf Devlet, Sözleşme’nin 7. maddesi uyarınca, kimseyi serbest rızası olmadan tıbbi veya bilimsel deneylere maruz bırakmama yükümlülüğünü yerine getirmelidir. Komite bu hususta, Sözleşme’nin 4. maddesine göre bu yükümlülüğün mutlak niteliğini hatırlar. Örneğin mahpuslar gibi bir kişinin veya bir grubun mensuplarının bu tür bir rıza gösterme kabiliyetine dair bir şüphe olduğunda, 7. maddeyle uyumlu addedilebilecek yegâne deneysel muamele, bireyin tıbbi ihtiyaçlarını karşılamak için en uygun tedavi olarak kabul edilendir”.⁶⁴⁷

645 Nowak (2005), s. 191. *Travaux préparatoires* UMSHS’nin hazırlık çalışmalarına gönderme yapar. Bkz. Bossuyt, M. J., *Guide to the Travaux Préparatoires of the International Covenant on Civil and Political Rights*, Martinus Nijhoff Publishers (1987).

646 İHK, Genel Yorum No. 20, para. 7.

647 *Concluding Observations on the US*, (2006) UN Doc. CCPR/C/USA/CO/3, para. 31.

İHK, Hollanda ile ilgili olarak, ilgili araştırmanın riskinin muhtemel değer ile dengelenmesi uygulamasının, belirli bir araştırmanın yüksek bilimsel değerinin, araştırmanın nesnelere yönelik ciddi riskleri haklı çıkarmak için kullanılabilme potansiyelinden kaynaklı endişelerini ifade etmektedir. İHK ayrıca, bazı kırılğan kişilerin, örneğin küçüklerin ve rıza gösterme yeteneği bulunmayan diğer bazı kişilerin, doğrudan kendi çıkarlarına olmayan herhangi bir tıbbi deneye tabi tutulmaları gerektiğini belirtmektedir.⁶⁴⁸

“Tıbbi deney” ile daha geniş bir kapsama sahip olan “tıbbi muamele” arasındaki fark da belirtilmelidir. Olağan tıbbi muamele, bu yasak kapsamında değildir ve ilgili madde uyarınca hastanın rızası aranmaz.⁶⁴⁹ Burada “haliç” tutulan muayene, muhtemelen yaygın hastalıkların önlenmesi amacıyla yapılan zorunlu aşıları, terapötik muamele amacıyla organ transplantasyonlarının gerçekleştirilmesini ve hamilelik testi veya ilaç bağımlıları veya mahpuslar için zorunlu zihinsel hastalık muayenesi gibi teşhise dönük veya terapötik mecburi önlemleri içermektedir.⁶⁵⁰ *Brough v. Avustralya* vakasında, başvuruca rızası dışında reçete edilen antipsikotik ilaçlar 7. madde ihlali olarak görülmemiştir; ilaç, başvuruca kendisine zarar verme davranışını engellemek amacıyla profesyonellerin tavsiyesi üzerine reçete edilmiştir.⁶⁵¹ Tıbbi muayenenin 7. madde kapsamına girmesi için belli bir ağırlık düzeyine ulaşılmış olması gerekir. 7. maddenin ihlali anlamına gelebilecek bir tıbbi muayene türüne örnek olarak kadının rızası olmaksızın doğurganlığını önlenmesi verilebilir.⁶⁵²

3.2.10. Bedenî Cezalandırma

İHK'nin hayli katı bir bedenî cezalandırma yaklaşımı bulunmaktadır. Genel Yorum No. 20'da İHK şunu ifade eder:

“Komite'ye göre yasaklama, bedenî ceza, herhangi bir suç karşılık olarak verilen veya eğitim ya da disiplin tedbiri olarak verilen aşırı ölçüdeki cezayı da içermelidir. Bu bağlamda, 7. maddenin özellikle, eğitim kurumlarındaki çocukları ve öğrencileri, hastane ve sağlık merkezlerinde tedavi gören hastaları koruduğunu belirtmekte yarar vardır”.⁶⁵³

648 *Concluding Observations on the Netherlands*, (2001) UN Doc. CCPR/CO/72/NET, para. 7.

649 Ancak yetkili olmaksızın yapılan tıbbi tedavi, madde 17'deki gizlilik hakkı gibi, UMSHS'nin diğer düzenlemelerinin ihlallerine yol açabilir.

650 Nowak (2005), ss. 190–192.

651 İHK, *Brough v. Australia*, Comm. No. 1184/2003, para. 9.5. Bu muamele ile ilgili bir UMSHS ihlali bulunmamıştır.

652 *Concluding Observations on Japan*, (1998) UN Doc. CCPR/C/79/Add.102, para. 31. Bkz. ayrıca CEDAW, *A.S. v. Hungary*, Comm. No. 4/2004.

653 İHK, Genel Yorum No. 20, para. 5.

Higginson v. Jamaika vakasında İHK şu husus da ekler:

“Cezalandırılacak suçun tabiatından veya ulusal hukuka göre bedenî cezalandırmaya izin verilebilirliğinden bağımsız olarak, bedenî cezalandırmanın, 7. maddeye aykırı bir şekilde, zalimce, insanlık dışı veya aşağılama muamele anlamına geldiği konusunda Komite’nin sabit bir yaklaşımı söz konusudur”.⁶⁵⁴

Higginson vakasında İHK, yalnızca infazı değil, Hint hurması ağacının dalıyla kırbaçlanma cezasına çarptırılmış olmayı dahi, 7. madde ihlali olarak görmüştür.⁶⁵⁵

İHK’nin bedenî cezalandırmayla ilişkili katı yaklaşımı, çok sayıdaki Nihai Gözlemlerinde de vurgulanmaktadır.⁶⁵⁶ Irak hakkındaki Nihai Gözlemlerinde İHK, İslami *şer’i hukuka* göre tanımlanmış olan bedenî cezalandırmanın 7. maddeyi ihlal ettiğini ifade etmektedir.⁶⁵⁷

Ekvator hakkındaki Nihai Gözlemlerinde 7. madde uygulamasını değerlendirirken İHK, “bedenî cezalandırmanın geleneksel bir yöntem olarak benimsenmeye ve aile ile diğer bazı bağlamlarda bir disiplin yöntemi olarak uygulanmaya devam ettiği” gerçeği karşısındaki endişelerini ifade etmektedir. Bu anlamda taraf Devlet’e şu tavsiye edilmektedir:

“Bedenî cezalandırmaya son verecek pratik adımlar atılmalıdır. Eğitim sistemi içerisinde bedenî cezalandırmaya alternatif olabilecek şiddet içermeyen disiplin formlarının teşvik edilmesi gerekmektedir ve kamu bilgilendirme kampanyaları ile zararlı sonuçları anlatılmalıdır”.⁶⁵⁸

3.2.11 Ölüm Cezası

İHK, bedenî cezalandırma uygulanması ile ilişkili olarak katı bir yaklaşımı benimserken, ölüm cezası söz konusu olduğunda elleri bağlıdır. UMSHS’nin yaşam hakkına ilişkin 6. maddesi kapsamında ölüm cezasına çok sınırlı durumlarda izin

654 İHK, *Higginson v. Jamaika*, Comm. No. 792/1998, para. 4.6.

655 Bkz. ayrıca İHK, *Sooklal v. Trinidad and Tobago*, Comm. No. 928/2000.

656 Bkz., örneğin, *Concluding Observations on Cyprus*, (1998) UN Doc. CCPR/C/79/Add.88, para. 16, ve *Concluding Observations on Lesotho*, (1999) UN Doc. CCPR/C/79/Add. 106, para. 20.

657 *Concluding Observations on Iraq*, (1997) UN Doc. CCPR/C/79Add. 84, para. 12. Recm ve uzuv kesmeler kınanmıştır; *Concluding Observations on Yemen*, (2005) UN Doc. CCPR/ CO/84/YEM, para. 15–16.

658 *Concluding Observations on Ecuador*, (2008) UN Doc. CCPR/C/ECU/5, para. 14. Bkz. ayrıca *Concluding Observations on Barbados*, (2007) UN Doc. CCPR/C/BRB/CO/3, para. 12.

verilmektedir. İdam cezası UMSHS'nin İkinci İhtiyari Protokolü kapsamında yasaklanmıştır; fakat elbette buna rezerv koyan Devletler, ilgili sözleşmeyi yürürlüğe koymamışlardır. İronik olarak, bedenî cezalandırma UMSHS'ye aykırıyken, ölüm cezası sözleşme ile uyumlu bir şekilde uygulanabilmektedir.

Yine de ölüm cezası ile ilişkili bazı hususlar, hemen aşağıda detaylı bir şekilde ifade edileceği üzere, UMSHS tarafından kabul edilmemektedir.

a) İnfaz Yöntemi

İHK ölüm cezası uygulamasının “an azından fiziki veya mental bir rahatsızlığa sebebiyet vermeyecek şekilde” gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.⁶⁵⁹ *Ng v. Kanada* vakasında mağdur, Kaliforniya'da gazla boğularak infaz edilme riski ile karşı karşıya kalacağı ABD'ye gönderilme olasılığıyla yüz yüzedir. İHK, siyanür gazı boğulmasının sebebiyet verdiği acı ile ilişkili sunulan kanıtlar temelinde, infaz yönteminin “mümkün olan en az fiziki acı ve ızdırıp” koşulunu karşılamadığı ve 7. maddenin ihlali anlamına gelecek zalimce ve insanlık dışı muamele olduğunu ifade etmiştir.⁶⁶⁰ *Cox v. Kanada* vakasında İHK, ölümcül iğne aracılığıyla gerçekleştirilen ölüm cezası infazının 7. madde ihlali oluşturmadığına karar vermiştir.⁶⁶¹

Kamusal infazlar İHK tarafından kınanmış ve insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele olarak görülmüştür.⁶⁶²

b) Ölüm Hücresi Olgusu

“Ölüm hücresi olgusu” uzun bir süre ölüm hücresinde mahpus bulunan kişiler tarafından tecrübe edilmektedir; terim “ölüm cezasının infazını bekliyor olmanın yarattığı sürekli ızdırabı” ifade etmektedir.⁶⁶³ *Soering v. Birleşik Krallık*⁶⁶⁴ davasından beri İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi, ölüm hücresi olgusunun insanlık dışı veya aşağılayıcı niteliğini kabul eden yerleşik bir içtihada sahiptir. İHK, kendi yaklaşımında farklı bir doktrini kabul etmekte, yalnızca ölüm cezasının infazından önce geçirilen sürenin kendisinin, çok uzun gecikmeler söz konusu olsa bile, 7. madde ihlali olabilecek düzeye erişmediğini ifade etmektedir.⁶⁶⁵ Bu

659 İHK, Genel Yorum No. 20, para. 6.

660 İHK, *Ng v. Kanada*, Comm. No. 469/1991, para. 16.4.

661 İHK, *Cox v. Kanada*, Comm. No. 539/1993, para. 17.3. Bkz., ne var ki, Bölüm. 4.5.

662 *Concluding Observations on the Islamic Republic of Iran*, (1993) UN Doc. CCPR/C/79/Add. 25, para. 8.

663 İHAM, *Soering v. UK*, App. No. 14038/88, 7 Temmuz 1989 tarihli karar, para. 111.

664 *Ibid.*

665 İHK'nin en kapsamlı ölüm hücresi tartışması; *Johnson v. Jamaica* (Comm. No. 588/1994), başvuru “11 yıldan uzun bir süre” ölüm hücresinde tutulmuştur (para. 8.1). İHK, ölüm hücresinin kendisinin 7. madde ihlali olduğu iddiasını reddetmiştir.

anlamda İHK, ölüm cezasının bir insanlık dışı muamele formu oluşturacağı, belli bir yıllık süre şeklinde ölçüt belirlemeyi tercih etmez.

İHK ölüm hücresi olgusunun Sözleşme ve bilhassa 7. madde ile uyumluluğunu, vaka temelli olarak ele almaktadır; *Francis v. Jamaika* vakasından beri İHK, çeşitli dosyalarda “her bir vakanın kendi içeriği göz önünde bulundurularak, gecikmenin taraf Devlet’in adalet rejimine atfedilebilir olup olmadığı akılda tutularak, belli bir hapisanedeki spesifik koşullar ve ilgili kişi üzerindeki psikolojik etkileri değerlendirilerek karar verilmesi gerektiği” fikrini benimsemiştir.⁶⁶⁶ Bu temelde, örneğin *Kamoyo v. Zambiya* vakasında on üç yıla kadar uzayan (başvurucunun dosyasını kaybeden taraf Devlet’in kusurlu davranışından kaynaklı olarak) ölüm hücresinde mahpusluk durumunun zalimce insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele olduğu sonucuna varmıştır.⁶⁶⁷

Clive Johnson v. Jamaika vakasında ölüm hücresinde tutulan başvuruçunun yetişkin olmaması UMSHS’nin 6(5). maddesinin ihlali olarak görülmüştür.⁶⁶⁸ İHK aynı zamanda bir 7. madde ihlali tespit etmiştir ve şunu ifade etmiştir:

“Bu ahkonulma açık bir şekilde zalimce ve insanlık dışı ceza düzeyine ulaşmıştır; özellikle iç hukuk usullerinin ölüm cezasının uygulanması kapsamındaki yanlışlığın düzeltilmesi için gerektirdiği süreden daha uzun sürmüş olması nedeniyle”.⁶⁶⁹

Ayrıca zihinsel olarak hasta olan bir kişi için idam hükmü verilmesi de 7. maddenin ihlalidir. Buradaki mesele, bir ihlalin oluşması için, ölüm cezasının uygulanması esnasında kişinin zihinsel anlamda yetersiz olmaması değildir: İnfazın gerçekleşmesi hükmünün verildiği anda kişinin hasta olması yeterlidir.⁶⁷⁰

Chisanga v. Zambia vakasında başvuruçunun hakkındaki ölüm cezasının kaldırıldığı yolunda inandırılmış ve iki yıl ölüm hücresinden başka bir yere alınmıştır. İki yılın ardından Devlet tarafından herhangi bir açıklama yapılmaksızın yeniden ölüm hücresine konulmuştur. İHK, bu muameleyi “kişi üzerinde olumsuz psikolojik etkileri olduğu ve söz konusu kişide zalimce ve insanlık dışı muamele düzeyine ulaşan sürekliliği bir belirsizlik, ızdırıp ve manevi acıya neden olduğu” gerekçesiyle 7. maddenin ihlali olarak değerlendirmiştir.⁶⁷¹

666 İHK, *Francis v. Jamaika*, Comm. No. 606/1994, para. 9.1.

667 İHK, *Kamoyo v. Zambia*, Comm. No. 1859/2009. Bkz. ayrıca İHK, *Francis v. Jamaika*, 12 yıldan fazla tutukluluk ve kötü koşullar da dahil.

668 Madde 6(5) on sekiz yaşından küçük kişilere ölüm cezası verilmesini ve infazını yasaklar.

669 İHK, *Clive Johnson v. Jamaika*, Comm. No. 592/1994, Bay Kretzmer, farklı görüş.

670 İHK, *R.S. v. Trinidad and Tobago*, Comm. No. 684/1996, para. 7.2; bkz. ayrıca *Concluding Observations on the US*, (2006) UN Doc. CCPR/C/USA/CO/3, para. 7.

671 İHK, *Chisanga v. Zambia*, Comm. No. 1132/2002, para. 7.3.

Manevi ızdırap ve gerginlik, infaz hükmü verildiğinde ve kişi infazı beklemek üzere özel bir ölüm hüccesine alındığında artmaktadır. *Pennant v. Jamaika* vakasında İHK, infaz hükmün verilmesinden sonra uygulamayı beklerken, özel ölüm hüccesinde iki haftadan uzun tutulmuş olmayı UMSHS'nin 7. maddesinin ihlali olarak değerlendirmiştir.⁶⁷² Bu nedenle özel ölüm hüccesinde geçirilen süre gerekçesiz olarak uzatılmamalıdır ve bu durum, genel ölüm hüccesindeki uzun tutulma halinden farklı değerlendirilmektedir.

Beklenmekte olan infaz söz konusu olduğunda, bir erteleme ortaya çıktığında, mahpus mümkün olan en kısa sürede bilgilendirilmelidir. *Pratt ve Morgan v. Jamaika* vakasında yirmi saatlik gecikme 7. maddenin ihlali olarak kabul edilmiştir.⁶⁷³ *Thompson v. Saint Vincent* ve Grenadine Adaları vakasında başvuru, infaza yalnızca on beş dakika kala açıklanan bir erteleme nedeni ile idam sehpasından indirilmiştir. Ertelemeden mümkün olan en kısa sürede haberdar kıldığı için 7. madde ihlali bulunmamıştır.⁶⁷⁴

Larrañaga v. Filipinler vakasındaki içtihadın benimsenmesinin ardından, İHK üyelerinin büyük bir kısmının, ölüm cezasına sebebiyet veren âdil olmayan yargılamanın 7. madde ihlali olarak kabul edilmesi gerektiği fikrinde olduğu da belirtilmelidir:

“Komite, âdil olmayan bir yargılama sonucu hükmedilen ölüm cezası nedeniyle, kişinin bu cezanın infaz edilme ihtimalinden korkacağını kabul etmektedir. Böyle bir cezanın gerçekten uygulanabileceği yolunda bir ihtimalin bulunduğu koşullarda, bu korku ciddi ızdıraba sebebiyet verecektir. Söz konusu korku, cezaya hükmedilen yargılamanın gayri âdil niteliğinden ayrı düşünülemez.... Bu nedenle Komite, başvuruçuya Sözleşme'nin 13. maddesinin gereklerini karşılamayan bir yargılama sonucunda verilen idam cezasının, 7. maddenin ihlali düzeyine bulaşan bir insanlık dışı muamele olduğuna karar vermiştir.”⁶⁷⁵

Ölüm cezasını kaldırmış bir taraf Devlet'in, kişiyi ölüm cezası ile karşılaşabileceği bir ülkeye sınır dışı etmesi durumunda, 6. maddenin ihlaline dair ciddi bir riskin ortaya çıkabileceği vakalarda İHK'nin içtihatları tutarlıdır. *Roger Judge v. Kanada* vakasında İHK bu içtihadını açık bir şekilde ortaya koyar:

672 İHK, *Pennant v. Jamaika*, Comm. No. 647/1995.

673 İHK, *Pratt and Morgan v. Jamaika*, Comms. No. 210/1986, 225/1987, para. 13.7

674 İHK, *Thompson v. St Vincent and the Grenadines*, Comm. No. 806/1998, para. 8.4.

675 İHK, *Larrañaga v. The Philippines*, Comm. No. 1421/2005, para. 7.1. Bkz. ayrıca İHK, *Mwamba v. Zambia*, Comm. No. 1520/2006, para. 6.8, “6. maddeye göre gerekçelendirilemeyen bir ölüm cezası kendiliğinden 7. madde ihlali oluşturmaz”.

“Komite, Ölüm Cezasının Kaldırılmasına Yönelik İkinci İhtiyati Protokolü yürürlüğe sokmamasından bağımsız olarak ölüm cezasını kaldırmış bir devlet olarak Kanada’nın, başvuru, ölüm cezasının uygulanmayacağı garantisini almadan, bu risk ile karşı karşıya kalacağı ABD’ye sınır dışı etmek suretiyle, 6. madde 1. paragraf kapsamındaki yaşam hakkını ihlal ettiğine karar vermiştir. Komite başvuru hakkındaki ölüm cezasının Kanada tarafından uygulanmadığının farkındadır. Ancak kişinin ölüm cezası ile cezalandırılacağı ülkeye gönderilmesi suretiyle, Kanada ile başvurunun muhtemelen idamı arasında bir illiyet bağı kurulmuştur”.⁶⁷⁶

Son zamanlarda İHK, ölüm cezasına kaldırmış taraf Devletlerin, bir kişiyi âdil olmayan bir yargılama ile karşılaşma ihtimallerinin olduğu ve sonucunda idam ile cezalandırılacakları ülkelere göndermeleri durumunda, 7. madde ihlalinin ortaya çıkacağına hükmetmektedir. Örneğin *Kwok v. Avustralya* vakasında Komitesi başvurunun Avustralya makamları tarafından sonuçta yolsuzluk nedeniyle idam cezası verilebilecek gayri adil bir yargılama ile karşı karşıya kalma riskinin bulunduğu Çin Halk Cumhuriyeti’ne gönderilmiş olmasını Sözleşme’nin 7. maddesinin ihlali olabileceğini ifade etmiştir.⁶⁷⁷

3.2.12. Zalimce Cezalar

Bedene dayalı veya ölüm cezası dışında da, bir cezanın 7. madde ihlali olabilecek denli zalimce olması mümkündür. ABD ile ilişkili olarak İHK, hiçbir çocuk suçlu için, şartlı tahliyenin öngörülmediği bir müebbet hapis cezasına hükmedilmemesini ve mevcut cezaların yeniden değerlendirilmesini tavsiye etmiştir. Bu tür cezalar, özel kırılğanlıkları nedeniyle çocukların özel korunma hakkına ilişkin 24. madde ile ilişkili olarak 7. madde ihlali anlamına gelmektedir.⁶⁷⁸

3.2.13. Suçluların İadesi, Sınırdışı, Geri Gönderme

İHK *geri gönderme* ilkesini Genel Yorum No. 31’de ifade etmektedir:

“Sözleşme’nin 6. ve 7. maddelerinde belirtildiği üzere özellikle ülke sınırları dahilinde veya bireyin gönderileceği ülkede *telafisi imkânsız bir zarar meydana geleceğine dair ciddi bir kanı olduğu hallerde* kendi ülke sınırları içerisinde ve kontrolleri altındaki tüm bireyleri iade etmeme, sınır dışı etmeme veya başka herhangi bir şekilde ülke dışına çıkarmama yükümlülüğüdür”.⁶⁷⁹ (Vurgu eklenmiştir.)

676 İHK, *Roger Judge v. Canada*, Comm. No. 829/1998, para. 10.6.

677 İHK, *Kwok v. Australia*, Comm. No. 1442/2005, para. 9.7.

678 *Concluding Observations on the US*, (2006) UN Doc. CCPR/C/USA/CO/3, para. 34.

679 İHK, Genel Yorum No. 31, para. 12.

7. madde ihlali ile ilgili olarak İHK'nin tutumu Genel Yorum No. 20'de ifade edilmiş, bir başka ülkeye göndermek suretiyle “Taraf devletler kişileri işkence veya zalimce insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve ceza ile karşı karşıya bırakmamalıdır” denilmiştir. Bu nedenle UMSHS'nin sistemi, bireyin korunması gereken yanlış muameleler ile ilişkili olarak, İKS'nin kapsamından daha geniştir; zira İKS'nin 3. maddesi yalnızca işkence tehlikesinin söz konusu olduğu ülkelere geri göndermeyi yasaklamaktadır. UMSHS'nin kapsamı açıkça daha geniş olmasına rağmen, mesele ile ilişkili vakalar büyük oranda İKK'nin önüne gelmektedir.⁶⁸⁰

İHK'nin yerleşik içtihatları uyarınca taraf Devletler “telafisi imkânsız zararların ortaya çıkma riski” bulunup bulunmadığını takdir etme yükümlülüğüne sahiptirler. Böylece İHK, yerel makamların olgu ve delilleri değerlendirmelerine saygı göstermektedir.⁶⁸¹ Ne var ki İHK, taraf Devlet'in bulgularını, başvurucuya sağlanan telafi mekanizmaları içerisinde bir adaletsizlik saptanması veya başvurucunun esasa ilişkin iddialarına yeterli ağırlığın verilmediğinin anlaşılması durumunda detaylı bir şekilde yeniden değerlendirilecektir.

Sınırdışı anında bir işkence veya zalimce ve insanlık dışı muamele riskinin olup olmadığı değerlendirmesinde, geçmişteki işkence ve yanlış muamele örnekleri ile kendisine sınır dışı edilen ülkenin, belli azınlıklara yönelik muameleleri de dahil olmak üzere, genel insan hakları durumu birlikte göz önüne alınacaktır. *Thuraisamy v. Kanada* vakasında İHK, taraf Devlet'in öne sürdüğü tutarsızlıkların, başvurucunun geçmişte gerek Sri Lanka ordusu gerekse Tamil Eelam Özgürlük Kaplanları (LTTE) tarafından işkenceye ve tacizlere maruz bırakıldığı iddiaları ile doğrudan ilişkili olmadığını ifade etmiştir. Öte yandan başvurucunun geçmişteki işkencelere ilişkin iddiaları göğsündeki yaralarla desteklenmektedir. Bu durum karşısında Sri Lanka'da özellikle de kuzey bölgesindeki Tamillere yönelik olarak işkencenin büyük oranda uygulandığı gerçeği de göz önüne alınarak, İHK incelemesini devam ettirerek, yaraların sebepleri ve ne kadar eski oldukları konusunda tıbbi bir değerlendirme talep etmiş ve ardından da eğer sınır dışı kararı uygulanacak olursa taraf Devlet'in 7. maddeyi ihlal etmiş olacağını belirtmiştir.⁶⁸²

Warsame v. Kanada vakasında İHK, kabul ülkesinde insan haklarının son derece kötü durumda oluşunu ve başvurucu ile gönderilmekte olduğu ülke (Somali) arasındaki bağların kopukluğunu göz önüne almıştır. Başvurucu dört

680 Bkz. Bölüm. 4.3.

681 Bkz., örneğin, İHK, *Thuraisamy v. Kanada*, Comm. No. 1912/2009, para. 7.7.

682 İHK, *Thuraisamy v. Kanada*, Comm. No. 1912/2009, para. 7.7; bkz. ayrıca İHK, *Pillai et al. v. Kanada*, Comm. No. 1763/2008, para. 11.4.

yaşından beri Kanada'da yaşamaktadır; annesine bağlı olarak kalıcı oturum izni bulunmaktadır; bu da kendisine hakkındaki birkaç hüküm nedeniyle "ciddi suçluluk" sınıflandırmasına dayalı olarak Kanada'dan sınır dışı edilme kararına karşı bir koruma sağlamaktadır. Başvurucu hayatının hiçbir döneminde Somali'de yaşamamış veya Somali'yi ziyaret etmemiştir; orada herhangi bir aile veya klan desteğine sahip değildir ve Somali'de konuşulan herhangi bir dili de konuşmamaktadır. Başvurucunun işaret ettiği iddiaların ağırlığı ve, inter alia [diğerlerinin yanı sıra], korsan veya İslamcı militan gruplara katılmaya zorlanma riski de düşünüldüğünde Komite, sınır dışı işlemi gerçekleştirilirse taraf Devlet'in 7. ve 6. madde ihlallerine sebebiyet verebileceğine karar vermiştir.⁶⁸³ Komite ayrıca başvurucunun Somali'ye sınır dışı edilmesinin Kanada'daki annesi ve kız kardeşi ile olan bağlarını da telafisi imkânsız bir şekilde kopartacağına, bunun suç önleme amacına ağır basması gerektiğine ve aksi halde aile hayatına orantısız bir müdahale oluşturacağına hükmetmiştir (UMSHS, madde 17 ve 23).⁶⁸⁴

Kanada hakkındaki Nihai Gözlemlerinde İHK "taraf Devlet'in yabancı ülkelerde alıkonulmuş olan kişilerden bilgi edinmek amacıyla, işkence uyguladığı bilinen ajanlarla işbirliği içerisinde olabileceği yolundaki iddialardan duyduğu" endişeyi ifade etmiştir.⁶⁸⁵ Bu nedenle "suçluların yasadışı şekilde başka topraklarda sorgulanması [rendition]" da UMSHS'nin 7. maddesi kapsamında yasaktır.⁶⁸⁶

Vurgulandığı üzere bir Devlet, bir kişinin sınır dışı edilmesine karar verme usulleri kapsamında 7. maddeyi de dikkate almalıdır.⁶⁸⁷ Eğer bir sınır dışı işlemi usulü olarak yetersizse, İHK, sınır dışı işlemine dayalı olarak gerçek bir işkence riski olgusunu maddi olarak saptamamış olsa dahi 7. madde ihlali söz konusu olabilir.⁶⁸⁸ Bu anlamda kabul eden ülke tarafından, sınır dışı edilen kişiye işkence edilmeyeceği yolunda bir diplomatik güvencenin verilmiş olmasının yeterli kabul edilmeyeceği de belirtilmelidir:

"Devletler diplomatik güvencelerin kullanımı konusunda azami özen göstermeli; bireyler sınır dışı edilmeden önce, denetim amaçlı yeterli yargısal mekanizmalar tarafından uygulanan açık ve şeffaf usullerin yerleştirilmesini ve ayrıca bundan etkilenecek kişilerin akıbetlerini titizlik ve etkilikle izleyecek mekanizmaların varlığını sağlamalıdır. [Devletler] ayrıca, işkence veya zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezalandırma uygulamasının ne kadar sistematik olduğunu, bu tür

683 İHK, *Warsame v. Canada*, Comm. No. 1959/2010, para. 8.3.

684 *Ibid.*, para. 8.10.

685 *Concluding Observations on Canada*, (2006) UN Doc. CCPR/C/CAN/CO/5, para. 15.

686 Bkz., örneğin, *Concluding Observations on the US*, (2006) UN Doc. CCPR/C/USA/CO/3, para. 15, ve Bölüm. 4.3.8.

687 Bkz. ayrıca Bölüm. 2.1.1(c)(iv).

688 Bkz., örneğin, İHK, *Ahani v. Canada*, Comm. No. 1051/2002.

güvenceler, ne kadar mükemmel olurlarsa olsunlar, aracılıyla gerçekleşmesi riskinden ne kadar kaçınılabileceğini de değerlendirmelidirler”.⁶⁸⁹

Bölüm 3.2.9’da ifade edildiği üzere, İHK bedenî cezalandırmanın 7. madde ihlali olduğuna hükmetmiştir. Dolayısıyla bir kişinin bedenî cezalandırma ile karşı karşıya kalabileceği bir Devlet’e iadesi, muhtemel bir UMSHS ihlalini gündeme getirir. *G.T. v. Avustralya* vakasında⁶⁹⁰ ve *A.R.J. v. Avustralya* vakasında İHK, öngörülebilir bir bedenî cezalandırma riski olduğunu tespit ettikten sonra, böylesi bir suçlu iadesi işleminin 7. maddeyi ihlal edebileceğini karar vermiştir. Ne var ki bu risk “somut olmalı; yani sınır dışı işleminin sonucunda ortaya çıkması zorunlu ve öngörülebilir olmalıdır”.⁶⁹¹ Her iki vakada da başvuru riskin yeteri kadar somut ve öngörülebilir olduğunu ortaya koyamamışlar, bu nedenle İHK, sınır dışı işlemlerinin, eğer hayata geçirilirse, 7. madde ihlali oluşturmayacağına karar vermiştir.

İHK önüne, somut bir idam cezası infazı riski ile karşı karşıya kalacakları Devletlere geri gönderilme kararına karşı mücadele eden kişiler tarafından çok sayıda vaka getirilmiştir. Bu başvurular bu tür iadelerin, ölüm cezası ile karşı karşıya kalacakları gerekçesiyle 6. maddedeki yaşam hakkı ihlali veya zalimce bir infaz ya da ölüm hücreli olgusu ile karşı karşıya kalacakları gerekçesiyle 7. madde ihlali anlamına geldiğini ileri sürmüşlerdir. İHK’nin bu tür geri gönderme işlemleri hakkında önceki tutumu; ilgili kişi için UMSHS’nin ihlali anlamına gelebilecek bir ölüm cezası riskinin söz konusu olacağına açıkça öngörülemediği durumlarda, UMSHS ihlalinin bahsedilemeyeceği şeklindedir.⁶⁹² Ancak İHK’nin bu meseleye dair tutumu değişmiştir. Bu tür geri göndermeler artık genellikle madde 6(2) açıkça idam cezası uygulamasına izin verse dahi, 6. maddedeki yaşam hakkı ve eğer ilgili kişi bir infaz korkusu yaşamasını gerektirecek gayri âdil yargılama ile karşılaşma riskine sahipse 7. madde ihlali olarak değerlendirilmektedir.⁶⁹³ *Roger Judge v. Kanada* vakasında İHK, ölüm cezası istisnasının, Kanada gibi ölüm cezasını kaldırmış ülkeler için uygulanmayacağına açık olduğunu ifade etmiştir.⁶⁹⁴ Dolayısıyla bu ülkeler, ölüm cezası uygulayamayacakları gibi, kişileri sınır dışı etmek suretiyle ölüm cezası ile karşı karşıya da bırakamayacaklardır. Judge vakasında sınır dışı işlemi Kanada’dan ABD’ye gerçekleştirilecektir. İronik olarak, sınır dışı işlemi Kanada açısından UMSHS’nin ihlali anlamına gelebilecekken, ABD’nin nihai olarak gerçekleştireceği infaz, ABD açısından

689 *Concluding Observations on the US*, (2006) UN Doc. CCPR/C/USA/CO/3, para. 16. Bkz. ayrıca Bölüm. 4.3.9.

690 İHK, *G.T. v. Australia*, Comm. No. 706/1996.

691 İHK, *A.R.J. v. Australia*, Comm. No. 692/1996, para. 6.14.

692 Bkz. İHK, *Kindler v. Canada*, Comm. No. 470/1991.

693 Bkz. Bölüm. 3.2.10 yukarıda. Örneğin, İHK, *Kwok v. Australia*, Comm. No. 1442/2005, para 9.7.

694 İHK, *Roger Judge v. Canada*, Comm. No. 829/1998.

bir ihlal oluşturmamaktadır. Çünkü ABD ölüm cezasını kaldırmış bir ülke değildir ve madde 6(2)'den "yararlanabilmektedir". Öte yandan Kanada ölüm cezasına kaldırmıştır ve bu nedenle madde 6(2)'deki ölüm cezası istisnasından faydalanamaz.

İHK yakın dönemde, bir başvurucunun şartlı tahliye olmaksızın somut bir müebbet hapis cezası riski ile karşı karşıya kalacağı bir ülkeye sınır dışı edilmesi ile ilgili olarak taraf Devlet'in 7. madde kapsamındaki insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele ve cezadan dolayı sorumluluğu hakkındaki bir iddiayı ele almıştır. İHK, şartlı tahliye olmaksızın müebbet hapis cezasının "Sözleşme'nin 10. maddesinin 3. paragrafında düzenlenen cezalandırmanın amaçları ışığında ele alındığında", 7. madde kapsamında değerlendirilebileceğine karar vermiştir.⁶⁹⁵ Ne var ki incelenmekte olan vaka kapsamında İHK, yetkili makamların ABD'den iade edilen kişi için ceza ve hükme ilişkin tam temyiz hakkı sağlanacağı konusunda güvence almış olmaları nedeniyle taraf Devlet'in (Avusturya), ABD'ye iadesi söz konusu olan başvurucunun 7. madde kapsamındaki haklarını ihlal etmediğine karar vermiştir.⁶⁹⁶

a) Bir Ülkeyi Terk Etmeye Zorlanmaktan Kaynaklı Acı ve Mağduriyet

Canepa v. Kanada vakasında başvurucu, suç kaydı nedeniyle Kanada'dan İtalya'ya gönderilecektir. Başvurucu neredeyse bütün hayatı boyunca Kanada'da yaşamış, fakat Kanada vatandaşlığına kazanmamış, bir İtalyan vatandaşıdır. Sınır dışı edilmekte olan kişi, ailesinden ayrılacak ve evi olarak gördüğü bir ülkeden gönderilecek olmaktan kaynaklı tecrübe ettiği ızdırabın zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele anlamına geldiğini ileri sürmektedir. İHK, işlemin 7. madde ihlali olmadığına karar vermiştir.⁶⁹⁷ Dolayısıyla bir Devlet'ten ve aslında bu Devlet'teki yaşamından ayrılmaya zorlanmanın sebep olduğu manevi acı, eğer sınır dışı edilme in makul gerekçeleri bulunmaktaysa, bir 7. madde ihlali oluşturmayacaktır.

695 İHK, *Weiss v. Austria*, Comm. No. 1821/2008, para. 9.4.

696 *Ibid.*

697 İHK, *Canepa v. Canada*, Comm. No. 558/1993, para. 11.2. Bkz. ayrıca Bölüm IV, Alt başlık 5.2 ve 5.4, daha ayrıntılı bir inceleme için Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW).

3.2.14. Madde 7 Kapsamındaki Toplumsal Cinsiyet Temelli İhlaller

İHK, Genel Yorum No. 28, paragraf 11’de şöyle demektedir:

“Sözleşme’nin 7. maddesi ve ayrıca çocuklara ilişkin özel koruma tedbirleri içeren 24. maddesine uygunluğun sağlanabilmesi için, Komite, ırza geçme de dahil olmak üzere kadınlara yönelik evdeki şiddet ve diğer şiddet türleriyle ilgili ulusal hukuk ve uygulamalar hakkında bilgi edinmelidir. Komite, aynı zamanda, taraf Devlet’in tecavüz sonucunda hamile kalan kadının güvenli şekilde çocuğu aldırmasına olanak tanıyıp tanımadığını bilmek istemektedir. Taraf Devletler, Komite’yi zorunlu çocuk aldırma ve zorunlu kısırlaştırmayı engellemeye yönelik olarak alınan tedbirlerden haberdar etmelidir. Kadın sünnetinin yaygın olduğu ülkelerde, konunun içeriği ve fiilin engellenmesi için alınan tedbirlerle ilgili bilgi verilmelidir. Taraf Devletlerin tüm bu konulara ilişkin olarak verdiği bilgiler, 7. madde çerçevesindeki hakları ihlal edilen kadınlar için hak arama yolları da dahil olmak üzere, koruma tedbirlerini içermelidir”.⁶⁹⁸

Genel Yorum No. 20, şu muamelelerin 7. madde ihlali anlamına geldiğini göstermektedir:

- Ev içi şiddet
- Tecavüz⁶⁹⁹
- Tecavüz sonrası hamileliğe ilişkin kürtaj olanağının eksikliği
- Zorla kürtaj
- Zorla kısırlaştırma
- Kadın sünneti⁷⁰⁰

İHK, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet 7. madde ihlali anlamına gelebileceğini tutarlı bir şekilde kabul etmektedir; ancak diğer yarı-yargısal veya yargısal insan hakları kurumlarının aksine; tecavüz gibi ağır cinsel şiddet türlerinin, 7. madde kapsamındaki “işkence”nin bir formu olup olmadığı sorusuna açık bir yanıt vermemiştir. *L.N.P. v. Arjantin Cumhuriyeti* vakasında başvuruçunun kim oldukları belirsiz erkekler tarafından tecavüze uğradığı bildirilmiştir. Başvuruçucu kendi vakasının “hiçbir şekilde istisnai olmadığı”nı, “Qoom

698 İHK, Genel Yorum No. 28 (Madde 3, Kadınlar ve erkeklerin eşit hakları) (Genel Yorum No. 4 ikamesi), (2000) UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.10, para. 11.

699 Tecavüz evlilik içi ve eşler arasındakileri de kapsamaktadır.

700 İHK, kadın sünnetini düzenli bir şekilde kınamaktadır. Bkz., yakın zamanlı kararlar için, örneğin, *Concluding Observations on Yemen*, (2005) UN Doc. CCPR/CO/84/YEM, para. 11; *Concluding Observations on Kenya*, (2005) UN Doc. CCPR/CO/83/KEN, para. 12; *Concluding Observations on Benin*, (2004) UN Doc. CCPR/CO/82/BEN, para. 11; *Concluding Observations on Gambia*, (2004) UN Doc. CCPR/CO/75/GMB, para. 10.

kızlarının ve kadınlarının bölgede sürekli olarak cinsel saldırıya uğradıklarını ve ırkçı kabullerle onay gören bu tür olayların bir cezasızlık örüntüsü ile karşılık bulduğunu” ileri sürmüştür.⁷⁰¹ Bu yöndeki iddialara rağmen, taraf Devlet’in olaylardaki sorumluluğuna ilişkin spesifik iddialar ileri sürülmemiştir. Başvurucu bunun yerine, olayının gerçekleşmesinin ardından polis karakolunda ayrımcılığa uğradığını ve tıbbi muayeneler ile bütün yargılama süreci boyunca, meselenin bakireliği ve fahişe olduğu iddiaları çerçevesinde devam ettiğini ileri sürmüştür. Ayrıca tıbbi muayene esnasında, acıya sebebiyet verecek şekilde anal ve vajinal olarak elle muayene yapıldığını ifade etmiştir. Bu bağlamda İHK, mağdurun durumu polise rapor etmeye gittiği andan itibaren başlayan manevi mağduriyetin, başvurusu Sözleşme’nin 7. maddesi ihlalinin mağduru yapacak nitelikte bir muamele ile karşı karşıya getirdiğini” tespit etmiştir.⁷⁰² Ne var ki, başvurusunun ifade ettiği genel durumuna karşılaştırıldığında, taraf Devlet’in yükümlülüğü ile ilişkili bir inceleme gerçekleştirilmemiştir.

İHK, gerek bireysel başvurular kapsamında gerekse Devlet raporlarında toplumsal cinsiyet temelli 7. madde ihlali haklarına ilişkin tespitlerde bulunmuştur. Bu tespitler aşağıdaki paragraflarda ele alınacaktır.

İHK tutarlı bir şekilde, hamileliğin zorla sürdürülmesine ilişkin koşulların 7. madde ihlali anlamına gelebileceğine hükmetmektedir. *K.N.L.H. v. Peru* vakasında başvuru, hekimlerin fetüste anensefali teşhisinde bulunmaları ve yeni doğan için çok kısa bir ömür beklentisi ön görmelerine rağmen, Perulu resmi otoriteler tarafından hamileliğin sona erdirilmesine izin verilmeyen bir ergenlik çağında bir çocuktur. Başvurucu; öngörülen deformasyonlara sahip olarak doğmuş ve yalnızca dört gün hayatta kalabilmiş, bu sürede annesinin emzirmek zorunda olduğu bir kız bebek dünyaya getirmiştir. Çocuğın, hamileliği boyunca ve doğumdan sonra, kızının deformasyonunu görmüş olmak ve kısa süre içerisinde öleceğini bilmekten kaynaklanan ve kendisini derin bir depresyona sürükleyen manevi acı ve ızdırabı, Komite’nin taraf Devlet’in 7. maddede uygun olarak davranmadığı kararına varmasına sebep olmuştur.⁷⁰³ 7. maddenin esasına ilişkin değerlendirmelerinde İHK “çocukların söz konusu olduğu vakalarda korumanın özellikle önemli olduğunu” belirtmiştir.⁷⁰⁴

701 İHK, *L.N.P. v. Argentina*, Comm. No. 1610/2007, para. 2.7.

702 İHK, *L.N.P. v. Argentina*, Comm. No. 1610/2007, para. 13.6. Buna ek olarak, İHK, başvurusunun cinsiyetine ve etnik kökenine dayalı ayrımcılığın varlığına ilişkin 26. maddeye, başvurusunun küçük korunamamasına ilişkin 24. maddeye ve başvurusunun cinsel yaşamına ve ahlakına ilişkin gayri meşru soruşturmalar için 17. maddeye ilişkin ihlaller buldu.

703 İHK, *K.N.L.H. v. Peru*, Comm. No. 1153/2003, para. 6.3. Bkz. ayrıca Bölüm. 5.7.2(vii).

704 Ibid. Bkz. ayrıca kalıcı zihinsel engelli bir kızın teröpatik kürtajına izin verilmemesi, İHK, *V.D.A. (or L.M.R.) v. Argentina*, Comm. No. 1608/2007.

İHK, aynı yaklaşımı Nihai Gözlemlerde de sürdürmektedir. Örneğin Nikaragua'nın üçüncü periyodik raporunun değerlendirilmesi sürecinde, Sözleşme'nin 6. ve 7. maddelerinin uygulanmasına ilişkin meseleler konusundaki şu endişeler gündeme gelmiştir:

“Tecavüz, ensest ve hamileliğin annenin yaşamını açık bir şekilde tehdit ettiği durumlarda bile, kürtaja ilişkin genel bir yasağın varlığı. Bu gibi durumlarda terapötik kürtaja izin veren yasanın Parlamento tarafından 2006 yılında kaldırılmış olması ve yasanın yürürlüğe girmesi ile birlikte, yasa değiştirilmeden önce imkân bulunanın aksine, kadınların yaşamını kurtarmak üzere zamanında tıbbi müdahalede bulunamamaktan kaynaklı çok sayıda hamile kadın ölümüne ilişkin kayıtların bulunması da endişe vericidir. Komite ayrıca, taraf Devlet'in tıbbi profesyonellerin Obstetrik Komplikasyonlara İlişkin Standart Uygulama Usullerini, herhangi bir cezai soruşturma veya kovuşturma korkusu olmaksızın uygulayabileceklerine dair açık yazılı bir beyanda bulunamamasından kaynaklı kaygılarını da dile getirir”.⁷⁰⁵

Kadın sünneti uygulamasının 7. madde açısından etkileri, eğer Gine'ye gönderilerlerse başvurucunun kızının sünnet riski ile karşı karşıya kalabileceği iddiasının ileri sürüldüğü *Kaba v. Kanada* vakasında ele alınmıştır. İHK, eğer somut bir kadın sünneti riski söz konusuysa,⁷⁰⁶ Gine'ye gönderme işleminin 7. maddenin ihlali anlamına geleceğine karar vermiştir; çünkü:

“Bir kadını sünnete maruz bırakmanın sözleşmenin 7. maddesinde yasaklanmış olan muamele anlamına geldiğine hiçbir kuşku yoktur”.⁷⁰⁷

Hollanda hakkındaki Nihai Gözlemlerinde İHK, kadınların sünnet uygulamasına ve diğer “Kadınların fiziki bütünlüklerine veya sağlıklarına yönelik saldırı anlamına gelen” geleneksel uygulamalara tabi tutulacakları ülkelere gönderilmemeleri gerektiğini ifade etmiştir.⁷⁰⁸

Taraf Devletler ev içi ve cinsel şiddetle mücadele etmek için, iddiaların soruşturulması ve saldırganların kovuşturularak cezalandırılması da dahil olmak üzere, gerekli tedbirleri almalıdırlar.⁷⁰⁹ Bu anlamda bu tür davranışları,

705 *Concluding Observations on Nicaragua*, (2008) UN Doc. CCPR/C/NIC/CO/3, para. 13. Bkz. ayrıca *Concluding Observations on Morocco*, (2004) UN Doc. CCPR/CO/82/MAR, para. 29.

706 İHK, *Kaba v. Kanada*, Comm. No. 1465/2006, para. 10.2.

707 *Ibid.*, para. 10.1.

708 *Concluding Observations on the Netherlands*, (2001) UN Doc. CCPR/CO/72/NE, para. 11.

709 Bkz., örneğin, *Concluding Observations on Paraguay*, (2006) UN Doc. CCPR/C/PRY/CO/2, para. 9; *Concluding Observations on Italy*, (2006) UN Doc. CCPR/C/ITA/CO/5, para. 9; *Concluding Observations on Norway*, (2006) UN Doc. CCPR/C/NOR/CO/5, para. 10; *Concluding Observations on Jamaica*, (2011) UN Doc. CCPR/C/JAM/CO/3, para. 19; *Concluding Observations on Dominican Republic*, (2012) UN Doc. CCPR/CDOM/CO/5, para. 11.

suç haline getiren hukuki çerçeve yeterli düzeyde yürürlükte olmalıdır. Nihai Gözlemlerinden İHK, taraf Devletlerin cinsiyet temelli şiddeti cezalandıracak ve kadınları etkileyen, kadın sünneti gibi, genellikle derin kökleri olan yerel geleneklere dayalı ayrımcı pratiklerle ilişkili farkındalığı artıracak⁷¹⁰ yasaları yürürlüğe sokmaları gerektiğini ifade etmiştir.⁷¹¹

Komite ayrıca, hâlâ yasal kabul edilen veya yasadışı olsa da büyük oranda hoşgörü ile karşılanan evlilik içi veya eşler arası tecavüzün de ortadan kaldırılması gerekliliğine dikkat çekmektedir.⁷¹² Keza taraf Devletler cinsel veya toplumsal cinsiyet temelli şiddet mağdurlarının tedavi merkezleri veya barınaklara erişimleri için gerekli önlemleri almakla yükümlüdürler.⁷¹³

Kadın cinayetleri⁷¹⁴ de 7. madde kapsamında ortaya çıkan meselelerden biridir. Çeşitli Nihai Gözlemlerinde İHK, yerel mevzuatta kadın cinayetini özel bir suç türü olarak düzenleme gerekliliği konusu üzerinde durmuştur.⁷¹⁵ Meksika hakkındaki son Gözlemler'de şu ifade edilmiştir:

“Ciudad Juarez'de kadınlara yönelik sık görülen şiddet eylemleri karşısında taraf Devlet'in, kadın cinayetlerini araştırmak için özel bir savcılık makamının kurulması ve kentte kadına yönelik şiddetin önlenip kaldırılması komisyonunun oluşturulması da dahil olmak üzere uygulamaya koyduğu önlemleri takdirle karşılamakla birlikte Komite, pek çok ortadan kaybolma ve kadına yönelik ev içi şiddet vakası karşısında süregiden cezasızlık olgusundan ve bu tür davranışların diğer kentlerde olduğu gibi Ciudad Juarez'de de hâlâ devam ediyor olmasından kaynaklı endişelerini ifade eder. Ayrıca Ciudad Juarez'de kadına yönelik şiddetle mücadele stratejisi konusundaki bilginin yetersizliği de sefle karşılanmaktadır (Madde 3, 6, 7 ve 14)”.⁷¹⁶

3.2.15. Madde 7 İhlal Edilerek Elde Edilen İfadelerin Kullanılmaması

Genel Yorum No. 20'de İHK şunu ifade eder:

710 Bkz., örneğin, *Concluding Observations on Guatemala* (2012), UN Doc. CCPR/C/GTM/CO/3, para. 19.

711 *Concluding Observations on Yemen*, (2012) UN Doc. CCPR/C/YEM/CO/5, para. 9; *Concluding Observations on Cameroon*, (2011) UN Doc. CCPR/C/CMR/CO/4, para. 10.

712 *Concluding Observations on Yemen*, (2012) UN Doc. CCPR/C/YEM/CO/5, para. 9.

713 *Concluding Observations on Guatemala*, (2012) UN Doc. CCPR/C/GTM/CO/3, para. 19.

714 Kadın cinayeti kökeni, evrimi ve kavramı için, diğerlerinin yanı sıra, kadına yönelik şiddeti nedenleri ve sonuçlarına ilişkin Özel Raportör Raporu, “Summary report on the expert group meeting on gender-motivated killings of women”, (2012) UN Doc. A/HRC/20/16/Add.4.

715 *Concluding Observations on Mexico*, (2010) UN Doc. CCPR/C/MEX/CO/5, para. 8(b); *Concluding Observations on Guatemala*, (2012) UN Doc. CCPR/C/GTM/CO/3, para. 4(b) ve 19.

716 *Concluding Observations on Mexico*, UN Doc. CCPR/C/MEX/CO/5, para. 9.

“7. maddede belirtilen ihlallerin cesaretlendirilmemesi açısından, hukuk sistemleri, yargılama sürecinde işkence veya diğer yasaklanmış muameleler sonucunda elde edilen itirafların ve beyanların kabul edilmesini yasaklamalıdır”.⁷¹⁷

7. maddenin bu niteliği, UMSHS'nin kendi aleyhine ifade vermeye karşı bir koruma sağlayan 14(3)(g) maddesini tamamlamaktadır.⁷¹⁸ İHK'ye göre, madde 14(3)(g)'de yer alan güvence dikkate alınmalıdır:

“Bu güvence, soruşturma mercilerinin suçu itiraf ettirme amacıyla doğrudan veya dolaylı biçimde herhangi bir fiziksel veya psikolojik baskı uygulayamayacakları şeklinde anlaşılmalıdır. Dolayısıyla, kendisinden itiraf almak amacıyla suçlanan kişiye Sözleşme'nin 7'inci maddesine aykırı biçimde davranılması kabul edilemez”.⁷¹⁹

Singarasa v. Sri Lanka vakasında İHK, ulusal ceza usulleri kapsamındaki “soruşturmaların, tehdit altında gerçekleştirilmemiş bir itirafa dayalı olarak sürdürüldüğü kanıtlanmalıdır” demektedir.⁷²⁰ Bu bağlamda, ulusal süreçlerde ispat külfetinin başvuruçuya yüklenmesi nedeniyle 7. maddenin (ve aynı zamanda 14(3)(g) maddesinin) ihlali öngörülmüştür.⁷²¹ Bu yaklaşım, 14. madde hakkındaki Genel Yorum No. 32'de bir kez daha ifade edilmiştir:

“İç hukuk, Sözleşme'nin 7'inci maddesinin ihlaliyle elde edilen beyan ve itirafların kanıt sayılmamasını, bu tür beyan ve itirafların yalnızca işkencenin veya bu hükümle yasaklanan başka bir uygulamanın vuku bulduğunu gösteren materyal olarak kullanılmasını sağlamalıdır. Ayrıca, böyle durumlarda, *sanık tarafından yapılan beyanların sanığın kendi özgür iradesiyle yapıldığını kanıtlama yükü Devlet'e ait olmalıdır*”. (Vurgu eklenmiştir)⁷²²

Bazarov v. Özbekistan vakasında başvuruçunun birlikte yargılandığı arkadaşı, işkence altında kendisine karşı ifade vermiştir. Bu delil başvuruçunun hükmüne esas alınmıştır. Başvuruçunun UMSHS'nin 14(1) maddesinde koruma

717 İHK, Genel Yorum No. 20, para. 12.

718 Bkz., örneğin, *Concluding Observations on the US*, (2006) UN Doc. CCPR/C/USA/CO/3, para. 14.

719 Bkz. İHK, Genel Yorum No. 32, (2007) UN Doc. CCPR/C/GC/32, para. 41.

720 İHK, *Singarasa v. Sri Lanka*, Comm. No. 1033/2001, para. 7.4.

721 Bkz. ayrıca *Concluding Observations on the Philippines*, (2003) UN Doc. CCPR/CO/79/PHL, para. 12.

722 Bkz. Genel Yorum No. 32, para. 41. Bkz. ayrıca inceleme ödevi ile ilgili olarak hemen aşağıdaki bölüm. İHK'nin 7 ve 14. madde ihlallerini birlikte tespit ettiği örnekler için: *Butovenko v. Ukraine*, Comm. No. 1412/2005, para. 7.4; *Shchetka v. Ukraine*, Comm. No. 1535/2006, para. 10.3; *Chikunova v. Uzbekistan*, Comm. No. 1043/2002, para. 7.2; *Berry v. Jamaica*, Comm. No. 330/1998, para. 11.7.

altına alınmış adil yargılanma hakkının ihlal edildiği saptanmıştır.⁷²³ Bu kapsamda, başvurucuya uygulanan bir işkence şikâyet konusu edilmediğinden ve işkenceye uğrayan sanıklar İhtiyari Protokol kapsamındaki şikâyetin tarafları olmadıklarından, yani haklarının ihlaline ilişkin spesifik bir tespit yapılamayacağından, 7. madde ihlali söz konusu edilmemiştir.

3.2.16. Madde 7 Kapsamındaki Pozitif Yükümlülükler

Negatif ödevler, Devlet'i işkence edimleri uygulamak gibi çeşitli faaliyetleri yapmaktan alıkoyan yükümlülükler getirmektedir. Pozitif ödevler, Devlet'i belli davranışları yapmaktan alkoymaktan ziyade belli bir şekilde davranma yükümlülüğü getirmektedir. Taraf Devletlerin 7. madde kapsamında, bir ihlalin ortaya çıkmasını önlemeleri ve iddia olunan ihlalleri uygun bir şekilde soruşturmalarını sağlamak üzere tasarlanmış çok sayıda pozitif yükümlülükleri bulunmaktadır. Eğer bir ihlalin gerçekleştiği tespit edildiye, failer cezalandırılmalı ve mağdurların uğradıkları hasarlar telafi edilmelidir.

a) Yasa Çıkarma ve Uygulama Ödevi

İHK Genel Yorum No. 20'de şunu ifade eder:

“Taraflar Devletler, raporlarını sunarken ceza hukuklarının gerek kamu görevlileri gerekse Devlet adına hareket edebilen diğer kişiler veya özel hukuk kişilerince gerçekleştirilen işkence, zalimce, insanlık dışı ya da küçük düşürücü muamele ya da cezalandırma eylemlerini yasaklayan hükümlerini ve bu ihlallere karşı öngörülen cezaları belirtmelidir. 7. maddeyi ihlal edenler ve 7. madde ile yasaklanan eylemlerin gerçekleştirilmesini cesaretlendiren, emreden, bu eylemlere izin veren veya bu eylemleri başlatan herkes sorumlu tutulmalıdır. Sonuç olarak, bu yöndeki emirlere uymayanlar, cezalandırılmamalı veya kötü muameleye tabi tutulmamalıdır.”⁷²⁴

İHK taraf Devletlerin bu meselelerle ilişkili gerçekleştirdikleri hukuki ilerlemeyi periyodik değerlendirmeler aracılığıyla yakın bir şekilde takip etmektedir. İşkencenin ve kötü muamelenin cezalandırılması, 7. maddenin etkin bir şekilde uygulanabilmesinin köşe taşlarından birini oluşturduğundan, eğer bir taraf Devlet bu tür muameleleri suç olarak düzenlememişse, İHK tarafından yapılacak

723 İHK, *Bazarov v. Uzbekistan*, Comm. No. 959/2000, para. 8.3.

724 Bkz. Bölüm. 4.6. İHK önündeki mesele ile ilgili bir vaka *Zheikov v. Russian Federation*, Comm. No. 889/1999, para. 7.2.

bir yasa hazırlama çabası gösterilmesi talebi, önemli bir tavsiye olarak kabul edilmelidir.⁷²⁵

Yalnızca ilgili mevzuatın çıkarılmasının yeterli olmadığı vurgulanmalıdır; mevzuat polis, savcı ve mahkemeler gibi uygun kurum ve kişilerce uygulanmalıdır. Örneğin İHK, 1995'te, Yemen'in ev içi şiddetle ilişkili bir yasayı kabul etmemesinden kaynaklı endişelerini ifade etmiştir.⁷²⁶ 2002'de İHK aynı meseleyi yeniden ele alarak, Yemen'in bu mesele ile ilişkili bir yasal düzenleme gerçekleştirmiş olmasına rağmen, uygun bir şekilde hayata geçirilmesi konusunda eksiklikler olduğunu tespit etmiştir.⁷²⁷ 2005'te de benzer bir eleştiri yapılmıştır.⁷²⁸

Aşağıda, telafiler hakkındaki Alt Bölüm 3.2.15(c)'de ele alınacağı üzere, İHK genellikle, tespit ettiği ihlalin hukuki bir sonucu olarak devlet tarafından sağlanacak çözüm yollarının bir parçası olarak, uygun mevzuatı kabul etme ve yürürlüğe koyma ödevinin de bulunduğunu kabul eder.

b) İşkence İddialarının Soruşturulması Ödevi

Devletler, her türlü işkence şikâyetine etkili bir şekilde karşılık verilmesini sağlamakla yükümlüdürler.⁷²⁹ Bu tür bir yükümlülük 7. madde ile Devletlerin, UMSHS'deki hakları suistimal edilen mağdurlara telafi sağlamalarını gerektiren 2(3). maddenin bileşiminden temel almaktadır. "Şikâyetler, en kısa zaman içerisinde ve tarafsızca, tazmin imkânını etkili hale getirmek için, yetkili organlarca değerlendirilmelidir".⁷³⁰

Sonuç olarak İHK, işkence ve kötü muamele iddialarına ilişkin bir soruşturma, en kısa süre içerisinde, layıkıyla ve tarafsız olarak gerçekleştirilme standartlarını karşılamıyorsa madde 2(3) ile bağlantılı olarak 7. madde ihlali bulunduğu sonucuna varacaktır.⁷³¹

725 Bkz., örneğin, *Concluding Observations on the Democratic Republic of Congo* (2006), UN Doc. CCPR/C/COD/CO/3, para. 16; *Concluding Observations on Sudan* (2007), UN Doc. CCPR/C/SDN/CO/3/CRP.1, para. 16; *Concluding Observations on Bulgaria*, (2011) UN Doc. CCPR/C/BGR/CO/3, para. 13; *Concluding Observations on Israel*, (2010) UN Doc. CCPR/C/ISR/CO/3, para. 11.

726 *Concluding Observations on Yemen*, (1995) UN Doc. CCPR/C/79/Add.51, para. 14.

727 *Concluding Observations on Yemen*, (2002) UN Doc. CCPR/CO/75/YEM, para. 6.

728 *Concluding Observations on Yemen*, (2005) UN Doc. CCPR/CO/84/YEM, para. 12.

729 Bkz. Bölüm. 4.6.2, İKK'nin araştırma yükümlülüğü hakkındaki içtihatları için.

730 İHK, Genel Yorum No. 20, para. 14; bkz., örneğin, *Concluding Observations on Italy*, (2006) UN Doc. CCPR/C/ITA/CO/5, para. 10. Bkz. Örnek başvuru, *Metin kutusu ii*, para. 53.

731 Soruşturma görevi ile ilgili olarak kabul edilebilirlik/ esasa ilişkin başvuruların incelenmesinde benzerliklerin kabul edilebilirliği ile ilgili Bölüm 2.1(c) 'ye bakınız. İHK'nin makul olmayan şekilde uzun süren soruşturmaları ele aldığı daha fazla vaka sunulmuştur.

Rajapakse v. Sri Lanka vakası işkence iddialarına ilişkin yetersiz bir soruşturma ile ilişkilidir. Mağdurların kötü muameleye yönelik ciddi kanıtlar sunmuş olmalarına rağmen, kötü muamele iddialarına ilişkin cezai soruşturma üç ay boyunca başlatılmamıştır. Ardından dikkat çekici kadar yavaş bir şekilde ilerlemiş; iddia edilen vakanın ortaya çıkmasından dört yıl sonra, İHK kararını verdiği esnada, henüz çok az bir ilerleme kaydedilmiştir.⁷³² Sözgelimi, İHK kararını verdiği on tanıktan henüz yalnızca bir tanesi ifade vermiştir. İHK şunu ifade etmiştir:

“İşkencenin söz konusu olduğu vakaların yargılmasında çabukluk ve etkililik özellikle önemlidir.”⁷³³

İHK, bu bağlamda, Devlet’in mahkemeleri üzerindeki “ağır iş yükünün” “sözleşmenin bu yükümlülüğüne uygun davranmamanın mazereti olamayacağını”⁷³⁴ ifade etmiş ve taraf Devlet’in madde 2(3) ile bağlantılı olarak 7. maddeyi ihlal ettiğine karar vermiştir.⁷³⁵

Vaka ile ilişkili özel koşullara ve değerlendirilmekte olan iddiaların ağırlığına bağlı olarak İHK, 7. maddeyi ayrıca değerlendirmeye de karar verebilir. Örneğin *Kalamiotis v. Yunanistan* vakasında başvuru, eşi ve çocukları da yanındayken polis ile yaşadığı bir olay esnasında maruz kaldığı ayağı ve (Roman kökeni temelindeki) ırkçı hakaretlerin 7. maddeye aykırı bir kötü muamele oluşturduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca olayların uygun bir şekilde soruşturulmadığını ileri sürerek, bu nedenle taraf Devlet’in maruz kalınan kötü muameleleri etkili bir şekilde telafi edemediğini iddia etmiştir. Başvuru tarafından yapılan cezai şikâyetlere rağmen, mesele yetersiz bir idari polis soruşturması olarak ele alınmış ve hiçbir disiplin işlemi gerçekleştirilmemiştir. Bu bağlamda İHK şunu ifade etmiştir:

“Taraf Devlet Sözleşme’nin 7. maddesi ile birlikte 2. maddesinin 3. paragrafını ihlal etmiştir. Bu sonuca ulaşılmış olmakla Komite, 7. maddenin kendi başına bir ihlal ortaya çıkarmış olma olasılığını ayrıca belirlemeyi gerekli görmemektedir.”⁷³⁶

732 Davaların uzaması nedeniyle, başvurunun iç hukuk yolu tüketme gerekliliklere uygun olduğu bulunmuştur: İHK, *Rajapakse v. Sri Lanka*, Comm. 1250/2004, para. 9.2. Soruşturmaların makul olmayan bir şekilde uzatıldığı diğer İHK vakaları arasında şunlar yer almaktadır: *Guaratna v. Sri Lanka*, Comm. 1432/2005, para. 8.3; *Katupollande v. Sri Lanka*, Comm. 1426/2005, para. 7.4; *Kalamiotis v. Yunanistan*, Comm. 1486/2006 para. 7.3.

733 İHK, *Rajapakse v. Sri Lanka*, Comm. No. 1250/2004, para. 9.5. Bkz. ayrıca İHK, *Dingiri Banda v. Sri Lanka*, Comm. No. 1426/2005, para. 7.4.

734 İHK, *Rajapakse v. Sri Lanka*, Comm. No. 1250/2004, para. 9.4.

735 *Ibid.*, para. 9.5. Bkz. ayrıca İHK: *Katupollande v. Sri Lanka*, Comm. No. 1426/2005, para. 7.4; *Kalamiotis v. Greece*, Comm No. 1486/2006, para. 7.3.

736 İHK, *Kalamiotis v. Greece*, Comm. No. 1486/2006, para. 7.3.

Başvurucunun iddialarını doğrulamak veya çürütmek için hiçbir soruşturma yapılmadığı durumlarda ve işkence iddialarının yeterince ayrıntılı bilgi içermesi şartıyla, İHK “görelî ağırlığın” bu ikinci meseleye verilmesi ve nihayetinde başvurunun dile getirdiği meselelerin 2. madde 3. Paragraf düşünülmeden, 7. maddenin ihlal olarak değerlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaştığının ifade edilmesi de önemlidir.⁷³⁷

İşkence ve kötü muamele iddialarını soruşturma yükümlülüğü, taraf Devlet’in ilgili makamlarına başvurunun iddialarını yanlışlayın kanıtlar sağlama ödevi yükler. Bu nedenle, kötü muamele gördüğünü iddia ettiği kişinin, maruz kaldığı muamelelerin ayrıntılı bir şekilde tarif edebildiği durumlarda ispat yükü taraf Devlet’e geçmektedir. Bu bağlamda, İHK “bir taraf Devlet’in alıkonulmuş kişilerin güvenliklerinden sorumlu olduğunu ve kişinin alıkonulmuş olduğu esnada zarar uğradığını iddia ettiği durumlarda, bu iddiaları reddeden kanıtlar getirme ödevinin taraf Devlet’e düştüğünü” ifade etmektedir.⁷³⁸ Böyle bir durumda, soruşturma sırasında ortaya çıkan tüm mevcut kanıt ve belgeleri Komite’ye iletmekle taraf Devlet yükümlüdür, zira “başvurucu ve taraf Devlet kanıtlara eşit erişim imkânına sahip değillerdir ve genellikle ilgili bilgiler yalnızca Taraf Devlet’in elinde bulunur”.⁷³⁹

Turdukan Zhumbaeva v. Kırgızistan vakasında başvurunun oğlu, bir toplumsal karışıklık sonrası alıkonulduğu polis karakolunda gözaltındayken ölmüştür. Farklı kanıtların ve polis görevlilerinin mağdurun gözaltı hücrelerinde kendini asarak intihar ettiği şeklindeki iddialarının güvenilirliğini sarsan çelişkili ifadelerinin varlığına rağmen, yargısal makamlar gözaltındaki kişinin intihar ettiği sonucuna hangi gerekçelerle vardıklarını yeterli bir şekilde açıklayamamışlardır. İHK, 6. ve 7. madde ihlallerini ayrı ayrı ve madde 2(3) ile bağlantılı olarak tespit etmiştir. Madde 2(3) bağlantısı ile ilgili olarak İHK başvurunun şu iddialarına dikkat çekmektedir:

“Resmî makamların, mağdurun cesedinin tam konumunu detaylı bir şekilde tarif eden ifadelere ulaşamamış olmaları; sözde intiharın hiçbir şekilde söz konusu olmadığı; olayların tam zamanının ve oluşma şeklinin açıklanamaması; mağdurun intihar eğilimi olup olmadığı yönünde tıbbî kayıt araştırmasının talep edilmemiş olması; eşofmanların adli tıp uzmanı tarafından incelenmesi emrinin verilmemesi; mağdurun cebinde olduğu

737 Bkz., örneğin, İHK vakaları: *Gunan v. Kırgızistan*, Comm. No. 1545/2007, para. 6.2; *Ashurov v. Tacikistan*, Comm. No. 1348/2005, para. 6.2; *Agabekov v. Uzbekistan*, Comm. No. 1071/2002, para. 7.2.

738 İHK, *Butovenko v. Ukraine*, Comm. No. 1412/2005, para. 7.5; bkz. ayrıca İHK: *Siragev v. Uzbekistan*, Comm. No. 907/2000, para. 6.2, ve *Zheikov v. Russian Federation*, Comm. No. 889/1999, para. 7.2.

739 Örneğin, İHK, *Butovenko v. Ukraine*, Comm. No. 1412/2005, para. 7.3.

iddia edilen nakit paranın hiçbir zaman bulunamamış olması ve mağdurun ölümünün bir işkence veya kötü muamele sonucu gerçekleşip gerçekleşmediğinin açıklığa kavuşturulamamış olması. Komite ayrıca, polis amiri Bay Abdulkaimov'un hiçbir zaman suçla itham edilip soruşturulmadığını da ifade eder".⁷⁴⁰

İHK "cezai soruşturmanın ve nihayetinde kovuşturmanın, Sözleşme'nin 6. maddesi 1. paragrafında ve 7. maddesinde korunan insan hakları ihlallerinin telafi edilebilmesi için gerekli olduğunu" göz önünde bulundurarak, soruşturmanın yetersiz olduğuna ve dolayısıyla mağdura, madde 2(3)'den kaynaklanan yükümlülüklerle uygun bir telafi imkânı sağlamadığına hükmetmiştir.⁷⁴¹

İHK, Nihai Gözlemlerinde, soruşturmaların tarafsız olması gerektiğine ve harici bir kuruluş tarafından yürütülmesinin tercih edilir olduğuna vurgu yapmaktadır. Örneğin Rusya ile ilgili olarak İHK, taraf Devlet'e şu tavsiyelerde bulunmaktadır:

"Tümüyle bağımsız bir insan hakları izleme kuruluşunun her türlü alıkoyma mekânı ile kişilerin gözetilmeyle ilgili kötü muameleyle maruz kaldıkları iddialarını incelemesinin ve alıkoyma mekânlarına düzenli, bağımsız, habersiz ve sınırsız ziyaret gerçekleştirme imkânının sağlanması; sorumlulara karşı cezai ve disiplin soruşturmalarının başlatılması için gerekli önlemlerin alınması".⁷⁴²

Bu temelde İHK, failerin kovuşturulup cezalandırılmasına imkân tanıyacak soruşturmaların başlatılması gerekliliği konusunda ısrarcıdır. Rusya hakkındaki aynı Nihai Gözlemlerde, örneğin, şu tavsiyelerde de bulunulmuştur:

"İddia olunan işkence, kötü muamele ve yasa uygulayıcı görevlilerin orantısız güç kullanımı vakalarının tam olarak ve derhal, olağan savcı ve polis organlarından bağımsız bir şekilde soruşturulması; suçlu bulunanların saldırının ağırlığına uygun yasalar uyarınca cezalandırılmaları ve mağdurlara veya ailelerine tazminat verilmesi sağlanmalıdır".⁷⁴³

Ayrıca "7. madde ile yasaklanan kötü muamelelere karşı şikâyetle bulunabilme hakkı tanınmalıdır".⁷⁴⁴ Bu nedenle bu tür başvuruçular, şikâyetlerinin başarıya ulaşımından bağımsız olarak, misillemelerden veya mağduriyetlerden korunmalıdırlar.⁷⁴⁵

740 İHK, *Zhumbaeva v. Kyrgyzstan*, Comm. No. 1756/2008, para. 8.10.

741 *Ibid.* Bkz. ayrıca İHK, *Dingiri Banda v. Sri Lanka*, Comm. No. 1426/2005, para. 7.4.

742 *Concluding Observations on Russia*, (2009) UN Doc. CCPR/C/RUS/CO/6, para. 15.

743 *Ibid.* Bkz. ayrıca *Concluding Observations on Paraguay* (2006), UN Doc. CCPR/C/PRY/CO/2, para.12.

744 İHK, Genel Yorum No. 20, para. 14.

745 Bkz. *Concluding Observations on Brazil*, (1996) UN Doc. CCPR/C/79/Add.66, para. 327.

c) Etkili Bir Telafi ve Giderim Dahil Olmak Üzere Düzeltme Yapma Ödevi

Devletlerin 7. madde ihlalini yasaklayan yasalar kabul edip, yürürlüğe koyma yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu nedenle Devletleri failleri soruşturmalı, uygun bir şekilde cezalandırmalı ve mağdurlar için etkili telafiler sağlamalıdır. Ayrıca herhangi bir 7. madde muamelesi mağduru UMSHS'nin 2(3). maddesi uyarınca giderim hakkına sahiptir.⁷⁴⁶

Uygun telafilerin neler olacağı, her bir vakanın koşullarına ve ihlalin niteliğine ve ağırlığına göre değişecektir. Değerlendirilmekte olan taraf Devlet'in bunu gerçekleştirilmemesi durumunda, İHK'nin taraf Devlet'ten tarafsız, etkili ve kapsamlı bir soruşturmanın yürütülmesinin sağlanmasını talep etmesi, yerleşik bir içtihat haline gelmiştir. *Benaziza v. Cezayir*, İHK'nin "taraf Devlet'in yalnızca iddia olunan insan hakları ihlalleri ile ilişkili kapsamlı bir araştırma yapma ödevi yoktur ... aynı zamanda bu tür ihlallerden sorumlu olanları soruşturma, yargılama ve cezalandırma ödevi de bulunmaktadır" görüşünü benimsediği vakadır.⁷⁴⁷ İşkence ve kötü muameleye uğramama hakkı,⁷⁴⁸ yaşam hakkı⁷⁴⁹ zorla kaybedilme de dahil olmak üzere, kişisel özgürlük hakkı ihlallerinde durum özellikle böyledir.⁷⁵⁰ Bu bağlamda belirli telafilerin uygunluğunu değerlendirirken, maruz kalınan kötü muamele için parasal tazminat sağlanması ile ilişkili olarak İHK "burada iddia olunan saldırılar kadar ciddi durumlarda, tazminat davaları ... resmi makamların faillere uygulamaları gereken cezaların bir ikamesi olarak düşünülemez" demiştir.⁷⁵¹

İHK, giderimlerle ilişkili olarak, giderek daha kapsamlı bir mağdur-merkezli yaklaşım kabul etme eğilimindedir. Yani, manevi telafiler, yinelenmemenin sağlanması ve güvence altına alınması gibi önlemler yeterli tazminat gibi maddi giderim önlemleri ile birlikte düşünülmektedir. Etkili yargısal telafiler ve faillerin cezalandırılmasından ayrı olarak, İHK kararları, mağdurların uygun tazminat da dahil olmak üzere her türlü giderimlerinin sağlanması yükümlülüğü getirmektedir.⁷⁵² Ek olarak, mağdurların ve veya yakınlarının hakları ihlal edilmeye devam ediliyorsa, bu duruma son verecek; örneğin, mağdurların keyfi

746 Bkz. ayrıca Bölüm. 4.7.3 aşağıda, İKS kapsamında telafi hakkı ile ilişkili.

747 İHK, *Madoui v. Algeria*, Comm. No. 1495/2006, para. 9. Also İHK, *Benaziza v. Algeria*, Comm. No. 1588/2007, para. 8.2.

748 Bkz., örneğin, İHK: *Benítez Gamarra v. Paraguay*, Comm. No. 1829/2008, para. 7.5, ve *Maharjan v. Nepal*, Comm. No. 1863/2009, para. 9.

749 İHK, *Zhumbaeva v. Kyrgyzstan*, Comm. No. 1756/2008, para. 10.

750 İHK, *Grioua v. Algeria*, Comm. No. 1327/2004, para. 9.

751 İHK, *Maharjan v. Nepal*, Comm. No. 1863/2009, para. 7.6.

752 İHK, *Zhumbaeva v. Kyrgyzstan*, Comm. No. 1756/2008, para. 10.

alınulmasına son verilmesi, cesedinin bulunup yakınlarına teslim edilmesi,⁷⁵³ Sözleşme kapsamındaki her türlü güvencenin sağlandığı yeni bir yargılamamın gerçekleştirilmesi⁷⁵⁴ veya mağdurun ve eğer ihtiyaç söz konusuysa, yakınlarının saldırı ve tehditlere⁷⁵⁵ veya kabul eden Devlet'te işkenceye uğrama riskine karşı korunması⁷⁵⁶ gibi önlemlerin alınması talep edilebilir.

İHK ayrıca, bazı durumlarda (somut bir örüntü yoktur) son derece spesifik olabilen, yeniden tekrarlanmama güvenceleri de isteyebilmektedir. Genel ve geniş kapsamlı ifadelerinden dolayı sınırlı bir etkiye sahip olabilecek "Taraf Devlet'in gelecekte benzer ihlallerin oluşmasını engellemek için adımlar atması gerektiği" yönündeki genel talebine ek olarak İHK, taraf Devletlerden daha fazla güvence isteyebilir: örneğin belirli yapısal düzenlemeleri yürürlüğe koymak, değiştirmek veya kaldırmak;⁷⁵⁷ alkoyma koşullarını uluslararası standartlarla uyumlu hale getirmek üzere iyileştirmek⁷⁵⁸ veya sınır dışı edilme riski altındaki sığınmacılara ve yasadışı göçmenlere sağlanan başvuru yollarını gözden geçirmek⁷⁵⁹ gibi kesin yapısal önlemler. Başvurucunun başvurusu esnasında veya daha sonra sunacağı yazılı beyanlarda, şikâyeti ile ilgili tazminat taleplerini somut ve ayrıntılı bir şekilde belirtmesi durumunda, İHK'nin bunların gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda daha ayrıntılı olarak işaret edebilmesi muhtemeldir.

Yukarıda değinilen Achabal Puertas v. İspanya vakası, İHK tarafından bazı vakalarda telafilere ilişkin olarak uygulanan kapsamlı yaklaşımı ortaya koymaktadır. UMSHS'nin 2(3). maddesi uyarınca taraf Devlet'ten geniş çaplı önlemler alması talebinde bulunulmuştur:

"(a) olaylara ilişkin tarafsız, etkili ve kapsamlı bir inceleme yapılarak, sorumluların soruşturulup cezalandırılması; (b) uygun tazminat da dahil olmak üzere tam telafinin sağlanması; (c) ücretsiz, uzman tıbbi yardım sağlanması. Bununla ilişkili olarak

753 Örneğin, bkz. İHK vakaları: *El Hassy v. The Libyan Arab Jamahiriya*, Comm. No. 1422/2005, para. 8; *Benali v. Libya*, Comm. No. 1805/2008, para. 8; ve *Sedhai v. Nepal*, Comm. No. 1865/2009, para. 10.

754 Bkz. İHK vakaları: *Khoroshenko v. Russian Federation*, Comm. No. 1304/2004, para. 11; *Kamoyo v. Zambia*, Comm. No. 1859/2009, para. 8; ve *Butovenko v. Ukraine*, Comm. No. 1412/2005, para. 9.

755 İHK, *Njaru v. Cameroon*, Comm. No. 1353/2005, para. 8.

756 İHK, *Israel v. Kazakhstan*, Comm. No. 2024/2011, para. 11.

757 Örneğin, *F.K.A.G. et al. v. Australia*, Comm. No. 2094/2011, para. 11, İHK, taraf Devlet'e "Sözleşmenin 7 ve 9 uncu maddeleri, 1, 2 ve 4 üncü fıkralarının gereklerine uygunluğunu sağlamak için göç mevzuatını gözden geçirme" çağrısında bulundu. Ayrıca İşkence Yasası'ndaki tazminat maddesindeki 35 gün sınırının değiştirilmesi talebi, *Maharjan v. Nepal*, Comm. No. 1863/2009, para. 9; ve *Kovalev v. Belarus*, Comm. No. 2120/2011, para. 13, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun ölüm cezasının infazı, mezarın yeri ile ilgili detayların açıklanması ve ceza töreninin serbest bırakılması için değiştirilmesi talep edilmiştir.

758 İHK, *Pavlyuchenkov v. Russian Federation*, Comm. No. 1628/2007, para. 11.

759 Bkz., örneğin, İHK, *Kwok v. Australia*, Comm. No. 1442/2005, para. 11.

taraf Devlet'le ilişkili olarak, Komite'nin beşinci periyodik rapor dönemi kapsamında yapmış olduğu; incommunicado alkoyma uygulamasına kesin bir şekilde son vermek, ahkonulmuş olan herkesin, tümüyle güvence altında olarak hukuki danışma hizmeti alabileceği ve sorgulama esnasında yanında bulundurabileceği avukatını serbestçe belirleme güvencesine sağlamak üzere, yasal düzenleme de dahil gerekli önlemleri alması gerektiği şeklindeki tavsiyeleri yeniden hatırlatılır”.

İHK'nin, af yasaları gibi, adalet ve telafi arayışını sekteye uğratan yasaların yürürlüğe konulmasını sistematik bir şekilde olumsuzladığı da vurgulanmalıdır. Bu tür yasalar, kişilerin buradaki mesele ile ilişkili olarak insan hakları ihlalleri de dahil olmak üzere, geçmişteki suçlarından dolayı soruşturmalarına engel olmaktadır. Bu tür yasalar genellikle, Devletlerin diktatörlükten demokrasiye geçiş süreçleri sırasında gündeme gelmektedir. Genel Yorum No. 20'de İHK şöyle demektedir:

“Af halleri, genellikle Devletlerin bu tip eylemlerin [7. madde ihlallerinin] gerçekleşip gerçekleşmediğini araştırma ile, kendi yargı sistemlerinin bu tip eylemlere yer vermemesini sağlama ve bu tip eylemlerin gelecekte yeniden tekrarlanmamasını güvence altına alma yükümlülüğüyle bağdaşmaz niteliktedir. Devletler, bireyleri, mümkün olan hallerde tazminat talebi de dahil olmak üzere etkili hak arama yollarına başvuru hakkından ve mümkün olan en yüksek düzeyde rehabilitasyon imkânlarından yoksun bırakamazlar”.⁷⁶⁰

Geçmişte İHK tarafından Cezayir'deki zorla kaybetmelere ilişkin geliştirilen içtihat hukuku bu bağlamda öğreticidir.⁷⁶¹ Komite yeterli düzeltme hakkı ile ilişkili olarak sistemin başarısızlığına işaret eden içtihadı dayalı bir doktrin geliştirmiştir. Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı'nın uygulanmasına yönelik 06-01 sayılı Talimatname'de en ciddi suçlarla ilişkili olarak dahi, savunma veya güvenlik güçlerine karşı, hapis veya para cezası tehdidiyle hukuki mekanizmalara başvurunun yasaklandığı ifade edilmelidir. İHK, “işkence, cinayet ve kaçırma gibi suçlar için geçerli olmadığını”⁷⁶² açıkça belirtmek için yasanın değiştirilmesi gerektiğini belirttiği Nihai Gözlemlerine atıfla, 06-01 sayılı Talimatname'ye rağmen taraf Devlet'in bu tür suçların mağdurları için etkin bir hukuk yoluna başvurma hakkının kullanılmasının engellenmemesini sağlaması gerektiği”

760 İHK, Genel Yorum No. 20, para. 15.

761 Bkz. ayrıca İHK, *Rodriguez v. Uruguay*, Comm. No. 322/1988, para. 12.4, ve af yasalarının onaylanmadığı çeşitli Nihai Gözlemler. Örneğin: *Concluding Observations on El Salvador*, (1994) UN Doc. CCPR/C/79/ADD.34, para. 7; *Concluding Observations on Bolivia*, (1998) UN Doc. CCPR/C/79/Add. 73, para. 15; *Concluding Observations on Lebanon*, (1998) UN Doc. CCPR/C/79/Add. 78, para. 12; *Concluding Observations on Chile*, (2007) UN Doc. CCPR/C/CHL/CO/5, para. 5; *Concluding Observations on Croatia* (2011), UN Doc. CCPR/C/HRV/CO/2, para. 10; *Concluding Observations on Yemen* (2012), UN Doc. CCPR/C/YEM/CO/5, para. 6.

762 *Concluding Observations on Algeria*, (2007) UN Doc. CCPR/C/DZA/CO/3, para. 7.

görüşünü dile getirmiştir.⁷⁶³ Diğer vakalarda da, Cezayir'in "Sözleşme hükümlerini hatırlatan veya Komite'ye başvuruda bulunan veya bulunacak olan kişilere karşı Charte pour la Paix et la Réconciliation Nationale'i ileri sürmemesi gerektiğini" belirtmiştir.⁷⁶⁴

7. maddeyi ihlal edenlere verilen ceza ayrıca, saldırının ağırlığı ile orantılı olmalıdır. Örneğin İHK, İspanya'da polis görevlilerine verilen hafif cezalar veya tümüyle geçiştirme eğilimi ile ilişkili endişelerini ifade etmiştir.⁷⁶⁵

İKS'nin aksine UMSHS, işkence faileri ile ilişkili iddialara ilişkin evrensel bir yargı yetkisi düzenlemesi içermemekte⁷⁶⁶ veya İHK öyle bir yetkiye gönderme yapmamaktadır. Bu nedenle UMSHS'nin kendileri hakkında iddialar söz konusu olan işkence failerine ilişkin bir yargılama yapmaması muhtemeldir.

d) Personeli Uygun Bir Şekilde Eğitime Ödevi

İHK, operasyonel kuralları ve etik standartları, 7. maddenin içeriği ile ilişkili olarak bilgilendirilmelerini gerektiren ve bu bağlamda özel bir eğitim ve öğretime tabi tutulmaları gereken belli kişi kategorileri ve sınıfları belirlemiştir. Bu kişiler şunlardır:

"Kanun uygulama personeli; tıbbi personel; polis görevlileri ve gözaltına alma veya yakalama, tutuklama, veya hapislik süreçlerinde bireylere muamele eden diğer kişiler".⁷⁶⁷

Taraf Devletler İHK'yi, hazırladıkları raporlarda, bu anlamdaki eğitim ve öğretimle ilişkili olarak bilgilendirmediler. Bu eğitimler, siyasi ilerlemeleri çerçevesinde bir geçiş aşaması içerisinde bulunan ve polis gibi kanun uygulayıcı yetkililerin, işlevlerini yerine getirirken, işkence veya kötü muameleyi rutin bir şekilde uygulama kültürü geliştirdikleri Devletlerde bilhassa önemlidir. Eğitim, bu kültürün ortadan kaldırılması ve insanların bu tür yöntemlerin kabul edilemez olduğunu anlamalarının sağlanması için zorunludur.

e) Usuli Güvenceler

Devletler 7. madde kapsamındaki haklarının ihlali konusunda özellikle kırılgan olan kişileri korumak üzere yeterli usulü güvencelerin varlığını sağlamak

763 Bkz., örneğin, İHK vakaları; *Berzig (or Djebrouni) v. Algeria*, Comm. No. 1781/2008, para. 10; *Chihoub v. Algeria*, Comm. No. 1811/2008, para. 10; *Boudjemai (or Sahbi) v. Algeria*, Comm. No. 1791/2008, para. 10.

764 İHK, *Grioua v. Algeria*, Comm. No. 1327/2004, para. 9.

765 *Concluding Observations on Spain*, (1996) UN Doc. CCPR/C/79Add. 61.

766 Bkz. Bölüm. 4.9.

767 İHK, Genel Yorum No. 20, para. 10.

zorundadırlar. Mahpuslar (zanlılar, tutuklular ve hükümlüler dahil olmak üzere) gibi alıkonulmuş olan kişiler veya psikiyatrik merkezlerde rızaları dışında tutulan hastalar, bu kişiler arasında sayılabilir. İHK “gözetli düzenlemelerinin yanı sıra, sorgulama kurallarının, talimatnamelerinin, yöntemlerinin ve uygulamalarının ve yakalanma, gözetli alınma veya hapsedilmenin herhangi bir formuna maruz bırakılan kişilere uygulanan muamelelerin” işkence veya kötü muamele vakalarını en aza indirmek ve önlemek amacıyla sistematik olarak gözden geçirilmesini tavsiye etmektedir.⁷⁶⁸

Konu ile ilişkili ve eksiksiz kayıt tutma gerekliliğinin hayati önemi de ayrıca vurgulanmıştır:

“Tutuklanan ve alıkonulan kişilerin etkili şekilde korunmalarının sağlanması için, resmi olarak isimleri ve adresleri bilinen ve alıkoyma işleminden sorumlu olanların da bulunduğu yerlerde tutulmaları gereklidir ve bu bilgiler aile fertleri ve arkadaşlar da dahil olmak üzere konuyla ilgili olan herkesin ulaşabileceği kayıtlarda yer almalıdır. Aynı nedenlerden dolayı, sorgu sırasında orada bulunanların isimleri de dahil olmak üzere sorgu yerleri ve sorgu zamanlarının kayıtları tutulmalıdır ve bu bilgi yargısal ve idari işlemlerin amaçları nedeniyle ulaşılabilir olmalıdır”.⁷⁶⁹

İHK, alıkonulma yerlerinde işkence veya bireylere büyük çaplı kötü muamelelerde bulunabilecek ekipmanların bulunmaması gerektiğini ayrıca belirtmektedir.⁷⁷⁰ Ayrıca alıkonulmuş kişiler için hekimlere, avukatlara ve aile üyelerine (gerektiğinde kontrol altında olmak üzere) düzenli ve anlık olarak erişim imkânı sağlanmalıdır.

Yukarıda ifade edildiği üzere *incommunicado* alıkoymanın kendisi 7. maddenin ihlali anlamına gelmektedir.⁷⁷¹ *Incommunicado* alıkoyma ve özellikle kaybetmeler, 7. madde kapsamındaki ihlallerin faillerine yönelik herhangi bir ceza verilmemesi veya hatta araştırma bile yapılmaması ihtimalini arttırmaktadır. Bu nedenle “*incommunicado* alıkoymaya karşı ... düzenlemeler gerçekleştirilmelidir”.⁷⁷²

Yukarıda tarif edilen güvence türleri, etkin usuller geliştirilmesi ile 7. madde ihlallerinin esasına yönelik olarak koruma sağlanması arasındaki önemli ilişkiyi ortaya koymaktadır.

768 İHK, Genel Yorum No. 20, para. 11.

769 *Ibid.*

770 *Ibid.*, Bkz. Örnek başvuru, *Metin kutusu ii*, para. 41.

771 Bkz. Bölüm. 3.2.5; bkz. ayrıca Bölüm. 3.3.3. Bkz. Örnek başvuru, *Metin kutusu iii*, para. 45–47, 63.

772 İHK, Genel Yorum No. 20, para. 11.

3.2.17. Madde 7'nin Diğer UMSHS Hükümleri ile Çakışması

7. madde ihlalleri, gözle görülür bir şekilde, UMSHS'nin 10. maddesi ihlalleri ile çalışabilmektedir (Bkz. Bölüm 3.3.). 7. madde ihlalleri genellikle diğer UMSHS ihlalleri ile birlikte ortaya çıkar. Örneğin işkence ölüme sebebiyet verebilir; dolayısıyla hem işkenceye uğramama hakkı hem de UMSHS'nin 6. maddesindeki yaşam hakkı ihlali birlikte ortaya çıkmış olabilir. Yukarıda 3.2.6. başlığı altında ifade edildiği üzere, zorla kaybetmeler genellikle işkence ve ölüm sonucunda ortaya çıkmaktadır.

7. madde ihlali sıklıkla, UMSHS'nin keyfi gözaltı ve/veya kişi güvenliğine tehdit ile ilişli 9. maddesinin ihlali ile birlikte görülür.⁷⁷³ Örneğin incommunicado alkoyma bir 9. madde ihlaline sebebiyet verecek, ve eğer yeteri kadar uzunsa, aynı zamanda 7. madde ihlal edilmiş olacaktır.⁷⁷⁴ İşkence ve kötü muamele, nihayetinde yargılama esnasında kullanacak delillerinin elde edilmesi için gerçekleştirilmektedir ki, bu da UMSHS'nin 14. maddesindeki adil yargılanma hakkının ihlaline sebep olacaktır. Nihayet 7. madde ihlalleri sıklıkla, UMSHS'nin 26. maddesine aykırılık oluşturan ayrımcılık bağlamında ortaya çıkmaktadır.

3.3. Madde 10 İçtihatları

Madde 10 şu şekildedir:

1. Özgürlüğünden yoksun bırakılan herkes, insani muamele ve insanın doğuştan sahip olduğu insanlık onuruna saygı görme hakkına sahiptir.
2. a. Tutuklu sanıklar, istisnai haller dışında mahkumlardan ayrı tutulur ve kendilerine mahkum edilmemiş kimselerin statüsüne uygun tarzda ayrı bir muamele uygulanır.
 - b. Tutuklu küçük sanıklar yetişkinlerden ayrı tutulur ve en kısa sürede yargısal makamların önüne çıkarılırlar.
3. Ceza infaz sistemi, mahpusları iyileştirme ve toplumsal rehabilitasyonlarını sağlama gibi temel amaçlara sahip olur. Küçük failler yetişkinlerden ayrılır ve yaşları ile hukuki statülerinin uygun bir muamele görürler.

10. madde, alıkonulmuş olan kişilerin diğerlerine göre daha farklı olan kırılgenliklerine ve özgürlüklerinden mahrum bırakılmış olmalarının insan

⁷⁷³ Bkz. ayrıca Bölüm. 2.3.5.

⁷⁷⁴ Kayıplar Maddeler 6, 7, 9 ve 10 ihlali anlamına gelecektir; bkz. İHK, *Bousroual v. Algeria*, Comm. No. 992/2001, para. 9.2.

hakları ihlalleri ile karşılaşacakları anlamına gelmemesini sağlamaya yöneliktir. Bu tür bir koruma önemlidir; zira “kapalı tesislerdeki ‘özel güç ilişkileri’ durumu, çoğu zaman en farklı türden büyük insan hakları ihlallerine neden olmaktadır”.⁷⁷⁵

10. madde 7. maddeye göre hem daha geniş hem daha dardır. Daha dardır, çünkü yalnızca alıkonulmuş kişiler için uygulama alanı bulmaktadır. Daha geniştir, çünkü 7. maddeye oranla çok daha hafif muamele formlarını veya muamele eksikliklerini içermektedir.⁷⁷⁶ 10. maddedeki muamelelerin daha hafif niteliği UMSHS’nin 4. maddesi uyarınca kısıtlanabilir haklardan olması gerçeği ile de ortaya çıkmıştır.⁷⁷⁷

3.3.1. Madde 10 Uygulaması

İHK, 10. maddeden yararlanacak kişileri, yani “özgürlüklerinden mahrum bırakılmış kişileri” Genel Yorum No. 21’de ifade etmektedir. Madde 10 “taraf Devlet’in hukukuna uygun olarak ve yetkisi dahilinde özgürlüklerinden yoksun bırakılan herkese, hapisanelerde, hastanelerde –özellikle psikiyatrik hastalıklar hastanelerinde– gözaltı kampları veya rehabilitasyon merkezleri ve diğer benzeri yerlerde bulunanlar da dahil olmak üzere, uygulanır”.⁷⁷⁸ 10. maddenin uygulanabilmesi için özgürlükten mahrum bırakmanın gerekçesiz veya hukuksuz olması gerekmez.⁷⁷⁹

10. madde Devlet’in yargı yetkisi kapsamındaki her türlü kurum ve kuruluş için uygulanabilmektedir.⁷⁸⁰ Bu nedenle Devlet alıkonulmuş kişilerin sağlığından ve özel alıkoyma merkezlerinde gerçekleşen herhangi bir 10. madde ihlalden kaynaklı olarak sorumlu olmayı sürdürür. *Cabal ve Pasini Bertran v. Avustralya* vakasında İHK, şunu ifade etmektedir:

“Güç kullanımı ve kişilerin alıkonulması gibi çekirdek devlet faaliyetlerinin özel ticari sektöre taşere edilmiş olması, taraf Devlet’in Sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerinden muaf tutulmasını gerektirmez”.⁷⁸¹

Bir devlet için özel alıkoyma tesislerinin koşullarını takip etmek, kendi yetkisi altında çalıştırılanlara oranla açıkça daha zordur. Bu nedenle İHK, alıkoyma

⁷⁷⁵ Nowak (2005), s. 242.

⁷⁷⁶ İHK, Genel Yorum No. 21, (Genel Yorum No. 9 ikamesi; özgürlüğünden mahrum kişilere insani muamele hakkında) (Madde 10)), (1993) UN Doc. A/47/40(SUPP), para. 3; bkz. ayrıca İHK, *Griffin v. Spain*, Comm. No. 493/1992, para. 6.3.

⁷⁷⁷ Ancak İHK, Madde 10’un ihlal edilemez nitelikte olduğunu açıkça ifade etmiştir; Genel Yorum No. 29, (Madde 4, Olağanüstü hal), (2001) UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.11 para. 13(a).

⁷⁷⁸ İHK, Genel Yorum No. 21, para. 2.

⁷⁷⁹ Madde 9, UMSHS, alıkoymanın kendisinin insan hakları ihlali olup olmadığına işaret eder.

⁷⁸⁰ İHK, Genel Yorum No. 21, para. 2.

⁷⁸¹ İHK, *Cabal and Pasini Bertran v. Australia*, Comm. No. 1020/2002, para. 7.2.

tesislerinin kontrol ve idaresinin Devlet'te kalmasını tercih etmektedir.⁷⁸² Taraf Devletler en azından, bu tür alkoyma yerlerinin 10. maddedeki gerekleri sağlayacak şekilde idare edilmelerini, düzenli olarak izlemek suretiyle sağlamalıdır.

3.3.2. Alıkonulmanın Koşulları

Alıkonulma koşullarının veya buradaki muamelenin çok kötü olduğu bir durumun hem 7. madde hem de 10. madde kapsamında muhtemel sorunlar yaratacağı açıktır. İHK, meselenin belli bir tesisteki genel alkoyma koşullarına ilişkin olduğu ve şiddet içeren bir muamele veya cezalandırma örneği gibi mağdura yönelik şahsi bir saldırı unsurunun söz konusu olmadığı durumlarda, bu tür vakaları 10. maddeye göre ele alma eğilimindedir. Bir başka deyişle Nowak'ın da ifade ettiği üzere, madde 10(1) "genel durum veya alkoyma tesisinin" yetersizliği ile ilişkili durumlar hakkındadır.⁷⁸³ Bu durum açık olsa da, 7. madde kapsamındaki ihlaller ile 10. madde kapsamındaki ihlaller arasındaki sınırı belirlemek her durumda bu kadar kolay değildir. Ne var ki, 7. maddenin emredici niteliği nedeniyle İHK, bir alkoyma yerinin koşullarını, özellikle bu madde kapsamındaki gayri âdillik ve zalimce muamele unsurları da söz konusu ise, 7. madde uyarınca ele alma taraftardır.⁷⁸⁴ Örneğin bireysel fiziki şiddet veya saldırı unsurlarının bulunmadığı *M.M.M. v. Avustralya* vakasında (bkz. Bölüm 3.2.6.) mesele başvuruclarının belirsiz nitelikteki alıkonulmaları ve bunun sonuçlarıdır. İHK, bununla ilişkili olarak şunu ifade etmektedir:

"Komite başvuruclarının 7. madde ve 10. madde 1. paragraf kapsamında, göçmen alkoyma merkezinde, kişilere sağlanan sağlık bakımı ve manevi destek hizmetleri ile ilişkili iddialara sahip olduğunu taraf Devlet'e de bu anlamda bilgi sunulduğunu belirtir. Ancak Komite, bu bakım ve hizmetlerin, kişinin herhangi bir uyaran bulunmaksızın, uzun süren belirsiz süreli alıkonulmuş olmanın zihinsel sağlık üzerinde yaratacağı olumsuz etkiler ile ilgili olarak kabul edilen iddiaların etkisini ortadan kaldırmadığını düşünmektedir. Bu iddialar, bazı başvurular hakkındaki tıbbi raporlarla da kanıtlanmaktadır. Komite, başvuruclarının alıkonulmuş olma durumunun keyfi karakterinin, uzun süren ve/veya süresiz niteliğinin; başvuruclarına bilgilendirme yapılmayıp, itiraz haklarının sağlanmamış olmasının ve ağır alıkonulma koşullarının kümülatif olarak ciddi

782 *Concluding Observations on New Zealand*, (2002) UN Doc. CCPR/CO/75/NZL, para. 13.

783 Nowak, Madde 10(1)'in "genel durum ve alkoyma tesisin" kötü koşullarına karşılık gelmeyi amaçlarken, Madde 7'nin daha özel meselelere, genellikle de kişinin bütünlüğüne yönelik saldırılara yöneldiğini ifade eder (Nowak (2005), s. 250).

784 Bkz., örneğin, İHK, *Chiti v. Zambia*, Comm. No. 1303/2004, para. 12.3–12.5. Bu eğilim, 7. maddeye oranla bakıldığında çok düşük sayılarda kalan 10. madde değerlendirmesi içeren vakalarla ortaya konmaktadır. 2006'dan bugüne, salt 10. maddesi değerlendirmesi yapılan ondan az vaka olmuştur.

psikolojik zarar verdiğini ve Sözleşme'nin 7. maddesine aykırı muamele teşkil ettiğini düşünmektedir. Bu çerçevede Komite, aynı iddiaları Sözleşme'nin 10. maddesinin 1. fıkrası uyarınca incelemeyecektir".⁷⁸⁵ (Vurgu eklenmiştir)

Benzer şekilde, gözaltında tutulan kişilere uygun tıbbi tedavi imkânı sağlanması ile ilişkili bir vakada İHK, aynı fiili koşullarla ilişkili olarak hem 10. madde hem de 7. madde ihlali saptamıştır:

"Komite taraf Devletlerin alkoymaya ilişkin bazı asgari standartları gerçekleştirme yükümlülüğü altında olduğunu ifade eder. Bunlar arasında, Mahpuslara Muameleye ilişkin Asgari Standart Kuralların 22. maddesi uyarınca, hasta mahpuslara tıbbi bakım ve muayene imkânının tanınması da yer almaktadır. Gerek başvurunun ifadelerinden gerekse sunulan tıbbi raporlardan, kişinin acı çekmekte olduğu ve gerekli ilaçlar ile uygun tıbbi muayene imkânlarına ulaşamadığı açıkça anlaşılmaktadır. Başvurunun felç geçirdikten ve ciddi sağlık problemleri yaşadktan sonra bir yıldan daha fazla bir süre hapiste tutulmuş olması nedeniyle, ve başka bir bilgi de bulunmadığından Komite, kişinin Sözleşme'nin 7. maddesi ile 10. maddesinin 1. Paragrafı kapsamında mağdur edildiğine karar vermiştir".⁷⁸⁶

Bölüm 3.2.3'te ifade edildiği üzere, genellikle kişisel bütünlüğe yönelik bireysel saldırılar (madde 7), 10. madde kapsamında endişe verici mahpusluk koşulları bağlamında ortaya çıkarsa (ve nihayetinde eğer uygulanabilirse, Madde 7) İHK, her iki maddeye ilişkin ihlal saptaması yapabilir.⁷⁸⁷

10. madde uygulaması "taraf Devlet'teki maddi olanakların miktarına bağlı olarak değerlendirilemez".⁷⁸⁸ Bu, hapishanelerdeki aşırı kalabalık meselesi ile ilişkili olarak, alkoyma tesislerinin yeterliliğine ilişkin imkânların, sözünü etmeye değer miktarda bir mali yük getirmeyeceğini ifade etmiş olması itibariyle önemli bir ilkedir.

Aşağıda sayılan haller 10(1). madde ihlali olarak değerlendirilmektedir. Görüleceği üzere düzenleme geniş ölçekte farklı durumları kapsamaktadır; bunların bazıları hiç kuşku yok ki 7. madde ihlali kapsamında da olabileceği gibi bazıları ise bu çizginin çok uzağında yer almaktadır:

785 İHK, *M.M.M. v. Australia*, Comm. No. 2136/2012, para. 10.7.

786 İHK, *Marinich v. Belarus*, Comm. No. 1502/2006, para. 10.3.

787 İHK vakaları: *McCallum v. South Africa*, Comm. No. 1818/2008; *Traoré v. Côte d'Ivoire*, Comm. No. 1759/2008, ve *Komarowski v. Turkmenistan*, Comm. No. 1450/2006, para. 7.5-7.6.

788 İHK, Genel Yorum No. 21, para. 4.

- Başvurucu 6/8 feet ölçülerinde çok pis bir hücreye, günde yirmi üç buçuk saat boyunca dışarı çıkarılmaksızın ve “yetersiz yiyecek” verilmek suretiyle kapatılmıştır.⁷⁸⁹
- Başvurucuda ağır görme kaybına yol açacak şekilde, uygun tıbbi bakım sağlanmasının reddedilmesi.⁷⁹⁰
- Hücrenin üçte ikisini (yaklaşık altı metrekare), arada şahsi bölüm ayrımları olmadan tek parça ahşap bir tahta yatak kaplamaktadır. Hücre aynı anda iki ilâ sekiz kişi tarafından paylaşılmaktadır. Yaşam alanı ile tuvalet, lavabo ve çöp kutusu arasında bir ayırıcı yoktur. Tek pencere (yaklaşık 0,3 x 0,4 metre) kalıcı olarak metal bir plaka ile kapatılmıştır; yapay ışık okumak ve yazmak için yetersizdir. Merkezi havalandırma, başvurunun kapalı kaldığı süre boyunca bozuktur. Alıkonulmuş kişilerin yürüyüşleri için tasarlanan TCC alanı, DSoIA köpekleri için açık hava kafesine dönüştürüldü. Sonuç olarak, tutuklular için tüm yürüyüşler kaldırılmıştır. Başvurucunun, TCC’de kaldığı süre boyunca duş almasına yalnızca iki kez izin verildi. Hijyen eksikliği ve havalandırmanın yetersiz olmasından dolayı, hücre bitler, yatak böcekleri, odun bitleri, keneler ve diğer böceklerle doludur. Başvurucu hücreyi ve yemek tabaklarını hepatit ve tüberküloz teşhisi konan tutuklularla paylaşıyordu.⁷⁹¹
- Bahçeye günde sadece üç saat boyunca çıkarılmak suretiyle, on yıldan uzun süren tutukluluk. Kalan süre, kitaplara veya iletişim araçlarına erişimi olmayan karanlık, ıslak bir hücrede geçirilmiştir.⁷⁹²
- Hasta olduğu açıkça anlaşılın ve sonrasında ölen ciddi hasta bir mahkum için tıbbi yardım eksikliği.⁷⁹³
- Bir cezaevi isyanı sırasında atılan dayak sonrası beş dikiş gerektiren yaralanma.⁷⁹⁴
- Sosyal bakım evlerinde ve psikiyatri birimlerinde yalnızca yatakla kısıtlı hareket imkânı.⁷⁹⁵
- Yalnızca bir saat sürmüş olsa dahi, iki kişinin aynı anda oturamayacağı bir hücreye kapatılma.⁷⁹⁶
- Yatak, masa ya da herhangi bir sıhhi tesis bulunmayan ıslak ve kirli bir hücrede birkaç günlük gözaltı.⁷⁹⁷

789 İHK, *Weerawansa v. Sri Lanka*, Comm. No. 1406/2005, para. 2.5 ve 7.4.

790 İHK, *Engo v. Cameroon*, Comm. No. 1397/2005, para. 7.5.

791 İHK, *Pavlyuchenkov v. Russian Federation*, Comm. No. 1628/2007, para. 2.6 ve 9.2. Bkz. ayrıca İHK vakaları: *Bozbej v. Turkmenistan*, Comm. No. 1530/2010, para. 7.3; *Mulezi v. Congo*, Comm. No. 962/2001, para. 2.4, 2.5, 5.3; *Sextus v. Trinidad and Tobago*, Comm. No. 818/1998, para. 7.4.

792 İHK, *Vargas Más v. Peru*, Comm. No. 1058/2002, para. 3.3, 6.3.

793 İHK, *Lantsova v. Russian Federation*, Comm. No. 763/1997, para. 9.1, 9.2. Bu vakada yaşam hakkına ilişkin 6. madde ihlali de bulunmuştur.

797 İHK, *Walker and Richards v. Jamaica*, Comm. No. 639/1995, para. 8.1.

795 *Concluding Observations on Slovakia*, (2003) UN Doc. CCPR/CO/78/SVK, para. 13.

796 İHK, *Cabal and Pasini Bertran v. Australia*, Comm. No. 1020/2002.

797 İHK, *Gorji-Dinka v. Cameroon*, Comm. No. 1134/2002, para. 5.2.

- İHK'ye başvuruda bulunduğu için, mahpusa hiçbir imtiyaz veya erken tahliye hakkı tanınmaması. Yani, bireysel şikâyette bulunma hakkını kullandığı için mağdur edilmesi.⁷⁹⁸
- Kişinin tıbbi kayıtlarına erişiminin gerekçesiz bir şekilde reddedilmesi.⁷⁹⁹

Hapishaneler mahpusların iletişimleri üzerinde belli bir düzeyde makul denetim ve sansür uygulayabilmekteyseler de, aşırı sansür UMSHS'nin özel hayat hakkını düzenleyen 17. madde ile ilişkili olarak 10(1). madde ihlali anlamına gelecektir.⁸⁰⁰

Genel Yorum No. 21'de İHK, alkoyma yerleri ile ilişkili standartları gösteren bazı Birleşmiş Milletler belgelerini belirtmekte ve taraf Devletleri bu standartların uygulanması konusunda kendi yorumlarını sunmaya davet etmektedir. Söz konusu Genel Yorum, bu standartlara uymamanın 10. madde ihlali anlamına gelebileceğini ifade etmektedir. Bu standartlar şunlardır:

“Mahpuslara Muameleye dair Asgari Standart Kurallar [*Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners*] (1957); Herhangi bir Biçimde Alkonulmuş veya Hapsedilmiş Kişilerin Korunması için Prensipler Bütünü [*Body of Principles for the Protection of All Persons Under Any Form of Detention or Imprisonment*] (1988); Kanun Uygulayıcı Görevliler için Talimatname [*Code of Conduct for Law Enforcement Officials*] (1978); Mahpusların ve Tutukluların İşkenceye ve Diğer Zalimce, İnsanlık dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Korunmasında Sağlık Personelinin ve Özellikle Hekimlerin Görevine dair Tıbbi Ahlak Prensipleri [*Principles of Medical Ethics relevant to the Role of Health Personnel, particularly Physicians, in the Protection of Prisoners and Detainees against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*] (1982)”.⁸⁰²

Özellikle Mahpuslara Muameleye dair Asgari Standart Kurallar, 10. madde ile birleşmiştir.⁸⁰³ Asgari Standart Kurallar, bir kişinin alıkonulduğunda tutulabileceği kabul edilebilir asgari koşulları gösterir. Kurallar, mahpusluğun çeşitli yönlerini ele almaktadır ve tüm kurallar, ayrımcılık yapılmaksızın uygulanmalıdır. Kurallarda ele alınan hak ve meseleler aşağıda belirtilmiştir:

798 İHK, *Pinto v. Trinidad and Tobago*, Comm. No. 512/1992, para. 8.3

799 İHK, *Zhedludkov v. Ukraine*, Comm. No. 726/1996, para. 8.4.

800 İHK, *Angel Estrella v. Uruguay*, Comm. No. 74/1980, para. 9.2.

801 Bu *El Kitabı*'nda Ek 9'da sunulmuştur.

802 İHK, Genel Yorum No. 21, para. 5.

803 Bkz. İHK cases: *Mukong v. Cameroon*, Comm. No. 458/1991, para. 9.3; *Potter v. New Zealand*, Comm. No. 632/1995, para. 6.3; *Pavlyuchenkov v. Russian Federation*, Comm. No. 1628/2007, para. 9.2 ve 11; ve *Traoré v. Côte d'Ivoire*, Comm. No. 1759/2008, para. 7.4.

- Mahpusların genel olarak kendi hücreleri olmalıdır.
- Aydınlatma ısıtma ve havalandırma; ayrıca çalışma ve uyuma düzenlemeleri “sağlık gereklerini karşılamalıdır”.
- Yeterli yatak, kıyafet, gıda, su ve hijyen olanakları sağlanmalıdır.
- Belli bazı tıbbi hizmetler mahpusların erişimini açık olmalıdır.
- Mahpusların dış dünyaya erişebilmelerini izin verilmeli ve hakları ile ilişkili bilgilendirme yapılmalıdır.
- Mahpusların hapishane kütüphanesine erişimlerine izin verilmelidir.
- Mahpuslar kendi dinlerinin pratiklerini uygulayabilmek için makul olanaklara sahip olmalıdırlar.
- El konulmuş her türlü malzeme tahliye sonrasında mahsusa iade edilmelidir.
- Mahpus ölürse veya ciddi şekilde yaralanırsa, hapishane görevlileri mahpusun ailesine veya yetkili temsilcisine haber vermelidirler.
- Mahpus hapisliği ve daha sonra bir başka kuruma transferi ile ilişkili olarak ailesine ve temsilcilerine haber verebilmelidir.

27 ilâ 36 arasındaki kurallarda ayrıca, disiplin önlemlerine de atıf yapılmaktadır. Standart Asgari Kurallar tam metin olarak Ek 9’da sunulmuştur.

3.3.3. Incommunicado Alıkonma ve Tecrit

Kural olarak *incommunicado* alıkonma 10(1). maddeyi ihlal etmektedir. İHK’nin 10. madde ihlali tespit ettiği en kısa süreli alıkoyma *Arutyunyan v. Özbekistan* vakasındaki iki haftalık süredir.⁸⁰⁴ Incommunicado alıkoyma birkaç günden uzun sürdüğünde, İHK’nin alıkoymayı 7. madde ihlali oluşturacak kadar ciddi bir mesele olarak değerlendirmesi de mümkündür.⁸⁰⁵

İHK, tecrit (Bölüm 3.2.4.’te görüldüğü üzere) konusunda da şunu ifade edecek denli hassastır:

“Ciddi psikolojik sonuçları olan ve yalnızca acil gereklilik durumlarında makul karşılanabilen ağır bir cezadır; istisnai durumlarda ve yalnızca kısa süreliğine uygulanmak dışındaki tecrit halleri Sözleşme’nin 10. maddesinin 1. Paragrafına aykırıdır”.⁸⁰⁶

804 İHK, *Arutyunyan v. Uzbekistan*, Comm. No. 917/2000. Bkz. ayrıca İHK, *Arzuaga Gilboa v. Uruguay*, Comm. No. 147/1983, 15 günlük incommunicado alıkoyma madde 10(1) ihlali olarak değerlendirilmiştir.

805 İHK, *Shaw v. Jamaica*, Comm. No. 704/1996. Bkz. ayrıca, İHK, *McCallum v. South Africa*, Comm. No. 1818/2008.

806 *Concluding Observations on Denmark*, (2000) UN Doc. CCPR/CO/70/DNK, para. 12.

3.3.4. Ölüm Hücresi Olgusu

7. madde kapsamındaki ölüm hücresi olgusu tartışması, 10. madde için de uygulanabilir.⁸⁰⁷ Yani mevcut içtihadı göre bu olgu 10(1). madde ihlali oluşturmamaktadır.

3.3.5. Madde 10 Kapsamındaki Usulî Ödevler

10. madde kapsamında ortaya çıkan pozitif usulî yükümlülükler 7. madde kapsamında gerekli olanlarla aynıdır.⁸⁰⁸ Genel Yorum No. 21'de İHK, şu pozitif yükümlülüklerle göndermede bulunmuştur:⁸⁰⁹

- 10(1). madde kapsamındaki haklar ile ilişkili, ulusal yasal ve idari düzenlemeler hakkında detaylı bilgi içeren raporlar sunulması.
- Raporlarda, tarafsız denetim sistemleri de dahil olmak üzere, mahpuslara muamele ile ilişkili kuralların etkin bir şekilde uygulanmasını takibi için alınan somut önlemlere ilişkin detaylar yer almalıdır.
- Raporlarda mahpuslar üzerinde otorite kullanma yetkisi olan kişilere verilen eğitim ve talimatlara ilişkin düzenlemelere gönderme yapılmalı; bu düzenlemelere hangi oranda uyulduğu da ifade edilmelidir.
- Raporlarda mahpusların hakları ve bunları koruyabilecekleri etkili hukuki mekanizmalarına nasıl başvurabilecekleri ile ilgili -şikâyet usullerinin neler olduğu ve hakları ihlal edildiğinde yeterli tazminat sağlanacağı hakkı da dahil olmak üzere- bilgilere erişim imkânı sağlayan araçların neler olduğu ayrıntılı bir şekilde ifade edilmelidir.

Yukarıdaki ödevler taraf Devletler için 10. madde yükümlülükleri kapsamındaki raporlarını nasıl hazırlayabileceklerine dair bir rehber olma işlevi görmektedir. Bununla birlikte, bu rehber örtük olarak temel görevlerin altını çizmektedir. Örneğin, eğitim önlemlerini bildirme görevi, eğitim önlemlerinin alınmış olması gerektiği anlamına gelir. Şikâyet prosedürlerini rapor etme görevi, şikâyet prosedürlerinin bulunması gerektiği anlamına gelir.

Bu ödevlerin yerine getirilmesi, 10. madde ihlallerinin ortaya çıkmamasını güvence altına almaya yardımcı olacaktır. Ayrıca ilgili usulî ödevlere uyulmaması, Devlet'in 10. madde iddiaları karşısında kendisini savunurken zorluk çekmesine sebep olacaktır.⁸¹⁰ Örneğin *Hill ve Hill v. İspanya* vakasında başvurucular, polis

807 Bölüm. 3.2.10(b).

808 Joseph and Castan (2013), para. 9.226.

809 İHK, Genel Yorum No. 21, para. 6 and 7.

810 Joseph and Castan (2013), para. 9.228.

merkezindeki gözaltı esnasında beş gün boyunca kendilerine yiyecek ve içecek verilmediğini ileri sürmüşlerdir. Devlet yiyecek verildiğini gösteren kayıtları sunamamıştır. Başvurucuların dile getirdikleri detaylı iddialar ve Devlet'in bunlara ilgili delillerle karşılık vermemesi karşısında 10. madde ihlali bulunmuştur.⁸¹¹

a) Hamile Kadınların Alıkonulmaları

İHK Genel Yorum No. 28'de, Devletlerin alıkonulmuş durumda olan hamile ve loğusa kadınların bakımları ile ilişkili özel ödevleri olduğunu ifade etmektedir. Taraf devletler anneler ve bebekleri için sağlanan tesis, tıbbi ve sağlık bakım olanakları hakkında rapor sunmalıdırlar. Hamile kadınlara “insani muamelede bulunulmalı ve doğum ile yeni doğmuş bebeklerine baktıkları süre içerisinde şeref ve haysiyetlerine saygı gösterilmelidir”.⁸¹²

Norveç hakkındaki Nihai Gözlemlerinde İHK, gözaltı esnasında bebeklerin annelerinden uzaklaştırılmış olmaları ile ilişkili endişelerini ifade etmektedir. Aslında, taraf Devlet'in emziren anneler için “uygun alıkonulma-dışı tedbirleri” göz önünde bulundurması gerektiği düşünülmektedir.⁸¹³

b) Tutuklu ve Hükümlülerin Birbirlerinden Ayrılması

Madde 10(2)(a) uyarınca “istisnai durumlar dışında” tutuklu kişiler hükümlülerden ayrı yerlerde tutulmalı ve “hüküm giymemiş kişi statülerine” uygun bir şekilde muamele görmelidirler. Madde 10(2)(a), UMSHS'nin aksi kanıtlanana kadar herkesin masum kabul edileceğini düzenleyen 14(2). maddesini desteklemektedir.⁸¹⁴

Komarovski v. Türkmenistan vakasında başvuru, iki vesile ile, bu tür bir mahpusluk durumunun istisnai koşullarını haklı gösterebilecek bir gerekçe sunulmaksızın, hükümlü kişilerle birlikte alıkonulmuştur; İHK bu nedenle, madde 10(2)(a) ihlali olduğunu saptamıştır.⁸¹⁵

Madde 10(2)(a)'nın gerektirdiği ayrı tutulmanın derecesi, *Pinkney v. Kanada* vakasında ele alınmıştır. *Pinkney* vakasında başvuru hücresi, aynı hapisane içerisinde hükümlü mahpusların tutuldukları hücrelerden ayrı bir yerdedir. İHK, sanık kişilerin ayrı bir yerde tutulmaları gerekliliğinin zorunlu olarak ayrı bir binayı gerektirdiğini ifade etmiştir. Hükümlüler (temizlik ve yemek servisi gibi işlerde) hapishanenin tutuklulara ayrılmış alanlarında çalışıyorlarsa da, İHK bu

811 İHK, *Hill and Hill v. Spain*, Comm. No. 526/1993, para. 10.4, 13.

812 İHK, Genel Yorum No. 28, para. 15.

813 *Concluding Observations on Norway*, (2006) UN Doc. CCPR/C/NOR/CO/5, para. 16.

814 İHK, Genel Yorum No. 21, para. 9.

815 İHK, *Komarovski v. Turkmenistan*, Comm. No. 1450/2007, para. 7.5.

düzeydeki bir temasın “iki farklı kategoriden mahpuslar arasında, yalnızca ilgili görevlerin yerine getirilmesi için gerekli asgari yüzeyle sınırlı kalması” koşuluyla kabul edilebilir olduğuna hükmetmiştir.⁸¹⁶

İHK, ayrıca, kadın ve erkek mahpusların ayrı tesislerde tutulması gerektiğini de belirtmektedir.⁸¹⁷

c) Küçük Mahpuslar için Korumalar

Madde 10(2)(b) tutuklu küçüklerin, yetişkinlerden ayrılmalarını ve mahkemeye mümkün olan en hızlı şekilde getirilmelerini gerektirmektedir. Madde 10(3) ayrıca, küçük hükümlülerin yetişkinlerden ayrılmalarını ve “yaşları ve hukuki statülerine uygun muamele görmelerinin sağlanmasını” gerektirmektedir. Bu anlamda 10. madde, UMSHS’nin çocuk hakları için özel koruma gerektiren 24. maddesini tamamlamaktadır.

Genel Yorum No. 21’de İHK “küçük” tanımının “ilgili olay, sosyal, kültürel çevre ve diğer koşullara” bağlı olarak değişebileceğini ifade etmiştir. Ancak 10. maddenin amaçları da dahil olmak üzere, ceza yargılamasının amaçları doğrultusunda, küçük olarak sınıflandırılan kişilerin 18 yaşının altında olacak şekilde tanımlamaları konusundaki tercihini güçlü bir şekilde vurgulamaktadır.⁸¹⁸ *Koreba v. Belarus* vakasında, 17 yaşındaki bir oğlan on bir gün boyunca, geçici olarak bazıları ciddi suçlar işlemiş olan yetişkinlerle aynı alıkoyma mekânında tutulmuştur. İHK madde 10(2)(b) kapsamında bir ihlal bulmuştur. İHK şunu vurgulamaktadır:

“Küçüklerin ceza yargılaması esnasında özel korumaya ihtiyaçları vardır. Bilhassa, haklarındaki suçlamalar konusunda doğrudan bilgilendirilmeliler ve eğer mümkünse bunu ebeveynleri veya hukuki vasileri gerçekleştirmelidir. Savunmalarını hazırlamaları ve sunabilmeleri için uygun yardım sağlanmalıdır. Mevcut vakada, başvuruçunun oğlu yetişkinlerden ayrılmamış ve küçüklerin ceza soruşturması ile ilişkili olarak öngörülmuş olan özel güvencelerden yararlandırılmamıştır”.⁸¹⁹

Thomas v. Jamaika vakasında İHK, başvuruçunun 15 ilâ 17 yaşlarındaki yetişkin mahpuslarla birlikte tutulması nedeniyle, madde 10(2)(b) ve madde 10(3)’ün ihlalini saptamıştır.⁸²⁰

816 İHK, *Pinkney v. Canada*, Comm. No. 27/1978, para. 30.

817 İHK, Genel Yorum No. 28, para. 15.

818 İHK, Genel Yorum No. 21, para. 13.

819 İHK, *Koreba v. Belarus*, Comm. No. 1390/2005, para. 7.4. İHK, *Thomas v. Jamaika*, Comm.

820 No. 800/1998. Bkz. ayrıca *Concluding Observations on Cyprus*, (1994) UN Doc. CCPR/C/79/Add. 39, para. 13.

Kişilerin “yargılamaya mümkün olan en hızlı şekilde” getirilmeleri gerekliliği, küçüklerin yargılama öncesi aşamada en az sürede zaman geçirmelerini sağlamaya yöneliktir. Bu yükümlülük aynı zamanda UMSHS’nin haklarında suçlama bulunan kişilerin mahkemeye “makul bir süre içerisinde” ve “gecikme olmaksızın” getirilmelerini güvence altına alan 9(3) ve 14(3)(c) maddeleri ışığında değerlendirilmelidir. İlave gerekliliklerin kapsama alınmış olması, Devletler için küçüklerin alıkonulmaları ile ilişkili olarak, madde9(3) ve 14(3) (c)’nin gerekliliklerinin ötesine geçen bir üst düzey yükümlülük olduğunu göstermektedir.

Madde 10(3), küçüklere “yaşlarına ve hukuki statülerine uygun bir şekilde” muamele edilmesini gerektirir. İHK bu tür muamelelerin, daha kısa çalışma saatleri ve yakınlarla daha sık ilişki kurulması gibi bazı inisiyatiflerin alınmasını gerektirdiğini ifade eder.⁸²¹ Küçüklerle yönelik muamele “ıslahlarının ve rehabilitasyonlarının ilerletilmesi” amacını yansıtmalıdır.⁸²²

Brough v. Avustralya vakasında başvuru hafif akli yetersizlikten muzdarip, on altı yaşında genç bir Avustralyalı Aborjin oğlandır ve çocuk ıslah merkezindeki bir isyana katılmıştır. Bunu takiben bir yetişkin hapisanesine nakledilmiştir. İHK şu sonuca ulaşmıştır:

“Yalıtılmış bir hücrede herhangi bir iletişim imkânı olmaksızın tecrit halinde uzun süre tutulmuş olmak; uzun süre yapay ışığı maruz bırakılmak ve kıyafetlerinin ve battaniyesinin kendisine verilmemesi, yetişkin olmama statüsüne uygun değildir. Kaldı ki, engelliliği ve bir Aborjin olarak⁸²³ sosyal statüsü nedeniyle kişinin bilhassa kırılğan konumu ... hapisanenin zorluklarına uygun değildir; nitekim bu durum kendisine zarar verme ve intihar etme girişimleri ile de açığa çıkmıştır”.⁸²⁴

Brough vakasında hem madde 10(1) hem de 10(3) ihlalleri tespit edilmiştir. Öyle anlaşılıyor ki, başvuru genç olmasa dahi madde 10(1) ihlali bulunabilirdi; ancak genç olması ihlali şiddetini artırmıştır.

821 İHK, Genel Yorum No. 21, para. 13

822 *Ibid.*

823 Avustralya Aborjinleri, Aborjin olmayan tutuklulara kıyasla gözaltındaki ölümlerin orantısız bir yüzdesiyle gösterildiği gibi, kırılğan tutuklular olarak bilinir.

824 İHK, *Brough v. Australia*, Comm. No. 1184/2003, para. 9.4.

3.3.6. Rehabilitasyon Ödevi

Madde 10(3) hapisane sisteminin amacının, mahpusların ıslahı ve sosyal olarak rehabilitasyonları olması gerektiğini düzenlemektedir. Genel Yorum No. 21'de İHK “hiçbir hapisane sisteminin yalnızca cezai nitelikte olmaması gerektiğini” belirtmektedir.⁸²⁵ İHK, Devletlerden, mahpusların tahliyelerinin ardından kendilerine sağlanan destekle ve bu tür programların başarılarıyla ilişkili bilgi sunulmasını talep etmektedir:

“Komite, cezaevlerinde bulunanlara öğretim hizmeti verilmesi, mesleki yardım ve eğitim verilmesi, hem cezaevi içerisinde hem de cezaevi dışında çalışma programlarının sağlanması konusunda açık ve kesin bir bilgi talep etmektedir”.⁸²⁶

Ayrıca, uygun bir şekilde ele alınmadığı ve yönetilmediği takdirde bu hedefi tehlikeye atabilecek bazı alıkonulma hususları hakkında bilgi talep eder. Bu hususlar şunları içerir:

“Hüküm giymiş kişilere nasıl davranıldığı, bu kişilerin nasıl sınıflandırıldığı, disiplin sistemi, hücre hapsi, yüksek güvenlikli özgürlükten yoksun bırakılma halleri ve dış dünya ile bağlantının (aile, avukat, sosyal ve tıbbi hizmetler, sivil toplum kuruluşları) hangi şartlar çerçevesinde sağlandığı gibi konularda bilgi sahibi olmak istemektedir”.⁸²⁷

İHK, bu rehabilitasyon ödevine çeşitli Nihai Gözlemlerinde gönderme yapmıştır. Örneğin Belçika ile ilişkili olarak İHK “topluma hizmet gibi alternatif ceza yöntemlerinin, rehabilitatif işlevleri göz önünde bulundurularak teşvik edilmesi gerektiğini” söylemiştir.⁸²⁸ Ayrıca, tahliye edilen bir bireye sürekli destek vermenin önemini vurgulayarak, “hem mahpusluklarında hem de tahliyelerinden sonra, suçluların toplumla bütünleştirilmeleri gerektiğinden...mükerrer suçlu haline gelmeleri istenmiyorsa rehabilitasyon programlarının” kabul edilmesini talep etmiştir.⁸²⁹ Devletler ayrıca “genel olarak kabul edilen suç sosyolojisi teorilerinde ortaya koymuş standartlara” da uymalıdır.⁸³⁰ İHK bununla ilişkili olarak mahpusların seçme haklarının ellerinden alınması konusundaki endişelerini ifade etmektedir.⁸³¹ Ne var ki, devletlerin madde 10(3) yükümlülüklerini nasıl

825 İHK, Genel Yorum No. 21, para. 10.

826 Ibid., para. 11.

827 İHK, Genel Yorum No. 21, para. 12.

828 *Concluding Observations on Belgium*, (1998) UN Doc. CCPR/C/79/Add.99, para. 16.

829 *Concluding Observations on Belgium*, (1998) UN Doc. CCPR/C/79/Add.99, para. 19.

830 Nowak (2005), s. 253.

831 *Concluding Observations on the UK*, (2001) UN Doc. CCPR/CO/73/UK, para. 10. Bkz. ayrıca

832 *Concluding Observations on the US*, (2006) UN Doc. CCPR/C/USA/CO/3, para. 35, mesele, oy kullanma hakkının, alıkonulmuş olunan durumda iken değil; tahliye veya serbest bırakıldıktan sonra bile kullanılmamaya devam edilmesi ile ilişkilidir.

ele alacaklarına dair geniş bir takdir yetkilerinin olduğu genel olarak kabul edilmektedir.⁸³²

Madde 10(3), Devlet'in mahpusları rehabilite etmeyi amaçlayan politikaların başarılığının mağdurlarını tek tek belirleme zorluğu nedeniyle⁸³³ çok az sayıda bireysel şikâyete konu olmuştur.⁸³⁴ *Kang v. Kore Cumhuriyeti* vakası, madde 10(3) ihlalinin bulunduğu, çok ender durumlardan biridir. Başvurucu on üç yıl boyunca tek kişilik hücrede tutulmuş, İHK, bu muamelenin madde 10(1) ile madde 10(3)'ü ihlal ettiğine karar vermiştir.⁸³⁵

832 Nowak (2005), s. 254.

833 Madde 10(3) ihlalleri sadece dört vakada söz konusudur ve hiçbiri 2006'dan sonra değildir.

834 Bkz., örneğin, İHK, *Lewis v. Jamaica*, Comm. No. 708/1996.

835 İHK, *Kang v. Republic of Korea*, Comm. No. 878/1999, para. 7.3.

BÖLÜM IV

İŞKENCEYE KARŞI KOMİTE

İÇTİHATLARI

Bu bölümde İKK'nin İşkence ve Diğer Zalimce, İnsanlık dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezalandırmaya Karşı Sözleşme kapsamında geliştirdiği içtihatları ele alacağız.

4.1. İşkencenin Tanımı

İKS'nin 1. maddesi şu şekildedir:

“Sözleşme amaçlarına göre, ‘ışkence’ terimi, bir şahsa veya bir üçüncü şahsa, bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle, cezalandırmak amacıyla bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayırım gözetin herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki veya rızası veya muvafakatıyla uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ızdırıp veren bir fiil anlamına gelir. Bu yalnızca yasal müeyyidelerin uygulanmasından doğan, tabiatında olan veya arzı olarak husule gelen acı ve ızdırabı içermez”.

22. madde kapsamında İKK'nin dikkatine sunulan vakalarda, aşağıdaki edimler işkence olarak değerlendirilmiştir:

- Mağdur, kalorifere kelepçelendikten sonra, birkaç polis görevlisi tarafından tekmelenmiş ve yumruklamış; kendisine ırkçı hakaretlerde bulunulmuştur. Ayrıca büyük bir metal sopa ile dövülmüştür. Daha sonra kalorifere bağlı olan kelepçesi çıkarılmış, bu kez bir bisiklete kelepçe ile bağlanmış; ardından yumruklar ve demir sopa ve copla dayak devam etmiştir. Darbeler nedeniyle mağdurun kulağından kan gelmiştir. Alkoyma ve dayak beş buçuk saat sürmüştür.⁸³⁶
- Mağdur iç çamaşırlarına kadar soyulmuş, metal bir boruya kelepçelenmiş ve polis jopuyla yaklaşık bir saat boyunca dövülmüştür. Takip eden üç gün boyunca yemek, su, tıbbi yardım veya lavaboya ulaşma imkânı tanınmaksızın aynı odada tutulmuştur.⁸³⁷
- Mağdur yumruklamış ve tekmelenmiştir; başörtüsü ve kıyafetleri yarı çıplak olacak şekilde alınmıştır; kirli zeminde saçlarından sürüklenmiş, bu esnada yumruk ve tekmeler devam etmiş, gardiyanlar kendisine küfür edip ailesine tehditler savurmuşlardır; mağdur tecavüze uğrayacağını ve ölene kadar dövüleceğini düşünmüştür.⁸³⁸
- Mağdur böbreklerine etki edecek şekilde birkaç kez ağır darbe almıştır; cinsel şiddet uygulanmakla tehdit edilmiştir; hareket etmesine izin verilmemiş ve

836 İKK, *Dragan Dimitrijević v. Serbia and Montenegro*, Comm. No. 207/2002, para. 2.1, 5.3.

837 İKK, *Danilo Dimitrijević v. Serbia and Montenegro*, Comm. No. 172/2000, para. 2.1, 2.2, ve 7.1.

838 İKK, *S. Ali v. Tunisia*, Comm. No. 291/2006, para. 2.4 ve 15.4.

“kuru denizaltı” diye bilinen bir teknik birkaç kez uygulanmıştır; bilincini kaybetmeden önce, burnundan, kulaklarından ve yüzündeki yaralardan kan gelecek kadar şiddetli bir boğulma hissi yaratılmıştır. Bütün bunların ardından, diğer başka tespitlerin yanı sıra, mağdura majör kranioserebral travma, kafatasında ezilme, sağ böbrekte ve kafanın yumuşak dokularında ezilme ve berelenme teşhisi konmuş, bu yüzden on üç gün hastanede kalmıştır.⁸³⁹

- Mağdur ağır bir şekilde dövülmüş ve sıcaklığın 4 santigrat derece olduğu bir hücrede kapalı tutulmuştur. Uyumasına ve yemek yemesine izin verilmemiş, eğer babasının cinayetini itiraf etmezse, karısı ve annesine zarar verileceği şeklinde tehditlerde bulunulmuştur.⁸⁴⁰

Sahli v. Cezayir vakasında mağdur, gözaltından serbest bırakıldıktan birkaç saat sonra ölmüştür. Vefatından hemen önce mağdur babasına, gözaltındayken ağır şekilde dövüldüğünü, tıbbi bakım sağlanmadığını ve siyasi faaliyetleri nedeniyle kamu görevlilerinin kendisine kötü muamelede bulduklarını anlamıştır. Ek olarak kendisi ile birlikte göz altında bulunanlar da, işkenceye uğradıktan sonra mağdurun sağlık durumunun kötü olduğunu ifade etmişler, nöbetçilerin dikkatini çekebilmek için gece boyu kapıları yumrukladıklarını anlatmışlardır.⁸⁴¹ İKK, maruz kalınan ve daha sonra kişinin ölümüyle sonuçlanan muamelenin, 1. madde anlamında işkence anlamına geldiği sonucuna varmıştır.⁸⁴²

İKK ayrıca Nihai Gözlemlerinde de işkence anlamına gelen muamele türlerini saymıştır:⁸⁴³

- Şunların birlikte olarak uygulanması: Bir pozisyonda uzun süre tutmak, yüzünü kapatmak, uzun süre yüksek sesli müziğe maruz bırakmak, uzun süreli uyku mahrumiyeti, ölüm de dahil olmak üzere tehditler, dondurucu soğuk havanın kullanılması ve şiddetli bir şekilde sarsma.⁸⁴⁴
- Yumruklarla, tahta veya metal sopalarla, özellikle kafa, böbrek bölgesi ve ayak tabanlarına sakatlığa ve hatta bazı durumlarda ölüme sebebiyet verecek şekilde vurmak.⁸⁴⁵

Nihai Gözlemlerinde İKK ayrıca, işkence veya diğer türlü kötü muamele olup

839 İKK, *Gerasimov v. Kazakhstan*, Comm. No. 433/2010, para. 2.3, 2.5 ve 12.2.

840 İKK, *Slyusar v. Ukraine*, Comm. No. 353/2008, para. 2.4 ve 9.2.

841 İKK, *Sahli v. Algeria*, Comm. No. 341/2008, para. 9.2.

842 *Ibid.*, para. 9.3.

843 Bkz., inter alia, *Concluding Observations on Israel*, (1997) UN Doc. A/52/44, para. 257; ve *Concluding Observations on Yugoslavia*, (1999) UN Doc. A/54/44, para. 47.

844 *Concluding Observations on Israel*, (1997) UN Doc. A/52/44/, para. 257.

845 *Concluding Observations on Yugoslavia*, (1999) UN Doc. A/54/44, para. 47.

olmadığını ayırt etmese de, İKK'nin ihlali anlamına geldiğini belirttiği bazı muamele türlerini saymıştır. Aşağıdaki muameleler 1. maddeye aykırılık oluşturacak kadar ağır olabilir:

- Roman kadınların bilgileri dışında ve rızalarına aykırı bir şekilde kısırlaştırılmaları.⁸⁴⁶
- Devlet görevlileri tarafından gerçekleştirilen veya Devlet'in mağdurları koruyamaması sonucunda ortaya çıkan tecavüz ve diğer cinsel saldırı türleri.⁸⁴⁷
- Cinsel aşağılama, "su ile işkence",⁸⁴⁸ "dar kelepçeleme"⁸⁴⁹ ve korku yaratmak için köpeklerin kullanımı şeklindeki sorgulama teknikleri nin kombinasyonu.⁸⁵⁰

4.1.1. Mutlak İşkence Yasağı⁸⁵¹

İKS'nin 2(2). maddesi düzenlemenin mutlak niteliğine dikkat çeker:

"Hiçbir istisnai durum, ne harp hali ne de bir harp tehdidi, dahili siyasi istikrarsızlık veya herhangi başka bir olağanüstü hal, işkencenin uygulanması için gerekçe gösterilemez".⁸⁵²

Bu nedenle işkenceye hiçbir koşul altında izin verilemez. 11 Eylül 2001'den sonra hayata geçirilen terörle mücadele stratejileri bağlamında İKK, İKS'nin "bütün zamanlarda; barış, savaş veya silahlı çatışma da dahil olmak üzere ... diğer herhangi bir uluslararası mekanizmaya aykırılık oluşturmadan" uygulanacağını belirtmiştir.⁸⁵³

846 *Concluding Observations on Uzbekistan*, (2013) UN Doc. CAT/C/UZB/CO/4, para. 24; CEDAW Committee, *A.S. v. Hungary*, Comm. No. 4/2004. Bkz. ayrıca Bölüm. 4.6.

847 Bkz. Bölüm. 4.6. Bkz. ayrıca, örneğin, CAT, *Concluding Observations on Greece*, (2012) UN Doc. CAT/C/GRC/CO/5-6, para. 23.

848 Suda boğma "kişiyi bir tahtaya bağlayarak, boğulma hissi yaratacak şekilde suya batırılmalarıdır": Van Dyke, J. M., "Promoting Accountability for Human Rights Abuses", *Chapman Law Review* 153 (2005), s. 175.

849 "Sıkı kelepçe", kişilerin birbirlerine ve ellerinden ayaklarından uzun süre hareket etmelerine engel olacak ve rahatsızlık verecek şekilde bağlanmalarıdır: Gasper, B., "Examining the Use of Evidence obtained under Torture: the case of British detainees may test the resolve of the European Convention in an era of Terrorism", 21 *American University International Law Review* 277 (2005), s. 297.

850 *Concluding Observations on the US*, (2006) UN Doc. CAT/C/USA/CO/2, para. 24.

851 Bkz. Bölüm. 1.1, yasağın mutlak niteliğine ilişkin genel bir değerlendirme için.

852 Bkz. ayrıca, İKS Genel Yorum No. 2 (Madde 2'nin taraf Devletler tarafından uygulanması), (2008) UN Doc. CAT/C/GC/2, para. 5.

853 *Concluding Observations on the US*, (2006) UN Doc. CAT/C/USA/CO/2, para. 14. ABD, İKS'nin silahlı çatışma zamanlarında geçerli olmadığını, bu durumun yalnızca uluslararası insancıl hukukla kapsandığını iddia etmeye çalışmıştı. Bkz. ayrıca *Concluding Observations on Yemen*, (2004) UN Doc. CAT/C/CR/31/4, para. 5.

Madde 2(3) uyarınca, hiçbir amirin veya kamu görevlisinin verdiği emir, işkence uygulanmasının gerekçesi olarak ileri sürülemez.

İşkence yasağının mutlak niteliği, İsrail hakkındaki 1997 tarihli Nihai Gözlemlerde de ifade edilmiştir. İsrail terörle mücadelede zorunlu bir araç olarak bazı sorgu tekniklerini kullanıyor olmasını “bu yöntemlerin doksan terör saldırısı planını ortaya çıkartarak, sayısız hayatı kurtardığı” iddiası ile savunmaya çalışmıştır.⁸⁵⁴

İKK yine de, söz konusu sorgu yöntemlerinin insanlık dışı veya aşağılayıcı olduğunu ve hep birlikte işkence oluşturduğunu ifade etmiştir. İKK şöyle demektedir:

“İsrail’in, güvenliğine yönelik terör tehditleriyle mücadele ederken karşı karşıya kaldığı korkunç ikilemin, 1. maddede yasaklanan eylemlerin gerekçesi olan istisnai durumlar olarak Komite’nin önüne sunulmasının önüne geçilmiştir”.⁵⁵⁵

4.1.2. Madde 1’deki İşkence Tanımının Özellikleri

UMSHS’nin 7. maddesi ile birlikte, İKS de işkenceyi ve 16. maddesinde de zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezalandırmayı yasaklar. Her iki muamele türü, savaş ve acil durumlar⁵⁵⁶ da dahil olmak üzere mutlak bir şekilde yasaklanmışsa da, İKS uyarınca işkence ile diğer kötü muamele türleri arasındaki ayırım önem kazanmaktadır; zira Sözleşme’nin bazı anahtar düzenlemeleri, örneğin failerin cezai sorumluluğu gibi, münhasıran işkence edimleri için uygulanabilmektedir.⁵⁵⁷ Bu nedenle 1. maddedeki tanımın kurucu unsurlarının neler olduğunu ele almak önemlidir.

a) Acı ve İzdırıp

Acı veya ızdırabın ağır olması ve fiziki veya manevi bir niteliğe sahip olması gerekir.⁵⁵⁸

b) Kasıt

Durumun işkence olarak sınıflandırılabilmesi için, failin yüksek düzeyde acı ve ızdırıp verme kastına sahip olması gerekir. Ancak bir kişinin ağır acı ve ızdıraba sebebiyet verecek şekilde ihmalkâr olması yeterli değildir. Sıradan bir kişi için

854 Bkz. *Israel’s Second Periodic Report under the Convention against Torture*, (1996) UN Doc. CAT/C/33/Add.2/Rev. 1, özellikle para. 2–3, and 24.

855 *Concluding Observations on Israel*, (1997) UN Doc. CAT/C/18/CRP1/Add. 4, para. 134. Bkz. ayrıca *Concluding Observations on Israel*, (2002) UN Doc. A/57/44, para. 53.

856 Bkz., inter alia, İKK, Genel Yorum No. 2, para. 6.

857 Bkz., örneğin, Nowak and McArthur (2008), s. 8.

858 Bkz., örneğin, *Concluding Observations on the US*, (2006) UN Doc. CAT/C/USA/CO/2, para. 29.

büyük ızdıraba neden olma ihtimali olmayan bir davranış, eğer failin sahip olması gereken büyük acı verme kastı muhtemel değilse, işkence olarak görülmez. Ancak ne var ki, fail mağdurun bazı özel hassasiyetlerinin farkında ise aynı davranış işkence olarak kabul edilebilir.⁵⁵⁹

c) Amaç

Madde 1 işkence edimi için bir “amacın” olması gerektiğini düzenlemekte ve bu tür amaçlara ilişkin nihai olmayan bir liste sunmaktadır. “Amaç” unsuru yukarıda açıklanan “kasıt” unsurundan farklıdır. “Kasıt” unsuru bir acı ve ızdırıp verme kastı ile ilişkilidir. “Amaç” unsuru ise acı ve ızdırıp vermeye ilişkin motivasyon veya sebep ile ilişkilidir.⁸⁶⁰ 1. maddedeki tanıma göre bu amaçlar; bilgi veya itiraf almak, mağduru cezalandırmak, onu veya üçüncü bir kişiyi sindirmek veya bir şey yapmaya zorlamak veya bu tür bir ayrımcılığa dayalı diğer herhangi bir motivasyondur.⁸⁶¹ Nowak “Eğer bir kişi bir başka kişiye herhangi özel bir amaç gütmeksizin (yani yalnızca sadistlik yapmak için) ağır bir kötü muamelede bulunursa, bu tür edimler işkence değil fakat zalimce muameledir” denmesini önerir.⁸⁶²

d) Fiil ve İhmal

Tanım hem filleri hem de ihmalleri içermektedir.⁸⁶³ Örneğin uzun bir süre kasten yiyecek, su veya tıbbi bakım sağlamaksızın alıkoymak tanımın kapsamı içerisinde girmektedir.

e) Kamu Görevlileri veya Resmî Yetkiye Dayanarak Hareket Eden Herhangi bir Kişi

1. madde işkencenin “bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki veya rızası veya muvafakatıyla” gerçekleştirilmesini gerekli kılar. Bu düzenleme Devletleri kendi kontrolleri altında gerçekleşmeyen edimlerden dolayı ortaya çıkacak sorumluluklardan kurtarmayı amaçlamaktadır. Fakat bu

859 Joseph and Castan (2013), para. 9.06.

860 Rodley, N. and Pollard, M., “Criminalisation Of Torture: State Obligations Under The United Nations Convention Against Torture And Other Cruel, Inhuman Or Degrading Treatment”, (2006) 2 *European Human Rights Law Review* 115, ss. 124–5.

861 Ancak, 1. maddede sağlanan korumayı en üst düzeye çıkarmak için, herhangi bir kötü niyetli bir amacın bu şartı yerine getirilmesini yeteceği söylenebilir. Joseph and Castan (2013), para. 9.09–9.10; bu tartışma için, bkz. ayrıca Nowak and McArthur (2008), ss. 74–77.

862 Nowak and McArthur (2008), s. 161.

863 Rodley, N. and Pollard, M., “Criminalisation Of Torture: State Obligations Under The United Nations Convention Against Torture And Other Cruel, Inhuman Or Degrading Treatment”, (2006) 2 *European Human Rights Law Review* 115, s. 120; Boulesbaa, A., *The UN Convention against Torture and the Prospects for Enforcement*, Martinus Nijhoff Publishers (1999), s. 15; Joseph and Castan (2013), para. 9.08; Nowak and McArthur (2008), s. 66.

düzenleme Devletleri, işkence edimlerine karşılık verecek veya gerçekleşmesini önleyecek makul adımları atamamaları durumundaki sorumluluklarından muaf kalmaz. Bu anlamda İKK Genel Yorum No. 2’de şöyle demektedir:

“Devlet’in resmi görevlilerinin veya yasalar çerçevesinde resmi görev ifa edenlerin, Devlet dışı görevliler veya özel kişiler tarafından gerçekleştirilen işkence veya kötü muamele fiillerini bilmeleri veya makul gerekçelerle bu tür fiillerin gerçekleştiğine inanmaları, buna karşılık söz konusu Devlet dışı görevlileri veya özel kişileri Sözleşme uyarınca durdurma, soruşturma, kovuşturma ve cezalandırma açısından gerekli özeni göstermemeleri durumunda, sorumluluk Devlet’e aittir ve Devlet görevlilerinin bu tür kabul edilemez fiillere onay verdikleri veya göz yumdukları için Sözleşme’ye göre suçlu, suç ortağı veya başka biçimlerde sorumlu sayılmaları gerekir”.⁸⁶⁴

Bu bağlamda, tanımda işkence eylemine resmi bir kişinin dahil olabileceği dört katılım düzeyi bulunmaktadır. Katılım miktarı sırasına göre en yüksekte en düşüğe bu düzeyler şu şekildedir:

- Doğrudan uygulama
- Teşvik etme
- Onay verme
- Rıza gösterme

Bu katılım düzeylerinin, özellikle de en düşük düzey olan “rıza göstermenin”, işkencenin devlet dışı bir aktör tarafından gerçekleştirildiği durumlarda nasıl değerlendirileceği önemlidir (Bkz. Bölüm 4.6.). “Rıza göstermenin” anlamı *Dzemajl ve diğerleri v. Yugoslavya*⁸⁶⁵ vakasında ortaya konmuş ve o günden itibaren İKK tarafından “ırkçı motivasyonlarla gerçekleştirilen saldırılara karşı, söz konusu gruplara yönelik tehdit oluştuğunda, yeterli koruma sağlayamayan polis ve kanun uygulayıcı görevlilerin harekete geçmediği” benzer vakalara uygulanmıştır”.⁸⁶⁶ *Dzemajl ve diğerleri v. Yugoslavya* vakasında 1. madde kapsamındaki işkenceden ziyade 16. madde kapsamındaki insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele söz konusudur; kamu görevlilerinin katılımı için söz konusu olan unsurlar 16. madde için de aynıdır (Bölüm 4.2.). Mağdurlar bir Roman mahallesinde yaşayan Roman kökenli kişilerdir. İki Roman çocuk, (baskı altında alındı iddia olunan ifadelerinde) yerli bir Karadağlı kıza tecavüz ettiklerini itiraf etmişlerdir. Mahalle sakinleri, güvenliklerinin sağlanamayacağı gerekçesiyle, evlerini terketmeleri yönünde polis tarafından uyarılmışlardır. Bu olay, mağdurlara yönelik olarak yoğun ırkçı saldırıların gerçekleşmesine sebebiyet vermiştir. Birkaç

864 İKK, Genel Yorum No. 2, para. 18.

865 İKK, *Dzemajl et al. v. Yugoslavia*, Comm. No. 161/2000, para. 9.2.

866 İKK, *Osmani v. Serbia*, Comm. No. 261/2005, para. 10.5.

saat içerisinde, üç yüzden fazla Roman-olmayan yerel halk, mahallede bir araya gelerek, bütün mahalleyi dümdüz edeceklerini söylemişlerdir. Ardından kalabalık mahallede önlerine gelen her şeyi (molotof kokteyli de kullanmak suretiyle) yakarak ve taş atarak tahrip etmeye başlamıştır. Yerel polis, Romanların karşı karşıya oldukları riskin farkındadır ve tahrip edici olaylar sırasında mahallede bulunmaktadır. Polis Romanları korumakta veya şiddeti ve mahallelerinin tahrip edilmesini engellemekte başarısız kalmıştır. Sonuçta mahalle ve Romanlara ait her türlü eşya tümüyle yakılıp yıkılmıştır. İKK, başvuru sahiplerinin zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleye maruz kaldıklarını tespit etmiştir.⁸⁶⁷ Kamu görevlileri olan polisler yakın tehlikenin farkında olmalarına rağmen, olayların gerçekleşmesini yalnızca izlemişlerdir. Başvuru sahipleri ve mallarını korumak üzere uygun adımları atmaktaki başarısızlıkları, kötü muamelenin uygulanmasına gösterilen rıza olarak kabul edilmiştir.

Agiza v. İsveç vakasında başvuru ABD ajanları tarafından İsveç'ten Mısır'a zorla gönderiliyor olması nedeniyle, 16. maddedeki haklarının ihlalinin muzdariptir.⁸⁶⁸ Ancak başvuru ABD'ye değil İsveç'e karşı yapılmıştır.⁸⁶⁹ İHK, İsveç makamlarının terörist şüphelisi olan başvuru sahibini ABD yetkililerine kendi iradeleri ile teslim ettikleri ve başvuru sahibinin İsveç havaalanında kötü muameleye uğramasına, sonuçta da Mısır'a gönderilmesine rıza gösterdiklerini tespit etmiştir.⁸⁷⁰

Son on yılda ev içi şiddet işkence ve kötü muamele olarak sınıflandırıp sınıflandırmama konusunda yoğun bir tartışma yaşanmıştır. Artık genel olarak, ev içi şiddetin genellikle aşırı fiziki ve psikolojik ızdıraba sebebiyet verdiği kabul edilmektedir.⁸⁷¹ Bu anlamda “Devlet’in katılımı” meselesi, ev içi şiddet işkence olarak yeniden kavramsallaştırmadaki en büyük sorunlardan biri olarak kabul edilmektedir; Ev içi şiddeti “Devlet’e dair bir problem olmaktan ziyade eşler arasındaki özel bir mesele olarak görme” eğilimi söz konusudur.⁸⁷² Ancak İKK kendi yaklaşımını Genel Yorum No. 2’de açıklığa kavuşturarak, mağdurların, ev içi şiddet de dahil olmak üzere, cinsiyet temelli şiddetten korunmaları ve bu durumun ortaya çıkmasını engelleme ödevini yerine getirmekteki başarısızlıklarını, “izin verilemez edimlere” onay verme veya rıza gösterme şeklinde bir İKS ihlali düzeyine

867 İKK, *Dzemajl et al. v. Yugoslavia*, Comm. No. 161/2000, para. 3.6–3.8, 8.8–8.13, 9.2.

868 Bkz. Bölüm. 4.3.8.

869 ABD, İKS’nin 22. maddesi uyarınca bir beyanda bulunmamıştır; bu nedenle ABD aleyhine İKS kapsamında bir bireysel başvuru yapılması mümkün değildir.

870 İKK, *Agiza v. Sweden*, Comm. No. 233/2003, para. 3.4.

871 Bkz. ayrıca Bölüm. 4.6; bkz. ayrıca *CEDAW General Recommendation No. 19*, (Violence Against Women), (1992), özellikle para. 23.

872 Miller, D., “Holding States to their Convention Obligations”, (2003) 17 *Georgetown Immigration Law Journal* 299, s. 318.

ulaşabileceğini ifade etmiştir.⁸⁷³ Bu nedenle kanun uygulayıcı görevlilerin, ev içi bağlamında ortaya çıkmış olsa dahi, kadınlara yönelik şiddeti önleme ödevleri söz konusudur.⁸⁷⁴ Ev içi şiddete yönelik bu yaklaşım, İKS tarafından, raporlama usulü çerçevesinde de geçerlidir.⁸⁷⁵

Bunun dışında, işkence Özel Raportörü de, Devlet'in ev içi şiddete göstereceği rızanın farklı türleri olabileceğini ve Devletlerin “kadınları, suistimal edilebilecekleri koşullara sıkıştıran ayrımcı yasaları ortaya çıkarıp uygulamaları durumunda, kadına yönelik şiddetten dolayı sorumlu tutulabileceklerini” not etmiştir.⁸⁷⁶ Bu tür düzenlemeler arasında kadınların boşanma veya miras haklarını sınırlandıran düzenlemeler, çocuğun velayetini almalarını veya mülkiyet sahibi olmalarını engelleyen yasalar sayılabilir. Benzer şekilde, “eğer ulusal yasalar evdeki işkence ve kötü muamele formlarına karşıya yeterli koruma sağlamıyorsa” Devlet'in sorumluluğu gündeme gelebilir.⁸⁷⁷

İKK ayrıca, bazı taraf Devletlerin kadın sünnetini yasaklayan yasaları hâlâ kabul etmemiş olmaları karşısındaki endişelerini ısrarlı bir şekilde dile getirmektedir. Bu tür yorumlar, ilgili yasaların bulunmaması veya uygulanmasında bir zaafa düşülmesi halinin, kadın sünnetine devlet ajanları tarafından rıza gösterildiği şeklinde değerlendirilebileceğini göstermektedir.⁸⁷⁸ Ayrıca işkence veya kötü muamele edimleri ile ilişkili olarak, örneğin mağdurla evlenen tecavüzcüye ceza muafiyeti sağlanması gibi⁸⁷⁹ makus bazı savunma türlerine izin vermek de “rıza göstermek” olabilir. Nihayet, kadın ticaretine resmi görevlilerin dahil olması veya bunun hoş görülmesi ve bundan dolayı (cinsel suistimal de dahil olmak üzere) bir suistimalin ortaya çıkması da İKS ihlalidir.⁸⁸⁰

f) Hukuki Yaptırımlara İçkin ve veya İçinde Olan Acı veya İzdırap

“Hukuki bir yaptırımın” sonucu olarak ortaya çıkan acı veya ızdırap 1. maddedeki işkence tanımının açık bir şekilde dışında bırakılmıştır. Bu da, bir Devlet'in

873 İKK, Genel Yorum No. 2, para. 18.

874 Montavon-McKillip, A., “CAT Among Pigeons: The Convention Against Torture, A Precarious Intersection Between International Human Rights Law and U.S. Immigration Law”, (2002) 44 *Arizona Law Review* 247, s. 254.

875 Bkz. Bölüm. 4.6.

876 İşkence Öze Raportörü'nün raporu (2008) UN Doc. A/HRC/7/3, para. 46.

877 *Ibid.*

878 Bkz., örneğin, *Concluding Observations on Cameroon*: (2004) UN Doc. CAT/C/CR/31/6, para. 7, ve (2010) UN Doc. CAT/C/CMR/4, para. 29.

879 *Concluding Observations on Cameroon*, (2004) UN Doc. CAT/C/CR/31/6, para. 9.

880 *Concluding Observations on Nepal*, (2005) UN Doc. CAT/C/NPL/CO/2, para. 32; bkz. ayrıca *Concluding Observations on Austria*, (2005) UN Doc. CAT/C/AUT/CO/3, para. 4, ve *Concluding Observations on Greece*, (2004) UN Doc. CAT/C/CR/33/2, para. 4. Bkz. ayrıca Bölüm. 4.6.

ulusal hukuku kapsamında yer alan ve eğer böyle olmasaydı işkence olarak değerlendirilebilecek kadar ciddi acı ve ızdıraba sebebiyet veren bir yaptırımın, 1. maddenin dışında bırakılıp bırakılmadığı meselesini ortaya çıkartmaktadır. Örneğin yakarak öldürmenin veya çarmlıya germenin işkence anlamına geleceği varsayılmaktadır. Bu tür cezalar, eğer Devlet'in hukukunda meşru birer cezalandırma yöntemi olarak düzenlenecek olurlarsa, salt bu nedenle artık işkence şeklinde sınıflandırılmayacaklar mıdır? Buradaki istisnaya ilişkin tercih edilmesi gereken yorum, “hukuki” teriminin bu bağlamda, uluslararası hukuk standartlarına uygun anlamına geldiği şeklinde değerlendirilmesidir. Uluslararası standartlara uygun olmayan yaptırımlar, bu istisnanın dışında kalacaklar ve bu nedenle 1. madde kapsamında işkence olarak nitelendirileceklerdir.⁸⁸¹ Bu yorum, Devletlerin bunları kendi iç hukuklarında hukuki olarak nitelendirmek suretiyle sorumluluklarını işkence edimlerinden kaynaklı sorumluluklarından kurtulmalarını engellemektedir. Buradaki istisnanın yorumlanmasının önemi, kendi iç hukuklarında, İslamî *şer’i* hukuk kapsamında, bedenî cezalandırma da dahil olmak üzere bazı ceza türlerini kabul eden belli İslami ülkeler ile ilişkili olarak ortaya çıkmaktadır.⁸⁸² Yukarıdaki yorum, İKK'nin taraf devletlerin raporlarının değerlendirmesinde de sahip olduğu yaklaşımı ifade etmektedir. Örneğin Suudi Arabistan'la ilgili olarak Komite, Kur'an'da düzenlenmiş olan el kesme veya kırbaçlama gibi bedenî cezaların da aralarında sayılabileceği bazı yaptırımların Sözleşme'ye uygun olmadığı sonucuna ulaşmıştır.⁸⁸³ Bu nedenle “hukuki yaptırımların” istisnası hayli sınırlıdır. Nowak gibi bazı otoriteler “hukuki yaptırım koşulunun herhangi bir uygulama alanı bulunmadığını ve görmezden gelinmesi gerektiğini” ileri sürmektedirler;⁸⁸⁴ bu nedenle koşulun tek işlevi, “işkence” teriminin hapsedilme durumundan kaynaklanan manevi acıyı içermediğini açıklığa kavuşturmak gibi görünüyör.⁸⁸⁵

g) Kırılğan Gruplar

İKK Genel Yorum No. 2'de, ayrımcılık ve marjinalleştirme nedeniyle daha yüksek bir işkence ve kötü muamele riski ile karşı karşıya bulunan özel bazı gruplarla ilişkili olarak yasağın kapsamını ve Devlet'in özel sorumluluklarını belirlemektedir. Madde 1'deki işkence tanımı altında işkence “*ayrım gözetin herhangi bir sebep dolayısıyla ... fiziki veya manevi ağır acı veya ızdırıp veren bir fiil anlamına gelir*” (vurgu eklenmiştir) denilmektedir. Bu taraf Devletlerin,

881 Joseph and Castan (2013), para. 9.22.

882 Ingelse, C., *The UN Committee against Torture: An Assessment*, Martinus Nijhoff Publishers (2001), ss. 213–14.

883 *Concluding Observations on Saudi Arabia*, (2002) UN Doc. CAT/C/CR/28/5, para. 4 ve 8.

884 Nowak and McArthur (2008), s. 84.

885 Rodley, N., and Pollard, M., “Criminalisation Of Torture: State Obligations Under The United Nations Convention Against Torture And Other Cruel, Inhuman Or Degrading Treatment”, (2006) 2 *European Human Rights Law Review* 115 (2006), s. 119.

ayrımcılık veya marjinalleştirme nedeniyle kırılgan haldeki belli kişi veya grupları işkence ve kötü muameleden korunma konusunda özel bir sorumlulukları olduğu anlamına gelir. Buradaki ayrımcılık; “ırk, renk, etnisite, yaş, dinsel inanç veya inanış, siyasi veya diğer herhangi tür bir görüş, ulusal veya sosyal köken, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, trans-gender kimlik, zihinsel veya diğer herhangi bir tür engellilik, sağlık durumu, ekonomik veya doğal statü, kişinin gözaltına alınma sebebi (kişinin siyasi bir suç veya terörist eylemle suçlanıyor olması da dahil olmak üzere), Mültecilik göçmenlik veya uluslararası koruma kapsamındaki diğer herhangi başka bir konum veya diğer herhangi bir statüye veya zıtlığa dayalı olarak ortaya çıkmış olabilir”.⁸⁸⁶

Kendisine karşı gerçekleştirilen muamelenin işkence veya kötü muamele olup olmadığı değerlendirilirken, mağdurun kişisel nitelikleri yanında kırılganlık unsurunun da İKK tarafından dikkate alınacağını vurgulanması önemlidir.

Komite ayrıca bazı ihlallerin toplumsal cinsiyet temelli olması nedeniyle, kadınların işkence ve kötü muamele karşısındaki özel kırılganlıklarına da dikkat çeker.⁸⁸⁷ Genel Yorum No. 2, sözleşmenin gerektirdiği üzere, Komite’nin kırılgan grupların korunup korunamadıklarının daha iyi değerlendirilebilmesi için, Devletlerden raporlarında toplumsal cinsiyet, yaş ve diğer ilgili unsurlara göre ayrıştırılmış işkence ve kötü muamele verileri sağlamalarını rica eder.⁸⁸⁸ Ne var ki, bu, Devlet raporlarında sıklıkla eksik kalan bir husustur.

4.1.3. İşkence Edimlerini Önleme Ödevinin İhlali

İKK, 1. madde uyarınca işkence veya zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele olduğunu saptadığı vakalarda işkence edimlerini önlemeye yönelik kapsamlı yükümlülüğü düzenleyen 2(1). madde aykırılığını da genellikle eşanlı veya ayrıca değerlendirir. Bu bağlamda İHK bu hükmün ancak, başvuruçunun maruz kaldığı muamelenin 1. madde kapsamında işkence olarak değerlendirildiği durumlarda uygulanabileceğini ifade etmektedir. Fakat İKK’nin Nihai Gözlemlerinde de ifade edildiği üzere, genel insan hakları hukukunda, 16. maddeye uyumlu davranma yükümlünün kendisinin de, 2(1). maddedekine denk nitelikte, zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezalandırmayı önlemeye ilişkin genel bir yükümlülük getirmektedir.⁸⁹¹ Genel Yorum No. 2’de İKK’nin de ifade ettiği üzere:

886 İKK, Genel Yorum No. 2, para. 21.

887 *Ibid.*, para. 22.

888 *Ibid.*, para. 23 ve 24.

889 Madde 2 (1), “Taraf Devletlerin her birinin, kendi yetki alanına giren herhangi bir bölgede işkence eylemlerini önlemek için etkili yasal, idari, adli veya başka önlemler alabilmesini” öngörmektedir.

890 İKK, *S. Ali v. Tunisia*, Comm. No. 291/2006, para. 15.4.

891 Nowak and McArthur (2008), s. 572, para. 71.

“2. maddede belirtilen işkenceyi önleme yükümlülüğü geniş kapsamlıdır. 16. madde çerçevesinde işkencenin, diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaların önlenmesine ilişkin yükümlülükler birbirinden ayrılmaz, karşılıklı bağımlıdır ve ilişkilidir. Kötü muamelelerin önlenmesi yükümlülüğü, pratikte, işkencenin önlenmesi yükümlülüğüyle örtüşür ve bununla büyük ölçüde uyusur. ... Tecrübeler, kötü muameleye yol açan koşulların çoğu kez işkencenin de önünü açtığını, dolayısıyla işkenceye karşı önlemlerin kötü muameleye karşı da uygulanması gerektiğini göstermektedir”.⁸⁹²

Gerasimov v. Kazakistan vakasında İKK hem 1. madde hem de 2(1). madde ihlali saptamıştır. Yaralanma vakası yaşandığında başvuru polis merkezinde gözaltısında bulunmaktadır; İKK Devlet’in gözaltındaki kişinin uğramış olduğu yaralanmanın nasıl gerçekleştiğine ilişkin ikna edici ve güvenilir alternatif bir iddia ileri süremediğini ifade edere; bu temelde ortaya çıkan yaralanmadan kolluk kuvvetlerinin sorumlu oldukları sonucuna ulaşmıştır. İKS’nin 2(1). maddesinde bulunan yükümlülüklerin ihlal edilip edilmediğini değerlendirmek üzere Komite, gözaltının resmi olarak kaydedilmemiş olmasını ve başvuruçunun gözaltındayken avukatına veya bağımsız bir tıbbi değerlendirmeye erişim imkânının bulunmamasını da dikkate almıştır.⁸⁹³ Kötü muameleye karşı alınması gereken tedbirlerin eksikliği ve “başvuruçunun maruz kaldığı muamele hakkındaki detaylı anlatımları ile bu iddiaları destekleyen tıbbi belgelerin varlığı karşısında” Komite, rapor edilen olguların 1. madde anlamında işkence olduğunu tespit ederek, taraf Devlet’in işkenceyi önleme ve cezalandırma ödevini sözleşmenin 2(1). maddesini ihlal edecek şekilde yerine getiremediği sonucuna ulaşmıştır.⁸⁹⁴

Benzer şekilde *Sahli v. Cezayir* vakasında mağdur, gözaltındaki diğer kişilerin mağdurun maruz kaldığı işkence sonucunda sağlık durumunun kritik olduğu şeklindeki uyarılarına rağmen gözaltındayken hekim tarafından muayene edilmemiş ve işkence iddiaları zamanında incelenmemiştir. İKK mağdurun maruz kaldığı muamelelerin ve nihayetinde ölmüş olmasının hem 1. madde hem de 1. madde ile bağlantılı olarak 2(1). madde ihlali oluşturduğunu ifade etmiştir.⁸⁹⁵

Ne var ki, mağdurun gözaltındayken ağır bir şekilde dövülmüş ve cinsel saldırıya uğramış olduğu *S.Ali v. Tunus* vakasında İKK, sunulan delillerin 2. madde kapsamındaki ödevlerin yerine getirilmesinde bir yetersizlik olduğunu ortaya koymadan hareketle tamamen farklı bir sonuca ulaşmıştır.⁸⁹⁶ Bu vakada

892 İKK, Genel Yorum No. 2, para. 3.

893 İKK, *Gerasimov v. Kazakhstan*, Comm. No. 433/2010, para. 12.2.

894 Ibid. Bkz. ayrıca İKK, *Slyusar v. Ukraine*, Comm. No. 353/2008, para. 9.2.

895 İKK, *Sahli v. Algeria*, Comm. No. 341/2008, para. 9.3.

896 İKK, *S. Ali v. Tunisia*, Comm. No. 291/2006, para. 15.4–15.6.

başvurucunun yalnızca birkaç saatliğine ve derhal yargıç önüne çıkarılacak şekilde gözaltına alındığını ifade etmek de önemli olabilir. Bu vaka, içtihadın hâlâ gelişmekte olduğunu ve 1. madde ile ilişkili olarak 2(1). madde ihlali bulunmasına sebep olacak kriterlerin belirlenmesinde, gelecekte başka değerlendirmelerin yapılabileceğine göstermektedir.

Yukarıda ifade edilenler, İKS'deki kapsamlı önleme yükümlülüğünü içeren 2(1). maddenin ne denli önemli olduğuna işaret etmektedir. Sözleşme, UMSHS'nin 9. maddesinde özgürlükten mahrum bırakma ile ilişkili olarak gördüğümüz şekilde, ek usulî hakları açık olarak tek tek saymamış olmakla birlikte, genel bir önleme kavramı ve yükümlülüğü içermektedir. Önleyici tedbirlerin varlığı, yalnızca 2(1). maddeden değil İKS'nin 3 ilâ 15 maddelerinden de çıkartılabilmektedir.⁸⁹⁷ İKK'nin, genel önleme ödevi kapsamını belirlerken UMSHS'de içerilen tedbirleri de dikkate aldığına ilişkin açık bir kabul bulunmaktadır. Ayrıca Nihai Gözlemlerinde sıklıkla Mahpuslara Muameleye ilişkin Asgari Standart Kurallar veya Gözaltı veya Herhangi bir Hapislik Durumunda Kişilerin Korunması için İlkeler⁸⁹⁸ gibi diğer bağlayıcı olmayan standartlara da gönderme yapmakta; bu standartların önleme ödevinin yorumlanmasında önemli birer referans olarak kabul edilmesini sağlamaktadır. Bu nedenle, vakalara ilişkin başvurularda bulunan hukukçular için Birleşmiş Milletler'in diğer kabul edilmiş veya benimsenmiş soft hukuk standartlarına gönderme yapmak hayli önemlidir.

4.2. İKS Kapsamında Zalimce, İnsanlık dışı veya Aşağılayıcı Muamele

İKS madde 16 şu şekildedir:

“Her Taraf Devlet, yetkisi altındaki ülkelerde 1. maddede tanımlandığı şekilde işkence derecesine varmayan diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya ceza gibi fillerin, bir kamu görevlisi tarafından veya onun teşviki veya açık veya gizli muvafakati ile veya resmi sıfatıyla hareket eden bir başka şahıs tarafından işlenmesini önlemeyi üstlenecektir. Özellikle, 10., 11., 12. ve 13. maddelerde yer alan yükümlülükler zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı ceza veya muamele şeklindeki diğer işkence biçimlerine de uygulanacaktır”.

Zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele oluşturan edimler, 16. maddede tanımlanmamıştır. Gerçekleştirilen edime, bir kamu görevlisinin veya resmi

897 Bkz. İKK, Genel Yorum No. 2, para. 1 ve 12–14.

898 Bkz., örneğin, *Concluding Observations on Bolivia*, (2013) UN Doc. CAT/C/BOL/CO/2, para. 9 and 18.

sıfatla hareket eden bir başka şahsın belli bir düzeyde katılması gerekliliği 1. madde kapsamındaki aynı gerekliliğe benzer şekilde ifade edilmiştir.⁸⁸⁹ 1. maddedeki ağırlık, kasıt veya amaçla ilişkili diğer gerekliliklerin, bir ihlalin gerçekleşip gerçekleşmediğine bakılırken, eğer uygulanacaklarsa, daha hafif değerlendirileceği tahmin edilmektedir. Örneğin ihmalkar davranışlar 1. madde kapsamında işkence olarak değerlendirmeyen 16. madde ihlaline sebebiyet verebilirler. Ancak İKK'nin de ifade ettiği üzere “pratikte kötü muamele ile işkence arasındaki tanıma dayalı ayrımın genellikle çok net olmadığı” da vurgulanmalıdır.⁹⁰⁰

16. madde ihlali İKS kapsamında 1. madde ile aynı sonuçları doğurmaz. Örneğin 4. madde kapsamında işkence uygulayanlara cezai yaptırımlar uygulanması yükümlülüğü gibi ek yükümlülükler 16. madde için açıkça düzenlenmiş değildir. Yalnızca 10., 11., 12. ve 13. maddelerdeki tali yükümlülüklerin işkence boyutuna ulaşmamış kötü muameleler için uygulanacağı açıkça ifade edilmiştir.⁹⁰¹ Öte yandan genel insan hakları hukukunun son yıllarda geliştiğini, önleme ve tedbirlerin işkence yanında diğer her tür zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele için de giderek daha fazla uygulanmaya başladığını ifade etmek önemlidir. İKS'nin bazı yerlerinde yalnızca işkenceye değinilmiş olması; zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele durumlarında herhangi bir koruma olmayacağını göstermez. İKK tarafından Genel Yorum No. 2'de ifade edildiği üzere “3 ilâ 15. maddeler, hem işkence hem kötü muamele için benzer şekilde mecburidir” (vurgu eklenmiştir).⁹⁰² İKS'nin 3. maddesi yalnızca işkenceden söz ederken, 16. maddenin kendisinden, kişinin nakil veya sınır dışı edilme nedeniyle gerçek bir zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ile karşı karşıya kalması durumunda korunması gerektiği sonucu çıkmaktadır. Bu nedenle daha kısıtlı bir tarzda özel güvenceler formüle edilebileceği gibi, İKS'nin 16. maddesi kapsamında genel bir önleme, koruma ve yerine getirme ödevinden söz edebilmek de mümkündür. Örneğin İKK çeşitli durumlarla ilişkili olarak 16. madde kapsamında kötü muameleye maruz kalmış kişilerin telafi ve giderim elde etme hakkına hakkınadan hareketle telafi ve tazminata hükmetmiştir.⁹⁰³

Sonko v. İspanya vakasında mağdur, diğer üç kişi ile birlikte, kıyı boyunca can yeleği ile yüzerek Fas'tan İspanya'nın özerk Ceuta şehrine girmeye çalışmıştır. İspanyol sahil güvenlik ekipleri onları yakalayarak teknelerine almış ve Fas karasularına girdiklerinde boylarını aşacak yükseklikte bir suya zorla atlamaya

889 Joseph and Castan (2013), para. 9.35.

900 İKK, Genel Yorum No. 2, para. 3.

901 Bu yükümlülüklerin hepsi aşağıda ele alınmıştır.

902 İKK, Genel Yorum No. 2, para. 6.

903 Bkz. Bölüm. 4.7.3, aşağıda.

zorlamıştır. Sahil güvenlik ekipleri mağdurun direnmesine ve yüzme bilmediğini ileri sürmesine rağmen mağduru denize can yeleği vermeden atmışlardır (Başvurucunun ifadesine göre üzerlerindeki can yelekleri görevliler tarafından patlatılmıştır). Mağdur sudayken yardım diye seslenince görevlilerden bir tanesi suya atlayarak onu karaya çıkarmaya çalışmış ve hayata döndürmeye çalışmış ancak başarılı olamamıştır. İKK, ölümünden önce maruz kaldığı fiziki ve manevi ızdırabın, bir göçmen olarak özel kırılganlığı ile da şiddetlenerek, Sözleşme'nin 16. maddesi hükümleri kapsamında zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezalandırma anlamına geldiğine karar vermiştir.⁹⁰⁴ Mağdurun boğulmakta iken hissettiği ızdırabın derecesinin, İKK'nin bu meseleyi, kasıt ve amaç gerekliliklerini geniş yorumlayarak 1. madde anlamında bir işkence olarak değerlendirebileceğini de düşündürebilir.

İKK aşırı güçlü kullanımını da, 16. maddeye aykırı bir kötü muamele formu olarak görmektedir. Keremedchiev v. Bulgaristan vakasında başvuru tutukluymuş, dövülmüş, öldürülmekle tehdit edilmiş ve polis arabasında bir kez daha bayılana kadar dövülmüştür. Daha sonrasında gerçekleştirilen çeşitli tıbbi muayenelerde, diğer bulguların yanısıra böbreklerde ezilme ve idrarda kana rastlanmıştır. Yerel mahkeme bulguları gözaltına alınan kişi için “basit fiziki yaralanma” olarak değerlendirmiş, taraf Devlet İKK'nin gözlemlerinde meseleyi tutuklamanın gerçekleştirilmesi için gerekli olan düzeyde güç kullanımı olarak tanımlamıştır. İKK taraf Devlet ile aynı fikirde değildir; taraf Devlet'in 16. maddeyi ihlal ettiği sonucuna varmadan önce şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“İşbirliğine yanaşmayan ve veya şiddet gösteren bir kişi için yasal bir tutuklama esnasında acı ve ızdırabın ortaya çıkabileceği kabul edilmekle birlikte, Komite, bu durumlardaki güç kullanımının gerekli ve ölçülü düzeyde tutulması gerektiğini düşünmektedir. Taraf devlet kullanılan gücün gerekli olduğunu ileri sürmekte ve başvuru kelepçelenmesinin Zorunlu olduğunu ifade etmektedir. Ne var ki, hangi tür güç kullanıldığını veya ölçülü olup olmadığını, yani vakanın özel koşullarında güç kullanımının zorunlu olup olmadığını ifade edememektedir. Komite başvurudaki yaraların, özellikle başvuru silahsız olduğu da düşünüldüğünde, iki polis görevlisinin kullanacağı ölçülü güç ile bağlantılı olamayacak denli büyük olduğunu göz önünde bulundurmaktadır. Yerel mahkemenin, başvuru kendisine uygulanan güç nedeniyle yalnızca “basit fiziki yaralanmaya” maruz kaldığı şeklindeki değerlendirilmesine katılmak mümkün değildir”.⁹⁰⁵

904 İKK, *Sonko v. Spain*, Comm. No. 368/2008, para. 10.4.

905 İKK, *Keremedchiev v. Bulgaria*, Comm. No. 257/2004, para. 9.3.

Dzemajl ve diğerleri v. Yugoslavya vakasında İKK, başvurucuların evlerinin ve mallarının yakılıp yıkılmasını zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele olarak görmüştür.⁹⁰⁶ Meselede ağırlaştırıcı bazı unsurlar da söz konusudur; bazı başvurucular yıkım başladığında hâlâ mahallede bulunmaktadırlar ve saldırılarda yüksek düzeyde ırkçı motivasyon etkili olmuştur. Belgrad'daki Roman mahallesinin tahliyesi ile ilişkili bir başka vakada Komite, sivil polislerin gerçekleştirdiği operasyonda başvurucunun evinin ve mallarının tahrip edilmiş olmasına eşlik eden fiziki saldırganlık ve ırkçı hakaretlerin zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele düzeyine ulaştığında saptamıştır:

“Başvurucunun Roman etnik kökeninden gelmiş olmasından, dolayısıyla tarihsel olarak ayrımcılık ve önyargıya maruz bırakılmış bir azınlıkla kaçınılmaz şekilde ilişkili olmasından kaynaklı özel kırılganlığı ile ağırlaşmış fiziki ve manevi ızdırabın etkisi düşünüldüğünde...”⁹⁰⁷

Agiza v. İsveç vakasında İKK, başvurucunun ABD'li ajanlar eşliğinde İsveç'ten Mısır'a uçmak zorunda bırakılmış olmasını 16. maddedeki haklarının ihlali olarak görmüştür. Uçuş için kafasına bir başlık geçirilmiş, çıplak olarak aranmış, el ve ayakları bağlanmış ve nihayetinde bir döseğe bağlı olarak uçmuştur.

Nihai Gözlemlerinde İKK, bazı durumlarda ilgili vakanın işkence mi yoksa diğer tür kötü muamele mi olduğunu ayrıca belirtmeden çeşitli İKS ihlallerine işaret etmektedir. Aşağıda ifade edilenler, bu işaret edilen muameleler arasında, 16. maddenin gerektirdiği ağırlık düzeyine ulaştıkları kesin olanlardır:⁹⁰⁸

- Yedi yaşındaki küçük çocuk suçluların özel hastane ve koruma birimlerinde göz altında tutulmaları.⁹⁰⁹
- Mültecilerin iltica başvuruları görüşülürken çok uzun süre göz altında tutulmaları.⁹¹⁰
- Mültecileri, mevcut göçmen merkezindeki yetersiz kapasite nedeniyle, gün ışığının bile ulaşmadığı yeraltı barınaklarda tutmak.⁹¹¹
- Mahpusların zaman geçirebilecekleri anlamlı bir faaliyet durmaksızın yirmi iki saat boyunca tek bir hücrede alıkoymak.⁹¹²

906 İKK, *Dzemajl et al. v. Yugoslavia*, Comm. No. 161/2000. Bkz. ayrıca *Concluding Observations on Israel*, (2002) UN Doc. A/57/44, para. 50.

907 İKK, *Osmani v. Serbia*, Comm. No. 261/2005, para. 10.4.

908 İKK, *Agiza v. Sweden*, Comm. No. 233/2003.

909 *Concluding Observations on Yemen*, (2004) UN Doc. CAT/C/CR/31/4, para. 6.

910 *Concluding Observations on Latvia*, (2004) UN Doc. CAT/C/CR/31/3, para. 6; *Concluding Observations on Croatia*, (2004) UN Doc. CAT/C/CR/32/3, para. 9.

911 *Concluding Observations on Liechtenstein*, (2010) UN Doc. CAT/C/LIE/CO/3, para. 18.

912 *Concluding Observations on Croatia*, (2004) UN Doc. CAT/C/CR/32/3, para. 8; bkz. ayrıca *Concluding Observations on Spain*, (2002) UN Doc. CAT/C/CR/29/329, para. 56.

- Çocuk ve yetişkin mahpusların veya kadın ve erkek mahpusların ayrılmamış olması.⁹¹³
- Gözaltı mekânlarında, vücut deliklerinin, özellikle içleri de dahil olmak üzere, taciz oluşturacak şekilde sürekli olarak aranması⁹¹⁴
- Kitle kontrolü amacıyla kanun uygulayıcı makamlar tarafından kimyasa, rahatsızlık verici, geçici felç oluşturan veya mekânîk silahların uygunsuz şekilde kullanımı.⁹¹⁵
- Elektrik akım tabancalarının (şok tabancalarının) yetkisiz kullanımı.⁹¹⁶
- Tıbbi olmayan bir bağlam içerisinde fiziki kısıtlılık uygulaması (Fixierung) gerçekleştirmek.⁹¹⁷
- Yakalanan göstericileri otobüsün koltuklarına ve birbirlerine bağlamak ve otobüs içerisindeyken tuvaleti kullanmalarına izin vermemek.⁹¹⁸
- İşkence veya kötü muamele vakalarını rapor eden kişilere karşı misilleme yapmak, yıldırım ve korkutmak.⁹¹⁹
- Ev içerisinde bir disiplin tedbiri olarak bedenî ceza uygulamak.⁹²⁰
- Göçmenlerin çölde yiyeceksiz ve susuz bir şekilde terk edilmeleri.⁹²¹
- Yerli halkı angaryaya zorlamak.⁹²²
- Zorla sınır dışı işlemi esnasında görevlilerin başlık veya maske takmış olmaları.⁹²³
- Hapishanede ödetici bir ceza olarak uzatılmış tecrit uygulaması.⁹²⁴

4.3. Geri Göndermeme

İKS 3. madde şu şekildedir:

1. Hiçbir Taraf Devlet bir şahsı, işkenceye tabi tutulacağı tehlikesinde olduğuna dair esaslı sebeplerin bulunduğu kanaatini uyandıran başka Devlet'e geri göndermeyecek, sınır dışı etmeyecek veya iade etmeyecektir.
2. Bu gibi esaslı sebeplerin bulunup bulunmadığını tayin maksadıyla, yetkili

913 *Concluding Observations on Bosnia and Herzegovina*, (2005) UN Doc. CAT/C/BIH/CO/1, para. 14. Bkz. ayrıca *Concluding Observations on Turkey*, (2010) UN Doc. CAT/C/TUR/CO/3, para. 21, ve *Concluding Observations on the Philippines*, (2009) UN Doc. CAT/C/PHL/CO/2, para. 19.

914 *Concluding Observations on Greece*, (2012) UN Doc. CAT/C/GRC/CO/5-6, para. 16.

915 *Concluding Observations on Canada*, (2005) UN Doc. CAT/C/CR/34/CAN, para. 4; bkz. ayrıca *Concluding Observations on Indonesia*, (2002) UN Doc. CAT/C/GC/2002/1, para. 42.

916 *Concluding Observations on the UK*, (2013) UN Doc. CAT/C/GBR/CO/5, para. 26.

917 *Concluding Observations on Germany*, (2011) UN Doc. CAT/C/DEU/CO/5, para. 16.

918 *Concluding Observations on Finland*, (2011) UN Doc. CAT/C/FIN/CO/5-6, para. 22.

920 *Concluding Observations on Argentina*, (2004) UN Doc. CAT/C/CR/33/1, para. 6; *Concluding Observations on Tunisia*, (1999), UN Doc. A/54/44, para. 97, 102 (c).

921 *Concluding Observations on Djibouti*, (2011) UN Doc. CAT/C/DJI/CO/1, para. 23.

922 *Concluding Observations on Morocco*, (2011) UN Doc. CAT/C/MAR/CO/4, para. 26.

923 *Concluding Observations on Paraguay*, (2011), UN Doc. CAT/C/PRY/CO/4-6, para. 27.

924 *Concluding Observations on Switzerland*, (2005) UN Doc. CAT/C/CR/34/CHE, para. 4.

merciler, sözkonusu Devlet'te mümkün olduğu kadar sistemli biçimde yaygın, açık seçik ve kütleli insan hakları ihlalleri bulunup bulunmadığı dahil tüm ilgili hususları göz önünde tutacaktır.

İKS kapsamındaki bireysel şikâyetlerin büyük bir çoğunluğu 3. madde ihlali iddiaları hakkındadır.

3. madde yalnızca, bir kişinin gerçek bir işkence riski ile karşı karşıya kalabileceği sınır dışı işlemlerine atıf yapmaktadır ve bu nedenle kişinin 16. madde kapsamındaki haklarının ihlal edilebileceği durumları dışarıda bırakmış görülmektedir.⁹²⁵ Bu anlamda muhtemel sınır dışı edilecek kişilerin, UMSHS 7. maddeye göre sahip oldukları koruma daha geniştir.⁹²⁶ Ancak yukarıda ifade edildiği üzere İKK Genel Yorum No. 2'de, 3 ilâ 15. maddelerin “hem işkence hem de kötü muamele ile ilişkili olarak aynı zorunluluğu içerdiğini” tespit etmiştir.⁹²⁷ Bu anlamda İKK'nin bu mesele ile ilişkili içtihatları, İKS'nin 16. maddesine göre bir kötü muameleyle karşılaşma riskinin bulunduğu durumlarda da, geri göndermeme ilkesinin uygulanabileceğini göstermektedir.⁹²⁸ İHK gibi diğer uluslararası kuruluşların benimsediği öğreti ile paralel bir şekilde, İKK'nin de, gelecekteki kararlarında zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele yasağını üçüncü ülkeleri gönderme ile ilişkili vakalara genişletmesi beklenmektedir.

Bu anlamda İKK, başvuruclarının belli bir ülkeye gönderilmelerinin, sağlık problemleri temelinde, 3. maddenin ihlali anlamına gelip gelmeyeceği meselesi ile karşı karşıya gelmiştir; ancak bu durumda taraf Devlet'in yükümlülüklerini ihlal ettiğine ilişkin bir sonuca henüz varmış değildir. *N.B-M v. İsviçre* vakasında İKK, başvuruclarının DKC'ye [Demokratik kongo Cumhuriyeti] yollanmasını durumunda manevi sağlık problemleri yaşayacağı iddialarını, sınır dışının kendisinin tek başına, başvuruclarının sağlık durumu DKC'de kötüleşecek olsa bile, taraf Devlet'e atfedilebilecek 16. madde ihlali anlamına gelmeyeceğini belirterek kabul etmemiştir.⁹²⁹ İKK, sunulan raporlara göre, depresyona yönelik tedavinin DKC'de de mümkün olduğunu dikkate almıştır. Benzer bir sonuç kalp bozukluğu

925 İKK, Genel Yorum No. 1 (1998), para. 1.

926 Bkz. Bölüm 3.2.13. Uluslararası ve bölgesel araçlar çerçevesinde geri göndermeme kurallının karşılaştırmalı analizi için, bkz. *Ramzy v. Hollanda'daki Müsterek Üçüncü Taraf müdahalesi*, bu *El Kitabı'nın* Ek 11'i.

927 CAT Komitesi, Genel Yorum No. 2, para. 6. Ayrıca bkz. *Ibid.*, para. 25, “Sözleşmenin 3'ten 15'e kadar maddeleri, taraf Devletlerin işkence ve kötü muameleyi özellikle gözetim ve tutuklulukta engellemek için gerekli gördüğü önleyici tedbirlerden oluşturmaktadır”(vurgu eklenmiştir).

928 Bkz. İKK, *E.L. v. Canada*, *Comm. No. 370/2009*, para. 8.6. Bkz. ayrıca, *inter alia*, *Concluding Observations on the Netherlands*, (2013) UN Doc. CAT/C/NLD/CO/5-6, para. 11(a).

929 İKK, *N.B-M. v. Switzerland*, *Comm. No. 347/2008*, para. 9.8. Bkz. ayrıca İKK, *K.K. v. Switzerland* *Comm. No. 186/2001*, para. 6.8.

tedavisine Haiti'de devam edemeyeceğini ileri süren başvuru için de söz konusu olmuştur. İKK, taraf Devlet'in söz konusu tedavinin Haiti'de de mümkün olduğunu göstermiş olmasına dayanarak iddiayı reddetmiştir.⁹³⁰ Mağdurların travma sonrası kaygı bozukluğuna ilişkin tıbbi kanıtlar sundukları iki diğer vakada da İKK, başvuru sahiplerinin sağlık durumlarının zayıflığını ve sınır dışından kaynaklı olarak daha da kötüleşme ihtimalinin, taraf Devlet'e atfedilebilecek 16. madde ihlali veya işkence boyutuna ulaşmadığına karar vermiştir.⁹³¹ İKK'nin, mağdurların kabul eden ülkedeki zayıf veya tümüyle eksik tedavi olanakları nedeniyle kötüleşme ihtimali bulunan, hayati tehlike arz eden sağlık sorunları nedeniyle akut fiziksel ve zihinsel acı ile karşı karşıya kalabileceği durumlarda ne gibi bir yaklaşım izleyeceği izlenmeye devam edilmelidir.⁹³²

Devlet'in 3. maddeye göre sınır dışı edilemeyen kişiye, iltica veya sürekli oturma hakkı vermesi zorunlu değildir. Kişiyi, işkenceye maruz kalabileceği Devlet'e geri göndermesi yasaklanmıştır. Kişinin, örneğin işkenceyle yüz yüze kalmayacağı veya daha sonrasında işkence ile karşı karşıya kalacağı Devlet'e gönderilme riskini yaşamayacağı (dolaylı veya zincirleme geri gönderme) bir üçüncü Devlet'e gönderilebilmesi mümkündür.⁹³³

Eğer (3. madde ihlalini ileri süren) bir kişinin sınır dışı edilmesi, usulî olarak gerekli unsurlara uygun olmayan bir şekilde gerçekleştiyse, kabul eden Devlet'te somut bir işkence riski olup olmamasından bağımsız olarak 3. madde ihlal edilmiş demektir. Örneğin *Brada v. Fransa* vakasında, işkence korkusu nedeniyle Cezayir'e sınır dışı edilmesine itiraz eden başvuru sahibi, Fransa'daki iç hukuk yolları tüketilmeden önce gönderilmiştir. Aslında Fransız istinaf mahkemesi nihayetinde, bu sınır dışı işleminin Fransız hukukuna aykırı olduğunu tespit etmiştir. Bu nedenle İKK de, 3. madde ihlali bulmuştur.⁹³⁴

Bir başka ülkeye gönderilme ile ilişkili etkin iç hukuk yolu bulunmaması, İKK'nin son zamanlardaki içtihatları uyarınca, İKS'nin 22. maddesi ihlali oluşturabilir. *Singh v. Kanada* vakasında durum budur. Komite Kanada göçmen prosedürlerini sorgulayarak 22. madde ihlaline sebebiyet veren bazı eksiklikler saklamıştır. Başvuru sahibi, kendisine mülteci statüsü verilmesi talebinin Göçmen Kurulu tarafından kabul edilmeyerek reddedilmesi kararına karşı Federal Mahkeme'de

930 İKK, *E.L. v. Canada*, Comm. No. 370/2009, para. 8.6.

931 İKK, *K.K. v. Switzerland*, Comm. No. 186/2001, para. 6.8; bkz. ayrıca, İKK, *G.R.B. v. Sweden*, para. 6.7.

932 Bkz. İHAM, *D. v. United Kingdom*, App. No. 30240/96, para. 53.

933 Bkz., örneğin, İKK, *Aemei v. Switzerland*, Comm. No. 34/1995, para. 11.

934 İKK, *Brada v. France*, Comm. No. 195/2002. Bkz. ayrıca İKK: *Arkauz Arana v. France*, Comm. No. 63/1997, ve *Agiza v. Sweden*, Comm. No. 233/2003. Bkz. ayrıca *Concluding Observations on Finland*, (2005) UN Doc. CAT/C/CR/34/FIN, para. 4.

bir itiraz başvurusunda bulunmuştur. Yargısal denetim hukuken yalnızca yasal hataları denetlemek üzere tasarlanmıştır; Göçmen Kurulu'nun kararları usulî nedenler dışında başka hiçbir gerekçeyle bozulamamaktadır.⁹³⁵ Ek olarak başvurusunun, insani nedenlerle kalmasına izin verilmesi talebiyle Gönderilme Öncesi Risk Değerlendirme görevlilerine yaptığı değerlendirme başvurusu da, örneğin ilgili görevlinin kararının takdiri nitelikte olması gibi nedenlerle İKS'nin gerektirdiği standartları karşılayamamaktadır. Bu bağlamda İKK, taraf Devlet'in, başvurucuya sınır dışı kararına karşı esas bakımından değerlendirilme imkânı tanıyan bir yargısal denetim olanağı tanıyamamış olması nedeniyle, İKS'nin 22. maddesini ihlal ettiğine kadar vermiştir.⁹³⁶

4.3.1. Madde İddialarının İspatı

İKK'nin 3. maddenin ihlal edilip edilmediğini belirlerken kullanacağı bilgilerin türü, yukarıda Bölüm 2.1.2(e)'de ifade edilen İKK Genel Yorum No. 1'de açıklanmıştır.

4.3.2. İspat Yükü

3. madde ihlali olduğuna dair ispat yükü öncelikle başvurucudadır.⁹³⁷ Kabul eden Devlet'teki işkence riski “sadece bir teori veya şüphe” olmanın ötesine geçmemelidir; ancak kişi işkencenin “yüksek bir olasılık” olduğunu da göstermek zorunda değildir.⁹³⁸ Ayrıca “işkenceye uğrama tehlikesinin” “şahsi ve mevcut” olduğu da gösterilmelidir.⁹³⁹ Örneğin *A.D. v. Hollanda* vakasında sınır dışı edilecek olan başvurucu, önceki Sri Lanka hükümetinin uyguladığı saldırı ve işkence örneklerini sunmuştur; iddiaları mevcut hükümetin tutumu ile ilişkili bulunmadığı için 3. madde uygulanması talebi reddedilmiştir.⁹⁴⁰ Aradan uzun bir zaman geçmiş olması da, işkence tehdidinin “cari” olmadığı anlamına gelebilir.⁹⁴¹

S.S.S. v. Kanada vakasında başvurucu, Hindistan'a gönderilmesi durumunda işkence ile karşı karşıya kalacağı iddiasını kanıtlayamamıştır. Pencap bölgesinde somut bir işkence tehlikesi ile karşılaşabilecek olsa bile (ki İKK bundan da kuşkuludur); “Komite, başvurucunun Hindistan'ın başka yerlerinde hiçbir işkence

935 İKK, *Singh v. Canada*, Comm. No. 319/2007, para. 8.8.

936 *Ibid.*, para. 8.9.

937 İKK, Genel Yorum No. 1 (Madde 3'ün 22. madde bağlamında uygulanması), (1998) UN Doc. A/53/44, para. 4–5.

938 İKK, Genel Yorum No. 1, para. 6.

939 *Ibid.*, para. 7.

940 İKK, *A.D. v. The Netherlands*, Comm. No. 96/1997. Bkz. ayrıca İKK, *S.S. v. The Netherlands*, Comm. No. 191/2001, *S.A. v. Sweden*, Comm. No. 243/2004, *M.A.M. v. Sweden*, Comm. No. 196/2002.

941 Bkz. İKK: *H.A.D. v. Switzerland*, Comm. No. 216/1999; ve *A.I. v. Switzerland*, Comm. No. 182/2001.

tehlikesi olmaksızın yaşamını sürdürebileceğini değerlendirmemiş değildir”.⁹⁴² Bir başka deyişle İKK, sınır dışı edilmekte olan kişinin zulme, işkence ve kötü muameleye maruz bırakılma riskinin, nesnel olarak, kabul eden ülkenin belli bir coğrafi alanına, örneğin bir çatışma bölgesine, özgü olup olmadığı hususunu da dikkatli bir şekilde ele almaktadır.

Ne var ki bazı durumlarda İKK, ilgili ülkedeki tehlikenin coğrafi olarak sınırlandırılmaz niteliğinden hareketle, işkence riskinin varlığının görmezden gelinemeyeceğini ifade etmiştir. Örneğin Mondal v. İsveç vakasında başvuru, eğer Bangladeş’e gönderilirse, cinsel yönelimi ve geçmişteki siyasi faaliyetleri ile dini inanışları nedeniyle (yeniden) işkenceye maruz bırakılma riski ile karşı karşıya olduğunu ileri sürmüştür. İlk hususla ilişkili olarak, aktif homoseksüelliği nedeniyle, kendisine karşı bir ölüm fetvası yayınlanmış olduğunu da eklemiştir. Taraf Devlet diğer argümanların yanı sıra, Bay Mondal’ın hakkındaki fetvanın Bangladeş’te ne kadar yaygın olduğunu bilmediğini ve bu nedenle yalnızca “yerel bir niteliğe” sahip olabileceğini, kendi geldiği bölgenin sınırları dışında işkence riskinin ortadan kalkmış olabileceğini ileri sürmüştür. Komite bu argümana karşı “yerel tehlike” kavramının ölçülebilir bir kritere sahip olmadığını ve bu nedenle kişinin işkence tehlikesinin tümüyle ortadan kalktığını göstermeye yetmediğini” ifade etmiştir.⁹⁴³ Vakadaki koşullar ışığında, diğer unsurların yanı sıra, ülkedeki istikrarlı olmayan siyasi durum; işkencenin hâlâ somut bir gerçeklik olduğu ve geçmişte işkence gerçekleştirildiğini ilişkin deliller ortaya konulduğu da göz önünde bulundurulurken, İKK, başvurunun Bangladeş’e gönderilmesinin, taraf Devlet’in 3. madde kapsamındaki yükümlülüklerini ihlal anlamına geleceği sonucuna varmıştır.⁹⁴⁴

Başvurucunun belli bir düzeyde detay ve bilgi sunduğu durumlarda ispat yükü, başvuru tarafından sunulan hususlara karşı ikna edici argümanlar ve destekleyici deliller sunmak zorunda olan taraf Devlet’e geçmektedir. *A.S. v. İsveç* vakasında sınır dışı edilmekte olan başvuru, İran’a döndüğünde zina nedeniyle recm edilmekten korkmaktadır.

“Göstermelik veya muta evliliğiyle [zorla dahil edildiğini ileri sürmekte olduğu] ve tutuklanma iddiasıyla ilgili; kişilerin isimleri, konumları, tarihler, adresler, karakolun isimleri vb. gibi yeterli delilleri, İsveç göçmenlik otoriteleri tarafından onaylanmış veya onaylanabilecek bir şekilde sunmuş olmakla ispat külfeti diğer tarafa geçmiştir”.⁹⁴⁵

942 İKK, *S.S.S. v. Canada*, Comm. No. 245/2004, para. 8.5.

943 İKK, *Mondal v. Sweden*, Comm. No. 338/2008, para. 7.4. Bkz. ayrıca İKK, *Kalonzo v. Canada*, Comm. No. 343/2008, para. 9.7.

944 Bkz. ayrıca, *inter alia*, İKK: *Njamba and Balikosa v. Sweden* (Bölüm 4.6’da açıklanmıştır), Comm. No. 322/2007, para. 9.5; *Bataku-Bia v. Sweden*, Comm. No. 379/2009, para. 10.7; *Khalsa v. Switzerland*, Comm. No. 336/2008, para. 11.6.

Ayrıca İran’da kadınlar için insan haklarının olumsuz koşulları hakkında deliller de sunmuştur. İKK, başvurunun delillerinin yetersizliğinden ziyade, bu iddiaları geçersiz kılacak şekilde yeterli incelemeleri gerçekleştirme ve başvurunun sunduğu delileri takip etme konusunda taraf Devlet’in kusurlu olduğunu tespit etmiştir. Nedenle İKK, başvurunun, İran’a gerçekleştirilecek muhtemel sınır dışı işleminin 3. madde ihlali oluşturacağını gösterdiğine karar vermiştir.

Taraf Devletler, kabul eden ülkedeki diplomatik makamlarından sıklıkla şikâyetçiler tarafından delil olarak sunulan belgelerin doğruluğunu kontrol etmelerini isterler. Eğer yapılan testler sahteciliğin varlığına işaret ediyorsa, ispat yükü, delillerin gerçekliğini kanıtlaması gereken şikâyetçi taraf geçer. Örneğin, *M.D.T v. İsviçre* vakasında başvuru, geçmişteki işkence iddialarını kanıtlamak için bir tutuklama emri ve tıbbi bir belge sunmuştur. Başvuru, tutuklama emrinin doğruluğuna dair yeterli delil sunmadığı ve dışlarının kırılmasının nedeninin dış hekiminin raporunda bulunmamasını açıklayamadığı için Komite, taraf Devlet’in kararlarının somut bir şekilde geçersiz sayılmayacağı sonucuna vardı.⁹⁴⁶

4.3.3 Kabul Eden Ülkenin Koşulları

Madde 3(2)’de açıkça belirtildiği üzere İKK, 3. maddeyi değerlendirirken “ilgili Devlet’te büyük, ağır veya kitlesel insan ihlalleri konusunda tutarlı bir örüntünün varlığını” da göz önüne alacaktır. Ülkenin insan hakları durumunu belirlerken, Komite, uluslararası ve yerel insan hakları kuruluşları ve STK’lerin raporlarını inceleyecektir. Ülkenin özellikle endişe verici insan hakları siciline sahip olması durumunda, özellikle muhaliflerin ve azınlıkların taciz ve işkencelerine ilişkin olarak (başvurunun bu gruplardan birine ait olduğunu iddia ettiği durumlarda), somut işkence riskini değerlendirirken, İKK ilgili kişinin geçmişte işkenceye uğradığı yolundaki genel iddialara verilen önemi azaltma eğilimindedir; zira işkence olasılığını artıran genel durumdur.⁹⁴⁷ Ayrıca, gönderilecek ülkenin İKS’ye taraf olup olmadığını (ve dolayısıyla ülkenin, İKS’nin 22. maddesine göre bireysel şikâyetleri inceleme yetkisini kabul edip etmediğini) dikkate almaktadır; çünkü İKS’yi yürürlüğe koymamış bir ülkeye yapılacak sınır dışı işlemi, başvuru Komite’nin korumasından mahrum bırakmak anlamına gelecektir.⁹⁴⁸

645 CAT Committee, *A.S. v. Sweden*, Comm. No. 149/1999, para. 8.6.

946 CAT Committee, *M.D.T. v. Switzerland*, Comm. No. 382/2009, para. 7.6; bkz. ayrıca Bölüm. 2.1.2(e).

947 Nowak’a göre, eğer İKK işkencenin kabul eden Devlet’te sistematik olarak uygulandığı sonucuna varırsa, “ispat yükü, başvuranın sınır dışı edildiğinde neden işkenceye maruz kalma riskiyle karşı karşıya kalmayacağını göstermek için güçlü argümanlar sunması gereken ev sahibi Devlet’e kayıyor”, Nowak and McArthur (2008), s. 207.

948 Bkz. İran ve Hindistan’a gönderme vakaları, örneğin, İKK: *Eftekhary v. Norway*, Comm. No. 312/2007, para. 7.9, ve *Singh v. Switzerland*, Comm. No. 336/2008, para. 11.7.

İKK; başvurunun kişisel durumunu da değerlendirerek; İran,⁹⁴⁹ Türkiye⁹⁵⁰ ve Hindistan⁹⁵¹ gibi ülkelerde geçerli olan siyasi ve sosyal koşullara özel atfetmektedir.

4.3.4. Kişisel Risk

Fakat kabul eden ülkenin kötü insan hakları siciline sahip olduğunu ortaya koymak yeterli değildir. Başvurucu aynı zamanda böyle bir Devlet'e dönüyor olmaktan kaynaklı, kişisel olarak işkence riski altında olduğunu gösterebilmelidir. Başvurucunun kişisel zulüm veya işkenceyle ilgili delil sunamaması ve yalnızca Devlet'teki genel duruma dair bilgi vermesi halinde İKK'nin 3. madde kapsamında bir ihlal bulmaması muhtemeldir. Bu, örneğin ilgili kişi, o ülkede rutin olarak mezalimle karşı karşıya kalan etnik bir grubun üyesi olsa bile böyledir. Birey muhtemel etnik gerilimler hakkında "genel nitelikte" iddialara başvuramaz; ancak kişisel olarak, o grubun bir üyesi olarak risk altında olduğunu göstermelidir.⁹⁵² Örneğin *S.M., H.M. ve A.M. v. İsveç* vakasında başvuru; etnik Ermenilerin genellikle tacize uğradığı ve ayrımcılığa uğradığı Azerbaycan'a gönderilmelerinin, kendileri için öngörülebilir, gerçek ve kişisel bir işkence riski yaratacağını tatmin edici bir şekilde göstermişlerdir. Ancak başvuru yalnızca ülkedeki genel duruma değil, aynı zamanda bazı aile üyelerine karşı, komşularını ve güvenlik görevlileri tarafından geçmişte gerçekleştirilmiş etnik motivasyonlu darp ve cinsel istismara ilişkin, geçerli bir şekilde tıbbi raporlarla belgelenmiş iddialara dayanmaktadır.⁹⁵³

Bu "kişisel risk" unsuru aksi yönde de işleyebilir. Yani, 3. madde, bir kimseyi o Devlet'te yaygın bir şekilde insan hakları ihlali bulunmamasına rağmen, kişisel olarak risk altında olacağı bir Devlet'e iade edilmekten kurtarabilir.⁹⁵⁴

Bir "kişisel risk" durumunun tespit edilebilmesi için, başvurunun, kabul eden Devlet tarafından kendisine daha evvel işkence/kötü muamele edildiği şeklindeki iddialarının değerlendirilmesi gerekir. İKK, bazen bu iddiaların tutarsızlıklar içerebileceğini veya bir şekilde yanlış olabileceğini kabul etmektedir: "İşkence mağdurların tam bir doğruluk nadiren beklenir"⁹⁵⁵ İKK "başvurucunun tutarsızlıkları açıklama şekline de önem verir", dikkate alabilir.⁹⁵⁶ Yine de,

949 İran'la ilgili olarak, bkz., örneğin, İKK, *Eftekhary v. Norway*, Comm. No. 312/2007, para. 7.4–7.6.

950 Türkiye ile ilgili olarak, bkz. aranmakta olan PKK üyelerinin vakaları; ülkedeki durum ve genel terörle mücadele uygulamaları Komite tarafından göz önüne alınmıştır. Bkz., örneğin İKK: *Aytulun and Güçlü v. Sweden*, Comm. No. 373/2009, para. 7.6, *Güçlü v. Sweden*, Comm. No. 349/2008, para. 6.6.

951 Bkz. İKK, *Singh v. Switzerland*, Comm. No. 336/2008, para. 11.6.

952 İKK, *Z.Z. v. Canada*, Comm. No. 123/1998, para. 8.4; bkz. ayrıca İKK, *J.L.L. v. Switzerland*, Comm. No. 364/2008, para. 8.8.

953 İKK, *S.M., H.M. and A.M. v. Sweden*, Comm. No. 374/2009, para. 9.7.

954 İKK, *A.S. v. Sweden*, Comm. No.149/1999, para. 8.3.

955 İKK, *Tala v. Sweden*, Comm. No. 43/1996, para. 10.3.

956 İKK, *Ahmed Karoui v. Sweden*, Comm. No. 185/2001.

İKK işkencenin mağdurun ifadelerinin doğruluğu üzerindeki etkisini kabul etse de, geçmiş işkence iddialarının bir şekilde kanıtlanması gerektirmektedir. İddia olunan mağduriyet hikayesi tamamen güvenilir değilse başvuru kabul edilmeyecektir. Örneğin, H.K.H. v. İsveç vakasında, mağdurun taraf Devlet'e verdiği bilgiler tutarsızdır; ancak daha sonra bunun işkencenin etkilerinden kaynaklandığı iddia edilmiştir. Ancak ifadesindeki tutarsızlıkları, Yabancılar Temyiz Kurulu karşısına çıkana kadar işkence ile ilişkilendirmemiştir. Keza ulusal süreçlerde veya İKK başvurusunda, iddia olunan işkenceyle ilgili herhangi bir ayrıntı sunulamamıştır. İKK ayrıca, iddiaların açıklanamayan ve başvuruçunun güvenilirliğine dair şüphe uyandıran birçok tutarsızlığı içerdiğini belirtmektedir. İKK, 3. maddenin iddialarının usulüne uygun olarak kanıtlanmadığı sonucuna ulaşmıştır.⁹⁵⁷

Kabul eden Devlet içindeki veya dışındaki siyasi faaliyetlerle ilgili iddialar da, Komite tarafından başvuruçunun iadesi halinde işkence riskine yol açabilecek bir unsur olarak incelenebilir. Bu tür iddialar için *conditio sine qua non* [olmazsa olmaz koşul], ilgili kişinin kırılganlığını ve söz konusu Devlet'e gönderilmesi veya iade edilmesi durumunda, işkenceye maruz kalma riskini artırmalarıdır.

Komite “geri gönderme durumundaki işkence riskini değerlendirmede belirleyici faktörün, kişinin rejime karşı bir grup içerisinde sorumluluk üstlenmek suretiyle yer alıp almadığı almadığı ve dolayısıyla ona tehdit teşkil edip etmediği” olduğunu belirtmektedir.⁹⁵⁸ Bununla birlikte, kişinin önde gelen bir pozisyonda yer almadığı birçok durumda Komite, insan haklarının uygulanıp ve korunmasını isteyen faaliyetlere siyasi katılımının veya dahlinin, yetkililerin dikkatini çekmesine neden olduğunu ve dolayısıyla ilgili kişinin kırılganlığının değerlendirilmesi için önem arz ettiğini ifade etmektedir.⁹⁵⁹

İKK, ev sahibi ülkede politik olarak hassas faaliyetlerin gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini de dikkate alacaktır. Örneğin, Eftekhary v. Norveç vakasında, başvuruçucu geçmişte işkence görmemiştir ve İran muhalefeti ile ilişkili faaliyetlerde bulunmamaktadır. Buna rağmen gözaltına alınmış ve gazetecilik faaliyetleri nedeniyle İran Devrim Mahkemesi önüne çıkması konusunda kendisine tebligat yapılmıştır (tebligatla birlikte kaçmaya karar vermiştir).

957 İKK, *H.K.H. v. Sweden*, Comm. No. 204/2002. Bkz. ayrıca, örneğin, İKK: *S.U.A. v. Sweden*, Comm. No. 223/2002; *A.K. v. Australia*, Comm. No. 148/1999; *Zare v. Sweden*, Comm. No. 256/2004.

958 İKK, *T.D. v. Switzerland*, Comm. No. 375/2009, para. 7.8; bkz. ayrıca İKK: *M.Z.A. v. Sweden*, Comm. No. 424/2010, para. 8.5; *Jahani v. Switzerland*, Comm. No. 357/2008, para. 9.5.

959 Bkz. İKK: *Faragollah et al. v. Switzerland*, Comm. No. 381/2009, para. 9.6; *Singh v. Switzerland*, Comm. No. 336/2008, para. 11.5; *Amini v. Denmark*, Comm. No. 339/2008, para. 9.6–9.8; *Jahani v. Switzerland*, Comm. No. 357/2008, para. 9.10.

Norveç'e ulaştığında gazeteciliğe devam etmiştir, ancak webloglarının İranlı yetkililer tarafından kapatıldığını iddia etmektedir. İnsan Hakları Komitesi'nin gazetecilerin İran makamları tarafından (internet kullanımı ve yabancı uydu yayınları aracılığıyla içeriğin izlenmesi ve engellenmesi dahil) taciz edildiğine işaret eden yakın zamanlı Nihai Gözlemlerine dayanan Komite, başvurusunun "İran yetkili makamlarının dikkatini çekmeye devam ettiği" sonucuna ulaşmıştır.⁹⁶⁰

Her başvurusunun kendi koşullarının bireysel olarak değerlendirilmesini talep hakkı vardır. Devletler, belirli "kategori"lerin iddialarını otomatik olarak reddedemez. Örneğin, Devletler sözde "güvenli" menşe ülkeleri listesi oluşturamazlar. Gerek İKK⁹⁶¹ gerekse İHK,⁹⁶² bu tür bir usulün, sırasıyla, İKS'nin 3. maddesi ve UMSHS'nin 7. maddesi ile uyumlu olmadığını tespit etmişlerdir. Bu nedenle, bir kişinin işkenceye karşı korunma ve bunun hayata geçirilmesi hakkını etkileyen genelleştirilmiş bir usul (yani kişiselleştirilmemiş genel bir tespit) kabul edilemez.

4.3.5 Ulusal Mahkeme Kararları

3. madde vakalarının hemen hepsi, ulusal düzeyde itiraza konu olmuştur. Pek çok durumda, ulusal mahkemeler, verili olgulardan hareketle, sınır dışı edilmekte olan kişinin, kabul eden Devlet'te bir işkence tehlikesiyle karşı karşı olmadığını ifade edecektir.⁹⁶³ Aslında "Komite 3. maddeye uygun olarak takdir yetkisi kullanırken, ilgili taraf Devlet'in kurumları tarafından gerçekleştirilen bulgulara ciddi bir ağırlık verilecektir".⁹⁶⁴ Bununla birlikte "Komite, bu bulgularla bağlı değildir; Sözleşme'nin 22. maddesinin 4. fıkrasında ifade edildiği üzere, her vakadaki koşullara dayalı somut durumu serbestçe değerlendirme yetkisine sahiptir".⁹⁶⁵

4.3.6 "Kabul Eden Devlet'e" Döndüğünde Bir Kez Daha Sınır dışı Edilme Riski

Bir kişinin, kabul eden Devlet'e gönderilmesinin güvenli olup olmadığını değerlendirilmesinde, İKK, ilgili ülkenin daha sonra başvurusunu işkenceye maruz kalma riskinin bulunduğu bir başka ülkeye sınır dışı etme riskinin olup olmadığını değerlendirecektir.⁹⁶⁶ *Korban v. İsveç* vakasında başvuru Ürdün'e

960 *İKK, Eftekhary v. Norway*, Comm. No. 312/2007, para. 7.7.

961 *Concluding Observations on Finland*, (1997) UN Doc. A/51/44, para. 62.

962 *Concluding Observations on Estonia*, (2003) UN Doc. CCRP/C/77/EST, para. 13.

963 3. Maddeye ilişkin yükümlülükler bazen, örneğin, yalnızca Mülteci Sözleşmesi uyarınca mülteci olup olmadığına odaklanan mahkemeler tarafından ele alınmamıştır (bkz. Bölüm 4.3.7).

964 İKK, Genel Yorum No. 1, para. 9(a).

965 *Ibid.*, para. 9(b). İKS'nin yerel mahkeme kararını geçersiz kıldığı vaka örneği için, bkz. İKK, *Dadar v. Canada*, Comm. No. 258/2004. Bkz. ayrıca Bölüm. 2.1.2(e).

966 İKK, Genel Yorum No. 1, para. 2.

sınır dışı edilme riski ile karşı karşıyadır. Ürdün'e gönderilmesi durumunda, daha sonra, işkence görme riskinin bulunduğu Irak'a gönderilmekten korkmaktadır. İKK, ikincil sınır dışı riskini değerlendirirken, çeşitli kaynaklardan gelen raporları incelemiştir. Bu raporlar "bazı Iraklıların Ürdün makamları tarafından iradeleri dışında Irak'a gönderildiklerini" göstermektedir.⁹⁶⁷ İKK, bu temelde, ikincil sınır dışı riskinin göz ardı edilemeyeceğini tespit ederek, Ürdün'e yapılması önerilen sınır dışı işleminin 3. maddeyi ihlal edeceğini belirtmiştir. İKK ayrıca, Ürdün'ün 22. madde uyarınca bireysel şikâyetlere izin vermediğini ve başvurunun Ürdün'den Irak'a sınır dışı edilme tehdidi ortaya çıktığında İKK'ye başvuru imkânı bulunmadığını ifade etmiştir.

4.3.7 Madde 3 ve Mülteci Sözleşmesi

Madde 3 kapsamındaki hak iddiaları genellikle sığınma talebinde bulunan veya mülteci statüsü talep eden kişiler tarafından yapılmaktadır. 3. maddede ve Mülteci Sözleşmesi'nde yer alan konuların birbiriyle çakışabileceği açıktır. Ancak, 3. madde kararları, Mülteci Sözleşmesi kapsamında verilenlerden kavramsal olarak farklıdır. 3. madde kapsamındaki başvurularda dile getirilen iddialar 1951 tarihli BM Mülteci Sözleşmesi hükümleri uyarınca iltica hakkı sağlamaya yönelik olmaktan ziyade, işkenceye maruz kalma riskini esas almalıdır.⁹⁶⁸

Mülteci Sözleşmesi, İKS'nin 3. maddesinden hem daha geniş hem de daha dardır. Bu Sözleşme'nin 33. maddesi uyarınca "mülteci" geri gönderilmeme hakkı olan bir kişi olarak tanımlandığı için; kabul eden Devlet'te, belirli nedenlerle (örneğin, ırk, din) "somut bir temeli olan zulüm korkusu" ile karşı karşıya kalan kişi tanımlamasından daha geniştir. Zulüm işkence düzeyine ulaşmamış olabilir; bu nedenle Mülteci Sözleşmesi, kabul eden Devlet'te daha az düzeyde bir kötü muamele gördüğü durumlarda da uygulanır. Öte yandan, işkenceyle karşı karşıya kalma nedenleri 3. madde değerlendirmesi için gerekli değilken, bir kişinin hangi gerekçeyle zulümle karşı karşıya kaldığı Mülteci Sözleşmesi uyarınca önemlidir.⁹⁶⁹ Ayrıca, 3. madde hakları mutlaklardır. Mülteci Sözleşmesi kapsamındaki mülteci hakları; savaş suçluları, insanlığa karşı ve barışa karşı suç işleyenler gibi bazı kategoriler için madde 1(f)'de kabul edilmemiştir. Buna karşılık, bu kişilerin

967 İKK, *Korban v. Sweden*, Comm. No. 88/1997, para. 6.5.

968 Bkz., örneğin, İKK vakaları: *X v. Spain*, Comm. No. 23/1995, ve *Mohamed v. Greece*, Comm. No. 40/1996. Bkz. 3. madde yükümlülüklerinin Mülteci Sözleşmesi ile karşılaştırması. Taylor, S., "Australia's implementation of its Non-Refoulement Obligations under the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment and the International Covenant on Civil and Political Rights", (1994) 17(2) *University of New South Wales Law Journal* 432(1994).

969 Mültecilerin statüsüyle ilgili olarak, Mülteci Sözleşmesi'nin 1. Maddesi uyarınca "Sözleşmedeki nedenlerden" biri ile birine "ırk, din, milliyet, belirli bir sosyal gruba üyelik veya siyasi görüş nedeniyle sebeplerle zulmedilme korkusu" olması gerekir.

3. maddeye göre işkence riskiyle karşı karşıya kaldıkları durumlarda sınır dışı edilmemek için mutlak hakları vardır.⁹⁷⁰

4.3.8. Yasadışı Gönderme ve Terörle Mücadele

11 Eylül 2001'den itibaren çok sayıda kişinin, terörist olabilecekleri korkusuyla, “olağanüstü nitelikteki yasadışı nakillerin” mağduru oldukları görülmektedir. Yani terör zanlıları, hukuk dışı bir şekilde yakalanmakta ve zorla bir başka ülkeye nakledilmekte veya gönderilmekte ve bazı durumlarda işkence ve diğer kötü muamele türleri de dahil olmak üzere, yasadışı sorgulama yöntemlerinin kullanıldığı gizli alkoyma merkezlerinde tutulmaktadırlar. Bu tür yasa dışı nakiller açık bir şekilde 3. madde ihlalidir.⁹⁷¹

Yasa dışı nakil meselesi Agiza v. İsveç vakasında açık bir şekilde ortaya çıkmıştır.⁹⁷² Başvurucu terör faaliyetleri zanlısıdır. İsveççe yaptığı iltica başvurusu başarısızlıkta sonuçlanmış derhal Mısır'a yollanmıştır; yani bir itiraz imkânı kullanmasına izin verilmemiştir. Hızlı bir şekilde sınır dışı edilmesi, kişinin İsveç makamları tarafından, ulusal güvenlik riski altında sınıflandırılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Taraf Devlet kendi edimini, başvuru Mısır'a döndükten sonra kötü muameleyle maruz bırakılmayacağı yolunda diplomatik bir güvence alındığı gerçeğine gönderme yaparak savunmaktadır. Mısır'daki İsveç Büyükelçiliği personelinin başvuru Mısır'a döndükten sonra kendisi ile görüşmesine ve durumunu takip etmelerine izin verilmiştir.

İKK bu vakada birkaç 3. madde ihlali tespit etmiştir. Sınır dışı işleminin hızlılığından kaynaklı olarak, başvurucuya sınır dışı kararına karşı bir itiraz imkânı tanınmadığı için 3. madde kapsamında usulî bir ihlal söz konusudur. Ayrıca başvurunun Mısır'a dönmesi durumunda, sınır dışı işleminin gerçekleştirildiği anda öngörülebilir durumda olan, somut bir işkence riski söz konusudur. Bu risk, kişinin yüksel ulusal güvenlik puanı nedeniyle, daha da artmış durumdadır. Mısır'dan alınan güvence İsveç'i bu ihlal konusunda muaf kılmaz; takip mekanizması yetersiz bulunmuştur. Örneğin İsveçli yetkililer başvuru ile, Mısırlı yetkililerin bulunmadığı özel görüşme yapma imkânına sahip değildir.

970 Bkz., örneğin, İKK: *Paez v. Sweden*, Comm. No. 39/1996, ve *Abdussamatov et al. v. Kazakistan*, Comm. No. 444/2010, para. 13.7; bkz. ayrıca *Concluding Observations on Canada*, (2005) UN Doc. CAT/C/CR/34/CAN, para. 3. Aynı mutlak koruma, UMSHS Madde 7 uyarınca uygulanır; bkz. *Concluding Observations on the US*, (2006) UN Doc. CCPR/C/USA/CO/3, para. 17.

971 “Yasadışı nakil” olarak adlandırılan uygulama aynı zamanda özgürlük ve güvenlik hakkının, adil yargılanma ve özel ve aile hayatına saygı haklarının da ihlali anlamına gelir. *Inter alia*, Bkz., örneğin, İHAM, El Masri v. “*The former Yugoslav Republic of Macedonia*”, App. No. 39630/09; *Working Group on Arbitrary Detention*, Opinion No. 10/2013 (United States of America) (“Marty Report”), AS/Jur (2006) 03 Rev; “Secret detentions and illegal transfers of detainees involving Council of Europe member States: second report”, Doc. 11302, Rev.

972 İKK, *Agiza v. Sweden*, Comm. No. 233/2003.

Başvurucunun İsveç'ten Mısır'a götürülmesi, İsveç'te yetkililer tarafından faaliyetlerine izin verilen ABD ajanlar tarafından gerçekleştirilmiştir. İKK bunun, bir terör şüphelinin, kendisine işkence edilecek bir Devlet'e, yasadışı bir şekilde gönderildiği bir vaka olduğunun açık bir şekilde ifade edilebileceğini söylememektedir.⁹⁷³ Yine de İKK'nin kararı, yasadışı göndermelerin İKS kapsamında hoşgörülemezliğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Madde 1 ve 3; terörle mücadele ile ilintilendirilen sözde zorunluluklar kapsamındaki herhangi bir argümana itibar edilmeksizin, mutlak hak olma niteliklerini sürdürmektedirler.⁹⁷⁴

Nihai Gözlemlerinde İKK, taraf Devletlerin yasadışı gönderme programlarına dahil olmalarını sürekli bir şekilde kınamakta ve yetkilileri, "olağanüstü nitelikteki yasadışı göndermeler" kapsamındaki uçuşlarla ilişkili olarak taraf Devlet havaalanı ve hava sahasının kullanımı da dahil olmak üzere, etkili incelemeler yapmaya davet etmektedir.⁹⁷⁵

4.3.9. Diplomatik Güvence

Mutabakat muhtırası veya diplomatik temas veya garanti olarak da bilinen diplomatik güvenceler; iki Devlet'in hükümetleri arasında, birinden diğerine yollanan bir kişinin haklarına ilişkin düzenlemeler hakkında yaptıkları anlaşmaya göndermede bulunmaktadır. Tipik olarak geri gönderme bağlamında ve bir kişinin bir ülkeden diğerine sınır dışı edildiği durumlarda ortaya çıkmaktadır.

Bu tür güvencelerde genellikle "ilgili kişi için geri gönderildiği ülkeye varduktan sonra işkence ve kötü muameleye uğramama, uygun alıkonulma koşullarında tutulma ve düzenli olarak denetim ziyaretlerinin sağlanması şeklinde tedbirler hakkında" düzenlemeler yer alır.⁹⁷⁶ Kişinin insan haklarının güvenceye alınmasını ve kabul eden Devlet'in uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlamaya yöneliktirler.

Fakat diplomatik güvenceler, kişiler işkence ve kötü muameleye karşı korumakta etkili mekanizmalar değildir. Bir hükümet diplomatik güvence usulüne, kabul eden Devlet'teki uygulamalar hakkında bildikleri ışığında, kişinin söz

973 Dava, önemli medya kuruluşları ile STK'lerin dikkatini çekti ve genel olarak yasadışı nakiller için örnek olarak gösterildi.

974 Joseph, S., "Rendering Terrorists and the Convention against Torture", (2005) 5, Human Rights Law Review, ss. 339, 346; bkz. ayrıca *Concluding Observations on Albania*, (2005) UN Doc. CAT/C/CR/34/ALB, para. 7.

975 Bkz. *Concluding Observations on Ireland*, (2011) UN Doc. CAT/C/IRL/CO/1, para. 9; bkz. ayrıca *Concluding Observations on Portugal*, (2013) UN Doc. CAT/C/PRT/CO/5-6, para.13, ve *Concluding Observations on Germany*, (2011) UN Doc. CAT/C/DEU/CO/5, para. 26.

976 İşkence Özel Raportörü Açıklaması (Çarşamba, 26 Ekim 2005).

konusu Devlet'e dönmesi durumunda bir işkence veya kötü muamele riskinin bulunduğunu düşündüğünde başvuracaktır. Dolayısıyla gönderici ülke kabul eden ülkede işkence ve kötü muamelenin sistematik olarak uygulandığının farkındadır fakat buna rağmen kişiyi göndermeye çalışmaktadır. Bu durumla ilgili olarak, eski Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Alvaro Gil-Robles 1994'te şunu ifade etmektedir:

“Diplomatik güvence uygulamasına mündemiç olan zayıflık, bu tür bir güvenceye ihtiyaç duyulduğu durumlarda, işkence veya kötü muamele riskine dair açık bir bilginin bulunuyor olmasıdır. İşkence veya insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele yasağının mutlak niteliğine rağmen, bu tür bir riskin hâlâ bulunduğu bir yerde, resmi bir güvence yeterli değildir”.⁹⁷⁷

Eski Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri bu tür güvenceler veren devletlerin büyük bir kısmının, uluslararası insan hakları yükümlülüklerini sürekli olarak ihlal eden devletler olduğunu ifade etmiş⁹⁷⁸ ve bu nedenle şunu dile getirmiştir:

“Eğer bir hükümet bağlayıcı yasalara uymuyorsa, hukuken bağlayıcı olmayan anlaşmalara saygı göstermesi neden beklenir ki?”.⁹⁷⁹

Diplomatik güvencelerin kullanımını ve uygulanmasını düzenleyen uluslararası bir hukuki yapı bulunmamaktadır; dolayısıyla kişilerin sıhhat ve yaşamlarının bağlı olduğu bu aygıtta çok az bir hukuki ağırlık bağlanmış durumdadır. Örneğin diplomatik güvenceleri, parametrelerini ve işleyiş şeklini de kapsayacak şekilde içeren bir uluslararası tanım bulunmamaktadır.⁹⁸⁰ Diplomatik bir güvence bir kez verildikten sonra, ona hukuki ağırlık veya uygulanırlık kazandıran herhangi bir unsur bulunmamaktadır. İşkence Özel Raportörü Genel Kurul'a sunduğu 2005 raporunu tamamlarken, hukuki usul ve konununun gerektirdiği merkeziliğin eksikliğine vurgu yaparak diplomatik güvencelerin kullanımının reddedilmesini açıkça ifade etmiştir:

“Diplomatik güvenceler hukuken bağlayıcı değildir. Bu nedenle hiçbir hukuki etkileri bulunmaz ve ihlalleri durumunda herhangi bir hesap verilebilirlik öngörülmemiştir;

977 Bay Alvaro Gil-Robles, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Raportörü, İsviçre ziyareti Raporu, 21–23 Nisan 2004, Strasbourg, 8 Temmuz 2004, Comm. DH, (2004) 13, para. 19.

978 Bkz. ayrıca BM Basın Bildirisi “Diplomatic Assurances Not An Adequate Safeguard For Deportees, UN Special Rapporteur Against Torture Warns” (23 Ağustos 2005).

979 İnsan Hakları Yüksek Komiseri Raporu, “Protection of human rights and fundamental freedoms while countering terrorism”, (2006) UN Doc. E/CN.4/2006/94 A, para. 26.

980 *Ibid.*, para. 23.

güvencenin korumayı amaçladığı kişinin güvencenin ihlali durumunda yapabileceği bir şey yoktur”.⁹⁸¹

İşkence veya kötü muamele edimleri genellikle gizlilik örtüsüne bürünmüş yasadışı faaliyetlerdir; dolayısıyla kişi belli bir Devlet’e döndükten sonra, diplomatik güvencelerin sonuçlarını etkin bir şekilde takip edebilmek neredeyse imkânsızdır. Özel raportör şunu ifade etmektedir:

“Döndükten sonra ki takip mekanizmaları işkence riskini azaltmak konusunda çok az bir etkiye sahiptir ve gerek işkence ya karşı bir tedbir gerekse hesap verilebilirlik için bir mekanizma olarak etkisiz olduğu ortaya çıkmıştır”.⁹⁸²

İfade edilen eksiklikler karşısında; işkence ve diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezalar hakkındaki mevcut Özel Raportör “özellikle kişilerin işkence veya kötü muameleyle maruz bırakılma tehlikesi ile karşı karşıya geleceklerine inanmak için geçerli sebeplerin bulunduğu Devletler kapsamında, diplomatik güvencelerin işkence ve kötü muameleyle karşı etkili bir tedbir olarak düşünülmemeyeceğini” ifade etmektedir.⁹⁸³ Bu bağlamda selefi gibi, diplomatik güvence uygulamasını,

“mutlak işkence ve geri göndermeme yasağını savuşturma girişimi”⁹⁸⁴

olarak nitelendirilmektedir.

Diplomatik güvencelerin işleyişinin etkisizliği Human Rights Watch raporunda da görülmektedir. Raporda diplomatik güvencelerin, kişilerin döndükleri ülkede işkence ve veya kötü muameleyle maruz kalmalarını önleyemediği çok sayıda örnek verilmektedir.⁹⁸⁵ Bu tür raporlar yalnızca açığa çıkmış olan vakalara gönderme yapmaktadır. Pek çok işkence vakası rapor edilmemiştir; dolayısıyla aslında diplomatik güvencelerin pek çok durumda bir işe yaramadığını var sayabiliriz.

Diplomatik güvenceler belli bir kişiyi, işkence ve kötü muamelenin bilindiği veya gerçekleşmesinin kuvvetle muhtemel olduğu durumlarda kurmayı amaçlar. Zor bireysel vakalarda, kabul eden Devlet’te sistematik bir değişim yaratması

981 İşkence Özel Raportörü Geçici Raporu (2005) UN Doc. A/60/316, para. 51.

982 *Ibid.*, para. 46.

983 İşkence Özel Raportörü Juan E. Méndez Raporu, (2011) UN Doc. A/HRC/16/52, para. 62.

984 *Ibid.*, para. 63; bkz. ayrıca, İşkence Özel Raportörü Manfred Nowak Raporu, (2005) UN Doc. E/CN.4/2006/6, para. 32; ve İşkence Özel Raportörü Juan E. Méndez ile BM İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Özel Raportörü Ben Emmerson ortak açıklaması, 10 Aralık 2013.

985 Human Rights Watch, “Still at risk: diplomatic assurances no safeguard against torture”, (2005), erişim: <http://www.hrw.org/reports/2005/04/14/still-risk>.

veya sürdürmesi beklenmeksizin “kolaylık” ve “hızlı çözüm” sağlamaları beklenmektedir.⁹⁸⁶

Diplomatik güvencelerin kullanımı, yasağın sürdürülmesini güvence altına almaya çalışan küresel cemaatin çabalarını görmezden gelen operasyonel bir risk yaratarak mutlak işkence yasağı ile çatışır gibi görünmektedir.

a) Diplomatik Güvenceler Hakkındaki İctihatlar

Diplomatik güvence temini, bazı vakalarla ilişkili olarak Komite'nin ilgisine sunulmuş olmakla ele alınmıştır.⁹⁸⁷ *Abdussamatov ve diğerleri v. Kazakistan* vakasında İKK, her halükarda “diplomatik güvencelerin geri göndermeme ilkesinin uygulanmasından kaçınmanın aracı olarak uygulanamayacağına” hükmetmiştir.⁹⁸⁸ İşkence yasağının mutlak niteliği ve takip eden sınır dışı veya bir kişiyi kişisel ve somut bir işkence riskinin bulunduğu ülkeye gönderme yasağı, taahhüt formunda güvencelerin sağlandığı ileri sürülerek bypass edilemez.

Ne var ki İKK, bu meselenin inceleme konusu olduğu vakalarda ex ante [önceden bilinen] bir karar vermemiş ve diplomatik güvenceleri genel bir tarzda ele almamıştır; daha ziyade tek tek vakalar temelinde değerlendirme yapmıştır. *Boily v. Kanada* vakasında, gönderilen ülkede işkence edimlerinin önlenmesi beklentisiyle bir Devlet'e yapılan sınır dışı etme veya geri göndermenin gerektirdiği standartların, daha katı olduğunu belirttikten sonra Komite, bu tedbirlerin yerindeliğini şu yaklaşımı kullanarak değerlendirilmiştir:

“Komite belli bir vakada sağlanan diplomatik güvencelerin, başvuruca ilgili ülkeye döndükten sonra işkenceye maruz kalabileceği yönündeki makul şüpheleri ortadan kaldıracak nitelikte olup olmadığını belirlemelidir. Bu bağlamda Komite, elde edilen diplomatik güvencelerin etkililiğini garanti edecek takip usullerini de içerip içermediğini dikkate almalıdır”.⁹⁸⁹

Akabinde, yeterlilik değerlendirmesi, başvuruca gideceği ülkede karşı karşıya kalacağı özel koşullar; yani başvuruca geçmişte işkenceye maruz kalmış mıdır, karşı karşıya olduğu suçlamalar nelerdir ve kabul eden ülkenin işkence sicilleri ve

986 İnsan Hakları Komisyonu İşkence Özel Raporörü açıklaması (Çarşamba, 26 Ekim 2005); bkz. ayrıca İnsan Hakları Yüksek Komiseri Raporu, “Protection of human rights and fundamental freedoms while countering terrorism”, (2006) UN Doc. E/CN.4/2006/94 A, para. 24.

987 İK'nin bu tür güvenceler hakkındaki ilk kararı için *Agiza v. Sweden*, Comm. No. 233/2003. Diplomatik güvenceler şu vakalarda da ele alınmıştır: *Kalinichenko v. Morocco*, Comm. No. 428/2010; *Abdussamatov et al. v. Kazakhstan*, Comm. No. 444/2010; *Abichou v. Germany*, Comm. No. 430/2010; ve *Alzery v. Sweden*, Comm. No. 1416/2005.

988 İKK, *Abdussamatov et al. v. Kazakhstan*, Comm. No. 444/2010, para. 13.10.

989 İKK, *Boily v. Canada*, Comm. No. 327/2007, para. 14.4.

insan hakları durumu ne haldedir gibi koşullar da dikkate alınarak yapılmalıdır. Bu anlamda İKK, fazla genel ve bu nedenle kesinlik konusunda eksiklik taşıyan veya vakanın özelliklerini karşılamaktan uzak diplomatik güvenceleri şimdiki kadar kabul etmemiştir.⁹⁹⁰

İKK bu yaklaşımı en yakın olarak *Abichou v. Almanya* vakasında açık bir şekilde sürdürmüştür.⁹⁹¹ Kabul eden Devlet'in yetkilileri, iade talebine diplomatik güvence vererek; kişinin davasında *ex novo* [en baştan itibaren] ve gözaltı koşullarında uluslararası standartlara uygun bir şekilde, usule ilişkin haklarına saygı gösterileceğini taahhüt etmişlerdir. Alman yetkililer verilen güvencelere güvenerek başvuru sınırdışı etmişlerdir. Ne var ki, taraf Devlet sınır dışı esnasında en sıradan suçlamalarla itham edilenler de dahil olmak üzere, gözaltındaki kişilere geniş çaplı olarak işkence uygulanması ve aynı vakadaki diğer iki sanığın yargılama sürmekte iken itirafta bulunmaları için kendilerine işkence edildiği şeklindeki iddiaları da dahil olmak üzere, Tunus'taki insan haklarına ilişkin durumu dikkate almamıştır. Bu durum karşısında İKK "diplomatik güvencelerin, hele hiçbir güvencenin özellikle işkence veya kötü muameleyle karşı bir koruma ile ilişkili olmadığı düşünüldüğünde, taraf Devlet'in varlığı açık olan riski görmezden gelen kararı için yeterli bir gerekçe olamayacağı" sonucuna ulaşmıştır.⁹⁹² Bu nedenle "Onsi Abichou'nun nihayetinde sınır dışı edildikten sonra bu tür bir muameleyle maruz bırakılmamış olması gerçeği, geriye dönük olarak, sınır dışı esnasında var olan bir riski sorgulamak veya minimize etmek için haklı bir şekilde ileri sürülemez".⁹⁹³

Ek olarak İKK, kendi yargı yetkisi altındaki bir kişiyi bir başka Devlet'e sınır dışı etmeye karar veren taraf Devlet'in aldığı takip tedbirlerinin niteliği ve boyutunu da göz önünde bulunduracaktır. Şu ana kadar ele alınan bütün vakalarda İKK, takip mekanizmalarından zayıf olduğunu ileri sürerek veya nesnellik, tarafsızlık ve güvenilirlik gibi niteliklerinin eksik olduğunu tespit ederek, diplomatik güvencelerin yetersiz olduğuna karar vermiştir.⁹⁹⁴

Abdussamatov ve diğerleri v. Kazakistan vakasında yirmi dokuz kişi Özbekistan'da dahil oldukları ileri sürülen dini ekstremizm ve terörist örgütler nedeniyle,

990 İKK, *Kalinichenko v. Morocco*, Comm. No. 428/2010, para. 15.6: "Mevcut vaka koşullarında, diplomatik güvencelerin temin edilmesi, başvuru bu genel riske karşı korumak için, ayrıca genel ve spesifik olmayan niteliği ve bir takip mekanizması oluşturmadığı gerçeği ışığında, yetersizdir" (Güvencenin kapsamı: onu işkenceye maruz bırakmama ya da onuruna saldırmama). Bkz. ayrıca *Abdussamatov et al. v. Kazakhstan*, Comm. No. 444/2010.

991 İKK, *Abichou v. Germany*, Comm. No. 430/2010.

992 *Ibid.*, para. 11.7.

993 *Ibid.*

994 İKK, *Kalinichenko v. Morocco*, Comm. No. 428/2010, para. 15.6; *Abdussamatov et al. v. Kazakhstan*, Comm. No. 444/2010, para. 13.10.

sınır dışı talebi ile karşı karşıyadır. Kazakistan yetkilileri Özbekistan'dan, başvuruclarının işkenceye veya zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleye maruz bırakılmayacakları yönünde bir diplomatik güvence almıştır. Kazakistan tarafından ileri sürülen argümanlardan biri, alıkonulma tesislerinin uluslararası örgütler tarafından denetlenebileceğidir. Ancak İKK bu argümanı, Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin gizlilik kurallarının dışarıya raporlama yapmasına engel olduğu ve diğer uluslararası örgütlerin ise alıkonulma mekânlarına erişimlerinin engellendiği gerekçesiyle, uygulamada etkili bir takip sisteminin bulunmaması nedeniyle reddetmiştir.⁹⁹⁵

Boily vakasında da aynı gerekçe kullanmıştır; söz konusu vakada bir Kanada vatandaşı, uyuşturucu ticareti nedeniyle almış olduğu on dört yıl hapis cezasını çekerken cezaevinden kaçmasının ardından Meksika'ya sınır dışı edilmiştir. Başvurucu kendisine daha evvel işkence edildiğini ve hüküm giymesine sebep olan delili oluşturan bir itirafname imzalamaya zorlandığını ileri sürmüştür. Meksika söz konusu kişinin kendisine gönderilmesini hem daha evvel almış olduğu cezanın tamamlanabilmesi hem de kaçışı sırasında bir gardiyanın ölümünden sorumlu olması nedeniyle soruşturma yapılabilmesi için talep etmektedir. Başvurucunun güvenliğini güvence altına alacak ve avukatı ile Kanada diplomatik servis yetkililerinin makul herhangi bir zaman diliminde kendisini ziyaret edip iletişim kurabilmelerini de içeren makul tedbirlerin sağlanmasını da içeren bir diplomatik güvence üzerinde anlaşılmıştır. Ancak Kanadalı yetkililer güvencelerin uygulanıp uygulanmadığını yeterli bir şekilde takip etmemişler; nihayetinde konsolosluk yetkilileri başvurucları yalnızca, hapishaneye konulduktan beş gün sonra ziyaret etmişlerdir. Başvurucu yeniden (göz altına alınmasının üçüncü gününden başlayarak) işkenceye maruz bırakılmaya başlandığını ifade etmektedir.⁹⁹⁶ Bunu müteakiben İKK, taraf Devlet'in, sınır dışı kararının infazı dolayısıyla, işkenceyi engelleyecek etkili önlemleri almamış olması sebebiyle 3. maddeye aykırı hareket ettiğini saptamıştır: "Üzerinde hem fikir olunan diplomatik güvence sistemi, işkenceyi etkili bir şekilde önleyebilecek yeterlilikte tasarlanmamıştır".⁹⁹⁷

Nihai Gözlemlerinde İKK, sürekli olarak taraf Devletlerin "bir kişinin geri gönderilmesi halinde işkenceye uğrama tehlikesi ile karşı karşıya kalacağını inanmak için geçerli nedenler in bulunduğu durumlarda" diplomatik güvenceleri işkence veya kötü muameleye karşı bir güvence olarak görmemeleri gerektiği fikrini koruyarak, diplomatik güvencelere güven konusundaki endişelerini

295 İKK, *Abdussamatov et al. v. Kazakhstan*, Comm. No. 444/2010, para. 13-5.

996 İKK, *Boily v. Canada*, Comm. No. 327/2007, para. 14-5.

997 *Ibid.*

defalarca ortaya koymuş;⁹⁹⁸ sonuç olarak, ilgili taraf Devletleri diplomatik güvencelere güvenmekten kaçınmalarını önermiştir.⁹⁹⁹

Özetle İKK, diplomatik güvencelerin kullanımına giderek daha fazla karşı çıkıyor görülmektedir; en azından, özellikle Birleşik Krallık ile ilişkili olan son Nihai Gözlemlere bakıldığında bu durum kanıtlanabilmektedir. İKK burada şunu ifade etmektedir:

“İşkence veya diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele uygulaması daha geniş çap kazandıkça, bu tür muamelelerin, üzerinde anlaşılan takip usulü ne kadar sert olursa olsun, diplomatik güvenceler aracılığıyla gerçek bir risk olmaktan çıkarılmaları olasılığı daha da azalmaktadır. Bu nedenle komite diplomatik güvenceleri güvenilir ve etkisiz olduğunu düşünmekte ve Sözleşme'nin kesinliğini zayıflatan bir araç olarak kullanılması gerektiğini ifade etmektedir.”¹⁰⁰⁰

4.4. Taraf Devlet'in İşkenceye İlişkin Bilgisine İlişkin Ulusal Güvenlik İddiaları

Ulusal güvenlik konusundaki değerlendirmeler, işkence veya zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleyle uğramama hakkını ihlalin gerekçesi olamayacaksa da, bir taraf Devlet'in, bir kişinin başvurusunu değerlendirmekte olan İKK (veya İHK) ile işbirliği yapma ödevi ile ilişkili olabilirler. Örneğin, bir taraf Devlet bu tür hassas bilgileri, eğer söz konusu bilgi bir başvuru ile ilişkili ise, komiteler ile paylaşmalı mıdır?

Bu mesele, ayrıntısı Bölüm 4.3.8.'de tartışılmış olan *Agiza v. İsveç* vakasında ortaya çıkmıştır. Taraf Devlet, 2002'nin başlarında, Mısır'a döndüğünde kötü muameleyle uğradığını öğrendiği başvuru ile ilgili bilgileri İKK'den gizlemiştir. Bu bilgiler iki yıl boyunca saklanmış ve nihayetinde başvuru temsilcisi tarafından sunulmuştur. İsveç İKK'yi yanlış yönlendirirken “suçüstü” yakalanmıştır.¹⁰⁰¹ Taraf devlet bu davranış şeklini, bilginin 2002 başlarında

- 998 *Concluding Observations on Morocco*, (2011) UN Doc. CAT/C/MAR/CO/4, para. 9. Bkz. ayrıca *Concluding Observations on United Kingdom* (2013), UN Doc. CAT/C/GBR/CO/5, para. 18.
- 999 Bkz., *inter alia*, *Concluding Observations on United Kingdom* (2013), UN Doc. CAT/C/GBR/CO/5, para. 18; *Concluding Observations on the Russian Federation*, (2012) UN Doc. CAT/C/RUS/CO/5, para. 17; *Concluding Observations on Germany*, (2011) UN Doc. CAT/C/DEU/CO/5, para. 25.
- 1000 *Concluding Observations on United Kingdom* (2013), UN Doc. CAT/C/GBR/CO/5, para. 18. Bkz. ayrıca, *Concluding Observations on Czech Republic*, (2012) UN Doc. CAT/C/CZE/CO/4-5, para. 8.
- 1001 Yanlış yönlendirmeye yönelik başka hiçbir girişimin olmadığına inanmak belki de safiktir; bu vakada İsveç yakalanmıştır. Joseph, S., “Rendering Terrorists and the Convention Against Torture”, (2005) 5 *Human Rights Law Review* 339, s. 346.

ortaya çıkmasının başvurusunun güvenliğini tehlikeye atabileceği iddiası ile savunmaya çalışmıştır. İKK bu iddiaları kabul etmemiş ve *Agiza* vakasında bilginin kasten ve yanlış yönlendirici şekilde saklanmış olmasının ... 22. madde ihlali oluşturduğuna” karar vermiştir.¹⁰⁰²

İKK, taraf Devlet’in, ulusal güvenlik gerekçesiyle meşru bir şekilde bilgi saklamak isteyebileceği durumların ortaya çıkabileceğini kabul etmektedir. Ancak böyle bir durumda doğru tutum, yalnızca bilgiyi saklamak ve İKK’yi fiilen yanlış yönlendirmek olmamalıdır. Bunun yerine İKK’den bilgiyi saklamak için bir tür izin talebinde bulunulmalıdır. İKK, kendi usullerinin, bu tür durumları dikkate alabilecek şekilde “yeterince esnek”¹⁰⁰³ olduğunu ifade etmiştir.

İKK ayrıca, kendisini, istihbari nitelikte oldukları gerekçesiyle, örneğin ABD’nin olağanüstü yasadışı nakil politikası gibi bazı terörle mücadele politikalarını tartışma olanaklarından mahrum bırakma yönündeki girişimleri de reddetmektedir. Ulusal güvenlik iddialarının, işkence mağdurlarını bastırmak veya etkin bir telafi ve tazminat hakkından mahrum etmek üzere kullanılmayacağı bir kez daha ifade edilmiştir.

4.5. Ölüm Cezası

İKK’nin ölüm cezası ile işkence ve diğer kötü muamele formları ile ilişkisi meselesini açıkça ele almadığı belirtilmelidir. Muhtemelen bu nedenle, UMSHS’nin 4. maddesinin yaşam hakkını düzenlediği gerçeğinden de hareketle, idam cezasının uygulanması ile ilişkili bireysel vakalar İKK’nin dikkatine sunulmuştur (bkz. Bölüm 3.2.11). İKK, idam cezasının kendisinin, İKS ihlali olarak ele almaz.¹⁰⁰⁴ Ancak Nihai Gözlemlerinde ölüm cezalarının uygulanması ve infazının sürmesi hakkındaki endişelerini göstermiştir;¹⁰⁰⁵ ve daha yakın dönemlerde, tavsiyeler kapsamında, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi’ne ek Ölüm cezasının kaldırılması hakkında İkinci İhtiyari Protokol’ün kabul edilmesini önermektedir.¹⁰⁰⁶

1002 *Ibid.*, s. 345.

1003 İKK, *Agiza v. Sweden*, Comm. No. 233/2003, para. 13.10.

1004 Örneğin ABD hakkındaki Nihai Gözlemlerde İKK açıkça idam cezasının kendisinin tek başına İKS ihlali anlamına gelmediğini belirterek, ABD’nin infaz yöntemleri konusunda hassas olması gerektiğini ifade etmiştir, *Concluding Observations on the US*, (2006) UN Doc. CAT/C/USA/CO/2, para. 31.

1005 Bkz., örneğin, *Concluding Observations on Belarus*, (2012) UN Doc. CAT/C/BLR/CO/4, para. 24.

1006 *Concluding Observations on Yemen* (2010), UN Doc. CAT/C/YEM/2, para. 21; *Concluding Observations on Cuba*, (2012) UN Doc. CAT/C/CUB/CO/2, para. 14. 1007 *Concluding Observations on Belarus*, (2012) UN Doc. CAT/C/BLR/CO/4

Ek olarak İKK, çeşitli Nihai Gözlemlerinde, ölüm hücrelerinde tutulmakta olan mahpusların koşullarının, “özellikle bölüm hücrelerinde geçirilen sürenin uzunluğu bakımından” 16. maddeye aykırı zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele düzeyine ulaşabileceğini ifade etmiştir.¹⁰⁰⁷ Sonuç olarak Devletlerden “ölüm hücrelerindeki kişiler için Sözleşmenin gerektirdiği korumaların sağlanmasını ve insani muamelenin gerçekleştirilmesinin güvence altına alınmasını” istemiştir.¹⁰⁰⁸ Çocuklara idam cezası verilmesi ile ilişkili olarak İKK, çocuklara ölüm cezası verilemeyeceğini vurgulamıştır. Öte yandan Çin hakkındaki (önceki) Nihai Gözlemlerinde İKK, bazı ölüm cezası yöntemlerinin 16. maddeyi ihlal ettiğini ifade etmiştir.¹⁰⁰⁹ ABD hakkındaki Nihai Gözlemlerinde İKK, ölümcül ilaç enjeksiyonu yönteminin sebep olacağı muhtemel ağır acı ve ızdırap düşünülerek, yeniden değerlendirilmesi gerektiğini dile getirmektedir.¹⁰¹⁰ Küba hakkında Nihai Gözlemlerinde İKK “ortak işlenen suçlar ve Devlet’in güvenliği ile ilişkili hayli belirsiz bir şekilde tanımlanmış olan suçlar da dahil olmak üzere, çok sayıda suç karşılığında ölüm cezası öngörülmüş olması” konusundaki endişelerini dile getirmiştir.¹⁰¹¹

4.6. İKS’ye Göre Kadına Yönelik Şiddet

İKK’nin, bugüne dek bireysel başvuru usulü çerçevesinde toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti 3. maddenin ihlal edildiği iddia edilen davalarda ele almıştır. Bütün bu davalarda başvuru, sınır dışı etme ya da gönderme kararı uygulanırsa, gittiği ülkede ciddi, kişisel ve gerçek bir kötü muamele riskiyle; büyük olasılıkla tecavüz ve cinsel taciz karşı karşıya kalacağını ileri sürmüştür.¹⁰¹²

V.L. v. İsviçre başvurusunda, başvuru, iki kez, siyasi faaliyetleri nedeniyle aradıkları kocasının nerede olduğunu öğrenmek isteyen polislerin iki kez tecavüzüne uğradıktan sonra, Belarus’tan kaçtığını belirtmiştir. Başvuru, kaçtığı ülkeye geri gönderilirse daha fazla eziyet ve cinsel saldırı riskine maruz kalacağını iddia etmiştir. İKK, işkence riskini değerlendirirken; başvuru kaynaklarına göre

1007 *Concluding Observations on Belarus*, (2012) UN Doc. CAT/C/BLR/CO/4, para. 24. Bkz. ayrıca *Concluding Observations on Zambia*, (2008) UN Doc. CAT/C/ZMB/CO/2, para. 19; *Concluding Observations on Armenia*, (2001) UN Doc. A/56/44, para. 39; *Concluding Observations on Jordan*, (1995), UN Doc. A/50/44, para. 169; *Concluding Observations on Namibia*, (1997) UN Doc. A/52/44 para. 250; *Concluding Observations on Libyan Arab Jamahiriya*, (1999) UN Doc. A/54/44, para. 189.

1008 *Concluding Observations on Kenya*, (2013) UN Doc. CAT/C/KEN/CO/2 Rev. 1, para. 33.

1009 *Concluding Observations on China*, (1996) UN Doc. A/51/44, para. 144.

1010 *Concluding Observations on the US*, (2006) UN Doc. CAT/C/USA/CO/2, para. 31.

1011 *Concluding Observations on Cuba*, (2012) UN Doc. CAT/C/CUB/CO/2, para. 14.

1012 Ayrıca bkz. bu El Kitabı’nın V. Bölümü, 5.2 ve 5.4. Başlıklar, taraf Devletlerin CEDAW Sözleşmesine göre yükümlülükleri.

kadınların %20'sinden fazlasının en azından bir kere cinsel istismara uğradığı¹⁰¹³ ve özellikle saldırıların siyasi muhaliflere yöneldiği rapor edilen Belarus'taki insan haklarının durumunun kötü olduğunu dikkate almasının yanı sıra, başvurunun geçmişte uğradığı tecavüzlere ilişkin iddiasının gerçekliğini ve mahiyetini de dikkate almıştır. Bu bağlamda da şu sonuca ulaşmıştır:

Sorgulama, aşağılama, cezalandırma, misilleme, sindirme ve cinsiyete dayalı ayrımcılık gibi bir dizi kabul edilemez amaçla gerçekleştirilen eylemlerin arasında yer alan söz konusu eylemlerden birden fazla kez tecavüz, kuşkusuz şiddetli acı ve ızdıraba neden olur. *Bu nedenle Komite, bu davada polisin cinsel saldırısının işkence teşkil ettiği kanaatinde dir.*¹⁰¹⁴ (Vurgu eklenmiştir.)

İKK, otoritelerin itham edilen tecavüzcüler hakkında açıkça soruşturma yapmadığı ve cezai işlem başlatmadığı gerçeği (ve dolayısıyla otoritelerin başvuruycuyu geri dönmesi halinde daha fazla zarar görmemesi için tedbir alacağını şüpheli görünmesi) ile birlikte bu tespitlere dayanarak, başvurunun Belarus'a gönderilmesinin Sözleşmenin 3. maddesinin ihlali anlamına geleceği sonucuna ulaşmıştır.¹⁰¹⁵

Öncü bir dava olan *Njamba ve Balikosa v. İsveç davasında*, başvuruçular; anne ve kızı; annenin, isyan hazırlıklarında kocasının suç ortağı olduğunun düşünüldüğü¹⁰¹⁶ Demokratik Kongo Cumhuriyetine zorla geri gönderilmelerinin, onların güvenlik güçlerinin ya da diğer ailelerin işkencesine uğramasına ve öldürülmelerine neden olacağını iddia etmiştir.¹⁰¹⁷ İKK, başvuruçunun iddiasındaki pek çok belirsizliğe rağmen “bu başvuruda ileri sürülen meselelere ilişkin olarak doğması gereken hukuki sonuç, başvuruçunun dönmesi halinde güvenliğinin tehlikeye olacağı gibi tartışmasız gerçeklerle ilgili” olduğunun altını çizmiştir.¹⁰¹⁸ Sonuç olarak, İKK, BM uzmanlarının Demokratik Kongo Cumhuriyetindeki (DRC) duruma ilişkin hazırladıkları çeşitli raporlara atıfta bulunmuştur. Bu raporlar “ülke genelindeki endişe verici cinsel şiddet oranlarının, bu saldırıların sadece çatışma bölgeleriyle sınırlı kalmadığını fakat ülkenin tamamında” yaşandığına işaret etmektedir.¹⁰¹⁹ Ülke genelinde, kadına yönelik şiddet vakaları, tecavüz ve

1013 İşkenceye Karşı Komite, *V.L. v. İsveç*, Başvuru No. 262/2005, 8.4. para.

1014 *Ibid.*, 8.10. para.

1015 *Ibid.*, 9. para. Ayrıca bkz. C.T. ve K.M. v. İsveç, Başvuru No. 279/2005, 7.5–8 para. (Kendisi ve erkek kardeşi yasadışı ilan edilen bir siyasi partiye (PDR-Ubunija Partisi) katıldığı için defalarca tecavüze uğrayan ve zulüm gören bir kadının Ruanda'ya gönderilmesiyle ilgili başvuru).

1016 Dahası başvuruçucu kaçmadan hemen önce kocasının ya da babasının üç çocuğunun ya da üç kardeşinin babasının öldürüldüğünü öğrenmiştir.

1017 *Njamba ve Balikosa v. İsveç*, Başvuru No. 322/2007, 2.1, 2.2 ve 3.1. para.

1018 *Ibid.*, 9.5. para.

1019 *Ibid.*

silahlı kuvvetlerin, isyancıların ve sivillerin toplu tecavüzleri endişe verici artış oranları dahil olmak üzere İKK, DRC'deki istikrarsız durumun ışığında, "DRC'deki çatışma durumunun, son BM raporlarının tamamında ispatlandığı gibi, mevcut ve değişen koşulları içinde ülkenin hangi bölgelerinin başvuru için güvenli olduğunu belirlemeyi Komite açısından imkânsız"¹⁰²⁰ kıldığına hükmetmiştir. Bu nedenle de başvuruların DRC'ye geri gönderilmeleri halinde işkenceye maruz kalma (işkence olarak tecavüz) riskiyle karşı karşıya kaldıklarına inanmak için esaslı sebeplerin bulunduğu sonucuna varmıştır.¹⁰²¹

Dahası, aynı davada İKK'nin ilk kez bireysel başvuru bağlamında Devlet'in İKS'ye göre özel kişilerin fail olduğu tecavüzü ve cinsel şiddeti önlemek yönünde "özen yükümlüğü" olduğunu teyit ettiğini vurgulamak önemlidir (bkz. Bölüm 4.1.2.e). DRC'deki tecavüz ve toplu tecavüzlerin faillerinin çoğunlukla silahlı gruplar ve siviller olduğu gerçeğiyle karşı karşıya kalan İKK; DRC'nin sorumluluğuna işaret etmek için, önleme, durdurma ve faili özel kişiler olan işkence mağdurlarının zararının giderimi konusunda özen yükümlülüğünü yerine getirmeyen taraf Devletlerin, bu tür eylemlere izin verdikleri ve ses çıkarmadıkları için sorumlu olduklarını öngören 2 No'lu Genel Yorumunu kullanmıştır.¹⁰²² Dikkat çekilmelidir ki İKK, devlet-dışı aktörlerin işlediği tecavüzleri İKS'nin kapsamının dışında bularak yorumlamış olsaydı; 1 maddedeki işkence tanımındaki subjektif şart karşılanmadığı için, büyük ihtimalle başvuruçunun dönmesi halinde karşılaşılabilecek bir "işkence" tehlikesinin olmadığına hükmedilecekti.¹⁰²³

Öte yandan İKK, Sonuç Gözlem Raporlarında ev içi şiddet, tecavüz (ve evlilik içi tecavüz ve) cinsiyete dayalı şiddetin diğer biçimleri de (kadın sünneti¹⁰²⁴, sözde namus cinayetleri¹⁰²⁵, zorla kısırlaştırma¹⁰²⁶ ve kadın ticareti¹⁰²⁷ gibi) dahil olmak üzere kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddetin sürekliliğini dikkate alarak taraf Devletlerin 2. ve 16. maddelere uyup uymadıklarına ilişkin endişelerini düzenli olarak dile getirmektedir.¹⁰²⁸

1020 *Ibid.* Ayrıca bkz. İşkenceye Karşı Komite, *Bakatu-Bia v. İsveç*, Başvuru No. 379/2009, 10.6, 10.7, 10.8 ve 11. para.

1021 *Ibid.*, 9.6. para.

1022 İşkenceye Karşı Komite, *Njamba and Balikosa v. İsveç*, Başvuru No. 322/2007, 9.5. para.

1023 Bkz. Nowak ve McArthur (2008), s. 201.

1024 Bkz., örneğin Gabon üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2013) UN Doc. CAT/C/GAB/CO/1, 21. para.

1025 Bkz., örneğin Türkiye üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2011) UN Doc. CAT/C/TUR/CO/3, 20. para. Komite ayrıca, Ceza Kanunu uyarınca hakimlerin ve savcılarının, tecavüz davalarında kadının iradesine aykırı olarak bekaret testi talep edebilmelerine ilişkin endişelerini dile getirmiş (ibid.).

1026 Çek Cumhuriyeti üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2012) UN Doc. CAT/C/CZE/CO/4–5, 25. para.

1027 Togo üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2012) UN Doc. CAT/C/TGO/CO/2, 15. para.

1028 Yunanistan üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2012) UN Doc. CAT/C/GRC/CO/5–6, 23. para.

Yunanistan üzerine Sonuç Gözlem raporunda İKK, ev içi şiddet ve cinsel şiddet de dahil kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddetin sürekliliği ve failerin çok azının kovuşturulması ve mahkûm edilmesi üzerine taraf Devlet'i "açıkça tecavüzü ve cinsel şiddetin diğer biçimlerini "cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar olmaktan" ziyade işkencenin bir biçimi olarak değerlendirmeye" çağırılmaktadır.¹⁰²⁸

İKK, ayrıca ev içi şiddete ilişkin sayısız tavsiye kararı da yayınlamıştır. Taraf Devletler, bu tür şiddeti, spesifik bir suç olarak tanımalı ve şiddet eylemlerinin hepsinin soruşturulmasını, kovuşturulmasını ve cezalandırılmasını sağlamalıdır. Taraf Devletler ayrıca sığınma evleri, uzaklaştırma emri, sağlık muayenesi ve rehabilitasyon da dahil mağdura koruma ve giderim yolları ve araçlarını sağlamalıdır.¹⁰²⁹

Kanada üzerine Sonuç Gözlem Raporu, özel kişilerin faili olduğu cinsel şiddetle ilgili olarak yayınlanan tavsiye kararlarına dair aydınlatıcı/açıklayıcı bir örnektir. Yerli kadınlara yönelik süregiden şiddete dair raporlardan rahatsız olan İKK, taraf Devlet'ten, devlet dışı aktörlerin ya da özel kişilerin karıştığı işkence ve kötü muamele eylemleriyle ilgili önleme ve yaptırım uygulama yönündeki pozitif yükümlülüklerini yerine getirme çabalarını artırmasını istemiştir.¹⁰³⁰

4.7. İKS'ye Göre Pozitif Yükümlülükler

UMSHS'nin 7. ve 10. maddelerine göre olduğu gibi, İKS'ye göre de taraf Devletlerin İKS'nin ihlal edilmesini önlemeye ve ihlalleri azaltmaya yönelik tedbirler almak hususundaki pozitif ve usulî yükümlülükleri kapsamlıdır. Örneğin 10. maddenin 1. fıkrasına göre, taraf Devletler:

"İşkencenin yasaklanmasına dair eğitim ve bilginin kanun uygulayıcı personel, sivil veya askeri, tıbbi personel, kamu görevlileri ve herhangi bir şekilde tutuklanan, nezarete alınan veya hapsedilen (cezaevine konulan) herhangi bir şahsın tutuklanması, sorgulanması veya muamelesiyle ilgilenebilecek diğer şahısların eğitim programına dahil edilmesini sağlayacaktır".

1029 Bkz., örneğin Estonya üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2013) UN Doc. CAT/C/EST/CO/5, 12. para.; Peru üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2012) UN Doc. CAT/C/PER/CO/5-6, 14. para.; Bulgaristan üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2011) UN Doc. CAT/C/BGR/CO/4-5, 25. para.; Moğolistan üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2010) UN Doc. CAT/C/MNG/CO/1, 20. para.; Azerbaycan üzerine Sonuç Gözlem Raporu (2009) UN Doc. CAT/C/AZE/CO/3, 19. para.; Ekvador üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2006) UN Doc. CAT/C/ECU/CO/3, 17. para.; Bahreyn üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2005) UN Doc. CAT/C/CR/34/BHR, 6-7 para.; Yunanistan üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2004) UN Doc. CAT/C/CR/33/2, 5. para. 5 (Ayrıca bkz. 4. para.); Arjantin üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2004) UN Doc. CAT/C/CR/33/1, 6. para.

1030 Kanada üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2012) UN Doc. CAT/C/CAN/CO/6, 20. para.

Dahası, 10. maddenin 2. fıkrasına göre “[H]er Taraf Devlet, bu gibi kişilerin görev ve yetkilerine dair yayınlanan kurallar veya talimatlara işkencenin yasaklanmasını da dahil edecektir.”

İKS'nin 11 maddesine göre:

Her Taraf Devlet, işkence olaylarını önlemek amacıyla, yetkisi altındaki ülkelerde herhangi bir şekilde tutuklanan, nezarete alınan veya hapsedilen kişilerin tutuklanması ve tabii tutulacağı muamele ile ilgili düzenlemeleri ve bunlara ait sorgulama kurallarını, talimatları, yöntemleri ve uygulamaları sistematik şekilde gözden geçirecektir.

İKK, Sonuç Gözlem Raporlarında Devletler tarafından alınacak uygun pozitif yükümlülüklerle ilişkin olarak aşağıdaki tespitlerde bulunmuştur:

- Bütün tutuklular nerede tutulurlarsa tutulsunlar, kayıt edilmelidir. Kayıtta, tutuklunun kimliği ile tutuklama tarihi, saati ve yeri, tutuklayan yetkilinin kimliği, tutuklama sebepleri, kişinin göz altına alındığında sağlık durumu ve sağlık durumunda bundan sonraki değişimler, sorgulamanın tarihi ve yeri ile herhangi bir naklin ya da salıvermenin tarihi ve saati yer almalıdır.¹⁰³¹ Bu bağlamda, hapishanelerdeki insanlar, tutuk evleri ve polis karakollarının yanı sıra resmi olarak gözaltında olan herkes için de merkezi kayıtlar oluşturulmalıdır.¹⁰³²
- Hapishanelerdeki sağlık personeli, hapishane görevlilerinden değil bağımsız doktorlardan oluşmalıdır.¹⁰³³
- Hava yoluyla yapılacak tüm nakillerin ve tahliyelerin öncesinde sağlık muayenesi yapılmalıdır.¹⁰³⁴ Bu tür nakil ve tahliyeler esnasında bağımsız insan hakları gözlemcileri bulunmalıdır.¹⁰³⁵
- Özellikle istihbarat ve güvenlik birimlerinin memurlarına işkence yasağına dair eğitim verilmelidir.¹⁰³⁶
- Sağlık personeli de dahil tüm ilgili personelin, işkence ve kötü muamele belirtirlerini tespit etmelerini sağlamak için yeterli eğitim sağlanmalıdır. 1999 tarihli İstanbul Protokolü (İşkencenin ve Diğer Zalimce, İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muamele veya Cezanın Etkili Soruşturulması ve Belgelemesi

1031 ABD üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2006) UN Doc. CAT/C/USA/CO/2, 16. para.; Sri Lanka üzerine Sonuç Gözlem Raporu (2011) UN Doc. CAT/C/LKA/CO/3-4, 12. para.

1032 Bkz., *inter alia*, Sri Lanka üzerine Sonuç Gözlem Raporu (2011) UN Doc. CAT/C/LKA/CO/3-4, 12. para.

1033 Arjantin üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2004) UN Doc. CAT/C/CR/33/1, 6. para.

1034 Almanya üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2004) UN Doc. CAT/C/CR/32/7, 5. para.

1035 İsviçre üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2005) UN Doc. CAT/C/CR/34/CHE, 5. para.

1036 Cezayir üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2008) UN Doc. CAT/C/DZA/CO/3, 10. para.

- Hakkında El Kitabı) bu tür eğitimlere dahil edilmeli ve uygulanmalıdır.¹⁰³⁷
- Sözleşme hükümlerinin sıkı bir şekilde uygulanması da dahil olmak üzere, insan haklarının korunmasına ilişkin ulusal ve uluslararası yükümlülükleri izlemek üzere Paris İlkelerine uygun, bağımsız bir ulusal insan hakları kurumu taraf Devlet tarafından, kurulmalıdır.¹⁰³⁸
 - Sosyal hizmet kurumları, sosyal çalışmacı, psikolog ve pedagoğ gibi eğitilmiş (yetiştirilmiş) personel istihdam etmelidir.¹⁰³⁹
 - Sorgulamalar için video ve ses kayıt vasıtalarının temin edilmesinin¹⁰⁴⁰ yanı sıra polis nezaretinde tutulanların daha iyi korunmasını sağlamak için polis karakollarına ve polise ait diğer mekânlara video kameraları yerleştirilmelidir.¹⁰⁴¹
 - Bağımsız insan hakları gözlemcilerinin, gözaltı merkezlerine önceden haber vermeden ziyaretlerde bulunmalarına izin verilmelidir.¹⁰⁴²
 - Cezaevlerindeki vücut aramaları, acil olmayan durumlarda sağlık personeli tarafından yapılmalıdır.¹⁰⁴³
 - Polis memurları, kötü muamele iddiasında bulunan herhangi birisinin kendisini teşhis edebilmesi için bir tür kimlik etiketi takmalıdır.¹⁰⁴⁴
 - “Zorlama tedbirlerinin uygulanmasında orantılılık ilkesinin gözetilmesi” ile “sınır dışı etme sürecinde ilgili sivil toplum kuruluşlarının katılımı”na ilişkin yasalar uygulanmalıdır.¹⁰⁴⁵

4.7.1. Mevzuatın Çıkarılması ve Uygulanması Görevi

Sözleşmenin 2. maddesinin 1. fıkrasına göre, taraf Devletler “yetkileri altındaki topraklarda işkence yapılmasını önlemek için etkili yasal, idari, adli veya diğer

-
- 1037 Çin üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2008) UN Doc. CAT/C/CHN/CO/4, 36. para.; Fas üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2011) UN Doc. CAT/C/MAR/CO/4, 28. para.; Sri Lanka üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2011) UN Doc. CAT/C/LKA/CO/3-4, 28. para.; Özbekistan üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2002) UN Doc. A/57/44, 115. para.
- 1038 Japonya üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2013) UN Doc. CAT/C/JPN/CO/2, 16. para. Ayrıca, Taraf Devletler, Ulusal İnsan Hakları Kurumlarının bağımsız olmasını ve görevlerini yerine getirmek için gerekli mali kaynaklara ve insan kaynaklarına sahip olmalarını sağlamalıdır. Bkz., örneğin Gabon üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2012) UN Doc. CAT/C/GAB/CO/1, 12. para.; Kenya üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2013) UN Doc. CAT/C/KEN/CO/2, 14. para. Cezayir üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2008) UN Doc. CAT/C/DZA/CO/3, 8. para. Ayrıca bkz. Bölüm 2.3.3.(d).
- 1039 Hırvatistan üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2004) UN Doc. CAT/C/CR/32/3, 9. para.
- 1040 Yunanistan üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2004) UN Doc. CAT/C/CR/33/2, 6. para.; Ayrıca bkz. Birleşik Krallık üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (1996) UN Doc. A/51/44, 63. para.
- 1041 Fransa üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2010) UN Doc. CAT/C/FRA/CO/4-6, 23. para.
- 1042 Uganda üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2005) UN Doc. CAT/C/CR/34/UGA, 10. para.; Ayrıca bkz. Nepal üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2005) UN Doc. CAT/C/NPL/CO/2, 23. para.
- 1043 Kanada üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2005) UN Doc. CAT/C/CR/34/CAN, 4. para.
- 1044 Almanya üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (1998) UN Doc. A/53/44, 196. para.
- 1045 Avusturya üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2005) UN Doc. CAT/C/AUT/CO/3, 4. para.

tedbirleri alır.” 4. maddeye göre de taraf Devletler, tüm işkence eylemlerinin “teşebbüs ve iştirak” ile bile birlikte suç olarak düzenlenmesini sağlayacaktır.

Devlet’in İKS’nin 1. maddedeki işkence tanımının tamamını iç hukukuna dahil etmesi gerekmez. Bununla birlikte, İKS, devletlerin kendi mevzuatlarında, en azından 1. maddede yer alan tanım kadar geniş kapsamlı bir “işkence” suçu ihdas etmeleri gerektiğini belirtmektedir.¹⁰⁴⁶ Fiili olarak ise, İKK taraf devletlerden düzenli olarak 1. maddedeki işkence tanımını ceza kanunlarına dahil etmelerini istemektedir.

Urra Gridi v. İspanya davasında, İKK, başvurucuya işkence yapan sivil muhafızlara verilen hafif cezalar ile bunların affının ve söz konusu sivil muhafızlara karşı disiplin işlemi yapılmamasının Sözleşmenin 2. maddesinin 1. fıkrası ile 4. maddesinin 2. fıkrasının ihlal ettiğine olduğunu tespit etmiştir.¹⁰⁴⁷ İşkence suçunun ağırlığını hesaba katıldığında verilecek cezanın en az altı yıl hapis cezası olması önerilmektedir.¹⁰⁴⁸

Kolombiya Sonuç Gözlem Raporunda İKK, “gönüllü olarak silah bırakmışlarsa”¹⁰⁴⁹ işkence ve savaş suçlarına karışmış kimselere hafif ve “ertelenmiş cezalar” verilmesi olasılığı üzerine kaygılarını ifade etmiştir. Bu nedenle, barış anlaşmaları işkence gibi ağır suçların affını meşrulaştıramaz.¹⁰⁵⁰

2 No’lu Genel Yorumunda İKK, aşağıdaki koşullarda failerin kovuşturulmasını ve cezalandırılmasını önleyen afları ve diğer tedbirleri reddetmektedir:

Komite, işkence veya kötü muamele faillerinin derhal ve adil kovuşturulmasını ve cezalandırılmasını imkânsız kılan ya da bu husustaki isteksizliği işaret eden af veya diğer önlemlerin işkencenin yasağının sınırlandırılmaması ilkesini ihlal ettiğini düşünmektedir.¹⁰⁵¹

-
- 1046 Ingelse, C., The UN Committee against Torture: An Assessment, Martinus Nijhoff (2001), ss. 218–220, 338–341. Bkz., örneğin Meksika üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2012) UN Doc. CAT/MEX/CO/5–6, 8. para.; Togo üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2006) UN Doc. CAT/C/TG/CO/1, 10. para.; Kamboçya üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2005) UN Doc. CAT/C/CR/31/7, 6. para.; Azerbaycan üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2003) UN Doc. CAT/C/CR/30/1 ve Corr.1, 88. para.; İsrail üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (1994) UN Doc. A/49/44, 170. para.; Rusya Federasyonu üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (1997) UN Doc. A/52/44, 43. para.
- 1047 İşkenceye Karşı Komite, *Urra Guridi v. İspanya*, Başvuru No. 212/2002.
- 1048 C. Ingelse, The UN Committee against Torture: An Assessment, Martinus Nijhoff (2001), s. 342.
- 1049 Kolombiya üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2004) UN Doc. CAT/C/CR/31/1, 7. para.
- 1050 Ayrıca bkz. Guetemala üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2013) UN Doc. CAT/C/GTM/CO/5–6, 10. para.; Şili üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2009) UN Doc. CAT/C/CHL/CO/5, 12. para.; Peru üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2000) UN Doc. A/55/44, 61. para.
- 1051 İşkenceye Karşı Komite, 2 No’lu Genel Yorumu (2007), UN Doc. CAT/GC/2, 5. para.

İKK, bu öğretiyeye dayanarak, Sahli v. Cezayir davasında (bkz. Yukarıda Bölüm 4.1), Taraf Devlet'in Cezayir güvenlik güçlerine dava açılmasını yasaklayan hükmü çıkarırken ve uygularken (Cezayir Barış ve Uzlaşma Şartı, 45. md.) Sözleşmeye uygun davranmadığını tespit etmiştir. İKK, “işkence gibi suçlar söz konusuysa hiçbir koşulda kovuşturmadan feragat edilemez” demektedir.¹⁰⁵² Cezayir üzerine Sonuç Gözlem Raporunda İKK, aynı hükümlerle ilgili olarak, bu hükmün “(t)araf Devletlerin, işkence eyleminin kendi yetki alanı dahilindeki herhangi bir bölgede işlendiğine inanmak için esaslı sebepleri olduğunda, tarafsız bir soruşturma yapma, bu tür eylemlerin faillerini kovuşturma ve mağdurların zararlarını giderme yönündeki yükümlülüğüne aykırı (12., 13. ve 14. maddeler)” olduğunu belirtmektedir.¹⁰⁵³

4.7.2 İddiaları Soruşturma Görevi

Sözleşmenin 12. maddesine göre, taraf devletler:

Yetkileri altındaki ülkelerde bir işkence eyleminin işlendiğine inanmak için ciddi sebepler mevcut olduğuna inandıklarında, yetkili mercilerin derhal ve tarafsız bir soruşturma yürütmelerini sağlar.

Sözleşmenin 13. maddesine göre, taraf devletler:

Kendi yetkileri altındaki ülkelerde işkenceye maruz kaldığını iddia eden herhangi bir şahsın yetkili mercileri şikâyet hakkı olduğunu kabul eder ve davasının bu mercilerce derhal ve tarafsızca incelenmesini sağlar. Şikâyetçinin ve tanıkların şikâyet veya tanıklıklarının bir sonucu olarak, tüm kötü muamele ya da tehdide karşı korunmalarını sağlamak için tedbir alır.

Her iki madde de 16 maddeye göre zalimce, insanlık dışı ya da küçültücü muamele iddiaları olduğunda uygulanır.¹⁰⁵⁴

12. madde, taraf Devlet'e, işkencenin gerçekleştiğine inanmak için herhangi bir neden olması halinde şikâyet olmasa bile; şikâyetin olmadığı durumlarda da olay gerektiriyorsa failleri kovuşturma ve cezalandırma yönünde bağımsız bir görev yükler.¹⁰⁵⁵ 13 madde, işkenceyi cezalandırılma korkusu olmadan şikâyet

1052 İşkenceye Karşı Komite, *Sahli v. Cezayir*, Başvuru No. 341/2008, 9.9. para.

1053 Cezayir üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2008) UN Doc. CAT/C/DZA/CO/3, 11. para.

1054 Bkz. İKS'nin 16/1. hükmü; ayrıca bkz., İşkenceye Karşı Komite, Dzemajl ve diğerleri v. Yugoslavya, Başvuru No. 161/2000.

1055 Bkz. Nepal üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2005) UN Doc. CAT/C/NPL/CO/2, 24. para.; Togo üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2012) UN Doc. CAT/C/TGO/CO/2, 11. para. Ayrıca bkz. Nowak ve McArthur (2008), ss. 418–420.

etme ve iddiasının adil soruşturulması hakkını korur. Soruşturma yükümlülüğü, işkenceden kaçınma yükümlülüğünden bağımsız bir yükümlülüktür. Çeşitli davalarda, İKK, işkence iddiasının kendisi kabul edilmemesine rağmen, 12. ve 13. maddelerin ihlal edildiğini tespit etmiştir.¹⁰⁵⁶ İKK, bir bireysel başvurunun incelediği son kararlarından birisinde mağdurlara etkili çözümler sunma ve işkence ve kötü muameleyi önlenmesini sağlamada soruşturma yükümlülüğünün önemini bir kez daha vurgulamış; “kötü muamele göstergelerinin araştırılması yükümlülüğünün Sözleşme uyarınca Devlet’e düşen mutlak bir görev”¹⁰⁵⁷ olduğuna hükmetmiştir.

İKK, çeşitli görüşlerinde, tam ve tarafsız bir soruşturmanın (çoğu durumda ceza kovuşturması bağlamında açılan soruşturmalara atıfta bulunarak) izlenmesi gereken amaçları sıralamıştır. Buna göre:

[Bir soruşturma], *bildirilen olayların mahiyetini, onları çevreleyen koşulları ve kim olursa olsun bunlara katılanların kimliğini* belirlemeyi amaçlamalıdır.¹⁰⁵⁸

Her durumda, Devlet otoriteleri, işkence yapılmış olabileceğine dair makul bir şüphe varsa, derhal bir soruşturma başlatmakla görevlidir. Bu bağlamda, İKS’nin 12. maddesi; taraf Devletlere mağdurların, akrabalarının veya yasal temsilcilerinin yasal süreçlere katılmamalarının mazur gösteremeyeceği, hızlı ve etkili soruşturma yapma yükümlülüğünü yüklemektedir. *Sonko v. İspanya* davasında İKK, şöyle demektedir:

Sözleşmeye göre, bir mağdurun, ulusal mahkemelere, işkence veya zalimce ya da insanlık dışı veya küçültücü muamele gördüğüne dair resmi bir şikâyetle bulunması gerekmez ve meselenin devlet otoritelerinin dikkatine sunulmuş olması yeterlidir.¹⁰⁵⁹

Taraf Devlet, 12. maddeye uygunluk tartışılırken, Bay Sonko’nun hiçbir aile üyesinin, onun ölümü nedeniyle açılan davalara dair bilgilendirilmelerine rağmen, devam eden ceza soruşturmasına taraf olarak katılmadığını ileri sürmüştür. İKK, bu argümanı, 12. maddeye göre, Devlet’in soruşturma yükümlülüğünün niteliğinin; şikâyetçinin süreçteki konumundan bağımsız olarak mutlak olduğunu hatırlatarak reddetmiştir. Komite, “Başvurucunun (ve/veya başka bir aile üyesinin) hukuki süreçte taraf olarak katılmasının taraf Devlet’in Sözleşme’nin 12.

1056 Bkz., örneğin, İşkenceye Karşı Komite, *Halimi-Nedzibi v. Avusturya*, Başvuru No. 8/1991, 13.5. para.

1057 İşkenceye Karşı Komite, *Sonko v. İspanya*, Başvuru No. 368/2008, 10.6. para.

1058 İtalik eklenmiştir. *Ibid.*, 10.7. para.; ayrıca bkz. İşkenceye Karşı Komite *Blanco Abad v. İspanya*, Başvuru No. 59/1996, 8.8. para.; ile *Osmani v. Sırbistan*, Başvuru No. 261/2005, 10.7. para.

1059 İşkenceye Karşı Komite, *Sonko v. İspanya*, 10.6. para.; ayrıca bkz. İşkenceye Karşı Komite, *Parot v. İspanya*, Başvuru No. 6/1990, 10.4. para.

maddesinde öngörülen yükümlülüklerini yerine getirmesi için zaruri olmadığını” belirtmiştir.¹⁰⁶⁰

Blanco Abad v. İspanya davasında, İKK, herhangi bir işkence şikâyetinin neden derhal soruşturulması gerektiğini açıklamıştır. Birincisi, bu tür eylemlerin derhal sona erdirilmesi gerekmektedir. İkincisi, işkence veya kötü muamelenin fiziksel etkileri, mağdurun iddiasını destekleyecek fiziksel kanıtlardan mahrum kalabileceği kadar hızlı bir şekilde kaybolabilir.¹⁰⁶¹ Bir yargıç önüne çıkana kadar geçen 14 gün ve bir soruşturma başlatılana kadar geçen 18 gün, 12. maddenin ihlalini teşkil etmektedir.

Halimi-Nedzibi v. Avusturya davasında, Devlet’in 15 ay boyunca işkence iddiasını soruşturmaması, gecikme makul olmadığı ve “derhal” soruşturma yükümlülüğüne aykırı olduğu için 12. maddenin ihlalidir.¹⁰⁶²

Gerasimov v. Kazakistan davasında, şikâyetçi, mahallesinde yaşayan yaşlı bir kadının cinayetini itirafa zorlanmış ve «kuru denizaltı»¹⁰⁶³ olarak bilinen teknik de dahil olmak ağır işkenceye maruz kalmıştır. Bu işkencenin sonucunda, şikâyetçi ağır kafa travması, böbrek hasarı ve diğer ciddi yaraları nedeniyle 13 gün hastanede yatmıştır. Ayrıca şikâyetçiye travma sonrası stres bozukluğu tanısı konmuştur. Taraf Devlet’in derhal, tarafsız ve etkili soruşturma yapmaması; Taraf Devlet’in hızlı, tarafsız ve etkili bir soruşturma yürütmediği sonucuna ulaşan Komitenin ulaştığı bu sonucu desteklemek sunduğu örneklerin arasında yer almaktadır. Komite, ön soruşturmanın şikâyetçi, işkenceyi bildirdikten ancak bir ay sonra başladığına da dikkat çekmiştir.¹⁰⁶⁴ Üstelik şikâyetçinin ceza davası sürecini başlatmaya yönelik tüm girişimleri; delil yetersizliği nedeniyle faillere soruşturma dahi açılmadığı için sonuçsuz kalmıştır.

İKK, çeşitli sebeplerle, soruşturma makamının bağımsızlığını ve tarafsızlığını sağlamadığı için taraf Devlet’in Sözleşmenin 12 maddesini ihlal ettiğini tespit etmiştir. Faillerle faileri soruşturan soruşturmacıların aynı bölümde olmaları halinde veya soruşturmaya dahil olan farklı otorite ve uzmanların hep birlikte yanlış bilgi ürettiklerine dair işaretler bulunduğu, soruşturmacıların

1060 İşkenceye Karşı Komite, *Sonko v. İspanya*, 10.6. para.

1061 İşkenceye Karşı Komite, *Blanco Abad v. İspanya*, Başvuru No. 59/1996, 8.2. para.

1062 İşkenceye Karşı Komite, *Halimi-Nedzibi v. Avusturya*, Başvuru No. 8/1991, 13.5. para.

1063 Kişinin elleri arkasında kelepçelendikten sonra yüzüstü yere yatırıldığı; işkencenin, mağdurun sırtına dizleri üstünde oturarak mağdurun kafasına plastik bir torba geçirdiği ve baskıyı artırıp azaltarak nefessiz bıraktığı, ağır işkence yöntemlerinden birisi. (Ç.N.)

1064 İşkenceye Karşı Komite, *Gerasimov v. Kazakistan*, Başvuru No. 433/2010. Ayrıca, Komite, şikâyetçinin sağlık muayenesinin, hastaneden taburcu edildikten üç hafta sonra yapıldığını da göz önünde bulundurmıştır.

tarafsızlığı sorgulanır hale gelir.¹⁰⁶⁵ Bu bağlamda, eğer ilgili birimde işkence yapıldığına dair raporlar varsa, soruşturmanın nesnellğine ilişkin kaygılar da artmaktadır.¹⁰⁶⁶

Gerasimov v. Kazakistan davasında, işkence iddialarını soruşturma görevinin önce işkencenin yapıldığı aynı polis birimine (ve karakoluna, İçişleri Bakanlığı Güney Dairesine) ve daha sonra da aynı hiyerarşik yapıdaki daha üst bir organa (İç İşleri Bakanlığının İç ve Bölgesel Güvenlik Birimi) dikkat çekmiştir. Bunlarla birlikte ve Kazakistan üzerine Sonuç Gözlem Raporundan¹⁰⁶⁷ edindiği bilgilerle Komite, İç Güvenlik Birimi tarafından yürütülen ön incelemenin, polis kuvvetleri gibi aynı emir komuta zincirinde olmasının 12 maddede düzenlenen tarafsızlık standartlarını karşılamadığını ortaya koymuştur.¹⁰⁶⁸

Taraf Devletler ayrıca işkence iddialarına ilişkin soruşturmada topladıkları bütün bilgileri, söz konusu mağdurla ve adli makamlarla paylaşma yükümlülüğü altındadır. *Osmani v. Sırbistan* davasında, tahliyesi esnasında mağduru ve mağdurun ailesine hakaret eden ve onlara fiziki şiddet uygulayan sivil polislerin adları, soruşturma yargıcı tarafından defalarca talep edilmesine rağmen açıklanmamıştır. Yetkili otoriteler, mağdur soruşturmanın yeniden açılması talebi üzerine birkaç kere yeniden açtıktan sonra, şikâyetçiye kendi inisiyatifıyla bir iddianame hazırlayarak dava açabileceğini söyleyerek soruşturmayı kesin olarak kapatmaya karar vermiştir. Ne var ki mağdur; failerin kimliğini tespit etmenin imkânsızlığı nedeniyle cezai takibat başlatamamıştır. Daha önemlisi, eğer varsa bile polis ve İç İşleri Birimi tarafından yapılan soruşturmanın sonuçları mağdurla paylaşılmamıştır. Bu nedenle İKK şu sonuca ulaşmıştır: “[t]araf Devlet’in şikâyetçiyi soruşturma sonuçları konusunda neredeyse altı yıl boyunca bilgilendirmemesinin...onun “özel bir takibat” başlatmasını önlemiştir ve 12 maddede düzenlenen standartlar karşılanmamıştır.”¹⁰⁶⁹

Blanco Abad davasında İKK, 13. maddede düzenlenen Devlet’in soruşturma yükümlülüğünden doğan meselelere işaret etmiştir:

13. madde, işkence iddialarının ne ulusal yasada düzenlenen usule göre resmen şikâyet edilmesini gerektirir ne de suçtan nedeniyle cezai bir işlem başlatılması ve sürdürülmesine ilişkin niyetin açıkça belirtilmesini şart koşar...[m]ağdurun olayı, devlet

1065 Bkz., örneğin, İşkenceye Karşı Komite, *Keremedchiev v. Bulgaristan*, Başvuru No. 257/2004, 9.4. para.

1066 Ayrıca bkz. İstanbul Protokolü, 85–87. Para.

1067 Kazakistan üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2008) UN Doc. CAT/C/KAZ/CO/2, 24. para.

1068 İşkenceye Karşı Komite, *Gerasimov v. Kazakistan*, Başvuru No. 433/2010, 12.4. para.; Ayrıca bkz. İşkenceye Karşı Komite, *M'Barek v. Tunus*, Başvuru No. 60/1996, 11.10. para.

1069 İşkenceye Karşı Komite, *Osmani v. Sırbistan*, Başvuru No. 261/2005, 10.7. para.

otoritelerinin dikkatine sunması yeterlidir. Taraf Devlet, bunu mağdurun zimni fakat anlaşılır isteği olarak değerlendirmeli ve derhal tarafsız bir soruşturma başlatmalıdır.

Blanco Abad soruşturması, yavaş ve eksik yürütülmüştür. Olayı soruşturan mahkeme, aylarca sağlık raporları gibi temel delilleri talep etmemiştir. Mağdurun tutulduğu merkezdeki polis memurları gibi kritik tanıklar asla mahkemeye çağırılmamıştır. Duruşmalar sürerken mağdur, sağlık raporları dışında iddialarını destekleyebilecek daha fazla delilin getirilmesini çeşitli vesilelerle talep etmiş ama mahkeme bu talepleri dikkate almamıştır. İKK, mahkemenin bu tavrının kabul edilemez bulmuştur zira “bu tür deliller kesinlikle (soruşturmayla) ilgilidir... çünkü adli tıp raporları... genellikle yetersizdir ve başka bilgilerle desteklenmesi ve karşılaştırılması gerekmektedir.”¹⁰⁷⁰ Gecikme, yetersizlik ve ihmaller (örn. harekete geçmeme) kataloğu 13 madde bağlamında tarafsız bir soruşturma yürütme yükümlülüğünün ihlalini teşkil etmektedir.¹⁰⁷¹

Pek çok örnekte aynı anda hem 12. maddenin hem de 13. maddenin aynı anda ihlal edildiği tespit edilmiştir.¹⁰⁷² *S. Ali v. Tunus* davasında, şikâyetçinin avukatı, müvekkilinin tutuklu olduğu esnada karşılaştığı kötü muameleler nedeniyle Savcılık Makamına, bir ceza soruşturması başlatması için resmi bir şikâyette bulunmuştur. Başvurusu hiçbir açıklama yapılmadan reddedilmiştir. Bu red, iç hukuk yollarına başvurmayı olduğu kadar hukuk davası yollarını da kapatmıştır. Ön soruşturma olaydan ancak iki yıl sonra başlatılmıştır (otoriteler İşkenceye Karşı Komiteye başvurulduğu bilgisini aldıktan hemen sonra) ve dava dört yıldan fazla bir zaman sonra İKK’de incelendiğinde, Komite, yirmi üç aylık gecikmenin aşırı olduğu ve 12. ve 13. maddelerde öngörülen standartları karşılamadığı sonucuna ulaşmıştır.¹⁰⁷³ *Slyusar v. Ukrayna* davasında, İKK, Savcılık Makamının hareketsiz kalarak geçmeyerek davayı beş yıldan fazla bir süre uzatmasına dayanarak, Sözleşmenin 12., 13. ve 14. maddelerinin ihlal edildiğini tespit etmiştir.¹⁰⁷⁴

İşkenceye Karşı Komite, Sonuç Gözlem Raporlarında işkence ve kötü muamele ile itham edilen personelin, soruşturma devam ederken görevden uzaklaştırılmalarını tavsiye etmiştir.¹⁰⁷⁵

1070 İşkenceye Karşı Komite, *Blanco Abad v. İspanya*, Başvuru No. 59/1996, 8.8 para.; Ayrıca bkz. *Sodupe v. İspanya*, Başvuru No. 453/2011, 7.3. para.

1071 Ayrıca bkz. İşkenceye Karşı Komite: Baraket v. Tunus, Başvuru No. 60/1996; *Nikolić ve Nikolić v. Sırbistan Karadağ*, Başvuru No.174/00. Ayrıca bkz. Model Complaint, Textbox ii, 55. para.

1072 Bkz., örneğin İşkenceye Karşı Komite: *S. Ali v. Tunus*, Başvuru No. 291/2006, 15.7 para.; *Hanafi v. Cezayir*, Başvuru No. 341/2008, 9.6. para.

1073 İşkenceye Karşı Komite, *S. Ali v. Tunus*, Başvuru No. 291/2006, 15.7 para.

1074 İşkenceye Karşı Komite, *Slyusar v. Ukrayna*, Başvuru No. 353/2008, 9.3. para.

1075 Bolivya üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2001) UN Doc. A/56/44, 97(d) para.; Ayrıca bkz. Nepal üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2011) UN Doc. CAT/C/NPL/CO/2, 24. para. İle Sri Lanka üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2011) UN Doc. CAT/C/LKA/CO/3-4, 18. para.

Yine Sonuç Gözlem Raporlarında İşkenceye Karşı Komite, Fransa'daki devlet savcılarının işkence ve kötü muamele eylemlerinin faillerini kovuşturup kovuşturmamaya karar vermesine izin veren mevcut takdiri kovuşturma sisteminin Sözleşmenin 12 maddesini ihlal ettiğine karar vermiştir.¹⁰⁷⁶ Sonuç olarak İKK, taraf Devlet'i "bu suçların failleri cezasız kalmasın diye yetkili otoritelerin kendi yetki alanlarında işkence ve kötü muamelede bulunduğu inanamak için makul sebepleri olduğunda, kendi inisiyatifleriyle sistematik olarak tarafsız bir soruşturma yürütmeleri için" mevcut sistemi değiştirmeye davet etmiştir.

Yukarıda 4.7. Bölümün girişinde belirtildiği üzere, İKK, taraf Devletleri İstanbul Protokolünü (İşkencenin ve Diğer Zalimce, İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muamele veya Cezanın Etkili Soruşturulması ve Belgelenmesi Hakkında El Kitabı)¹⁰⁷⁷, işkence ve kötü muamele olaylarının etraflıca ve tarafsız biçimde tespit edilmesi, soruşturulması ve belgelenmesi için bir araç olarak kabul etmeye ve kullanmaya çağırmıştır. Bu amaçla, soruşturmaları yürütmek için yapısal ve işlevsel olarak bağımsız adli hizmetler tesis edilmeli ve soruşturmaya katılan tıbbi uzmanlar İstanbul Protokolü ve İşkencenin ve Diğer Zalimce, İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muamele veya Cezanın Etkili Soruşturulması ve Belgelenmesine dair İlkelerle göre yeterli uzmanlığa sahip olmalıdır.¹⁰⁷⁸

4.7.3 Telafi ve Giderim Ödevi

İKS'nin 14. maddesine göre, taraf Devletler işkence mağdurlarının, mümkün olan rehabilitasyon imkânları da dahil olmak üzere giderim ve yeterli ve adil bir tazminat hakkına sahip olmasını güvence altına almalıdır. Eğer mağdur ölürse, mirasçıları tazminat hakkına sahip olur.

İşkenceye Karşı Komitenin kendi içtihadına dayanarak 12 Kasım 2012'de 14. madde üzerine 3 No'lu Genel Yorumunu kabul etmiştir (bkz. 1.5.3. Bölüm). Genel Yorumda beş tür giderim düzenlemiştir: hakların yeniden kazanımı, maddi tazminat, rehabilitasyon, tatmin (hakikat hakkı) ve ihlallerin bir daha tekrarlanmamasının güvenceleri.¹⁰⁷⁹ Ayrıca 3 No'lu Genel Yorum, giderim hakkının tam anlamıyla yerine getirilmesi amacıyla, mevzuatın çıkarılması, etkin giderimin sağlanması ve giderim hakkının önündeki engellerin kaldırılması da dahil olmak üzere, usulü yükümlülüklerin içeriğini ve

1076 Fransa üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2010) UN Doc. CAT/C/FRA/CO/4-6, para. 31; Ayrıca bkz., Sonuç Gözlem Raporu on France, (2006) UN Doc. CAT/C/FRA/CO/3, 20. para.

1077 BM Genel Kurulu Kararına ek İşkencenin ve Diğer Zalimce, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezanın Etkili İncelenmesi ve Belgelendirilmesine İlişkin İlkeler, 55/89, 4 Aralık 2000.

1078 Bkz.: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training8Rev1en.pdf>

1079 3 No'lu Genel Yorum için gözlemler, Bkz., örneğin OMCT, Bkz.: http://www.omct.org/files/2011/09/21428/omct_contribution_to_cat_gc_n3_on_art_14.pdf.

kapsamını belirlememiştir. 3 Nolu Genel Yorum, paha biçilemez bir rehberdir ve talepte bulunmak isteyen avukatlar için paha biçilemez bir kılavuzdur ve yol göstermektedir.

Urra Gridi v. İspanya davasında, İKK, şikâyetçiye işkence eden sivil muhafızlara verilen hafif cezalarla bunların affedilmesinin ve disiplin işlemlerinin yapılmamasının 14 maddenin ihlali olduğunu tespit etmiştir. Aslında mağdur, işkence eylemleri nedeniyle maddi tazminat almıştır ancak İKK, failerin cezalandırılmamasının, Devlet'in "ihlallerin tekrarlanmamasının güvence alması" yükümlülüğü ile uyuşmadığına karar vermiştir.¹⁰⁸⁰ 14. madde işkence mağdurları için sadece hukuk yollarının sağlanmasını değil, fakat bu davaya göre "hakların yeniden kazanılması, maddi tazminat ve mağdurun rehabilitasyonu" hakkı ile ihlallerin bir daha tekrarlanmamasının güvence altına alınmasını ve suçlu bulunan failerin cezalandırılmasını da öngörmektedir.¹⁰⁸¹

Ben Salem v. Tunus davasında, temel mesele, olayların zamanında ve etkili bir şekilde soruşturulmasını başaramayan yetkililerin pasifliği idi. 14. maddeye dayanarak olayları inceleyen Komite, bu hükmün sadece mağdurun adil ve yeterli maddi tazminat alma hakkını değil, aynı zamanda giderim hakkını da güvence altına aldığı belirtilmiştir ve şöyle demektedir:

Komite, giderimin, her olayın kendi şartları dairesinde, hakların yeniden kazanımı, maddi tazminat, rehabilitasyon ve ihlallerin bir daha tekrarlanmasını önleyecek tedbirlerin alınması da dahil olmak üzere, mağdurun uğradığı bütün zararları kapsaması gerektiğini düşünmektedir.¹⁰⁸²

Davanın koşulları ışığında, özellikle tüm adalet arama ve giderim girişimlerinin sonuçsuz kaldığı dikkate alındığında, Komite, taraf Devlet'in 14. maddede düzenlenen yükümlüklere aykırı hareket ettiğini belirtmiştir.¹⁰⁸³

Türkiye üzerine Sonuç Gözlem Raporunda 14 maddede amaçlanan giderim yollarının maddi tazminat ile tıbbi ve psikolojik tedaviyi de kapsamaması gerektiğini belirtmiştir. Devletler ayrıca bir tazminat fonu kurmayı da gündemlerine almalıdır.¹⁰⁸⁴

1079 3 No'lu Genel Yorum için gözlemler, Bkz., örneğin OMCT, Bkz.: http://www.omct.org/files/2011/09/21428/omct_contribution_to_cat_gc_n3_on_art_14.pdf.

1080 İşkenceye Karşı Komite, *Urra Guridi v. İspanya*, Başvuru No. 212/2002, 6.8. para.

1081 Ayrıca bkz. Grossman, C., "The Role of the Committee against Torture in providing adequate reparations to victims" (Panel II) in Human Rights Brief, Vol. 20, Issue 4, American University Washington College of Law, pp. 19–20, bkz.: <http://www.wcl.american.edu/hrbrief/20/204.cfm>.

1082 İşkenceye Karşı Komite, *Ben Salem v. Tunus*, Başvuru No. 269/2005, para. 16.8; Ayrıca bkz., İşkenceye Karşı Komite, *Gerasimov v. Kazakistan*, Başvuru No. 433/2010, 12. 8. para.

1083 *Ibid.*

1084 Türkiye üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2003) UN Doc. CAT/C/CR/30/5, 123. para.

Boily v. Kanada davasındaki tespitlerinde Komite, 14. maddenin içeriğini ve kapsamını kesin olarak belirlemede daha ileri gitmiştir.¹⁰⁸⁶

Komite, Taraf Devlet'ten, Sözleşmenin 14. maddesindeki yükümlülüklerine uygun olarak, aşağıdakileri içeren etkili bir giderim sağlamasını talep eder: (a) Şikâyetçiye 3. maddede korunan haklarını ihlal ettiği için maddi tazminat ödemesi; (b) Diğerlerinin yanı sıra, geçmişteki harcamaları, gelecekte alacağı hizmetler ve adli yardım (yasal ücretler) da dahil olmak üzere tıbbi ve psikolojik bakım, sosyal hizmet ve hukuki destek sağlayarak mümkün olduğunca tam rehabilitasyon sağlamak; ve (c) Gelecekte benzer ihاللerden kaçınmak amacıyla diplomatik güvence sistemlerini gözden geçirmek.¹⁰⁸⁷

Sırbistan ve Karadağ aleyhine bir dizi davada, taraf Devlet'in işkence iddialarına ilişkin olarak uygun bir ceza soruşturması yürütmeyi reddetmesi nedeniyle 14. madde ihlal edilmiştir. Bu nedenle de mağdur, giderim için başarılı bir hukuk davası yürütme fırsatından mahrum kalmıştır. Daha yakın bir zamanda, *Gerasimov v. Kazakistan* davasında, İKK, taraf Devletlerin ceza soruşturmasının sonucuyla bağlı olmayan ve tazminat taleplerine cevap verecek özerk mekanizmalar kurması gerektiğini vurgulayarak öğretisini pekiştirmiştir.¹⁰⁸⁸

Hukuk davaları ve mağdurun tazminat iddiası, ceza kovuşturmasının sonucuna bağlı olmamalıdır. [Komite], tazminatın ceza sorumluluğu tesis edilinceye kadar ertelenmemesi gerektiğini düşünmektedir.¹⁰⁸⁹

14. madde, 16. maddede korunan hakları ihlal edilen mağdurları kapsamaz. *Ancak Dzemajl ve ark. v. Yugoslavya* davasında Komite, 14. maddenin lafzının taraf Devlet'in, 16. maddede korunan hakları ihlal edilen mağdurlara yeterli giderim sağlamaya mecbur olmadığı anlamına gelmediğini belirtmiştir. Komite:

Sözleşmenin 16. maddesinin birinci cümlesinden kaynaklanan pozitif yükümlülükleri, bu hükümde korunan hakları ihlal edilen mağdurlara giderim ve maddi tazminat sağlanmasını da kapsamaktadır.¹⁰⁹⁰

1084 Türkiye üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2003) UN Doc. CAT/C/CR/30/5, 123. para.

1085 Küba üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (1998) UN Doc. A/53/44, 118 para.; Ayrıca bkz. Ekvador üzerine Sonuç Gözlem Raporları, (2006) UN Doc. CAT/C/ECU/CO/3, 26. para.

1086 Bkz. İşkenceye Karşı Komite İçtüzük (Usul Kuralları), Kural 118(5).

1087 İşkenceye Karşı Komite, *Boily v. Kanada*, Başvuru No. 327/2007, 15. para. Ayrıca bkz. Bölüm 4.3.9(a).

1088 İşkenceye Karşı Komite, *Gerasimov v. Kazakistan*, Başvuru No. 433/2010, 12.8. para.

1089 Bkz., örneğin., İşkenceye Karşı Komite, *Dimitrijevic v. Sırbistan Karadağ*, Başvuru No. 172/2000.

1090 İşkenceye Karşı Komite, *Dzemajl diğerleri v. Yugoslavya*, Başvuru No. 161/2000, 9.6. para. Ayrıca bkz. İşkenceye Karşı Komite, *Besim Osmani v. Sırbistan*, Başvuru No. 261/2005, 10.7. para.

Dolayısıyla, bir kişi zalimce, insanlık dışı veya küçültücü muamele veya cezaya maruz kaldığında, Devlet'in "adil ve yeterli" giderim sağlamaması, 16. maddeye göre yükümlülüklerini ihlal etmesi demektir.

ABD üzerine Sonuç Gözlem Raporunda Komite, federal cezaevi yetkililerine karşı hukuk davalarının ancak "önceden bir fiziksel bir yaralanmanın gösterilmesi şartıyla" açılabilmesine ilişkin kaygılarını dile getirmiştir. Komite hukuk davalarının açılabilmesine mevzuatın değiştirilerek sınırlama şartlarının kaldırılmasını tavsiye etmiştir.¹⁰⁹¹

Nepal üzerine Sonuç Gözlem Raporunda Komite, işkence ile ilgili şikâyetlerin kaydedilmesi için bir sınırlama hükmünün olmaması ve ilgili soruşturmanın sonuçlarının yayınlanmasından itibaren iki yıl içinde tazminat talebiyle hukuk davası açılabilmesi gerektiğini teyit etmiştir.¹⁰⁹²

4.8 Sözleşmenin İhlali ile Elde Edilen İfadelerin Kullanılmaması

İşkence veya yasaklanmış yöntemlerden birisiyle alınan ifadelerin, ceza kovuşturmalarında delil olarak kullanılmaması, Sözleşmenin 15. maddesi ile güvence altına alınmıştır. Bu yükümlülük kesindir ve istisnaları yoktur. Bu mesele, teröristlere karşı mücadele çerçevesinde gündeme gelmiştir zira çok sayıda terörle mücadele yasası itirafların ve delillerin kabul edilebilirliğine ilişkin kuralları azaltmıştır/hafifletmiştir. Bu durum, bu delillerin adli ve idari işlemlerde ne ölçüde kullanılabileceğine ilişkin soru işaretleri yaratmıştır.

Terörizmin yarattığı tehlikelerden bağımsız olarak, en azından yargısal ve yarı-yargısal işlemlerde böyle ifadeler hiçbir biçimde kullanılamaz.¹⁰⁹³ Bu bağlamda, Sözleşmenin 15. maddesi; sadece ceza kovuşturmaları için değil; önleyici gözaltı gibi önleyici yaptırımlar, denetim tedbirleri, sınır dışı etme ya da örneğin kişilerin ya da örgütlerin terörle mücadele listelerine eklenmesi de dahil olmak üzere "herhangi" bir kovuşturma için de geçerlidir.

15. madde, işkence yapılan bir kişinin kendisi hakkındaki ifadeleri kadar üçüncü kişiler hakkında verdiği ifadeler için de uygulanmaktadır. *Ktiti v. Fas* davasında,

1091 ABD üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2006) UN Doc. CAT/C/USA/CO/2, 29. para.

1092 Nepal üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2005) UN Doc. CAT/C/NPL/CO/2, 28. para.; Ayrıca bkz. Şili üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2004) UN Doc. CAT/C/CR/32/5, 4. para. ile Türkiye üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2003) UN Doc. CAT/C/CR/30/5, 123. para.

1093 Zagaris, B., "UN Special Rapporteur Raises Torture Violations in Counter-Terrorism War", (2005) 21 International Enforcement Law Reporter, s. 17.

şikâyetçi erkek kardeşinin iadesinin talep edilmesinin, üçüncü kişilerden işkenceyle alınan bilgilere dayandığını ve bu ifadelerin yer aldığı iddianamenin Mahkeme tarafından kabul edildiğini iddia etmiştir. Komite, 15. maddenin işkence yasağının mutlak karakterinden kaynaklanan genel mahiyetinin, “her Taraf Devlet’e, kendi yetki alanı dahilinde, iade talebi içeren ifadelerin işkence altında alınıp alınmadığını tespit etme yükümlülüğü getirdiğini” belirtmektedir.¹⁰⁹⁴ İncelenen davada, iddiaların doğruluğu, 15 maddeye uygun olarak taraf Devlet tarafından sorgulanmamış ve üstelik alınan ifadeler iade kararının çıkarılmasında delil olarak kullanılmıştır. Komite bu nedenle 15. maddesinin ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır.¹⁰⁹⁵

Sonuç Gözlem Raporlarında İşkenceye Karşı Komite, taraf Devletlere Sözleşmenin 15 maddesine hem de jure hem de de facto olarak uyulması gerektiğini hatırlatmıştır. Örneğin Togo ile ilgili olarak Komite, taraf Devlet’e ceza mevzuatı hükümlerinde işkence altında alınan ifadelerin, “davalının suçlandığı eylemlerin gerçekleşmiş olup olmamasından bağımsız olarak”¹⁰⁹⁶ ceza yargılamalarında delil olarak kullanılmasını yasaklayan hükümleri dahil etmesini tavsiye etmiştir. Komite, izleyen rapor döneminde taraf Devlet’i yasal reformu geçirmeye ve “işkence altında alınan ifadelerin ve buna dayanan işlemlerin geçersiz ve hükümsüz olduğunu ilan etmeye”¹⁰⁹⁷ zorlamıştır.

Fas üzerine Sonuç Gözlem Raporunda Komite, terörle ilgili davalar da dahil olmak üzere mahkumiyetlerin dayandığı başlıca delillerin, itiraflar olmasının “şüphelilere işkence yapılmasını ve kötü muamelede bulunulmasını kolaylaştıracak daha geniş kapsamlı şartların yaratılmasına” neden olduğuna ilişkin endişesini dile getirmiştir. Bu nedenle, taraf Devlet’e ceza mahkumiyetlerinin, özellikle de duruşma esnasında ifadelerini geri çeken zanlıların itirafı dışındaki delillere dayandırılacağı adımların atılmasını sağlamasını tavsiye etmiştir.¹⁰⁹⁸

Meksika üzerine Sonuç Gözlem Raporunda Komite, baskı altında elde edilen kanıtların kabul edilmeyeceğine ilişkin anayasal güvencelerin varlığına rağmen, “bazı mahkemelerin, baskı altında veya işkence yoluyla elde edildiği açık olan itirafları, ‘usulde ivedilik’ ilkesini kullanarak kabul etmeye devam etmesini” esefle karşılamaktadır.”¹⁰⁹⁹

1094 İşkenceye Karşı Komite, *Ktiti v. Fas*, Başvuru No. 419/2010, 8.8. para. İşkenceye Karşı Komite, P.E. v. Fransa, Başvuru No. 193/2001, nihayetinde iddia dayanaksız bulursa da aynı gerekçe Komite tarafından alıntılanmıştır (6.3), *Ktiti v. Fas* başvurusunda ihlal tespit edilmemiştir. Ayrıca bkz. *Halimi-Nedzibi v. Avusturya*, Başvuru. No. 8/1991, 13.4. para.

1095 İşkenceye Karşı Komite, *Ktiti v. Fas*, Başvuru No. 419/2010, 8.8. para.

1096 Togo üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2006) UN Doc. CAT/C/TGO/CO/1, 24. para.

1097 Togo üzerine Sonuç Gözlem Raporu (2012) UN Doc. CAT/C/TGO/CO/2, 9

1098 Fas üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2011) UN Doc. CAT/C/MAR/CO/4, 17. para.

1099 Meksika üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2012) UN Doc. CAT/C/MEX/CO/5-6, 15. para.

Birleşik Krallık üzerine Sonuç Gözlem Raporunda Komite, Kuzey İrlanda'daki terör davalarında itirafların ve ikincil delillerin kabulünde daha esnek davranmasına ilişkin endişelerini dile getirmiştir.¹¹⁰⁰ Komite Birleşik Krallık üzerine daha yakın tarihli Sonuç Gözlem Raporlarında, taraf Devlet'i "bir ifadenin işkence altında alındığına dair bir iddia ileri sürüldüğünde, ispat yükünün Devlet'te olduğundan emin olmasını" istemiştir. Ayrıca üçüncü ülkelerden işkence veya zalimce, insanlık dışı veya küçültücü muamele sonucunda alınan istihbarat bilgilerine güvenmemek konusunda uyarmıştır.¹¹⁰¹

4.9 İKS Çerçevesinde Evrensel Yargı

Evrensel yargı yetkisi, bir Devlet'in bir eylem üzerinde, eylemin gerçekleştiği yerden ve failin veya mağdurun uyuğundan bağımsız bir yargı yetkisi olduğunda ortaya çıkar. En menfur suçlar üzerinde evrensel yargı yetkisinin olduğu kabul edilir. İşkence bu suçlardan birisidir.¹¹⁰³

Sözleşmenin 4 ile 9 maddeleri ile özellikle 5. ve 7. maddeleri, şu sonuçları doğuran bir görev kalıbı oluşturmaktadır: Taraf Devletler, zaman zaman işkence suçu (1 maddede tanımlandığı biçimiyle) söz konusu olduğunda evrensel yargı yetkisini kullanabilir, aslında kullanmalıdır. Başka deyişle bir Devlet, işkenceciyi, işkence eylemi kendi topraklarında olmasa ya da fail ya da mağdur kendi yurttaşı olmasa bile cezalandırabilir. Gerçekten de bir Devlet, bir hakkında işkence iddiası olan bir kimseyi (işkenceciyi) ya kovuşturmalı (ve mahkûm ettiği takdirde cezalandırmalı) ya da bu kişiyi hakkında kovuşturma yapacak bir Devlet'e iade etmelidir. Eğer suçla ya da işkenceyle itham edilen kişiyle ilgili yeterli delil yoksa yükümlülük ortadan kalkar.¹¹⁰⁴

Guengueng ve diğ. v. Senegal davasında, şikâyetçiler, taraf Devlet'in Sözleşmenin 5. maddesinin 2. fıkrası ile 7. maddesini ihlal ettiğini ileri sürmüştür. Şikâyetçiler, 1982-1990 yılları arasında o dönemdeki Çad cumhurbaşkanı Hissène Habré'nin

1100 Birleşik Krallık üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (1999) UN Doc. A/54/44, 76. para.; Ayrıca bkz. 15 maddedeki haklarla ilişkili, Kamerun üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2004) UN Doc. CAT/C/CR/31/6, 8. para. 8 ile Birleşik Krallık üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2004) UN Doc. CAT/C/CR/33/3, 5. para. Güçlü delillerin doğrudan kullanımı yasal süreçlerde bir insani itham etmeye yarar; ikincil deliller ise güçlü (zorlayıcı) deliller daha fazla delil bulmak için kullanıldığında ortaya çıkara ve daha sonra bunlarla bir insan itham edilir.

1101 Birleşik Krallık üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2013) UN Doc. CAT/C/GBR/CO/5, 25. para.

1102 Bir Devlet, bir kişiyi bir suç için kovuştururken ceza yargısı yetkisini kullanır veya bu Devletlerde özel kovuşturmalara izin veriliyorsa, kişinin bir başkasını kovuşturmasına izin verir.

1103 Diğer menfur suçlar soykırım, korsanlık ve köleliğe zorlamadır.

1104 Rodley, N. and Pollard, M., "Criminalisation Of Torture: State Obligations Under The United Nations Convention Against Torture And Other Cruel, Inhuman Or Degrading Treatment", (2006) 2 European Human Rights Law Review 115, pp. 132–133.

ajanları tarafından Çad'da kendilerine işkence yapıldığını iddia etmişlerdir, iddiaları yersiz değildir. Habré, 1990'da Senegal'e iltica etmiştir ve İKS Komitesinin Mayıs 2006'da karar verdiği sırada da oradadır. Şikâyetçiler, 2000 yılında Habré aleyhine Senegal'de dava açmışlardır. Bu davalar, mahkeme tarafından Senegal yasalarına göre Senegal mahkemelerinin Çad'da gerçekleştiği iddia edilen işkence suçu üzerinde yargı yetkisine sahip olmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir. Bu karar temyizde de onaylanmıştır.

Komite, taraf Devlet'i 5/2. maddede düzenlenen yükümlülüklerini ihlal ettiğini tespit etmiştir:

[Taraf Devlet] hakkında işkence ithamı olan kimsenin, kendi yargı alanındaki herhangi bir yerde bulunduğu ve onu iade etmediği durumlarda [işkence suçu] konusundaki yargı yetkisini tesis edebilmesi için gerekli tedbirleri alabilir.¹¹⁰⁵

Senegal, İşkenceye Karşı Sözleşmeyi Ağustos 1986'da onayladığı için,¹¹⁰⁶ "Taraf Devlet'in bu yükümlülikle uyumlu tedbirleri alması için gereken makul süre çoktan aşılmıştır." Dolayısıyla Komite, bir taraf Devlet'in, evrensel yargı yetkisini tesis etmek için gerekli mevzuatı Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden hemen sonra değil fakat "makul bir süre içinde" kurması gerektiğini kabul etmiş görünmektedir. Senegal açıkça bu yükümlülüğünü yerine getirmemiştir.

İKS Komitesi, ayrıca Sözleşmenin 7. maddesinin 1. fıkrasının da ihlal edildiğini tespit etmiştir. Komiteye göre:

Taraf Devlet'in, kendi yargı yetkisinde bulunan ve hakkında işkence iddiası olan bir kimseyi, 5. maddede öngörüldüğü gibi iade etmediği davalarda, o kişiyi kovuşturulması için yetkili makamlara teslim etmesi gerekir.

Taraf Devlet, Sözleşmenin 7. maddesinin 1. fıkrasındaki yükümlülüğünü, bir Devlet iade talebinde bulunana kadar yerine getiremeyeceğini ileri sürmeyi denemiştir. Ancak Komite bunu yerinde görmemiştir:

İşkence yapmakla itham edilen failin kovuşturulması zorunluluğu, onun iade edilmesine dair talebin bulunmasına bağlı değildir.¹¹⁰⁷

Bu nedenle, bir taraf Devlet, iade talebinin olmadığı durumlarda bir kovuşturmayı sürdürmesi için yeterli delil varsa işkenceyle itham edilen faili kovuşturmalıdır.

1105 İşkenceye Karşı Komite, *Guengueng ve diğerleri v. Senegal*, Başvuru No. 181/2001, 9.5. para.

1106 *Ibid.*

1107 İşkenceye Karşı Komite, *Guengueng ve diğerleri v. Senegal*, Başvuru No. 181/2001, 9.7. para.

2006'da İKS Komitesi kararını verdiği sırada, Belçika, çoktan (19 Eylül 2005'te) Hissène Habré'nin iadesini talep etmişti. Senegal Habré'yi ne kovuşturduğu ne de iade talebine uyduğu için, Komite 7 maddenin iki bakımdan ihlal edildiğini tespit etmiştir.¹¹⁰⁸

Kararı izleyen yıllarda, İKS Komitesi kararın uygulanmasını; yani Habré'nin kovuşturulması yükümlülüğünün yerine getirilmesini pek çok notes verbales (sözlü nota) vermek de dahil olmak üzere elindeki bütün izleme mekanizmalarını kullanarak ve bireysel başvuru bağlamında ilk defa Senegal'e bir izleme ziyareti gerçekleştirerek sağlamaya çalışmıştır. Ne var ki Devlet, karara uymamış ve Habré kovuşturulmadan Senegal'de kalmaya devam etmiştir. Nihayet, 2013 yılında Habré, Olağanüstü Afrika Mahkemesi tarafından insanlığa, işkence ve savaş suçları nedeniyle suçlanmış ve tutuklanmıştır.¹¹⁰⁹

Sonuç Gözlem Raporlarında, İKS Komitesi aynı zamanda İKS'nin 5. maddesinin 2. fıkrasına göre; yine Sözleşmenin 4. maddesinin 2. fıkrasında öngörülen suçlar için evrensel yargı yetkisinin tesis edilmesini ve kullanılmasını da izlemektedir.¹¹¹⁰

4.9.1 Bazı Devlet Görevlilerinin Dokunulmazlığı

Kongo v. Belçika başvurusunda¹¹¹¹ Uluslararası Adalet Divanı, Kongo'daki hükümet makamlarını işgal eden görevlilerin işkence iddiaları nedeniyle Belçika tarafından kovuşturulması girişiminin uluslararası hukuka uygunluğunu değerlendirmiştir. UAD, bir Devlet'in "devlet başkanı, hükümet başkanı ya da dış işleri bakanı ve belki bazı diğer diplomatik görevlileri gibi" üst düzey hükümet görevlilerinin; bu makamı işgal ettikleri sürece, İKS'de düzenlenen işkence dahil olmak üzere bir suç nedeniyle başka bir Devlet tarafından tutuklanamayacağına ya

1108 İşkenceye Karşı Komite, *Rosenmann v. İspanya*, Başvuru No. 176/2000 General Pinochet'nin, Şili'de İspanyol vatandaşlarına işkence yaptırdığı iddiası ile Birleşik Krallıktan İspanya'ya gönderilmesi teklifi üzerineydi. Şikâyetçi, idari makamların Pinochet'nin emriyle kendisine işkence ettiğini ileri süren bir İspanyol vatandaşıydı. Başvurusunda İspanyol idari makamlarının, İspanya mahkemeleri tarafından başlatılan iade sürecini engellediğini ve tarafsız davranmadıklarını iddia etmiştir. Rosenmann başvurusunda esas soru bir taraf Devlet'in işkence faillerinin kendi ülkesine gönderilmesini (iade talep etme) yükümlülüğünün olup olmadığıydı. İKS Komitesi, Sözleşmede böyle bir yükümlülük olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca bkz. Nowak and McArthur (2008), ss. 281–285.

1109 Habré davasının kronolojisi için bkz. Human Rights Watch, "Chronology of the Habré case" <http://www.hrw.org/news/2012/03/09/chronology-habr-case>.

1110 Bkz. örneğin Fransa üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2010) UN Doc. CAT/C/FRA/CO/4–6, 19 para.; İspanya üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2009) UN Doc. CAT/C/ESP/CO/5, 17. para.; Nepal üzerine Sonuç Gözlem Raporu, (2005) UN Doc. CAT/C/NPL/CO/2, 18. para.

1111 Tutuklama Emri Davası (Case Concerning the Arrest Warrant of 11 Nisan 2000) (*Demokratik Kongo Cumhuriyeti v. Belçika*), Merits, 14 February 2002, General List No.121 ('Kongo v. Belçika').

da kovuşturulamayacağına karar vermiştir.¹¹¹² Bu dokunulmazlık, bu kategoriler dışındaki devlet görevlilerini kapsamaz¹¹¹³ ancak ilgili görevli bir kez “kendisine dokunulmazlık sağlayan konumdan” ayrıldığına sona erer.¹⁰¹⁴

Yukarıda bahsi geçen olayda, *Guengueng ve ark. v. Senegal* başvurusunda¹¹¹⁵; Senegal’in 5/2 ve 7 maddelerde düzenlenen işkence faillerinin iade edilmesi ya da kovuşturulması yükümlülüğünü ihlal ettiğine karar veren İKK, açıkça Habré (veya diğer üst düzey Devlet görevlileri) işkence yasağının jus cogens mahiyeti nedeniyle ve Sözleşmenin 7. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenen yükümlülüğün ışığında devlet başkanlığı süresindeki işkence suçları için kovuşturulabilir olduğu sonucuna varmıştır. Bu yaklaşım daha önce Birleşik Krallık Lordlar Kamarası tarafından Pinochet III davasında da benimsenmiştir:

Eski bir Devlet başkanı, artık ulusunun büyüklüğünü temsil etmemektedir. Devlet başkanlığı sırasında gerçekleştirilen kişisel eylemler için dokunulmazlıktan da yararlanamaz. Dokunulmazlığını gerektirecek eylemler ancak devlet başkanı olarak resmi nitelikteki görevlerini icar ederken gerçekleştirdikleridir; *ratione materiae* (konu bakımından) dokunulmazlık, uluslararası hukuka göre suç oluşturan eylemlerini kapsamaz.

Kişisel ceza sorumluluğu, Devlet dokunulmazlığı tarafından hafifletilecek olsaydı, Birleşik Krallığın İşkenceye Karşı Sözleşme kapsamındaki yükümlülükleri ciddi ölçüde ihlal edilirdi. İşkenceye dair suç ortaklığına ilişkin konu bakımından dokunulmazlık (*ratione materiae*) tanımak, İşkenceye Karşı Sözleşmenin ana şemasına aykırı olacaktır. Sözleşme’nin 17. maddesi uyarınca Kasım 1998’de kurulan yetkili organı olan İşkenceye Karşı Komite, başvuruçunun davasının, eğer ortada bir iade kararı verilmemişse, bu ülkede devlet savcıları tarafından ceza kovuşturması başlatacak biçimde değerlendirilmesi gerektiğini tavsiye etmiştir.¹¹¹⁶

UAD’nin Kongo davasındaki kararının katı bir biçimde uygulanmasının, sınırlı sayıda Devlet görevlisinin (devlet başkanı, hükümet başkanı, dış işleri bakanı ve belki bazı diğer diplomatik görevliler) görevleri esnasında ceza kovuşturmasından muaf tutulabileceği anlamına geldiği söylenebilir. Bununla

1112 N. Rodley, N. ve M. Pollard, M. “Criminalisation Of Torture: State Obligations Under The United Nations Convention Against Torture And Other Cruel, Inhuman Or Degrading Treatment”, (2006) 2 European Human Rights Law Review 115, s. 136.

1113 *Ibid.*, s. 136.

1114 *Ibid.*, s. 135. Bkz. UAD, Kongo v. Belçika, 61. para.

1115 İşkenceye Karşı Komite, *Suleymane Guengueng ve diğerleri. v. Senegal*, Başvuru No. 181/2001.

1116 Birleşik Krallık Lordlar Kamarası, R. v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate Ex parte Pinochet Ugarte (No. 3), (1999) 2 WLR 827.

birlikte, işkence suçunun jus, cogens mahiyetine ve uluslararası hukuka göre suç olarak tanımlanmasına paralel olarak, Uluslararası Ceza Mahkemesi, bir süre önce, Sudan Devlet Başkanı Ömer el-Beşir hakkında işkenceyi de içeren ağır insan hakları ihlalleri ve uluslararası suçlar nedeniyle tutuklama emri çıkarılması yönünde bir adım atmıştır.¹¹¹⁷ UCM, I. Ön İnceleme Dairesi “el-Beşir’in halihazırda Devlet başkanı olarak resmi bir görevinin olması, onu ceza sorumluluğunu ortadan kaldırmaz ya da ona kovuşturmadan muafiyet sağlamaz.” Bu yaklaşım muhtemelen, İşkenceye Karşı Sözleşmenin mutlak niteliği dikkate alındığında, İşkenceye Karşı Komite gibi uluslararası yargısal ve yarı-yargı organları tarafından da benimsenecektir.

1116 Birleşik Krallık Lordlar Kamarası, R. v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate Ex parte Pinochet Ugarte (No. 3), (1999) 2 WLR 827.

1117 UCM, Savcı v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir, (el-Beşir) CC-02/05-01/09. İlk tutuklama emri 4 Mart 2009’da çıkarılmıştır, ikincisi ise 12 Temmuz 2010’da. Ayrıca bkz. Uluslararası Ceza Mahkemesi için Roma Statüsü’nün 27 maddesi. Statü 17 Temmuz 1998’de kabul edilmiş; 1 Temmuz 2002’de yürürlüğe girmiştir.

BÖLÜM V
KADINLARA YÖNELİK HER TÜRLÜ
AYRIMCILIĞIN ORTADAN
KALDIRILMASINA DAİR
SÖZLEŞMEYE EK İHTİYARİ
PROTOKOLE GÖRE BİREYSEL
BAŞVURU

5.1 Giriş: Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol ve İşkence Mağdurları için Uygulanabilirliği

18 Aralık 1979'da Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşmenin¹¹¹⁸ (CEDAW Sözleşmesi) kabul edilmesi, kadınların haklarının geliştirilmesi bakımından önemli bir adıma işaret etmektedir. CEDAW Sözleşmesinin kabulü, mevcut uluslararası insan hakları belgelerinin kadınlara ve erkeklere eşit olarak uygulanmasını öngörmüş olmasına karşın bu düzenleme hükümlerinin kadınların karşılaştığı spesifik dezavantajlarla zararları etkili ve kapsamlı biçimde ele almadığı gerçeğine dayanmaktadır.¹¹¹⁹ Bu nedenle kadınların insan haklarına yönelik ihlaller çoğunlukla fark edilmemiş; fark edildiğinde ise sıklıkla cezasız ve çözümsüz kalmıştır.¹¹²⁰

CEDAW Sözleşmesinin esas amacı, kadınlar ve erkekler arasındaki eşitliği, ayrımcı politika ve pratiklerin bertaraf edilmesiyle sağlamaktır. Bu amaçla da CEDAW Sözleşmesi, kadınların temel hak ve özgürlüklerinin hem *de facto hem de jure* eşit olarak hayata geçirilmesi için Taraf Devletlere bir dizi yükümlülük getirmektedir.¹¹²¹ Taraf Devletler, hukuken kadınların ayrımcılığa uğramama

-
- 1118 Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, 18 Aralık 1979'da Genel Kurul Kararı tarafından imza, onay ve erişime açılmış; 3 Eylül 1981'de yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin tamamı bu El Kitabının 6. Ekinde yer almaktadır.
- 1119 Birleşmiş Milletlerin kurucu belgesi olan 1945 tarihli BM Şartının Giriş Bölümü, "erkeklerle kadınların eşit haklarına", "insan kişiliğinin onuruna ve değerine" ve "temel insan haklarına" inancın Birleşmiş Milletlerin çekirdek ilkeleri ve amaçları olduğunu teyit eder olduğunu kabul etmektedir. Şartın 1(3) maddesi Birleşmiş Milletlerin amaçlarından birisinin "uluslararası iş birliğini sağlamak... ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin insan haklarına ve temel özgürlüklere saygının geliştirilip güçlendirilmesi için ... uluslararası iş birliğini sağlamak" olduğunu ilan etmiştir. (Vurgu eklenmiştir.) Şartın 55(c) maddesi Birleşmiş Milletlerin "ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetilmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine bütün dünyada evrensel olarak saygı gösterilmesini" sağlamayı taahhüt etmektedir. (Vurgu eklenmiştir.) Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi de (EİHB) erkeklerle kadınların hak eşitliği ilkesini güçlendirmekte ve geliştirmektedir. İnsan hakları hukukunun kurucu belgesi 1948 tarihli Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi, herkesin hukuk önünde, cinsiyet de dahil olmak üzere herhangi bir ayrım gözetilmeksizin temel insan hak ve özgürlüklerinden yararlanmakta eşit olduğunu ilan etmektedir. 1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklara Dair Sözleşme ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Sözleşme de cinsiyet temelli ayrımcılığı açıkça yasaklamaktadır. MSHS'nin 2. maddesi ayrımcılığı yasaklarken 3. maddesi bu genel ilkeyi detaylandırarak erkekleri ve kadınlara hem hukuken hem de pratikte eşit hakların tanınacağını belirtmektedir.
- 1120 Bkz. Cook, R., "State Accountability under the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women", in R. Cook (ed.), *Human Rights of Women: National and International Perspectives*, University of Pennsylvania Press (1994), s. 228.
- 1121 CEDAW Komitesi Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin 4. maddesinin 1. paragrafında Yer Alan Geçici Özel Önlemlerle İlgili 25 No'lu Genel Tavsiye, 4. madde, para 4, (2004), UN Doc. A/59/38 at 78.

hakkına saygı göstermek; bu hakkı korumak, geliştirmek ve gerçekleştirmek zorundadır.¹¹²²

CEDAW Sözleşmesinin kapsamı, kabul edildiğinde mevcut olan diğer uluslararası insan hakları sözleşmelerinden daha geniştir ve dili onlarınkinden çok daha “radikal”dir. Mevcut insan hakları belgelerinde kadınların insan haklarının yeterince korunmadığı ya da yeterince gelişmediği yahut bunların (toplumsal) cinsiyet perspektifli uygulanmadığı alanları tespit etmektedir.¹¹²³ CEDAW, örneğin kadınların evlilik ve aile ilişkilerine ilişkin her meseledeki eşitliğini açıkça belirterek kadınların “kamusal” alanda olduğu kadar “özel” alanda da sivil haklarına ve yasal statülerine işaret eder.¹¹²⁴ Bunun da ötesinde üreme haklarını ve kültürün (toplumsal) cinsiyet ilişkileri üzerindeki etkisini de ele alır.

Ne var ki CEDAW Sözleşmesi ne İşkencenin Önlenmesine Dair Sözleşme ya da Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme (UMSHS) olduğu gibi işkence ve kötü muamelenin yasaklanmasına ilişkin bir hüküm içermektedir ne de kadına yönelik şiddete ilişkin açık bir hükme yer vermektedir. Sözleşme organı olarak ve CEDAW Sözleşmesinin ulusal düzeyde uygulanmasını güvence altına almak için kurulan Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi (CEDAW Komitesi)¹¹²⁵, bu ihmali 1992’de, on birinci oturumunda 19 No’lu Tavsiye Kararını çıkararak telafi etmiştir.¹¹²⁶ 19 No’lu Tavsiye Kararı, toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti¹¹²⁷, kadınlara yönelik ayrımcılığın bir biçimi olarak tanımlamıştır.

19 No’lu Tavsiye Kararı, ayrıca kadınların çoğunlukla baskıya maruz kaldıkları ve şiddete daha fazla uğradıkları “özel” alanda kadınlara yönelik şiddetin

1122 *Ibid.*

1123 Bkz. Byrnes, A., Connors, J., “Enforcing the Human Rights of Women: A Complaints Procedure for the Women’s Convention?”, 21 *Brooklyn Journal of International Law* 697 (1995-1996), ss. 679-797; Copelon, R., “Recognizing the Egregious in the Everyday: Domestic Violence as Torture?”, 25 *Columbia Human Rights Law Review* 291 (1994).

1124 Bkz. CEDAW Sözleşmesinin 16. maddesi. Bazı uluslararası insan hakları belgeleri, aileyi toplum ve Devlet’in korumasındaki bir birlik olarak görmektedir, mesela EİHB’nin 16. ve MSHS’nin 23. maddeleri.

1125 CEDAW Sözleşmesinin 17. maddesi. Komite esas olarak kadının insan hakları alanında uzmanlaşmış kadınlardan oluşmaktadır.

1126 CEDAW Komitesi, 19 No’lu Genel Tavsiye Kararı (Kadına Yönelik Şiddet), (1992) UN Doc. A/47/38 at 1. CEDAW Sözleşmesi üzerine Genel Tavsiye Kararları hakkında ayrıntılı bilgi için bu El Kitabının 5.4 Bölümüne bakınız.

1127 Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet terimleri arasındaki ayrım geniş ölçüde kabul görmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramı, biyolojik zorunluluk temeli olmaksızın kadınlara ve erkeklerle yüklenen rollerin, tutumların, değerlerin ve ilişkilerin inşa edilme biçimlerini ifade eder. Kavram belirli sosyo-ekonomik, siyasi ve kültürel bağlamla ilişkilidir ve yaş, ırk, sınıf, cinsellik ve etnisite gibi faktörlerden etkilenir. Cinsiyet ise temel olarak erkeklerle kadınlar arasındaki biyolojik farklılıkları ifade etmektedir.

önlenmesinin önemini vurgulamıştır. CEDAW Komitesi “Sözleşmeye göre ayrımcılığın sadece Hükümetlerin eylemleri yahut Hükümetler adına yapılan eylemlerle sınırlandırılmadığına” özellikle dikkat çekmekte ve uluslararası hukuka göre şu hatırlatmada bulunmaktadır:

Devletler, hak ihlallerini önlemede gerekli özeni göstermez ve şiddet eylemlerini soruşturup cezalandırmazsa, özel kişilerin eylemlerinden ve bunların tazmininden de sorumlu olacaklardır.¹¹²⁸

22 Aralık 2000’de CEDAW Sözleşmesi İhtiyari Protokolü yürürlüğe girmiştir.¹¹²⁹ İhtiyari Protokolde yer alan başvuru ve soruşturma usulleri, Komite’nin CEDAW’ın ulusal düzeyde uygulanmasını daha fazla geliştirmek için spesifik durumlarda kadınların insan haklarının ihlaline ilişkin kendi görüş ve tavsiyelerini yayımlamasına izin vermektedir. Taraf Devletler, kadınları özel kişilerin uyguladığı şiddetten korumaya yönelik yükümlülüklerini yerine getirmedikleri için CEDAW Komitesine çeşitli bireysel başvurularda bulunulmuştur. Örneğin, bu tür ihlallere karşı başvuru için CEDAW İhtiyari Protokolü, İşkencenin Önlenmesine Dair Sözleşmeden daha geniş bir çerçeve sunar. Dolayısıyla CEDAW İhtiyari Protokolüne ilişkin bir tartışmanın neden bu El Kitabı’na dahil edildiği açıktır.

Elbette kadınlar UMSHS’nin 7. maddesi ve İşkenceye Karşı Komite (İKK) tarafından da erkeklerle aynı ölçüde korunmaktadır ve İnsan Hakları Komitesi (İHK) ve İşkenceye Karşı Komite işkence ve kötü muamele yasağı bağlamındaki ihlallere karşı kadınlara önemli bir tartışma alanı açmaktadır. Ne var ki ayrımcılığa ilişkin bir unsur içermeyen işkence ve kötü muamele yasağının ihlaline ilişkin bir başvuru, CEDAW Komitesi tarafından kabul edilebilir bulunmayacaktır.

Bu El Kitabı’nın ilk kez yayınlandığı 2006’dan bu yana, İşkencenin Önlenmesi Komitesi, çalışmalarına toplumsal cinsiyet perspektifini dahil etme konusunda kimi önemli başarılar kazanmıştır.¹¹³⁰ Örneğin, İşkenceye Karşı Komite özel kişiler tarafından uygulanan toplumsal cinsiyete dayalı şiddet de dahil olmak

1128 CEDAW Komitesi, 19 No’lu Genel Tavsiye Kararı, 9. para.

1129 CEDAW Sözleşmesi İhtiyari Protokolü, BM Genel Kurulu Kararı, UN Doc. A/54/4 ile 6 Ekim 1999’da kabul edilmiş; 10 Aralık 1999’da imzaya ve onaya açılmış ve 22 Aralık 2000’de yürürlüğe girmiştir. Bundan böyle İhtiyari Protokol denilecektir. Protokolün tam metni için bkz. Ek 7.

1130 OMCT (World Organization Against Torture/İşkenceye Karşı Dünya Örgütü), 1999’da sözleşme organlarının çalışmalarına toplumsal cinsiyet perspektifini farklı derecelerde entegre ettiğini ve İHK’nin halihazırda İşkenceyi Önleme Komitesinden daha fazla ilerleme kaydettiğini gösteren ortaya koyan bir inceleme yayınlamıştır. C. Benninger-Budel ve A.-L. Lacroix, *Violence against Women: A Report*, OMCT (1999), ss. 55-59. O zamandan bu yana İnsan Hakları Komitesi, cinsiyete dayalı şiddetin 7. maddeyi ihlal ettiğini kabul etmiştir. Ayrıca bkz. İnsan Hakları Komitesi, 28 No’lu Genel Yorum (Erkekler ve Kadınların Hak Eşitliği), (4. No’lu Genel Yorumun yerine), (2000), UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.10.

üzere toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti, İşkencenin Önlenmesine Dair Sözleşme bağlamında açıkça tartıştığı 2 No'lu Genel Yorumu kabul etmiştir. Komiteye göre;

Devlet otoritelerinin ya da resmi bir yetkiye veya yasaya dayanarak hareket edenlerin, devlet dışı failer ya da özel kişilerce işkence yapıldığını ve kötü muamelede bulunulduğunu bilmeleri ya da böyle olduğuna inanmak için makul gerekçeleri olmasına rağmen; bu Sözleşmeye uygun şekilde devlet dışı faileri ya da özel kişileri önleme, soruşturma, kovuşturma ve cezalandırma konusunda gerekli özeni göstermemeleri halinde Devlet ve devlet görevlileri, bu tür eylemlere izin verdikleri ya da müdahale etmedikleri için bu Sözleşmeye göre failer ve suç ortakları gibi yahut başka biçimde sorumludur.¹¹³¹ (Vurgu eklenmiştir.)

Daha önemlisi İşkencenin Önlenmesi Komitesi, bugün özel kişilerin fail olduğu ev içi şiddet, insan ticareti, tecavüz, zorla evlendirme ve kadın sünneti de dahil olmak üzere kadına yönelik şiddeti; tek tek ülke raporlarını değerlendirdiği Sonuç Gözlem Raporlarında sürekli olarak işaret etmektedir. İşkencenin Önlenmesi Komitesi, İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesinin 3. maddesinin (non-refoulement ilkesi) ihlal edildiği iddiasıyla önüne gelen bireysel başvurularda tecavüz ve cinsel istismarın diğer biçimlerini değerlendirdiği çeşitli davaları da incelemiştir.

Tecavüzün belirgin biçimde öne çıktığı iki davada, İşkencenin Önlenmesi Komitesi, devlet görevlileri tarafından olduğu kadar devlet dışı failer tarafından da tecavüz eylemlerinin yaygın olduğu bir ülkeye geri gönderme halinde İşkencenin Önlenmesine Dair Sözleşmenin 3. maddesinin ihlali riskinin bulunduğunu belirtmiştir.¹¹³² İşkencenin Önlenmesi Komitesi özel kişilerin işkence ettiği mağdurlar söz konusu olduğunda durdurma, giderim ve etkin kanun yollarına sağlamada özen yükümlülüğüne aykırı davranan Taraf Devletlerin, İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesine göre bu eylemlere izin verdikleri ya da müdahale etmedikleri için sorumlu olduklarının altını çizmektedir.¹¹³³

İHK, 2000 yılında UMSHS'ye göre toplumsal cinsiyet temelli şiddeti 7. madde ile ilişkisi bağlamında açıklayan 28 No'lu Genel Yorumu kabul etmiştir. Buna göre:

Komite, Sözleşme'nin 7. maddesi ile olduğu kadar çocukların korunmasına ilişkin özel tedbirleri düzenleyen 24. maddesiyle uygunluğunun değerlendirilebilmesi için,

1131 İşkencenin Önlenmesi Komitesi, 2 No'lu Genel Yorum, (2. Maddenin Taraf Devletlerce Uygulanması), (2008) UN Doc. CAT/C/GC/2 18. para.

1132 İşkencenin Önlenmesi Komitesi davaları Sylvie Bakatu-Bia v. İsveç, Başvuru No.379/2009; *Njamba ve Balikosa v. Sweden*, Başvuru No.322/2007. Bkz. İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesine göre kadına yönelik şiddet için bkz. Bölüm 4.5.

1133 İşkencenin Önlenmesi Komitesi, *Njamba ve Balikosa v. İsveç*, Başvuru No.322/2007, 9.5. para.

tecavüz de dahil olmak üzere kadınlara yönelik ev içi şiddet ve diğer şiddet türleriyle ilgili ulusal hukuk ve uygulaması hakkında bilgilendirilmiştir. Komite, ayrıca, Taraf Devlet'in tecavüz sonucunda hamile kalan kadınların hamileliklerini güvenli biçimde sona erdirmelerine imkân tanıyıp tanımadığını da bilmek zorundadır. Taraf Devletler, kadınların gebeliklerini sonlandırmaya zorlanmasını ya da zorla kısırlaştırılmalarını önlemeye yönelik tedbirleri Komiteye bildirmelidir. Kadın sünnetinin yapıldığı Taraf Devletlerde, uygulamanın boyutları ve ortadan kaldırılması için alınan önlemler hakkında bilgi verilmelidir. Taraf Devletlerin verdiği bütün bu meselelere ilişkin bilgiler, 7. maddede belirtilen hakları ihlal edilen kadınlar için ilgili kanun yolları da dahil olmak üzere, koruma tedbirlerini içermelidir.¹¹³⁴

İHK devlet dışı failerin karıştığı, bilinmeyen kişilerce tecavüz¹¹³⁵, gebeliğin sürdürülmesine zorlama¹¹³⁶ ve kadın sünneti¹¹³⁷ de dahil olmak üzere kadına yönelik şiddeti ele aldığı çeşitli başvuruları değerlendirmiştir. Bu davalarda UMHS'nin 7. maddesinin, işkence ve diğer zalimce, insanlık dışı veya küçültücü muamele yasağının ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır.¹¹³⁸

Bununla beraber CEDAW Sözleşmesi, ayrımcılığın şiddetin altında yatan önemli boyutlardan birisini oluşturduğu durumların düzeltilmesi için alternatif bir yol açmıştır. Zira kadına yönelik ayrımcılığın mevcut örüntülerin kadınların haklarından yararlanmasını önlemekte, özellikle işkence ve kötü muamele görmeme haklarını ihlal edebilmekte ve ayrımcı yasa ve politikalar kadınların ulusal mahkemelerde böylesi ihlallere karşı çözüm bulamamaları ile sonuçlanabilmektedir. Bu nedenlerle yapılan başvurular CEDAW Komitesi tarafından kabul edilebilir bulunmaktadır.

Bu bölümün amacı CEDAW Sözleşmesi İhtiyari Protokolü ile öngörülen bireysel başvuru usulünü ve özellikle bu kadınların işkence ve kötü muamele yasağına karşı bu usule hangi bağlamda başvurabileceklerini açıklamaktır. Bölümde önce CEDAW Sözleşmesinin bazı esaslı unsurları vurgulanacak, CEDAW Sözleşmesinin ve İhtiyari Protokolün arka planı ve içeriği sunulacak ve CEDAW Komitesinin rolü anlatılacaktır. Son olarak bu bölümde, etkili ve başarılı bir bireysel başvuru amacına uygun olarak hangi usullerin ve hukuki meselelerin takip edileceğine ve İhtiyari Protokolden nasıl yararlanılacağına odaklanacaktır.

1134 İHK, 28 No'lu Genel Yorum, 11. para.

1135 İHK, *L.N.P. v. Arjantin Cumhuriyeti*, Başvuru No.1610/2007.

1136 İHK, *K.N.L.H. v. Peru*, Başvuru No.1153/2003.

1137 İHK, *Kaba v. Kanada*, Başvuru No.1465/2006

1138 Bkz. *El Kitabı* 3.2.14. Bölümü.

5.2. Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW)

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'ni (CEDAW Sözleşmesi), 18 Aralık 1979'da kabul etmiştir. Sözleşme yirminci Devlet'in de onaylamasından sonra 3 Aralık 1981'de yürürlüğe girmiştir. CEDAW Sözleşmesi, kadınların insan haklarını düzenleyen başlıca uluslararası sözleşmedir. 1 Kasım 2013 itibarıyla 186 devlet Sözleşmeye taraf olmuştur.¹¹³⁹ CEDAW Sözleşmesini onaylayan Taraf Devletler, Sözleşme hükümleriyle hukuken bağlıdır.¹¹⁴⁰

CEDAW Sözleşmesinin 1-5. maddeleri, 6-16. maddelerinde düzenlenen maddi içeriğinin ve bağlamının uygulanmasına ilişkin genel bir çerçeve sunmaktadır. Sözleşmenin 2-5. maddeleri temel maddelerin uygulanması için yapılması gerekenlere atıfta bulunmaktadır.

5.2.1 Madde 1: Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Tanımı

CEDAW Sözleşmesinin 1. maddesi kadınlara yönelik ayrımcılığı şöyle tanımlamaktadır:

[S]iyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel veya diğer alanlarda, kadın-erkek eşitliğine dayanan insan haklarının ve temel özgürlüklerin, medeni durumlarına bakılmaksızın kadınlara tanınmasını, kadınların bu haklardan yararlanmalarını veya bu haklarını kullanmalarını engelleme ya da hükümsüz kılma amacını taşıyan yahut bu sonucu doğuran cinsiyete dayalı herhangi bir ayırım, dışlama veya kısıtlama.

CEDAW Komitesinin 2010 yılında kabul ettiği 28 No'lu Genel Tavsiye Kararı, CEDAW Sözleşmesinde yer alan ayrımcılık tanımının hem ayrımcılık amacını hem de ayrımcılık sonucunun doğmasını ifade ettiğini hatırlatmaktadır.¹¹⁴¹

Aslında Genel Tavsiye Kararı, CEDAW Sözleşmesindeki ayrımcılık yasağına göre "kadınlara ve erkeklere aynı ya da nötr davranmanın, kadınların karşılaştığı cinsiyete dayalı mevcut dezavantajların ya da eşitsizliklerin dikkate alınmaması

1139 Sadece sekiz devlet CEDAW Sözleşmesini onaylamamış ve sözleşmeye katılmamıştır: Somali, Sudan, İran, Nauru, Paulu, Tonga, Holy Bkz., ABD. Üye devletlerin güncel listesi için bkz. https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtldsg_no=IV-8&chapter=4&lang=en.

1140 Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, anlaşmaları bağlayıcı kılan Taraf Devletlerin iyi niyetli davranmasını gerektiren pacta sunt servanda ilkesini öngörmektedir.

1141 CEDAW Komitesi 28 No'lu Genel Tavsiye Kararı, (Taraf Devletlerin CEDAW Sözleşmesinin 2. maddesini Uygulanmalarına İlişkin Yükümlülükleri), (2010) UN Doc. CEDAW/C/GC/28.

nedeniyle kadınları bir haklarını kullanmaktan mahrum bırakmasıyla sonuçlanmasının ya da bu etkiyi doğurmasının kadınlara yönelik ayrımcılık anlamına geldiğini” belirtmektedir.¹¹⁴²

5.2.2 Madde 2: Genel Taahhütler

CEDAW Sözleşmesinin 2. maddesine göre:

Taraf Devletler, kadınlara yönelik ayrımcılığın her türünü yasaklar, gecikmeksizin uygun bütün araçlardan yararlanarak kadınlara yönelik ayrımcılığı ortadan kaldıracak bir politika izlemeyi kabul eder ve bu amaçla şu konularda taahhütte bulunur:

- a. Erkeklerin ve kadınların eşitliği ilkesini henüz anayasalarına ya da ilgili diğer kanunlarına dahil etmemişlerse, bu ilkeyi dahil etmeyi ve kanunlar ve uygun diğer araçlarla bu ilkenin pratikte hayata geçirilmesini sağlamayı,
- b. Kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığı yasaklayan ve gerektiğinde yaptırım öngören kanuni ve diğer önlemleri almayı,
- c. Kadınların haklarını erkeklerle eşitlik temelinde koruyacak hukuki mekanizmaları kurmayı ve yetkili ulusal mahkemeler ve diğer kamu kurumları aracılığıyla kadınların herhangi bir ayrımcılığa karşı etkin biçimde korunmasını sağlamayı,
- d. Kadınlara yönelik ayrımcılık niteliği taşıyan eylem veya uygulamalardan kaçınmayı ve kamu kurum ve kuruluşların bu yükümlülüğe uygun davranmalarını sağlamayı,
- e. Herhangi bir kişi, kurum veya kuruluş tarafından kadınlara yöneltilen ayrımcılığın ortadan kaldırılması için gereken her türlü tedbiri almayı,
- f. Kadınlara yönelik ayrımcılık içeren mevcut kanunları, düzenlemeleri, gelenekleri ve uygulamaları değiştirmek veya kaldırmak için gerekli her türlü tedbiri almayı,
- g. Kadınlara yönelik ayrımcılık oluşturan bütün ulusal ceza hükümleri kaldırmayı.

28 No’lu Genel Tavsiye Kararı şu hatırlatmada bulunmaktadır:

Taraf Devletler icrai ya da ihmali olarak kadınlara yönelik ayrımcılık yapmamakla yükümlüdür; dahası icrai ya da ihmali ayrımcı davranışların faili ister devlet görevlileri olsun ister özel kişiler, kadına yönelik ayrımcılığa karşı aktif olarak harekete geçmek zorundadırlar. Ayrımcılık, devletlerin kadın haklarının gerçekleştirilmesi için gerekli yasal tedbirleri almamaları yahut kadınlarla erkekler arasında eşitliği sağlayacak yasaların uygulanmasını sağlayacak ulusal politikaları geliştirememeleri sonucu ortaya çıkabilir.¹¹⁴³

1142 *Ibid.*, 5. para.

1143 *Ibid.*, 10. para.

28 No'lu Genel Tavsiye Kararı, 2. madde ve devletlerin özen yükümlülüğüne ilişkin olarak şunu belirtmektedir:

2. madde, doğrudan ya da dolaylı olarak Taraf Devletlerden kaynaklanan kadına yönelik ayrımcılıkla sınırlı değildir. 2. madde Taraf Devletleri aynı zamanda özel kişilerin yaptığı ayrımcılığı önlemek için gerekli özeni göstermekle yükümlü kılar. Bazı durumlarda özel kişilerin icrai ya da ihmali davranışları uluslararası hukuka göre devletlere atfedilebilir. Taraf Devletler bu nedenle özel kişilerin de bu Sözleşmeye göre kadınlara yönelik ayrımcılıkta bulunmamasını sağlamak zorundadır. Taraf Devletlerin almakla yükümlü olduğu tedbirler; eğitim, istihdam, sağlık politikaları ve uygulamaları, çalışma koşulları ve iş standartları bakımından özel kişilerin davranışlarını değiştirmeyi ve özel kişilerin bankacılık ve barınma gibi diğer alanlarda sunduğu hizmetleri düzenlemeyi de kapsamaktadır.¹¹⁴⁴

5.2.3 Madde 3: Fili (de Facto) Eşitlik

CEDAW Sözleşmesinin 3. maddesine göre Taraf Devletler,

Kadınların tam olarak gelişmelerini ve ilerlemelerini sağlamak için, özellikle siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda kadınların erkeklerle eşitlikleri temeline dayanan insan haklarını ve temel özgürlüklerini güvence altına almak ve kullanmalarını sağlamak amacıyla, hukuki düzenlemeler yapmak da dahil olmak üzere gereken her türlü tedbiri alır.

CEDAW Sözleşmesinin 3. maddesi, haklardan eşit yararlanmayı düzenleyen sözleşmeler olan UMSHS'nin ve ESKHS'nin 3 maddeleri ile paraleldir. İHK ve ESKHS Komitesi, bu yükümlülüğe ilişkin olarak bireysel başvuru hazırlanırken Devlet'in alması gerekirken almadığı tedbirlerin incelenmesini sağlamak üzere kendi usullerini belirlemişlerdir.

5.2.4 Madde 4: Geçici Önlemler

Kadınların ve erkeklerin fiili, de *facto* eşitliğini sağlamaya yönelik düzeltici yaklaşım (corrective approach), kimi zaman sonuçlarda eşitliğe ulaşmak için kadınlara ve erkeklerle farklı davranılmasını gerektirebilir. Bu yaklaşım 4. madde ile desteklenmiştir.

1. Taraf Devletlerin erkekler ve kadınlar arasındaki fiili eşitliği gerçekleştirmeyi hızlandırmak için aldıkları geçici tedbirler, bu Sözleşmede tanımlanan türde bir ayrımcılık olarak değerlendirilemez. Ancak bu tedbirler hiçbir biçimde eşitliği

1144 *Ibid.*, 13. para.

olmayan ya da farklı standartların sürdürülmesi sonucunu doğurmaz. Bu tedbirlere fırsatlarda ve uygulamada kadın-erkek eşitliğini sağlama amacı gerçekleştirildiğinde son verilir.

2. Anneliği korumak amacıyla alınacak bu Sözleşmedeki tedbirler de dahil olmak üzere Taraf Devletlerin aldığı özel tedbirler ayrımcılık olarak değerlendirilemez.

4(1). madde, Taraf Devletlerin fiili, de facto eşitliklerini bir an önce sağlamak için geçici özel önlemler alabileceklerini ve bu özel önlemlerin ayrımcılık olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmektedir. 4(2). madde, anneliğin korunmasına ilişkin tedbirlere işaret etmektedir. Eşitlik ibaresi ve ayrımcılığa uğramama hakkı genellikle eşit olmayan muameleyi yasaklarken, 4. madde buna açıkça izin vermektedir.

Her ne kadar 4. maddenin dili emredici olmasa da kadınların insan haklarını gerçekleştirebilmek için, fiili de facto düzlemde eşitliğin ve ayrımcılık yapmamanın sağlanması için önleyici tedbirler de dahil olmak üzere uygun bütün tedbirlerin alınması; kadınların tam olarak gelişmesini ve ilerlemesini¹¹⁴⁵ güvence altına almayı sağlayacak koşulların oluşturulması ve geçici tedbirlerin alınması gerekir. Nitekim geçici tedbirler Sözleşmenin amacını gerçekleştirmeye yönelik öncelikli araçlar olarak düşünülmelidir.¹¹⁴⁶

5.2.5 5. Madde: Ayrımcı Gelenek ve Uygulamaların Ortadan Kaldırılması

5. maddeye göre Taraf Devletler:

İki cinsten birisinin daha aşağı veya daha üstün olduğu ya da erkeklerle kadınların kalıplaşmış rolleri olduğu fikirlerine dayanan bütün gelenek ve önyargıları ve her türlü uygulamayı ortadan kaldırmak amacıyla erkeklerin ve kadınların sosyal ve kültürel davranış tarzlarını değiştirmek.

Sözleşme kadına yönelik şiddet de dahil olmak üzere pek çok ayrımcı uygulamanın kökeninde geleneklerin ve kalıplaşmış inanışların yattığının farkındadır. Sözleşmenin 5 (a) maddesine göre, Taraf Devletler hukukta, kamu politikalarında ve kamusal hayatta olumsuz cinsiyet kalıplarını yasaklamalıdır.

1145 Bkz. CEDAW Sözleşmesi, 3. madde.

1146 CEDAW Komitesi, 25 No'lu Genel Tavsiye Kararı, bu önemli yolun kullanılabilmesi ve Sözleşmenin öngördüğü yükümlülüklerin yerine getirilebilmesi için izlenebilecek bir rehber sunmaktadır.

Zira Taraf Devletler çoğunlukla kadınlara yönelik ayrımcı uygulamaları “kültür” gerekçesine dayanarak meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Oysa 5 (a) madde böylesi bir savunmanın geçersiz olduğuna ilişkin temel bir yükümlülük içerir.

5.2.6 6-16. Maddelerde Korunan Haklar

CEDAW Sözleşmesinin 6 ila 16. maddeleri, spesifik alanlarda kadınların haklarını güvence altına almaktadır: Kadın ticareti ve seks işçiliğinin önlenmesi (6.md.), siyasi ve kamusal hayat (7.md.), uluslararası düzeyde katılım (8. md.), eğitim (10. md.), istihdam (11. md.), sağlık hizmetleri ve aile planlaması (12. md.), ekonomik, sosyal ve kültürel alan (13. md.), kırsal kesimdeki kadınlar (14. md.), hukuk (9-15. md.) ve aile (16. md.).

5.3 Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi (CEDAW Komitesi)

CEDAW Sözleşmesi ile öngörülen yükümlülükler ulusal düzeyde uyulup uyulmadığının izlenmesi için, 1982 yılında Sözleşmenin 17. maddesine göre, dünya çapında kadınların insan hakları konusunda uzmanlaşmış, bağımsız 23 üyeden oluşan bağımsız uzmandan oluşan Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi (CEDAW Komitesi) kurulmuştur. Taraf Devletler uzmanları aday gösterir her iki yılda bir Taraf Devletlerin toplantısında seçim yapılır. Bir uzmanın yeniden seçilmesi mümkündür. Komitedeki uzmanlar, kendi adlarına hareket ederler, hükümetin temsilcisi değildirler. CEDAW Komitesinde şu an 22 kadın ve sadece 1 erkek üye bulunmaktadır. Komite normalde yılda üç kez üçer haftalık periyodlarla toplanır. Komite ayrıca düzenli toplantılarından önce, toplantı öncesi çalışma grupları oluşturur, bunlar kapalı toplantılardır. Dahası “başvurular için kurulan beş üyeli çalışma grubu başvuruları inceler ve başvurulara ilişkin tavsiyelerini, kapalı toplantılarda ele alınan meseleleri de değerlendiren, Komiteye bütün halinde iletir.”¹¹⁴⁷

CEDAW Komitesi, izleme ve denetleme görevini beş farklı yolla yerine getirir:

- Raporlama süreci
- Devlet Başvurularının Değerlendirilmesi

1147 Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi (CEDAW Komitesi) raporlama sürecindeki çalışma usulü üzerine genel değerlendirme, (2009) UN. Doc. CEDAW/C/2009/4, Annex III.

- Genel Yorumların Yayınlanması
- (İhbar ve) Başvuru Usulü
- İnceleme Usulü

İlk üç görevin icrası CEDAW sözleşmesinde düzenlenmiştir. Başvuru ve soruşturma usulü ise CEDAW Sözleşmesi Ek Protokolde yer almaktadır.

5.4 Sözleşmeye Göre CEDAW Komitesinin İzleme ve Denetleme Görevi

a) Raporlama Süreci

CEDAW Sözleşmesinin 18. maddesinde çerçevesi çizildiği üzere, Taraf Devletlerin Komiteye, CEDAW Sözleşmesini onaylamalarının ardından takiben bir yıl içinde, bir ilk rapor ve bundan sonra her dört yılda bir düzenli rapor sunmaları gerekmektedir. Bu raporlama mekanizmasının amacı Hükümetlerin Sözleşmeyi yürürlüğe koyarken hukukta ve uygulamada ne kadar ilerlediklerini incelemek ve Sözleşmeye uygunluk bakımından geliştirilmesi gereken sorunlu alanları tespit etmektir.

Raporlar CEDAW Komitesinin düzenli toplantılarında gözden geçirilmektedir. İlgili raporların gözden geçirilmesinden altı ay önce toplanan çalışma grubu, Devlet raporlarında ortaya çıkan meseleleri ve soruları listeler, bu daha sonra ilgili Taraf Devlet'e gönderilir. Taraf Devlet CEDAW Komitesinin düzenli toplantılarına gelmeden evvel bu listeye cevap vermelidir. Taraf Devlet'in raporunun gözden geçirildiği oturum boyunca Devlet ve Komite kadınların insan haklarının konumunu iyileştirmenin önündeki engelleri, ilerleme potansiyelini ve atılacak diğer adımları tartışırlar. Komite, Nihai Yorumları yayımlar ancak yaptırım uygulamaz ya da yorumlara ilişkin ihtilaflarda hakem gibi davranamaz. Bu bağlamda Komite'nin Hükümetlerin sunduğu raporlara çoğunlukla itiraz eden ve onları tamamlayan bilgileri edinebilmesi için STK'lerin hayati bir rolünün bulunduğuna dikkat çekmek gerekir. STK'ler "cepheye" yakınlıkları nedeniyle başka türlü Komite'nin ulaşamayacağı bilgileri ve genelde Taraf Devletlerin raporlarında sunmadıkları bilgileri toplayacak konumdadırlar. Dolayısıyla STK'ler Komitenin Taraf Devletlerin uygunluk raporlarının daha dengeli değerlendirilmesine yardımcı olacak bir rol taşır.¹¹⁴⁸

1148 STK'lerin yazılı sunumlarının son tarihleri ve oturumlara sözlü olarak katılabilme ihtimalleri de dahil olmak üzere CEDAW Komitesine angajmanına dair ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.ohchr.org/en/humanrightsbodies/cedaw/Pages/CEDAW/Index.aspx>. Ayrıca bkz. CEDAW Committee "Information note prepared OHCHR for NGO participation", http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CEDAW/CEDAW_NGO_Participation_en.pdf

b) Devletlerarası Başvuru

Sözleşmenin uygulanmasına yönelik ikinci mekanizma, çerçevesi 29. maddede çizilen devletlerarası başvuru usulüdür. Bu hükme göre CEDAW Sözleşmesinin yorumlanmasına ilişkin bütün ihtilaflar, hakeme götürülecektir. Eğer sorun hakem sürecinde çözülemezse Uluslararası Adalet Divanına gidilir (UAD). UAD kararları Taraf Devletleri bağlar. Ancak Taraf Devletler bir başka devlet aleyhine UAD'ye başvurmak konusunda ulusal egemenliğe saygı ve güçlü bir caydırıcı olan misilleme korkusu nedeniyle gönülsüzdür.¹¹⁴⁹ Bu mekanizmanın etkisi henüz başvurulmadığı için zaman içinde görülecektir.

c) Genel Tavsiye Kararları

CEDAW Sözleşmesinin 21. maddesine göre, Sözleşmede öngörülen belirli hakların yorumlandığı ve vurgulandığı Genel Tavsiye Kararları çıkarır. Her ne kadar bu yorumlar kendi başlarına ve devletler için bağlayıcı olmasalar da; Sözleşme hükümlerinin içeriğini ve kapsamını gösteren detaylı ve resmi yorumlardır. Bu itibarla, Taraf Devletlerin, iyi niyetle bu kararlara uyma yükümlülüğü bulunmaktadır. 1 Kasım 2013'ten bu yana CEDAW Komitesi, 30 Genel Tavsiye Kararı çıkarmıştır.

5.5 CEDAW Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokole Göre CEDAW Komitesinin Çalışma Usulü

CEDAW Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol, Genel Kurul tarafından, kadınların adalete uluslararası düzeyde doğrudan ulaşabilmelerini sağlayacak daha güçlü mekanizmaların kurulması çağrısına bir cevap olarak 6 Ekim 1999'da¹¹⁵⁰ kabul edilmiştir. CEDAW Sözleşmesine taraf olan devletler otomatik olarak Ek Protokole de taraf olmazlar. Ancak Taraf Devletler Ek Protokolü onaylayarak CEDAW Komitesinin, görev alanındaki meselelerde bireylerden veya gruplardan gelen başvuruları almaya ve değerlendirmeye yetkili olduğunu kabul ederler.

Ek Protokol, 22 Aralık 2000'de, Sözleşmeyi onaylayan onuncu Devlet'i takiben yürürlüğe girmiştir. 15 Ocak 2014'ten bu yana 104 Taraf Devlet Protokolü

1149 Hoq, L., "The Women's Convention and its Optional Protocol: Empowering Women to Claim their Internationally Protected Rights", 32 *Columbia Human Rights Law Review* 699 (2001), s. 684.

1150 CEDAW Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol, (1999) UN Doc. GA Res. 54/4.

onaylamış yahut Sözleşmeye katılmıştır.¹¹⁵¹ Bölgelere göre devletlerin Ek Protokolü onaylama durumlarını gösteren Tablo 2'ye bakınız.

Tablo 2: CEDAW Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokolün Onaylanma Durumu¹¹⁵²

Ülke (Bölgeye Göre AFRİKA)	Ek İhtiyari Protokol¹¹⁵³
Angola	1 Kasım 2007
Botsvana	21 Şubat 2007
Burkina Faso	10 Ekim 2005
Yeşil Burun Adaları	10 Ekim 2011
Kamerun	7 Ocak 2005
Fildişi Sahilleri	20 Ocak 2012
Ekvator Ginesi	16 Ekim 2009
Gabon	5 Kasım 2004
Gana	15 Ocak 2011
Gine Bisav	5 Ağustos 2009
Lesoto	24 Eylül 2004
Libya Arap Cumhuriyeti	18 Haziran 2004
Mali	5 Aralık 2000
Morityus	31 Ekim 2008
Mozambik	4 Kasım 2008
Namibya	26 Mayıs 2004
Nijerya	22 Kasım 2004
Ruanda	15 Aralık 2008
Senegal	26 Mayıs 2000
Seysel Adaları	1 Mart 2011
Güney Afrika Cumhuriyeti	18 Ekim 2005
Tunus	23 Eylül 2008

1151 United Nations Treaty Collection, Erişim: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-8-b&chapter=4&lang=en. Protected Rights", 32 Columbia Human Rights Law Review 699 (2001), s. 684.

1151 CEDAW Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol, (1999) UN Doc. GA Res. 54/4.

1151 United Nations Treaty Collection için bkz. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-8-b&chapter=4&lang=en.

1152 Tablo BM sözleşme organlarının veri bankasındaki bilgiler derlenerek hazırlanmıştır. Bkz. <http://tb.ohchr.org/default.aspx>.

1153 CEDAW Ek İhtiyari Protokolü, 22 Aralık 2000 tarihinde yürürlüğe girmesinden evvel onaylayan devletler için Protokol bu tarihten üç ay sonra yürürlüğe girmiştir. Mevcut Protokolü yürürlüğe girmesinden sonra imzalayan ya da katılan her devlet için Protokol onay ya da katılma belgelerinin tesliminden üç ay sonra yürürlüğe girecektir (İhtiyari Protokol, 16. md.)

AMERİKA

CEDAW İhtiyari Protokol

Antigua ve Barbuda	5 Haziran 2006
Arjantin	20 Mart 2007
Belize	9 Aralık 2002
Bolivya	27 Eylül 2000
Brezilya	28 Haziran 2002
Kanada	18 Ekim 2002
Kolombiya	23 Ocak 2007
Kosta Rika	20 Eylül 2001
Dominik Cumhuriyeti	10 Ağustos 2001
Ekvador Cumhuriyeti	5 Şubat 2002
Guatemala	9 Mayıs 2002
Meksika	15 Mart 2002
Panama	9 Mayıs 2001
Paraguay	14 Mayıs 2001
Peru	9 Nisan 2001
Saint Kitts ve Nevis	20 Ocak 2006
Uruguay	26 Temmuz 2001
Venezuela	13 Mayıs 2002

ASYA

CEDAW İhtiyari Protokol

Avustralya	4 Aralık 2008
Bangladeş	6 Eylül 2000
Cook Adaları	27 Kasım 2007
Doğu Timor	16 Nisan 2003
Filipinler	12 Aralık 2003
Kamboçya	13 Ekim 2010
Kore Cumhuriyeti	18 Ekim 2006
Maldiv Adaları	13 Mart 2006
Moğolistan	28 Mart 2002
Nepal	15 Haziran 2007
Solomon Adaları	6 Mayıs 2002
Sri Lanka	15 Ekim 2002
Tayland	14 Haziran 2000
Türkmenistan	20 Mayıs 2009
Vanuatu	17 Mayıs 2007
Yeni Zelanda	7 Eylül 2000

AVRUPA/MERKEZ ASYA

CEDAW İhtiyari Protokol

Almanya	15 Ocak 2002
Andora	14 Ekim2002
Arnavutluk	23 Haziran 2003
Avusturya	6 Eylül 2000
Azerbaycan	1 Haziran 2001
Belarus	3 Şubat 2004
Belçika	17 Haziran 2004
Bosna Hersek	4 Eylül 2002
Bulgaristan	20 Eylül 2006
Çek Cumhuriyeti	26 Şubat 2001
Danimarka	31 Mayıs 2000
Ermenistan	14 Eylül 2006
Finlandiya	29 Aralık 2000
Fransa	9 Haziran 2000
Gürcistan	30 Temmuz 2002
Hrvatistan	7 Mart 2001
Hollanda	22 Mayıs 2002
İngiltere	17 Aralık2004
İrlanda	7 Eylül 2000
İspanya	6 Temmuz 2001
İsveç	24 Nisan 2003
İsviçre	29 Eylül 2008
İtalya	22 Eylül 2000
İzlanda	6 Mart 2001
Karadağ	23 Ekim2006
Kazakistan	24 Ağustos 2001
Kıbrıs	26 Nisan2002
Kırgızistan	22Temmuz2002
Lihtenştayn	24 Ekim 2001
Litvanya	5 Ağustos 2004
Lüksemburg	1 Temmuz 2003
Macaristan	22 Aralık2000
Makedonya Cumhuriyeti	17 Ekim2003
Moldovya Cumhuriyeti	28 Şubat 2006
Norveç	5 Mart 2002
Polonya	22 Aralık 2003
Portekiz	26 Nisan 2002
Romanya	25 Ağustos 2003
Rusya Federasyonu	28 Temmuz 2004

San Marino	10 Eylül 2005
Sırbistan	1 Temmuz 2003
Slovakya	17 Kasım 2000
Slovenya	23 Eylül 2004
Türkiye	29 Ekim 2002
Ukrayna	26 Eylül 2003
Yunanistan	24 Ocak 2002

Protokol, iki usul öngörmektedir: Başvuru ve araştırma usulü. Her iki usul için de devletlerin Sözleşmeye ve Protokole taraf olmaları gerekmektedir. İki usul birbiriyile çakışmamaktadır: Protokol, halihazırda araştırma konusu olan bir insan hakları sorunu hakkında bireysel başvuruda bulunulmasını yasaklamamaktadır. Protokolün 17. maddesine göre Protokolün hiçbir hükmüne çekince koyulamaz. Ancak Protokol, devletlere imza, onay yahut katılma aşamalarından birisinde Komitenin araştırma yetkisini tanımadığını belirtmesine izin veren bir çıkış hükmü içermektedir.

a) Başvuru Usulü

Bireyler veya birey grupları ya da onlar adına hareket edenler, Taraf Devlet'in, şikâyetçinin Sözleşmede yer alan haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle CEDAW Komitesine başvurabilir (ör. bireysel başvuru). Bu usul, devletleri, kadınların insan haklarına saygı, koruma ve gerçekleştirme yükümlülüklerini yerine getirmediğinde hesap vermelerini ve Taraf Devlet'in icrai ya da ihmali davranışından kaynaklanan spesifik ihlallerin zararlarının, ulusal düzeyde zararın giderilmesi için gerekli bütün yollar tüketildikten sonra, giderilmesini bir araçtır. Daha önemlisi Taraf Devletlerin hukuki ve siyasi reform yapma, bir Taraf Devlet'teki insan hakları ihlallerine dikkat çekme ya da içtihat yaratmada hukuki sorumluluklarını doğuran bir yoldur.

b) İnceleme Usulü

Araştırma usulü, CEDAW Komitesinin bir Taraf Devlet'in vahim yahut sistematik ihlallerini araştırmasına olanak sağlar. Bu usul, CEDAW Komitesinin Taraf Devletlere, kadınların insan haklarının ciddi ve yaygın ihlallerini nasıl ele alacakları hususunda tavsiyede bulunmasına izin vermektedir.

iii. Metin Kutusu

Kadına Yönelik Şiddet, Sebepleri ve Sonuçları Özel Raportörlüğü¹¹⁵⁴

1993 Viyana Dünya İnsan Hakları Konferansında kadınların haklarının insan hakları olarak tanınmasını ve BM Kadına Yönelik Her Türlü Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirgenin kabulünü takiben, kadına yönelik şiddeti insan hakları çerçevesinde ele alma ihtiyacı, BM İnsan Hakları Komisyonunun 4 Mart 1994'te 194/45 sayılı Kararı ile kadına yönelik şiddete, sebeplerine ve sonuçlarına dair Özel Raportörün atanmasıyla daha fazla kabul görmüştür. Kadına yönelik şiddete dair Özel Raportörün yetkisi, İnsan Hakları Komisyonunun 2003'te 2003/45 sayılı Kararı ile genişletilmiştir. Aynı kararda İnsan Hakları Komisyonu:

- Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirgeye uygun olarak ailede, genel toplulukta ve şiddetin Devlet tarafından uygulandığı veya hoş görüldüğü durumlarda toplumsal cinsiyete dayalı her türlü şiddetin ortadan kaldırılması için kadınlara ve kız çocuklarına yönelik her türlü şiddet eylemini şiddetle kınayarak toplanmış; Hükümetlerin; kadına yönelik şiddetten kaçınma ve koruma ve soruşturma konusunda özen yükümlülüğünü yerine getirme ve ulusal yasalarına uygun olarak kadınlara yönelik şiddet eylemlerini cezalandırma ve bu eylemler ister Devlet, ister özel kişiler isterse de silahlı gruplar ya da çatışan taraflarca gerçekleştirilsin, kadınlara yönelik şiddete ilişkin gerekli ve etkili biçimde harekete geçme ve adil ve etkili çözümler ile tıbbi yardım da dahil olmak üzere uzmanlaşmış yardım sunma görevinin *altını çizmiştir*.
- Bunun ışığında kadınlara yönelik şiddetin insan haklarına ve kadınların temel özgürlüklerine bir ihlal meydan getirdiğini ve kadınlara yönelik şiddetin bu haklardan ve özgürlüklerden yararlanmaya zarar verdiğini ve bunları hükümsüz kıldığını *teyit etmiştir*.

Mart 2006'da bu yana Özel Raportör, İnsan Hakları Konseyine 1/102 sayılı İnsan Hakları Konseyi Kararı uyarınca rapor vermektedir. Özel Raportörün yetkisi en son 23/25 sayılı Kararla 2013 yılında yenilenmiştir.¹¹⁵⁵ Raportörün yetkilerine göre yapması beklenenler şunlardır:

- Hükümetlerden, sözleşme organlarından, uzmanlaşmış kurumlardan, insan haklarına ilişkin diğer meselelerde sorumlu özel raportörlerden, kadın örgütleri de dahil olmak üzere hükümetler arası ve hükümet dışı kuruluşlardan kadına yönelik şiddete, bu şiddetin sebeplerine ve sonuçlarına dair veri toplamak ve bu verileri etkili biçimde değerlendirmek.
- Yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde kadına karşı şiddetin her türünü ve sebeplerini ortadan kaldırmaya ve sonuçlarına çözüm bulmaya yönelik önlem, yol ve araç tavsiyesinde bulunmak.
- İnsan Hakları Konseyinin insan hakları mekanizmaları ve özel usulleri ile ve sözleşme organları ile Konseyin kadınların insan hakları ve toplumsal cinsiyet perspektifini çalışmalarına entegre etmesi talebini dikkate alarak onlarla yakından çalışmak ve Kadının Statüsü Komisyonu ile onun görevlerini yerine getirmesinde yakın iş birliğinde bulunmak.
- Sivil, kültürel, ekonomik, siyasi ve toplumsal alanlardaki sebepler de dahil olmak üzere, kadınlara yönelik şiddetin sebeplerinin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için kapsamlı ve evrensel bir yaklaşım benimsemeye devam etmek.

Özel Raportörün yetkilerini kullanırken başlıca faaliyetleri şunlardır:

- Kadına yönelik şiddet iddiasında bulunulan acil ihbar ve başvuruları ilgili Devlet'e iletmek.
- Ülke ziyaretleri düzenlemek.
- Yıllık tematik raporlar hazırlamak.

Kadına Yönelik Şiddet Özel Raportörü olarak Ms. Rashida Manjoo (Güney Afrika) atanmıştır ve hâlâ görevdedir.

1154 Bu metin kutusu, İnsan Hakları Yüksek Komiserliğinin web sitesindeki bilgiler derlenerek oluşturulmuştur. Bkz., www.ohchr.org.

1155 Bkz. http://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=A/HRC/RES/23/25

ÖZEL RAPORTÖRE KADINA YÖNELİK ŞİDDETE DAİR BİREYSEL BAŞVURUDA BULUNMAK¹¹⁵⁶

Özel Raportör, Hükümetlerden, sözleşme organlarından, uzmanlaşmış kurumlardan, insan haklarına ilişkin diğer meselelerde sorumlu özel raportörlerden, kadın örgütleri de dahil olmak üzere hükümetler arası ve hükümet dışı kuruluşlardan aldığı acil başvuruları ve iddiaları ilgili Devlet'e iletmeye yetkilidir. İddialar, bir ya da birden fazla kişiyle ilgili olabilir ya da kadına yönelik şiddetin uygulandığı ve /veya hoş görüldüğü durumları belgeleyebilir. Özel Raportörün, yetkisine uygun olarak, sadece kadınlara cinsiyetleri nedeniyle uygulanan şiddet ya da şiddet tehdidi iddialarını içeren davaları yönlendirecek konumda olduğu vurgulanmalıdır. Özel Raportörün kullandığı cinsiyet temelli şiddet kavramının tanımı, Aralık 1993'te Genel Kurulda 48/104 sayılı Kararla kabul edilen BM Kadınlara Yönelik Her Türlü Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirgesinden alınmıştır. İddiaların Devletlere iletilmesinin amacı, ilgili Hükümetle birlikte kadınlara yönelik şiddet eylemlerinin etkin biçimde önlenmesini, soruşturulmasını ve cezalandırılmasını ve bu ihlallerin mağdurlarının zararlarını gidermeyi sağlama niyetiyle açıklama talep etmektir.

Özel Raportöre Nasıl Başvurulur?

Mümkün olduğunca çok bilgi vermek önemlidir. OHCHR'nin kadına yönelik şiddete dair Özel Raportöre bireysel başvuru için hazırlanan web sitesinde, kadına yönelik şiddetin belgelenmesi için kullanılacak bir bireysel başvuru formu¹¹⁵⁷ yer almaktadır.

Başvuru formuna, ihlal edilen veya edilebilecek olan hakları tespit etmek için davanın ana noktalarının özeti eklemek ve ilgili Devlet'in onayladığı insan hakları sözleşmelerinin ihlal edilen spesifik hükümlerine atıfta bulunmak yararlı olacaktır. Eğer başvuru genel olarak kadınlara ya da spesifik bir kadın grubunu etkileyen bir yasa, uygulama ya da politikaya ilişkinse, başvuruda diğer kadınların nasıl etkilendiği açıklanmalı ya da grup tanımlanmalıdır. Eğer başvuru, özel kişiler ya da grupların (devlet görevlilerinden ziyade) ihlalleri ile ilgiliyse; Devlet'in koruma, soruşturma ve cezalandırma ve mağdurların zararının giderimi konusunda özen yükümlülüğünü yerine getirmedini gösteren her türlü bilgi verilmelidir. Bu bilgiler örneğin şu hususlarda olabilir:

- İhlali düzenleyen bir yasanın olup olmadığı,
- Hakların tanımlanmasına ya da çözümlerin yetersizliğine ilişkin mevcut yasalardaki eksiklikler,
- Otoritelerin davanızı ya da benzer davaları reddetmesi, kaydetmemesi ya da soruşturmaması,
- Otoritelerin davanızı ya da benzeri davaları kovuşturmaması,
- Davaların kovuşturulmasındaki ve cezalandırmadaki cinsiyet ayrımcılığı öğeleri,
- Başvuruda anlatılan ihlal türünün yaygınlığını gösteren istatistikler ve diğer veriler.

Başvurular aşağıdaki adrese gönderilebilir:

The Special Rapporteur on violence against women
Office of the High Commissioner for Human Rights OHCHR-UNOG
1211 Geneva 10, Switzerland
Fax: + 41 22 917 9006
E-mail: urgent-action@ohchr.org

Gizlilik

Mağdurun kimliği, Özel Raportör ile Devlet yetkilileri arasındaki her yazışmada belirtilir. Özel Raportör mağdurun kimliğini gizleyerek hareket edemez. Eğer mağdur çocuksa (18 yaşının altındaysa) Özel Raportör ilgili Devletle temaslarında onun kimliğini belirtir ama kamuya açık herhangi bir rapora yazamaz. Benzer biçimde eğer mağdurun kimliğinin kamuya açık bir raporda yer almasının mağduru daha fazla tehlikeye atacağına inanmak için sebepler varsa, mağdurun

1156 Bkz. <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Women/SRWomen/Pages/Complaints.aspx>.
1157 *Ibid.*

kimliği, kamuya açık raporlarda belirtilmeyecektir. Bilgiyi veren kaynağın (ihbarda bulunanın) ya da mağdurların kendi talepleri üzerine, mağdurun adı kamuya açık raporlara yazılmayabilir. Bu haller dışında mağdurun adı Özel Usuller yetkililerinin yılda üç kere yayınlanan (Mart, Haziran ve Eylül aylarında) ortak raporlarında yazılır. Söz konusu ihlal iddiasının kaynağının kimliği, kaynak izin vermedikçe daima gizli tutulur.¹¹⁵⁸

İzleme

Özel Raportörün Hükümetlere ilettiği başvurular; izleme mektupları gidene ve Hükümetlerin cevabı İnsan Hakları Komitesine yıllık olarak gönderilen Özel Usul yetkililerinin ortak raporuna dahil edilene kadar, ilk aşamada gizlidir. Özel Raportörün, başvuruda anlatılan duruma ilişkin güncellenmiş ve her tür bilgiyi alması, taraflarla olan diyalogunda meseleyi izleyebilmesi için önemlidir. Bilgi veren ve başvuruda bulunan kişilerin ya da grupların, Hükümetlerin cevabını dikkate alması ve buna dair yorumlarını, gerekirse, Özel Raportöre iletmesi gerekmektedir.

5.6 Başvuru Usulünün Aşamaları

Bu bölümde CEDAW Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokolde öngörülen başvuru usulünün aşamalarını ele alacağız. CEDAW Komitesi, bir dizi usul kuralına (Usul Kuralları/İçtüzük) uygun olarak çalışmaktadır. Komite aldığı bireysel başvuruları değerlendirirken, Komite üyelerinin aldıkları başvuruya yaklaşımlarını ve başvuruyu değerlendirmelerini düzenleyen Usul Kurallarının 56-75. Kuralını takip etmektedir. Usul kuralları bu El Kitabı'nın 8. Ek'inde bulunabilir.¹¹⁵⁹

Usul Kuralları 62. Kurala göre, CEDAW Komitesi, Komitenin beş üyesinden oluşan Başvuru Çalışma Grubunu kurmuştur. Çalışma Grubu başvuruları inceler ve bu başvurulara ilişkin tavsiyelerini bir bütün halinde kapalı oturumlarda ortaya konan meseleleri değerlendiren Komiteye sunar.¹¹⁶⁰

Başvuru usulü altı aşamadan oluşur:

1. Başvurunun yapılması
2. Başvurunun kaydı
3. Geçici tedbir talebi
4. Kabul edilebilirlik kararı
5. Esasa ilişkin karar, görüşler ve öneriler
6. İzleme

1158 Ayrıca bkz Bölüm 2.3.4(a).

1159 Bkz. İnsan Hakları Yüksek Komiserliği web sitesi, http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/1_Global/Part%20of%20HRI_GEN_3_Rev-3_7080_E.pdf.

1160 CEDAW Komitesinin raporlama sürecine ilişkin çalışma yöntemleri için bkz. UN Doc. CEDAW/C/2009/II/4.

5.6.1 Başvurunun Alınması

CEDAW Komitesine gelen bütün başvurular, önce Komitenin Sekreteryası tarafından alınır ve gözden geçirilir (ör. OHCHR). Sekreteryanın başvuru sürecinin idaresindeki rolü ve sorumlulukları, yukarıda bahsedilen Usul Kurallarında ayrıntılı biçimde tanımlanmıştır (56-59. md.)

Sekreteryaya, başvurunun ilk kabul edilebilirlik incelemesini yapar ve bunu yaparken de başvurunun yeterli bilgi verip vermediğini dikkate alır. Protokolün 3. maddesi ile Usul Kurallarının 56. Kuralına göre başvurunun Komite tarafından değerlendirilmesi için;

- Yazılı olmalıdır,
- İsimsiz olmamalıdır,
- CEDAW Sözleşmesi İl İhtiyari Protokole taraf bir Devlet'e yönelik olmalıdır.

Her ne kadar başvuru için belirlenmiş bir format olmasa da CEDAW Komitesine bir başvurunun nasıl yapılacağına ilişkin rehber niteliğinde örnek bir form bulunmaktadır.¹¹⁶¹ Başvurucuların, bir başvuru dilekçesini doldururken bu rehberle uymaları önemle tavsiye edilir. Başvuru BM'nin altı resmi dilinden birisiyle yapılmalıdır (İngilizce, Fransızca, İspanyolca, Çince, Arapça ve Rusça). Örnek form, bir başvurunun dikkate alınabilmesi için gereken sekiz bilgiyi içermektedir:

1. Başvuruyu yapanlara ve yazarlara ilişkin bilgi.
2. Mağdurlara ilişkin bilgi (eğer başvuruyu yazandan başka kimselerse) (CEDAW Sözleşmesine göre haklarının ihlal edildiğini iddia edenlere ilişkin bilgi). Mağdurun bizzat kendisinin başvurması halinde başvuran hem yazar hem de mağdurdur. Eğer mağdur adına bireyler yahut bir örgüt başvuruda bulunursa bu durumda mağdur ile yazar başka insanlar olacaktır.
3. Taraf Devlet'e ilişkin bilgi (ilgili Taraf Devlet'in adı).
4. Başvuru konusu olgular ve ihlalin niteliği.
5. İç hukuk yollarının tüketildiğinin gösterilmesi.
6. Diğer uluslararası usuller.
7. Mağdur, iddiaların soruşturulabilmesi için kimliğinin Taraf Devletle paylaşılmasına izin vermelidir. Mağdur CEDAW Komitesinden adının ve kimlik detaylarını yayınlamamasını talep edebilir.
8. Tarih ve başvurunun ya da mağdurun imzası.
9. Başvuru belgesine eklenecek belgelerin listesi.¹¹⁶²

1161 Örnek başvuru formu için bkz. <http://www.ohchr.org/en/hrbodies/cedaw/pages/ce-dawindex.aspx>.
1162 CEDAW Sözleşmesi Ek İhtiyari Protokol 6. Madde ve CEDAW Komitesi Usul Kuralları 74(4),

Başvuru şu adrese gönderilmelidir:

Petitions and Inquiries Section
Office of the High Commissioner for Human Rights
United Nations Office at Geneva
1211 Geneva 10, Switzerland
E-mail: petitions@ohchr.org

Eğer başvuruda eksik bilgi varsa, Sekreteryaya Usul Kurallarının 58. Kuralı gereği başvuru(lar)dan eksik bilgilerin tamamlanmasını talep eder. Eğer başvuru kriterleri karşılıyorsa, Usul Kurallarının 59. Kuralına göre Sekreteryaya, başvurunun kaydedilmesi için başvuruya ilişkin değerlendirmesi ile birlikte bir özet hazırlar.

Gizliliğe gelince, kabul edilemezlik kararları, durdurma ve geçici tedbir kararları kamusal resmî belgedir. Usul Kurallarının 74. Kuralına göre, CEDAW Komitesi, “başvurucuların ve/veya CEDAW Sözleşmesine göre haklarının ihlal edildiği iddia edilen mağdurların veya başvuru(lar)ın isimlerini ve kimlik bilgilerini kamuya açıklamamaya” karar verebilir. Ancak mağdurların ve başvuru(lar)ın kimliği Taraf Devletle paylaşılır. Başvurulara gelince, başvuru(lar) ve Taraf Devlet; Komite “sürece ilişkin bilgi ya da kayıtların tamamının ya da bir kısmının gizli tutulmasına” karar vermedikçe başvuruya ilişkin kayıtları ya da herhangi bir bilgiyi kamuya paylaşabilir.

5.6.2 Başvurunun Kaydedilmesi

CEDAW Komitesinin, başvuruları alan Çalışma Grubu başvuruların kayıt edilip edilmeyeceğine karar verir. Çalışma Grubu, başvuru(lar)ın başvurusunu, ilgili Taraf Devlet’e iletir; Taraf Devlet’in başvuruların kabul edilebilirliğine ilişkin cevabını vermesi ve geçici tedbirlere ilişkin açıklamalarını yapması için altı ay vardır, eğer sadece başvuru(lar)ın kabul edilebilirliğine ilişkin itirazları varsa iki ay içinde cevap vermelidir.¹¹⁶³

Komite genellikle Taraf Devlet’ten kabul edilebilirliğe ve davanın esasına ilişkin cevabını ister. Bu talepte, henüz kabul edilebilirliğe ilişkin bir karar verilmediğinin belirtilmesi gerekmektedir. Davaya bağlı olarak Komitenin Taraf Devlet’ten sadece kabul edilebilirliğe ilişkin cevap talep etme konusunda takdir yetkisi bulunmaktadır ancak öyle bazı davalarda vardır ki Taraf Devlet,

başvuruların gizliliğine ilişkin olarak bkz. http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/1_Global/Part%20of%20HRI_GEN_3_Rev-3_7080_E.pdf.
1163 Bkz. CEDAW Komitesi, İhtiyari Protokol md 6(2) ve CEDAW Komitesi Usul Kuralları md. 69’dan alınan başvurulara ilişkin usulü ayrıntılarıyla yer almaktadır.

başvurudaki sorunlara ilişkin aldığı geçici tedbirleri, altı aylık süre içinde yazılı olarak açıklamalı ya da bildirmelidir. Taraf Devlet, başvurunun kendisine iletilmesi üzerine bu başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verilmesini iki ay içinde isteyebilir. Bu talep, Komite süreyi uzatmaya karar vermediği müddetçe, Taraf Devlet'in altı ay içinde davanın esasına ilişkin cevap verme yükümlülüğünü kaldırmaz.

Devlet'in cevabının alınmasıyla, Komite bunu; kendisinin belirlediği sürede cevaplaması için başvurucuya gönderir. 7 (1). madde, CEDAW'a ulaştırılan başvuruyla ilgili her türlü bilginin bütün taraflarca ulaşılabilir olmasına hükmetmektedir. Bu hüküm her iki tarafın da verilen bilgileri cevaplamasını sağlar. Eğer Komite bir taraftan daha fazla bilgi talep ederse, diğer tarafın da bu bilgiye cevap verir ve aynı Komite üçüncü taraflardan daha fazla bilgi talep ederse de geçerlidir.

5.6.3 Geçici Tedbir Talebi

İhtiyari Protokolün 5 (1). maddesi ile Usul Kurallarının 63 (1)-(3) hükmüne göre, Komite, başvurunun alınmasından sonraki herhangi bir zamanda ve esasa ilişkin karar verilmeden önce başvurucunun telafi edilemez bir zarar görmemesi için Taraf Devlet'ten geçici tedbir almasını talep edebilir.¹¹⁶⁴ İhtiyari Protokolün 5 (2). maddesi ile Usul Kurallarının 63 (4) hükmü, bu talebin başvurunun kabul edilebilirliğine veya davanın esasına ilişkin karar verildiği anlamına gelmediğini belirtmektedir.¹¹⁶⁵ *M.N.N. v. Danimarka* kararında Komite, geçici tedbir talebinin başvurunun kabul edilebilirliğine yahut davanın esasına ilişkin bir kararın verildiğine işaret etmediğini özellikle hatırlatmıştır. Başvurucu, başvurusu alındıktan sonra ve karar verilmeden önce herhangi bir zamanda geçici tedbir talebinde bulunabilir. CEDAW Komitesi geçici tedbir talebine kendi isteğiyle karar verebilir.¹¹⁶⁶

CEDAW Komitesi ev içi şiddet ve ev içi şiddet tehlikesinin bulunduğu pek çok davada, geçici tedbirler alınmasını talep etmiştir.¹¹⁶⁷ Komite ayrıca Taraf Devletlerden, başvuru Komite önündeyken başvurucuyu (bir başvuruda başvuru ve iki çocuğunu) sınır dışı etmemesini de talep etmiştir. Örneğin *M.N.N. v. Danimarka* davasında CEDAW Komitesi, Taraf Devlet'ten; başvurucuyu, başvurusu değerlendirilirken Uganda'ya göndermekten kaçınmasını talep

1164 Bkz. Bu El Kitabının 2.2. Bölümü.

1165 CEDAW Komitesi, *M.N.N. v. Danimarka*, Başvuru No.33/2011, para. 8.4.

1166 İhtiyari Protokol, 5(2). md.

1167 CEDAW Komitesi davaları: *A.T. v. Macaristan*, Başvuru No.2/2003; *N.S.F. v. United Kingdom*, Başvuru No.10/2005; *V.K. v. Bulgaristan*, Başvuru No.20/2008.

etmiştir. Bir hafta sonra Taraf Devlet, başvurucunun sınır dışı edilme süresinin bir başka uyarıya dek ertelendiğini bildirmiştir.¹¹⁶⁸

A.T. v. Macaristan davasında başvurucu, başvuruda bulunurken “telafisi imkânsız bir zarar görmemesi için; eski partnerinin şiddet uygulama tehdidinden kurtulmak yani hayatını kurtarmak için” geçici tedbirler talep edilmesini de istemiştir.¹¹⁶⁹ CEDAW Komitesi, on gün sonra bu talebi, başvurucunun telafisi imkânsız bir zarar görmesinin önleyecek geçici tedbirleri alması için Macaristan’a iletmiştir.¹¹⁷⁰ Macaristan cevabında, başvurucuyla iletişim kurulduğunu, medeni hukuk yargılamasında savunma için kendisine bir avukat atandığını ve başvurucunun çocukları için sosyal hizmetlerle bağlantı kurulduğunu belirtmiştir.¹¹⁷¹ Akabinde CEDAW Komitesi, Macaristan’dan derhal başvurucuya ve çocuklarına güvenli bir yer sağlamasını talep etmiştir. Macaristan önceki cevabını tekrarlamıştır.¹¹⁷² CEDAW Komitesi esasa ilişkin kararında “etkili hukuki ve diğer önlemlerin alınmaması nedeniyle Taraf Devlet’in geçici tedbir almasına ilişkin talebi tatmin edici biçimde karşılamadığına” dikkat çekmiştir.¹¹⁷³

5.6.4 Kabul Edilebilirlik Kriterleri

Komite, başvuruları iki farklı aşamada inceler. İlk aşama, başvurunun kabul edilebilirliğine ilişkindir. İhlal iddiasına dair başvurunun esası hakkında değerlendirilmeye geçilmeden önce yerine getirilmesi gereken bir dizi şart bulunmaktadır. Usul Kurallarının 64 (1). hükmüne göre, Komite basit çoğunlukla başvurunun İhtiyari Protokolün 2. ve 4. maddelerindeki kriterleri karşılayıp karşılamadığına karar verir.

2. madde

Başvurular, Taraf Devlet’in yargılama yetkisi altında bulunan bireyler veya bireylerden oluşan gruplar tarafından ya da onlar adına, Sözleşmede yer alan haklardan herhangi birinin Taraf Devlet tarafından ihlali sonucu mağdur olunduğu iddiası ile yapılabilir. Bireyler veya bireylerden oluşan gruplar adına başvuru yapılan hallerde başvuruyu yapan, onların rızası olmadan harekete geçmesinin haklı nedenlerini ortaya koymadıkça, başvuru, ilgililerin rızasıyla yapılacaktır.

1168 CEDAW Komitesi, *M.N.N. v. Danimarka*, Başvuru No.33/2011.
1169 CEDAW Komitesi, *A.T. v. Macaristan*, Comm. No 2/2003, para. 4.1.
1170 *Ibid.*, 4.2. para.
1171 *Ibid.*, 4.4. ve 4.5. para.
1172 *Ibid.* 4.8. para.
1173 *Ibid.* 9.5. para.

4. madde

1. Komite, iç hukuk yollarının işletilmesinin makul olmayan şekilde uzadığı veya etkili sonuç verme ihtimalinin zayıf olduğu durumlar dışında, mevcut tüm iç hukuk yollarının tüketildiği hususunu açıklığa kavuşturmadıkça, yapılan bir başvuruyu değerlendirmeyecektir.
2. Komite aşağıdaki hallerde başvurunun kabul edilemez olduğunu bildirecektir:
 - a. Aynı başvurunun, daha önce Komite tarafından veya başka bir uluslararası soruşturma veya çözüm çerçevesinde incelenmiş veya incelenmekte olması;
 - b. Başvurunun Sözleşme hükümlerine aykırı olması;
 - c. Başvurunun açıkça temelsiz veya yeterli dayanaktan yoksun olması;
 - d. Başvuruda bulunma hakkının kötüye kullanılması;
 - e. Bu Protokol'ün ilgili Taraf Devlet açısından yürürlüğe giriş tarihinden sonra da devam eden olgular hariç, başvuru konusu olan olguların Protokol'ün ilgili Taraf Devlet açısından yürürlüğe girmesinden önce gerçekleştirilmiş olması.

CEDAW Komitesi, başvurunun ve Taraf Devlet'in başvurunun kabul edilebilirliğine ilişkin verdiği her türlü bilgiyi dikkate alır. Bu nedenle, meseleyle ilgili ulusal yasalar ve idari ve yargısal kararların detayları ile bu kararların belgeleri de başvuru ile birlikte gönderilmelidir. Genellikle Komite, başvuru ve Taraf Devlet arasında; bir başvurunun kabul edilebilirlik kriterlerini karşılayıp karşılamadığına karar verilmeden önce pek çok belge alışverişi yapılır.¹¹⁷⁴

Bir başvuru bütün kriterleri karşılıyorsa kabul edilebilir ilan edilir ve CEDAW Komitesi, başvurunun esasını incelemeye geçer. Eğer başvuru bütün kriterleri karşılamıyorsa kabul edilemez ilan edilir ve CEDAW Komitesi ileri sürülen olguların CEDAW Sözleşmesini ihlal edip etmediğini incelemeyiz.

Bu nedenle daha başlangıçta bir davanın kabul edilemez olarak ilan edilmesini önlemek için bütün kabul edilebilirlik kriterlerinin karşılanması hayati önem taşımaktadır. Kabul edilebilirlik kriterleri aşağıda detaylarıyla anlatılmıştır.

CEDAW Komitesi hem başvurucuya hem de Taraf Devlet'e kabul edilebilirlik kararını ve nedenlerini tebliğ eder.¹¹⁷⁵ Başvurucunun kendisi ya da onun adına hareket edenler, kabul edilemezlik kararına sebep olan koşulların ortadan kalktığını belirten bir belge ile yazılı olarak talepte bulunmaları halinde CEDAW Komitesi, kabul edilemezlik kararını yeniden görüşebilir.¹¹⁷⁶

174 CEDAW Komitesi Usul Kuralları 69. madde.

175 *Ibid.* 70 (1). md.

176 *Ibid.*, 70 (2). md.

a) Usul Kuralları

İhtiyari Protokolün 2 maddesi ile Usul Kurallarınının 68 Kuralı, bir başvurunun;

- Taraf Devlet'in yargı yetkisindeki bireyler ya da birey grupları tarafından Sözleşmede yer alan haklarından herhangi birisini ihlal edilmesi nedeniyle mağdur olduğu iddiasıyla ya da
- Bireyler ya da birey grupları adına, onların rızası olmadan hareket etmesinin haklı nedenlerini ortaya koymadıkça, ilgililerin rızasıyla yapılacağını belirtmektedir.

Bugüne kadar başvuruların çoğu bireysel olarak kadınlar tarafından yapılmıştır ancak Komite, az da olsa aynı olgulara dayanarak bireysel haklarının ihlal edildiğini iddia eden kadın gruplarının da başvurularını almıştır. Örneğin, *G.D. ve S.F. v. Fransa* davasında, başvurucular Fransız hukukunun kadınlarla erkeklerin soyadı seçiminde eşit haklar tanımadığını, bu nedenle de haklarının ihlal edildiğini iddia eden iki kadındı.¹¹⁷⁷ Ancak bu davada Komite, başvurucuların İhtiyari Protokolün 2. maddesine göre, mağdur statüsünde olmadıklarına karar vermiştir. “[B] başvurucular evli olmadıkları, eş hayatı sürmedikleri ve çocukları olmadığı için, taşıyıcısı sadece evli kadınlara, de facto çiftlere ya da çocuk sahibi olan kadınlara tanınan bir hakkın ihlalinin mağduru olamazlar... Başvurucular çocuk olarak da soyadının kullanımı ya da verilmesi ile ilgili hak talebinde bulunamazlar ve Sözleşmenin 16/1(g) maddesine göre kişisel hakları bulunmamaktadır.”¹¹⁷⁸

Dolayısıyla başvurucuya doğrudan uygulanamayan bir yasa yahut siyasete ilişkin bir başvuru, kabul edilemez bulunacaktır. Başvurucu(lar), bir yasa, politika ya da uygulamanın kendilerini, bireysel veya grupsal olarak mağdur ettiğini göstermelidir. Bu aynı zamanda *actio popularis*'e (kişi bakımından yetki) aykırı bir kural olarak da bilinmektedir.

M.K.D.A.-A. v. Danimarka davasında, Filipinler'den bir kadın olan başvurucu, oğlu nedeniyle Danimarkalı kocasıyla bir çatışmaya girmişti. Mahkeme, çocuğun üstün yararı gereğince annesiyle Filipinler'de yaşaması gerektiğine karar vermişken, baba oğlunu anneye teslim etmeyi reddetmişti. Mahkemenin kararının uygulanmasının sağlanması yerine davanın bir başka mahkeme tarafından yeniden görülmesine karar verilmişti. CEDAW Komitesi davayı ele alamadan, ilk mahkemenin kararı onaylanmış ve başvurucu, oğluyla birlikte Filipinler'e dönmüştü. Ancak başvurucu, başvurusunun değerlendirilmesini

¹¹⁷⁷ CEDAW Komitesi, *G.D. ve S.F. v. Fransa*, Başvuru No.12/2007.

¹¹⁷⁸ *Ibid.*, 11.10. para. Komite üyelerinin bazıları bu karara katılmamıştır. 12.4 ve 12.5 paragraflarda başvurucuların CEDAW Sözleşmesinin 16(1) ve diğer bazı maddelerine göre mağdur olarak görülebileceğini belirtmiş ve mağdurluk statüsünü belirleyen “başvurucuların söz konusu iddialardan doğrudan ve kişisel olarak etkilenip etkilenmedikleri” olduğunu ileri sürmüşlerdir.

istemmişti, bu isteğinin arkasındaki nedenlerden birisi, başvurucunun “kendisinin yaşadıklarını bir Danimarkalı ile evlenmiş bir başka yabancı kadının yaşamaması” istememesiydi. CEDAW Komitesi, İhtiyari Protokolün actio popularis’i kabul etmediğini bu nedenle de başvuruyu değerlendirmeye devam edemeyeceğini hatırlatmıştır.¹¹⁷⁹ Komiteye göre, ayrıca “İhtiyari Protokolün 2. maddesi, birey grupları adına başvuruları başvurucuların neden önceden alınmadığı gerekçelendirilmedikçe kabul etmemektedir. Başvurucu, Danimarkalılarla evli diğer yabancı kadınların rızaları meselesine ilişkin bir şey sunmamaktadır.”¹¹⁸⁰

Belirli durumlarda, bir kadının yahut birey grubunun rızası alınmadan yapılan bir başvuru eğer rızanın yokluğu makul biçimde gerekçelendirilebilirse alınabilir.¹¹⁸¹ Örneğin *Fatma Yıldırım v. Avusturya ve Şahide Gökçe v. Avusturya* davalarında mağdurların ikisi de ev içi şiddet sonucunda öldürülmüşlerdir.¹¹⁸² Viyana Ev İçi Şiddete Müdahale Merkezi ile Kadınların Adalete Erişimi Derneği, Avusturya’nın bu kadınları ev içi şiddetten etkili bir biçimde koruyamadığını ve kadınların bu nedenle öldüğünü iddia ederek mağdurların çocukları adına başvuruda bulunmuştur. Başvurucular, her ne kadar mağdurlar öldükleri için rıza gösteremeseler de onların çocukları adına başvuruda bulunmanın meşru ve doğru olduğunu ileri sürmüşlerdir. Argümanlarını ölen kadınların daha önce kendilerinin müvekkilleri olduğuna ve ölen kadınlarla kişisel ilişkileri olduğuna dayandırmışlardır. Ayrıca ev içi şiddet mağdurlarıyla çalışan uzmanlaşmış bir kurum ve ev içi şiddete karşı hukuki korumanın iyileştirilmesi için çalışan savunucular olarak müdahil olabileceklerini ileri sürmüşlerdir. Dahası mağdurların hayatta kalan çocuklarından yahut çocukların vasilerinden yazılı izin de almışlardır. Her iki davada da bu iki örgüt müdahil kabul edilmişlerdir.

Rızanın varlığının aranması, actio popularis’e karşı bir güvenlik önlemidir. Zira başvurunun, ihlal iddiasından yakından etkilenenler tarafından yapılmasını ve başvurucuların, ihlalden mağdur olanların üstün yararını temsil etmelerini sağlamaktadır. Rıza; yasal temsilcilik anlaşması ve avukata verilen vekalet ile sunulabileceği gibi mağdurun vekaleti temsilcisine kendi adına hareket etme yetkisini verdiğini gösterir bir belge ile de gösterilebilir.

Her ne kadar İhtiyari Protokol, bireylerin ya da grupların kendilerinin başvuru yapmasına izin verse de başvuruların hukuki ve usulî zorluklarını aşmak için bir avukattan ya da diğer eğitimli savunuculardan (STK’ler vb.) yardım alınması

1179 CEDAW Komitesi, *M.K.D.A.-A. v. Danimarka*, Başvuru No.44/ 2012, 6,5 para.

1180 *Ibid.*

1181 CEDAW Komitesi, Usul Kuralları, 68(3). md.

1182 CEDAW Komitesi davaları, *Fatma Yıldırım v. Avusturya*, Başvuru No.6/2005 ve *Şahide Gökçe v. Avusturya* Başvuru No.5/2005. Ayrıca merhumun annesinin başvuruda bulunduğu ve kabul edildiği dava için bkz. *Alyane da Silva Pimentel Teixeira v. Brezilya*, Başvuru No.17/2008.

tavsiye edilebilir. Üstelik bazı başvuruçular okuma yazma bilmeme, aile ya da topluluk üyeleri tarafından intikam alınması ya da mali sıkıntılar da dahil olmak üzere başka engellerle de karşılaşabilir. Ancak dikkat çekilmelidir ki Birleşmiş Milletler, başvuruçulara hukuki ya da mali destek sunmamaktadır ve CEDAW Komitesi de Taraf Devletleri adli yardım sağlamaya zorlamamaktadır. Başvuruçular, ülkelerinde adli yardımın uluslararası mekanizmalara ulaşmalarını sağlayıp sağlamadığını ya da STK'lerin veya diğer kadın örgütlerinin ücretsiz hukuki destek sunup sunmadığını göstermelidir.

Ek olarak bir başvuru CEDAW Komitesine bilirkişi raporları da dahil olmak üzere üçüncü tarafların uzman görüşlerinin sunulmasıyla güçlendirilebilir. Uzman görüşü, başvuruçular tarafından ya CEDAW Komitesine başvurduktan sonra makul bir süre içinde ya da CEDAW Komitesinin belirlediği süre sona ermeden evvel sunulmalıdır.¹¹⁸³ *Mesela A.S. v. Macaristan* davasında, başvuruçular; ABD merkezli *Centre for Reproductive Rights* (Üreme Hakları Merkezi) tarafından sağlık hizmetlerine erişim ve hastaların tam ve aydınlatılmış rızası (onamı) üzerine verilen bilirkişi raporunu sunmuştur.¹¹⁸⁴

b) Yargısal Gereklilikler

i. Ratione Materiae (Konu Bakımından Yetki)-Kadına Yönelik Şiddet

İhtiyari Protokolün 2. maddesi “Başvurular, bir Taraf Devlet’in yargı yetkisi altında bulunan bireyler, bireylerden oluşan gruplar tarafından yahut onlar adına, Sözleşmede *öngörülen haklardan herhangi birisinin ihlal* edilmesi nedeniyle mağdur olduğu iddiası ile yapılabilir” demektedir. (Vurgu eklenmiştir.)

Buna göre, CEDAW Sözleşmesinde korunan bir hak (veya haklar) ihlal edilmiş olmalı ve başvuruda bu ihlalin cinsiyet ya da toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıktan kaynaklandığı ortaya koyulmalıdır (başvuru ihlal iddiasının CEDAW Sözleşmesinin 1. maddesi ile ilişkisini açıklamalıdır). Bu nedenle, başvuruçular cinsiyet ya da toplumsal cinsiyete dayalı bir ayrımcılığın unsurlarını göstermedikçe; keyfi tutuklama, işkence, yargısız infaz, zorla kaybetme ve diğer ağır insan hakları ihlallerine ilişkin bir başvuru İhtiyari Protokole göre kabul edilemezdir. CEDAW Sözleşmesi, cinsiyet temelli ayrımcılık gösterilmedikçe bu insan hakları ihlallerine karşı koruma sağlamamaktadır. Başka deyişle,

1183 CEDAW Komitesi Raporu, BM Genel Kurulu Resmi Raporu, 66. Oturum (2010) Suppl. No. 38 (A/65/38), s. 147, 13(e) para.

1184 CEDAW Komitesi, *A.S. v. Macaristan*, Başvuru No.4/2004 (Bu davadaki başvuru metninin tamamı için bkz. 12. EK).

1185

Sözleşme kadınların insan haklarını güvence altına alacak ayrı ya da yeni yükümlülüklerden oluşturmamakta; daha ziyade Taraf Devletlere bütün insan haklarından yararlanmada erkeklerle kadınların eşitliğini sağlama ve kadına yönelik ayrımcılığı ortadan kaldırma yükümlülüğü getirmektedir.¹¹⁸⁵

Bir ihlalin gerçekleşip gerçekleşmediğinin analizi, CEDAW Sözleşmesinin hükümlerinin tekrarlanmasından daha fazlasını içermelidir. Sözleşme durağan bir metin değildir. Yaşayan bir belgedir ve bu nedenle de bir dava savunulurken CEDAW Komitesinin; Genel Tavsiye Kararlarının, devletlerin rapor süreçlerinde Komite tarafından kabul edilen Nihai Yorumların ve bireysel başvurularda ve inceleme süreçlerinde verilen mütalaaların dikkate alınması önemlidir. CEDAW Komitesinin kabul ettiği Genel Tavsiye Kararları, CEDAW Sözleşmesinin kadına yönelik şiddete ilişkin belirli hükümlerinin anlamını genişletmiştir.¹¹⁸⁶

CEDAW Sözleşmesinde kadınların cinsiyet temelli şiddetten korunmalarına ilişkin özel bir hüküm bulunmamasına rağmen, 19 No'lu Genel Tavsiye Kararı özellikle şunu söylemektedir:

Ayrımcılığın tanımı (Sözleşmenin 1. maddesinde öngörüldüğü üzere) cinsiyete dayalı şiddeti; yani bir kadının sırf kadın olması nedeniyle maruz kaldığı veya kadınları orantısız biçimde etkileyen şiddeti de kapsamaktadır. Bu şiddet, kadına fiziksel, zihinsel ya da cinsel yönden zarar veren veya acıya neden olan davranışları, bu davranışlara ilişkin tehditleri, zorlamayı ve özgürlüklerin kaybedilmesine neden olan diğer davranışları da kapsamaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, ilgili Sözleşme hükümleri açıkça şiddetten bahsetmese de bu hükümlerin ihlal edilmesi anlamına gelmektedir.¹¹⁸⁷

Buna ek olarak 19 No'lu Genel Tavsiye Kararı, cinsiyete dayalı şiddetin, kadınların bir dizi hakkını ve temel özgürlüklerini kullanmasını engellediğini ya da hükümsüz kıldığını vurgular; buna işkence, zalimce, küçültücü ve insanlık dışı muamele görmeme hakları da dahildir.

5.7. Bölümde CEDAW Komitesinin kadına yönelik şiddete ilişkin yargı yetkisini tartışmakta ve CEDAW Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokolün, devlet dışı aktörlerin, Devlet'in sorumlu tutulabileceği şiddetine maruz kalanların adalet arayışına ilişkin büyük bir potansiyel taşıdığını göstermektedir. Ne var ki bireysel

1185 Byrnes A., Connors, J., "Enforcing the Human Rights of Women: A Complaints Procedure for the Women's Convention?", 21 Brooklyn Journal of International Law 697 (1995–1996), s. 716.

1186 Bkz. CEDAW Komitesi, A.T. v. Hungary, Başvuru No.2/2003, Komite davanın esasının özellikle 19 No'lu Genel Tavsiye Kararının bağlamında olduğuna kanaat getirmiştir. Karar buna göre tartışılmıştır.

1187 CEDAW Komitesi, 19 No'lu Genel Tavsiye Kararı, 6. para.

başvurular, CEDAW Sözleşmesinin ihlal edildiğini ve Devlet'in sorumluluğunu açıkça ispat etmelidir.

ii. Ratio Loci (Yer Yönünden Yetki)

İhtiyari Protokolün 2. maddesine göre başvurular, bir Taraf Devlet'in yargı yetkisi altında bulunan bireyler, bireylerden oluşan gruplar tarafından yahut onlar adına, Sözleşmede öngörülen haklardan herhangi birisinin ihlal edilmesi nedeniyle mağdur olduğu iddiası ile yapılabilir.

Başvuruyu yapan bireyler ya da birey grupları, kendisinin ya da kendilerinin ilgili Taraf Devlet'in yargı yetkisi altında bulduklarını ispat etmelidir. Devletler kendi topraklarında uluslararası insan haklarına saygı duymakla ve onları hayata geçirmekle hukuken sorumludurlar ve bunu denetimleri altındaki topraklarındaki herkes için; yurttaş ya da göçmen olup olmamalarına bakmaksızın yapmalıdır.¹¹⁸⁸ Başka deyişle, bir Devlet'in haklarını ihlal ettiğini iddia eden mağdur ya da mağdurların o Devlet'in vatandaşı olması hatta o Devlet'te yaşaması dahi gerekmez. Bu kadın göçmenlerin, yurttaş olmayan kadınların ya da kendi devletleri dışındaki bir Devlet'te yaşayanların ihlal iddialarında özellikle önem taşımaktadır.¹¹⁸⁹ İhlaller, başvuru, kendisine karşı başvuru yaptıkları Devlet'in yargı yetkisi altında buldukları zaman diliminde yapılmış olmalıdır.

M.N.N. v. Danimarka davasında, başvuru Danimarka'da yaşayan bir sığınmacıdır ve Uganda'ya geri gönderilmesine, geri döndüğü takdirde kadın sünnetine maruz kalacağından korktuğu için itiraz etmiştir.¹¹⁹⁰ Henüz Taraf Devletler CEDAW Sözleşmesine göre diğer devletlerin insan hakları ihlallerinden sorumlu tutulmazken; CEDAW Komitesi, CEDAW Sözleşmesine göre bir Devlet'in, davranışı bir kimseyi "cinsiyet temelli şiddetin türlerinden birisinin gerçek, kişisel ve öngörülebilir tehdidine maruz bırakacaksa, bu sonuç gönderen Devlet'in sınırları içinde meydana gelme bile" sorumlu olacağına hükmetmiştir.¹¹⁹¹ CEDAW Komitesi, bir Devlet'in "eğer bir kişiyi cinsiyet temelli şiddete maruz kalacağı tahmin edilen bir Devlet'e geri gönderdiğinde Sözleşmeyi ihlal etmiş olacağını" söylemektedir.¹¹⁹² Dahası, CEDAW Komitesi "sonucun tahmin edilebilirliğinin, sonuç sonradan doğacak olsa bile Taraf Devlet tarafından

1188 Örneğin bkz. Uluslararası Hukuk Komisyonunun "Devlet'in Haksız Eyleminden Dolayı Uluslararası Sorumluluğuna İlişkin Maddeler"de 12. md.; 29 Mart 2004 tarihli Medeni ve Siyasi Haklara Dair Sözleşmenin 2. Maddesine İlişkin 31 No'lu Genel Yorum, UN Doc. CCPR/C/74/CRP.4/Rev.6. Ayrıca bkz. Bölüm 2.1.1(b)(iii).

1189 Bkz. CEDAW Komitesi, Usul Kuralları, 70(2). md.

1190 CEDAW Komitesi, *M.N.N. v. Danimarka*, Başvuru No.33/2011, 8.11. para.

1191 *Ibid.*

1192 *Ibid.*

yapılan bir ihlalin varlığı” anlamına geldiğini açıklamıştır.¹¹⁹³ CEDAW Komitesine göre, cinsiyete dayalı şiddetin ağırlığı “her davanın koşullarına göre değişecektir ve her davada CEDAW Komitesi tarafından, başvurucunun Komiteye prima facie bir dava getirmesi ve iddialarını tatmin edici biçimde ispat etmesi koşuluyla, davanın esasına ilişkin aşamada belirlenecektir.”¹¹⁹⁴

Danimarka, başvurunun İhtiyari Protokolün 2. maddesine göre, *ratione loci* ve *ratione materiae* bakımından kabul edilemez olduğunu; zira Danimarka’nın Sözleşmeye göre yargı yetkisindeki bireylere karşı yükümlülüklerinin bulunduğunu ve Sözleşmenin Danimarka topraklarının ve yargı yetkisinin dışındaki Taraf Devletlerde gerçekleşmesi beklenen cinsiyete dayalı şiddet gibi ihlallerinden dolayı sorumlu tutulamayacağını ileri sürmüştür. Danimarka, CEDAW Sözleşmesinin yurtdışında uygulanabilirliğinin olmadığını ve diğer insan hakları sözleşmelerinin aksine, doğrudan ya da dolaylı olarak geri gönderme sonucu işkence yahut insan hayatını tehdit eden ve kişi güvenliği ile ilgili ihlallerle ilgilenmediğini belirtmiştir. Gerçekten CEDAW Sözleşmesi, örneğin İKK’nin 3. maddesinin aksine, bir insanın, gittiği takdirde işkence göreceğine inanmak için önemli nedenlerin olduğu bir ülkeye geri gönderilmesini yasaklayan bir non-refoulement (geri göndermeme) hükmü içermemektedir.

Ancak CEDAW Komitesi şunu ileri sürmüştür:

8.6 ... Komite, 28 No’lu Genel Tavsiye Kararında işaret ettiği üzere Taraf Devletlerin yükümlülüklerinin ayrım gözetmeksizin, kendi topraklarındaki yahut toprakları içinde olmasa bile denetimleri altındaki yerlerdeki yurttaşlarını ve mülteciler, sığınmacılar, göçmen işçiler ve vatansızlar da dahil olmak üzere yurttaş olmayanları da kapsadığını hatırlatır. Taraf Devletler “etkilenen insanların kendi topraklarında olup olmasından bağımsız olarak insan haklarını ihlal eden bütün davranışlarından sorumludur.”¹¹⁹⁵ (Vurgu eklenmiştir.)

8.7 ... Taraf Devlet’in argümanı ilgili olarak, diğer insan hakları sözleşmelerinin aksine, Sözleşme doğrudan ya da dolaylı olarak geri gönderme sonucu işkence yahut insan hayatını tehdit eden ve kişi güvenliği ile ilgili ihlallerle ilgilenmez. Komite, aynı Genel Tavsiye Kararında (19 No’lu Genel Tavsiye Kararı) *toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin, kadınların yaşama hakkı, işkence, zalimce, küçültücü muamele ya da cezaya uğramama hakkı, kişi güvenliği ve özgürlüğü hakkı ve yasa önünde eşitlik hakkını da kapsayan insan haklarından ve temel özgürlüklerinden mahrum bıraktığını ya da onlardan yararlanmalarını önlediğini* tespit ettiğini hatırlatır. (Vurgu eklenmiştir.)

1193 *Ibid.*

1194 *Ibid.*

1195 CEDAW Komitesi, 28 No’lu Genel Tavsiye Kararı, 12. para.

8.8 Komite, uluslararası insan hakları hukukuna göre geri göndermeme ilkesinin Devletlere, bir kimsenin gittiğinde ağır insan hakları ihlallerine maruz kalacağı, özellikle yaşam hakkından keyfi olarak mahrum bırakılmama, işkence ve diğer zalimce ve küçültücü muamele ve cezaya maruz kalmama hakkının ihlal edileceği ülkeye geri göndermeme yükümlülüğünü yüklediğine ayrıca dikkat çeker...

8.9 Uluslararası örf ve âdet hukukunun da bir parçası olan mutlak işkence yaşama zorunlu doğal sonucu ve bileşeni, bir kimseyi işkence tehdidinin olduğu yere geri gönderme yasağıdır. Aynı keyfi olarak yaşam hakkından mahrum edilme tehdidi için de geçerlidir. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, insan hakları hukukuna göre, esas olarak işkence ve diğer zalimce ve küçültücü muamele ve ceza yasağı üzerinden yasaklanmıştır. CAT Komitesi 2 No'lu Genel Yorumunda, cinsiyete dayalı şiddeti ve istismarı özellikle İşkenceye Karşı Sözleşmenin kapsamına almıştır.¹¹⁹⁶

CEDAW Komitesinin argümanları, kendi ülkelerinde gerek devlet görevlilerinin gerekse özel kişilerin şiddetinden kaçmaya çalışan kadınların gelecekteki davaları için büyük önem taşımaktadır.¹¹⁹⁷

c) İç Hukuk Yollarının Tüketilmiş Olması

İhtiyari Protokol'ün 4 (1) maddesine göre “Komite, bir başvuruyu mevcut tüm iç hukuk yollarının tüketildiği hususunu açıklığa kavuşturmadıkça değerlendirmeyecektir.”¹¹⁹⁸ Uluslararası hukukun bu temel kuralı, bir başvurucunun söz konusu ihlale önce Taraf Devlet'in iç hukukunda çözümlenmesini gerektirmektedir. Ancak bütün iç hukuk yolları tüketildikten sonra, hakkı ihlal edilen CEDAW Komitesine başvuruda bulunabilir.

Başvuru yapıldığı zaman, iç hukuk yolları tüketilmemiş olabilir ancak kabul edilebilirlik kriterleri CEDAW Komitesi tarafından değerlendirildiği zaman/değerlendirilmeden evvel tüketilmiş olabilir. Fatma Yıldırım v. Avusturya davasında böyle olmuştur.¹¹⁹⁹ “İnsan Hakları Komitesi, diğer uluslararası karar mercileri ile aynı doğrultuda, genellikle başvuruyu ele aldığı sırada başvurucunun, istisnai durumlar hariç olmak üzere, iç hukuk yollarını tüketip tüketmediğine dair bir değerlendirme yapmaktadır. Çünkü ‘iç hukuk yolları değerlendirme esnasında

1196 CAT Komitesi 2 No'lu Genel Yorum (2. Maddenin Taraf Devletlerce Uygulanması), (2008) UN Doc. CAT/C/GC/2. 18. para. Ayrıca bkz. İHK Kaba v. Kanada, Başvuru No.1465/2006. AİHM ve İnter-Amerikan İnsan Hakları Mahkemesinin de tutuklulara tecavüz edilmesini işkence eylemlerinden farksız bulduğunu not etmeye değer. İlaveten “tecavüz, cinsel kölelik, fuhuşa zorlama, zorla gebelik, zorla kısırlaştırma ve benzer ağırlıktaki diğer cinsel şiddet biçimleri” Uluslararası Ceza Mahkemesinin Roma Statüsüne göre insanlığa karşı suçtur ve “tecavüz” Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesine göre de insanlığa karşı suçlar arasındadır.

1197 Ne var ki Komite başvuruyu, başka sebeplerle kabul edilemez bulmuştur.

1198 Ayrıca bkz. 2.1.1.(c).

1199 CEDAW Komitesi, *Fatma Yıldırım v. Avusturya*, Başvuru No.6/2005.

tüketildiğinde bir başvurunun kabul edilemez bulunmasının; başvuru aynı iddialarla yeni bir başvuru yapabileceği için anlamsız olacaktır.” CEDAW Komitesi de İnsan Hakları Komitesine atıfla iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralının yerine getirildiğine karar vermiştir.¹²⁰⁰ Bu bağlamda, CEDAW Komitesi, Usul Kurallarının kabul edilemezlik kararlarının, kabul edilemezlik nedenleri artık geçerli değilse yeniden değerlendirilmesine izin veren 70. Kuralına dikkat çekmiştir.¹²⁰¹

Bütün iç hukuk yollarının tüketilmesi gerekliliğinin, iç hukuk yolları etkisizse, mevcut değilse ya da makul olmayacak ölçüde uzunsa, aşağıda iv. – vi. Bölümlerinde açıklanacağı üzere belirli istisnaları olduğuna dikkat çekilmelidir.

i. Başvurulacak İç Hukuk Yolları

Genellikle başvuru sahiplerinin, iç hukuk yollarının gerçek bir sonuç yaratmadığı yahut makul nedenlerle iç hukuk yollarının tüketilmesinin mağdurdan talep edilemediği durumla hariç, idari yolları da kapsayabilecek bütün olağan kanun yollarını tüketmeleri beklenir. *L.C. v. Peru* davasında, terapötik kürtaşın reddine ilişkin davada, CEDAW Komitesi, iç hukuk yollarının tüketilmesi şartını makul bulmamıştır. Tıp otoritelerinin önündeki sürecin uzunluğaya ek olarak, başvuru, belirsiz süreli bir usule, amparo'ya başvurusu gerekmektedir. Usulün ön görülemezliği ve yavaşlığı, yasanın belirsizliğinden ve emsal kararın olmamasından kaynaklanmaktadır. Komite ayrıca hiçbir davada mağdurun sağlığına verilen onulmaz zarar giderilemeyeceği için maddi ve manevi zararın tazmini için açılacak davaların etkili bir çözüm yolu olamayacağı sonucuna ulaşmıştır.¹²⁰²

ii. İç Hukukta Şikâyetin Özü İtibarıyla İleri Sürülmüş Olması

İç hukuk yollarının tüketilmesi şartını yerine getirebilmek için mağdur, şikâyetinin özünü iç hukukta ileri sürmüş olmalıdır. CEDAW Komitesi, *Rahime Kayhan v. Türkiye* kararında “iç hukuk yolları kuralı, Sözleşmede öngörülen haklardan birisinin ihlalinin, Komite bunu değerlendirmeden evvel, Taraf Devletlerin kendi hukuk sistemlerinde giderme imkânına sahip olduklarını güvence altına almalıdır”¹²⁰³ demektedir. Başvuru bir öğretmenin çalışırken başını örtme hakkına ilişkindir. CEDAW Komitesi, başvuruyu cinsiyet temelli ayrımcılık iç hukuk

1200 *Ibid.*, 11.3. para. CEDAW Komitesi, İHK'ne yapılan şu başvurulara atıfta bulunmuştur; *Abdelhamid Taright, Mohamed Remli ve Amar Yousfi v. Cezayir*, Başvuru No.1085/2002, 7.3 para.; *Kuok Koi v. Portekiz*, Başvuru No.95/2000,6.4 para. Son davada, ilgili toprakların; Macao'nun olağandışı koşulları nedeniyle bir istisna yapılmıştır zira başvuru sırasında Macao el değiştirilerek Portekiz'den Çin'e geçmiştir.

1201 *Ibid.*

1202 CEDAW Komitesi, *L.C. v. Peru*, Başvuru No.22/2009, 8.4. para.

1203 CEDAW Komitesi, *Rahime Kayhan v. Türkiye*, Başvuru No.8/2005, 7.5. para. CEDAW

yollarının herhangi bir aşamasında bir mesele olarak ileri sürmediği için kabul edilemez bulmuştur. Başvurucu bunun yerine çalışma özgürlüğü, din, vicdan ve düşünce özgürlüğü ve başka haklara odaklanmıştır.¹²⁰⁴ CEDAW Komitesi karara şöyle açıklık getirmiştir:

Başvurucunun Komiteye yaptığı başvurunun temelini, yerel makamlar huzurunda dile getirdiği şikâyetlerin aksine, Taraf Devlet'in başvuru sahibini kadınlara özgü bir kıyafet parçası olan baş örtüsü takması nedeniyle meslekten ve devlet memurluğundan ihraç etmesi nedeniyle Sözleşme'nin 11. maddesinin ihlal edilmesi sonucunda mağdur olduğu iddiası oluşturmaktadır. Bu ihraç kararı sonucunda Taraf Devlet'in, başvurucunun çalışma ve başkalarıyla eşit iş fırsatlarından yararlanma haklarının yanı sıra, terfi, iş güvenliği, emeklilik ve eşit muamele görme haklarını da ihlal ettiği ileri sürülmektedir. Bu durumda Komitenin, başvurucunun Komiteye başvuru yapmadan evvel başvurduğu idari organlar huzurunda cinsiyet ayrımcılığı meselesini içeren tezlerini esas bakımından ve Türkiye'deki usulî gereklere uygun olarak dile getirmesi gerektiği kanaatine ulaşmaktan başka bir seçeneği bulunmamaktadır. Dolayısıyla Komite, iç hukuk yollarının başvuru sahibinin Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin 11. maddesiyle ilintili iddialarına ilişkin olarak kabul edilebilirlik amaçları doğrultusunda tüketilmemiş olduğu sonucuna varmaktadır.¹²⁰⁵

iii. İç Hukukun Usulî Sınırlarına Riayet

Mağdurlar, iç hukuk yollarını tüketme şartını yerine getirebilmek için iç hukukun kurallarına ve gerekliliklerine riayet etmelidir. B.J. v. Almanya davasında, CEDAW Komitesi, süre sınırına uyulmadığı için anayasa şikâyetinin doğru yapılmaması nedeniyle başvuruyu iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralı bakımından kabul edilemez bulmuştur.¹²⁰⁶

iv. Etkisiz İç Hukuk Yolları

Bütün iç hukuk yollarının tüketilmesi şartı mutlak değildir. İhtiyari Protokol'ün 4 (1) maddesi, "iç hukuk yollarına başvurmanın makul olmayan ölçüde uzadığı veya etkili bir sonuç doğurmasının mümkün görünmediği" durumlarda iç hukuk yollarının tüketilmesi şartına istisna getirmektedir. "Makul olmayacak ölçüde uzun süre" ve "etkili sonuç doğmasının mümkün görünmemesi" CEDAW Komitesinin belli ölçüde takdir yetkisini kullanmasına izin vermektedir ve bunlar her davada başvurudaki bütün unsurlar dikkate alınarak belirlenecektir. Eğer iç hukuk yollarının etkisiz olduğu, bu yollara erişilemediği (yahut mevcut olmadığı)

Komitesinin bu gereklilikle ilgili diğer davaları için bkz. *N.S.F. v. Birleşik Krallık*, Başvuru No.10/2005; *Zhen Zhen Zheng v. Hollanda*, Başvuru No.15/2007.
1204 CEDAW Komitesi, *Rahime Kayhan v. Türkiye*, Başvuru No.8/2005, 7.5. para.
1205 *Ibid.*, 7.7. para.
1206 CEDAW Komitesi, *B.J. v. Germany*, Başvuru No.1/2003, 8.6. para.

ya da makul olmayan ölçüde *uzun olduğunun* kanıtlandığı ileri sürülüyorsa, başvuru bunlara dair ispatı ve iç hukukta atılan bütün adımların detaylı bir tarifini içermelidir. Usul Kurallarınının 69 (9) hükmüne göre; bir başvurucunun, iç hukuk yollarını tükettiğini ya da bu istisnalardan birisinin mevcut olduğunu iddia etmesi ve Taraf Devlet'in buna itiraz etmesi halinde, Taraf Devlet ilgili davanın özgül koşullarına göre başvurulabilecek bütün yolları Komiteye sunmalıdır.

Ev içi şiddete ilişkin iki başvuruda, *Fatma Yıldırım v. Avusturya* ile *Şahide Gökçe v. Avusturya* davalarında, CEDAW Komitesi, ev içi şiddetin bildirildiği başvurularda kabul edilebilirlik bakımından akla gelen yolların ilgili Taraf Devlet'in ev içi şiddete karşı koruma konusunda özen gösterme yükümlülüğü ile ilgili olduğunu açıklamıştır. CEDAW Komitesi, anayasa mahkemesine başvurunun hayatı tehdit altındaki bir kadına etkili bir çözüm sunan bir yol olarak kabul edilemeyeceğini belirtmiştir. CEDAW Komitesine göre anayasa mahkemesine başvurunun soyut niteliğinin ışığında bakıldığında, bu yol merhumun varisleri açısından da etkili bir sonuç doğuran bir yol olarak kabul edilemez.

Dolayısıyla, CEDAW Komitesi, etkili bir çözüm getirebilecek gibi görünen hiçbir yol olmadığı ve bu bağlamda başvurunun kabul edilebilir olduğu sonucuna ulaşmıştır.¹²⁰⁷ Dahası CEDAW Komitesine göre sorumlu Kamu Savcısının çalışmasının yasaya uygunluğunu belirlemek üzere oluşturulmuş bir yargı yolu, kadınların hayatlarının tehlikede olduğu koşullarda etkili sonuç doğurması muhtemel bir yol olarak değerlendirilemez.¹²⁰⁸

v. İç Hukuk Yollarının Makul Olmayan Uzunluğu

A.T. v. Macaristan davasında, başvurunun yapıldığı tarihte iç hukuktaki davalar hala karara bağlanmamıştı. CEDAW Komitesi bu başvuruda hayatı tehdit eden ev içi şiddete ilişkin olarak şunu açıklamıştır:

[S]öz konusu olayların gerçekleştiği tarihten itibaren üç yılı aşan böylesi bir gecikme, özellikle mağdurun telafisi imkânsız zarar görmesi riski ve bu süre boyunca hayatına yönelen tehditler göz önüne alındığında, İhtiyari Protokolün 4. maddesinin 1. paragrafındaki makul olmayan uzun süre anlamına gelmektedir. İlaveten Komite, mağdurun ceza davaları sürerken geçici koruma alma olasılığının hiç olmadığı ve davalının hiçbir zaman tutuklanmadığını da dikkate almaktadır.¹²⁰⁹

1207 CEDAW Komitesi davaları: *Fatma Yıldırım v. Avusturya*, Başvuru No.6/2005, 7.4–7.5 para; *ŞahideGökçe v. Avusturya*, Başvuru No.5/2005, 7.3–7.5. para.

1208 CEDAW Komitesi, *Şahide Gökçe v. Avusturya*, Başvuru No.5/2005, 11.4. para.

1209 CEDAW Komitesi, *A.T. v. Macaristan*, Başvuru No.2/2003, 8.4. para.

Kadına yönelik şiddete ilişkin bir başka davada; Karen Tayag Vertido v. Filipinler davasında, CEDAW Komitesi davanın esasını değerlendirirken, Karen Tayag Vertido'nun tecavüz iddiasını içeren davası karara bağlanmadan 1997'den 2005'e dek ilk derece mahkemesinde beklediği için etkili bir çözümden mahrum kaldığı sonucuna ulaşmıştır. CEDAW Komitesi bir iç hukuk yolunun tecavüz ve diğer cinsel suçlarda etkili olması için, meselenin “adil, tarafsız, zamanında ve hızlı biçimde”¹²¹⁰ ele alınması gerektiğine açıklık kazandırmıştır.

vi. İç Hukuk Yollarının Mevcut ve Kullanılabilir Olması

Mağdur, sadece mevcut olan ve kendisinin başvurabileceği iç hukuk yollarını tüketmek zorundadır. *Karen Tayag Vertido v. Filipinler* davasında, CEDAW Komitesi, Hükümetin; başvuru certiorari (üst derece mahkemesinin alt derece mahkemesinin kararını incelediği temyiz yollarından birisi) yoluna başvurmadığı için iç hukuk yolları tüketilmemiş olması sebebiyle başvurunun kabul edilemez bulunması gerektiği yönündeki argümanını reddetmiştir. CEDAW Komitesi, bu yolun başvuru için mevcut ve kullanılabilir olmadığı konusunda başvurucuya hak vermiştir. Filipinler'de ceza davaları “Filipinler Halkı” adına yürütülür ve certiorari yoluna sadece Office of Solicitor General (Genel Hukuk Müşavirliği) tarafından temsil edilen “Filipinler Halkı” başvurabilir. Bu nedenle bu yol mağdur açısından başvurulabilir bir yol değildir ve tüketilmesi gereken iç hukuk yolları arasında sayılmamıştır.¹²¹¹

vii. İç Hukuk Yollarının Masraflı Olması

Diğer Komiteler gibi CEDAW Komitesi de, her ne kadar bugüne dek sadece bir davada bu mesele gündeme gelmiş olsa da, başvurunun mali olanaklarını ve adli yardımın ulaşılabilirliğini dikkate alabilir. *Maimouna Sankhé v. İspanya* davasında, CEDAW Komitesi, başvurunun Anayasa Mahkemesine başvurmak için ücretsiz hukuki yardım almaya çalışmasını ve başvurusunun mağdurun böylesi bir yardımı almak için gereken yasal gereklilikleri karşılamadığı gerekçesiyle reddedildiğini dikkate almıştır. Ancak CEDAW Komitesi, “başvurunun mesele hakkında spesifik bilgi vermediğini ve bu nedenle Komitenin başvurunun bir avukat tutacak mali olanağının olmadığını ya da bir avukatın yardımından başka yollarla yararlanmasının mümkün olmadığını ikna edici biçimde ispat ettiği sonucuna ulaşamamıştır.”¹²¹² Sonuç olarak Komite, başvurunun Anayasa Mahkemesindeki davasını kendisi açısından mevcut ve başvurulabilir olduğu için devam ettirmiş olması gerektiğine karar vermiştir.

1210 CEDAW Komitesi, *Karen Tayag Vertido v. Filipinler*, Başvuru No.18/2008, 8.3. para.

1211 *Ibid.*, 6.2. para.

1212 CEDAW Komitesi, *Maimouna Sankhé v. İspanya*, Başvuru No.29/2011, 9.4. para.

d) Aynı Başvurunun İncelenmekte Olması Nedeniyle Kabul Edilemezliği

Protokolün 4(2). maddesi, bir başvurunun CEDAW Komitesi tarafından kabul edilemez bulunmasını gerektiren beş kriter daha öngörmektedir. Bunlardan ilki, “aynı başvurunun daha önce Komite tarafından ya da bir başka uluslararası soruşturma ya da çözüm çerçevesinde incelenmiş veya incelenmekte olması”dır. Bu kabul edilebilirlik kriteri, uluslararası düzeyde tekrarı önlemeyi amaçlar. Aynı zamanda bir başvuruyu, mağdura en uygun çözümü sunacak en uygun sözleşme organına yönlendirmenin öneminin de altını çizer. Pek çok davada, insan hakları ihlallerinin mağdurları, UMSHS Ek 1. İhtiyari Protokol, CAT, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi gibi uluslararası ya da bölgesel (Avrupa Konseyi, ADÖ, Afrika Birliği gibi) başka usullere başvurma seçeneğine de sahiptir.

Bir başvurunun başka bir başvuru ile aynı konuda olup olmadığına karar verilirken şu hususların değerlendirilmesi önemlidir: 1. Her iki başvuruyu da yapan başvuruca aynı kişi olup olmadığı (ya da mağdurun adına hareket eden kişinin); 2. Başvuruda aynı ya da esasa ilişkin benzeri olguların belirtilip belirtilmediği; 3. Başvuruda aynı *ya da esasa ilişkin benzeri hakların ihlal edildiğinin ileri sürülüp sürülmediği*.

İHK kendi yargı yetkisi dahilinde “aynı başvuru” ibaresinin anlamının aynı kişi tarafından ileri sürülen aynı iddia olduğuna işaret etmektedir.¹²¹³ *Fanali v. İtalya* başvurusunda, İHK şu karara vermiştir:

[A]ynı başvuru kavramı, İhtiyari Protokolün 5(2)(a) maddesi çerçevesinde aynı ilgili kişi tarafından ya da onun adına hareket eden kişi tarafından bir başka uluslararası kuruma aynı iddiayla yapılan başvuru olarak anlaşılmalıdır.¹²¹⁴

CEDAW Komitesi, Taraf Devlet’in başvurunun kabul edilemez olduğunu ileri sürdüğü *Rahime Kayhan v. Türkiye* kararında; başvuruca benzer bir davayı AİHM önüne götüren kişiden farklı bir kişi olduğu için başvurunun İhtiyari Protokolün 4(2)(a) maddesine göre kabul edilebilir olduğunu sonucuna ulaşılarak İHK ile aynı tutumu izlemiştir.¹²¹⁵

“Bir başka uluslararası soruşturma ya da çözüm çerçevesinde incelenmiş veya incelenmekte olması” ibaresi, CEDAW Komitesine bir ölçüde takdir yetkisi verir.

1213 İHK davaları, *Françis Osivand v. Hollanda*, Başvuru No.1289/2004; *Fanali v. İtalya*, Comm. No. 75/1980; *Sánchez López v. İspanya*, Başvuru No.777/1997.

1214 İHK, *Fanali v. İtalya*, Başvuru No.75/1980. Ayrıca bkz. Bölüm 2.1.1(d).

1215 CEDAW Komitesi, *Rahime Kayhan v. Türkiye*, Başvuru No.8/2005, 7.3. para.

İHK, UMSHS diğer uluslararası belgelerden daha geniş bir koruma sağladığı için, eğer daha fazla koruma talep ediliyorsa başka bir uluslararası mekanizmaya yapılmış olan başvurunun İHK önüne getirilebileceği tutumunu benimsemiştir. Ancak İnsan Hakları Komisyonunun 1503 Usulü, Kadının Statüsü Komitesine başvuru usulü yahut özel usullerle oluşturulan diğer mekanizmalar açıkça bu tanıma dahil değildir.¹²¹⁶

Bir başvurunun incelenip incelenmediği ya da incelenmekte olup olmadığı, bir ihlal kararının verilmiş olup olmamasından bağımsız olarak araştırılır. Nitekim genellikle esastan incelenmeyen ve usulî gerekçelerle kabul edilemez bulunan başvurularla, bu hükmün amaçları doğrultusunda bir araştırma gerektiren ve esastan incelendikten sonra kabul edilemez bulunan başvurular arasında bir fark vardır.¹²¹⁷

Başka deyişle, esastan incelenmeyen ama usulî bakımdan incelenen başvurular, genellikle bu hükmün kapsamındadır ve muhtemelen kabul edilebilir bulunacaktır.¹²¹⁸

N.S.F. v. Birleşik Krallık davasında eski kocasının zulmünden korkan Pakistanlı bir kadın İngiltere'den sığınma hakkı istemiştir. *N.S.F.*, *Birleşik Krallığın* sığınma talebini reddetmesinin kendisinin CEDAW Sözleşmesi ile korunan haklarını ihlal ettiğini ileri sürerek CEDAW Komitesine başvuruda bulunmuştur. Birleşik Krallık ise, aynı başvuru için aynı başvuruyu AİHM'e de yaptığını, bu nedenle başvurunun kabul edilemez olduğunu ileri sürmüştür. Birleşik Krallık, AİHM'in başvuru "AİHS ve Protokollerinde yer alan hak ve özgürlüklerden birisinin ihlal edildiğini ortaya koymadığı"¹²¹⁹ için kabul edilemez bularak, davayı düşürdüğünü belirtmiştir. Ne yazık ki CEDAW Komitesi de başvuruyu Birleşik Krallığın itirazını incelemeyen başka bir sebeple kabul edilemez bulmuştur.

e) Başvurunun CEDAW Sözleşmesi Hükümlerine Uygunluğu

İhtiyari Protokolün 4(2)(b) maddesine göre, bir başvurunun CEDAW Sözleşmesinin hükümleri ile bağdaşmaması halinde o başvuru kabul edilemez bulunur. CEDAW Sözleşmesi, 5.2. Bölümde anlatıldığı üzere bir dizi temel

1216 Connors, J., 'Introduction to the Optional Protocol and its Mechanisms', in *The Optional Protocol to CEDAW: mitigating violations of women human rights*. International training seminar for NGOs and women's rights activists, 13–15 Mart 2003, Berlin, Seminar Documentation, German Institute of Human Rights (2003), s. 18. Ayrıca bkz. Bölüm 2.1.1(d).

1217 Avustralya İnsan Hakları Komisyonu, "Mechanisms for advancing women's human rights: A guide to using the Optional Protocol to CEDAW and other complaint mechanisms", (2011), ss. 28–29.

1218 Ayrıca bkz. Bölüm 2.1.1(d).

1219 CEDAW Komitesi, *N.S.F. v. Birleşik Krallık*, Başvuru No.10/2005, 4.3. para.

haklı güvence altına almaktadır. CEDAW Sözleşmesinde güvence altına alınmayan haklara ilişkin başvurular uygun değildir ve bu sebeple kabul edilemez bulunacaktır.

Cristina Munoz-Vargas y Sainz de Vicuna v. İspanya davasında İspanya vatandaşı ve “Bulnes Kontu”nun ilk çocuğu Cristina Munoz-Vargas y Sainz de Vicuna babasının asalet unvanını almak için CEDAW Komitesine başvurmuştur. O dönemde yürürlükte olan hukuka göre asalet unvanı, küçük erkek kardeşi olan kız çocukları hariç, ilk doğan çocuğa geçerdi. Bu davada da asalet unvanı küçük erkek kardeşe geçiyordu. CEDAW Komitesinin çoğunluğu, başvuruyu, başvuru konusu Protokol İspanya’da yürürlüğe girmeden önce gerçekleştiği için kabul edilemez bulurken; CEDAW Komitesinin bazı üyeleri ise başvuruyu CEDAW Sözleşmesi hükümleri ile bağdaşmazlığı nedeniyle kabul edilemez buldukları bir Ayrıık Oy “concurring opinion” yazmışlardır. Bu üyelere göre “asalet unvanının... salt sembolik ve onursal doğası vardır, herhangi bir maddi ya da hukuki etkisi yoktur” ve bu nedenle bir başvurunun konusu olamaz. Bir üye ise bu görüşe “Karşı Oy” yazmıştır. Ona göre başvurunun Sözleşme hükümlerine uygunluğu değerlendirilirken, “Sözleşmenin amacını ve ruhunu” yani kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını ve maddi eşitliği gerçekleştirmeyi dikkate almak önemlidir.¹²²⁰

İhtiyari Protokol hükümlerine çekince konmasını yasaklasa da CEDAW Sözleşmesinin hükümlerine çok sayıda çekince konmuştur. Çekince, bir Devlet’in uluslararası bir sözleşmeyi imzalarken ya da onaylarken tek yanlı irade beyanında bulunmasıdır. Çekince, Devlet’i çekince koyduğu hükümlere ilişkin yükümlülüklerden kurtarır. Bu, şikâyet edilen Devlet’in çekince koyduğu hükümlerden birisinin ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvuruların muhtemelen bağdaşmazlık gerekçesiyle kabul edilemez bulunacağı anlamına gelmektedir. Bunun istinası, CEDAW Komitesinin konulan çekincenin CEDAW Sözleşmesi ile uyumlu olmadığını ve bu nedenle de geçersiz olduğunu tespit ettiği davalardır.¹²²¹

CEDAW Sözleşmesinin hükümlerine konulan mevcut pek çok çekincenin Sözleşmenin amaçları ve hedefleri ile uyumlu olmadığını ve bu nedenle 28(2) madde ile yasaklandığını dikkate almak gerekir. *Constance Ragan Salgado v. Birleşik Krallık* davası, Sözleşmenin Birleşik Krallığın çekince koyduğu bir hükmüyle ilgilidir. Maalesef CEDAW Komitesi çekincenin sonucunu tartışmamış ve başvuruyu başka sebeplerle kabul edilemez bulmuştur.¹²²²

1220 CEDAW Komitesi, *Cristina Munoz-Vargas y Sainz de Vicuna v. Spain*, Başvuru No.7/2005.

1221 Avustralya İnsan Hakları Komisyonu, Mechanisms for advancing women’s human rights: A guide to using the Optional Protocol to CEDAW and other complaint mechanisms (2011), s. 30.

1222 CEDAW Komitesi, *Constance Ragan Salgado v. Birleşik Krallık*, Başvuru No.11/2006.

f) Başvurunun Açıkça Temelsiz (Asılsız) ve Yeterli Dayanaktan Yoksun Olması

CEDAW Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokolün 4(2)(c) maddesine göre, açıkça temelsiz veya yeterli dayanaktan yoksun başvurular kabul edilemez bulunacaktır.

M.P.M. v. Kanada davası her iki gerekçeyle düşmüştür. Başvurucu, başvurusunda Meksiko'ya geri gönderilmesi halinde insanlık dışı koşullarda alıkonulma hatta bir polis memuru olan eski eşi tarafından saldırıya uğrama veya öldürülme riski olduğu için temel haklarının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Ne var ki başvurusunun CEDAW Komitesine iletilmesinden hemen sonra oğluyla birlikte kendi biletleri ile ve isteyerek Meksiko'ya dönmüştür. Kendisinin Meksiko'ya gönüllü gidişinin bir açıklamasını da yapmamıştır. Bunun ışığında CEDAW Komitesi, başvuruyu asılsız ve yeterli dayanaktan yoksun olduğu tespitiyle İhtiyari Protokolün 4(2)(c) maddesine göre kabul edilemez bulmuştur.¹²²³

Eğer bir başvuru delilden ve hukuki argümandan yoksunsa, yeterli dayanaktan yoksun addedilir. Başvurucu iddialarını bu aşamada ispatlamak zorunda değilse de CEDAW Komitesini başvurusunu esastan incelemeye ikna edecek argümanı ve ayrıntılı delili sunmalıdır.¹²²⁴ Başvurucu, ona göre Taraf Devlet'in, CEDAW Sözleşmesindeki hangi haklarını nasıl ihlal ettiğini detaylı biçimde ortaya koymak zorundadır. Olgular ve deliller, spesifik ve başvurucunun kendi durumuna göre olmalıdır.¹²²⁵

M.S. v. Danimarka davasında, Pakistanlı bir kadın, daha önce de cinsel istismarına maruz kaldığı önde gelen bir aile mensubunun cinsel istismarına yeniden maruz kalma korkusuyla ve Pakistan otoritelerinin kendisini korumadığı iddiasıyla Danimarka'dan sonuçsuz kalan bir sığınma talebinde bulunmuştur. Ancak başvurusu, başvurucunun iddialarının yeterli dayanaktan yoksun olması sebebiyle düşmüştür. Komitenin açıklamasına göre:

Başvurucu, 1998-2009 yılları arasında, adı geçen şahsın ısrarlı takip, sözlü tehdit, sözlü istismar ve tacizine maruz kaldığını ve bu kişinin talebi üzerine akrabalarının pek çok kez tutuklandığını ileri sürse de... başvurucunun sunduğu olgular bu tutuklamalarla taciz arasında bir sebep-sonuç ilişkisi olduğunu göstermemektedir. Akrabalarının polis tarafından çağrıldığını, tutuklandığını ya da bir suçla itham edildiğini de ispat edememiştir. Dahası başvurucu, ailesinin Pakistan'daki başka bir bölgeye taşınma kararının sebebinin A.G.'nin tacizinden kurtulmak için olduğuna dair açık veya spesifik

1223 CEDAW Komitesi, *M.P.M. v. Kanada*, Başvuru No.25/2010.

1224 Avustralya İnsan Hakları Komisyonu, *Mechanisms for advancing women's human rights: A guide to using the Optional Protocol to CEDAW and other complaint mechanisms* (2011), s. 32.

1225 *Ibid.*

bilgi de vermemiştir. Başvurucu, A.G.'nin, başvurusunun Danimarka'daki kız kardeşinin telefon numarasını nasıl edindiğini ve onu Danimarka'dayken Ocak 2007'den Mayıs 2008'e kadar taciz ve tehdit etmeye nasıl devam ettiğini de açıklayamamıştır. Komite, iddia edilen tacizle-ilişkili olayların münferit nitelikli olduğuna ve bu nedenle de toplumsal cinsiyete dayalı sistematik taciz olarak değerlendirilemeyeceğine dikkat çeker. Son olarak, Komite, başvurusunun maruz kaldığı eziyetin din temelli olduğuna dair iddiasını destekleyecek tatmin edici bir bilgi de vermediğini düşünmektedir. Bu koşullarda, Komite, başvurusunun Pakistan'a gönderilmesi halinde, toplumsal cinsiyete dayalı gerçek, kişisel ve tahmin edilebilir bir şiddetle karşı karşıya kalacağı iddiasını kabul edilebilirlik kriterleri açısından yeterli dayanaktan yoksun bulmaktadır. Bu nedenle başvurusunun İhtiyari Protokolün 4(2)(c) maddesine göre kabul edilemez olduğunu bildirir.¹²²⁶

g) Başvuru Hakkının Kötüye Kullanılması

İhtiyari Protokolün 4(2)(d) maddesine göre, başvurusunun başvuruda bulunma hakkını kötüye kullanması halinde o başvuru kabul edilemez bulunur.¹²²⁷ Bugüne kadar hiçbir başvuru bu gerekçeyle kabul edilemez bulunmamıştır.

h) Ratione Temporis (Zaman Bakımından Yetki)

İhtiyari Protokolün 4(2)(e) maddesine göre, Komite; “Protokolün ilgili Taraf Devlet açısından yürürlüğe giriş tarihinden sonra da devam eden olgular hariç, başvuru konusu olguların Protokolün ilgili Taraf Devlet bakımından yürürlüğe girmesinden önce gerçekleştirilmiş olması” halinde kabul edilemez bulacaktır. Bunun anlamı ihlalin hem Sözleşmenin hem de Protokolün yürürlüğe girmesinden sonra gerçekleşmiş olması gerektiğidir (yani onay ya da katılmanın ardından üç ay sonra). Ancak bu hüküm İhtiyari Protokolün ilgili Taraf Devlet bakımından yürürlüğe girmesinden önce başlayıp bu tarihten sonra da devam eden ihlaller için uygulanabilir değildir.¹²²⁸ Devam eden ihlallerin detayları CEDAW Komitesine açıkça sunulmalıdır.

A.T. v. Macaristan davasında, iddia edilen olaylar, İhtiyari Protokolün yürürlüğe girmesinden önce meydana gelmiştir. Başvurucu olayların hayatını sürekli tehdit eden “mutat ev içi şiddetin açıkça devamı” olduğunu ileri sürmüştür. CEDAW Komitesi;

[B]aşvuruyu bir bütün olarak değerlendirildiğinde *ratione temporis* bakımından yetkili olduğu konusunda ikna olmuştur çünkü başvurusunun konusunu oluşturan

1226 CEDAW Komitesi. M.S. v. Danimarka, Başvuru No.40/2012. Ayrıca bkz. CEDAW Komitesi. *M.N.N. v. Danimarka*, Comm. No.33/2011.

1227 Ayrıca bkz. Bölüm 2.1.1.(e).

1228 Ayrıca bkz. Bölüm 2.1.1(b)(ii)

olgular, 1998'den bugüne dek aralıksız olarak devam eden dayak ve tehdide karşı Taraf Devlet'in başvuruçuyu koruyamadığı ve kusurlu olarak harekete geçmediği iddiasını kapsamaktadır.¹²²⁹

Bir başka örnek de İhtiyari Protokolün yürürlüğe girmesinden önce ihlalin gerçekleştiği ama etkilerinin sürdüğü hallerdir. *Rahime Kayhan v. Türkiye* davasında Taraf Devlet, hayati tarihin 9 Haziran 2000 yani başvuruçunun öğretmenlikten ihraç edildiği tarih olduğunu ileri sürmüştür. Bu tarih, Protokolün Türkiye açısından yürürlüğe girdiği 29 Ocak 2003 tarihinden öncedir. Ancak CEDAW Komitesi şu hususa dikkat çekmiştir:

[M]eslekten ihracının sonucunda başvuruçunun 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 125. maddesi E fıkrası (a) bendi uyarınca devlet memuru statüsünü kaybetmiştir. Başvurunun konusu başvuruçunun statüsünü kaybetmesinin sonuçlarıdır –geçim kaynağını büyük bir oranda kaybetmesi, emeklilik hakkı için yapılan kesintileri, maaş ve gelir faizini, eğitim yardımını ve sağlık sigortasını kaybetmesi–. Bu nedenledir ki Komite, olguların İhtiyari Protokol'ün Taraf Devlet açısından yürürlüğe girdiği tarih sonrasında da devam ettiğini düşünmekte ve başvurunun *ratione temporis* bakımından kabul edilebilir bulmaktadır.¹²³⁰

A.S. v. Macaristan davasında, başvuruçucu tam ve aydınlatılmış onamı olmadan kısırlaştırıldığı için CEDAW Sözleşmesinin ihlal edildiğini ileri sürmüştür. CEDAW Komitesi, kısırlaştırma işlemi, İhtiyari Protokolün Macaristan bakımından yürürlüğe girmesinden önce meydana gelmişse de etkilerinin sürdüğünü kabul etmiştir. Bu bağlamda önemli olan kısırlaştırma işleminin “dönüşünün” olmamasıdır. CEDAW Komitesi, “[k]ısırlaştırma işleminin geri alınmasına yönelik ameliyatların başarı ihtimalinin düşük ve kısırlaştırmanın nasıl yapıldığı, fallop tüplerinin ya da diğer üreme organlarının ne kadar zarar gördüğü yahut cerrahın becerisi gibi pek çok faktöre bağlı olduğunu; düzeltme operasyonlarının risk taşıdığını ve böylesi bir kısırlaştırmayı genellikle dış gebeliğin izlediğini”¹²³¹ belirtmiştir.

5.6.5 Başvurunun Esastan Değerlendirilmesi; Görüş ve Genel Tavsiye Kararları

Bir başvuru kabul edilebilir bulunduğu, ikinci aşama başvurunun esastan değerlendirilmesidir; örneğin iddia edilen olguların, CEDAW Sözleşmesini ihlal edip etmediğine bakılır. Komite, Taraf Devlet'in esasa ilişkin argümanlarını

1229 CEDAW Komitesi, *A.T. v. Macaristan*, Başvuru No.2/2003, 8.5. para.

1230 CEDAW Komitesi, *Rahime Kayhan v. Türkiye*, Başvuru No.8/2005, 7.4. para.

1231 CEDAW Komitesi, *A.S. v. Macaristan*, Başvuru No.2/2004, 10.4. para.

inceledikten sonra, başvurunun kabul edilebilirliğine dair ilk kararımı iptal edebilir. Bu durumu iki tarafa da bildirir.

İhtiyari Protokolün 7(2). maddesi gereğince Komite, başvuruları incelerken kapalı oturumlar düzenler. CEDAW Komitesi, nihai görüşleri ve tavsiye kararlarını, İhtiyari Protokolün 7(3). maddesi ve Usul Kurallarının 72. Kuralı gereğince ilgili taraflara iletacaktır.

CEDAW Komitesi, esasa ilişkin bir karar verdiğinde, İhtiyari Protokolün 7(3). maddesi gereğince, görüşlerini başvurucuya ve Taraf Devlet'e iletir. Eğer CEDAW Komitesi, Taraf Devlet'in, başvuruda ileri sürüldüğü gibi CEDAW Sözleşmesinde korunan haklardan birisinin ihlal edildiği sonucuna ulaşırsa, Taraf Devlet'e ihlale ilişkin tedbirleri tavsiye edecektir. Bu rapor yazılırken, Komite 14 başvurunun 13'ünde esasa ilişkin ihlal bulmuştur.¹²³²

Tavsiye kararları, doğrudan başvuruda kadını etkileyebilir ve/veya genel olarak Taraf Devlet'in yargı yetkisindeki kadınların insan haklarını geliştirebilir. Mağdurun durumunu ele alan tavsiye kararları, mağdurun zararının tazmin edilmesi çağrısını da içerebilir. Genel nitelikteki tavsiye kararları da ev içi şiddetle karşılaşma riski olan kadınların korunmasını güvence altına alma ya da iç hukukta reform yapılması talebini içerebilir. Başvurucular, başvurularında, CEDAW Komitesinin sorunun çözümü için Hükümete vermesi gerektiğini düşündükleri özel veya genel tavsiyeleri belirtmelidir. Elbette, önerilen her çözüm, CEDAW Komitesinin kararlarına katkıda bulunurken genel olarak kadınların insan haklarının geliştirilmesine de katkıda bulunacaktır.

CEDAW Komitesi yarı-yargısal bir mekanizma olduğu için, görüşleri bağlayıcı olmaktan ziyade tavsiye niteliğindedir. Ancak tavsiye kararları, Taraf Devletlerin yargı sınırları içinde yasal olarak uygulanabilir olmasa da CEDAW Sözleşmesi ile korunan hakların içeriğini belirler ve Sözleşmede kutsal kabul edilen hakların ihlali halinde çözüm getirecek uluslararası hukuki yükümlülükler olarak kabul edildikleri için Taraf Devletler tarafından uygulanmalıdır.

1232 CEDAW Komitesi, *A.T. v. Macaristan*, Başvuru No.2/2003; *A.S. v. Macaristan*, Başvuru No.4/2004; *Şahide Gökçe v. Avusturya*, Başvuru No.5/2005; *Fatma Yıldırım v. Avusturya*, Başvuru No.6/2005; *Alyne da Silva Pimentel Teixeira v. Brezilya*, Başvuru No.17/2008; *Karen Tayag Vertido v. Filipinler*, Başvuru No.18/2008; *Cecilia Kell v. Kanada*, Başvuru No.19/2008; *V.K. v. Bulgaristan*, Başvuru No.20/2008; *İnga Abramova v. Belarus*, Başvuru No.23/2009; *L.C. v. Peru*, Başvuru No.22/2009; *R.K.B. v. Türkiye*, Başvuru No.28/2010; *Isatou Jallow v. Bulgaristan*, Başvuru No.32/2011; *S.V.P. v. Bulgaristan*, Başvuru No.31/2011.

5.6.6 İzleme

İhtiyari Protokolün 7(4). maddesi gereğince, Taraf Devlet, Komitenin görüşlerini ve tavsiyelerini gereği gibi değerlendirecek ve Komitenin görüş ve tavsiyeleri uyarınca aldığı önlemler de dahil olmak üzere yaptıklarını, altı ay içinde Komiteye yazılı olarak sunacaktır.

İhtiyari Protokolün 7(4). maddesine uygun olarak, Komite, tatmin olmazsa Taraf Devlet'ten daha fazla bilgi isteyebilir. Komite ayrıca, CEDAW Sözleşmesindeki rapor yükümlülüğüne dayanarak, Taraf Devlet'ten, Komitenin daha önce Sözleşmenin 10. maddesine göre ifade ettiği görüş ve tavsiyeleri ışığında alınan tedbirlerdeki ilerlemeye ilişkin bilgi isteyebilir.¹²³³

5.7 CEDAW Komitesinin Kadına Yönelik Şiddete İlişkin İctihatları

Bu bölüm, kadına yönelik şiddete dair davaları analiz etmektedir. CEDAW Komitesi, kadına yönelik şiddeti ele aldığı aşağıdaki davalarda CEDAW Sözleşmesindeki hakların ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır:

- Gözetiminde kadına yönelik şiddete ilişkin bir dava: *Inga Abramova v. Belarus*.¹²³⁴
- Ev içi şiddete ilişkin beş dava: *A.T. v. Macaristan*¹²³⁵; *Şahide Gökçe v. Avusturya*¹²³⁶; *Fatma Yıldırım v. Avusturya*¹²³⁷; *V.K. v. Bulgaristan*¹²³⁸; *Isatou Jallow v. Bulgaristan*¹²³⁹.
- Zorla kısırlaştırmaya ilişkin bir dava: *A.S. v. Macaristan*¹²⁴⁰.
- Cinsel istismar sonrası hamileliğin devamına zorlama konusunda bir dava: *L.C. v. Peru*¹²⁴¹.
- Tecavüze ilişkin davalar: *Karen Tayag Vertido v. Filipinler*¹²⁴²; *S.V.P. v. Bulgaristan*.¹²⁴³

Daha önce belirtildiği üzere, CEDAW Sözleşmesi münhasıran kadına yönelik şiddeti düzenleyen bir hüküm içermemektedir. Bu eksikliği gidermek için

1233 CEDAW Komitesi, Usul Kuralları, 73. md.

1234 CEDAW Komitesi, *Inga Abramova v. Belarus*, Başvuru No.23/2009.

1235 CEDAW Komitesi, *A.T. v. Hungary*, Başvuru No.2/2003.

1236 CEDAW Komitesi, *Sahide Goeke v. Austria*, Başvuru No.5/2005.

1237 CEDAW Komitesi, *Fatma Yıldırım v. Austria*, Başvuru No.6/2005.

1238 CEDAW Komitesi, *V.K. v. Bulgaria*, Başvuru No.20/2008.

1239 CEDAW Komitesi, *Isatou Jallow v. Bulgaria*, Başvuru No.32/2011.

1240 CEDAW Komitesi, *A.S. v. Hungary*, Başvuru No.4/2004.

1241 CEDAW Komitesi, *L.C. v. Peru*, Başvuru No.22/2009.

1242 CEDAW Komitesi, *Karen Tayag Vertido v. The Philippines*, Başvuru No.18/2008.

1243 CEDAW Komitesi, *S.V.P. v. Bulgaria*, Başvuru No.31/2011.

CEDAW Komitesi Kadına Yönelik Şiddete Dair 19 No'lu Genel Tavsiye Kararını kabul etmiştir.¹²⁴⁴ Tavsiye Kararının 1. paragrafında şöyle demektedir:

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, kadınların hak ve özgürlüklerini erkeklerle eşit olarak kullanmalarını ciddi ölçüde engelleyen bir ayrımcılık biçimidir.

Kadına yönelik şiddet, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin altkümesidir. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, bazı durumlarda, cinsel yönelimleri nedeniyle hem kadınlara hem de erkeklere yönelik şiddeti kapsamaktadır.¹²⁴⁵ Tavsiye Kararı bunu 7. paragrafında berraklaştırır:

Kadınların genel uluslararası hukuk veya insan hakları sözleşmeleri ile korunan insan haklarını ve temel özgürlüklerini kullanmalarını engelleyen ya da tehlikeye sokan toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, Sözleşmenin 1. maddesine göre bir ayrımcılık biçimini oluşturmaktadır.

Bu hak ve özgürlükler şunlardır:

- a. Yaşam hakkı;
- b. İşkence ve diğer zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele ve cezaya maruz kalmama hakkı;
- c. Uluslararası ve iç silahlı çatışmalarda insani normlara göre eşit korunma hakkı;
- d. Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı;
- e. Hukukun korumasından eşit biçimde yararlanma hakkı;
- f. Aile içinde eşitlik hakkı;
- g. Ulaşılması mümkün olan en yüksek standartta fiziksel ve ruhsal sağlık hakkı;
- h. Adil ve lehte koşullarda çalışma hakkı.

19 No'lu Genel Tavsiye Kararında yer alan toplumsal-cinsiyete dayalı şiddet örnekleri şunlardır: Ev içi şiddet ve istismar, zorla evlendirme, çeyiz cinayetleri, asitle saldırı, kadın sünneti, kadın ticareti ve cinsel sömürü, zorla kısırlaştırma ya da kürtaj, üreme sağlığı hizmetlerinden mahrum bırakma, dayak, tecavüz ve diğer cinsel saldırılar ve bazı durumlarda erkelerin aile bağlarını koparması.

Tavsiye Kararı, kadına yönelik şiddetli kapsamlı bir mücadele için Hükümetlerin yapması gerekenleri (yükümlülüklerini) belirtmektedir. Karar bunun kamu otoritelerinin uyguladığı şiddet için de geçerli olduğuna dikkat çeker ama

¹²⁴⁴ CEDAW Komitesi, Kadına Yönelik Şiddete Dair 19 No'lu Genel Tavsiye Kararı

¹²⁴⁵ Bkz. Af Örgütü, "Making rights a reality: the duty of States to address violence against women, AI Index: ACT77/049/2004.

kişilerini örgütlerin ya da işletmelerin uyguladığı kadına yönelik şiddeti ortadan kaldırmanın Hükümetlerin sorumluluğu olduğunun ve fail kim olursa olsun hakların ihlalini önleme ve giderme yükümlülüğünün Hükümetlerde olduğunun altını çizer.¹²⁴⁶

İşbu Sözleşme kamu yetkililerince işlenen şiddeti de içermektedir. Bu türden şiddet eylemleri, bu Sözleşmenin ihlali ile birlikte, Devletlerin uluslararası insan hakları hukuku ve diğer sözleşmeler altındaki yükümlülüklerinin ihlali anlamına gelmektedir.

5.7.1 Kadınların Devlet Görevlilerinin Şiddetinden Korunması

19 No'lu Genel Tavsiye Kararına göre “Sözleşme kamu yetkililerince işlenen şiddeti de kapsamaktadır. Bu tür şiddet eylemleri, bu Sözleşmenin ihlali ile birlikte, Devletlerin uluslararası insan hakları hukuku ve diğer sözleşmeler altındaki yükümlülüklerinin ihlali anlamına gelmektedir.” Nitekim devlet görevlileri tarafından işkence edilen ya da kötü muameleye maruz kalan bir kadının durumu, yukarıda belirtildiği üzere olayın cinsiyet ayrımcılığı nedeniyle yaşandığının ortaya konması şartıyla, CEDAW Komitesine yapılacak bir başvuruya dayanak oluşturabilir. Tek başına bazı şiddet eylemleri zorunlu olarak cinsiyet-temelli olarak tanımlanamaz. Belirli eylemlerin erkeklere kıyasla kadınları nasıl etkilediğinin veya şiddet eylemlerinde cinsiyetin rolünün değerlendirilmesi ve bağlamsal açıdan tespiti gerekebilir. Ancak zorla kısırlaştırma veya kürtaj gibi eylemler açıkça cinsiyet temellidir.

BM Kadınlara Yönelik Her Türlü Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirgesine göre “kadına yönelik şiddet”:

İster kamusal ister özel hayatta, tehdit, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten mahrum bırakma da dahil olmak üzere, kadınlara fiziksel, cinsel ve psikolojik zarar veya acı veren ya da bu sonucu doğurması muhtemel, cinsiyete dayalı her türlü şiddet eylemi anlamına gelir.¹²⁴⁷

Cinsiyete dayalı ihlallerin genellikle belirli unsurları vardır ve bu unsurlar işkencenin ya da kötü muamelenin cinsiyete dayalı olup olmadığını belirlerken incelenmelidir. Bunlar:

1246 CEDAW Komitesi, 19 No'lu Genel Tavsiye Kararı, 9. para.

1247 BM Kadınlara Yönelik Her Türlü Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirgesi, 1 md., (1993) UN Doc. A/48/49.

- a. Şiddetin biçimi, örneğin bir kadının maruz kaldığı işkence ya da kötü muamelenin cinsel nitelikli olup olmadığı (her ne kadar erkekler de cinsel şiddete, cinsel nitelikli işkence ya da kötü muameleye maruz kalsa da kadınlar sürekli olarak maruz kalmaktadır).
- b. Şiddetin meydana geldiği koşullar, örneğin silahlı çatışmalarda belli bir grup kadına yönelen şiddet ya da özellikle dinin dayattığı (şeriat) kırbaçlama ya da recim gibi cezalar ile evlilik dışı cinsel ilişkileri ve zinayı büyük ölçüde suç haline getiren ve özellikle dini ve ad hoc mahkemeler tarafından çoğunlukla orantısız şekilde kadınlara uygulanan yasalar.¹²⁴⁸
- c. İşkencenin sonuçları. Örneğin, evlerinden ve topluluklarından kovulma ya da namus, korku veya utanç gerekçesiyle öldürülme veya aile üyelerinin ve topluluğun başka şiddet eylemlerine maruz kalma riski yahut (ikincil mağduriyet) ve sonucunda mağdurun sessiz faillerin cezasız kalması.
- d. Telafi ve tazminat (giderim) yollarının kullanılabilirliği ve erişilebilirliği. Bu unsurlar, adli yardımın yokluğunu, erkek aile üyelerinin adalet sistemine erişiminin desteklenmesi yahut adalete erişim için mali desteğin sağlanmasını da kapsayabilir.

a) Gözetim Altındaki (Tutuklu ve Hükümlü) Kadınlara Yönelik Şiddet

CEDAW Komitesi, giderek artan biçimde gözetim altındaki kadınlara yönelik şiddet de dahil olmak üzere devlet görevlilerinin uyguladığı şiddet ile de ilgilenmektedir. Örneğin Yunanistan'ın sunduğu yedinci rapora ilişkin değerlendirmesinde gözetim altındaki kadınlara yönelik şiddete ilişkin endişeler dile getirilmiştir.

Komite cezaevlerindeki kadınların karşılaştığı zor koşullarla; özellikle hücrelerin çok kalabalık olması, tutuklu ve mahkumların aynı yerde tutulması, idari gözetim altındakilerle suç işleyenlerin aynı yerde tutulması, kayıtsız göçmenlerin, mültecilerin ve sığınmacıların gözetim altına alınması ve kadınların yeterli sağlık hizmetlerine ve ücretsiz yasal desteğe erişememesi ile yargısal denetimin yokluğu ve keyfi tutukluluğun uzunluğu meseleleriyle ilgilenmektedir.¹²⁴⁹

1148 Çoğunlukla zinayı ve evlilik dışı cinsel ilişkileri cezalandıran yasaların öngördüğü bu cezalar orantısız biçimde kadınlara uygulanmaktadır. Bu yasalar ise genellikle kadın cinselliğini denetlemenin ve bastırmanın aracıdır. "Gebeliğin" zinanın çürütülemez delili olduğunu öngören ispat kuralları ya da kadınların tanıklığını erkeklerinkinden daha az dikkate alan kurallar, adaletin yönetiminde cinsiyet ayrımcılığını pekiştirmektedir. Sonuç olarak, kadınlar bedeni cezalara ya da ölüm cezasına erkeklerden daha fazla çarptırılmaktadır. Kırbaç ya da recim gibi cezalarına, işkence ve diğer zalimce, insanlık dışı ve küçültücü muamele ve cezaya maruz kalmama hakkına dair uluslararası normların ihlali olduğu tartışılmaz.

1249 CEDAW Komitesi, Yunanistan Sonuç Gözlem Raporu, (2013) UN Doc. CEDAW/C/GRC/CO/7, 34. para.

Komite, Taraf Devlet'i gözetim altındaki kadınların ve kız çocuklarının eğitimi, rehabilitasyonu ve yerleştirme şartlarının yanı sıra şu hususlarda da teşvik etmektedir:

BM Kadın Mahpuslara Muamele ve Kadın Suçlular için Hapis-dışı Yollara İlişkin Kurullarla (Bangkok Kuralları) uyumlu kadınların gözetim altında tutulduğu tesislerdeki şartların uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi, hapisanelerdeki aşırı doluluğa çözümler bulunması, farklı sebeplerle gözetim altındaki ayrı yerlerde tutulmasının güvence altına alınması, yeterli sağlık hizmeti ve tesislerinin sağlanması.¹²⁵⁰

Inga Abramova v. Belarus başvurusunda, başvuru beş gün boyunca, özellikle erkeklerin istihdam edildiği, kötü, sağlıksız ve küçültücü koşullarda ve cinsiyeti nedeniyle aşağılayıcı muameleyle maruz kaldığı geçici bir merkezde tutulduğunu ileri sürmüştür. Komitenin değerlendirmesine göre, “başvurucunun devlet görevlileri tarafından; cezaevi personelinin erkeklerden oluştuğu bir merkezde, kabul edilemez temas ve mahremiyetine haksız müdahale de dahil olmak üzere küçültücü muameleyle maruz kalması CEDAW Sözleşmesinin 1 ve 5(a) maddelerine ve 19 No’lu Genel Tavsiye Kararına göre cinsel tacizdir. 19 No’lu Genel Tavsiye Kararında Komite, cinsel tacizi toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin aşağılayıcı olduğu kadar sağlık ve güvenlik sorunu da oluşturan bir biçimi olarak görmektedir.”¹²⁵¹

CEDAW Komitesi, bu davada kadınların “işkence ve diğer zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele ve cezaya maruz kalmama hakkı” da dahil olmak üzere hak ve özgürlüklerini kullanmalarını engelleyen ya da hükümsüz kılan toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin, Sözleşmenin 1. maddesi kapsamında ayrımcılık oluşturduğunu yinelemektedir.¹²⁵² Komite, ceza ve tevkif evlerinin kadınların spesifik ihtiyaçlarını gözetmemesinin Sözleşmenin 1. maddesi çerçevesinde ayrımcılık teşkil ettiğini hatırlatmaktadır.¹²⁵³

5.7.2 Kadınların Özel Kişilerin Şiddetinden Korunması

Kadına yönelik şiddet vakalarının çoğu özel alanda ya da topluluk içinde meydana gelmektedir. Geçtiğimiz on yıl boyunca gelişen uluslararası insan hakları standartlarına göre, Devlet'in, insan hakları ihlallerini önleme, soruşturma ve cezalandırmada ve ihlalin gideriminde özen yükümlülüğünü yerine getirmediği

1250 *Ibid.*, 35. para.

1251 CEDAW Komitesi, *Inga Abramova v. Belarus*, Başvuru No.23/2009, 7.7. para.

1252 CEDAW Komitesi, *19 No’lu Genel Tavsiye Kararı*, 7(b) para.

1253 CEDAW Komitesi, *Inga Abramova v. Belarus*, Başvuru No.23/2009, 7.5. para.

hallerde, özel şahısların insan hakları ihlallerinden de Devlet'in sorumlu olduğunu kabul edilmiştir. "Özen yükümlülüğü", bir Devlet'in kadınlara yönelik şiddeti önlemede üzerine düşeni yapıp yapmadığının sınıandığı başlıca insan hakları standardı haline gelmiştir. Kadınlar büyük ölçüde özel aile içi alanda ve topluluk içinde; ev içi şiddet, evlilik içinde tecavüz, kadın ticareti, tecavüz, sözde namus adına şiddet ve kadın sünneti gibi, şiddete maruz kaldıkça; Devlet'in özel kişilerce uygulanan bu şiddeti önleme yönünde pozitif yükümlülüğünün olduğunu kabulü ve Devlet'in uluslararası insan hakları hukukuna göre bu amaca uygun önlemleri almaktaki başarısızlığının sorumluluğunu yerine getirmemesi anlamına gelmesi, toplumsal cinsiyet temelli şiddetin tümünden ortadan kaldırılması yönündeki çabalarda kesinlikle hayati bir rol oynamaktadır. Bu kabul belki de kadın hareketinin, insan hakları alanına yaptığı en önemli katkılardan birisidir.¹²⁵⁴

Bu bilhassa doğrudur zira Hükümetler özel kişilerin kadınlara uyguladığı şiddeti dikkate almamaya devam etmektedir. Bu nedenle de devletleri özel kişilerin kadınlara uyguladığı şiddetten sorumlu tutmaya yönelik eğilimin toplumsal cinsiyete özgülenmiş belgelere; Taraf Devletlere özel kişiler de dahil olmak üzere kimden gelirse gelsin kadına yönelik ayrımcılığı ortadan kaldıracak önlemleri alma sorumluluğunu yükleyen CEDAW gibi, yansımaya şartırtıcı değildir.¹²⁵⁵ 19 No'lu Genel Tavsiye Kararı da şunu vurgulamaktadır:

Genel uluslararası insan hakları hukukuna göre Devletler, hak ihlallerini önlemede gerekli özeni göstermez ve şiddet eylemini soruşturup cezalandırmazlarsa, özel şahıslar tarafından işlenen eylemlerden ve bunlarla ilgili gerekli giderimi sağlamakdan da sorumludurlar.¹²⁵⁶

Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirgesi 4(c) maddesine göre, Devletler;

[İ]ster devlet ister özel kişiler tarafından işlensin, kadına yönelik şiddeti önleme, soruşturma ve ulusal mevzuatı uyarınca cezalandırma konusunda gereken özeni göstermelidir.

Bir bireyin yaşadığı her hak ihlali Devlet'in özen yükümlülüğünü yerine getirmediğini göstermez ve Devlet'in sorumlu tutulabileceği bir insan hakkı ihlali olarak kabul edilmezse de Devletler, yükümlülüklerini ciddiye almak

1254 Bkz. Kadına yönelik şiddete dair Özel Raportörün, Radhika Coomaraswamy ile ilgili İnsan Hakları Komisyonuna sunduğu Rapor (1995) UN Doc. E/CN.4/1995/42, para 107.

1255 CEDAW Sözleşmesi, 2(e) md.

1256 CEDAW Komitesi, 19 No'lu Genel Tavsiye Kararı, 9. para.

zorundadır. Bu gereklilik, özel kişilerin şiddetine maruz kalanlara yeterli çözüm yolunun sağlanmasını ve uygulanmasını da kapsamaktadır. Özel alandaki şiddeti cezalandıran ve buna yaptırım öngören bir yasal sistemin varlığı, tek başına özen yükümlülüğü sınavını geçmeye yetmez. Hükümet, aile içi şiddetin de facto soruşturulması, cezalandırılması ve gerekli çözümün bulunması işlevlerini etkili biçimde yerine getirmelidir. Özen gösterme yükümlülüğü, Devlet'in özen gösterme yükümlülüğünü yerine getirmediğinde özel kişilerin karıştığı ihlallerde, bizzat Devlet'in o insan hakkı ihlalinin sorumlu olması anlamına gelmektedir.

a) Ev İçi Şiddet

i. Yasal ve Kurumsal Koruma Tedbirleri

A.T. v. Macaristan, CEDAW Komitesine ev içi şiddete ilişkin yapılan ilk başvuruydu. Birisinde ciddi beyin hasarı olan iki çocuk annesi A.T. dört yıl boyunca ona şiddet uygulayan eşi L.F.'ye karşı hiçbir sonuç alamadan yardım aradığını ileri sürmüştür. Defalarca ölümle tehdit edilmesine rağmen, başvurucu hiçbirisi engelli bir çocuğun ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte olmadığı için bir sığınma evine gitmemiştir. Macar hukukuna göre koruma ve uzaklaştırma kararları kullanılabilir yollar değildir.¹²⁵⁷

CEDAW Komitesi, başvuruyu esastan değerlendirirken, devlet dışı aktörlerin davranışlarından da Devlet'in sorumlu tutulabileceğini belirten 19 No'lu Tavsiye Kararını hatırlatmıştır:

Sözleşmeye göre ayrımcılık, Devlet'in ya da devlet adına hareket edenlerin eylemleriyle sınırlı değildir... [g]enel uluslararası hukuka ve spesifik insan hakları sözleşmelerine göre Devletler, ister devlet ister özel kişiler tarafından işlensin, kadına yönelik şiddeti önleme, soruşturma ve ulusal mevzuatı uyarınca cezalandırma konusunda gereken özeni göstermelidir.¹²⁵⁸

2. maddenin a, b ve e bentleri ilişkili olarak da Komite, “başvurucunun izlediği iç hukuk yollarının ona, eski eşinin kötü muamelesine karşı derhal koruma sağlayamadığına ve Macaristan'daki yasal ve idari düzenlemelerin henüz ev içi şiddet mağdurlarına uluslararası alanda beklendiği kadar koordine, kapsamlı ve etkili koruma sağlamaya hazır olmadığına” dikkat çekmektedir.¹²⁵⁹ Komite Taraf Devlet'in genel değerlendirmesinde bu gibi ev içi şiddet davalarının mahkemelerde öncelikli kabul edilmediğine işaret ederek şunu hatırlatmaktadır:

1257 CEDAW Komitesi, A.T. v. Macaristan, Başvuru No.2./2003.

1258 *Ibid.*, 9.2. para.

1259 *Ibid.*, 9.3. para.

Kadınların insan hakkı olan yaşama ve fiziki ve zihinsel bütünlük hakkı, mülkiyet ve mahremiyet de dahil olmak üzere diğer haklar nedeniyle geçersiz kılınmaz.¹²⁶⁰

Daha önemlisi, CEDAW Komitesi, “kadınların ve erkeklerin aile içindeki rollerine ve sorumluluklarına ilişkin yerleşmiş geleneksel kalıpların sürekliliğinin”¹²⁶¹ farkındadır. Başvurucunun medeni ve cezai yargılamalarda eski eşini dairesinden gönderememesi ve koruma ya da uzaklaştırma kararı aldırılmaması veya bir sığınma evine gidememesi, CEDAW Komitesini başvurucunun Sözleşmenin 5(a) maddesindeki haklarının 16. madde ile birlikte ihlal edildiğine karar vermeye sevk etmiştir.¹²⁶²

ii. Şiddete Karşı Bireysel Koruma Sağlama ve Mevzuat Çıkarma ve Uygulama Görevi

2007 yılında CEDAW Komitesi, iki ayrı fakat benzer başvuruda; Şahide Gökçe v. Avusturya¹²⁶³ ile Fatma Yıldırım v. Avusturya¹²⁶⁴ başvurularında, Avusturya Devlet’inin kadınları, onların öldürülmeleriyle sonuçlanan ev içi şiddetten etkin biçimde koruyamadığına karar vermiştir.

Hem Şahide Gökçe hem de Fatma Yıldırım, eşlerinin ciddi biçimde tehdit de ettiği ev içi şiddet kurbanlarıdır. Geçici tedbir kararlarına ve polislin düzenli müdahalesine rağmen, taciz ve tehlikeli tehditler artmıştır. Polis iki davada da Viyana Kamu Savcısından kocaların tutuklanmasını talep etmiş ancak bu talepler reddedilmiştir.

CEDAW Komitesi, her iki davada da Avusturya’da ev içi şiddetle mücadeleyle ilişkin, mevzuat, medeni hukuk ve ceza hukuku yolları, bilinçlendirme, eğitim ve öğretim, sığınma evleri, şiddet mağdurlarına danışma hizmetleri ve failerle birlikte çalışma da dahil olmak üzere kapsamlı bir modelin yürürlükte olduğuna dikkat çekmiştir. Ancak Komite, Taraf Devlet’in özen yükümlülüğünü yerine getirmesi gereken devlet görevlileri sistemi desteklemiyorsa, şiddet mağduru kadının haklarından ve temel hak ve özgürlüklerinden erkeklerle eşit şekilde

1260 CEDAW Komitesi, *A.T. v. Macaristan*, Başvuru No.2/2003, 9.3. para. *Şahide Gökçe v. Avusturya* Başvuru No.5/2005 ve *Fatma Yıldırım v. Avusturya*, Başvuru No.6/2005 davalarında CEDAW Komitesi, failin haklarının kadınların insan hakkı olan yaşama ve fiziki ve zihinsel bütünlük hakkını geçersiz kılamayacağı yönündeki önceki kararını yinelemiştir.

1261 CEDAW Komitesi, *A.T. v. Macaristan*, Başvuru No.2/2003, 9.4. para.

1262 *Ibid.*

1263 CEDAW Komitesi, *Şahide Gökçe v. Avusturya*, Başvuru No.5/2005.

1264 CEDAW Komitesi, *Fatma Yıldırım v. Avusturya*, Başvuru No.6/2005.

yararlanabilmesi için bu kapsamlı model çerçevesinde vurgulanan siyasi iradenin yeterli olmadığını da eklemiştir.¹²⁶⁵

Şahide Gökçe, olaydan üç hafta evvel aldığı ateşli silahla Mustafa Gökçe tarafından vurularak öldürülmüştür. Mustafa Gökçe'nin kardeşi polise silah hakkında ihbarda bulunmuştur. Şahide Gökçe, acil yardım hattını öldürülmeden birkaç saat önce aramıştır ancak suç mahalline devriye aracı yollanmamıştır.

Komite, “önceki tacizlerin ve şiddetin ışığında, polisin acil çağrıya derhal cevap vermeyerek Şahide Gökçe'nin korunması için özen yükümlülüğünü yerine getirmediğine” karar vermiştir.¹²⁶⁶ Komite, müteveffa Şahide Gökçe'nin yaşam ve fiziki ve zihinsel bütünlüğü hakkının; Sözleşmenin 2. maddesinin a, c ve f bentleri ile 3. maddesinin ve 1. maddesi ile birlikte ve 19 No'lu Genel Tavsiye Kararının ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır.¹²⁶⁷

Fatma Yıldırım v. Avusturya davasında Komite Fatma Yıldırım'ın eşi İrfan Yıldırım'ı tutuklamayarak Avusturya'nın özen gösterme yükümlülüğünü yerine getirmeyerek Fatma Yıldırım'ı koruyamadığına karar vermiştir. Komite;

İrfan Yıldırım, Fatma Yıldırım'ı öldürmekten yasaya uygun olarak kovuşturulduğu halde, Taraf Devlet'in, Sözleşmenin 2 maddesinin a, b ve f bentlerinin ve 3 maddesinin Sözleşmenin 1. maddesi ile birlikte ve Komitenin 19 No'lu Genel Tavsiye Kararında belirtilen yükümlülüklerini ve Fatma Yıldırım'ın yaşam ve fiziki ve zihinsel bütünlüğü hakkını ihlal ettiği sonucuna ulaşmıştır.¹²⁶⁸

iii. Ev İçi Şiddeti Tanımlamak

V.K. v. Bulgaristan başvurusunda Komitenin önündeki mesele, mahkemelerin sürekli koruma kararı çıkarmaması ve sığınma evlerinin yetersizliğinin Taraf Devlet'in, başvuru evi içi şiddetten etkin biçimde koruma yükümlülüğünün ihlali olup olmadığıydı. Soru, sürekli koruma kararı talebinin reddedilmesinin keyfi mi yahut ayrımcı mı olduğunun belirlenmesine ilişkindi.¹²⁶⁹ Bu soruyu cevaplarırken CEDAW Komitesi, ilkin önce Bulgaristan mahkemelerinin kullandığı ev içi şiddet tanımına cevap vermiştir.

1265 CEDAW Komitesi, *Şahide Gökçe v. Avusturya*, Başvuru No.5/2005, 12.1.2. para.; CEDAW Komitesi, *Fatma Yıldırım v. Avusturya*, Başvuru No.6/2005, 12.1.2. para.

1266 CEDAW Komitesi, *Şahide Gökçe v. Avusturya*, Başvuru No.5/2005, 12.1.4. para.

1267 *Ibid.*, 12.1.3. para.

1268 *Fatma Yıldırım v. Avusturya*, 12.1.6. para.

1269 CEDAW Komitesi, *V.K. v. Bulgaristan*, Başvuru No.20/2008, 9.6. para. CEDAW Komitesi, yerel mahkemelerin ve otoritelerin olguları değerlendirme sürecini ve delilleri, bu değerlendirme keyfi ya da ayrımcı olmadıkça gözden geçirecek konumda değildir. (Ayrıca bkz. Bölüm 2.1.2(d)).

1270

1271

Komite hem Plovdiv İlçe Mahkemesinin hem de temyiz esnasında Plovdiv Bölge Mahkemesinin sürekli koruma kararı vermeye ilişkin yaptıkları değerlendirmelerde, yasada yer almayan hayli sınırlı bir ev içi şiddet tanımını esas aldığı ve bunun Taraf Devlet'in hukuk düzeninin bir parçası olan ve doğrudan uygulanan Sözleşmenin 2(c) ve (d) maddelerine uygun olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Her iki mahkeme de başvurucunun duygusal ve psikolojik olarak çektiği acıyı ihmal ederken sadece derhâl ve doğrudan hayatını ya da sağlığına yönelik tehdide ve onun fiziki bütünlüğüne odaklanmıştır.¹²⁷⁰ CEDAW Komitesi, fiziksel şiddete odaklanmanın “ev içi şiddete dair kalıplaşmış ve son derece dar bir yaklaşımı” yansıttığını belirtmektedir.¹²⁷¹

iv. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Usulî Şartlar

V.K. v. Bulgaristan davasında ikinci olarak her iki mahkeme de sadece “Ev İçi Şiddete Karşı Koruma Yasası”nın 10. maddesindeki usulî şartları yorumlayarak (sürekli koruma kararı talebinin, ev içi şiddet vakasının gerçekleştiği tarihten itibaren bir ay içinde yapılması gerekiyordu ve bu bir aylık süre öncesindeki olayların dikkate alınmasını önlüyordu) başvurucunun anlattığı ev içi şiddet geçmişini dikkate almamıştır. CEDAW Komitesi bu yorumun “toplumsal cinsiyete duyarlı olmadığı ve ev içi şiddetin büyük ölçüde özel alana denk düşen özel bir mesele olduğuna ve ilkesel olarak Devlet denetimine tabi olmadığına ilişkin bir ön kabule dayandığı” sonucuna ulaşmıştır.¹²⁷³

v. İspat Yükü

V.K. v. Bulgaristan davasında üçüncü olarak mahkemeler, ev içi şiddeti makul şüphenin ötesinde kanıtlamak için çok çok yüksek bir delil standardına başvurmuş ve ispat yükünü olduğu gibi başvurucuya yüklemişlerdir. Mahkemeler toplanan delillere göre spesifik bir ev içi şiddet eyleminin kanıtlanmadığı sonucuna ulaşmıştır. CEDAW Komitesi, böylesi ağır delil standardının ziyadesiyle yüksek olduğunu ve ne CEDAW Sözleşmesi ile ne de medeni yargılamalarda mağdurun ispat yükünü hafifleten ayrımcılığa dair günümüz kriterleriyle uyumlu olduğunu belirtmiştir.¹²⁷⁴

Komite, “mahkemelerin kocaya karşı sürekli koruma emri çıkarmayı reddetmesinin ev içi şiddete dair kalıplaşmış bir ön kabule dayandığı” sonucuna ulaşmıştır.¹²⁷⁵ Komite ayrıca, mağdurun sığınma evine yerleştirilememesi

1270 *Ibid.*, 9.9. para.

1271 *Ibid.*, 9.12. para.

1273 *Ibid.*, 9.12. para.

1274 *Ibid.*, 9.9. para.

1275 *Ibid.*, 9.12. para.

nedeniyle Bulgaristan'ın CEDAW Sözleşmesinin kadına, ev içi şiddet dahil her türlü şiddetten derhal korunma sağlanmasını öngören 2. maddesinin c ve e bentlerini ihlal edildiği sonucuna da ulaşmıştır.¹²⁷⁶

vi. İddiaları Soruşturma Görevi

Isatou Jallow v. Bulgaristan davasında, okuma yazma bilmeyen Gambialı bir kadın, Bulgaristan'ın kendisini ve kızını ev içi şiddetten korumayarak ve faili cezalandırmayarak ayrımcı muamelede bulunduğunu ileri sürmüştür. CEDAW Komitesi, “başvurucunun sosyal çalışmacılar tarafından toplanan ve Kasım 2008’de polise iletilen ev içi şiddet iddialarının ne o zaman ne de kocasının ev içi şiddete dair yargılamada ortaya koyduğu bağlamda uygun bir yolla ve zamanında soruşturulduğu”na kanaat getirmiştir. Dolayısıyla Komite, olguların Taraf Devlet’in 2. maddenin d ve e bentlerine göre ihlalde bulunduğunu ortaya koymadan önce Sözleşme’nin 1. ve 3. maddeleri ile birlikte okunması gerektiği sonucuna ulaşmıştır.¹²⁷⁷

vii. Toplumsal ve Kültürel Kalıplara Dayalı Ayrımcılık

Aynı davada, kocanın Sofya Bölge Mahkemesine yaptığı ev içi şiddet başvurusunda, başvurucunun, aynı mahkeme tarafından başka bir duruşmada 22 Mart 2010’da boşanmanın onaylanana ve kızının velayeti anneye verilene kadar, derhal kızından zorla ayrılmasına ilişkin acil koruma emrinin çıkarılmasına yol açmıştır. Komite, “başvurucunun kızının geçici velayet kararını da içeren acil koruma emrini çıkarırken Mahkemenin kocanın ifadesine güvendiğini ve başvurucu sosyal çalışmacıların ziyaretleri esnasında ev içi şiddet olaylarını bildirdiği yetkili otoritelere uyarılmadığını ya da başvurucunun kendisinin ve kızının şiddetten korunması için polise yaptığı başvuruları dikkate almadığını”¹²⁷⁸ belirtmiştir.

Başvurucuyu kızından ayıran acil koruma emri daha önceki ev içi şiddet olaylarının dikkate alınması nedeniyle verilmesi ve başvurucunun aslında ev içi şiddetten korunması gerekenlerin kendisinin ve kızının olduğunu iler sürmesi ve Sofya Bölge Mahkemesinin sürekli koruma emri talebini reddederken acil koruma emrini kaldırmaması, Komiteyi “Taraf Devlet’in Sözleşmenin 5. maddesi ile 16. maddesinin c, d ve f paragraflarına göre alması gereken uygun bütün tedbirleri almadığı”na karar vermeye sevk etmiştir.¹²⁷⁹

1276 *Ibid.*, 9.13. para.

1277 CEDAW Komitesi, *Isatou Jallow v. Bulgaristan*, Comm.NO. 32/2011, 8.4. para.

1278 *Ibid.*, 8.5. para.

1279 *Ibid.*, 8.7. para.

b) Zorla Kısırlaştırma

A.S. v. *Macaristan* davasında CEDAW Komitesi, Macaristan'ın hastane personelinin aile planlaması konusunda yeterli bilgiyi ve tavsiyeyi vermemesi (başvurucunun Sözleşmede güvence altına alınan 10(h) maddesindeki hakkının ihlali) ve A.S.'nin kısırlaştırma konusunda aydınlatılmış onamının alınmaması sebebiyle (Sözleşmenin 12. maddesinin ihlali) sorumlu olduğuna karar vermiştir. Dahası CEDAW Komitesi, kadına yönelik şiddete dair 19 No'lu Genel Tavsiye Kararını hatırlatarak, kısırlaştırmanın A.S.'yi doğal üreme kapasitesini elinden aldığına ve çocuk sahibi olma ve çocuk sayısına özgürce karar verme hakkından yoksun bıraktığına (Sözleşmenin 16/1(e) maddesinin ihlali) karar vermiştir.¹²⁸⁰

c) Gebeliğin Zorla Sürdürülmesi

L.C. v. *Peru* davasında, mağdur 13 yaşındadır ve sürekli cinsel istismar sonucu gebe kalmıştır. Bir depresyon atağı esnasında bir binadan atlayarak intihar etmeye çalışmıştır. Mağdura “sürekli sakatlık ve fiziki hareketsizlikle sonuçlanan kütanöz bozulma riskiyle birlikte vertebro medüller servikal travma, servikal çıkık ve medüller sendrom” tanısı konmuştur. Diğer tıbbi sorunların yanı sıra belkemiğindeki hasar, bacağın alt ve üst kısımlarının acil ameliyatını gerektiren felce yol açmıştır. Ne var ki bu ameliyat L.C.'nin gebeliği nedeniyle ertelenmiştir. Başvurucu kızı ile görüştüktan sonra Ceza Kanununun 19. maddesi uyarınca gebeliğin yasal olarak sonlandırılması talebinde bulunmuştur. İlgili maddeye göre “Kürtaj, annenin hayatını kurtarmak veya annenin sağlığına ciddi ve kalıcı hasar vermemek için başka bir yol olmadığında gebe kadının veya temsilcisinin rızası ile bir doktor tarafından yapıldığında cezalandırılmaz.” Tıp kurulu, hastanın hayatının tehlikede olmadığı gerekçesiyle gebeliğin sonlandırılması talebini reddetmiştir. L.C.¹²⁸¹ kendiliğinden düşük yapmış ve nihayet spinal yaraları için ameliyat olmuştur ancak ameliyatın gerekli olduğu kararı neredeyse üç buçuk ay sonra verilmiştir. Bu sebeple L.C.'nin boyundan aşağısı felç kalmış ve elini kısmen hareket ettirebilir hale gelmiştir.

CEDAW Komitesi, “Taraf Devlet'in kadınların üreme haklarını koruyamadığına ve L.C.'nin durumunda olduğu cinsel istismar ve tecavüz durumlarında kürtaja izin veren çıkarması gerektiğine”¹²⁸² karar vermiştir. Dahası Komite “Taraf Devlet'in L.C.'nin gebeliğine eşlik eden ağır fiziki ve zihinsel sağlık riski ile sürekli sakatlık riskini değerlendirmedeği için sorumlu olduğuna”¹²⁸³ dikkat çekmiştir. Komite Taraf Devlet'in, yükümlülüklerini yerine getirmediğine ve dolayısıyla

1280 CEDAW Komitesi, *A.S. v. Macaristan*, Başvuru No.4/2004, 11.4. para.

1281 Bkz. Bölüm 3.2.14 Peru'da gebeliği sürdürmeye zorlamaya ilişkin bir dava İnsan Hakları Komitesi tarafından incelenmiştir. (K.N.L.H. v. Peru, Başvuru No.1153/2003).

1282 CEDAW Komitesi, *L.C. v. Peru*, Başvuru No.22/2009, 8.18. para.

1283 *Ibid.*

L.C.'nin CEDAW Sözleşmesinin 2(c) ve (f), 3, 5 ve 12 ile 1. maddelerinde korunan haklarını ihlal ettiğine ve Peru'nun L.C.'nin mümkün olan en iyi hayat şartlarına kavuşmasını sağlaması gerektiğine karar vermiştir.¹²⁸⁴

CEDAW Komitesi ayrıca Peru'nun tecavüz ve cinsel istismar halinde kadınların kürtaj yaptırmasına izin veren yasal değişiklikleri yapması gerektiğine hükmetmiştir. Daha önemlisi Peru, bu hizmetlerden yararlanmayı temin edecek bir mekanizma kurmalı ve kadınların hayatları ya da sağlıkları tehlikede olduğunda bu hizmetlere erişebilmelerini güvence altına almalıdır -kürtajın yasal olduğu koşullarda.¹²⁸⁶

d) Tecavüz

i. Cinsiyet Kalıpları ve Tecavüz Mitleri

Karen Tayag Vertido v. Filipinler davasında CEDAW Komitesi, duruşma yargıcının tecavüz sanığı lehine verdiği beraat kararının tecavüze ve tecavüz mağdurlarına ilişkin cinsiyet kalıplarına ve mitlere dayandığına karar vermiştir. “Mağdurun anlattığı haliyle olayların değerlendirilmesinde” demiştir Komite “pek çok kalıplaşmış yargının etkisinde kalınmıştır; mağdur ‘ideal’ ve rasyonel bir mağdurdan beklediği gibi davranmamıştır ya da yargıcın ideal ve rasyonel bir tecavüz mağdurundan beklediği gibi davranmamıştır”.¹²⁸⁷ Komite, cinsiyet kalıplarının kadınların adil yargıya erişmelerini engellediğini belirterek “yargı kurumları tecavüz ya da genel olarak toplumsal cinsiyete dayalı şiddet mağdurunu tanımlayan ön kabullere dayanarak tecavüze uğrayan kadınların ve kız çocuklarının, nasıl olması ya da nasıl davranması gerektiği konusunda kalıplaşmış standartlar yaratmamaya özen göstermelidir”.¹²⁸⁸ demektedir. Dolayısıyla CEDAW Komitesi, Filipinler’in Sözleşmenin 2(c), 2(f) ve 5(a) maddelerini kalıplaşmış cinsiyet yargılarına başvurmadan kaçınma yükümlülüğünü ihlal ettiğine karar vermiştir.

ii. Tecavüz Mağdurlarının Korunması ve Giderim

S.V.P. v. Bulgaristan başvurusunda Komite, başvurusunun olay esnasında 7 yaşında olan kızının yaşadığı cinsel şiddeti ele almıştır. Başvurusunun kızı uğradığı cinsel şiddet sonucunda sakat kalmıştır. Cinsel şiddet, tecavüz ya da tecavüz girişimi olarak değil taciz olarak nitelendirilerek kovuşturulmuştur. Mahkeme, sanığın savcılıkla yaptığı ceza indirimi anlaşmasını onaylamıştır, buna göre ceza ertelenmiş ve mağdur açısından giderim öngörülmemiştir.

1284 *Ibid.*, 9 (a). para.

1285 *Ibid.*, 9 (b.iii). para.

1286 *Ibid.*, 9 (b.ii). para.

1287 CEDAW Komitesi, *Karen Tayag Vertido v. Filipinler*, Başvuru No.18/2008, para. 8.5.

1288 *Ibid.*, para. 8.4.

Olaydan dört yıl sonra, medeni yargılamada sanığın, mağdura manevi tazminat ödemesine karar verilmiştir. Ancak bu karar de facto olarak uygulanmamıştır. Fail bir apartman blokunda, mağdura yakın yaşamaya devam etmiştir.

CEDAW Komitesi, “Taraf Devlet’in, Sözleşmenin 2 (b) maddesine göre tecavüzü ve cinsel şiddeti etkili biçimde cezalandıracak yasal hükümleri çıkarmadığına ve uygulamada faili etkili biçimde soruşturmadığına ve kovuşturmadığına”¹²⁸⁹ karar vermiştir. Ayrıca “Taraf Devlet’in böylesi bir şiddetin mağdurlarına koruma ve destek sağlayacak yasal tedbirleri almadığı için Sözleşmenin 2. maddesinin a, b, e, f ve g paragraflarını ihlal ettiğine”¹²⁹⁰ de karar vermiştir. CEDAW Komitesi, mağduru koruyacak mekanizmaların yokluğunun “başvurucunun kızının haklarının 2. maddenin a, b, e, f ve g paragraflarını Sözleşmenin 3. ve 5. maddesi ile birlikte ihlal edilmesine sebep olduğu”¹²⁹¹ sonucuna ulaşmıştır.

Dahası CEDAW Komitesi “Taraf Devlet’in cinsel şiddet mağdurları için manevi zararları da dahil olmak üzere güvenilir giderim olanakları ile kararların uygulanabilmesi için başvurucunun kızı gibi cinsel şiddet nedeniyle sakat kalanlar için bile adli yardım sistemi sunmadığına”¹²⁹² işaret etmiştir. Bu yüzden Komite “Sözleşmenin 15 (1) maddesine ile 2. maddesinin c ve e bentlerine göre manevi zararlarının etkili biçimde giderimi hakkının ihlal edildiğine”¹²⁹³ karar vermiştir.

5.8 CEDAW Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol ile İlişkili Diğer Başvuru Usulleri -En Uygun Yolu Seçmek

İşkence ve diğer şiddet türlerine maruz kalan uluslararası ve bölgesel düzeydeki bir dizi başvuru usulü arasında seçim yapabilirler. Bu kılavuzda hem İnsan Hakları Komitesinin hem de İşkenceye Karşı Komitenin işkence dahil kadına yönelik şiddet iddialarına ilişkin bir çerçeve sunduğunu gördük.

Birleşmiş Milletlerin desteklediği usullerin yanı sıra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, İnter-Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi de toplumsal cinsiyet ayrımcılığına karşı koruma sağlayabilir ve bunların kararları hukuken bağlayıcıdır; özellikle de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve İnter-Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi. Devletler, kadına yönelik şiddet dahil olmak üzere kadına yönelik ayrımcılığa ilişkin güçlü bir içtihat yaratmışlardır.

1289 CEDAW Komitesi, *S.V.P. v. Bulgaristan*, Başvuru No.31/2011, para. 9.5.

1290 *Ibid.*

1291 *Ibid.*, 9.7. para.

1292 *Ibid.*, 9.11. para.

1293 *Ibid.*, 9.11. para.

1294 Bkz. Conors (2003), s. 22.

Bu nedenle en uygun yolun seçimi stratejik değerlendirmelere, spesifik olgulara, farklı usullerin kabul edilebilirlik kriterlerine olduğu kadar farklı organların işkenceye ve şiddetin diğer türlerine maruz kalan kadınlara yönelik yaklaşımlarına göre yapılmalıdır. Eğer, örneğin bir kişi derhal çözüm istiyorsa, kararları hukuken bağlayıcı olan bölgesel mekanizmalardan birisine bireysel başvuru yapmak en uygunu olabilir. Öte yandan eğer bireysel başvurunun amacı ulusal düzeyde hukuk veya politika değişikliği yaratmaksa, Birleşmiş Milletlerin mekanizmaları daha uygun bir yol olabilir.¹²⁹⁴ Bir başka rota ise CEDAW Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokole göre araştırma usulüne başvurmak olabilir.

İhlale özgü olgulara gelince, yukarıda belirtildiği üzere, CEDAW Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokolü seçmeden evvel başvuru, başvurusunda ileri sürdüğü olayların CEDAW Sözleşmesinde korunan bir hakkı veya hakları ihlal ettiğinden emin olmalı ve bu ihlal doğrudan ya da dolaylı olarak cinsiyete ya da toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılıktan kaynaklanmalı ve/veya ayrımcılığa yol açmalıdır. Kimi zaman işkence davalarında kadınlara yönelik cinsiyete ya da toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığı tespit etmek zor olabilir. Kadınların işkence ve diğer zalimce, insanlık dışı ve küçültücü muamele veya cezaya cinsiyete özgü yollarla yahut sebeplerle maruz kalması nedeniyle, mağduru, işkencenin biçimini, koşullarını ve sonuçlarını olduğu kadar başvuru yollarını ve giderimi “toplumsal cinsiyetlendirmek” zaruridir. Eğer cinsiyete ya da toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık yoksa CEDAW Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokole göre başvuru kabul edilemez bulunacaktır ancak İHK ve İKK Komitelerinin başvuru usullerine göre pekâlâ kabul edilebilir bulunabilir.

Bu rehberde tarif edildiği gibi kabul edilebilirlik şartları ve diğer BM sözleşme organlarının usulleri CEDAW Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokolde yer alan usulle hayli benzerdir. CEDAW Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol hala diğer mekanizmalara kıyasla görece yeni olduğu için, haklarının ihlal edildiğini ileri sürenler İhtiyari Protokol ilgili Taraf Devlet açısından yürürlüğe girdikten sonra başvuruda bulduklarından emin olmalıdır.

En uygun yol seçilmeden önce ilgili sözleşmenin denetim organları tarafından farklı sözleşmelere göre insan hakları yükümlülüklerinin kapsamının belirlenişi de dikkate alınmalıdır. Yararlanılabilecek kaynaklar şunlardır: insan hakları sözleşmelerinin ilgili hükümleri, sözleşmenin denetim organlarının kabul ettiği Genel Tavsiye Kararları/Yorumlar, sözleşme denetim organlarının rapor süreçlerinde kabul ettiği Sonuç Gözlem Raporları, sözleşme denetim organlarının bireysel başvuru ve araştırma usullerindeki görüşleri. CEDAW Sözleşmesi,

¹²⁹⁴ Bkz. Conors (2003), s. 22.

özel bir geri göndermeme şartı içermezken, İşkenceye Karşı Komitenin aksine CEDAW Komitesi geçenlerde *M.N.N v. Danimarka* kararında, bir Devlet'in, bir kimseyi işkence görme riski olan bir ülkeye geri göndermesi halinde CEDAW Sözleşmesinin ihlalden sorumlu olduğuna hükmetmiştir.¹²⁹⁵

CEDAW Komitesi, kesinlikle devletlerin, bireyleri devlet dışı aktörlerin şiddetinden korumaya yönelik için pozitif yükümlülüklerinin standartlarını geliştirme çabalarının ön saflarında yer almaktadır. Sözleşmenin özel kişilerin şiddetinden korumaya ilişkin 2. maddesinin e fıkrasına ek olarak Kadına Yönelik Şiddete Dair 19 No'lu Genel Tavsiye Kararı ile Taraf Devletlerin Sözleşmenin 2. maddesine göre en temel yükümlülüklerine dair 28 No'lu Genel Tavsiye Kararı¹²⁹⁶ da özel kişilerin uyguladığı toplumsal cinsiyete dayalı şiddet eylemlerini önleme, soruşturma, kovuşturma ve cezalandırma konusunda özen yükümlülüğünün olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla CEDAW Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol, özel kişilerin kadınlara uyguladığı şiddetle ilgili başvurularda Devletlerden özellikle yüksek beklenti içindedir.

İnsan Hakları Komitesi ve İşkenceye Karşı Komite özel kişilerin kadınlara uyguladığı şiddetin, UMSHS'nin 7. maddesi ile İşkenceye Karşı Sözleşmenin ihlali anlamına gelebileceğine açıklık getirmişlerdir. Ne var ki İşkenceye Karşı Komite bugüne dek sadece 3 maddenin ihlal edildiğinin ileri sürüldüğü özel kişilerin uyguladığı toplumsal cinsiyete dayalı şiddet başvurularını ele almıştır. Hem İnsan hakları Komitesi hem de İşkenceye Karşı Komite, bugüne dek ev içi şiddet meselesine dair bireysel başvuru almamışlardır. Zaten eğer ileri sürülen ihlaller özel kişilerin uyguladığı şiddet ev içi alanda meydana geldiyse, İşkenceye Karşı Komiteye başvurmaktansa CEDAW Komitesine başvurmak, sonuca ulaşmak açısından daha iyi olabilir.

CEDAW Komitesi, devlet görevlilerinin uyguladığı toplumsal cinsiyete dayalı şiddet vakalarına da Taraf Devletlerin ilk ya da periyodik raporlarında giderek daha fazla önem vermektedir ve bir başvuruda böyle bir iddiayı ele almıştır.¹¹⁹⁷ 19 No'lu Genel Tavsiye Kararı ile uyumlu olarak CEDAW Sözleşmesine Taraf Devletler toplumsal cinsiyete dayalı işkence, zalimce, insanlık dışı ve küçültücü muamele veya cezadan kaçınma yükümlülüğü altındadır. Bu sebeple de CEDAW Komitesi, kadınları böylesi bir şiddetten korumak ve işkence, zalimce, insanlık dışı ve küçültücü muamele veya cezanın kendi yetki alanında olmasını sağlamak için böylesi başvuruları almaya da isteklidir.

1295 CEDAW Komitesi, *M.N.N v. Danimarka*, Başvuru No.33/2011, 8.10. para.

1296 CEDAW Komitesi, Sözleşmenin 2. maddesine göre en temel yükümlülüklerine dair 28 No'lu Genel Tavsiye Kararı (2010) UN Doc. CEDAW/C/GC/28.

1197 CEDAW Komitesi, *Inga Abramova v. Belarus*, Başvuru No.23/2009.

KAYNAKÇA

- Amnesty International, *Making rights a reality: the duty of States to address violence against women*, AI Index: ACT77/049/2004.
- Allain, J., "The jus cogens Nature of non-refoulement", 13(4) *International Journal of Refugee Law*, 533-538 (2002).
- Australian Human Rights Commission, *Mechanisms for advancing women's human rights: A guide to using the Optional Protocol to CEDAW and other complaint mechanisms* (2011).
- Byrnes, A., Connors, J., "Enforcing the Human Rights of Women: A Complaints Procedure for the Women's Convention?", 21 *Brooklyn Journal of International Law* 697(1995-1996).
- Bossuyt, M.J., *Guide to the Travaux Préparatoires of the International Covenant on Civil and Political Rights*, Martinus Nijhoff (1987).
- Boulesbaa, A., *The U.N. Convention on Torture and the prospects for enforcement*, Martinus Nijhoff Publishers (1999).
- Connors, J., "Introduction to the Optional Protocol and its Mechanisms", in *The Optional Protocol to CEDAW: mitigating violations of women human rights. International training seminar for NGOs and women's rights activists, 13-15 March 2003, Berlin, Seminar Documentation, German Institute of Human Rights* (2003).
- Conte, A., Davidson, S. and Burchill, R., *Defining Civil and Political Rights: The Jurisprudence of the Human Rights Committee*, Ashgate (2004).
- Cook, R., "State Accountability under the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women", in R. Cook (ed.), *Human Rights of Women: National and International Perspectives*, University of Pennsylvania Press (1994).
- Copelon, R., "Recognizing the Egregious in the Everyday: Domestic Violence as Torture", 25 *Columbia Human Rights Law Review* 291 (1994).
- De Wet, E., "The Prohibition of Torture as an International Norm of jus cogens and its Implications for National and Customary Law", 15 *European Journal of International Law* (2004).
- Dinstein, Y., "The Rights to Life, Physical Integrity and Liberty", in L. Henkin (ed.), *The International Bill of Rights: the Covenant on Civil and Political Rights*, Columbia University Press (1981).
- Evans, M., "Signing the Optional Protocol to the Torture Convention", *The New Zealand Law Journal* 383 (October 2004).
- Evans, M., "International visitors in UK Cells", *The New Zealand Law Journal* 433 (November 2004).
- Farmer, A., "Non-Refoulement and Jus Cogens: Limiting Anti-Terror Measures that Threaten Refugee Protection" (2008), available at: <http://www.hrw.org/node/108468>.
- Gasper, B., "Examining the Use of Evidence obtained under Torture: the case of British detainees may test the resolve of the European Convention in an era of Terrorism", 21 *American University International Law Review* 277 (2005).
- Ghandi, P.R., *The Human Rights Committee and the Right of Individual Communication*, Ashgate (1998).
- Giffard, C., *The Torture Reporting Handbook*, Human Rights Centre, University of Essex (2000).
- Grossman, C., "The Role of the Committee against Torture in providing adequate reparations to victims" (Panel II) in *Human Rights Brief*, Vol. 20, Issue 4, American University Washington College of Law (WCL) (2013).
- Hanski, R., Scheinin, M., *Leading Cases of the Human Rights Committee*, Åbo Akademi University (2003).
- Harrington, J., "Punting terrorists, assassins and other undesirables: Canada, the Human Rights

- Committee and requests for interim measures of protection”, 48 *McGill Law Journal* 55 (2003).
- Hoq, L., “The Women’s Convention and its Optional Protocol: Empowering Women to Claim their Internationally Protected Rights”, 32 *Columbia Human Rights Law Review* 699 (2001).
- Jennings, R. and Watts, A., *Oppenheim’s International Law* (Vol. 1, 9th edition) 8, Longman (1996).
- Joseph, S. and Castan, M., *The International Covenant on Civil and Political Rights*, 3rd edition, Oxford University Press (2013).
- Joseph, S., “New procedures concerning the Human Rights Committee’s examination of State reports”, 13 *Netherlands Quarterly of Human Rights* (1995).
- Joseph, S., “Rendering Terrorists and the Convention against Torture”, 5 *Human Rights Law Review* (2005).
- Joseph, S., “Toonen v. Australia: Gay Rights under the ICCPR”, 13 *University of Tasmania Law Review* 392 (1994).
- Ingelse, C., *The UN Committee against Torture: An Assessment*, Martinus Nijhoff (2001).
- Lippman, M., “The Development and Drafting of the United Nations Convention Against Torture and Comparative Law Review 275 (1994).
- Miller, D., “Holding States to their Convention Obligations”, 17 *Georgetown Immigration Law Journal* 299 (2003).
- Nowak, M. and McArthur, E., *The United Nations Convention Against Torture. A Commentary*, Oxford University Press (2008).
- Nowak, M., *U.N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary*, 2nd revised edition, N.P. Engel, 2005. O’Flaherty, M. *Human Rights and the UN: Practice before the Treaty Bodies*, Kluwer Law International, 2002. O’Flaherty, M., “The Concluding Observations of United Nations Human Rights Treaty Bodies”, 6 *Human Rights Law Review* 27 (2006).
- Pasqualucci, J., “Interim Measures in International Human Rights: Evolution and Harmonization”, 38 *Vanderbilt Journal of Transnational Law* 1 (2005).
- Kirsten A. Young, *The Law and Process of the U.N Human Rights Committee*, Transnational Publishers, Inc. 2002. Rodley, N. and Pollard, M., “Criminalisation Of Torture: State Obligations Under The United Nations Rights Law Review 115 (2006).
- Schmidt, M., “Follow-up Mechanisms Before UN Human Rights Treaty Bodies and the UN Mechanisms Beyond”, in A.F. Bayefsky (ed.), *UN Human Rights Treaty System in the 21 Century*, Kluwer Law International (2000).
- Sohn, L. B., “The New International Law: Protection of the Rights of Individuals rather than States”, 32 *American University Law Review* 1 (1982).
- Taylor, S., “Australia’s implementation of its Non-Refoulement Obligations under the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment and the International Covenant on Civil and Political Rights”, 17(2) *University of New South Wales Law Journal* 432(1994).
- Van Dyke, J.M., “Promoting Accountability for Human Rights Abuses”, 8 *Chapman Law Review* 153 (2005). Zagaris, B., “UN Special Rapporteur Raises Torture Violations in Counter-Terrorism War”, 21 *International Enforcement Law Reporter* (2005).

DAVA LİSTESİ

- A. v. diğçerleri v. The Secretary of State for the Home Department, [2004] EWCA Civ1123; [2005] 1 WLR 414*
- A. v. Birleşik Krallık, No. 25599/94, AİHM. (23 Eylül 1998)*
- Abdelhamid Taright, Ahmed Touadi, Mohamed Remli ve Amar Youşfi v. Cezayir, Başvuru No.1085/2002, İnsan Hakları Komitesi (15 Mart 2006)*
- Abdussamatov ve diğçerleri v. Kazakistan, Başvuru No.444/2010, İşkenceye Karşı Komite (1 Haziran 2012)*
- Abichou v. Almanya, Başvuru No.430/2010, İşkenceye Karşı Komite (21 Mayıs 2013)*
- Achabal Puertas v. İspanya, Başvuru No.1945/2010, İnsan Hakları Komitesi (27 Mart 2013)*
- Acosta v. Uruguay, Başvuru No.162/1983, İnsan Hakları Komitesi (25 Ekim 1988)*
- A.D. v. Hollanda, Başvuru No.96/1997, İşkenceye Karşı Komite (12 Kasım 1999)*
- Aemei v. İsviçre, Başvuru No.34/1995, İşkenceye Karşı Komite (9 Mayıs 1997)*
- Agabekov v. Özbekistan, Başvuru No.1071/2002, İnsan Hakları Komitesi (16 Mart 2007)*
- Agiza v. İsveç, Başvuru No.233/2003, İşkenceye Karşı Komite (20 Mayıs 2005)*
- Ahani v. Kanada, Başvuru No.1051/2002, İnsan Hakları Komitesi (29 Mart 2004)*
- Ahmed Karoui v. İsveç, Başvuru No.185/01, İşkenceye Karşı Komite (8 Mayıs 2002)*
- A.I. v. İsviçre, Başvuru No.182/2001, İşkenceye Karşı Komite (12 Mayıs 2004)*
- A.K. v. Avustralya, Başvuru No.148/1999, İşkenceye Karşı Komite (5 Mayıs 2004)*
- Aksoy v. Türkiye, No 21987/93, AİHM. (18 Aralık 1996)*
- Akwanga v. Kamerun, Başvuru No.1813/2008. İnsan Hakları Komitesi (29 Mart 2011)*
- Al-Adsani v. Birleşik Krallık, No. 35763/97, AİHM. (21 Kasım 2001)*
- Alekperov v. Rusya Federasyonu, Başvuru No.1764/2008, İnsan Hakları Komitesi (21 Ekim 2013)*
- Alfonso Martín del Campo Dodd v. Meksika (İlk İtiraz), İnter-Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi (3 Eylül 2004)*
- Al Khazmi v. Libya, Başvuru No.1832/2008, İnsan Hakları Komitesi (18 Temmuz 2013)*
- Alyne da Silva Pimentel Teixeira v. Brezilya, Başvuru No.17/2008, CEDAW Komitesi (25 Temmuz 2011)*
- Alzery v. İsveç, Başvuru No.1416/2005, İnsan Hakları Komitesi (25 Ekim 2006)*
- Amini v. Danimarka, Başvuru No.339/2008, İşkenceye Karşı Komite (15 Kasım 2010)*
- Amini v. Danimarka, Başvuru No.339/2008, İşkenceye Karşı Komite (15 Kasım 2010)*
- Amirov v. Rusya Federasyonu, Başvuru No.1447/2006, İnsan Hakları Komitesi (2 Nisan 2009)*
- Angel Estrella v. Uruguay, Başvuru No.74/19880, İnsan Hakları Komitesi (29 Mart 1983)*
- Antonio Vargas Mas v. Peru, Başvuru No.1058/2002, İnsan Hakları Komitesi (26 Ekim 2005)*
- Arenz v. Almanya, Başvuru No.1138/02 (25 Temmuz 2005)*
- Arihuaco v. Kolombiya, Başvuru No.612/1995, İnsan Hakları Komitesi (14 Mart 1996)*
- A.R.J. v. Avustralya, Başvuru No.692/1996, İnsan Hakları Komitesi (28 Temmuz 1997)*
- Arkauz Arana v. Fransa, Başvuru No.63/1997, İşkenceye Karşı Komite (9 Kasım 1999)*
- Arutjunyan v. Özbekistan, Başvuru No.917/2000, İnsan Hakları Komitesi (29 Mart 2004)*
- A.R. v. İsveç, Başvuru No.170/2000, İşkenceye Karşı Komite (23 Kasım 2001)*
- Arzuaga v. Uruguay, Başvuru No.147/1983, İnsan Hakları Komitesi (1 Kasım 1985)*
- A.S. v. Macaristan, Başvuru No.4/2004, CEDAW Komitesi (14 Ağustos 2006)*
- A.S. v. İsveç, Başvuru No.149/1999, İşkenceye Karşı Komite (24 Kasım 2000)*
- A.S. v. İsveç, Başvuru No.149/1999, İşkenceye Karşı Komite (24 Kasım 2000)*
- Ashurov v. Tacikistan, Başvuru No.1348/2005, İnsan Hakları Komitesi (2 Nisan 2007)*
- A.T. v. Macaristan, Başvuru No.2/2003, CEDAW Komitesi (26 Ocak 2005)*
- Avadanov v. Azerbaycan, Başvuru No.1633/2007, İnsan Hakları Komitesi (25 Ekim 2010)*
- Aydın v. Türkiye, No. 23178/94, AİHM. (25 Eylül 1997)*

- Aytulun ve Güçlü v. İsveç, Başvuru No.373/2009, İşkenceye Karşı Komite (19 Kasım 2010)
- Baboeram ve diğerleri v. Surinam, Başvuru No.. 146/1983, 148-154/1983, İnsan Hakları Komitesi,
Kabul edilebilirlik Kararı (10 Nisan 1984)
- Bailey v. Jamaika, Başvuru No.334/1988, İnsan Hakları Komitesi (31 Mart 1993)
- Bakatu-Bia v. İsveç, Başvuru No.379/2009, İşkenceye Karşı Komite (3 Haziran 2011)
- Barbaro v. Avustralya, Başvuru No.7/1995, BM Irk Ayrımcılığını Önleme Komitesi (14 Ağustos 1997)
- Bazarov v. Özbekistan, Başvuru No.959/00, İnsan Hakları Komitesi (14 Temmuz 2006)
- B.d.B ve diğerleri v. Hollanda, Başvuru No.273/1989, İnsan Hakları Komitesi (30 Mart 1989)
- Bee ve diğerleri v. Ekvator Ginesi, Başvuru No. 1152/2003, 1190/2003, İnsan Hakları Komitesi
(31 Ekim 2005)
- Benali v. Libya, Başvuru No.1805/2008, İnsan Hakları Komitesi (1 Kasım 2012)
- Benaziza v. Cezayir, Başvuru No.1588/2007, İnsan Hakları Komitesi (26 Haziran 2010)
- Benitez Gamarra v. Paraguay, Başvuru No.1829/2008, İnsan Hakları Komitesi (22 Mart 2012)
- Ben Salem v. Tunus, Başvuru No.269/2005, İşkenceye Karşı Komite (7 Kasım 2007)
- Berterretche Acosta v. Uruguay, Başvuru No.162/1983, İnsan Hakları Komitesi (25 Ekim 1988)
- Birindwa ve Tshisekedi v. Zaire, Başvuru No. 241/1987, 242/1987, İnsan Hakları Komitesi
(2 Kasım 1989)
- B.J. v. Almanya, Başvuru No.1/2003, CEDAW Komitesi (14 Temmuz 2004)
- Blanco v. Nikaragua, Başvuru No.328/1988, İnsan Hakları Komitesi (20 Temmuz 1994)
- Blanco Abad v. İspanya, Başvuru No.59/1996, İşkenceye Karşı Komite (14 Mayıs 1998)
- Bleier v. Uruguay, Başvuru No.30/1978, İnsan Hakları Komitesi (29 Mart 1982)
- Boily v. Kanada, Başvuru No.327/2007, İşkenceye Karşı Komite (14 Kasım 2011)
- Boodlal Sooklal v. Trinidad ve Tobago, Başvuru No.928/2000, İnsan Hakları Komitesi (25 Ekim 2001)
- Bousroual v. Cezayir, Başvuru No.992/2001, İnsan Hakları Komitesi (24 Nisan 2006)
- Bousroual v. Cezayir, Başvuru No.992/2001, İnsan Hakları Komitesi (24 Nisan 2006)
- Brada v. Fransa, Başvuru No.195/2002, İşkenceye Karşı Komite (17 Mayıs 2005)
- Brough v. Avustralya, Başvuru No.1184/2003, İnsan Hakları Komitesi (17 Mart 2006)
- Brown v. Jamaika, Başvuru No.775/1997, İnsan Hakları Komitesi (23 Mart 1999)
- Burgos v. Uruguay, Başvuru No.52/1979, İnsan Hakları Komitesi (29 Temmuz 1981)
- Butovenko v. Ukrayna, Başvuru No.1412/2005, İnsan Hakları Komitesi (19 Temmuz 2011)
- C. v. Avustralya, Başvuru No.900/99, İnsan Hakları Komitesi (28 Ekim 2002)
- Cabal and Pasini v. Avustralya, Başvuru No.1020/2001, İnsan Hakları Komitesi (7 Ağustos 2003)
- Canepa v. Kanada, Başvuru No.558/1993, İnsan Hakları Komitesi (3 Nisan 1997)
- Cañon Garcia v. Ekvator, Başvuru No.319/1988, İnsan Hakları Komitesi (5 Kasım 1991)
- Cariboni v. Uruguay, Başvuru No.159/1983, İnsan Hakları Komitesi (27 Ekim 1987)
- Case Concerning the Arrest Warrant (Tutuklama Kararına ilişkin Dava) 11 Nisan 2000 (Demokratik
Kongo Cumhuriyeti v. Belçika), Merits, General List No.121, Uluslararası Adalet Divanı
(14 Şubat 2002)
- C.E.A. v. Finlandiya, Başvuru No.316/1988, İnsan Hakları Komitesi (10 Temmuz 1991)
- Cecilia Kell v. Kanada, Başvuru No.19/2008, CEDAW Komitesi
- Celis Laureano v. Peru, Başvuru No.540/1993, İnsan Hakları Komitesi, Esas Hakkında Karar
(25 Mart 1996)
- Chahal v. Birleşik Krallık, No. 22414/93, AİHM. (15 Kasım 1996)
- Chisanga v. Zambiya, Başvuru No.1132/2002, İnsan Hakları Komitesi (18 Ekim 2005)
- Clive Johnson v. Jamaika, Başvuru No.592/1994, İnsan Hakları Komitesi (20 Ekim 1998)
- Constance Ragan Salgado v. Birleşik Krallık, Başvuru No.11/2006, CEDAW Komitesi (22 Ocak 2007)
- Coronel ve diğerleri v. Kolombiya, Başvuru No.778/1997, İnsan Hakları Komitesi (29 Kasım 2002)
- Costello-Roberts v. Birleşik Krallık, No. 13134/87, AİHM. (25 Mart 1993)

Cox v. Kanada, Başvuru No.539/1993, İnsan Hakları Komitesi (31 Ekim 1994)
C.P. ve M.P v. Danimarka, Başvuru No.5/1994, BM Irk Ayrımcılığını Önleme Komitesi
Cristina Munoz-Vargas y Sainz de Vicuna v. İspanya, Başvuru No.7/2005, CEDAW Komitesi
(9 Ağustos 2007)
Croes v. Hollanda, Başvuru No.164/1984, İnsan Hakları Komitesi (7 Kasım 1988)
C.T. and K.M. v. İsviçre, Başvuru No.279/2005, İşkenceye Karşı Komite (17 Kasım 2006)
D. Thomas v. Jamaika, Başvuru No.800/1998, İnsan Hakları Komitesi (8 Nisan 1999)
Dadar v. Kanada, Başvuru No.258/2004, İşkenceye Karşı Komite (23 Kasım 2005)
Deidrick v. Jamaika, Başvuru No.619/1995, İnsan Hakları Komitesi, Esas Hakkında Karar
(9 Nisan 1998)
Demokratik Kongo Cumhuriyeti v. Belçika, Merits, General List No.121, Uluslararası Adalet Divanı
(14 Şubat 2002)
Dimitrov v. Sırbistan ve Karadağ, Başvuru No.171/00, İşkenceye Karşı Komite (3 Mayıs 2005)
Dimitrijevic v. Sırbistan ve Karadağ, Başvuru No.172/2000, İşkenceye Karşı Komite (16 Kasım 2005)
Dingiri Banda v. Sri Lanka, Başvuru No.1426/2005, İnsan Hakları Komitesi (26 Ekim 2007)
Djebrouni v. Cezayir, Başvuru No.1781/2008, İnsan Hakları Komitesi (31 Ekim 2011)
Doebbler v. Sudan, Afrika komisyonu, Başvuru No. 222/99, (15 Jul 2003)
Dzemajl ve diğerleri v. Yugoslavya, Başvuru No.161/2000, İşkenceye Karşı Komite (21 Kasım 2002)
E. ve A.K. v. Macaristan, Başvuru No.520/1992, İnsan Hakları Komitesi (7 Nisan 1994)
E. ve diğerleri v. Birleşik Krallık, No. 33218/96, AİHM. (26 Kasım 2002)
Edwards v. Jamaika, Başvuru No.529/1993, İnsan Hakları Komitesi, Esas Hakkında Karar (28
Temmuz 1997)
E.E. v. Rusya Federasyonu, Başvuru No.479/2011, İşkenceye Karşı Komite (24 Mayıs 2013)
Eftekhary v. Norveç, Başvuru No.312/2007, İşkenceye Karşı Komite (25 Kasım 2011)
E. Johnson v. Jamaika, Başvuru No.588/1994, İnsan Hakları Komitesi (22 Mart 1996)
E.L. v. Kanada, Başvuru No.370/2009, İşkenceye Karşı Komite (21 Mayıs 2012)
El Hassı v. Libya Arap Cemahiriyesi, Başvuru No.1422/2005, İnsan Hakları Komitesi (24 Ekim 2007)
El Masri v. "Makedonya Cumhuriyeti (Eski Yugoslavya)", No. 39630/09, AİHM. (12 Aralık 2012)
El-Megreisi v. Libya Arap Cemahiriyesi, Başvuru No.440/1990, İnsan Hakları Komitesi (23 Mart 1994)
Elmi v. Avustralya, Başvuru No.120/1998, İşkenceye Karşı Komite (14 Mayıs 1999)
Estrella v. Uruguay, Başvuru No.74/1980, İnsan Hakları Komitesi (29 Mart 1983)
Fanali v. İtalya, Başvuru No.75/1980, İnsan Hakları Komitesi (31 Mart 1983)
Faragollah et al. v. İsviçre, Başvuru No.381/2009, İşkenceye Karşı Komite (21 Kasım 2011)
Farangis Osivand v. Hollanda, Başvuru No.1289/2004, İnsan Hakları Komitesi (27 Mart 2006)
Fatma Yıldırım v. Avusturya, Başvuru No.6/2005, CEDAW Komitesi (6 Ağustos 2007)
Faurisson v. Fransa, Başvuru No.550/1993, İnsan Hakları Komitesi (8 Kasım 1996)
Fillastre ve Bizoarn v. Bolivya, Başvuru No.336/1988, İnsan Hakları Komitesi (6 Kasım 1990)
F.K.A.G. ve diğerleri v. Avustralya, Başvuru No.2094/2011, İnsan Hakları Komitesi (26 Temmuz 2013)
F.M.-M. v. İsviçre, Başvuru No.399/2009, İşkenceye Karşı Komite (26 Mayıs 2011)
Francis v. Jamaika, Başvuru No.320/1988, İnsan Hakları Komitesi (24 Mart 1993)
García v. Ekvator, Başvuru No.319/1988, İnsan Hakları Komitesi (5 Kasım 1991)
Gálvez v. İspanya, Comm. 1389/2005, İnsan Hakları Komitesi (25 Temmuz 2005)
G.D. ve S.F. v. Fransa, Başvuru No.12/2007, CEDAW Komitesi (4 Ağustos 2009)
Gerasimov v. Kazakistan, Başvuru No.433/2010, İşkenceye Karşı Komite (24 Mayıs 2012)
G. F. Croes v. Hollanda, Başvuru No.164/1984, İnsan Hakları Komitesi (7 Kasım 1988)
Giri v. Nepal, Başvuru No.1761/2008, İnsan Hakları Komitesi (24 Mart 2011)
G.K. v. İsviçre, Başvuru No.219/2002, İşkenceye Karşı Komite (7 Mayıs 2003)
Gobin v. Morityus, Başvuru No.787/1997, İnsan Hakları Komitesi (16 Temmuz 2001)

- Gorji-Dinka v. Kamerun, Başvuru No.1134/2002, İnsan Hakları Komitesi (17 Mart 2005)*
Grant v. Jamaika, Başvuru No.353/1988, İnsan Hakları Komitesi (31 Mart 1994)
G.R.B. v. İsveç, Başvuru No.83/1997, İşkenceye Karşı Komite (15 Mayıs 1998)
Griffin v. İspanya, Başvuru No.493/1992, İnsan Hakları Komitesi, Kabul edilebilirlik Kararı (11 Ekim 1993)
Griffin v. İspanya, Başvuru No.493/1992, İnsan Hakları Komitesi, Esas Hakkında Karar (4 Nisan 1995)
Grille Motta v. Uruguay, Başvuru No.11/1977, İnsan Hakları Komitesi (29 Temmuz 1980)
Grioua v. Cezayir, Başvuru No.1327/2004, İnsan Hakları Komitesi (10 Temmuz 2007)
G.T. v. Avustralya, Başvuru No.706/1996, İnsan Hakları Komitesi (4 Kasım 1997)
G.T. v. Kanada, Başvuru No.420/1990, İnsan Hakları Komitesi (23 Ekim 1992)
Güçlü v. İsveç, Başvuru No.349/2008, İşkenceye Karşı Komite (11 Kasım 2010)
Guengueng ve diğerleri v. Senegal, Başvuru No.181/01, İşkenceye Karşı Komite (17 Mayıs 2006)
Gunan v. Kırgızistan, Başvuru No.1545/2007, İnsan Hakları Komitesi (27 Temmuz 2011)
Gunaratna v. Sri Lanka, Başvuru No.1432/2005, İnsan Hakları Komitesi (17 Mart 2009)
Guridi v. İspanya, Başvuru No.212/2002, İşkenceye Karşı Komite (17 Mayıs 2005)
Guerra ve Wallen v. Trinidad ve Tobago, Başvuru No.576/1994, İnsan Hakları Komitesi (4 Nisan 1995)
H.A.D. v. İsviçre, Başvuru No.126/1999, İşkenceye Karşı Komite (10 Mayıs 2000)
Hajrizi Dzemañl ve diğerleri v. Sırbistan ve Karadağ, Başvuru No.161/2000, İşkenceye Karşı Komite (21 Kasım 2002)
Halimi-Nedzibi v. Avusturya, Başvuru No.8/1991, İşkenceye Karşı Komite, Esas Hakkında Karar (18 Kasım 1993)
Hartikainen v. Finlandiya, Başvuru No.40/1978, İnsan Hakları Komitesi (9 Nisan 1981)
H.E.M. v. Kanada, Başvuru No.395/2009, İşkenceye Karşı Komite (23 Mayıs 2011)
Henry v. Jamaika, Başvuru No.230/1987, İnsan Hakları Komitesi (1 Kasım 1991)
Henry v. Trinidad ve Tobago, Başvuru No.752/1997, İnsan Hakları Komitesi (3 Kasım 1998)
Herrera Rubio v. Kolombiya, Başvuru No.161/1983, İnsan Hakları Komitesi (2 Kasım 1987)
Higginson v. Jamaika, Başvuru No.792/1998, İnsan Hakları Komitesi (28 Mart 2002)
Hill ve Hill v. İspanya, Başvuru No.526/1993, İnsan Hakları Komitesi (2 Nisan 1997)
H.K.H v. İsveç, Başvuru No.204/2002, İşkenceye Karşı Komite (19 Kasım 2002)
H.M.H.I. v. Avustralya, Başvuru No.177/2001, İşkenceye Karşı Komite (1 Mayıs 2002)
Hopu ve Bessert v. Fransa, Başvuru No.549/1993, İnsan Hakları Komitesi (29 Temmuz 1997)
Howell v. Jamaika, Başvuru No.798/1998, İnsan Hakları Komitesi (21 Ekim 2003)
H.S. v. Fransa, Başvuru No.184/1984, İnsan Hakları Komitesi (10 Nisan 1986)
H.V.D.P. v. Hollanda, Başvuru No.217/1986, İnsan Hakları Komitesi (8 Nisan 1987)
Hylton v. Jamaika, Başvuru No.407/1990, İnsan Hakları Komitesi (8 Temmuz 1994)
Inga Abramova v. Beyaz Rusya, Başvuru No.23/2009, CEDAW Komitesi (25 Temmuz 2011)
Ireland v. Birleşik Krallık, No. 5310/71, AİHM. (18 Ocak 1978)
Isatov Jallow v. Bulgaristan, Başvuru No.32/2011, CEDAW Komitesi (23 Temmuz 2012)
İsrail v. Kazakistan, Başvuru No.2024/2011, İnsan Hakları Komitesi (31 Ekim 2011)
Jahani v. İsviçre, Başvuru No.357/2008, İşkenceye Karşı Komite (23 Mayıs 2011)
Jensen v. Avustralya, Başvuru No.762/1997, İnsan Hakları Komitesi (22 Mart 2001)
J.H.A. v. İspanya, Başvuru No.323/2007, İşkenceye Karşı Komite (11 Kasım 2008)
J.L.L. v. İsviçre, Başvuru No. 364/2008, İşkenceye Karşı Komite (18 Mayıs 2012)
Johnson v. Jamaika, Başvuru No.588/1994, İnsan Hakları Komitesi (22 Mart 1996)
Jonassen ve diğerleri v. Norveç, Başvuru No.942/2000, İnsan Hakları Komitesi (25 Ekim 2002)
J.R.T. ve W.G. v. Kanada, Başvuru No.104/1981, İnsan Hakları Komitesi (6 Nisan 1983)
Judge v. Kanada, Başvuru No.829/1998, İnsan Hakları Komitesi (5 Ağustos 2003)

Kaaber v. İzlanda, Başvuru No.674/1995, İnsan Hakları Komitesi (5 Kasım 1996)
Kaba v. Kanada, Başvuru No.1465/2006, İnsan Hakları Komitesi (25 Mart 2010)
Kalamiotis v. Yunanistan, Başvuru No.1486/2006, İnsan Hakları Komitesi (24 Temmuz 2008)
Kalogeropoulou v. Yunanistan ve Almanya, No. 59021/00, AİHM., Kabul edilebilirlik Kararı (12 Aralık 2002)
Kalonzo v. Kanada, Başvuru No.343/2008, İşkenceye Karşı Komite (18 Mayıs 2012)
Kalinichenko v. Fas, Başvuru No.428/2010, İşkenceye Karşı Komite (25 Kasım 2011)
Kanojo v. Zambiya, Başvuru No. 1859/2009, İnsan Hakları Komitesi (23 Mart 2012)
Kanana v. Zaire, Başvuru No.366/1989, İnsan Hakları Komitesi (2 Kasım 1993)
Kang v. Kore Cumhuriyeti, Başvuru No.878/1999, İnsan Hakları Komitesi (15 Temmuz 2003)
Karen Tayag Vertido v. Filipinler, Başvuru No.18/2008, CEDAW Komitesi (16 Temmuz 2010)
Karoui v. İsveç, Başvuru No.185/2001, İşkenceye Karşı Komite (8 Mayıs 2002)
Karttunen v. Finlandiya, Başvuru No.387/1989, İnsan Hakları Komitesi (23 Ekim 1992)
Katsaris v. Yunanistan, Başvuru No.1558/2007, İnsan Hakları Komitesi (18 Temmuz 2012)
Kayhan v. Türkiye, Başvuru No.8/2005, CEDAW Komitesi (27 Ocak 2006)
Kennedy v. Trinidad ve Tobago, Başvuru No.845/1998, İnsan Hakları Komitesi, Esas Hakkında Karar (26 Mart 2002)
Khalilov v. Tacikistan, Başvuru No.973/2001, İnsan Hakları Komitesi (30 Mart 2005)
Khalsa v. İsviçre, Başvuru No.336/2008, İşkenceye Karşı Komite (26 Mayıs 2011)
Khoroshenko v. Rusya Federasyonu, Başvuru No.1304/2004, İnsan Hakları Komitesi (29 Mart 2011)
Kindler v. Kanada, Başvuru No.470/1991, İnsan Hakları Komitesi (30 Temmuz 1993)
K.K. v. İsviçre Başvuru No.186/2001, İşkenceye Karşı Komite (11 Kasım 2003)
Keremedchiev v. Bulgaristan, Başvuru No.257/2004, İşkenceye Karşı Komite (11 Kasım 2008)
Komarowski v. Türkmenistan, Başvuru No.1450/2006, İnsan Hakları Komitesi (24 Temmuz 2008)
Könye ve Könye v. Macaristan, Başvuru No.520/1992, İnsan Hakları Komitesi (7 Nisan 1994)
Korban v. İsveç, Başvuru No.88/1997, İşkenceye Karşı Komite (16 Kasım 1998)
Koreba v. Beyaz Rusya, Başvuru No.1390/2005, İnsan Hakları Komitesi (25 Ekim 2010)
Kouidis v. Yunanistan, Başvuru No.1070/2002, İnsan Hakları Komitesi (28 Mart 2006)
Kovaleva v. Beyaz Rusya, Başvuru No.2120/2011, İnsan Hakları Komitesi (29 Ekim 2012)
Ktiti v. Fas, Başvuru No.419/2010, İşkenceye Karşı Komite (26 Mayıs 2011)
Kulomin v. Macaristan, Başvuru No.521/1992, İnsan Hakları Komitesi (22 Mart 1996)
Kuok Koi v. Portekiz, Başvuru No.925/2000, İnsan Hakları Komitesi (22 Ekim 2001)
Kwok v. Avustralya, Başvuru No.1442/2005, İnsan Hakları Komitesi (23 Ekim 2009)
Lantsova v. Rusya Federasyonu, Başvuru No.763/1997, İnsan Hakları Komitesi (26 Mart 2002)
Lanza v. Uruguay, Başvuru No.9/1977, İnsan Hakları Komitesi (26 Ekim 1979)
Larrañaga v. Filipinler, Başvuru No.1421/2005, İnsan Hakları Komitesi (24 Temmuz 2006)
Laureano v. Peru, Başvuru No.540/1993, İnsan Hakları Komitesi (25 Mart 1996)
L.C. v. Peru, Başvuru No.22/2009, CEDAW Komitesi (17 Ekim 2011)
Leirvåg v. Norveç, Başvuru No.1155/2003, İnsan Hakları Komitesi (3 Kasım 2004)
Lewis v. Jamaika, Başvuru No.708/1996, İnsan Hakları Komitesi (17 Temmuz 1997)
Linton v. Jamaika, Başvuru No.255/1987, İnsan Hakları Komitesi (22 Ekim 1992)
L.J.R.C. v. İsveç, Başvuru No.218/2002, İşkenceye Karşı Komite (22 Kasım 2004)
L.N.P. V. Arjantin, Başvuru No.1610/2007, İnsan Hakları Komitesi (18 Temmuz 2011)
Lovelace v. Kanada, Başvuru No.24/1977, İnsan Hakları Komitesi (30 Temmuz 1981)
Lopez Burgos v. Uruguay, Başvuru No.52/1979, İnsan Hakları Komitesi (29 Temmuz 1981)
Lubicon Lake Band v. Kanada, Başvuru No.167/1984, İnsan Hakları Komitesi (26 Mart 1990)
Lyashkevich v. Beyaz Rusya, Başvuru No.887/1999, İnsan Hakları Komitesi (3 Nisan 2003)
Madafferi v. Avustralya, Başvuru No.1011/2001, İnsan Hakları Komitesi (26 Temmuz 2004)

- Madoui v. Cezayir, Başvuru No.1495/2006, İnsan Hakları Komitesi (28 Ekim 2008)*
Mahabir v. Avusturya, Comm. 994/2000, İnsan Hakları Komitesi (26 Ekim 2004)
Maharjan v. Nepal, Başvuru No.1863/2009, İnsan Hakları Komitesi (19 Temmuz 2012)
Maïmouna Sankhé v. İspanya, Başvuru No.29/2011, CEDAW Komitesi (28 Ekim 2013)
M.A.M. v. İsveç, Başvuru No.196/2002, İşkenceye Karşı Komite (14 Mayıs 2004)
Mamatkulov and Askarov v. Türkiye, Nos. 46827/99, 46951/99, AİHM. (Büyük Daire) (4 Şubat 2005)
Marais v. Madagaskar, Başvuru No.49/1979, İnsan Hakları Komitesi (24 Mart 1983)
Maria da Penha v. Brezilya, Case No. 12.051, Report No. 54/01, OEA/Ser.L/V/II.111 Doc. 20 rev. at 704, İnter-Amerikan İnsan Hakları Komisyonu (16 Nisan 2000)
Mariategui ve diğerleri v. Arjantin, Başvuru No.1371/2005, İnsan Hakları Komitesi (26 Temmuz 2005)
Marinich v. Beyaz Rusya, Başvuru No.1502/2006, İnsan Hakları Komitesi (16 Temmuz 2010)
Massera ve diğerleri v. Uruguay, Başvuru No.5/1977 (R.1/5), İnsan Hakları Komitesi (15 Ağustos 1979)
Massiotti ve Baritussio v. Uruguay, Başvuru No.25/1978, İnsan Hakları Komitesi (26 Temmuz 1982)
Mauritian women (Moritanya) kadınlar v. Morityus, Başvuru No.35/1978, İnsan Hakları Komitesi (9 Nisan 1981)
Mazon Costa ve Morote Vidal v. İspanya, Başvuru No.1326/2004 (26 Temmuz 2005)
M'Barek v. Tunus, Başvuru No.60/1996, İşkenceye Karşı Komite (10 Kasım 1999)
Mbenge v. Zaire, Başvuru No.16/1977, İnsan Hakları Komitesi (25 Mart 1983)
M.C. v. Bulgaristan, No. 39272/98, AİHM. (4 Aralık 2003)
McCallum v. Güney Afrika, Başvuru No.1818/2008, İnsan Hakları Komitesi (25 Ekim 2010)
M.D.T. v. İsviçre, Başvuru No.382/2009, İşkenceye Karşı Komite (14 Mayıs 2012)
Mezine v. Cezayir, Başvuru No.1779/2008, İnsan Hakları Komitesi (25 Ekim 2012)
Miango Muiyo v. Zaire, Başvuru No.194/1985, İnsan Hakları Komitesi (27 Ekim 1987)
Miha v. Ekvator Ginesi, Başvuru No.414/1990, İnsan Hakları Komitesi (8 Temmuz 1994)
Mika Miha v. Ekvator Ginesi, Başvuru No.414/1990, İnsan Hakları Komitesi (8 Temmuz 1994)
Millan Sequeira v. Uruguay, Başvuru No.6/1977, İnsan Hakları Komitesi (29 Temmuz 1980)
M.J.A.G.V v. İsveç, Comm. 215/2002, İşkenceye Karşı Komite (11 Kasım 2003)
M.K.D.A.-A. v. Danimarka, Başvuru No.44/2012, CEDAW Komitesi (18 Ekim 2013)
M.M.M. v. Avustralya, Başvuru No.2136/2012, İnsan Hakları Komitesi (25 Temmuz 2013)
M.N.N. v. Danimarka, Başvuru No.33/2011, CEDAW Komitesi (15 Temmuz 2013)
Mohamed v. Yunanistan, Başvuru No.40/1996, İşkenceye Karşı Komite (28 Nisan 1997)
Moidunov and Zhumbaeva v. Kırgızistan, Başvuru No.1756/2008, İnsan Hakları Komitesi (19 Temmuz 2011)
Mojica v. Dominik Cumhuriyeti, Başvuru No.449/1991, İnsan Hakları Komitesi, Esas Hakkında Karar (15 Temmuz 1994)
Mondal v. İsveç, Başvuru No.338/2008, İşkenceye Karşı Komite (23 Mayıs 2011)
Montero v. Uruguay, Başvuru No..106/1981, İnsan Hakları Komitesi (31 Mart 1983)
Morote Vidal ve Mazón Costa v. İspanya, Başvuru No.1326/2004, İnsan Hakları Komitesi (26 Temmuz 2005)
Mpandanjila ve diğerleri v. Zaire, Başvuru No.138/1983, İnsan Hakları Komitesi (26 Mart 1986)
M.P.M. v. Kanada, Başvuru No.25/2010, CEDAW Komitesi (24 Şubat 2012)
M.S. v. Danimarka, Başvuru No.40/2012, CEDAW Komitesi (22 Temmuz 2013)
Muhonen v. Finlandiya, Başvuru No.89/1981, İnsan Hakları Komitesi (8 Nisan 1985)
Mukong v. Kamerun, Başvuru No.458/1991, İnsan Hakları Komitesi (21 Temmuz 1994)
Mulezi v. Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Başvuru No.962/2001, İnsan Hakları Komitesi (8 Temmuz 2004)
Munaf v. Romanya, Başvuru No.1539/2006, İnsan Hakları Komitesi (30 Temmuz 2009)
Muteba v. Zaire, Başvuru No.124/1982, İnsan Hakları Komitesi (24 Temmuz 1984)

Mwamba v. Zambiya, Başvuru No.1520/2006, İnsan Hakları Komitesi (10 Mart 2010)
M.Z.A. v. İsveç, Başvuru No.424/2010, İşkenceye Karşı Komite (22 Mayıs 2012)
Nallaratanam v. Sri Lanka, Başvuru No.1033/2001, İnsan Hakları Komitesi (21 Temmuz 2004)
N.B-M. v. İsviçre, Başvuru No.347/2008, İşkenceye Karşı Komite (14 Kasım 2011)
Nenova ve diğerleri v. Libya, Başvuru No.1880/2009, İnsan Hakları Komitesi (20 Mart 2012)
Ng v. Kanada, Başvuru No.469/1991, İnsan Hakları Komitesi (5 Kasım 1993)
Nikolić v. Sırbistan ve Karadağ, Başvuru No.174/2000, İşkenceye Karşı Komite (24 Kasım 2005)
Njamba ve Balikosa v. İsveç, Başvuru No.322/2007, İşkenceye Karşı Komite (14 Mayıs 2010)
Njaru v. Kamerun, Başvuru No.1353/2005, İnsan Hakları Komitesi (24 Ocak 2005)
N.S.F. v. Birleşik Krallık, Başvuru No.10/2005, CEDAW Komitesi (30 Mayıs 2007)
O.J. v. Finlandiya, Başvuru No.419/1990, İnsan Hakları Komitesi (6 Kasım 1990)
Ominayak v. Kanada, Başvuru No.167/1984, İnsan Hakları Komitesi (26 Mart 1990)
Osivand v. Hollanda, Başvuru No.1289/2004, İnsan Hakları Komitesi (27 Mart 2006)
Osman v. Birleşik Krallık, No. 23452/94, AİHM. (28 Ekim 1998)
Osmani v. Sırbistan, Başvuru No.261/2005, İşkenceye Karşı Komite (8 Mayıs 2009)
Paez v. İsveç, Başvuru No.39/1996, İşkenceye Karşı Komite (18 Nisan 1997)
Parra Corral v. İspanya, Başvuru No.1356/2005, İnsan Hakları Komitesi (Mart 29, 2005)
Patifio v. Panama, Başvuru No.437/1990, İnsan Hakları Komitesi (21 Ekim 1994)
Pauger v. Avusturya, Comm. 716/1996, İnsan Hakları Komitesi (30 Nisan 1999)
Pavlyuchenkov v. Rusya Federasyonu, Başvuru No.1628/2007, İnsan Hakları Komitesi (20 Temmuz 2012)
P.E. v. Fransa, Başvuru No.193/2001, İşkenceye Karşı Komite (21 Kasım 2002)
Peiris v. Sri Lanka, Başvuru No.1862/2009, İnsan Hakları Komitesi (26 Ekim 2011)
Pelit v. Azerbaycan, Başvuru No.281/2005, İşkenceye Karşı Komite (1 Mayıs 2007)
Pennant v. Jamaika, Başvuru No.647/1995, İnsan Hakları Komitesi (20 Ekim 1998)
Perera v. Avustralya, Başvuru No.541/1993, İnsan Hakları Komitesi (3 Nisan 1995)
Persaud ve Rampersaud v. Guyana, Başvuru No.812/1998, İnsan Hakları Komitesi (21 Mart 2006)
Phillip v. Jamaika, Başvuru No.594/1992, İnsan Hakları Komitesi, Kabul edilebilirlik Kararı (15 Mart 1996)
Piandiong ve diğerleri v. Filipinler, Başvuru No.869/1999, İnsan Hakları Komitesi (19 Ekim 2000)
Pillai et al. v. Kanada, Başvuru No.1763/2008, İnsan Hakları Komitesi (25 Mart 2012)
Pinkney v. Kanada, Başvuru No.27/1978, İnsan Hakları Komitesi (2 Nisan 1980)
Pinto v. Trinidad ve Tobago, Başvuru No.512/1992, İnsan Hakları Komitesi (16 Temmuz 1996)
P.L. v. Almanya, Başvuru No.1003/2001, İnsan Hakları Komitesi (22 Ekim 2003)
P.M.P.K. v. İsveç, Başvuru No.30/1995, İşkenceye Karşı Komite (20 Kasım 1995)
Polay Campos v. Peru, Başvuru No.577/1994, İnsan Hakları Komitesi (6 Kasım 1997)
Portorreal v. Dominik Cumhuriyeti, Başvuru No.188/1984, İnsan Hakları Komitesi (5 Kasım 1987)
Potter v. Yeni Zelanda, Başvuru No.632/1995, İnsan Hakları Komitesi (28 Temmuz 1997)
Pratt and Morgan v. Jamaika, Başvuru No.225/1987, İnsan Hakları Komitesi (6 Nisan 1989)
Pratt and Morgan v. Attorney General for Jamaika, 2 AC 1, Privy Council (1993)
P.S. v. Danimarka, Başvuru No.397/1990, İnsan Hakları Komitesi (22 Temmuz 1992)
Prosectuor v. Furundzija, ICTY Dava Dairesi, IT-95-171/1-t (10 Aralık 1998)
38 ILM 317 1.1 Quinteros v. Uruguay, Başvuru No.107/1981, İnsan Hakları Komitesi (21 Temmuz 1983)
Rahime Kayhan v. Türkiye, Başvuru No.8/2005, CEDAW Komitesi (27 Ocak 2006)
Rajapakse v. Sri Lanka, Başvuru No.1250/2004, İnsan Hakları Komitesi (14 Temmuz 2006)
Ramzy v. Hollanda, No. 254224/2005, AİHM.
R.L. ve diğerleri v. Kanada, Başvuru No.358/1989, İnsan Hakları Komitesi (5 Kasım 1991)
R.M. v. Finlandiya, Başvuru No.301/1988, İnsan Hakları Komitesi (23 Mart 1989)

- Robinson v. Jamaika, Başvuru No.731/1996, İnsan Hakları Komitesi (29 Mart 2000)
- Rocha Chorlango v. İsveç, Başvuru No.218/2002, İşkenceye Karşı Komite (22 Kasım 2004)
- Rodríguez v. Uruguay, Başvuru No.322/1988, İnsan Hakları Komitesi (19 Temmuz 1994)
- Roitman Rosenmann v. İspanya, Başvuru No.176/2000, İşkenceye Karşı Komite (30 Nisan 2002)
- Rojas García v. Kolombiya, Başvuru No.687/1996, İnsan Hakları Komitesi (3 Nisan 2001)
- Rosenmann v. İspanya, Başvuru No.176/2000, İşkenceye Karşı Komite (30 Nisan 2002)
- R.S. v. Trinidad ve Tobago, Başvuru No.684/1996, İnsan Hakları Komitesi (2 Nisan 2002)
- R.S.A.N. v. Kanada, Başvuru No.284/2006, İşkenceye Karşı Komite (17 Kasım 2006)
- R.T. v. Fransa, Başvuru No.262/1987, İnsan Hakları Komitesi (30 Mart 1989)
- R.W. v. Jamaika, Başvuru No.340/1988, İnsan Hakları Komitesi (21 Temmuz 1992)
- S.A. v. İsveç, Başvuru No.243/2004, İşkenceye Karşı Komite (6 Mayıs 2004)
- S. Ali v. Tunus, Başvuru No.291/2006, İşkenceye Karşı Komite (21 Kasım 2008)
- Sahadath v. Trinidad ve Tobago, Başvuru No.684/1996, İnsan Hakları Komitesi (2 Nisan 2002)
- Sahbi v. Cezayir, Başvuru No.1791/2008, İnsan Hakları Komitesi (22 Mart 2013)
- Şahide Gökçe v. Avusturya, Başvuru No.5/2005, CEDAW Komitesi (6 Ağustos 2007)
- Sahli v. Cezayir, Başvuru No.341/2008, İşkenceye Karşı Komite (3 Haziran 2011)
- Sánchez López v. İspanya, Başvuru No.777/1997, İnsan Hakları Komitesi (25 Kasım 1999)
- Sankara et al v. Burkina Faso, Başvuru No.1159/2003, İnsan Hakları Komitesi (28 Mart 2006)
- Sanjuan Arevalo v. Kolombiya, Başvuru No.181/1984, İnsan Hakları Komitesi (3 Kasım 1989)
- Sarma v. Sri Lanka, Başvuru No.950/2000, İnsan Hakları Komitesi (16 Temmuz 2003)
- Schedko v. Beyaz Rusya, Başvuru No.886/1999, İnsan Hakları Komitesi (28 Nisan 2003)
- Schmidl v. Çek Cumhuriyeti, Başvuru No.1515/2006, Kabul Edilemezlik Kararı, İnsan Hakları Komitesi (1 Nisan 2008)
- Sedhai v. Nepal, Başvuru No.1865/2009, İnsan Hakları Komitesi (19 Temmuz 2013)
- Sentic v. Uruguay, Başvuru No.63/1979 (R.14/63), İnsan Hakları Komitesi (28 Ekim 1981)
- Sequeira v. Uruguay, Başvuru No.6/1977, İnsan Hakları Komitesi (29 Temmuz 1980)
- Sexus v. Trinidad ve Tobago, Başvuru No.818/1998, İnsan Hakları Komitesi (16 Temmuz 2001)
- Shaw v. Jamaika, Başvuru No.704/1996, İnsan Hakları Komitesi (2 Nisan 1998)
- Shchetka v. Ukrayna, Başvuru No.1535/2006, İnsan Hakları Komitesi (19 Temmuz 2011)
- Shukurova v. Tacikistan, Başvuru No.1044/2002, İnsan Hakları Komitesi (17 Mart 2006)
- Singarasa v. Sri Lanka, Başvuru No.1033/2001, İnsan Hakları Komitesi (12 Temmuz 2004)
- Singh v. Kanada, Başvuru No.319/2007, İşkenceye Karşı Komite (30 Mayıs 2011)
- Singh v. Yeni Zelanda, Başvuru No.791/1997, İnsan Hakları Komitesi (12 Temmuz 2001)
- Sirageva v. Özbekistan, Başvuru No.907/2000, İnsan Hakları Komitesi (1 Kasım 2005)
- Slyusar v. Ukrayna, Başvuru No.353/2008, İşkenceye Karşı Komite (14 Kasım 2011)
- S.M., H.M. ve A.M. v. İsveç, Başvuru No.374/2009, İşkenceye Karşı Komite (21 Kasım 2011)
- Sodupe v. İspanya, Başvuru No.453/2011, İşkenceye Karşı Komite (23 Mayıs 2012)
- Soering v. Birleşik Krallık, No. 14038/88, AİHM. (7 Temmuz 1989)
- Sogi v. Kanada, Başvuru No.297/2006, İşkenceye Karşı Komite (16 Kasım 2007)
- Soltes v. Slovakya (ve Çek Cumhuriyeti), Başvuru No. 1034/2001, 1035/2001, İnsan Hakları Komitesi, Kabul edilebilirlik Kararı (28 Ekim 2005)
- Sonko v. İspanya, Başvuru No.368/2008, İşkenceye Karşı Komite (25 Kasım 2011)
- Sooklal v. Trinidad ve Tobago, Başvuru No.928/2000, İnsan Hakları Komitesi (25 Ekim 2001)
- S.S. v. Hollanda, Başvuru No.191/2001, İşkenceye Karşı Komite (5 Mayıs 2003)
- S.S.S. v. Kanada, Başvuru No.245/2004, İşkenceye Karşı Komite (16 Kasım 2005)
- Staselovich ve Lyashkevich v. Beyaz Rusya, Başvuru No.887/1999, İnsan Hakları Komitesi (24 Nisan 2003)
- S.U.A. v. İsveç, Başvuru No.223/2002, İşkenceye Karşı Komite (22 Kasım 2004)

Suarez de Guerrero v. Kolombiya, Başvuru No.45/1979, İnsan Hakları Komitesi (31 Mart 1982)
Sultanova ve diğerleri v. Özbekistan, Başvuru No.915/2000, İnsan Hakları Komitesi (30 Mart 2006)
S.V. v. Kanada, Başvuru No.49/1996, İşkenceye Karşı Komite (15 Mayıs 2001)
S.V.P. v. Bulgaristan, Başvuru No.31/2011, CEDAW Komitesi (12 Ekim 2012)
S.W.M. Brooks v. Hollanda, Başvuru No.172/1984, İnsan Hakları Komitesi (9 Nisan 1987)
Tapia Paez v. İsveç, Başvuru No.39/1996, İşkenceye Karşı Komite (28 Nisan 1997)
Tala v. İsveç, Başvuru No.43/1996, İşkenceye Karşı Komite (15 Kasım 1996)
T.D. v. İsviçre, Başvuru No.375/2009, İşkenceye Karşı Komite (26 Mayıs 2011)
Tebourski v. Fransa, Başvuru No.300/2006, İşkenceye Karşı Komite (1 Mayıs 2007)
Thomas v. Jamaika, Başvuru No.321/1988, İnsan Hakları Komitesi (19 Ekim 1993)
Thompson v. Saint Vincent ve Grenadinler, Başvuru No.806/1998, İnsan Hakları Komitesi
(18 Ekim 2000)
Toonen v. Avustralya, Başvuru No.488/1992, İnsan Hakları Komitesi (30 Mart 1994)
Tomasi v. Fransa, No. 12850/87, AİHM. (17 Ağustos 1992)
Traoré ve diğerleri v. Fildişi Sahilleri, Başvuru No.1759/2008, İnsan Hakları Komitesi (30 Ekim 2011)
Tshiesekedi v. Zaire, Başvuru No.242/1987, İnsan Hakları Komitesi (2 Kasım 1989)
Tshishimbi v. Zaire, Başvuru No.542/1993, İnsan Hakları Komitesi (25 Mart 1996)
Thuraisamy v. Kanada, Başvuru No.1912/2009, İnsan Hakları Komitesi (31 Ekim 2012)
T.I. v. Kanada, Başvuru No.333/2007, İşkenceye Karşı Komite (15 Kasım 2010)
Tyner v. Birleşik Krallık, No. 5856/72, AİHM. (25 Nisan 1978)
Umarova v. Özbekistan, Başvuru No.1449/2006, İnsan Hakları Komitesi (19 Ekim 2010)
Unn ve diğerleri v. Norveç, Başvuru No.1155/2003, İnsan Hakları Komitesi (23 Kasım 2004)
Urra Guridi v. İspanya, Başvuru No.212/2002, İşkenceye Karşı Komite (17 Mart 2005)
Van Duzen v. Kanada, Başvuru No.50/1979 (R.12/50), İnsan Hakları Komitesi (7 Nisan 1982)
Vargas Mas v. Peru, Başvuru No.1058/2002, İnsan Hakları Komitesi (16 Kasım 2005)
,V.D.A. (veya L.M.R.) v. Arjantin, Başvuru No.1608/2007, İnsan Hakları Komitesi (29 Mart 2011)
Velásquez-Rodríguez v. Honduras, (Ser. C) No. 4, İnter Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi
(29 Temmuz 1988)
Viana Acosta v. Uruguay, Başvuru No.110/1981, İnsan Hakları Komitesi (29 Mart 1984)
Vicente ve diğerleri v. Kolombiya, Başvuru No.612/1995, İnsan Hakları Komitesi (29 Temmuz 1997)
V.K. v. Bulgaristan, Başvuru No.20/2008, CEDAW Komitesi (25 Temmuz 2011)
V.L. v. İsviçre, Başvuru No.262/2005, İşkenceye Karşı Komite (20 Kasım 2006)
V.N.I.M. v. Kanada, Başvuru No.119/1998, İşkenceye Karşı Komite (12 Kasım 2002)
Vuolanne v. Finlandiya, Başvuru No.265/1987, İnsan Hakları Komitesi (7 Nisan 1989)
Walker ve Richards v. Jamaika, Başvuru No.639/1995, İnsan Hakları Komitesi (28 Temmuz 1997)
Wallen v. Trinidad ve Tobago, Başvuru No.576/1994, İnsan Hakları Komitesi (4 Nisan 1995)
Warsame v. Kanada, Başvuru No.1959/2010, İnsan Hakları Komitesi (21 Temmuz 2011)
Weiss v. Avusturya, Başvuru No.1086/2002, İnsan Hakları Komitesi (3 Nisan 2003)
Weiss v. Avusturya, Başvuru No.1821/2008, İnsan Hakları Komitesi (24 Ekim 2012)
Weismann ve Perdomo v. Uruguay, Başvuru No.8/1977, İnsan Hakları Komitesi (3 Nisan 1980)
Wight v. Madagaskar, Başvuru No.115/1982, İnsan Hakları Komitesi (1 Nisan 1985)
Williams v. Jamaika, Başvuru No.609/1995, İnsan Hakları Komitesi (4 Kasım 1997)
Wilson v. Filipinler, Başvuru No.868/1999, İnsan Hakları Komitesi (11 Kasım 2003)
Wright v. Jamaika, Başvuru No.349/1989, İnsan Hakları Komitesi, Kabul edilebilirlik Kararı
(17 Ekim 1990)
Wright v. Jamaika, Başvuru No.349/1989, İnsan Hakları Komitesi, Esas Hakkında Karar
(27 Temmuz 1992)
X v. Sırbistan, Başvuru No.1355/2005, İnsan Hakları Komitesi (26 Mart 2007)

- X v. İspanya, Başvuru No.23/1995, İşkenceye Karşı Komite (15 Kasım 1995)*
X. v. İsveç, Başvuru No.1833/2008, İnsan Hakları Komitesi (1 Kasım 2011)
X & Y v. Hollanda, No. 8978/80, AİHM. (26 Mart 1985)
Yassin v. Kanada, Başvuru No.307/2006, İşkenceye Karşı Komite (4 Kasım 2009)
Young v. Jamaika, Başvuru No.615/1995, İnsan Hakları Komitesi (4 Kasım 1997)
Yurich v. xv, Başvuru No.1078/2002, İnsan Hakları Komitesi (2 Kasım 2005)
Z. ve diğerleri v. Birleşik Krallık, No. 39392/95, AİHM. (10 Mayıs 2001)
Zare v. İsveç, Başvuru No.256/2004, İşkenceye Karşı Komite (12 Mayıs 2006)
Zheikov v. Rusya Federasyonu, Başvuru No.889/1999, İnsan Hakları Komitesi (17 Mart 2006)
Zheludkov v. Ukrayna, Başvuru No.726/1996, İnsan Hakları Komitesi (29 Ekim 2002)
Zhen Zhen Zheng v. Hollanda, Başvuru No.15/2007, CEDAW Komitesi (27 Ekim 2008)
Zwaan-de Vries v. Hollanda, Başvuru No.182/1984, İnsan Hakları Komitesi (9 Nisan 1987)
Z.Z. v. Kanada, Başvuru No.123/1998, İşkenceye Karşı Komite (15 Mayıs 2001)

Kavram Dizini

Acı veya ızdırıp 3.1.2, 3.1.3, 4.1.2(a)

sınır dışı etme ve 3.2.13(a)

hukuki yaptırımlara için veya özgü 4.1.2(f)

Adli yardım 2.1.2(c), 5.6.4(vii)

Amaç 4.1.2(c)

Ayrımcılık 1.2, 2.1.1(b)(i), 2.3.2(e), 3.2.17, 3.3.2, 4.1, 5.2.1-5.2.5, 5.7.2(a)(vii), 5.7.2(d)

kadınlara yönelik 5.2.1-5.2.5, 5.7.2(a)(vii), 5.7.2(d)

CEDAW'a göre kadınlara yönelik ayrımcılık tanımı CEDAW 5.2.1

Başvuru hakkının kötüye kullanılması, bkz. Kabul edilebilirlik kriterleri

Bedensel ceza 3.1.4, 3.2.10

Bireysel başvuru 1.3.2, 1.5.2, 2.1ff, 5.5(a), 5.6ff

Kabul edilebilirlik, bkz. Kabul edilebilirlik kriterleri

başvuru masrafları 2.1.2(c)

İKK ve İHK başvuru temel kılavuzu 2.1.2(a)

olguların tespiti, bkz. Delil tespiti, izleme, geçici tedbirler, esastan değerlendirme 2.1.3(a)(v), 5.6.5

dilekçeler 2.1.2(d)

genel olarak usul 2.1.3ff, 5.6ff

CEDAW Komitesi usulü 5.6ff

Keyfi Gözaltına Karşı Çalışma Grubu, keyfi tutuklama 2.3.5(b)(i)

inceleme usulü 2.0 1.5.5, 2.3.2ff, gizlilik 2.3.2(b)

eleştiri 2.3.2(d)

tutukluluk izleme bkz tutukluluk

örneği 2.3.2(f)

bilgi toplama 2.3.2(a) bilgi sunma 2.3.2(e)

Bölgesel sözleşmeler 2.1.3(b)

CEDAW İhtiyari Protokolü 5.1, 5.5

Ceza 3.1.4, 3.2.10, 3.2.12, 3.2.13

Çekince 1.3.3, 2.1(b)(iii), 2.1(d)(i), 2.1.2(a), 2.1.3(b), 5.5

Delil (kanıt) 2.1.2(e), 4.3.1, 5.7.2(a)(v)

Devletlerarası başvuru 1.3.4, 1.5.4, 5.4(b)

İKS 1.5.4

CEDAW 5.4(b)

UMSHS 1.3.4

Devlet'in yükümlülükleri

Sınır dışındaki görevleri 2.1.1(b)(iii), 3.2.13

pozitif yükümlülükler, bkz. İKS İhtiyari Protokolüne göre pozitif yükümlülükler, 1.5.6, 2.3.3(c)

CEDAW'a göre 5.2.2, 5.7.1, 5.7.2ff

Diller 2.1.2(d), 2.1.2 (e)

Diplomatik güvence bkz geri göndermeme

Ev içi şiddet 3.2.14, 3.2.16(a), 4.1.2(e), 5.7.2(a)

Geçici tedbirler 2.1.3(a), 2.2ff, 5.6.3

Başvuru usulü 2.2, 2.2.1 binding nature 2.2.2

uygunluk 2.2.2

alma kriterleri of 2.2.1 esasa etkisi 2.2.1

İKS'ye göre usul 2.1.3(a)(ii) CEDAW'a göre usul 5.6.3

UMSHS'ye göre usul 2.1.3(a)(ii)

amaç 2.2.1

Geri gönderme bkz geri göndermeme

Geri göndermeme ilkesi 3.2.13, 4.3, 4.4

- İKS ispat yükü 2.1.2(e), 4.3.2
- Kabul eden ülkenin koşulları 4.3.3
- Kabul eden ülkeye sınır dışı etme 4.3.6
- diplomatik güvence 4.3.9ff
- ulusal mahkeme kararları 2.1.2(d), 4.3.5
- mülteciler ve sığınmacılar 4.3.7
- iade 3.2.13, 4.3.8
- risk 4.3.4
- İKS 3. madde 2.1.2(e), 4.3.1

Giderim

Göz altı

Gözaltında kayıplar 3.2.7, 3.2.17

Hapishane şartları (koşulları) bkz. tutukluluk

İç hukuk yolları bkz. İç hukuk yollarının tüketilmesi

İç hukuk yollarının tüketilmesi 2.1.1(c)ff, 2.1.2(a), 2.1.2(d), 5.6.4(c)

- İdari çözümler 2.1.1(c)(i)
- Mevcur çözümler 2.1.1(c)ff
- İspat yükü 2.1.1(c)(vii)
- Üst mahkeme kararlarına aykırı 2.1.1(c)(iv)
- Etkili çözüm yolları 2.1.1(c)(i), 2.1.1(c)(iv), 2.1.1(c)(vi)
- Pahalı başvuru yolları 2.1.1(c)(v)
- Yararsız çözüm yolları 2.1.1(c)(iv)
- iç hukuk yollarının tüketilmesi 2.1.1(c)(ii)
- yargısal çözümler 2.1.1(c)(i)
- usulî sınırlar 2.1.1(c)(iii) süreler
- kabul edilemez uzama 2.1.1(c)(vi)

İhmal 3.1.2, 4.1.2(d)

İhtiyari Protokoller see **CAT Optional Protocol, ICCPR Optional Protocol, CEDAW Optional Protocol**

İnsan Hakları Komitesi (İKK) 1.2ff, 1.3, 2.3.1, 2.4.1, IIIff,

- Kabul edilebilirlik bkz.
- Dava raporörleri 2.1.3(a) (iii) (iv) (v)
- İzleme bkz. İzleme
- Genel Yorum 1.3.3
- Bkz bireysel başvuru
- Raporlama görevi, bkz. Raporlama sistemi
- İzleme sonuç gözlem özel raporörü 2.4.1(a)
- Yeni başvurular özel raporörü 2.1.3(a), 2.1.3(a) (i) (ii) (iii) (vii), 2.2.1
- Başvurular üzerine çalışma grubu 2.1.3(a) (i) (iii) (iv) (v)

İsimsiz başvuru bkz. Kabul edilebilirlik kriterleri

İspat yükü

- Olguların tespiti 2.1.2(e), 4.3.2
- İç hukuk yollarının tüketilmesi 2.1.1(c)(vii)

İşence 1.1, 3.1ff, 3.1.3(a), 3.2ff, 4.1ff, 4.3ff, 5.1, 5.7.1, 5.8

- İKS'ye göre mutlak yasağı 4.1.1
- UMSHS'ye göre mutlak yasağı 3.1.1
- Uluslararası hukuka göre mutla yasağı 1.1
- İKS'ye göre tanımı 4.1ff
- UMSHS'ye göre tanımı 3.1.3, 3.1.3(a)
- erga omnes yükümlülükler 1.1
- içtihat IIIff, IVff

yasağın jus cogens mahiyeti 1.1
cezalandırma 3.1.4, 4.1.2(f)
geri göndermeme, cezalandırma, altında ifade 3.2.15, 4.8

İşkence ve Diğer Zalimce, Gayri insani ya da Küçültücü Muamele ya da Ceza Karşı Sözleşme

1.4, 1.6, IVff

Mutlak İşkence ve Diğer Zalimce, Gayri insani ya da Küçültücü Muamele ya da Ceza yasağı 4.1, 4.2
İşkencenin tanımı 4.1.2ff

etkisi 1.6

bkz. bireysel başvuru

bkz. İnceleme usulü

içtihat IVff

İşkence ve Diğer Zalimce, Gayri insani ya da Küçültücü Muamele ya da Ceza Karşı Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol

Bkz izleme

Ulusal Önleme mekanizmaları 2.3.3(d)ff

itiraz 1.4, 2.3.3(a)

bilgi sağlayanların korunması 2.3.3(e)

Devlet'in yükümlülükleri 2.3.3(c)

İKS Altkomitesi ya da cezalandırma 2.3.3(b)ff

CEDAW 5.2ff, 5.7ff

Kadınlara yönelik ayrımcılığın tanımı 5.2.1

Bkz. Bireysel başvuru

çekinceler 5.5, 5.6.4(e)

İşkence Özel Raportörü 2.3.4ff

Ziyaret 2.3.4 (a)(iii)

raporlar 2.3.4(b)

acil başvurular 2.3.4(a)(i)

İşkenceye Karşı Komite

Dava raportörleri 2.1.3(a)

Genel Yorumlar 1.5.3

Bkz. Bireysel başvuru, bkz İhtiyari Protokol

Yeni Şikâyetler ve Geçici tedbirler için Raportör 2.1.3(a), bkz raporlama sistemi

Şikâyetler üzerine Çalışma Grubu 2.1.3(a)

İzleme 2.4ff, 5.4(a)

Tavsiyelere uygunluk 2.4.3

İKK sonuç Gözlem raporları 2.4.2(a)

İKK bireysel başvurular 2.1.3(a)(vi), 2.4.2(b)

CEDAW sonuç Gözlem raporları 5.4.7

İHK sonuç Gözlem raporları 2.4.1(a)

İKK görüşleri 2.1.3(a)(vi), 2.4.1(b)

Giderim

2.1.3(a)(vi), 3.2.16(c), 4.7.3, 5.7.2(d)

Kabul edilebilirlik kriterleri

Başvuru hakkının kötüye kullanılması 2.1.1(e), 5.6.4(g)

İsimsiz başvurular 2.1.1 (a), 2.1.3 (a) (vii)

Devam eden ihlaller 2.1.1(b)(ii)

İç hukuk yollarının tüketilmesi bkz. İç hukuk yolları

Şikâyet formu 2.1.2(a), 5.6.1

Mağdurların temsili, 2.1.2(b), 5.6.1

Bir başka uluslararası kuruma eş zamanlı başvuru 2.1.1(d)ff, 5.6.4(d)

İKS'ye göre 2.1.1(d)(ii)

CEDAW'a göre 5.6.4(d)

UMSHS'ye göre 2.1.1(d)(i)

Kadına yönelik şiddet 3.2.14, 4.1.2(e), 4.6, 5.1, 5.7ff, 5.8

Kadına yönelik şiddete dair Özel Raportör 5.5 (textbox iii)

Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge 5.7.1

Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi (CEDAW Komitesi)

Genel Tavsiye Kararları 5.2, 5.7

Sekreteryaya 5.6.1

Başvurular üzerine Çalışma Grubu 5.3, 5.4, 5.6

Kamu görevlileri or persons acting in an official capacity 2.1.1(iv), 3.1.2, 4.1.2(e)

Keyfi Tutukluluğa Karşı Çalışma Grubu 2.3.5ff

Tartışmalar, 2.3.5(b)(ii)

kaçınma 2.3.5(c) saha görevleri 2.3.5(b)(iv)

bireysel başvurular 2.3.5(a)

operasyon metodu 2.3.5(b)ff

acil eylem 2.3.5(b)(iii)

Kırılgan gruplar 3.2.9, 3.2.16(e), 3.3.5(c), 4.1.2(g)

Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme (UMSHS) 1.2, 1.6, 2.3.1ff, IIIff

7.madde (işkence ve zalimce, insanlık dışı ve küçültücü muamele ve ceza), bkz. UMSHS 7. md 10.md (özgürlüğünden mahrum bırakılmış kişiler) bkz UMSHS 10 md

impact of 1.6

bkz bireysel başvuru

içtihat IIIff

UMSHS 7 ile diğer maddeleri arasındaki çakışma 3.2.17

Bkz pozitif yükümlülükler

UMSHS 7. md. 3.1ff, 3.2ff, 3.3, 3.3-2, 3.3-3, 3.3-4

Mutlak mahiyeti 3.1.1

Zalimce ve insanlık dışı muamelenin tespiti 3.1.3(b), 3.2ff

İşkence, zalimce ve küçültücü muamelenin tanımı 3.1.3

küçültücü muamelenin tespiti 3.1.3(c), 3.2ff

toplumsal cinsiyet temelli ihlaller 3.2.14

içtihat 3.1ff, 3.2ff

cezalandırma 3.1.4, 3.2.10, 3.2.11(a), 3.2.12

çerçeve 3.1.2

spesifik eylemler 3.1.3, 3.2ff

işkence tespiti 3.1.3(a), 3.2ff

UMSHS 10. md. article 10 3.2.3, 3.3ff

uygulama 3.3.1

tutukluluk şartları 3.2.3, 3.3.2

içtihat 3.3ff

Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme Ek İhtiyari I. Protokol

1.2, 1.3.2, 2.1ff, IIIff

Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme Ek İhtiyari II. Protokol 1.2, 3.2.10

Negatif yükümlülük 3.2.15, 5.2.4(b)

Niyet 3.1.2, 4.1.2(b)

Ölüm cezası 1.2, 2.2.1, 3.2.11, 3.2.13, 4.5

Geçici tedbirler 2.2.1

infaz yöntemi 3.2.11(a), 4.5 geri gönderme 3.2.13

ölüm sırası fenomeni bkz. tutukluluk

Özel kişiler 2.1.1(b)(iv), 3.1.2, 4.1.2(e), 5.2, 5.7.1ff

Özen yükümlülüğü 4.1.2(e), 5.7.2ff

Polis vahşeti (zulmü) 3.1.3(b), 3.2.1, 4.2

Pozitif yükümlülükler 3.2.16, 3.3-5, 4.7, 5.7.2(a)-(d)

Giderim görevi 3.2.16(c), 4.6.3

yasa çıkarma görevi 3.2.16(a), 4.6.1

iddiasları soruşturma görevi 3.2.16(b), 4.7.2, 5.7.1(a)(vi)

saldırganları cezalandırma görevi 3.2.16(c), 4.7.1, 4.7.2, 4.9

personeli yetiştirme görevi 3.2.16(d), 4.7.1

usuli güvenceler 3.2.16(e), 4.7.1

UMSHS 7. md ICCPR 3.2.16ff

UMSHS 10. md 3.3.5ff

İKS CAT 4.7ff

Raporlama sistemi 2.3.1ff

Mesele listesi 2.3.1(a)-2.3.1(c) İKS 1.5.1, 2.3.1ff

CEDAW 5.4(a), 5.8 under HRC 1.3.1, 2.3.1ff

reform 2.3.1(b)

işkence mağdurları için 2.3.1(c)

ratione temporis,

Rızaya dayanmayan tıbbi deney

Sonuç Gözlem Raporları 1.3.1, 1.5.1, 2.3.1(a), 2.3.1(c), 5.4(a)

Bkz izleme

İKK 1.5.1, 2.3.1

CEDAW Komitesi 5.4(a)

İHK 1.3.1, 2.3.1

Tecavüz 3.2.14, 4.6, 5.6.4(b)(ii), 5.7.2, 5.7.2(d)

Teröre karşı savaş 4.3.8, 4.3.9, 4.4, 4.8.

Tıbbi tedavi 2.1.2(e), 2.2.1, 2.3.4(c), 3.1.3(b), 3.1.3(c), 3.2.1, 3.2.3, 3.2.8, 3.3.2, 3.3.5(a), 3.3.6, 4.1, 4.6, 4.6.3, 4.7

Tutukluluk

3.1.2, 3.1.3, 3.2.2-3.2.7, 3.3.1-3.3.4, 4.2, 4.3.8, 4.3.9, 4.7.2, 4.8

Ve CEDAW 5.7.1

şartları 3.1.3, 3.2.3, 3.3ff, 4.2

ölüm sırası fenomeni 3.2.11(b), 3.3.4, 4.5. disappearances 3.2.7

kimseye görüştürülmeyen tutuklu 2.1, 2.3.4, 2.3.4(a)(i), 3.2.2, 3.2.3, 3.2.5, 3.2.6, 3.2.15(e), 3.2.17,

3.3.3, 4.2, 4.7.2 küçükler 3.3.5(c)

tıbbi tedavi 2.1.2(e), 2.2.1, 2.3.4(c), 3.1.3(b), 3.1.3(c), 3.2.1, 3.2.3, 3.2.9, 3.3.2, 3.3.5(a), 3.3.6, 4.1, 4.7,

4.7.3, 4.8

Zihinsel bozukluk ya da hastalık 2.1.1(a), 3.1.2, 3.2.8, 3.3.2

İKS Protokolüne göre denetleme CAT OP 2.3.3(b)(i), 2.3.3(d)(i)

gebe kadınlar 3.3.5(a)

özel hapisaneler 3.3.1

usul güvenceleri 3.2.16(e), 3.3.5, 4.7

rehabilitasyon görevi 3.3.6

mahkum ve tutukluların ayrılması 3.3.5(b)

hücre cezası tecrit 3.2.2, 3.2.4, 3.3.2, 3.3.3, 3.3.6, 4.2

Tutukluluk şartları bkz. Tutukluluk

Ulusal güvenlik 3.2.8, 4.3.8, 4.4

Ulusal önleme mekanizmaları bkz İşkenceye Karşı Sözleşme Protokolü

Usuli görevler see positive duties

Yargı yetkisi 2.1.1(b)ff, ayrıca bkz. Kabul edilebilirlik kriterleri

Uluslararası örgütlerin eylemleri 2.1.1(b)(iv)

Diğer devletlerin eylemleri 2.1.1(b)(iv)

Özel kişilerin eylemleri 2.1.1(b)(iv)

ratione temporis,

sınır içinde ve dışında uygulanabilirlik 2.1.1(b)(iii), 3.2.12

CEDAW'a göre 5.6.4(b)

Evensel yargı yetkisi 3.2.16 (c), 4.9

Yasal temsilcilik 2.1.1.(a), 2.1.2(a), 2.1.2(b)

Zalimce, gayrı insani ya da küçültücü muamele 3.1.3(b), 3.2ff, 4.1.2ff, 4.2, 5.7.1, 5.7.2

ve CEDAW 5.7.1, 5.7.2

İKS'ye göre

UMSHS'ye göre 7 3.1.3(b), 3.2ff

Zihinsel rahatsızlık 3.3.2, 5.2.6, 5.4.2(b)(ii)

Ekler

MEDENİ VE SİYASİ HAKLARA İLİŞKİN ULUSLARARASI SÖZLEŞME¹

16 Aralık 1966 tarihli, 2200A (XXI) sayılı Genel Kurul Kararıyla kabul edilmiş ve imza, onay ve katılmaya açılmıştır.

49. madde uyarınca, 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir

GİRİŞ

Bu Sözleşme'ye Taraf Devletler,

Birleşmiş Milletler Şartı'nda ilan edilmiş olan ilkelere uygun olarak, insanlık ailesinin tüm mensuplarının doğuştan sahip oldukları onurun ve eşit ve devredilmez haklarının tanınmasının, dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğunu göz önünde bulundurarak,

Bu hakların, kişinin doğuştan sahip olduğu onurundan kaynaklandığını kabul ederek, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ne uygun olarak, kişisel ve siyasal özgürlüğe ve korku ve yoksulluktan kurtulma özgürlüğüne sahip özgür insan ülküsüne ancak herkesin kişisel ve siyasal haklarının yanı sıra ekonomik, sosyal ve kültürel haklarından da yararlanabileceği koşulların yaratılması ile ulaşılacağı kabul ederek,

Birleşmiş Milletler Şartı'na göre Devletlerin insan hak ve özgürlüklerine bütün dünyada saygı gösterilmesini ve bunlara uygun davranılmasını teşvik etmek yükümlülüğünü göz önüne alarak, Diğer bireylere ve bağlı olduğu topluluğa karşı görevleri olan bireyin, bu Sözleşme'de tanınan haklara saygı gösterilmesi ve bunların geliştirilmesi için çaba gösterme sorumluluğu altında bulunduğunu dikkate alarak,

Aşağıdaki hükümler üzerinde anlaşmışlardır:

BÖLÜM I

MADDE 1

1. Bütün halklar kendi kaderlerini tayin etme hakkına sahiptirler. Bu hak gereğince halklar kendi siyasal statülerini özgürce kararlaştırırlar ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini özgürce sağlarlar.
2. Bütün halklar, kendi amaçları doğrultusunda, karşılıklı yarar ilkesine dayanan uluslararası ekonomik iş birliği ve uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerine halel getirmemek kaydıyla, kendi doğal zenginlik ve kaynaklarından özgürce yararlanabilirler. Bir halk hiçbir durumda, kendi varlığını sürdürmesi için gerekli olanaklarından yoksun bırakılamaz.
3. Özerk olmayan ve Vesayet altında bulunan ülkelerin yönetilmesinden sorumlu olan Devletler de dahil, bu Sözleşme'ye Taraf Devletler, Birleşmiş Milletler Yasası'nın hükümleri uyarınca, halkların kendi kaderlerini tayin etme hakkının gerçekleştirilmesini kolaylaştıracaklar ve bu hakka saygı göstereceklerdir.

BÖLÜM II

MADDE 2

1. Bu Sözleşme'ye Taraf her Devlet kendi ülkesinde yaşayan ve yetkisi altında bulunan bütün bireylere ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka fikir, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum ya da başka bir statü bakımından hiçbir ayırım gözetmeksizin bu Sözleşme'de tanınan hakları sağlamak ve bu haklara saygı göstermekle yükümlüdür.

1 Kaynak:

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c016tbmm22016089sso150.pdf>

2. Mevcut mevzuatta ve diğer yasal tedbirlerde henüz düzenleme bulunmayan durumlarda, bu Sözleşme'ye Taraf her Devlet, kendi anayasal kurallarına ve bu Sözleşme'nin hükümlerine uygun olarak, bu Sözleşme'de tanınan hakların uygulanmasını sağlamak bakımından gerekli olan yasama ve diğer tedbirleri almakla yükümlüdür.
3. Bu Sözleşme'ye Taraf her Devlet:
 - a. Bu Sözleşme ile tanınan hakları ve özgürlükleri ihlal edilmiş olan her şahsın, bu ihlal resmi sıfatla görev yapan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa bile, etkin şekilde telafi edilmesini güvence altına almakla;
 - b. Böyle bir telafi talebinde bulunan herkesin haklarının yetkili yargı, yürütme ya da yasama organlarınca ya da Devlet'in yasal sisteminde öngörülen başka bir yetkili organ tarafından karara bağlanmasını ve yargusal telafi olanaklarının sağlanmasını güvence altına almakla;
 - c. Bu hukuki yollardan sağlanan kararların yetkili organlarca uygulanmasını güvence altına almakla yükümlüdür.

MADDE 3

Bu Sözleşme'ye Taraf Devletler, bu Sözleşme'de yer alan bütün medeni ve siyasi haklardan erkeklerle kadınların eşit yararlanmasını güvence altına almakla yükümlüdürler.

MADDE 4

1. Ulusun hayatını tehdit eden ve varlığı resmen ilan edilmiş olan olağanüstü bir durumun ortaya çıkması halinde, bu Sözleşme'ye Taraf Devletler, uluslararası hukuktan kaynaklanan diğer yükümlülüklerine aykırı olmamak ve ırk, renk, cinsiyet, dil, din ya da toplumsal kökene dayalı bir ayrımcılık içermemesi kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde olmak üzere, bu Sözleşme'den doğan yükümlülüklerinden ayrılan tedbirler alabilirler.
2. Bu hükme dayanılarak Sözleşme'nin 6, 7, 8 (1. ve 2. fıkralar), 11, 15, 16 ve 18 nci maddelerine aykırılık getirilemez.
3. Aykırılık hakkından yararlanmak isteyen bu Sözleşme'ye Taraf Devletler, hangi hükümleri uygulamaktan kaçındıklarını ve bu davranışta bulunmalarına yol açan nedenleri, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri aracılığıyla, bu Sözleşme'ye Taraf diğer Devletlere derhal bildireceklerdir. Böyle bir aykırılığı sona erdirdikleri tarih konusunda da yine aynı kanal aracılığıyla bir bildirimde bulunacaklardır.

MADDE 5

1. Bu Sözleşme'deki hiçbir hüküm, herhangi bir Devlet'e, gruba ya da kişiye, bu Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerin herhangi birinin ortadan kaldırılmasına ya da bu Sözleşme'de öngörülmüş olandan daha geniş ölçüde sınırlandırılmasına yönelik herhangi bir faaliyete girişme ya da bu yönde bir harekette bulunma hakkını sağlar biçimde yorumlanamaz.
2. Bu Sözleşme'ye taraf olan herhangi bir Devlet'te yasalara, sözleşmelere, yönetmeliklere veya teamüllere göre tanınmış olan ya da var olan temel insan haklarından hiçbiri, bu Sözleşme'nin bu gibi hakları tanımadığı ya da daha sınırlı olarak tanıdığı gerekçesiyle sınırlandırılmaz ve kaldırılmaz.

BÖLÜM III

MADDE 6

1. Her insanın doğuştan gelen yaşama hakkı vardır. Bu hak yasalarla korunacaktır. Hiç kimsenin yaşamı keyfi olarak elinden alınamaz.
2. Ölüm cezasını kaldırmamış olan ülkelerde idam hükmü, ancak suçun işlendiği anda yürürlükte olan yasalara uygun olarak ve bu Sözleşme ile Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi hükümlerine aykırı olmamak şartı ile, en ağır suçlar için verilebilir. Bu ceza ancak yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş kesin bir karar üzerine uygulanabilir.

3. Yaşamdan yoksun bırakma eyleminin soykırım suçunu oluşturması durumunda, bu maddenin hiçbir hükmünün Sözleşme'ye Taraf Devletlerden hiçbirine Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi hükümlerinden doğan herhangi bir yükümlülüğüne herhangi bir biçimde aykırılık olanağını vermeyeceği açıktır.
4. Ölüm cezasına çarptırılan herkesin, cezanın affedilmesini ya da daha hafif bir cezaya çevrilmesini istemeye hakkı vardır. Genel af, özel af ya da ölüm cezasının değiştirilmesi kararı her durumda verilebilir.
5. Ölüm cezası onsekiz yaşın altındaki kişiler tarafından işlenen suçlar için verilemez ve hamile kadınların idam cezaları yerine getirilemez.
6. Bu maddenin hiçbir hükmü, Sözleşme'ye Taraf herhangi bir Devlet tarafından, idam cezasının kaldırılmasını getirmek ya da önlemek için kullanılamaz.

MADDE 7

Hiç kimse işkenceye ya da zalimce, insanlık dışı ya da küçük düşürücü muamele ya da cezalandırmaya maruz bırakılamaz. Özellikle, hiç kimse kendi özgür rızası olmadan tıbbi ya da bilimsel deneylere tabi tutulamaz.

MADDE 8

1. Hiç kimse köle durumunda tutulamaz; kölelik ve köle ticaretinin her şekli yasaklanacaktır.
2. Hiç kimse kul durumunda tutulamaz.
3. a. Hiç kimseden zorla ya da zorunlu olarak çalışması istenemez.
 - b. 3. fıkranın (a) bendi, bir suçun karşılığı olarak ağır işlerde çalışma cezası verilen ülkelerde yetkili bir mahkeme tarafından verilen böyle bir karar uyarınca ağır işte çalıştırmayı engeller biçimde görülemez.
 - c. Bu fıkra açısından, «zorla ya da zorunlu çalıştırma» terimi:
 - i. Bir mahkemenin yasal kararıyla gözetim altında bulunan ya da gözetim altına alınmasının ardından şartla salıverilmiş bir kimseden normal olarak istenen ve (b) bendinde belirtilmemiş olan bir iş veya hizmeti,
 - ii. Askeri nitelikteki herhangi bir hizmeti ve bu hizmete katılmayı vicdani bakımdan reddetme hakkının tanındığı ülkelerde de bu hakkı kullananlardan yasal olarak istenen herhangi bir ulusal hizmeti,
 - iii. Toplumun varlığını ya da refahını tehdit eden olağanüstü hal ya da felaket durumunda istenen herhangi bir hizmeti,
 - iv. Olağan kişisel yükümlülüklerin bir bölümünü oluşturan herhangi bir iş ya da hizmeti kapsamayacaktır.

MADDE 9

1. Herkesin kişi özgürlüğü ve güvenlik hakkı vardır. Hiç kimse keyfi olarak yakalanamaz veya tutuklanamaz. Hiç kimse kanunun tayin ettiği sebeplere ve usule uygun olmaksızın özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.
2. Tutuklanan herkese, tutuklandığı anda, tutuklanma nedenleri ve hakkında ileri sürülen iddialar derhal bildirilecektir.
3. Bir suç işlediği iddiasıyla yakalanan ya da tutuklanan herkes, derhal bir yargıcin ya da yasalarla yargı erkini kullanmaya yetkili kılınmış bir başka resmi görevlinin önüne çıkarılacak ve uygun bir süre içinde

yargılanma ya da saliverilme hakkına sahip olacaktır. Yargılanmayı bekleyen kişilerin gözetiminde tutulmaları genel kural olmayacaktır; ancak, saliverme, sanığın duruşmalarda, adli takibatın diğer safhalarında ve gerekli hallerde hükmün infazında hazır bulunması için güvencelere bağlanabilir.

4. Yakalanma ya da tutuklanma yoluyla özgürlüğünden yoksun bırakılan herkesin, mahkemenin gecikmeksizin tutuklanmanın yasallığı konusunda karar vermesini ve yakalamanın yasal olmaması halinde, saliverilmesini kararlaştırması için mahkemeye başvurma hakkı vardır.
5. Yasal olmayan bir yakalama ya da tutuklama işleminden mağdur olan herkesin, icrası kabil zorunlu tazminat hakkı olacaktır.

MADDE 10

1. Özgürlüklerinden yoksun bırakılan herkese insanca ve kişinin doğuştan sahip olduğu onura saygı gösterilerek davranılır.
2. a. Sanık durumunda olan kişiler, istisnai durumlar dışında, hüküm giymiş kişilerden ayrı tutulacaklar ve hüküm giymemiş kişilerin statüsüne uygun ayrı işlem göreceklidir.
b. Küçük sanıklar, yetişkin olanlardan ayrı tutulacaklar ve durumlarının karara bağlanması için mümkün olan en kısa sürede mahkeme önüne çıkartılacaklardır.
3. Cezaevi sistemi, asıl amacı mahkumların ıslahı ve topluma yeniden kazandırılması olan bir sistem olarak ele alınacaktır. Küçük suçlular yetişkinlerden ayrı tutulacak ve kendilerine yaşlarına ve yasal statülerine uygun biçimde davranılacaktır.

MADDE 11

Hiç kimse, sırf bir akitten doğan yükümlülüğünü yerine getiremediği gerekçesiyle hapsedilemez.

MADDE 12

1. Yasal olarak bir Devlet'in ülkesinde bulunan herkes, o ülke içinde özgürce hareket etme hakkına ve ikametgahını seçme özgürlüğüne sahiptir.
2. Herkes, kendi ülkesi de dahil olmak üzere, herhangi bir ülkeyi terketmekte özgürdür.
3. Yukarıda sözü edilen haklara, ulusal güvenliği, kamu düzenini, kamu sağlığını ya da genel ahlaki veya başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak üzere yasalarla konmuş ve bu Sözleşme'de tanınan diğer haklarla uyumlu olanlar dışında herhangi bir sınırlama konulamaz.
4. Hiç kimse, kendi ülkesine girme hakkından keyfi olarak yoksun bırakılamaz.

MADDE 13

Bu Sözleşme'ye Taraf Devletlerden birinin ülkesinde yasal olarak bulunan bir yabancı, bu ülkeden ancak yasalara uygun olarak verilmiş bir karar uyarınca sınır dışı edilebilir ve ulusal güvenlik bakımından zorunlu nedenler aksini gerektirmedikçe, sınır dışı edilmesine karşı nedenler ileri sürmesine ve durumunun yetkili makamlar ya da yetkili makamlarca özel olarak atanmış kişi ya da kişilerce yeniden gözden geçirilmesine ve bu amaçla yetkili merciler önünde temsil edilmesine izin verilecektir.

MADDE 14

1. Herkes mahkemeler ve yargı organları önünde eşittir. Herkes, bir suçla itham edildiğinde ya da bir hukuk davasında hak ve yükümlülükleri hakkında karar verilirken, yasalar uyarınca kurulmuş yetkili, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme önünde adil ve kamuya açık bir duruşma hakkına sahiptir. Demokratik bir toplumda ahlak, kamu düzeni ya da ulusal güvenlik gerekçeleriyle ya da tarafların özel hayatları bunu gerektirdiğinde, ya da özel durumlarda, mahkeme, açıklığı adalete zarar vereceği düşüncesine vardığı takdirde, mahkemenin gerekli gördüğü ölçüde, basın ve dinleyiciler duruşmaların tümü ya da bir kısmının dışında tutulabilirler. Ancak, küçüklerin çıkarları aksini gerektirmedikçe, ya

da duruşmalar çocukların vesayetine ilişkin evlilikle ilgili uyuşmazlıklar hakkında olmadıkça, ceza ya da hukuk davalarında verilecek herhangi bir kararın aleni olması zorunludur.

2. Bir suçla itham edilen herkes, yasalara göre suçlu olduğu kesinleşene dek masum kabul edilmek hakkına sahiptir.
3. Herkes, itham edildiği suçla ilgili olarak, tam bir eşitlik içinde, aşağıdaki asgari garantilere sahip olacaktır:
 - a. Kendisine, en kısa zamanda ve anlayacağı bir dilde, aleyhindeki iddianın niteliği ve nedenleri hakkında ayrıntılı bilgi verilmesi;
 - b. Savunmasını hazırlayabilmek ve kendi seçtiği avukatla temas edebilmek için yeterli zaman ve kolaylıkların tanınması;
 - c. Gereksiz bir gecikme olmadan yargılanması;
 - d. Yargılanmada hazır bulunması ve kendisini ya doğrudan ya da kendi seçtiği avukat yardımı ile savunması; avukatı yoksa, bu hakkının var olduğunun kendisine bildirilmesi; adaletin gerektirdiği her durumda kendisine bir avukat tayin edilmesi ve böyle durumlarda ödeme yapma olanağı yoksa bu yardımın parasız olarak sağlanması;
 - e. Aleyhindeki tanıklara soru sorabilmesi ya da soru sordurabilmesi, lehindeki tanıkların da aleyhindeki tanıklarla aynı şekilde sorgulanabilmelerinin sağlanması;
 - f. Mahkemede kullanılan dili anlamıyor veya konuşmuyorsa bir tercümanın parasız yardımının sağlanması;
 - g. Kendi aleyhinde tanıklıkta bulunmaya ya da suç itirafına zorlanmaması.
4. Küçükler için yargılama bu kişilerin yaşları ve topluma yeniden kazandırılmaları düşüncesi gözönüne alınarak yürütülecektir.
5. Bir suçtan hüküm giyen herkes, mahkûmiyet ve cezanın yasalara uygun olarak daha yüksek bir yargı organınca yeniden incelenmesi hakkına sahip olacaktır.
6. Kesin bir kararla bir suçtan dolayı mahkûm olan ve daha sonra hakkındaki hüküm, adaletin yanlış tecelli ettiğini kat'i şekilde ortaya koyan yeni veya yeni ortaya çıkan bir maddi delil dolayısıyla bozulan veya bu sebeple affa uğrayan bir kişi, evvelce bilinmeyen maddi delilin zamanında ortaya çıkmamasında kısmen ya da tamamen kendi kusuru bulunduğu ispat edilmediği takdirde, böyle bir hükmün sonucunda ceza çekmesinin karşılığı olarak yasalara uygun şekilde tazminata hak kazanır.
7. Hiç kimse, bir ülkenin yasalarına ve ceza usulüne göre daha önce kesin olarak mahkûm olmuş ya da beraat etmişse, aynı fiil için yeniden yargılanamaz ve cezalandırılmaz.

MADDE 15

1. Hiç kimse, işlendiği zamanda ulusal ya da uluslararası hukuk bakımından suç sayılmayan bir fiil ya da ihmal yüzünden suçlu sayılamaz. Suç sayılan bir fiile, işlendiği zaman yürürlükte olan bir cezadan daha ağır ceza verilemez. Fiilin işlenmesinden sonra yasalarda bu fiile karşılık daha hafif bir ceza öngörülecek olursa, fiili işleyene bu ikinci ceza uygulanır.
2. Bu maddenin hiçbir hükmü, işlendiği sırada uluslar topluluğunun kabul ettiği genel hukuk ilkelerine göre suç sayılan bir fiil ya da ihmal yüzünden bir kimsenin yargılanmasını ya da cezalandırılmasını engellemez.

MADDE 16

Herkes, her yerde, kanun önünde kişi olarak tanınma hakkına sahip olacaktır.

MADDE 17

1. Hiç kimsenin özel hayatına, ailesine, evine ya da haberleşmesine keyfi ya da yasadışı olarak müdahale

edilemez; hiç kimsenin şeref ve itibarına yasal olmayan tecavüzlerde bulunulamaz.

2. Herkesin, bu gibi müdahalelere ya da tecavüzlere karşı yasalarla korunma hakkı vardır.

MADDE 18

1. Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahip olacaktır. Bu hak, herkesin istediği dine ya da inanca sahip olması ya da bunları benimsemesi özgürlüğünü ve herkesin aleni veya özel olarak bireysel ya da başkaları ile birlikte toplu olarak, kendi din ya da inancını ibadet, icra, bunun icaplarını yerine getirme ya da öğretme bakımından ortaya koyma özgürlüğünü de içerir.
2. Hiç kimse, kendi seçtiği bir din ya da inanca sahip olma ya da bunu benimseme özgürlüğünü zedeleyecek bir baskıya maruz bırakılamaz.
3. Bir kimsenin kendi dinini veya inançlarını ortaya koyma özgürlüğüne ancak yasalarla belirlenen ve kamu güvenliğini, düzenini, sağlığını, ahlakını ya da başkalarının temel hak ve özgürlüklerini korumak için gerekli kısıtlamalar getirilebilir.
4. Bu Sözleşme'ye Taraf Devletler, ana-babaların ve uygulanabilir olan durumlarda, yasalarla saptanmış vasilerin, çocukların kendi inançlarına uygun bir dinsel ve ahlaki eğitim verme özgürlüklerine saygı göstermekle yükümlüdürler.

MADDE 19

1. Herkes, kimsenin müdahalesi olmaksızın istediği düşünceye sahip olma hakkına sahiptir.
2. Herkes, düşüncelerini açıklama hakkına sahiptir; bu hak, herkesin, ülkesel sınırlara bağlı olmaksızın her çeşit bilgiyi ve fikri, sözlü, yazılı ya da basılı biçimde, sanat eserleri biçiminde ya da kendi seçeceği herhangi bir başka biçimde araştırma, edinme ve iletme özgürlüğünü de içerir.
3. Bu maddenin 2. fıkrasında öngörülen hakların kullanılması, özel bazı görev ve sorumlulukları da beraberinde getirir. Dolayısıyla, bunlara bazı sınırlamalar da konulabilir; ancak, bu sınırlamaların yasalarda öngörülmüş olması ve;
 - a. Başkalarının haklarına ve şöhretine saygı bakımından ve;
 - b. Ulusal güvenliğin, kamu düzenininin ya da kamu sağlığı ve genel ahlakın korunması bakımlarından gerekli olması zorunlu olmalıdır.

MADDE 20

1. Her türlü savaş propagandası yasalarla yasaklanır.
2. Ulusal, ırksal ya da dinsel nefretin ayrımcılık, düşmanlık ya da şiddete kışkırtma şeklini alacak biçimde savunulması yasalarla yasaklanır.

MADDE 21

Barişçi toplantı hakkı tanınacaktır. Bu hakkın kullanılmasına, yasalara uygun olarak konulmuş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik ya da kamu güvenliği, kamu düzeni bakımından ve kamu sağlığının, genel ahlakın korunması ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması bakımından gerekli olan sınırlamalardan başka sınırlama getirilemez.

MADDE 22

1. Herkesin, kendi çıkarlarını korumak için sendikalar kurmak ya da bunlara girmek hakkı da dahil olmak üzere, başkalarıyla bir araya gelip dernek kurma hakkı vardır.
2. Bu hakkın kullanılmasına, yasalara uygun olarak konulmuş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik ya da kamu güvenliği, kamu düzeni bakımından ve kamu sağlığının, genel ahlakın korunması ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması bakımından gerekli olan sınırlamalardan başka sınırlama getirilemez. Bu madde, silahlı kuvvetler ya da polis teşkilatı mensuplarına bu hakkın kullanılmasında yasal sınırlamalar konulmasını engellemez.
3. Bu maddenin hiçbir hükmü, Sendika Kurma Özgürlüğü ve Sendika Hakkının Korunmasına İlişkin

1948 tarihli Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmesi'ne Taraf olan Devletlere, bu Sözleşme'de öngörülen güvencelere zarar verecek yasama tedbirleri alma ya da hukuki uygulamalarda bulunma yetkisini vermez.

MADDE 23

1. Aile, toplumun doğal ve temel birimidir ve toplum ve devlet tarafından korunma hakkına sahiptir.
2. Evlenebilecek yaşta bulunan erkeklerle kadınlara, evlenme ve bir aile kurma hakkı tanınacaktır.
3. Evlenmek niyetinde olan eşlerin tam ve özgür rızası olmaksızın hiçbir evlilik bağı kurulamaz.
4. Bu Sözleşme'ye Taraf Devletler, eşlerin evlenirken, evlilik süresince ve evliliğin sona ermesinde eşit hak ve sorumluluklara sahip olmalarını sağlamak için gerekli tedbirleri alacaklardır. Evlilik sona erdiğinde, çocuklar için gerekli olan koruyucu hükümler öngörülmesi sağlanacaktır.

MADDE 24

1. Her çocuk, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet ya da doğum bakımından hiçbir ayırım gözetilmeksizin, reşit olmayan kişi statüsünün gerektirdiği koruma tedbirlerinin ailesi, toplumu ya da Devlet'i tarafından alınması hakkına sahiptir.
2. Her çocuk, doğumundan hemen sonra nüfus kütüğüne kaydedilecek ve bir isme sahip olacaktır.
3. Her çocuğun bir vatandaşlık kazanma hakkı vardır.

MADDE 25

Her yurttaş, 2. maddede belirtilen ayrımlara ve makul olmayan kısıtlamalara bağlı olmaksızın:

- a. Doğrudan doğruya ya da özgürce seçilmiş temsilciler aracılığı ile kamu yönetimine katılma;
- b. Genel, eşit ve gizli oyla belirli dönemlerde yapılan, seçmenlerin iradelerini özgürce ortaya koymalarını garanti eden gerçek seçimlerde oy kullanma ve seçilme;
- c. Genel anlamda eşit olarak, ülkesinin kamu hizmetlerine girme hak ve fırsatına sahiptir.

MADDE 26

Herkes yasalar önünde eşittir ve hiçbir ayırım gözetilmeksizin yasalarca eşit derecede korunur. Bu bakımdan, yasalar her türlü ayırımı yasaklayacak ve ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka fikir, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum veya diğer statüler gibi, her bağlamda ayrımcılığa karşı eşit ve etkili korumayı temin edecektir.

MADDE 27

Etnik, dinsel ya da dil azınlıklarının bulunduğu devletlerde, bu azınlıklara mensup olan kişiler, kendi gruplarının diğer üyeleri ile birlikte, kendi kültürlerinden yararlanma, kendi dinlerine inanma ve bu dine göre ibadet etme, ya da kendi dillerini kullanma hakkından yoksun bırakılmayacaklardır.

BÖLÜM IV

MADDE 28

1. Bir İnsan Hakları Komitesi kurulacaktır. (Bu Sözleşme'de bundan böyle Komite olarak anılacaktır). Bu Komite onsekiz üyeden oluşacak ve aşağıda belirtilen görevleri yürütecektir.
2. Komite, bu Sözleşme'ye Taraf Devletlerin vatandaşlarından, yüksek ahlaki karaktere sahip ve insan hakları alanında ehliyetleri ile tanınan kişilerden oluşacak, hukuk deneyimi olan bazı kişilerin Komite'ye katılmasının yararı da gözönünde bulundurulacaktır.
3. Komite üyeleri seçim yolu ile gelecekler ve kendi kişisel sıfatları ile görev yapacaklardır.

MADDE 29

1. Komite üyeleri, 28. maddede belirtilen niteliklere sahip olan ve Sözleşme'ye Taraf Devletlerce bu görev için aday gösterilen kişilerin listesinden gizli oyla seçileceklerdir.

2. Bu Sözleşme'ye Taraf her Devlet iki kişiden fazla aday gösteremez. Bu kişiler, aday gösteren Devlet'in vatandaşları olmalıdır.
3. Bir kimse, yeniden aday gösterilebilecektir.

MADDE 30

1. İlk seçim, bu Sözleşme'nin yürürlüğe girdiği tarihten sonra en geç altı ay içinde yapılacaktır.
2. 34. madde uyarınca boşalan üyelikler için yapılacak seçimlerin dışında, seçim tarihinden en az dört ay önce Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, bu Sözleşme'ye Taraf Devletlere, üç ay içinde Komite üyeliği için aday göstermeleri için yazılı bir çağrıda bulunacaktır.
3. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, bu şekilde aday gösterilenlerin alfabetik listesini, aday gösteren Devletleri de belirterek hazırlayacak ve bu listeyi her seçimden en az bir ay önce bu Sözleşme'ye Taraf Devletlere iletacaktır.
4. Komite üyelerinin seçimi, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde düzenleyeceği, Sözleşme'ye Taraf Devletler toplantısında yapılır. Bu Sözleşme'ye Taraf Devletlerden üçte ikisinin toplantı nisabını oluşturacağı bu toplantıda Komite'ye, Taraf Devletlerin hazır bulunan ve oy kullanan temsilcilerinin oylarının en çoğunu alan ve salt çoğunluğunu sağlayan adaylar seçilecektir.

MADDE 31

1. Komite'de aynı Devlet'ten birden fazla üye bulunamaz.
2. Komite'nin seçiminde üyeliğin adil coğrafi dağılımı esası ve farklı uygarlık biçimleri ile belli başlı hukuk sistemlerinin temsili esası gözönünde bulundurulur.

MADDE 32

1. Komite üyeleri dört yıllık bir süre için seçilirler. Tekrar aday gösterilmeleri halinde yeniden seçilme hakları vardır. Ancak, ilk seçimde seçilen üyelere dokuzunun süresi iki yıl sonunda dolar; ilk seçimden hemen sonra, 30. maddenin 4. fıkrasında belirtilen toplantı Başkanı tarafından çekilecek kura ile bu dokuz üyenin adları saptanır.
2. Görev süresinin sona ermesi üzerine, bu Sözleşme'nin bu bölümünde yukarıda yer alan maddeler uyarınca seçimler yapılır.

MADDE 33

1. Öteki üyelerin oybirliği ile varacakları görüşe göre Komite üyelerinden biri, geçici nitelikte bir hazır bulunmama durumu dışında başka bir nedenle görevini yapamaz hale gelmiş ise, Komite Başkanı durumu Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne bildirir; o da o üyeliğin boş olduğunu ilan eder.
2. Komite üyelerinden birinin ölümü ya da görevden çekilmesi halinde Başkan hemen Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne durumu bildirir, o da ölüm ya da çekilmenin hüküm doğurduğu tarih itibariyle bu üyeliğin boş olduğunu ilan eder.

MADDE 34

1. 33. madde uyarınca bir üyeliğin boş olduğunun ilan edilmesi halinde ve yeri boşalan üyenin görev süresi ilan tarihinden sonra altı ay içinde sona ermiyorsa, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri durumu bu Sözleşme'ye Taraf Devletlere bildirir, onlar da boşluğu doldurmak amacı ile 29. madde uyarınca iki ay içinde aday gösterebilirler.

2. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, bu şekilde aday gösterilen kişilerin alfabetik bir listesini hazırlar ve bu Sözleşme'ye Taraf Devletlere iletir. Boş bulunan üyelik için seçim, Sözleşme'nin bu bölümünün ilgili hükümlerine uygun olarak yapılır.
3. 33. madde hükümlerine göre ilan edilen boşluğu doldurmak üzere seçilen Komite üyesi, işbu madde hükümleri uyarınca yeri boşalmış olan üyenin kalan süresinin sonuna kadar görev yapar.

MADDE 35

Komite üyeleri, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun onayı ile, Komite'nin sorumluluklarının önemi gözönüne alınarak, Genel Kurul tarafından saptanacak koşullara göre Birleşmiş Milletler'in kaynaklarından maaş alırlar.

MADDE 36

Bu Sözleşme uyarınca Komite'nin görevlerinin etkili bir biçimde yürütülebilmesi için Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri gerekli eleman ve kolaylıkları sağlar.

MADDE 37

1. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Komite'nin ilk oturumunu Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde toplar.
2. Komite, ilk oturumundan sonra, kendi çalışma usullerinde öngörülen zamanlarda toplanır.
3. Komite normal olarak Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde ya da Cenevre'deki Birleşmiş Milletler Ofisi'nde toplanır.

MADDE 38

Komite'nin her üyesi, göreve başlamadan önce, görevlerini tarafsız ve vicdanına göre yürüteceği konusunda Komite önünde and içer.

MADDE 39

1. Komite, memurlarını iki yıllık bir süre için seçer. Memurlar yeniden seçilebilirler.
2. Komite, çalışma usullerini kendisi belirler; ancak bu kurallar, diğer hususların yanı sıra:
 - a. Toplantı yeterlik sayısının oniki üyeden oluşacağını;
 - b. Komite kararlarının, mevcut üyelerin çoğunluğu ile alınacağını da içermelidir.

MADDE 40

1. Bu Sözleşme'ye Taraf Devletler, bu Sözleşme'de tanımlanan hakların gerçekleştirilmesini sağlamak üzere aldıkları tedbirler ve bu hakların kullanılmasında kaydedilen gelişmeler konusunda:
 - a. Bu Sözleşme'nin ilgili Taraf Devletler bakımından yürürlüğe girmesinden sonra bir yıl içinde;
 - b. Bundan sonra da Komite ne zaman isterse, rapor sunmakla yükümlüdürler.
2. Bütün raporlar Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne sunulur. Genel Sekreter bu raporları, incelenmek üzere Komite'ye sunar. Raporlarda, eğer varsa, bu Sözleşme'nin uygulanmasını etkileyen unsur ve güçlükler belirtilir.
3. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Komite'ye danıştıktan sonra, bu raporların ilgili ihtisas kuruluşlarının yetki alanlarına giren bölümlerini, bu kuruluşlara iletir.
4. Komite, bu Sözleşme'ye Taraf Devletlerin kendisine sunduğu raporları inceler. Kendi raporlarını ve uygun göreceği görüşleri Taraf Devletlere iletir. Komite, bu Sözleşme'ye Taraf Devletlerin kendisine gönderdiği raporların birer örneği ile birlikte kendi görüşlerini Ekonomik ve Sosyal Konsey'e de iletir.

5. Bu Sözleşme'ye Taraf Devletler, bu maddenin 4. fıkrası uyarınca belirtilen görüşler hakkındaki kendi görüş ve yorumlarını Komite'ye sunabilirler.

MADDE 41

1. Bu Sözleşme'ye Taraf olan bir Devlet, Komite'nin başka bir Devlet'in bu Sözleşme'den doğan yükümlülüklerini yerine getirmediği yolundaki iddiasını içeren her türlü başvuruyu kabul etme ve inceleme yetkisini bu madde uyarınca tanıdığı herhangi bir anda bildirebilir. Bu maddede belirtilen başvuruların Komite tarafından kabul edilip incelenmesi ancak, bunların Komite'nin kendisi bakımından yetkili olduğunu bildiren bir Taraf Devlet tarafından yapılması halinde mümkündür. Böyle bir bildirimde bulunmamış olan bir Taraf Devlet'i ilgilendiren başvurular Komite tarafından kabul edilemez. Bu madde uyarınca kabul edilen başvurular, aşağıdaki usule uygun olarak ele alınır:

- a. Bu Sözleşme'ye Taraf olan herhangi bir Devlet, başka bir Taraf Devlet'in bu Sözleşme'nin hükümlerini yerine getirmediği görüşüne varırsa, sorunu, yazılı başvuru yoluyla o Taraf Devlet'in dikkatine sunabilir. Başvuruyu alan Devlet, başvurunun alınmasından sonra üç ay içinde sorunu açıklığa kavuşturan bir yazılı açıklama ya da herhangi bir yazılı beyanla ilgili Devlet'e açıklamada bulunur. Bu açıklamanın mümkün ve uygun olduğu ölçüde soruna ilişkin uygulanan, uygulanacak olan ve uygulanabilecek nitelikte olan iç hukuk usullerine ve çözüm yollarına ilişkin bilgiyi de içermesi gerekir.
- b. İlk başvurunun alınmasından sonra altı ay içinde bu sorun ilgili her iki Taraf Devlet'i de tatmin edecek bir biçimde düzeltilmemiş ise, ilgili Taraf Devletlerden herhangi birinin, ilgili Devlet'e ve Komite'ye bildirmek suretiyle, sorunu Komite'ye götürme hakkı vardır.
- c. Komite'nin kendisine iletilen herhangi bir sorunu ele alması ancak, uluslararası hukukun genel olarak kabul edilmiş ilkelerine uygun olarak bütün iç hukuk yollarına başvurulduğu ve bu yolların tüketildiği kanısına varması halinde mümkündür. Başvurulan çözüm yollarının makul olmayan bir biçimde uzaması halinde, bu kural geçerli olmayacaktır.
- d. Komite, bu maddede öngörülen başvuruları incelerken kapalı oturum yapar.
- e. Bu maddenin (c) bendi saklı kalmak üzere Komite, sorunun bu Sözleşme'de tanınan insan hak ve temel özgürlüklerine saygı temeli üzerinde dostane bir çözüme kavuşturulması amacı ile, ilgili Taraf Devletler nezdinde iyi niyet girişimlerinde bulunur.
- f. Komite, kendisine iletilen herhangi bir sorunda, (b) bendinde sözü edilen Taraf Devletlere, gerekli bilgileri Komite'ye vermeleri için çağrıda bulunabilir.
- g. Sorun Komite'de ele alındığı zaman, (b) bendinde sözü edilen ilgili Taraf Devletler, Komite'de temsil edilme ve sözlü ve/veya yazılı beyanlarda bulunma hakkına sahiptirler.
- h. Komite, (b) bendinde belirtilen bildirim alınmasından sonra oniki ay içinde aşağıda gösterilen şekillerde bir rapor hazırlar:
 - i.e. bendinde öngörülen biçimde bir sonuca ulaşıldığı takdirde, Komite, raporunu, vakıaların kısaca ortaya konması ve varılan sonucun belirtilmesi ile sınırlar;
 - ii.e. bendinde öngörülen biçimde bir sonuca ulaşılamamışsa, Komite raporunu vakıaların kısaca belirtilmesi ile sınırlar; ilgili Taraf Devletlerin yazılı beyanları ile sözlü beyanlarının tutanakları da bu rapora eklenir.

Her durumda, rapor ilgili Taraf Devletlere bildirilir.

2. İşbu maddenin hükümleri, Sözleşme'ye Taraf olan Devlet'in maddenin 1. fıkrası uyarınca bildirimde buldukları zaman yürürlüğe girer. Taraf Devletler bu bildirimlerini Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne iletirler, Genel Sekreter de bunların birer örneğini öteki Taraf Devletlere gönderir. Böyle bir bildirim Genel Sekreter'e duyurulmak suretiyle her zaman geri alınabilir. Böyle bir geri alma, daha önceden bu madde uyarınca yapılmış bir başvurunun konusunu oluşturan herhangi bir sorunun ele alınmasını engellemez; bildirim geri alındığı yolundaki duyuru Genel Sekreter'in eline geçtikten sonra, geri alan Taraf Devlet yeni bir bildirimde bulunmadıkça, herhangi bir Taraf Devlet'ten başka başvuru kabul edilmez.

MADDE 42

1. a. 41. maddeye uygun olarak Komite'ye iletilen bir soruna ilgili Taraf Devletleri tatmin edecek bir çözüm bulunamamış ise, Komite, ilgili Taraf Devletlerin önceden alınmış rızalarıyla bir ad hoc Uzlaştırma Komisyonu (Bundan böyle Komisyon olarak anılacaktır) kurabilir. Komisyon, sorunun bu Sözleşme'ye saygı temeli üzerinde dostane bir çözüme ulaştırılması amacıyla, ilgili Taraf Devletler nezdinde iyi niyet girişimlerinde bulunur;
- b. Komisyon, ilgili Taraf Devletlerin kabul edeceği beş kişiden oluşur. İlgili Taraf Devletler, Komisyon'un oluşum biçiminin tümü ya da bir kısmı hakkında üç ay içinde bir anlaşmaya varamazlarsa, Komisyon'un üzerinde anlaşmaya varılmayan üyeleri Komite'nin üyeleri tarafından ve kendileri arasından gizli oy ve üçte iki çoğunlukla seçilir.
2. Komisyon üyeleri kişisel sıfatlarıyla görev yaparlar. İlgili Taraf Devletlerin, bu Sözleşme'ye Taraf olmayan bir Devlet'in ya da 41. madde uyarınca bildirimde bulunmamış olan bir Taraf Devlet'in vatandaşı olamazlar.
3. Komisyon Başkanını kendisi seçer; çalışma usullerini kendisi belirler.
4. Komisyon toplantıları normal olarak Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde ya da Cenevre'deki Birleşmiş Milletler Ofisi'nde yapılır. Ancak, Komisyon'un Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri ve ilgili Taraf Devletlere danışarak saptayacağı başka uygun yerlerde de toplantı yapılabilir.
5. 36. maddeye uygun olarak kurulan sekreteryaya, bu madde uyarınca kurulacak Komisyonların işlerini de yürütür.
6. Komite'nin edindiği ve derlediği bilgiler, Komisyon'a da verilir ve Komisyon diğer gerekli bilgileri vermeleri için ilgili Taraf Devletlere çağrıda bulunabilir.
7. Komisyon, sorunu tam olarak inceledikten sonra, ancak her durumda sorunu ele almasından başlayarak en geç oniki ay içinde, ilgili Taraf Devletlere bildirilmek üzere Komite Başkanı'na bir rapor sunar.
 - a. Komisyon, sorunun incelenmesini oniki ay içinde tamamlayamamış ise raporunu, çalışmaları konusunda kısa bir açıklama ile sınırlar;
 - b. Bu Sözleşme'de tanınan insan haklarına saygı temeli üzerinde dostane bir çözüm bulunabilmiş ise, Komisyon raporunu vakıaların ve varılan sonucun kısaca belirtilmesi ile sınırlar;
 - c,b. bendinde öngörüldüğü şekilde bir sonuca ulaşılmamış ise Komisyon'un raporu, ilgili Taraf Devletler arasındaki sorunlara ilişkin bütün vakıalar konusundaki bulgularla, sorunun dostane bir çözüme ulaştırılması imkânları konusunda Komisyon'un görüşlerini kapsar. Bu rapor, ilgili Taraf Devletlerin yazılı beyanları ile sözlü beyanlarının tutanaklarını da içerir.
 - d. Komisyon'un raporu (c) bendinde öngörülen biçimde sunulmuş ise, ilgili Taraf Devletler, raporu almalarından sonra üç ay içinde, Komisyon raporunda belirtilen hususları kabul edip etmediklerini Komite Başkanı'na bildireceklerdir.
8. Bu madde hükümleri, Komite'nin 41. maddede öngörülen sorumluluklarını haleldar etmemektedir.
9. İlgili Taraf Devletler, Komisyon üyelerinin tüm harcamalarını, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin belirleyeceği tahminlere göre eşit olarak paylaşırlar.
10. İlgili Taraf Devletlerin bu maddenin 9. fıkrası uyarınca ödeme yapmalarından önce, gerekirse Komisyon üyelerinin harcamalarını karşılamak üzere Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri yetkili kalmır.

MADDE 43

Komite üyeleri ile, 42. maddeye göre atanabilecek ad hoc uzlaştırma komisyonlarının üyeleri, Birleşmiş Milletler'in Ayrıcalıkları ve Dokunulmazlıkları Sözleşmesi'nin ilgili bölümlerinde Birleşmiş Milletler adına

görev yapan uzmanlar için öngörülmüş bulunan kolaylıklardan, ayrıcalıklardan ve dokunulmazlıklardan yararlanma hakkına sahiptirler.

MADDE 44

Bu Sözleşme'nin uygulanması ile ilgili hükümler, Birleşmiş Milletler ile ihtisas kuruluşlarının kuruluş belgelerinde ve sözleşmelerinde öngörülen insan hakları alanında izlenecek usullere hanel getirmez ve bu hükümler, bu Sözleşme'ye Taraf Devletlerin bir uyumsuzluğu, kendi aralarında yürürlükte olan genel ya da özel uluslararası anlaşmalara uygun olarak çözmek için başka usullere başvurmalarını engellemez.

MADDE 45

Komite, Ekonomik ve Sosyal Konsey aracılığı ile Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na yıllık çalışma raporları sunar.

BÖLÜM V

MADDE 46

Bu Sözleşme'nin hiçbir hükmü, bu Sözleşme'de ele alınan konularda Birleşmiş Milletler ve ihtisas kuruluşlarının çeşitli organlarının sorumluluklarını belirleyen Birleşmiş Milletler Şartı'nın ve ihtisas kuruluşlarının kuruluş belgelerinin hükümlerini haleldar edecek şekilde yorumlanamaz.

MADDE 47

Bu Sözleşme'nin hiçbir hükmü, tüm halkların doğal zenginlik ve kaynaklarından tam olarak ve özgürce yararlanma ve bunları kullanma konusunda kendiliklerinden sahip buldukları hakları haleldar edecek şekilde yorumlanamaz.

BÖLÜM VI

MADDE 48

1. Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler'in ya da onun ihtisas kuruluşlarından herhangi birinin üyesi olan ya da Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'ne Taraf olan bütün Devletlerin, ya da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından bu Sözleşme'ye Taraf olmaya çağrılan herhangi bir başka Devlet'in imzasına açıktır.
2. Bu Sözleşme, onaylamaya tabidir. Onay belgeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne tevdi edilecektir.
3. Bu Sözleşme, bu maddenin 1. fıkrasında belirtilen her Devlet'in katılmasına açıktır.
4. Katılma, bir katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne tevdi edilmesiyle gerçekleşir.
5. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, her onaylama ya da katılma belgesinin kendisine iletildiğini, bu Sözleşme'yi imzalamış ya da ona katılmış olan bütün Devletlere bildirecektir.

MADDE 49

1. Bu Sözleşme, otuzbeşinci onay belgesinin ya da katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne iletilmesi tarihinden üç ay sonra yürürlüğe girecektir.
2. Otuzbeşinci onay belgesinin ya da katılma belgesinin iletilmesinden sonra bu Sözleşme, onaylayan ya da buna katılan her Devlet bakımından, o Devlet'in kendi onay ya da katılma belgesinin iletilmesinden üç ay sonra yürürlüğe girecektir.

MADDE 50

Bu Sözleşme'nin hükümleri, hiçbir sınırlama ya da istisna olmaksızın Federal Devletlerin bütün kesimleri bakımından geçerli olacaktır.

MADDE 51

1. Bu Sözleşme'ye Taraf olan her Devlet değişiklik önerebilir ve bunu Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne iletebilir. Bunun üzerine Genel Sekreter bütün değişiklik önerilerini bu Sözleşme'ye Taraf Devletlere göndererek, bu önerileri ele almak ve bunlar üzerinde bir oylama yapmak amacıyla bir Taraf Devletler konferansı düzenlenmesinden yana olup olmadıklarını bildirmelerini ister. Taraf Devletlerden en az üçte birinin böyle bir konferans toplanmasını desteklemesi halinde Genel Sekreter, Birleşmiş Milletler'in gözetimi altında böyle bir konferans toplar. Konferansta hazır bulunan ve oy veren Taraf Devletlerin çoğunluğu tarafından kabul edilen herhangi bir değişiklik, onaylanmak üzere Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na sunulur.
2. Değişikliklerin yürürlüğe girmesi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca onaylanması ve bu Sözleşme'ye Taraf Devletlerin üçte ikisi tarafından kendi anayasal kurallarına uygun olarak kabul edilmesiyle olur.
3. Değişiklikler yürürlüğe girdiği zaman, bunları kabul eden Taraf Devletleri bağlar; öteki Taraf Devletler ise bu Sözleşme'nin hükümleri ile ve daha önce kabul etmiş oldukları değişiklikler ile bağlı kalırlar.

MADDE 52

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, 48. maddenin 5. fıkrasındaki bildirimler dışında, aynı maddenin 1. fıkrasında belirtilen bütün Devletlere aşağıdakileri bildirmekle yükümlüdür:

- a. 48. maddede belirtilen imzalar, onaylamalar ve katılmalar;
- b. 49. madde uyarınca bu Sözleşme'nin yürürlüğe giriş tarihi ve 51. madde uyarınca bir değişikliğin yürürlüğe giriş tarihi.

MADDE 53

1. Çince, Fransızca, İngilizce, İspanyolca ve Rusça metinleri aynı derecede geçerli olan bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler arşivinde saklanacaktır.
2. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, bu Sözleşme'nin onaylı örneklerini 48. maddede belirtilen tüm Devletlere gönderecektir.

MEDENİ VE SİYASİ HAKLARA İLİŞKİN ULUSLARARASI SÖZLEŞMEYE EK İHTİYARİ PROTOKOL¹

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 16 Aralık 1966 tarih ve 2200 A (XXI) sayılı Kararıyla kabul edilip imza, onay ve katılıma açılmıştır. İhtiyari Protokol 9. maddeye uygun olarak 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Bu Protokole Taraf Devletler,

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin (bundan böyle Sözleşme diye anılacaktır) amaçlarını gerçekleştirmek ve bu Sözleşme hükümlerinin uygulanmasını sağlamak amacıyla, Sözleşmenin IV. bölümüne göre kurulan İnsan Hakları Komitesine (bundan böyle Komite diye anılacaktır), bu Protokolde düzenlendiği gibi, Sözleşmede yer alan hakların ihlalden mağdur olduğunu iddia eden bireylerden gelen şikâyetleri alma ve değerlendirme yetkisi tammanın uygun olduğunu dikkate alarak; Aşağıdaki hükümlerde anlaşılmıştır:

Madde 1

Bu Protokole Taraf haline gelen Sözleşmeye Taraf bir Devlet, kendi egemenlik yetkisine tabi bulunan ve Sözleşmede düzenlenen haklarının bu Taraf Devlet tarafından ihlal edildiğini iddia eden bireylerin yapacağı şikâyetleri Komitenin alma ve değerlendirme yetkisini tanıır. Komite, Sözleşmeye Taraf olup da bu Protokole taraf olmayan bir Devlet hakkında yapılan şikâyetleri alamaz.

Madde 2

1. maddenin hükümlerine tabi olarak, Sözleşmede belirtilen haklarından birinin ihlal edildiği iddiasında bulunan ve bütün iç hukuk yollarını tüketen bireyler, inceleme yapması için Komiteye yazılı şikâyetle bulunabilirler.

Madde 3

Komite, bu Protokole göre yapılan şikâyetlerden imzasız olanları veya şikâyetle bulunma hakkının kötüye kullanılması şeklinde nitelediği şikâyetleri veya Sözleşmenin hükümlerine uymayanları kabul edilemez bulur.

Madde 4

1. Komite, üçüncü madde hükümleri çerçevesinde bu Protokole göre kendisine yapılan bir şikâyeti, Sözleşmenin bir hükmünün ihlal ettiği iddia edilen ve bu Protokole Taraf bulunan Devlet'in dikkatine getirir.
2. Şikâyeti alan Devlet altı ay içinde, olayı açıklığa kavuşturan yazılı açıklamaları veya beyanları, eğer varsa bu Devlet tarafından olayın çözümü için alınmış olabilecek tedbirleri Komiteye sunar.

Madde 5

1. Komite bu Protokole göre aldığı şikâyetleri, birey ve ilgili Taraf Devlet'in kendisine sundukları bütün yazılı bilgilerin ışığında inceler.
2. Komite bir bireyden aldığı şikâyetin aşağıdaki koşullara sahip olduğunu tespit edememişse inceleme yapamaz:
a. Aynı konu başka bir uluslararası soruşturma veya çözüm usulüne göre incelenmekte değildir;
b. Birey var olan bütün iç hukuk yollarını tüketmiştir. İç hukuk yollarının uygulanması makul olmayacak ölçüde uzun sürecek ise, bu şartın yerine getirilmesi aranmaz.
3. Komite bu Protokole göre şikâyetleri incelerken kapalı toplantılar yapar.

1 Kaynak:
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c112/tbmm22112069ss1003.pdf>

4. Komite kendi görüşünü ilgili Taraf Devlet'e ve şikâyetçi bireye gönderir.

Madde 6

Komite, Sözleşmenin 45. maddesine göre hazırlayacağı yıllık raporuna, bu Protokole göre yaptığı faaliyetlerin bir özetini dahil eder.

Madde 7

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun, Sömürge Ülkelerine ve Halklarına Bağımsızlık Verilmesi hakkındaki Bildiri ile ilgili 14 Aralık 1960 tarihinde kabul ettiği 1514 (XV) sayılı kararındaki amaçların yerine getirilmesinin beklenmesi süresince, bu Protokol'ün hükümleri bu halklara Birleşmiş Milletler Şartı, Birleşmiş Milletler ve ihtisas kuruluşları kapsamındaki diğer uluslararası sözleşmeler ve belgelerle tanınan başvuru hakkını hiçbir biçimde sınırlamaz.

Madde 8

1. Bu Protokol, Sözleşmeyi imzalamış olan Devletlerin imzasına açıktır.
2. Bu Protokol, Sözleşmeyi onaylamış veya Sözleşmeye katılmış Devletlerin onayına tabidir. Onay belgeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine tevdi edilir.
3. Bu Protokol, Sözleşmeyi onaylamış veya Sözleşmeye katılmış her Devlet'in katılımlına açıktır.
4. Katılımlar, katılım belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine tevdi edilmesinden itibaren hüküm ifade eder.
5. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, bu Protokolü imzalayan veya Sözleşmeye katılan bütün Devletleri, kendisine tevdi edilen her bir onay veya katılım belgesi hakkında bilgilendirir.

Madde 9

1. Bu Protokol, Sözleşmenin yürürlüğe girmesine bağlı olarak, onuncu onay veya katılım belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine tevdi edilmesinden üç ay sonra yürürlüğe girer.
2. Onuncu onay veya katılım belgesinin tevdi edilmesinden itibaren, bu Protokolü onaylayan her bir Devlet için Protokol, kendi onay veya katılım belgesinin tevdi edilmesinden üç ay sonra yürürlüğe girer.

Madde 10

Bu Protokolün hükümleri Federal Devletlerin her tarafında hiçbir sınırlama veya istisnaya tabi olmaksızın uygulanır.

Madde 11

1. Bu Protokole Taraf her bir Devlet, Protokolün değiştirilmesi hakkında bir önerge hazırlayabilir ve bunu Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine iletebilir. Genel Sekreter, değişiklik önermelerini, Taraf Devletlerin katılımıyla bu önergelerin incelenmesi ve oylanması amacıyla bir konferans düzenlenmesini destekleyip desteklemediklerini bildirmeleri talebiyle, bu Protokole Taraf Devletlere iletir. Taraf Devletlerin en az üçte birinin böyle bir konferansın düzenlenmesini desteklemeleri halinde, Genel Sekreter Birleşmiş Milletler himayesinde bir konferans düzenler. Konferansa katılan ve oy kullanan Taraf Devletlerin oyçukluğuyla kabul edilen bir değişiklik, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun onayına sunulur.
2. Protokolde yapılan değişiklikler, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından onaylandıktan ve bu Protokole Taraf Devletlerin üçte ikisi tarafından kendi anayasal usullerine uygun olarak kabul edildikten sonra yürürlüğe girer.
3. Protokolde yapılan değişiklikler yürürlüğe girdiğinde, değişiklikleri kabul eden Devletleri bağlar; diğer

Taraf Devletler mevcut Protokolün hükümleriyle ve daha önce kabul ettikleri değişiklik hükümleriyle bağlı olmaya devam ederler.

Madde 12

1. Bir Taraf Devlet her zaman, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine hitaben yazılı bir bildirim göndererek bu Protokolden çekildiğini bildirebilir. Çekilme, bu bildirim Genel Sekreter tarafından alınmasından üç ay sonra yürürlüğe girer.
2. Protokolden çekilme, bildirim yürürlüğe girmesinden önce, bu Protokolün 2. maddesine göre sunulmuş olan şikâyetlere Protokol hükümlerinin uygulanmasının sürdürülmesini engellemez.

Madde 13

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri bu Protokolün 8. maddesinin 5. fıkrasına göre yapılan bildirimlere bağlı olmaksızın, Sözleşmenin 48. maddesinin birinci fıkrasında belirtilen bütün Devletleri şu konular hakkında da bilgilendirir:

- a. Sekizinci maddeye göre yapılan imzalar, onaylar ve katılmalar;
- b. Bu Protokolün dokuzuncu maddesine göre yürürlüğe girme tarihi ve 11. maddesine göre yapılan değişikliklerin yürürlüğe girme tarihi;
- c. 12. maddeye göre Sözleşmeden çekilme bildirimleri.

Madde 14

1. Bu Protokolün eşit ölçüde orijinal olan Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinleri, Birleşmiş Milletlerin arşivinde saklanır.
2. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, bu Protokolün onaylı örneğini Sözleşmenin 48. maddesinde belirtilen Devletlere iletir.

İŞKENCEYE VE DİĞER ZALİMANE, İNSANLIK DIŞI VEYA ONUR KIRICI MUAMELE VEYA CEZAYA KARŞI SÖZLEŐME¹

Genel Kurulunun 10 Aralık 1984 tarihli ve 39/46 sayılı Kararıyla kabul edilmiş ve imzaya, onaya ve katılmaya açılmıştır.

Yürürlüğe giriş: 26 Haziran 1987

BAŞLANGIÇ

Bu Sözleşmeye Taraf Devletler; Birleşmiş Milletler Şartı'nda ilan edilen prensiplere göre, insanlık ailesinin bütün üyelerinin sahip oldukları eşit ve vazgeçilmez haklarını tanımanın, yeryüzündeki özgürlük, adalet ve özgürlüğün temeli olduğunu dikkate alarak,

Bu hakların insanın doğuştan sahip olduğu insanlık onurundan türediğini kabul ederek, Birleşmiş Milletler şartına ve özellikle 55. maddesine göre Devletlerin insan haklarına ve temel özgürlüklere her yerde saygı gösterilmesini ve uygun davranılmasını sağlama yükümlülüğünü dikkate alarak,

Hiç kimsenin işkence veya diğer zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezaya maruz bırakılmayacağını öngören İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 5. maddesini ve Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 7. maddesini göz önünde tutarak,

Genel Kurul tarafından 9 Aralık 1975 tarihinde kabul edilen Herkesin İşkenceye ve Diğer Zalimce, İnsanlık dışı veya Onur kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Korunmasına dair Bildiri de göz önünde tutularak, Dünyanın her tarafında işkence ve diğer zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezaya karşı daha etkili bir mücadele yapılmasını arzu ederek, Aşağıdaki hükümlerde anlaşmışlardır:

I. BÖLÜM MADDİ HÜKÜMLER

1. Madde İşkence tanımı

1. Bu Sözleşmenin amacı bakımından «işkence», bir kimseye karşı, kendisinden itiraf almak veya üçüncü kişi hakkında bilgi edinmek, kendisinin veya üçüncü kişinin yaptığı veya yaptığından kuşulanılan bir eylem nedeniyle cezalandırmak veya kendisini veya üçüncü kişiyi korkutmak veya zorlamak amacıyla veya ayrımcılığa dayanan her hangi bir sebeple, bir kamu görevlisi veya resmi sıfatla hareket eden bir başka kişi tarafından veya bu görevlinin veya kişinin teşviki veya rızası veya muvafakatiyle işlenen ve işlendiği kimseye fiziksel veya ruhsal olarak aşır acı veya ızdırıp veren her hangi bir fiildir. Kanuni yaptırımlardan kaynaklanan veya yaptırımın doğasında bulunan veya bu yaptırımlarla rastlaşan acı veya ızdırıp, işkence sayılmaz. 2. Bu madde, uygulama alanı daha geniş olan hükümlerin bulunduğu veya bulunabileceği uluslararası belge veya ulusal mevzuat hükümlerinin uygulanmasını önlemez.

2. Madde İşkenceyi önleme yükümlülüğü ve işkenceyi haklı gösterme yasağı

1. Her bir Taraf Devlet kendi egemenliği altındaki ülkelerde işkence fiillerinin işlenmesini önlemek için etkili yasal, idari, yargısal veya diğer tedbirleri alır.
2. Her ne olursa olsun, savaş durumu, savaş tehdidi, iç siyasal huzursuzluk veya diğer olağanüstü hal gibi her hangi bir istisnai durum, işkenceyi haklı göstermek için ileri sürülemez.
3. Bir amirin veya bir kamu makamının verdiği bir emir, işkenceyi haklı göstermek için ileri sürülemez.

1 Kaynak:

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c112/tbmm22112069ss1003.pdf>

3. Madde İade yasağı

1. Hiçbir Taraf Devlet, bir kimsenin diğer bir Devlet'te işkence tehlikesine maruz kalacağına inanmak için esaslı sebeplerin bulunması halinde, bu kimseyi sınır dışı edemez, geri gönderemez veya iade edemez.
2. Yetkili makamlar bu tür bir sebebin bulunup bulunmadığına karar vermek amacıyla, söz konusu Devlet'te insan haklarının aşırı, açık veya kitlesel bir tarzda ihlalinin bulunup bulunmadığı da dahil, mümkün olduğu kadar her türlü hal ve şartı dikkate alırlar.

4. Madde İşkenceyi cezalandırma yükümlülüğü

1. Her bir Taraf Devlet bütün işkence fiillerini kendi ceza kanunda suç olarak düzenler. İşkence fiilini işlemeye teşebbüs ile herhangi bir kimsenin işkenceye iştirak etme veya katılma oluşturan fiilleri de aynı şekilde suç olarak düzenlenir.
2. Her bir Taraf Devlet bu fiillerin aşırılıklarını göz önünde tutarak uygun cezalar ile cezalandırır.

5. Madde Devlet'in yargılama yetkisi

1. Her bir Taraf Devlet dördüncü maddede belirtilen suçlar hakkında kendi yargılama yetkisini tespit etmek için aşağıdaki haller ile ilgili olarak gerekli düzenlemeleri yapar:
 - a. Suçların kendi egemenlik alanı içinde bulunan ülkelerde veya kendisine kayıtlı bir gemide veya uçakta işlenmesi hali;
 - b. Suçu işlediği iddia edilen kişinin kendi vatandaşı olması hali;
 - c. Kendisinin gerekli görmesi durumunda mağdurun kendi vatandaşı olması hali.
2. Her bir Taraf Devlet, fail olduğu iddia edilen kimsenin kendi egemenlik alanı üzerinde bulunması ve bu kimseyi sekizinci madde gereğince aynı maddenin birinci fıkrasında belirtilen Devletlere iade etmemesi halinde, aynı şekilde bu tür suçlar hakkında gerekli gördüğü düzenlemeleri yapar.
3. Bu Sözleşme, iç hukuka uygun olarak kullanılan bir cezai yargılama yetkisini ortadan kaldırmaz.

6. Madde İşkence yapamı adalet huzuruna çıkarmak için alınacak tedbirler

1. Bir Taraf Devlet, kendisine sunulan bilgileri inceledikten sonra ülkesi üzerinde bulunan bir kimsenin Sözleşmenin dördüncü maddesinde belirtilen bir suçu işlemiş olduğuna ikna olduğu takdirde, bu kimseyi nezarete koyar veya adalet huzuruna çıkarmak için gerekli tedbirleri alır. Nezaret veya diğer hukuki tedbirler Devlet'in iç hukukunda öngörüldüğü şekilde alınır; bu tedbirler ancak bir ceza veya iade etme davasının açılmasına imkân tanınması için gerekli olduğu sürece devam eder.
2. Bu durumdaki bir Devlet olaylar hakkında derhal bir ön soruşturma yapar.
3. Bu maddenin birinci fıkrasına göre tutulan bir kimsenin, vatandaşı olduğu Devlet'in en yakındaki yetkili bir temsilcisi ile, eğer kendisi Vatansız ise kendisinin genellikle ikamet ettiği Devlet'in temsilcisi ile derhal iletişim kurmasına yardım edilir.
4. Bir Devlet bu maddeye göre bir kimseyi nezarete koymuş ise, beşinci maddenin birinci fıkrasında belirtilen Devlet'e böyle bir kimsenin nezarete konmuş olduğunu ve tutulmasını gerektiren şartları derhal bildirir. Bu maddenin ikinci fıkrasında yapılması istenen ön soruşturmayı yapan Devlet, vardığı sonuçları sözü edilen Devlet'e hemen bildirir ve yargılama yetkisini kullanmak isteyip istemediğini belirtir.

7. Madde Kovuşturma, kanıt standardı ve adil muamele

1. Bir Taraf Devlet'in egemenliği altında olan bir ülkede Sözleşmenin dördüncü maddesinde belirtilen bir suçu işlemiş olduğu iddia edilen bir kimsenin bulunması halinde, bu Devlet eğer bu kimseyi iade etmeyecek ise, beşinci maddede öngörülen hallerde olayı kovuşturması için yetkili makamlarına havale eder.

2. Bu makamlar herhangi bir aşır suç hakkında o Devlet'in kanunları gereğince nasıl karar veriyorlarsa bu olay hakkında da aynı tarza karar verirler. Sözleşmenin beşinci maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen hallerde kovuşturma ve mahkûmiyet için gerekli olan kanıtlama standardı, beşinci maddenin birinci fıkrasında belirtilen olaylarda aranan kanıt standardından daha düşük olamaz.
3. Sözleşmenin dördüncü maddesindeki bir suçla bağlantılı olarak hakkında yargılama yapılan bir kimsenin muhakemenin her aşamasında adil muamele görmesi güvence altına alınır.

8. Madde Suçuların iadesi

1. Sözleşmenin dördüncü maddesinde belirtilen suçlar, Taraf Devletler arasında var olan bir suçuların iadesi Sözleşmesi bakımından faileri iade edilebilir suçlar olarak kabul edilir. Taraf Devletler kendi aralarında yaptıkları her suçuların iadesi Sözleşmesine, bu tür suçları iade edilebilir suçlar olarak koymayı taahhüt ederler.
2. Suçuların iadesi için bir Sözleşmenin bulunması şartını arayan bir Taraf Devlet kendisiyle iade Sözleşmesi bulunmayan bir diğer Taraf Devlet'ten suçuların iadesi talebi almış ise, bu Sözleşmeyi bu tür suçuların iadesi bakımından hukuki bir temel olarak kabul edebilir. Suçuların iadesi, kendisinden talep edilen Devlet'in hukukunda öngörülen diğer şartlara da tabidir.
3. Suçuların iadesi için bir Sözleşmenin bulunması şartını aramayan Taraf Devletler, talep edilen Devlet'in hukukunda öngörülen şartlara tabi olarak, bu tür suçları kendi aralarında iade edilebilir suçlar olarak kabul ederler.
4. Taraf Devletler arasındaki iade bakımından bu tür suçlar, sadece meydana geldikleri yerde işlenmiş suçlar olarak değil, fakat ayrıca Sözleşmenin beşinci maddesinin birinci fıkrasında yargılama yetkisini düzenlemesi istenen Devletlerin ülkelerinde de işlenmiş suçlar olarak muameleye tabi tutulur.

9. Madde Ceza davasında yardım yükümlülüğü

1. Taraf Devletler, Sözleşmenin dördüncü maddesinde belirtilen suçlar bakımından yürütülen ceza muhakemesi için gerekli olup ellerinde bulunan her türlü delilin verilmesi de dahil, bu muhakeme ile bağlantılı olarak birbirlerine her türlü yardımda bulunurlar.
2. Taraf Devletler bu maddenin birinci fıkrasındaki yükümlülüklerini, aralarında mevcut bulunabilecek karşılıklı adli yardım Sözleşmelerine uygun olarak yerine getirirler.

10. Madde İşkence yasağı hakkında eğitim verilmesi

1. Her bir Taraf Devlet işkence yasağı konusundaki eğitim ve bilginin sivil veya askeri bütün kolluk güçlerinin, sağlık personelinin, kamu görevlilerinin ve herhangi bir biçimde gözaltına alınan, tutulan veya hapsedilen bireylerin nezaretiyle, sorgulanmasıyla veya ıslahıyla meşgul olan diğer kimselerin eğitim programlarına dahil edilmesini sağlar.
2. Her bir Taraf Devlet bu tür kimselerin görev ve yetkileri konusunda yayınlanan yönetmelik veya talimatlarda işkence yasağına yer verir.

11. Madde Sorgulama yöntemlerini ve uygulamayı denetleme

Her bir Taraf Devlet kendi egemenliği altındaki bir ülkede herhangi bir işkence olayının meydana gelmesini önlemek amacıyla, sorguya dair kurallar, talimatlar, yöntemler ve uygulamalar ile her hangi bir biçimde gözaltına alınan, tutulan veya hapsedilen kimselerin nezareti ve ıslahına dair düzenlemelerini de sistematik olarak denetler.

12. Madde İşkence fiillerini soruşturma

Her bir Taraf Devlet kendi egemenliği altındaki bir ülkede bir işkence fiilinin işlendiğine inanmak

için makul sebepler bulunması halinde, yetkili makamlar tarafından derhal ve tarafsız bir soruşturma yapılmasını sağlar.

13. Madde Yetkililere şikâyet hakkı

Her bir Taraf Devlet kendi egemenliği altındaki bir ülkede işkence gördüğünü iddia eden bireylere şikâyet etme ve şikâyetinin yetkili makamlar tarafından derhal ve tarafsız bir biçimde incelenmesini isteme hakkı sağlar. Şikâyet edenin ve tanıkların, şikâyetin veya yapılan tanıklığın sonucu olarak her hangi bir kötü muamele veya tehdide karşı korunmasını sağlayacak gerekli tedbirler alınır.

14. Madde Giderim ve tazimat hakkı

1. Her bir Taraf Devlet bir işkence fiili mağduruna giderim elde etme ve mümkün olduğu kadar tam bir rehabilitasyon için gereken de dahil, adil ve yeterli miktarda tazminat alma hakkı tanır. İşkence fiilinin sonucu olarak mağdurun ölmesi halinde, mağdurun bakmakla yükümlü olduğu kimseler de tazminat alma hakkına sahip olurlar.
2. Bu maddenin hiçbir hükmü, mağdurların ve diğer kimselerin ulusal hukukta mevcut bulunabilecek haklarını etkilemez.

15. Madde İşkence altında verilen ifadeler

Her bir Taraf Devlet, işkence sonucu alındığı ortaya çıkan bir ifade, işkence yapmaktan şüpheli bir kimsenin aleyhine bu beyanın alındığına dair bir delil olarak kullanılması hariç, hiçbir yargılamada delil olarak ileri sürülememesini sağlar.

16. Madde İşkence oluşturmayan diğer eylemler

1. Her bir Taraf Devlet kendi egemenliği altındaki bir ülkede, birinci maddede tanımlanan işkenceye varmayan diğer zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya ceza fiillerinin bir kamu görevlisi ve resmi sıfatla hareket eden bir diğer kimse tarafından veya bu kimsenin teşviki veya rızası veya muvafakati ile işlenmesini önlemeyi taahhüt eder. Sözleşmenin özellikle 10, 11, 12 ve 13. maddelerinde yer alan yükümlülükler, işkence sözcüğü yerine diğer zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı bir muamele veya ceza terimleri konarak uygulanır.
2. Bu Sözleşme hükümleri diğer uluslararası belgelerin veya ulusal hukukun zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezayı yasaklayan veya iade veya sınır dışı etme ile ilgili hükümlerinin uygulanmasına engel olmaz.

II. BÖLÜM ULUSLARARASI UYGULAMA HÜKÜMLERİ

17. Madde İşkenceye karşı Komite

1. Bundan sonraki hükümlerde verilen görevleri yapmak üzere bundan sonra «Komite» diye geçecek olan bir İşkenceye Karşı Komite kurulur. Komite, yüksek ahlaki niteliklere sahip olan ve insan hakları alanında uzmanlıkları ile tanınan, kendi şahsi sıfatlarıyla görev yapabilecek on tane uzmandan oluşur. Bu uzmanlar, dengeli bir coğrafi dağılım esasına ve hukuki tecrübeye sahip bazı kimselerin Komiteye katılmasındaki yararlılığına bakılarak Taraf Devletler tarafından seçilirler.
2. Komite üyeleri, Taraf Devletler tarafından aday gösterilen kişilerin yer aldığı bir listeden gizli oyla seçilirler. Her Taraf Devlet kendi vatandaşları arasından bir kişiyi aday gösterebilir. Taraf Devletler, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi gereğince kurulmuş bulunan İnsan Hakları Komitesine üye olup İşkenceye karşı Komitede çalışmak isteyenlerin aday gösterilmesindeki yararlılığı da göz önünde tutarlar.
3. Komiteye üye seçimleri, iki yılda bir Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin çağrısı üzerine Taraf Devletlerin bir araya geldikleri toplantılarda yapılır. Taraf Devletlerin üçte ikisiyle nisabın olduğu bu toplantılarda, en fazla oyu alan ve toplantıya katılıp oy kullanan Taraf Devletlerin temsilcilerinin yarısından bir fazlasının oyunu alan kişiler Komiteye üye seçilmiş olur.

4. İlk seçimler, bu Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden itibaren en geç altı ay içinde yapılır. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri her bir seçimin yapılacağı tarihten en az dört ay önce Taraf Devletleri üç ay içinde adaylarını göstermeleri için davet eder. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri bu suretle aday gösterilen kişilerin isimlerini alfabetik sıraya koyup kendilerini aday gösteren Taraf Devletleri belirterek hazırladığı isim listesini Taraf Devletlere gönderir.
5. Komite üyeleri dört yıllık bir süre için seçilirler. Aday gösterilmeleri halinde yeniden seçilebilirler. Ancak, yapılan birinci seçimde seçilen üyelerden beş tanesinin süresi iki yıl sonra sona erer; bu beş üyenin isimleri, ilk seçimden hemen sonra bu maddenin üçüncü fıkrasında belirtilen toplantının başkanı tarafından kura ile belirlenir.
6. Bir Komite üyesinin ölmesi veya istifa etmesi veya bir başka nedenle Komitedeki görevini yapamayacak duruma gelmesi halinde, kendisini aday gösteren Taraf Devlet onun yerine kendi vatandaşları arasından geri kalan süreyi tamamlaması için başka bir aday göstererek, Taraf Devletlerin onayına sunar. Önerilen bu atama konusunda Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından kendilerine haber verilen Taraf Devletlerden yarısı veya daha fazlası altı hafta içinde olumsuz bir yanıt vermediği takdirde, bu atamaya onay verildiği kabul edilir.
7. Komite üyelerinin Komitedeki görevlerini yerine getirmeleri sırasında yaptıkları giderler, Sözleşmeye Taraf Devletler tarafından karşılanır.

18. Madde Teşkilat ve masraflar

1. Komite için çalışacak kişiler iki yıllık bir süre için Komite tarafından seçilir. Bu görevliler yeniden seçilebilir.
2. Komite içtüzüğünü kendisi yapar; içtüzük kuralları diğer konuların yanında aşağıdaki konuları da düzenler:
 - a. Komitenin toplantı nisabının altı üyeden oluşması;
 - b. Komitenin kararları, mevcut üyelerin oyçokluğu ile alınması.
3. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, bu Sözleşmeye göre kurulan Komitenin görevlerini etkili bir biçimde yerine getirebilmesi için gerekli personeli ve kolaylıkları sağlar.
4. Komite, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin toplantı daveti üzerine ilk toplantısını yapar. Bu ilk toplantıdan sonra Komite, içtüzük hükümlerinde öngörüldüğü zamanlarda toplanır.
5. Komitenin ve Taraf Devletlerin toplantıları ile ilgili olarak yapılan masrafları Taraf Devletler karşılar. Bu maddenin üçüncü fıkrası gereğince görevlilerin ücretler ve imkânlar gibi Birleşmiş Milletler tarafından karşılanan giderler de yine Taraf Devletlerce geri ödenir.

19. Madde Devlet raporları

1. Taraf Devletler Sözleşme uyarınca üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirmek için aldıkları tedbirler hakkında hazırladıkları raporları, Sözleşmenin ilgili Taraf Devlet bakımından yürürlüğe girmesinden itibaren bir yıl içinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği aracılığıyla Komiteye sunarlar. Bundan sonra aldıkları yeni tedbirler konusunda her dört yılda bir ek raporlar ile Komitenin istediği zaman hazırladıkları diğer raporları Komiteye sunarlar.
2. Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği aldığı raporları diğer bütün Taraf Devletlere gönderir.
3. Her rapor Komite tarafından incelenir ve Komite bu raporlar hakkında gerekli gördüğü yorumları yapar; Komite yaptığı bu yorumları ilgili Taraf Devlet'e gönderir. Taraf Devlet Komitenin bu yorumları üzerinde yaptığı saptamalar ile birlikte Komiteye bir cevap verebilir.

4. Komite Yirmi dördüncü maddeye göre verdiği yıllık raporuna, gerekli gördüğü takdirde, ilgili Taraf Devlet'ten aldığı saptamalarla birlikte bu maddenin üçüncü fıkrasına göre yaptığı yorumları da ekleyebilir. İlgili Taraf Devlet tarafından talep edilmesi halinde Komite, bu maddenin birinci fıkrasına göre sunulan raporun bir kopyasını da ekleyebilir.

20. Madde İnceleme ve araştırma

1. Komite, Taraf Devlet'in egemenliği altındaki bir ülkede işkencenin sistematik olarak yapıldığına dair esaslı belirtilerin bulunduğu gösteren bilgileri güvenilir kaynaklardan alması halinde, kendisine ulaşan bilginin incelenmesi ve bu amaçla söz konusu bilgi hakkında saptamalarını sunması için bu Taraf Devlet'i kendisiyle iş birliği yapmaya davet eder.
2. Komite, ilgili Taraf Devlet tarafından kendisine sunulmuş saptamalar ile birlikte elindeki mevcut diğer enfomasyonu da dikkate alarak, gerekli gördüğü takdirde bir ya da birden fazla Komite üyesini hemen gizli bir araştırma yapmaları ve durumu Komiteye rapor etmeleri için görevlendirme kararı alır.
3. Yukarıdaki ikinci fıkraya göre bir araştırma yapılacak olursa, Komite, ilgili Taraf Devlet'in iş birliği yapmasını ister. İlgili Taraf Devlet ile yapılan antlaşma, bu Devlet'in ülkesine bir ziyaret yapmayı da içerebilir.
4. Komite, ikinci fıkraya göre bir üyesinin veya üyelerinin yaptıkları tespitleri inceledikten sonra, durum çerçevesinde uygun gördüğü yorumları veya önerileri ile birlikte, üyelerinin yaptıkları tespitleri ilgili Taraf Devlet'e gönderir.
5. Bu maddenin birinci fıkrasından dördüncü fıkrasına kadar belirtilen bütün Komite işlemleri gizli olarak yapılır; bu işlemlerin her aşamasında Taraf Devlet'in iş birliği yapması aranır. Komite ikinci fıkraya uygun olarak bir araştırma yapılması amacıyla bu tür işlemleri tamamlandıktan sonra, ilgili Taraf Devlet ile konuyu görüşmesinin ardından, Yirmi dördüncü maddeye göre hazırlanacak yıllık raporunda yaptığı işlemlerle vardığı sonuçların bir özetine yer verebilir.

21. Madde Devlet şikâyetleri

1. Bu Sözleşmeye Taraf bir Devlet bu maddeye göre herhangi bir zamanda Komitenin, bir Taraf Devlet'in bu Sözleşmedeki yükümlülüklerini yerine getirmediğine dair diğer bir diğer Taraf Devlet hakkında şikâyetlerine sebep olan iddialarını alma ve inceleme yetkisini tanıdığını beyan edebilir. Bu tür şikâyetler, sadece kendisi bakımından Komitenin yetkisini tanıma beyanı vermiş bir Taraf Devlet tarafından yapılması halinde, bu maddede belirtilen usule göre alınıp incelenebilir. Bir şikâyetin, tanıma beyanında bulunmamış bir Taraf Devlet ile ilgili olarak yapılması halinde, Komite bu şikâyeti ele alamaz. Bu maddeye göre alınan şikâyetler aşağıdaki usule göre ele alınıp incelenir;
 - a. Bir Taraf Devlet, diğer bir Taraf Devlet'in bu Sözleşme hükümlerini uygulamadığını düşünürse, bu mesele hakkında yazılı bir şikâyet biçiminde o Taraf Devlet'in dikkatini çeker. Şikâyetin alınmasından itibaren üç ay içinde, şikâyeti alan Devlet şikâyeti gönderen Devlet'e meseleyi açıklığa kavuşturan bir açıklama veya bir başka beyan gönderir; bu beyanda mümkün olduğu kadar ve kontuyla ilgili olduğu ölçüde, mesele hakkında iç hukukta alınan, sürmekte olan veya kullanılabilir olan usullere ve hukuki yollara yer verilir;
 - b. İlk şikâyetin alıcı Devlet tarafından alınmasından itibaren altı ay içinde mesele her iki Taraf Devlet'i de tatmin edici bir şekilde sonuçlanmaz ise, her iki Devlet de hem Komiteye ve hem de diğer Devlet'e verecekleri bir bildirim ile meseleyi Komiteye intikal ettirme hakkına sahiptir;
 - c. Komite kendisine intikal eden bir meseleyi ancak, uluslararası hukukun genellikle tanınmış prensiplerine uygun olarak bütün iç hukuk yollarının harekete geçirilmiş ve tüketilmiş olduğunu tespit ettikten sonra ele alabilir. İç hukuk yollarının tüketilmesi makul olmayacak derecede uzun sürecek ise veya bu Sözleşmenin ihlal edilmesinden ötürü mağdur olan kimseye etkili bir giderim sağlama ihtimali yoksa, bu kuralın uygulanmış olması aranmaz;
 - d. Komite bu maddeye göre şikâyetleri incelerken kapalı toplantılar yapar;
 - e. Komite yukarıdaki c) bendinde yer alan hükümler çerçevesinde, meselenin bu Sözleşmede

öngörülen yükümlülüklere saygı esasına dayanan dostane bir biçimde çözümlenmesi için ilgili Taraf Devletlere yardım eder. Komite bu amacı gerçekleştirebilmek için eğer gerekiyorsa, Tarafları uzlaştırmak üzere bir ad hoc Komisyon kurar;

- f. Komite bu fıkraya göre kendisine intikal eden bir mesele ile alakalı her türlü bilgiyi, b) bendinde sözü edilen ilgili Taraf Devletlerin kendisine vermelerini isteyebilir;
- g. Bu fıkranın b) bendinde sözü edilen Taraf Devletler, bir mesele Komite tarafından incelendiği sırada temsil edilme ve sözlü ve/veya yazılı sunuşlarda bulunma hakkına sahiptirler;
- h. Komite Yukarıdaki b) bendine göre bir bildirim aldığı tarihten itibaren on iki ay içinde aşağıdaki şekilde bir rapor hazırlar:
 - i. Eğer e) bendinde sözü edilen çözüme ulaşılmış ise, Komite raporunda sadece olayların kısa bir özetini ve ulaşılan sonucu belirtmekle yetinir;
 - ii. Eğer e) bendinde sözü edilen çözüme ulaşılamamış ise, Komite raporunda olayların kısa bir özetini belirtmekle yetinir; ayrıca ilgili Taraf Devletler tarafından yapılan yazılı sunuşlar ile sözlü sunuşların tutanakları rapora eklenir. Mesele ne olursa olsun rapor, ilgili Taraf Devlet'e iletilir.

2. Bu maddenin hükümleri, bu Sözleşmeye Taraf Devletlerden beş tanesi birinci fıkraya göre beyanda bulunduktan sonra yürürlüğe girer. Bu beyanlar Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine tevdi edilir; Genel Sekreter bu beyanların bir kopyasını diğer Taraf Devletlere iletir. Yapılmış bir beyan her zaman, Genel Sekretere gönderilecek bir bildirimle geri alınabilir. Böyle bir geri alma, daha önce bu maddeye göre intikal ettirilmiş bir şikâyetin konusu olan bir meselenin incelenmesine engel olmaz; ancak geri alma bildiriminin Genel Sekreter tarafından alınmasından sonra bir Taraf Devlet tarafından bu maddeye göre yapılacak yeni bir şikâyet, ilgili Taraf Devlet tarafından yeni bir beyanda bulunulmadıkça, Komite tarafından ele alınmaz.

22. Madde Bireysel şikâyetler

1. Sözleşmeye Taraf bir Devlet bu maddeye göre herhangi bir zamanda Komitenin, bir Taraf Devlet'in egemenliği altındaki bireylerin bu Sözleşme hükümlerinin ihlal edilmesinden ötürü mağdur olduğunu iddia ederek yaptıkları şikâyetleri veya onlar adına yapılan şikâyetleri alma ve inceleme yetkisini tanıdığı beyan edebilir. Komite, böyle bir beyanda bulunmamış bir Taraf Devlet aleyhine yapılan şikâyetleri ele alamaz.
2. Komite, bu maddeye göre yapılan ve fakat imzasız olan veya şikâyetinde bulunma hakkını istismar ettiği düşünülen veya bu Sözleşme hükümleri ile bağdaşmayan bir şikâyetin kabul edilemez olduğuna karar verir.
3. Komite, ikinci fıkraya göre yapılan ve saklı kalmak kaydıyla bu maddeye göre kendisine yapılan bir şikâyeti, birinci fıkraya göre beyanda bulunmuş olan ve Sözleşme hükümlerini ihlal ettiği ileri sürülen Sözleşmeye Taraf Devlet'in dikkatine sunar. Şikâyeti alan Devlet altı ay içinde Komiteye, meseleyi açıklığa kavuşturan ve meseleyi çözmek için almış olabileceği tedbirleri belirten yazılı bir açıklama veya beyan sunar.
4. Komite bu maddeye göre kendisine ulaşan şikâyetleri, bireyin sunduğu veya onun adına kendisine sunulan bütün bilgilere ve söz konusu Taraf Devlet'in verdiği bilgilere göre inceler.
5. Komite aşağıdaki hususları tespit etmedikçe, bu maddeye göre bir bireyden gelen şikâyeti ele alamaz:
 - a. Aynı mesele bir başka uluslararası soruşturma veya çözüm usulüne göre incelenmediği ve incelenmemekte olmadığı;
 - b. Bireyin bütün iç hukuk yollarını tüketmiş olduğu; eğer iç hukuk yollarına başvurulması makul olmayan ölçüde uzun sürecek ise veya Sözleşmenin ihlal edilmesinden mağdur olan kimseye etkili bir giderim sağlama ihtimali yoksa, bu kural uygulanmaz.

6. Komite bu maddeye göre yapılan şikâyetleri incelerken kapalı toplantılar yapar.
7. Komite ulaştığı sonuçları söz konusu Taraf Devlet'e ve bireye gönderir.
8. Bu madde hükümleri, beş Taraf Devlet'in bu maddenin birinci fıkrasına göre beyanda bulunmasından sonra yürürlüğe girer. Bu beyanlar Taraf Devletler tarafından Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine tevdi edilir. Genel Sekreter bu beyanların bir kopyasını diğer Taraf Devletlere iletir. Yapılmış olan bir beyan her zaman Genel Sekreterliğe gönderilecek bir bildirimle geri alınabilir. Bir beyanın bu şekilde geri alınması, bu maddeye göre intikal ettirilmiş bir şikâyetin konusu olan bir meselenin incelenmesini engellemez; geri alma beyanının Genel Sekreterliğe ulaşmasından sonra bu maddeye göre bir bireyin yaptığı ve onun adına yapılan bir beyan, Taraf Devlet yeni bir beyanda bulunmadıkça, Komite tarafından ele alınmaz.

23. Madde Ayrıcalıklar ve muafiyetler

Komite üyeleri ile Yirmi birinci maddenin birinci fıkrasının e) bendine göre atanan üyeler, Birleşmiş Milletlerin Ayrıcalıklar ve Muafiyetleri hakkında Sözleşmenin ilgili maddelerinde Birleşmiş Milletler için görev yapan uzmanların yararlandıkları kolaylıklardan, ayrıcalıklardan ve muafiyetlerden yararlanma hakkına sahiptir.

24. Madde Yıllık raporlar

Komite bu Sözleşmeye gereğince yaptığı faaliyetlere ilişkin hazırladığı raporunu Taraf Devletlere ve Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna gönderir.

III. BÖLÜM SON HÜKÜMLER

25. Madde İmza ve onay

1. Bu Sözleşme bütün Devletlerin imzasına açıktır.
2. Bu Sözleşme onaya tabidir. Onay belgeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine tevdi edilir.

26. Madde Katılma

Bu Sözleşme bütün Devletlerin katılmasına açıktır. Katılma, katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine tevdi edilmesinden sonra yürürlüğe girer.

27. Madde Yürürlüğe Girme

1. Bu Sözleşme, yirminci onay veya katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine tevdi edilmesinden itibaren otuz gün sonra yürürlüğe girer.
2. Bu Sözleşmeye yirminci onay veya katılma belgesinin tevdi edilmesinden sonra onaylayan veya katılan her Devlet bakımından Sözleşme, kendi onay veya katılma belgesini tevdi etmesinden itibaren otuz gün sonra yürürlüğe girer.

28. Madde Komitenin yetkisine dair beyanda bulunma

1. Her Devlet Sözleşmeyi imzalama veya onaylama veya katılma sıradaki Komitenin Yirminci maddede öngörülen yetkisini tanımadığını beyan edebilir.
2. Bu maddenin birinci fıkrasına göre çekince koyan bir Taraf Devlet her zaman Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine yapacağı bir bildirimle bu çekincesini geri alabilir.

29. Madde Sözleşmede değişiklik yapılması

1. Bu Sözleşmeye Taraf bir Devlet, Sözleşmede değişiklik önerisinde bulunabilir ve bu öneriyi Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine gönderir. Bundan sonra Genel Sekreter değişiklik önerisi ile birlikte bu önerinin ele alınması ve oylanması amacıyla Taraf Devletlerin katılacağı bir Konferansın yapılmasını destekleyip desteklemediklerini kendisine bildirmeleri talebini gönderir. Bu konudaki irtibatın yapıldığı tarihten itibaren dört ay içinde Taraf Devletlerden üçte birinin böyle bir konferansı desteklemeleri halinde, Genel Sekreter Birleşmiş Milletler gözetiminde bir konferans düzenler. Konferansta hazır

bulunan ve oylamaya katılan Devletlerin çoğunluğu tarafından bir değişikliğini kabul edilmesi halinde, Genel Sekreter bu değişikliği bütün Taraf Devletlerin onayına sunar.

2. Bu maddenin birinci fıkrasına göre kabul edilen bir değişiklik, bu Sözleşmeye Taraf Devletlerin üçte ikisi kendi anayasal uygun olarak bu değişikliği kabul ettiklerini Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine bildirdikten sonra yürürlüğe girer.
3. Bir değişiklik yürürlüğe girdikten sonra, bu değişikliği kabul eden Taraf Devletler bakımından yürürlüğe girer; diğer Taraf Devletler bu Sözleşmenin hali hazırdaki hükümleri ve daha önce kendilerinin kabul ettikleri değişiklik hükümleri ile bağlı olmaya devam ederler.

30. Madde Yorumlama kuralları

1. İki veya daha fazla Taraf Devlet arasında bu Sözleşmenin yorumlanması veya uygulanması ile ilgili olarak çıkan bir uyumsuzluk müzakere yoluyla çözümlenemediği takdirde, bu Devletlerden birinin talebi üzerine hakeme havale edilir. Hakem talebinde bulunmalarından itibaren altı ay içinde Tarafların hakemliğin kuruluşu üzerine anlaşamamaları halinde, bu Taraflardan biri uyumsuzluğu Uluslararası Adalet Mahkemesinin Statüsüne uygun olarak, Mahkemenin önüne götürebilir.
2. Her bir Taraf Devlet, Sözleşmeyi imzalama, onaylama veya katılma anında, bu maddenin birinci fıkrası ile kendisini bağlı tutmadığını beyan edebilir. Diğer Devletler, bu tür bir çekince koymuş bulunan Devlet karşısında bu maddenin birinci fıkrası ile bağlı sayılmazlar.
3. Bu maddenin ikinci fıkrasına göre bir çekince koymuş olan herhangi bir Taraf Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine bir bildirimde bulunarak her zaman bu çekincesini geri alabilir.

31. Madde Sözleşmeden çıkma

1. Bir Taraf Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine yapacağı yazılı bir bildirimle bu Sözleşmeden çıktığını bildirebilir. Çıkma bildirimi, bu bildirim Genel Sekreter tarafından alınmasından itibaren bir yıl sonra yürürlüğe girer.
2. Bu tür bir çıkma Sözleşme Devlet'i bu Sözleşmeye göre üstlendiği yükümlülüklerinden, çıkma bildiriminden yürürlüğe girmesinden önce bir yıllık bir dönem içinde meydana gelen eylem ve işlemler bakımından kurtarmaz; ayrıca bu çıkma bildirimi, çıkmanın yürürlüğe girme tarihinden önce Komite tarafından ele alınan bir meselenin incelenmesine devam edilmesini engellemez.
3. Bir Taraf Devlet'in çıkma bildiriminden yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, Komite bu Devletle ilgili yeni bir mesele hakkında inceleme yapmaya başlayamaz.

32. Madde Genel Sekreter tarafından yapılan bildirimler

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Birleşmiş Milletlere üye olan bütün Devletleri ve bu Sözleşmeyi imzalamış ve bunu uygun bulmuş bütün Devletleri aşağıdaki konularda bilgilendirir:

- a. Sözleşmenin yirmi beş ve yirmi altıncı maddelerine göre imzalar, onaylar ve katılmalar;
- b. Bu Sözleşmenin yirmi yedinci maddesine göre yürürlüğe girmesi ile yirmi dokuzuncu maddeye göre yapılan değişikliklerin yürürlüğe girmesi;
- c. Sözleşmenin 31. maddesine göre Sözleşmeden çıkma bildirimleri.

33. Madde Orijinal metinler

1. Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinleri eşit ölçüde eşit ölçüde geçerli olan bu Sözleşme Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine tevdi edilir.
2. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri bu Sözleşmenin onaylı bir örneğini bütün Devletlere gönderir.



İNSAN HAKLARI KOMİTESİ İNSAN HAKLARI KOMİTESİ İÇTÜZÜĞÜ (USUL KURALLARI)¹

I. BÖLÜM: GENEL KURALLAR²

I. OTURUMLAR

Kural – 1

İnsan Hakları Komitesi (bundan sonra “Komite”), Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşmeye (bundan sonra “Sözleşme”) uygun olarak görevlerini tatmin edici biçimde yerine getirebilmek için gerekli oturumları düzenler.

Kural – 2

1. Komite, genellikle her yıl üç düzenli oturum düzenler.
2. Komitenin düzenli oturumları, Genel Kurulun belirlediği toplantı takvimi dikkate alınarak ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteriyle (bundan sonra “Genel Sekreter”) istişarede bulunularak kararlaştırılan tarihlere düzenlenir.

Kural – 3

1. Komitenin özel oturumları, yine Komitenin kararıyla düzenlenir. Komitenin oturum halinde olmadığı dönemde, Başkan, Komitenin diğer üyeleri ile istişarede bulunarak özel oturum düzenleyebilir. Komite Başkanı, şu hallerde de özel oturum düzenleyebilir:

- Komite üyelerinin çoğunluğunun talebi üzerine,
- Sözleşmeye taraf bir Devlet’in talebi üzerine.

2. Özel oturumlar, Genel Kurulun belirlediği toplantı takvimi dikkate alınarak ve Genel Sekreter ile Komitenin diğer üyeleri ile istişarede bulunan Başkanın belirlediği mümkün olan en yakın tarihte yapılır.

Kural – 4

Genel Sekreter, her oturumun ilk toplantısının tarihini ve yerini Komite Üyelerine bildirir. Bu bildirim düzenli oturumdan en az altı hafta önce; özel oturumlarda ise en az 18 gün önce yapılır.

1 Kaynak: www.ohrc.org Usul Kuralları periyodik olarak güncellenmektedir. Bu nedenle kaynakta belirtilen web sitesinin ziyaret edilmesi tavsiye edilir.

2 Usul kurallarının geçici hükümleri, Komite tarafından birinci ve ikinci oturumlarında kabul edilmiş ve daha sonra üçüncü, yedinci ve otuz altıncı oturumlarında değiştirilmiştir. Komitenin 918. toplantısında 29 Temmuz 1989’da Komite, usul kurallarını belirleyici hale getirmeye ve başlıktaki “geçici” ibaresini çıkarmaya karar vermiştir. Usul kuralları daha sonra kırk yedinci, kırk dokuzuncu, ellinci, elli dokuzuncu, yetmiş birinci seksen birinci, seksen üçüncü ve yüzüncü oturumlarında değiştirilmiştir. Güncel versiyonu, Komitenin 103. Oturumunun 2852. Toplantısında kabul edilmiştir.

Kural – 5

Komitenin oturumları, normalde Birleşmiş Milletler Genel Merkezinde veya Birleşmiş Milletlerin Cenevre Ofisinde yapılır. Komite, Genel Sekreter ile istişarede bulunarak başka bir yerde oturum düzenleyebilir.

II. GÜNDEM

Kural – 6

Düzenli oturumların her birinin geçici gündemi, Sözleşmenin ve Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokolün (bundan böyle “Protokol”) hükümlerine uygun olarak Komite Başkanı ile istişarede bulunan Genel Sekreter tarafından hazırlanır. Geçici gündem şunları içerir:

- a. Bir önceki oturumda Komitenin gündeme dahil edilmesine karar verdiği herhangi bir madde,
- b. Komite Başkanının önerdiği herhangi bir madde,
- c. Sözleşmeye taraf Devletlerden birisinin önerdiği herhangi bir madde,
- d. Komitenin üyelerinden birisinin önerdiği herhangi bir madde,
- e. Genel Sekreterin, kendisinin Sözleşme, Protokol veya İçtüzük (Usul) Kuralları ile ilgili görevlerine dair önerilen herhangi bir madde.

Kural – 7

Komitenin bir özel oturumunun gündemi, sadece bu özel oturumda değerlendirilmesi önerilen maddeleri kapsar.

Kural – 8

Herhangi bir oturumun ilk maddesi, İçtüzüğün 17. Kuralına göre görevlilerin seçilmesinin gerektiği durumlar dışında, gündemin kabul edilmesidir.

Kural – 9

Komite bir oturum esasında gündemi değiştirebilir ve uygun görürse gündem maddelerini (görüşmeyi) erteleyebilir veya gündemden düşürebilir; yalnızca acil ve önemli maddeler gündeme eklenebilir.

Kural – 10

Geçici gündem maddeleri ve maddelere ilişkin temel belgeler, oturumun açılışından en az altı hafta önce, bu konuda çaba gösterecek olan Genel Sekreter tarafından Komite üyelerine iletilir.

III. KOMİTE ÜYELERİ

Kural – 11

Komite üyeleri, Sözleşmenin 28 ila 34. maddelerine göre seçilecek olan 18 kişidir.

Kural – 12

İlk seçimde seçilen üyelerin görev süresi 1 Ocak 1977’de başlayacaktır. Sonraki seçimlerde seçilen Komite üyelerinin görev süreleri ise, yerini alacakları üyenin görev süresinin sona erdiği tarihin bir gün sonrasında başlar.

Kural – 13

1. Komite üyelerinden birisi, diğer üyelerin oybirliği ile alacakları karar uyarınca geçici nitelikteki devamsızlık dışında bir sebeple görevini yerine getiremez hale gelirse, Komite Başkanı bu durumu; ilgili üyenin yerinin boşaldığını ilan edecek olan Genel Sekretere bildirir.
2. Komite üyelerinden birisinin ölümü ya da istifası halinde, Komite Başkanı bu durumu derhal Genel Sekretere bildirir; Genel Sekreter ölüm tarihi ya da istifanın hüküm doğurduğu tarih itibarıyla bu üyeliğin boşaldığını ilan eder. Bir Komite üyesinin istifası, kendisi tarafından ve yazılı olarak doğrudan Komite Başkanına ya da Genel Sekretere iletilir; ilgili üyeliğin boşaldığı ancak bundan sonra ilan edilir.

Kural – 14

İçtüzüğün 13. Kuralına göre boşaldığı ilan edilen bir üyelik, Sözleşmenin 34. maddesine göre doldurulur.

Kural – 15

Sözleşmenin 33 maddesine göre boşaldığı ilan edilen bir üyeliği doldurmak üzere seçilen Komite üyesi, yine aynı maddeye göre yeri boşalan üyenin kalan görev süresi boyunca görev yapar.

Kural – 16

1. Komitenin üyeleri, görevlerini üstlenmeden evvel, Komitede açık toplantıda aşağıdaki beyanda bulunur:

2. “İnsan Hakları Komitesinin bir üyesi olarak üstlendiğim görevleri tarafsız bir şekilde ve hakkaniyetle yerine getireceğimi resmen beyan ederim.”

IV. GÖREVLİLER

Kural – 17

Komite üyeleri arasından bir Başkan, üç Başkan Yardımcısı ve bir Raportör seçer.

Kural – 18

Komite görevlileri iki yıllığına seçilir. Bu görevliler yeniden seçilebilir. Ancak Komite üyeliği sona erenler görevde kalamazlar.

Kural – 19

Başkan, Sözleşme, İçtüzük ve Komite kararları ile kendisine verilen görevleri yerine getirir. Bu görevleri yerine getirirken Başkan Komitenin otoritesine tabi olmayı sürdürür.

Kural – 20

Başkan, bir oturum süresince bir toplantıda ya da toplantının bir kısmında hazır bulunamayacak olursa, Başkan yardımcılarında birisini toplantıya başkanlık etmek üzere atar.

Kural – 21

Başkan vekili olarak atanan Başkan Yardımcısı, Başkan ile aynı yetkilere ve görevlere sahiptir.

Kural – 22

Komite görevlilerinden birisinin görevi sona ererse veya Komitenin bir üyesi olarak görevine devam edemeyeceğini beyan ederse ya da herhangi bir sebeple artık bir görevli olarak faaliyette bulunamayacak hale gelirse, selefinin kalan görev süresini tamamlaması için yeni bir görevli seçilir.

V. SEKRETARYA

Kural – 23

1. Komitenin Sekreteryası (bundan sonra “Sekretarya”) ile yine Komitenin kuracağı bağlı kurullar, Genel Sekreter tarafından oluşturulur.

2. Genel Sekreter, Komitenin Sözleşmeye göre belirlenen işlevlerini etkin bir biçimde yerine getirebilmesi için gereken personeli ve olanakları temin eder.

Kural – 24

Genel Sekreter ya da Genel Sekreterin bir temsilcisi Komitenin bütün toplantılarına katılır. İçtüzüğün 38. Kuralına göre Genel Sekreter yahut temsilcisi Komitenin ya da bağlı kurulların toplantılarında yazılı veya sözlü beyanda bulunabilir.

Kural – 25

Genel Sekreter, Komitenin ve bağı kurullarının toplantılarının gerekli tüm düzenlemelerini yapmakla mükelleftir.

Kural – 26

Genel Sekreter, Komite üyelerini, Komitenin değerlendirmesine sunulabilecek olan herhangi bir sorun hakkında gecikmeksizin bilgilendirmekle mükelleftir.

Kural – 27

Komite ya da bağı kurullarından birisi, herhangi bir harcamayı içeren bir teklifi onaylamadan evvel, Genel Sekreter tahmini harcama hesabını mümkün olan en kısa sürede hazırlayarak Komitenin veya alt kurulun üyelerine ulaştırır. Komite veya alt kurullar değerlendirme yaparken, üyelerin dikkatlerini harcama hesabı tahminine çekmek ve bunu tartışmalarını sağlamak Başkanın görevidir.

VI. DİLLER

Kural – 28

Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, İspanyolca ve Rusça Komitenin resmi dilleridir; Arapça, İngilizce, Fransızca, İspanyolca ve Rusça da Komitenin çalışma dilleridir.

Kural – 29

Tercüme, Birleşmiş Milletler Sekreteryası tarafından sağlanır. Çalışma dillerinden birinde yapılan konuşmalar, diğer çalışma dillerine çevrilir. Resmi dillerden birinde yapılan konuşmalar da çalışma dillerine çevrilir.

Kural – 30

Komiteye, resmi dillerden başka bir dilde hitap eden konuşmacı, kural olarak konuşmasının çalışma dillerinden birisine çevrilmesini sağlar. Diğer çalışma dillerine yapılacak çeviriler, çalışma dillerinden birisine yapılan ilk çeviriye dayandırılır.

Kural – 31

Komite toplantılarının tutanaklarının özetleri çalışma dillerinde hazırlanır.

Kural – 32

Komitenin bütün resmi kararları, resmi dillerde ulaşılabilir olmalıdır. Komitenin diğer bütün resmi belgeleri çalışma dillerinde çıkarılır ve eğer Komite karar verirse herhangi bir resmi belge resmi dillerin hepsinde çıkarılabilir.

VII. KAMUYA AÇIK ve KAPALI (ÖZEL) TOPLANTILAR

Kural – 33

Komitenin ve alt kurulların toplantıları, Komite aksine karar vermediyse ya da Sözleşmenin veya Protokolün ilgili hükümleri toplantının kapalı yapılmasını öngörmüyorsa, kamuya açıktır. Sözleşmenin 40. maddesine göre, sonuç gözlem raporları kapalı toplantıda kabul edilir.

Kural – 34

Kamuya kapalı (özel) toplantılarının kapanışında, Komite veya bağı kurullar Genel Sekreter aracılığıyla resmi bir tebliğ çıkarabilir.

VIII. TUTANAKLAR

Kural – 35

Komitenin ve bağı kurullarının kamuya açık ve kapalı toplantılarının özetleri Sekreterya tarafından hazırlanır. Bunlar, kesinleşmemiş biçimleriyle mümkün olduğunca kısa sürede Komite üyelerine ve toplantılara katılan diğer katılımcılara ulaştırılır. Bütün katılımcılar, düzeltmelerini tutanağın kendilerine ulaşmasını izleyen üç iş günü içerisinde Sekreterya'ya sunabilirler. Düzeltmelere dair

anlaşmazlıklar Başkan ya da ilgili alt kurulun başkanı tarafından; anlaşmazlığın sürmesi halinde ise Komite veya altkurul tarafından karara bağlanır.

Kural – 36

1. Komitenin kamuya açık toplantılarının tutanak özetlerinin nihai hali, istisnai durumlarda Komite aksine karar vermedikçe genel dağıtım tabidir.
2. Komitenin kamuya kapalı (özel) toplantılarının tutanak özetleri Komite üyelerine ve toplantıya katılan diğer katılımcılara dağıtılır. Bunlar, Komitenin belirleyebileceği bir zamanda ve koşullarda başka kişilere de ulaştırılabilir.

IX. İŞLEYİŞ

Kural – 37

Komitenin on iki üyesi, yeterli çoğunluğu oluşturur.

Kural – 38

Başkan, Komite toplantılarının açılışını ve kapanışını bildirir, tartışmaları yönetir, İçtüzüğe riayet edilmesini sağlar, konuşma hakkı verir, sorunları oylamaya koyar ve sonuçları ilan eder. Başkan bu kurallarla bağlıdır ve Komitenin işlemlerini ve toplantı düzeninin sağlanmasını denetler. Başkan bir maddenin tartışılması esnasında Komiteye, konuşmacılara verilecek sürenin sınırlandırılmasını, bir konuşmacının aynı konuda kaç söz alabileceğini ve konuşmacı listesinin kapatılmasını teklif edebilir. Toplantı düzenine dair hususlarda karar verir Başkan karar verir ve tartışmanın ertelenmesini ya da kapatılmasını veya toplantının talik ya da tehirini istemeye yetkilidir. Tartışma Komitenin önündeki meseleyle sınırlıdır ve bir konuşmacının sözleri tartışma konusuyla ilgili değilse, Başkan konuşmacıyı usule uymaya davet edebilir.

Kural – 39

Bir üye, herhangi bir meselenin tartışılması esnasında toplantı usulüne dair bir hususu her zaman gündeme getirebilir ve bu husus Başkan tarafından derhal usul kurallarına göre karara bağlanır. Başkanın kararına yönelik herhangi bir itiraz oylamaya sunulur, hazır bulunan üyelerin çoğunluğu tarafından reddedilmezse Başkanın kararı geçerlidir. Usule dair bir hususu ortaya koyan bir üye, o meselenin esasına ilişkin konuşamaz.

Kural – 40

Bir üye, herhangi bir meselenin tartışılması esnasında, gündemin konusu olan bir madde üzerindeki tartışmanın ertelenmesini talep edebilir. Bu teklifi sunana ek olarak bir üye önerinin lehinde bir üye de aleyhinde görüş bildirebilir ve hemen ardından teklif oylanır.

Kural – 41

Komite, herhangi bir mesele üzerine konuşacak konuşmacının konuşma süresini sınırlandırabilir. Bir tartışma esnasında konuşmacı kendisine verilen süreyi aşarsa Başkan onu derhal uyarır.

Kural – 42

Bir meseleyle dair tartışma, başka konuşmacı olmadığı için sona ererse, Başkan tartışmanın kapandığını ilan eder. Bu kapanışın etkisi Komitenin isteğiyle gerçekleşen kapanışla aynıdır.

Kural – 43

Bir üye, başka bir üyenin veya temsilcinin konuşma talebinde bulunup bulunmamasından bağımsız olarak, tartışmanın kapanmasını her zaman talep edebilir. Tartışmanın kapanışında sadece tartışmanın kapanmasına itiraz eden iki üyeye söz hakkı verilir; daha sonra tartışmanın kapanması talebi derhal oylanır.

Kural – 44

Bir üye bir mesele tartışılırken toplantının talikini ya da tehirini talep edebilir. Bu talepler görüşülmez derhal oylanır.

Kural – 45

İçtüzüğün 39. Kuralına göre aşağıdaki teklifler, yine aşağıda verildikleri sırayla diğer bütün teklif ve önergelere göre önceliklidir:

- a. Toplantının taliki,
- b. Toplantının tehiri,
- c. Gündemdeki bir maddeye ilişkin tartışmanın ertelenmesi,
- d. Gündemdeki bir maddeye dair tartışmanın kapatılması.

Kural – 46

Komite tarafından aksine karar verilmedikçe, üyelerin teklifleri, önergeleri ve talepleri yazılı olarak Sekreteryaya teslim edilir; bunların değerlendirilmesi, eğer bir üye tarafından talep edilirse ertesi gün yapılacak toplantıya bırakılır.

Kural – 47

45. Kurala bağlı kalarak, bir üyenin Komitenin kendisine sunulan bir teklifi kabul etme yetkisine ilişkin bir talebi olursa, bu talep söz konusu teklif oylanmadan önce derhal oylanır.

Kural – 48

Herhangi bir talep, o talep oylanmaya başlamadan önce ve talepte herhangi bir değişiklik yapılmamış olması şartıyla, talepte bulunan üye tarafından geri çekilebilir. Geri çekilen bir talep/öneri, bir başka üye tarafından yeniden sunulabilir.

Kural – 49

Bir teklif kabul edildiğinde ya da reddedildiğinde, Komite kararı olmaksızın aynı oturumda yeniden değerlendirilemez.

X. OYLAMA

Kural – 50

Komitenin her üyesinin bir oyu vardır.

Kural – 51³

Sözleşmede ve bu kurallarda aksi öngörülmedikçe Komite kararlarını hazır bulunan üyelerinin çoğunluğunun oyuyla alır.

Kural – 52

İçtüzüğün 58. Kuralına bağlı kalarak, Komitede oylama; herhangi bir üyenin Komite üyelerinin adlarının alfabetik sırayla okunmasına dayanan yoklama usulünü talep ettiği durumlar hariç olmak üzere normalde el kaldırılarak yapılır.

3 Komite, ilk oturumunda bir dipnotta geçici kuralların 51. Kuralına aşağıdaki hususlarda dikkat çekilmesine karar vermiştir:

1. Komitenin üyeleri genellikle çalışma metodunun, Sözleşmenin ve usul kurallarının dikkate alınması ve bu girişimin Komitenin çalışmalarında gereksiz gecikmeye yol açmaması şartıyla, oy birliğiyle karara ulaşmaya izin vermesine çabaladıkları görüşünü ifade etmektedir.
2. Yukarıdaki 1. Fıkrayı akılda tutarak Başkan herhangi bir toplantıda herhangi bir üyenin talebi üzerine bir teklifi oya sunabilir.

Kural – 53

Ad okunarak yapılan oylamaya katılanların oyları zapta geçirilir.

Kural – 54

Oylama başladıktan sonra, bir üye oylamanın yapılışına ilişkin meseleyi gündeme getirmedikçe kesilmez. Başkan, oylama başlamadan önce yahut tamamlandıktan sonra, üyelerin oylarına ilişkin kısa açıklamalar yapmalarına izin verebilir.

Kural – 55

Eğer bir üye teklifin bölünmesini talep ederse, her bölüm ayrı oylanır. Teklifin onaylanan kısımları daha sonra bütün olarak oylanır; eğer teklifin bütün amil kısımları reddedilmişse, teklif bütün olarak reddedilmiş sayılır.

Kural – 56

1. Bir teklife dair değişiklik talebi yapıldığında önce bu değişiklik oylanır. Eğer iki veya daha fazla değişiklik talebinde bulunulursa; Komite önce esası bakımından orijinal tekliften en çok uzaklaşan değişiklikte başlayarak bütün değişiklikler oylanana dek sırasıyla devam eder. Bir veya daha fazla değişiklik kabul edilirse, değiştirilmiş teklif oylanır.
2. Bir talep, yalnızca ilgili teklife eklemeye bulunuyor, teklifin bazı kısımlarını çıkarıyor veya düzeltiyorsa değişiklik olarak kabul edilir.

Kural – 57

1. Eğer bir ya da daha fazla teklif aynı meseleye dairse, Komite aksine karar vermedikçe, teklifler sunuldukları sıraya göre oylanır.
2. Komite, her teklifin oylanmasından sonra, bir sonraki teklifi oylayıp oylamamaya karar verebilir.
3. Tekliflerin esasına dair karar alınmasını gerektirmeyen talepler ön mesele olarak kabul edilir ve teklifin kendisinden önce oylanır.

Kural – 58

Bir yerin doldurulması için sadece bir adayın bulunduğu durumlarda, Komite aksine karar vermedikçe seçimler gizli oyla yapılır.

Kural – 59

1. Yalnızca bir kişi veya üye seçilecekse ama hiçbir aday ilk oylamada gerekli çoğunluğu alamazsa; en çok oy alan iki adayla sınırlı tutulan ikinci bir oylama yapılır.
2. İkinci oylama sonuçsuz kalır ve toplantıda hazır bulunan üyelerin çoğunluğunun oyu gerekirse, seçilmeye uygun şartlara sahip bir aday için oy kullanılacak üçüncü bir oylama yapılır. Eğer üçüncü oylama da sonuçsuz kalırsa, sonraki oylama üçüncü oylamada en çok oyu alan iki adayla sınırlandırılır ve bir kişi veya üye seçilene dek adayların sınırlandırıldığı ve sınırlandırılmadığı oylamalar birbirini takip eder.
3. İkinci oylama sonuçsuz kalır ve üçte iki çoğunluk gerekirse, adaylardan birisi üçte ikilik çoğunluğu sağlayana dek oylamaya devam edilir. İzleyen üç oylamada uygun şartlara sahip bir aday için oy kullanılabilir. Aday sayısının sınırlandırılmadığı üç oylama da sonuçsuz kalırsa, izleyen üç oylama aday sayısının sınırlandırılmadığı üçüncü oylamada en çok oyu alan iki adayla sınırlandırılır. İzleyen üç oylamada adaylar sınırlandırılmaz ve bu usul bir kişi ya da üye seçilene dek tekrarlanır.

Kural – 60

İki ya da daha çok yerin aynı koşullarda bir kerede doldurulması gerekiyorsa, ilk oylamada gerekli çoğunluğu alan adaylar seçilir. Eğer gerekli çoğunluğu alan adaylar seçilecek üye ya da kişi sayısından az ise, kalan yerleri doldurmak için ek seçim yapılır. Kalan yerleri doldurmak için yapılacak oylamada, aday sayısı doldurulacak yerlerin iki katını geçmemesi koşuluyla önceki seçimde en çok oy alan adaylarla sınırlandırılır. Ancak üçüncü oylamanın da sonuçsuz kalması halinde en uygun şartları taşıyan

herhangi bir adaya oy verilebilir. Eğer adayların sınırlandırılmadığı üç oylama da sonuçsuz kalırsa, bundan sonraki üç oylamada doldurulacak yerlerin sayısının iki katını geçmemesi koşuluyla adayların sınırlandırılmadığı oylamaların üçüncüsünde en çok oyu alan adaylar oylanır. Bunu izleyen üç oylamada adaylar sınırlandırılmaz ve bu usul yerler doldurulana dek devam eder.

Kural – 61

Seçimlerden başka bir konuda oylar eşit dağılırsa, teklif reddedilmiş kabul edilir.

XI. BAĞLI KURULLAR

Kural – 62

1. Komite, Sözleşme ve Protokol hükümlerini dikkate alarak, görevlerini yerine getirmek için gerekli olduğunu düşündüğü alt-komiteler veya ad hoc alt kurullar kurabilir ve bunların oluşumlarını ve yetkilerini tanımlar.
2. Sözleşme ve Protokol hükümlerine bağlı olarak, Komite aksine karar vermedikçe her alt kurul kendi görevlerini seçebilir ve kendi usul kurallarını (çalışma usulünü) belirleyebilir. Eğer böylesi kurullar belirlenmediyse, İçtüzük kuralları kıyasen uygulanabilir.

XII. KOMİTENİN YILLIK RAPORU

Kural – 63

Sözleşmenin 45. maddesinde öngörüldüğü üzere, Komite, Protokolün 6. maddesinde düzenlenen faaliyetlerinin özeti de dahil olmak üzere Ekonomik ve Sosyal Konsey aracılığıyla Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna yıllık rapor sunar.

XIII. KOMİTE RAPORLARININ ve DİĞER RESMÎ BELGELERİN DAĞITIMI

Kural – 64

1. Komitenin ve bağlı kurulların raporları, resmi kararları ve diğer resmî belgeleri, İçtüzüğün 36. Kuralının hükümlerine halel getirmeksizin aynı kuralın 2. ve 3. bentlerine bağlı olarak, Komite aksine karar vermedikçe genel dağıtımına tabi olurlar.
2. Komitenin ve bağlı kurulların, Sözleşmenin 41 ve 42 maddeleri ve Protokolle ilgili bütün raporları, resmi kararları ve diğer resmî belgeleri, Komite üyelerine, ilgili taraf Devletlere ve Komitenin karar vermesi halinde alt kurullara ve diğer ilgililere sekreteryaya tarafından dağıtılır.
3. Sözleşmenin 40 maddesi uyarında taraf Devletlerin sunduğu raporlar ve ek bilgiler, genel dağıtıma tabidir. Bu hüküm, bir taraf Devlet aksini talep etmedikçe bir taraf Devlet'in sunduğu diğer bilgilerin dağıtımında da geçerlidir.

Kural – 65

Bu İçtüzük (Usul Kuralları), Sözleşmenin ve Protokolün ilgili hükümlerine halel getirmeksizin Komite kararıyla değiştirilebilir.

II BÖLÜM KOMİTENİN GÖREVLERİNE İLİŞKİN KURALLAR

XV. SÖZLEŞMENİN 40. MADDESİNE GÖRE TARAF DEVLETLERDEN GELEN RAPORLAR

Kural – 66

1. Sözleşmeye taraf Devletler, Sözleşmede korunan hakları yürürlüğe koymak için aldıkları tedbirleri ve bu hakların hayata geçirilmesinde kaydettikleri ilerlemeyi belirten raporlar sunarlar. Raporlar, eğer varsa Sözleşmenin uygulanmasını etkileyen unsurları ve karşılaştıkları zorlukları kapsar.

2. Sözleşmenin 40/1/b maddesine göre rapor sunulmasına dair talepler, Komitenin belirlediği periyotlarda yahut Komitenin uygun gördüğü bir başka zamanda yapılabilir. Komitenin toplantı halinde olmadığı dönemde istisnai bir durum ortaya çıkarsa, Başkan, Komite üyeleriyle istişarede bulunarak rapor talep edebilir.
3. Komite, Devletlerden Sözleşmenin 40/1/b maddesine göre rapor sunmasını talep ettiği her durumda, bu raporların sunulacağı tarihleri de belirler.
4. Komite, Genel Sekreter aracılığıyla taraf Devletlere, Sözleşmenin 40/1/b maddesine göre sunulacak raporların şekline ve içeriğine dair dileklerini iletebilir.

Kural – 67

1. Genel Sekreter, Komite ile istişarede bulunduktan sonra ilgili uzman kuruluşlara, taraf Devletlerin raporlarının bu kuruluşların uzmanlık alanlarıyla ilgili kısımlarının örneklerini iletebilir.
2. Komite, Genel Sekreterin raporların ilgili bölümlerini ilettiği uzman kuruluşları, bu bölümlerle ilgili yorumlarını Komitenin belirleyeceği süre sınırı içinde sunmaya davet edebilir.

Kural – 68

1. Komite, Genel Sekreter aracılığıyla taraf Devletleri, sundukları raporların inceleneceği oturumun açılış tarihi, süresi ve yeri hususunda bilgilendirir. Taraf devletlerin temsilcileri, kendi raporlarının incelendiği toplantılarda hazır bulunabilir. Komite, daha fazla bilgi istemeye karar verdiği taraf Devlet'i, temsilcisini belirlenen toplantıda hazır bulunması için yetkilendirmesi konusunda bilgilendirebilir. Bu temsilci Komitenin kendisine yöneltebileceği soruları cevaplayabilmeli, taraf Devlet'in halihazırda sunduğu rapora dair açıklama yapabilmeli ve vereceği ek bilgileri sunabilmelidir.
2. Bir taraf devlet rapor sunar fakat raporunun inceleneceğinin bildirildiği oturuma temsili gönderemezse, Komite, takdir yetkisi dahilinde, Genel Sekreter aracılığıyla taraf Devlet'i, belirlenen tarihte ya da daha sonraki bir oturumda raporunu incelemeye niyetli olduğu ve İçtüzüğün 71. Kuralın 3. fıkrasına göre sonuç gözlem raporunu sunacağı konusunda bilgilendirebilir. Bu sonuç gözlem raporları, İçtüzüğün 66. Kuralına göre sunulacak olan bir sonraki dönemsel raporun tarihini belirler.

Kural – 69

1. Genel Sekreter her oturumda İçtüzüğün (bu kuralların) 66 ila 71. Kurallarına göre talep edilen raporların ve ek bilgilerin sunulmadığı her durumu Komiteye bildirir. Bu durumlarda, Komite ilgili taraf Devlet'e, Genel Sekreter aracılığıyla raporun ya da ek bilginin sunulması için bir hatırlatmada bulunur.
2. Taraf Devlet 66 ila 71. Kurallar doğrultusunda talep edilen raporu ya da ek bilgileri, bu kuralın 1. fıkrasına göre yapılan hatırlatmadan sonra da sunmazsa, Komite; Ekonomik ve Sosyal Konsey aracılığıyla Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna sunduğu yıllık raporda bu durumu belirtir.

Kural – 70

1. Taraf Devlet'in İçtüzüğün 66. Kuralının 3. fıkrasında düzenlenen Sözleşmenin 40/1/a veya b bentlerine göre talep ettiği raporu sunmadığı ve Komitenin, İçtüzüğün 69. Kuralına göre bu hususu bildirdiği ve taraf Devlet'e hatırlatmada bulunduğu durumlarda, Komite; takdir yetkisi dahilinde, Genel Sekreter aracılığıyla taraf Devlet'i, belirlenmiş tarih veya oturumda taraf Devlet'in Sözleşmede düzenlenen hakları hayata geçirmek için aldığı tedbirleri, kamuya açık bir oturumda inceleme niyetinde olduğunu ve sonuç gözlem raporlarını kabul ederek ilerleyeceğini bildirir.
2. Komite, bu kuralın 1. fıkrasına göre hareket ettiği durumlarda, taraf Devlet'e belirlenen tarih veya oturumdan yeterli bir süre önce esas mesele incelenirken ele alınacak konuların listesini gönderir.

3. Sonuç gözlem raporları İttüzüğün 71. Kuralının 3. fıkrası gereğince iletilir ve kamuya açılr. Taraf Devlet, bir sonraki raporunu sonuç gözlem raporunun kabulünden sonraki iki yıl içinde sunar.

Kural – 71

1. Komite, taraf Devlet'in Sözleşmenin 40. maddesine göre sunduğu bir raporu incelerken öncelikle bu raporun 66. Kurala göre istenen bütün bilgileri içerip içermediğine bakar.
2. Komitenin görüşüne göre eğer taraf Devlet'in Sözleşmenin 40. maddesine göre sunduğu rapor, yeterli bilgiyi içermiyorsa Komite, taraf Devlet'ten hangi tarihte sunulması gerektiğini de belirterek ihtiyaç duyulan ek bilgiyi talep edebilir.
3. Komite, taraf Devlet'in sunduğu rapora veya ek bilgiye dayanarak taraf Devlet'e iletilecek olan uygun gördüğü sonuç gözlem raporunu; Sözleşmenin 40. maddesine göre sunulması gereken bir sonraki raporun tarihini de belirterek hazırlayabilir.
4. Komitenin hiçbir üyesi Komiteye seçildiği taraf Devlet'in raporlarının incelenmesine ya da sonuç gözlem raporlarının kabulüne ilişkin tartışmalara katılamaz.
5. Komite taraf Devlet'ten sonuç gözlem raporlarında belirlediği hususlara öncelik vermesini talep edebilir.

Kural – 72

Komite İttüzüğün 71. Kuralının 5. fıkrasına göre sonuç gözlem raporlarında belirlediği hususlara öncelik verilmesini talep ettiğinde taraf Devlet'in bu hususlara ilişkin cevaplarını incelemek ve bir sonraki dönemsel raporun tarihi de dahil olmak üzere izleyeceği uygun yola karar vermek için bir usul belirler.

Kural – 73

Genel Sekreter, Komitenin Sözleşmenin 40. maddesinin 4. fıkrasına göre kabul ettiği genel yorumları taraf Devletlere iletir.

XVI. SÖZLEŞMENİN 41. MADDESİNE GÖRE ALINAN BAŞVURULARI İNCELEME ÜSULÜ

Kural – 74

1. Sözleşmenin 41. maddesine göre yapılan başvurular, ilgili taraf Devlet tarafından 41 maddenin 1(b) hükmü uyarınca bildirimde bulunularak Komiteye havale edilir.
2. Bu kuralın 1. fıkrasında öngörülen bildirim aşğıdaki bilgileri içermeli veya aşğıdaki bilgiler bu bildirimde eklenmelidir:
 - a. Sözleşmenin 41. maddesinin 1. fıkrasının a ve b bentleri uyarınca, taraf Devletlerin konuyla ilgili ilk raporlarının metni ile bunu izleyen yazılı açıklama veya beyanlar da dahil olmak üzere meselenin çözümünü için atılan adımlar,
 - b. İç hukuk yollarının tüketilmesi için atılan adımlar,
 - c. İlgili taraf Devlet'in başvurduğu diğer uluslararası inceleme ve çözüm usulleri.

Kural – 75

Genel Sekreter, Sözleşmenin 41. maddesine göre Komiteye gelen başvuruların sürekli kaydını tutar.

Kural – 76

Genel Sekreter, gecikmeksizin Komite üyelerini İttüzüğün 74. Kuralına göre yapılan bildirim hakkında bilgilendirir ve mümkün olan en kısa sürede bu bildirim ve ilgili diğer belgelerin örneklerini Komite üyelerine iletir.

Kural – 77

1. Komite, Sözleşmenin 41. maddesine göre yapılan başvuruları kapalı toplantılarda inceler.
2. Komite, ilgili taraf Devletlerle istişarede bulunduktan sonra Genel Sekreter aracılığıyla Komitenin kapalı toplantılardaki faaliyetlerini genel olarak kamunun bilgisine sunmak ve yayın organlarının yararlanmasını sağlamak üzere resmi tebliğ çıkarır.

Kural – 78

Bir başvuru;

- a. İki taraf Devlet de Sözleşmenin 41. maddesinin 1(b) hükmüne göre başvuruda bulunulabilmelerini sağlayacak tanıma beyanında bulunmadıysa,
- b. Sözleşmenin 41. maddesinin 1(b) hükmünde öngörülen süre sınırı dolduysa,
- c. Komite, uluslararası hukukun kabul edilen genel ilkelerine göre elverişli bütün iç hukuk yollarının tüketildiğine ya da iç hukuk yollarının kabul edilemez ölçüde uzun sürdüğüne karar vermediyse, Komite tarafından incelenmez.

Kural – 79

Komite, İchtüzüğün 79. Kuralına bağlı kalarak, Sözleşmede tanınan insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı temelinde bu meselenin dostane çözüme kavuşturulması için taraf Devletler arasında arabuluculuk yapar.

Kural – 80

Komite, Genel Sekreter aracılığıyla taraf Devlet veya Devletlerden, sözlü ya da yazılı olarak ek bilgi ya da görüş sunmalarını talep edebilir. Komite talep ettiği yazılı bilgi ya da görüşlerin sunulması için bir süre sınırı belirler.

Kural – 81

1. İlgili taraf Devletler, Komite meseleyi incelerken temsil edilme ve yazılı ve/veya sözlü beyanda bulunma hakkına sahiptir.
2. Komite, ilgili taraf Devletleri meselenin inceleneceği oturumun açılış tarihi, süresi ve yeri konusunda mümkün olan en kısa sürede Genel Sekreter aracılığıyla bilgilendirir.
3. Komite, ilgili taraf Devletle istişarede bulunduktan sonra, yazılı ve/veya sözlü beyanda bulunma usulünü belirler.

Kural – 81

1. Komite, İchtüzüğün 74. Kuralına göre bahsi geçen bildirim aldığı tarihten itibaren on iki ay içinde, Sözleşmenin 41 maddesinin 1(h) hükmü uyarınca bir rapor kabul eder.
2. İchtüzüğün 81. Kuralının 1 bendi, Komitenin raporun kabul edilmesine ilişkin değerlendirmelerinde uygulanmaz.
3. Komitenin raporu, Genel Sekreter aracılığıyla ilgili taraf Devletlere iletilir.

Kural – 83

Komiteye götürülen bir mesele, Sözleşmenin 41 maddesi gereğince taraf Devletleri tatmin edecek biçimde çözülemese, Komite ilgili taraf Devletlerin ön muvafakatini alarak Sözleşmenin 42. maddesindeki usulü uygulamaya geçebilir.

XVII. İHTİYARİ PROTOKOLE GÖRE ALINAN BAŞVURULARIN İNCELENMESİ

A. BAŞVURULARIN KOMİTEYE İLETİLMESİ

Kural – 84

1. Genel Sekreter, İhtiyari Protokolün 1 maddesine göre Komitenin incelemesi için sunulan ya da sunulmuş görünen başvuruları, burada belirtilen kurallara uygun biçimde Komitenin dikkatine sunar.
2. Genel Sekreter gerektiğinde başvurucudan, Komitenin başvurusunu İhtiyari Protokol çerçevesinde incelemesini isteyip istemediğini açıklığa kavuşturmasını talep edebilir. Başvurucunun niyetine ilişkin tereddüt bulunması halinde Komite, başvuruyu ele alır.
3. İhtiyari Protokole taraf olmayan bir Devlet'e ilişkin hiçbir başvuru Komite tarafından alınmaz veya 85. Kuralda öngörülen listeye dahil edilmez.

Kural – 85

1. Genel Sekreter, yukarıdaki 84. Kurala göre yapılan başvuruların; içeriklerine ilişkin özetleriyle birlikte listesini yapar ve bu listeleri Komite üyelerine düzenli aralıklarla dağıtır. Genel Sekreter, bu başvuruların sürekli bir kaydıma da tutar.
2. Komitenin dikkatine sunulan herhangi bir başvurunun tam metni, talep etmesi halinde Komite üyelerinden herhangi birisinin incelenmesine açıktır.

Kural – 86

1. Genel Sekreter, başvurucudan İhtiyari Protokolün başvurusuna uygulanabilirliğine ilişkin özellikle aşağıdaki hususları açıklığa kavuşturmasını talep edebilir:
 - a. Başvurucunun adı, adresi, yaşı, mesleği ve kimliğinin teyidi,
 - b. Aleyhine başvuruda bulunulan taraf Devlet'in adı,
 - c. Başvurunun konusu,
 - d. Sözleşmenin ihlal edildiği iddia edilen maddeleri,
 - e. İddianın dayandığı olgular,
 - f. İç hukuk yollarını tüketmek için atılan adımlar,
 - g. Aynı meselenin bir başka uluslararası inceleme ya da çözüm usulüne göre incelenip incelenmediği.
2. Genel Sekreter, İhtiyari Protokolde öngörülen usulde aşırı gecikmeye yol açmamak için, açıklama ya da bilgi talep ettiğiğinde başvurucuya uygun bir süre tanır.
3. Komite başvurucudan yukarıda bahsi geçen bilgileri istemek amacıyla bir soru formu hazırlayabilir.
4. Bu kuralın 1. bendindeki bahsi geçen açıklama talebi, başvurunun 85. Kuralının 1. Bendinde öngörülen başvuru listesine dahil edilmesine engel değildir.

Kural – 87

Genel Sekreter, kaydedilen her başvuruyla ilgili elde edilen bilgilerin özetini mümkün olduğunca kısa süre içinde hazırlayarak Komite üyelerine dağıtır.

B. BAŞVURULARIN KOMİTE VEYA BAĞLI KURULLARI TARAFINDAN DEĞERLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN GENEL HÜKÜMLER

Kural – 88

Komitenin ya da alt kurulların İhtiyari Protokole göre yapılan başvuruları incelediği toplantılar kamuya kapalı olarak yapılır. Komite karar verirse, Komitenin İhtiyari Protokolün uygulanmasına ilişkin usuller gibi genel meseleleri ele aldığı toplantıları kamuya açık düzenlenebilir.

Kural – 89

Komite, kapalı toplantılardaki faaliyetlerini genel olarak kamunun bilgisine sunmak ve yayın organlarının yararlanmasını sağlamak üzere resmi tebliğ çıkarabilir.

Kural – 90

1. Bir üye şu hallerde bir başvurunun Komite tarafından incelenmesine katılmaz:

- a. Komiteye seçildiği devlet başvurunun taraflarından birisi ise,
- b. Üyenin, davada kişisel bir menfaati varsa,
- c. Eğer üye başvuruya ilişkin kararlardan herhangi birisine herhangi biçimde dahil olmuşsa.

2. Bu kuralın 1 bendi uyarınca doğabilecek sorunlar Komite tarafından karara bağlanır.

Kural – 91

Eğer bir üye herhangi bir nedenle bir başvurunun incelenmesinde bulunmaması veya bulunmayı sürdürmemesi gerektiğini düşünüyorsa, kendisinin çekilmesi için Başkanı bilgilendirir.

Kural – 92

Komite başvuruya ilişkin Görüşlerini ilgili taraf Devlet'e göndermeden evvel, ilgili Taraf Devlet'i söz konusu ihlal iddialarının mağdurunun telafisi imkânsız bir zarar görmesini önlemek için geçici tedbir almasını istediği Görüşleri hakkında bilgilendirebilir. Komite bunu yaparken ilgili taraf Devlet'i, geçici tedbir alma talebinin davanın esasına dair karar verildiği anlamına gelmeyeceği hususunda bilgilendirir.

C. KABUL EDİLEBİLİRLİK KARARI VERİLMESİNİN USULÜ

Kural – 93

1. Komite, bir başvurunun İhtiyari Protokole göre kabul edilebilir olup olmadığına mümkün olan en kısa sürede ve burada belirlenen şartlar dairesinde karar verir.

2. İhtizüğün (bu kuralların) 95. Kuralının 1. bendine göre beş üyeden oluşan bir çalışma grubu ve bir başvuru, bütün üyelerin kararıyla kabul edilebilir bulunabilir.

3. İhtizüğün (bu kuralların) 95. Kuralının 1. bendine göre kurulan çalışma grubu, en az beş kişiden oluştuğu ve bütün üyeleri aynı yönde karar verdiği takdirde bir başvuruyu kabul edilemez bulabilir. Bu karar, üzerinde resmi tartışma açılmaksızın Komite genel kuruluna iletilir. Eğer üyelerden herhangi birisi tam katımlı bir tartışma talep ederse, Komite bütün üyelerinin hazır bulunduğu bir toplantıda başvuruyu inceler ve karar verir.

Kural – 94

1. Başvurular, Komite ya da 95. Kuralın 1 bendine göre oluşturulan çalışma grubu aksine karar vermedikçe, sekreteryaya ulaştıkları sırayla ele alınır.

2. Komite ya da 95. Kuralın 1 bendine göre oluşturulan çalışma grubu uygun görürse iki ya da daha fazla başvuru birlikte ele alınabilir.

Kural – 95

1. Komite İhtiyari Protokolün 1., 2., 3. ve 5. maddelerinde düzenlenen kabul edilebilirlik koşullarının sağlanmasına ilişkin tavsiyelerde bulunmaları için bir ya da birden fazla çalışma grubu kurabilir.

2. Çalışma grupları, toplantılarında mümkün olduğunca Komitenin usul kurallarına uyar.

3. Komite başvuruların ele alınmasına yardımcı olmaları için özel raportör atayabilir.

Kural – 96

Komite ve 95. Kuralın 1 bendine göre kurulan çalışma grubu, bir başvurunun kabul edilebilirliğine ilişkin bir karar verebilmek için şu hususları araştırır:

- a. Başvurunun isimsiz olup olmadığı ve İhtiyari Protokole taraf bir Devlet'in yargı yetkisindeki birey ya da bireylerden gelip gelmediğini,
- b. Taraf Devlet'in, bireyin Sözleşmede korunan haklarından birisinin ihlal etmesinin mağduru olduğunu yeterince destekleyen bir iddiada bulunup bulunmadığını. Normalde başvuru birey veya temsilcisi tarafından yapılmalıdır; ancak mağdurun başvuruyu kendisinin yapamayacağını anlaşıldığı durumlarda, başvurucunun adına yapılan bir başvuru da kabul edilir.
- c. Başvuruda bulunma hakkının kötüye kullanılıp kullanılmadığı. İlkel olarak, başvurudaki gecikme başvuru hakkının kötüye kullanılması sebebiyle zaman bakımından kabul edilemezliğine karar verilmesine temel oluşturmaz. Ancak başvuruya ilişkin bütün koşullar dikkate alındığında gecikmeyi halı kılacak sebepler olmadıkça; başvurunun, başvuru iç hukuk yollarını tüketmesinden beş yıl sonra yapılması veya bir başka uluslararası bir inceleme ya da çözüm usulü sonuçlandırıldıktan üç yıl sonra yapılması hakkın kötüye kullanılmasıdır.
- d. Başvurunun Sözleşme hükümleriyle bağdaşıp bağdaşmadığını,
- e. Aynı meselenin veya bir başka uluslararası bir inceleme ya da çözüm usulüne göre değerlendirilip değerlendirilmediğini,
- f. Başvurucunun elverişli bütün iç hukuk yollarını tüketip tüketmediğini.

Kural – 97

1. Bir başvurunun alınmasından sonra mümkün olan en kısa sürede, Komite, 95. Kuralın 1. fıkrasına göre kurulan çalışma grubu ya da 95. Kuralın 3. fıkrasına göre atanan özel raportör, taraf Devlet'ten başvuruya ilişkin yazılı yanıtın sunmasını talep eder.
2. Komite, çalışma grubu ya da özel raportör, taraf Devlet'ten davanın olağanüstü mahiyeti nedeniyle sadece kabul edilebilirliğine ilişkin yazılı yanıt talep etmedikçe; taraf Devlet altı ay içinde, başvurunun hem kabul edilebilirliğine hem de esasına ve meseleye dair sunduğu hukuki çözüme ilişkin yazılı açıklama veya beyanlarını talep. Bir taraf Devlet'ten sadece başvurunun kabul edilebilirliğine ilişkin yazılı yanıt sunmasının sunulmaması, ilgili taraf Devlet'in bu talebin yapılmasından itibaren altı ay içinde başvurunun hem kabul edilebilirliğine hem de esasına ilişkin yazılı cevap vermesine engel değildir.
3. Yukarıdaki 1. fıkraya göre başvurunun hem kabul edilebilirliğine hem de esasına ilişkin yazılı cevap sunması talep edilen taraf Devlet, iki ay içinde sebeplerini belirterek başvurunun kabul edilemez bulunarak reddedilmesini yazılı olarak isteyebilir. Taraf Devlet'in kabul edilemezlik itirazında bulunması; Komite, 95. Kuralın 1. fıkrasına göre kurulan çalışma grubu ya da 95. Kuralın 3. fıkrasına göre atanan özel raportör, başvurunun olağanüstü mahiyeti nedeniyle cevabın sunulması için verilen süreyi Komite başvurunun kabul edilebilirliğine ilişkin kararını verene dek uzatmadıkça, taraf Devlet'e yazılı cevabını sunması için verilen altı aylık süreyi uzatmaz.
4. Komite, 95. Kuralın 1. fıkrasına göre kurulan çalışma grubu ya da 95. Kuralın 3. fıkrasına göre atanan özel raportör; taraf Devlet'ten ya da başvurucudan, belirlenen süre içinde başvurunun kabul edilebilirliğine veya esasına ilişkin ek yazılı bilgi ya da görüşlerini sunmalarını talep edebilir.
5. Bu kuralın 1 fıkrasına göre, taraf Devlet'e yöneltilen bir talep, başvurunun kabul edilebilirliğine ilişkin bir karara varıldığı anlamına gelmediğini belirten bir ibare içerir.
6. Başvurunun taraflarına belirlenen süre içinde, diğer tarafın bu kural uyarınca sunduğu beyanlarına ilişkin yorumda bulunmaları için bir fırsat tanımlanabilir.

Kural – 98

1. Komite, bir başvurunun İhtiyari Protokole göre kabul edilemez olduğuna karar verirse, bu kararını mümkün olan en kısa sürede Genel Sekreter aracılığıyla başvurucaya ve başvuru ilgili taraf Devlet'e iletilmişse, taraf Devlet'e bildirir.
2. Eğer Komite bir başvurunun Protokolün 5. maddesinin 2. fıkrasına göre kabul edilemez olduğuna karar verirse, bu karar daha sonra; bireyin ya da birey adına başvuruda bulunanın 5. maddesinin 2. Fıkrasındaki kabul edilemezlik sebeplerinin artık geçerli olmadığını belirttiği yazılı talebi üzerine Komite tarafından yeniden değerlendirilebilir.

D. BAŞVURULARIN ESASTAN DEĞERLENDİRİLMESİ USULÜ

Kural – 99

1. Taraf Devlet'in, başvurunun esasına ilişkin cevabının alınmasından evvel kabul edilebilirliğinin kararlaştırıldığı davalarda, Komite ya da 95. Kuralın 1. fıkrasına göre kurulan bir çalışma grubu başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar verirse; bu karar ve bununla ilişkili her türlü bilgi Genel Sekreter aracılığıyla ilgili taraf Devlet'e iletilir. Başvurucu da karar hakkında Genel Sekreter aracılığıyla bilgilendirilir.
2. İlgili taraf Devlet, altı ay içinde, incelenmekte olan meseleye ve varsa taraf Devletçe öngörülen çözüm yollarına açıklık getirecek yazılı açıklama ve beyanlarını Komiteye sunar.
3. Taraf Devlet'in bu kurala göre sunduğu yazılı açıklama ve beyanları, Genel Sekreter aracılığıyla başvurucaya belirlenen sürede ek bilgi ve görüşlerini yazılı olarak sunması için iletilir.
4. Komite, esasa dair inceleme üzerine, taraf Devlet'in bu kural uyarınca sunduğu açıklama ve beyanların ışığında başvurunun kabul edilebilir olduğuna ilişkin kararını yeniden gözden geçirebilir.

Kural – 100

1. Tarafların hem başvurunun kabul edilebilirliğine hem de esasına ilişkin bilgi sunduğu ya da kabul edilebilirlik kararının halihazırda alındığı ve tarafların esasa ilişkin bilgi sunduğu davalarda, Komite başvuru, başvurucaunun ve ilgili taraf Devlet'in kendisine sunduğu her türlü yazılı bilginin ışığında inceler ve Görüşlerini bundan sonra oluşturur. Komite görüşlerini oluşturmadan önce başvuruca, Komiteye tavsiyede bulunmaları için 95. Kuralın 1. fıkrasına göre kurulan bir çalışma grubuna ya da 95. Kuralın 3. fıkrasına göre atanan özel raportöre gönderebilir.
2. Komite, İhtiyari Protokolde öngörülen bütün kabul edilebilirlik şartlarını incelemeyen, başvurunun esasları hakkında karar veremez.
3. Komitenin Görüşleri başvurucaya ve ilgili taraf Devlet'e gönderilir.

Kural – 101

1. Komite, Protokolün 5 maddesinin 4 fıkrasına göre kabul ettiği Görüşlerini izlemesi ve taraf Devletlerin Komitenin Görüşlerini hayata geçirmek için aldıkları önlemleri değerlendirmesi için bir Özel Raportör atayabilir.
2. Özel Raportör, izleme görevini hakkıyla yerine getirebilmek için temaslarda bulunabilir ve harekete geçebilir. Özel Raportör, gerekli görüldüğünde Komitenin yapabileceği başka işler için tavsiyelerde bulunabilir.
3. Özel Raportör, Komiteye sürekli olarak izleme faaliyetlerine ilişkin rapor verir.
4. Komite, izleme faaliyetlerine ilişkin raporları, kendisinin yıllık raporlarına dahil eder.

E. GİZLİLİĞE DAİR KURALLAR

Kural – 102

1. İhtiyari Protokole yapılan başvurular, kapalı oturumda Komite tarafından ve 95. Kuralın 1. fıkrasına göre kurulan bir çalışma grubu tarafından incelenir. Sözlü tartışmalar ve rapor özetleri gizli tutulur.
2. Genel Sekreter tarafından, Komite, 95. Kuralın 1. fıkrasına göre kurulan çalışma grubu ve 95. Kuralın 3. fıkrasına göre atanan özel raporör için çıkarılan, başvuruların kayda geçirilmesinden evvel hazırlanan başvuru özetleri, başvuru özetlerinin listesi ve Komite, 95. Kuralın 1. fıkrasına göre kurulan çalışma grubu ve 95. Kuralın 3. fıkrasına göre atanan özel raporör için hazırlanan taslak belgeler de dahil olmak üzere bütün çalışma belgeleri; Komite aksine karar vermedikçe gizli tutulur.
3. Yukarıdaki 1 fıkra hükmü, başvurucunun ya da ilgili taraf Devlet'in, sürece ilişkin beyanlarını veya sundukları bilgiyi kamuya paylaşmalarına engel değildir. Ancak Komite, 95. Kuralın 1. fıkrasına göre kurulan çalışma grubu ve 95. Kuralın 3. fıkrasına göre atanan özel raporör uygun görürse başvurucudan ve ilgili taraf Devlet'ten başvurunun ve sunulan bilgilerin tamamını ya da bir kısmının gizli tutulmasını talep edebilir.
4. Yukarıdaki 3. fıkraya uygun olarak bir gizlilik kararı alındığında Komite, 95. Kuralın 1. fıkrasına göre kurulan çalışma grubu ve 95. Kuralın 3. fıkrasına göre atanan özel raporör, Komitenin başvurunun kabul edilemezliğine ya da esasına veya incelemenin sürdürülmemesine dair kararından sonra da başvurucudan ve ilgili taraf Devlet'ten başvurucunun kimliği gibi beyanların ve sunulan bilgilerin tamamının ya da bir kısmının gizli tutulmasına karar verebilir.
5. Yukarıdaki 4. fıkraya uygun olarak Komitenin başvurunun kabul edilemezliğine ya da esasına veya incelemenin sürdürülmemesine dair kararı kamuya paylaşılabilir. Komitenin ya da 95. Kuralın 3. fıkrasına göre atanan özel raporörün kararları, 92. Kurala göre alenidir. Komitenin aldığı hiçbir kararın bir kopyası önceden dağıtılamaz.
6. Sekreteryaya, Komitenin nihai kararlarının dağıtımından sorumludur. Ancak Sekreteryaya başvurulara ilişkin beyanların çoğaltılmasından ve dağıtımından sorumlu değildir.

Kural – 103

Komitenin Görüşlerinin yerine getirilip getirilmediğine ilişkin izleme çerçevesinde sağlanan bilgiler, Komite aksine karar vermedikçe, gizliliğe tabi değildir. Komitenin izleme faaliyetleriyle ilgili Kararları da Komite aksine karar vermedikçe gizliliğe tabi değildir.

F. BİREYSEL GÖRÜŞLER

Kural – 104

Bir karara katılan Komitenin herhangi bir üyesi, kendi görüşünün Komitenin Görüşlerine ya da Kararlarına eklenmesini talep edebilir.



BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

CAT/3/Rev.6

13 Ağustos 2013

Orijinali: İngilizce

**İŞKENCEYE KARŞI KOMİTE İÇTÜZÜĞÜ
(USUL KURALLARI)¹**

BİRİNCİ BÖLÜM: GENEL KURALLAR

I. OTURUMLAR

KOMİTE TOPLANTILARI

Kural – 1

İşkenceye Karşı Komite (bundan sonra “Komite”), görevlerini, İşkence ve Diğer Zalimce, İnsanlık dışı veya Aşağılayıcı Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşmeye (bundan sonra “Sözleşme”) uygun olarak etkin biçimde icra edebilmek için toplantılar düzenler.

DÜZENLİ OTURUMLAR

Kural – 2

1. Komite, normalde yılda iki düzenli oturum yapar.
2. Komitenin düzenli oturumları, Genel Kurulun belirlediği toplantı takvimi dikkate alınarak ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteriyle (bundan sonra “Genel Sekreter”) istişarede bulunularak kararlaştırılan tarihlerde düzenlenir.

ÖZEL OTURUMLAR

Kural – 3

1. Komitenin özel oturumları, yine Komitenin kararıyla düzenlenir. Komitenin oturum halinde olmadığı dönemde, Başkan, Komitenin diğer üyeleri ile istişarede bulunarak özel oturum düzenleyebilir. Komite Başkanı, şu hallerde de özel oturum düzenleyebilir:

- a. Komite üyelerinin çoğunluğunun talebi üzerine,
- b. Sözleşmeye taraf bir Devlet’in talebi üzerine.

2. Özel oturumlar, Genel Kurulun belirlediği toplantı takvimi dikkate alınarak ve Genel Sekreter ile Komitenin diğer üyeleri ile istişarede bulunan Başkanın belirlediği mümkün olan en yakın tarihte yapılır.

OTURUMLARIN YERİ

Kural – 4

Komitenin oturumları, normalde Birleşmiş Milletlerin Cenevre Ofisinde yapılır. Komite, Birleşmiş Milletlerin ilgili kurallarını dikkate alarak ve Genel Sekreter ile istişarede bulunarak başka bir yerde oturum düzenleyebilir.

1 Kaynak: www.ohrc.org Usul Kuralları periyodik olarak güncellenmektedir. Bu nedenle kaynakta belirtilen web sitesinin ziyaret edilmesi tavsiye edilir.

OTURUMLARIN AÇILIŞ TARİHLERİNİN BİLDİRİMİ

Kural – 5

Genel Sekreter, her oturumun ilk toplantısının tarihini ve yerini Komite Üyelerine bildirir. Bu bildirim düzenli oturumun ilk toplantısından en az altı; özel oturumlarda ise ilk toplantıdan en az üç hafta önce yapılır.

I. GÜNDEM

GEÇİCİ GÜNDEM

Kural – 6

Düzenli oturumların her birinin geçici gündemi, Komite Başkanı ile istişarede bulunan Genel Sekreter tarafından Sözleşmeye uygun olarak hazırlanır. Geçici gündem şunları içerir:

- a. Bir önceki oturumda Komitenin gündeme dahil edilmesine karar verdiği herhangi bir madde,
- b. Komite Başkanının önerdiği herhangi bir madde,
- c. Komitenin üyelerinden birisinin önerdiği herhangi bir madde,
- d. Sözleşmeye taraf Devletlerden birisinin önerdiği herhangi bir madde.
- e. Genel Sekreterin, kendisinin Sözleşme, Protokol veya İçtüzük (Usul) Kuralları ile ilgili görevlerine dair önerilen herhangi bir madde.

ÖZEL (KAPALI) OTURUMLARIN GEÇİCİ GÜNDEMİ

Kural – 7

Komitenin özel bir oturumuna dair geçici gündemi, sadece özel oturumda değerlendirilmek üzere önerilen maddelerden oluşur.

GÜNDEMİN KABUL EDİLMESİ

Kural – 8

Herhangi bir oturumun ilk maddesi, İçtüzüğün 16. Kuralına göre görevlilerin seçilmesinin gerektiği durumlar dışında, gündemin kabul edilmesidir.

GÜNDEMİN REVİZYONU

Kural – 9

Komite bir oturum esnasında gündemi değiştirebilir ve uygun görürse gündem maddelerini (görüşmeyi) erteleyebilir veya gündemden düşürebilir; yalnızca acil ve önemli maddeler gündeme eklenebilir.

GEÇİCİ GÜNDEMİN VE TEMEL BELGELERİN İLETİLMESİ

Kural – 10

Geçici gündem maddeleri ve her maddeye ilişkin temel belgeler, Genel Sekreter tarafından mümkün olan en kısa sürede Komite üyelerine iletilir. Özel bir oturumun geçici gündemi, Genel Sekreter tarafından Komite üyelerine yukarıdaki 5. Kuralda öngörülen bildirimle aynı anda iletilir.

III. KOMİTE ÜYELERİ

Kural – 11

Komite üyeleri, Sözleşmenin 17 maddesine uygun olarak seçilen 10 uzmandır.

GÖREV SÜRESİNİN BAŞLANGICI

Kural – 12

1. İlk seçimde seçilecek Komite üyelerinin görev süresi, 1 Ocak 1988'de başlar. İzleyen seçimlerde seçilen üyelerin görev süresi yerini alacakları üyenin görev süresinin bitiminden bir gün sonra başlar.
2. Başkan, Büro üyeleri ve Raportörler, yeni üyelere oluşan Komitenin görevlilerini seçeceği ilk toplantısının bir gün öncesine kadar kendilerine verilen görevleri ifa etmeye devam ederler.

GEÇİCİ BOŞLUKLARIN DOLDURULMASI

Kural – 13

1. Eğer bir üye, ölümlü istifa eder (çekilir) ve herhangi başka bir nedenle görevini ifa edemezse, Genel Sekreter, derhal o üyenin koltuğunun boşaldığını ilan eder ve uzmanı Komitenin bir üyesi olarak görevini yapamayacak olan taraf Devlet'ten iki ay içinde uyruklarının arasından yeni bir uzmanı, selefinin kalan görev süresini doldurmak üzere atamasını talep edebilir.
2. Bu şekilde atanan uzmanın adı ve özgeçmişi, onaylamaları için Genel Sekreter tarafından taraf Devletlere iletilir. Boş koltuğun doldurulması için önerilen isim hakkında bilgilendirildikten sonra altı hafta içinde Taraf Devletlerin yarısı ya da daha fazlası olumsuz görüş bildirmezse, atama onaylanmış kabul edilir.
3. Boşluğun üyenin ölümü ya da engelliği dışında bir sebeple doğması halinde, Genel Sekreter, ancak ilgili üyenin Komite üyesi olarak görevini yerine getiremeyeceğine dair yazılı bildirimini aldıktan sonra bu kuralın 1. ve 2. fıkralarındaki hükümlerin doğrultusunda hareket eder.

RESMİ BEYAN (ANT)

Kural – 14

Komitenin üyeleri, ilk kez seçilmelerinden sonra görevlerini üstlenmeden evvel, Komitede açık toplantıda aşağıdaki beyanda bulunur:

“İşkenceye Karşı Komitenin bir üyesi olarak görevimi ve yetkilerimi, dürüstlükle, bağlılıkla, tarafsız ve bağımsız bir biçimde ve hakkaniyetle yerine getireceğimi resmen beyan ederim.”

ÜYELERİN BAĞIMSIZLIĞI VE TARAFSIZLIĞI

Kural – 15

1. Komite üyelerinin bağımsızlığı ve tarafsızlığı, görevlerini yerine getirebilmeleri için hayati önemdedir ve kişisel yetkilerine dayanarak hizmet etmelerini ve kimseden görevleriyle ilgili talimat almamalarını ve kabul etmemelerini gerektirir. Üyeler sadece vicdanlarına ve Komite üyelerine karşı sorumludur.
2. Komite üyeleri, Sözleşmeye göre üstlendikleri görevlerini en yüksek tarafsızlık ve dürüstlük standartlarına göre sürdürür ve Sözleşmenin kurallarını bütün devletlere ve bireylere; hiçbir şeyden korkmadan ya da çıkar sağlamadan ve ayrımcılık yapmadan eşit biçimde uygular.
3. İnsan hakları sözleşmesi kurumlarının üyelerinin bağımsızlığına ve tarafsızlığına dair Addis Ababa İlkeleri, bu İçtüzüğün (usul kurallarının) sonunda eklenmiştir. Bu İlkeler, Komite üyelerinin bağımsızlığı ve tarafsızlığına ilişkin kuralların yorumlanması için de önemli bir yol göstericidir

IV. GÖREVLİLER

SEÇİMLER

Kural – 16

Komite üyeleri arasından bir Başkan, üç Başkan Yardımcısı ve bir Raportör seçer. Komite görevlilerini seçerken, eşit coğrafi dağılıma, cinsiyet dengesine ve mümkün olduğu ölçüde üyeler arasında rotasyona özen gösterir.

GÖREV SÜRESİ

Kural – 17

Başkana, Büro üyelerine ve Raportörlere ilişkin yukarıdaki 12. Kurala bağlı kalarak, Komite üyeleri iki yıllığına seçilir; yeniden seçilebilirler. Ancak Komite üyeliği sona erenler görevde kalamazlar.

BAŞKANIN KOMİTE KARŞISINDAKİ KONUMU

Kural – 18

1. Başkan, Komite ve İçtüzük (Usul Kuralları) tarafından kendisine verilen görevleri yerine getirir. Başkan, başkan olarak görevlerini yerine getirirken Komitenin otoritesine tabi olmayı sürdürür.
2. Oturumlar arasında, Komitenin özel bir oturumunun 3. Kurala uygun olarak toplanmasının mümkün

veya pratik olmadığı hallerde, Başkan, bunu yapmanın gerekli olduğuna inanmasına neden olan bir bilgi alırsa, Sözleşmeye uyulmasını sağlamak için Komite adına harekete geçmeye yetkilidir. Başkan, en geç takip eden oturumda Komiteye yaptığı işlem hakkında rapor verir.

BAŞKAN VEKİLİ

Kural – 19

1. Başkan, bir oturum süresince bir toplantıda ya da toplantının bir kısmında hazır bulunamayacak olursa, Başkan yardımcılarında birisini kendisinin vekili olarak toplantıya başkanlık etmek üzere atar.
2. Başkanın bulunmaması veya geçici olarak bulunamaması halinde, Başkan Yardımcılarından birisi, Komite üyeliğindeki kıdem süresine göre Başkan vekili olarak görev yapar; eğer kıdem süreleri aynı ise yaş sırası takip edilir.
3. Başkan, oturumlar arasındaki dönemde Komite üyesi olmayı bırakırsa veya 21. Kuralda belirtilen durumlardan herhangi birinde olursa, Başkan Vekili, bu görevini bir sonraki olağan veya özel oturumun başlangıcına kadar sürdürür.

BAŞKAN VEKİLİNİN GÖREV VE YETKİLERİ

Kural – 20

Başkan vekili olarak hareket eden Başkan Yardımcısı, Başkan ile aynı yetkilere ve görevlere sahiptir.

GÖREVLİLERİN DEĞİŞİMİ

Kural – 21

Komite üyelerinden birisi görevi bırakırsa veya Komitenin bir üyesi olarak görevine devam edemeyeceğini beyan ederse ya da herhangi bir sebeple artık bir görevli olarak faaliyette bulunamayacak hale gelirse, selefinin kalan görev süresini tamamlaması için aynı coğrafi bölgeden yeni bir görevli seçilir.

V. SEKRETARYA

GENEL SEKRETERİN GÖREVLERİ

Kural – 22

1. Taraf Devletlerin Sözleşme'nin 18. maddesinin 5. fıkrası gereğince üstlendikleri mali yükümlülüklerle bağlı kalmak şartıyla, Komite; Genel Sekreter tarafından öngörülen bir Komite Sekretaryası (bundan sonra "Sekretarya") ve bağlı kurullar oluşturabilir.
2. Bu kuralın 1. paragrafında belirtilen şartların yerine getirilmesine bağlı kalmak şartıyla, Genel Sekreter, Komite'nin Sözleşme kapsamındaki görevlerini etkin bir şekilde yerine getirilmesi için gerekli personeli ve olanakları sağlar.

BEYANLAR

Kural – 23

Genel Sekreter ya da Genel Sekreterin bir temsilcisi Komitenin bütün toplantılarına katılır ve 37. Kurala bağlı kalarak kendisi ya da temsilcisi Komitenin ya da bağlı kurulların toplantılarında yazılı veya sözlü beyanda bulunabilir.

TOPLANTILARIN HAZIRLANMASI

Kural – 24

Genel Sekreter, Komitenin ve bağlı kurullarının toplantılarının gerekli tüm düzenlemelerini yapmakla sorumludur.

ÜYELERİN BİLGİLENDİRİLMESİ

Kural – 25

Genel Sekreter, Komite üyelerini, değerlendirmeleri için kendilerine getirilebilecek herhangi bir sorun hakkında Komite bilgilendirmekle sorumludur.

MALİ UYGULAMALAR VE TEKLİFLER

Kural – 26

Komite ya da bağlı kurullarından birisi, herhangi bir harcamayı içeren bir teklifi onaylamadan evvel, Genel Sekreter tahmini harcama hesabını mümkün olan en kısa sürede hazırlayarak Komitenin veya alt kurulum üyelerine ulaştırır. Komite veya alt kurullar değerlendirme yaparken, üyelerin dikkatlerini harcama hesabı tahminine çekmek ve bunu tartışmalarını sağlamak Başkanın görevidir.

VI. DİLLER

RESMİ DİLLER VE ÇALIŞMA DİLLERİ

Kural – 27

Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, İspanyolca ve Rusça Komitenin resmi ve mümkün olduğu ölçüde özet raporlar dahil olmak üzere çalışma dilleridir.

BİR ÇALIŞMA DİLİNDEN YAPILAN ÇEVİRİLER

Kural – 28

Çalışma dillerinden herhangi birisinde yapılan konuşmalar, diğer çalışma dillerine çevrilir.

DİĞER DİLLERDEN YAPILAN ÇEVİRİLER

Kural – 29

Komiteye, resmi dillerden başka bir dilde hitap eden konuşmacı, kural olarak konuşmasının çalışma dillerinden birisine çevrilmesini sağlar. Sekreteryanın çevirmenlerinin diğer çalışma dillerine yapacağı çeviriler, çalışma dillerinden birisine yapılan ilk çeviriye dayandırılır.

RESMİ KARARLARIN VE BELGELERİN DİLLERİ

Kural – 30

Komitenin bütün resmi kararları ve belgeleri resmi dillerde yayınlanır.

KAMUYA AÇIK ve KAPALI (ÖZEL) TOPLANTILAR

Kural – 31

Komitenin ve bağlı kurulların toplantıları, Komite aksine karar vermedikçe veya toplantının özel olarak yapılması gerektiği Sözleşmenin ilgili hükümlerinden açıkça anlaşılmadıkça, kamuya açık düzenlenir.

ÖZEL TOPLANTILARA İLİŞKİN RESMİ TEBLİĞLERİN YAYINLANMASI

Kural – 32

Her kapalı toplantının kapanışında, Komite ve alt kurullar Genel Sekreter aracılığıyla genel olarak kamunun ve yayın organlarının kullanımına sunmak için Komitenin kapalı toplantılarındaki faaliyetlerine ilişkin resmi tebliğde bulunabilir.

VIII. KAYITLAR

TUTANAK ÖZETLERİNİN DÜZELTİLMESİ

Kural – 33

Komitenin ve bağlı kurullarının kamuya açık ve kapalı toplantılarının özetleri Sekreterya tarafından hazırlanır. Bunlar, kesinleşmemiş biçimleriyle mümkün olduğunca kısa sürede Komite üyelerine ve toplantılara katılan diğer katılımcılara ulaştırılır. Bütün katılımcılar, düzeltmelerini tutanağın kendilerine ulaşmasını izleyen üç iş günü içerisinde Sekreterya'ya sunabilirler. Düzeltilen tutanak özetleri, toplantının katılımcıları tarafından Sekreterya'ya, özet tutanağın hazırlandığı dilde sunulur. Toplantıların özet tutanakları, ilgili oturumun sonuçlanmasından sonra tek bir düzeltme metninde birleştirilir. Düzeltmelere dair anlaşmazlıklar Başkan ya da ilgili alt kurulum başkanı tarafından; anlaşmazlığın sürmesi halinde ise Komite veya altkurul tarafından karara bağlanır.

TUTANAK ÖZETLERİNİN DAĞITILMASI

Kural – 34

1. Kamuya açık toplantıların özet tutanakları, genel dağıtıma tabidir.

2. Komitenin kamuya kapalı toplantılarının tutanak özetleri Komite üyelerine ve toplantıya katılan diğer katılımcılara dağıtılır. Bunlar, Komitenin belirleyebileceği bir zamanda ve koşullarda başka kişilere de ulaştırılabilir.

IX. KOMİTE RAPORLARININ VE DİĞER RESMİ BELGELERİN DAĞITIMI

RESMİ BELGELERİN DAĞITIMI

Kural – 35

1. 34. Kural hükmü saklı kalmak kaydıyla ve bu kuralın 2. ve 3. fıkralarına bağlı kalarak, Komitenin ve alt kurulların bütün raporları, resmi kararları ve diğer bütün resmi belgeleri, Komite aksine karar vermedikçe genel dağıtım tabidir.
2. Komitenin ve alt kurullarının Sözleşme'nin 20., 21. ve 22. maddeleriyle ilişkin raporları, resmi kararları ve diğer resmi belgeleri, sekretarya tarafından Komite'nin tüm üyelerine ve ilgili Taraf Devletlere dağıtılır; Komite tarafından bunların bağlı kurulların üyelerine ve ilgili diğer kişilere dağıtılmasına da karar verilebilir.
3. Taraf devletlerin, Sözleşmenin 19 maddesine göre sunacağı rapor ve ek bilgiler, ilgili taraf Devlet aksini talep etmedikçe genel dağıtım tabidir.

X. İŞLEYİŞ

Kural – 36

Komitenin altı üyesi, yetersayıyı oluşturur.

BAŞKANIN YETKİLERİ

Kural – 37

Başkan, Komite toplantılarının açılışını ve kapanışını bildirir, tartışmaları yönetir, bu kurallara riayet edilmesini sağlar, konuşma hakkı verir, sorunları oylamaya koyar ve sonuçları ilan eder. Başkan bu kurallarla bağlıdır ve Komitenin işlemlerini ve toplantı düzeninin sağlanmasını denetler. Başkan bir maddenin tartışılması esnasında Komiteye, konuşmacılara verilecek sürenin sınırlandırılmasını, bir konuşmacının aynı konuda kaç söz alabileceğini ve konuşmacı listesinin kapatılmasını teklif edebilir. Toplantı düzenine dair hususlarda Başkan karar verir. Başkan, tartışmanın ertelenmesini ya da kapatılmasını veya toplantının talik ya da tehirini istemeye yetkilidir. Tartışma Komitenin önündeki meseleyle sınırlıdır ve bir konuşmacının sözleri tartışma konusuyla ilgili değilse, Başkan konuşmacıyı usule uymaya davet edebilir.

USUL MESELESİ

Kural – 38

Bir üye, herhangi bir meselenin tartışılması esnasında gündemin bir maddesine itirazda bulunabilir ve bu husus Başkan tarafından derhal usul kurallarına göre karara bağlanır. Başkanın kararına yönelik herhangi bir itiraz oylamaya sunulur, hazır bulunan üyelerin çoğunluğu tarafından reddedilmezse Başkanın kararı geçerlidir. Usule dair bir hususu ortaya koyan bir üye, o meselenin esasına ilişkin konuşamaz.

KONUŞMALARDA ZAMAN SINIRI

Kural – 39

Komite, her konuşmacıya herhangi bir sorun üzerine izin verilen konuşma süresini sınırlayabilir. Tartışmada zaman sınırlı olduğunda ve bir konuşmacı kendisine ayrılan süreyi aştığında, Başkan derhal onu süreye uymaya davet eder.

KONUŞMACI LİSTESİ

Kural – 40

Başkan, tartışma esnasında konuşmacı listesini duyurur ve Komitenin onayıyla konuşmacı listesinin kapandığını ilam edebilir. Bununla birlikte Başkan, konuşmacı listesinin kapandığını ilan ettikten sonra bir konuşma yapılmak istenirse, başkan herhangi bir üye ya da temsilciye cevap hakkı tanyabilir. Bir

gündem maddesi üzerindeki tartışma başka konuşmacı kalmadığı için sona ererse, Başkan tartışmanın kapandığını duyurur. Böyle bir kapanış, Komite kararıyla kapanışla aynı sonuçları doğurur.

TOPLANTININ TALİK VE TEHİRİ

Kural – 41

Herhangi bir üye bir mesele tartışılırken toplantının talikini ya da tehirini talep edebilir. Bu talepler görüşülmez derhal oylanır.

TARTIŞMANIN ERTELENMESİ

Kural – 42

Bir üye, herhangi bir meselenin tartışılması esnasında, gündemin konusu olan bir madde üzerindeki tartışmanın ertelenmesini talep edebilir. Bu teklifi sunana ek olarak bir üye önerinin lehinde bir üye de aleyhinde görüş bildirebilir ve hemen ardından teklif oylanır.

TARTIŞMANIN KAPATILMASI

Kural – 43

Bir üye, başka bir üyenin veya temsilcinin konuşma talebinde bulunup bulunmamasından bağımsız olarak, tartışmanın kapanmasını her zaman talep edebilir. Tartışmanın kapanışında sadece tartışmanın kapanmasına itiraz eden iki üyeye söz hakkı verilir; daha sonra tartışmanın kapanması talebi derhal oylanır.

TEKLİFLERİN GÖRÜŞÜLMESİ SIRASI

Kural – 44

38. Kurala göre aşağıdaki teklifler, yine aşağıda verildikleri sırayla diğer bütün teklif ve önerilere göre önceliklidir:

- a. Toplantının taliki,
- b. Toplantının tehiri,
- c. Gündemdeki bir maddeye ilişkin tartışmanın ertelenmesi,
- d. Gündemdeki bir maddeye dair tartışmanın kapatılması.

TEKLİFLERİN SUNULMASI

Kural – 45

Komite tarafından aksine karar verilmedikçe, üyelerin teklifleri, önerileri ve talepleri yazılı olarak Sekreteryaya teslim edilir; bunların değerlendirilmesi, eğer bir üye tarafından talep edilirse ertesi gün yapılacak toplantıya bırakılır.

YETKİ KARARLARI

Kural – 46

44. Kurala bağlı kalarak, bir üyenin Komitenin kendisine sunulan bir teklifi kabul etme yetkisine ilişkin bir talebi olursa, bu talep söz konusu teklif oylanmadan önce derhal oylanır.

TEKLİFLERİN GERİ ÇEKİLMESİ

Kural – 47

Herhangi bir talep, o talep oylanmaya başlamadan önce ve talepte herhangi bir değişiklik yapılmamış olması şartıyla, talepte bulunan üye tarafından geri çekilebilir. Geri çekilen bir talep/öneri, bir başka üye tarafından yeniden sunulabilir.

TEKLİFLERİN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kural – 48

Bir teklif kabul edildiğinde veya reddedildiğinde, Komite karar vermedikçe aynı oturumda yeniden değerlendirilemez. Tekliflerin yeniden değerlendirilmesi üzerine konuşma izni sadece tartışmanın kapatılmasına karşı çıkan iki konuşmacıya verilir ve hemen ardından teklif oylamaya sunulur.

XI. OYLAMA

OY HAKKI

Kural – 49

Komitenin her üyesinin bir oyu vardır.

KARARLARIN KABUL EDİLMESİ

Kural – 50

1. Komite kararları hazır bulunan üyelerin oy çokluğuyla alınır.
2. Oylamaya geçmeden önce Komitenin üyeleri, Sözleşmenin ve usul kurallarının dikkate alınması ve bu girişimin Komitenin çalışmalarında gereksiz gecikmeye yol açmaması şartıyla, oy birliğiyle karara ulaşmaya çalışır.
3. Yukarıdaki 1. fıkrayı akılda tutarak Başkan herhangi bir toplantıda herhangi bir üyenin talebi üzerine bir teklifi oya sunabilir.

OYLARIN EŞİT DAĞILIMI

Kural – 51

Seçimlerden başka bir konuda oylar eşit dağılırsa, teklif reddedilmiş kabul edilir.

OYLAMA YÖNTEMİ

Kural – 52

58. Kurala bağlı kalarak, Komitede oylama normalde; herhangi bir üyenin, Komite üyelerinin adlarının, Başkanın çektiği kuradaki isimden başlayarak alfabetik sırayla okunmasına dayanan yoklama usulünü talep ettiği durumlar hariç olmak üzere, el kaldırılarak yapılır.

OYLAMA YÖNTEMİ

Kural – 52

YOKLAMA USULÜ

Ad okunarak yapılan oylamaya katılanların oyları kayıtlara geçirilir.

OYLAMANIN YÖNETİMİ ve OYLARIN AÇIKLANMASI

Kural – 54

Oylama başladıktan sonra, bir üye oylamanın yapılışına ilişkin meseleyi gündeme getirmedikçe kesilmez. Başkan, oylama başlamadan önce yahut tamamlandıktan sonra, üyelerin oylarına ilişkin kısa açıklamalar yapmalarına izin verebilir.

TEKLİFLERİN BÖLÜNMESİ

Kural – 55

Eğer bir üye teklifin bölünmesini talep ederse, her bölüm ayrı oylanır. Teklifin onaylanan kısımları daha sonra bütün olarak oylanır; eğer teklifin bütün amil kısımları reddedilmişse, teklif bütün olarak reddedilmiş sayılır.

DEĞİŞİKLİKLERE DAİR OYLAMANIN SIRASI

Kural – 56

1. Bir teklife dair değişiklik talebi yapıldığında önce bu değişiklik oylanır. Eğer iki veya daha fazla değişiklik talebinde bulunulursa; Komite önce esas bakımından orijinal tekliften en çok uzaklaşan değişiklikle başlayarak bütün değişiklikler oylanana dek sırasıyla devam eder. Bir veya daha fazla değişiklik kabul edilirse, değiştirilmiş teklif oylanır.
2. Bir talep, yalnızca ilgili teklife eklemeye bulunuyor, teklifin bazı kısımlarını çıkarıyor veya düzeltiyorsa değişiklik olarak kabul edilir.

TEKLİFLERE DAİR OYLAMANIN SIRASI

Kural – 57

1. Eğer bir ya da daha fazla teklif aynı meseleye dairse, Komite aksine karar vermedikçe, teklifler sunuldukları sıraya göre oylanır.
2. Komite, her teklifin oylanmasından sonra, bir sonraki teklifi oylayıp oylamamaya karar verebilir.
3. Tekliflerin esasına dair karar alınmasını gerektirmeyen talepler ön mesele olarak kabul edilir ve teklifin kendisinden önce oylanır.

XII. SEÇİMLER

SEÇİM YÖNTEMİ

Kural – 58

Bir yerin doldurulması için sadece bir adayın bulunduğu durumlarda, Komite aksine karar vermedikçe seçimler gizli oyla yapılır.

BOŞ BİR YER İÇİN YAPILACAK SEÇİMLERİN YÖNETİMİ

Kural – 59

1. Yalnızca bir yer seçimle doldurulacaksa ve adaylardan hiçbiri ilk oylamada gerekli çoğunluğu sağlayamamışsa, onların en çoğunu alan adaylarla sınırlandırılan ikinci bir oylama yapılır.
2. İkinci oylama sonuçsuz kalır ve toplantıda hazır bulunan üyelerin çoğunluğunun oyu gerekirse, seçilmeye uygun şartlara sahip bir aday için oy kullanılabilir. Eğer üçüncü oylama da sonuçsuz kalırsa, sonraki oylama üçüncü oylamada en çok oyu alan iki adayla sınırlandırılır ve bir kişi veya üye seçilene dek adayların sınırlandırıldığı ve sınırlandırılmadığı oylamalar birbirini takip eder.
3. İkinci oylama sonuçsuz kalır ve üçte iki çoğunluk gerekirse, adaylardan birisi üçte ikilik çoğunluğu sağlayana dek oylamaya devam edilir. İzleyen üç oylamada uygun şartlara sahip bir aday için oy kullanılabilir. Aday sayısının sınırlandırılmadığı üç oylama da sonuçsuz kalırsa, izleyen üç oylama aday sayısının sınırlandırılmadığı üçüncü oylamada en çok oyu alan iki adayla sınırlandırılır. İzleyen üç oylamada adaylar sınırlandırılmaz ve bu usul bir kişi ya da üye seçilene dek tekrarlanır.

İKİ VEYA DAHA FAZLA BOŞ YER İÇİN YAPILACAK SEÇİMLERİN YÖNETİMİ

Kural – 60

İki ya da daha çok yerin aynı koşullarda bir kerede doldurulması gerekiyorsa, ilk oylamada gerekli çoğunluğu alan adaylar seçilir. Eğer gerekli çoğunluğu alan adaylar seçilecek üye ya da kişi sayısından az ise, kalan yerleri doldurmak için ek seçim yapılır. Kalan yerleri doldurmak için yapılacak oylamada, aday sayısı doldurulacak yerlerin iki katını geçmemesi koşuluyla önceki seçimde en çok oy alan adaylarla sınırlandırılır. Ancak üçüncü oylamanın da sonuçsuz kalması halinde en uygun şartları taşıyan herhangi bir adaya oy verilebilir. Eğer adayların sınırlandırılmadığı üç oylama da sonuçsuz kalırsa, bundan sonraki üç oylamada doldurulacak yerlerin sayısının iki katını geçmemesi koşuluyla adayların sınırlandırılmadığı oylamaların üçüncüsünde en çok oyu alan adaylar oylanır. Bunu izleyen üç oylamada adaylar sınırlandırılmaz ve bu usul yerler doldurulana dek devam eder.

XIII. BAĞLI KURULLAR

Kural – 61

1. Komite, Sözleşme ve Protokol hükümlerini dikkate alarak, görevlerini yerine getirmek için gerekli olduğunu düşündüğü ad hoc alt kurullar kurabilir ve bunların oluşumlarını ve yetkilerini tanımlar.
2. Her alt kurul kendi görevlerini seçebilir ve kendi usul kurallarını (çalışma usulünü) belirleyebilir. Eğer böylesi kurallar belirlenmediyse, İçtüzük kuralları (Usul Kuralları) kıyasen uygulanabilir.

XIV. İŞKENCEYİ ÖNLEME ALTKOMİTESİ

İŞKENCEYİ ÖNLEME ALTKOMİTESİ İLE TOPLANTILAR

Kural – 62

Komite; İşkence ve Diğer Zalimce, İnsanlık Dışı veya Küçültücü Muamele veya Cezanın Önlenmesi Alt komitesi ile kurumsal iş birliğini sürdürmek için, özellikle Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokolün 10. maddesinin 3. fıkrası, 16. maddesinin 3. ve 4. fıkraları, 24. maddesinin 2. fıkrasında öngörüldüğü üzere Alt komite ile düzenli oturumlarla eş zamanlı toplanır.

XV. BİLGİ EDİNME VE BELGELEME

BİLGİ, BELGE VE YAZILI BEYANLARIN SUNULMASI

Kural – 63

1. Komite; Sekreteryaya, uzmanlaşmış kuruluşlar, ilgili Birleşmiş Milletler kurumları, İnsan Hakları Konseyi Özel Usulleri, hükümetlerarası örgütler, Ulusal İnsan Hakları Enstitüleri, hükümet-dışı kuruluşlar ve ilgili diğer sivil toplum örgütlerini, Komitenin Sözleşmede düzenlenen faaliyet alanlarıyla bilgi, belge ve yazılı beyanlarını sunmaya davet edebilir.
2. Komite, takdir yetkisi dahilinde, bireylerden ve önceki fıkrada adı geçmeyen kaynaklardan kendisine sunulmak üzere bilgi, belge ve yazılı beyan kabul edebilir.
3. Komite, takdir yetkisi dahilinde, bu bilgi, belge ve yazılı beyanların Komite üyelerinin kullanımına nasıl sunulacağını, söz konusu bilgilerin oturumlarında sözlü olarak sunulacağı toplantı zamanları da dahil olmak üzere belirleyebilir.
4. Sözleşmenin 19. maddesine ilişkin olarak Komite tarafından alınan bilgi, belge ve yazılı beyanlar; Komitenin internet sitesinde yayınlanması da dahil olmak üzere uygun araç ve kanallarla kamuya duyurulur. Ancak istisnai durumlarda, Komite, takdir yetkisi dahilinde, alınan bilgi, belge ve yazılı beyanların gizli olduğuna ve bunların kamuya açıklanamayacağına karar verebilir. Bu hallerde, bu bilgilerin nasıl kullanılacağına Komite karar verir.

XVI. KOMİTENİN YILLIK RAPORLARI

YILLIK RAPOR

Kural – 64

Komite, Sözleşme kapsamındaki faaliyetleri hakkında, taraf Devletler ve Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna; Önleme Alt komitesinin İhtiyari Protokolün 16. maddesinin 3. fıkrası çerçevesinde Komiteye sunduğu kamuya açık yıllık raporunda belirttiği faaliyetlerine de atıfla, yıllık rapor sunar.

İKİNCİ BÖLÜM KOMİTENİN GÖREVLERİNE İLİŞKİN KURALLAR

XVII. TARAF DEVLETLERİN SÖZLEŞMENİN 18. MADDESİNE GÖRE SUNDUKLARI RAPORLAR

RAPORLARIN SUNULMASI

Kural – 65

1. Sözleşmeye taraf Devletler, Genel Sekreter aracılığıyla Sözleşmede korunan hakları yürürlüğe koymak için aldıkları tedbirleri içeren raporlarını, Sözleşme ilgili taraf Devlet bakımından yürürlüğe girdikten bir yıl içinde Komiteye sunarlar. Taraf Devletler, dört yılda bir aldıkları yeni önlemleri içeren raporları ve Komitenin talep ettiği diğer raporları Komiteye sunarlar.
2. Komite, yeni sunulmuş bir raporda yer alan bilgilerin, çoktan sunulmuş olması gerekirken bir raporun kapsamında olduğuna karar verebilir. Komite, takdir yetkisi dahilinde, Taraf Devletlerin dönemsel raporlarını birleştirmelerini önerebilir.
3. Komite, takdir yetkisi dahilinde, Taraf Devletlerin dönemsel raporlarını belirli bir tarihte sunmalarını önerebilir.

4. Komite, Genel Sekreter aracılığıyla, Taraf Devletlere form ve içerik ile ilgili isteklerini ve ayrıca Sözleşme'nin 19. maddesinde sunulacak raporların dikkate alınma metodolojisini ve bu etkiye ilişkin kılavuz ilkeleri yayınlayabilir.

Komite, Genel Sekreter aracılığıyla taraf Devletlerin Sözleşmenin 19. maddesine göre sunmaları gereken raporların şekline ve içeriğine ilişkin beklentileri ile değerlendirme yöntemine ilişkin beklentilerini bildirir ve bu amaçla kılavuzlara yayınlayabilir.

RAPORU ALINMADAN ÖNCE TARAF DEVLET'E SUNULAN SORUN LİSTESİ

Kural – 66

Komite, Taraf Devlet'e raporunu almadan önce bir sorun listesi sunabilir. Taraf Devlet bu isteğe bağlı raporlama prosedürü kapsamında rapor vermeyi kabul ederse; sorun listesine verdiği cevap, ilgili dönem için Sözleşme'nin 19. maddesi uyarınca verdiği rapor olarak kabul edilir.

RAPOR SUNULMAMASI

Kural – 67

1. Genel Sekreter, İhtüzüğün (bu kurallar) 65 ila 69. Kurallarına göre Komitenin her bir oturumunda, Komiteyi, sunulmayan raporlar konusunda bilgilendirir. Bu gibi durumlarda Komite ilgili taraf Devlet'e Genel Sekreter aracılığıyla raporların sunulması için hatırlatmada bulunur.
2. Taraf Devlet, 65 ila 69. Kurallara göre sunması gereken raporu, bu kuralın 1. fıkrasına göre yapılan hatırlatmadan sonra da sunmazsa, Komite; taraf Devletlere ve Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna sunduğu yıllık raporda bu durumu belirtir.
3. Komite, Genel Sekreter aracılığıyla rapor sunmayan taraf Devlet'i, uyarısında belirtilen bir tarihte, taraf Devlet tarafından Sözleşmede düzenlenen hakları korumak ve hayata geçirmek için aldığı tedbirleri, raporu olmadan inceleyeceği ve sonuç gözlem raporu hazırlayacağı konusunda uyarır.

TARAF DEVLETLERİN RAPORLARIN İNCELENMESİNE KATILIMI

Kural – 68

1. Komite, Genel Sekreter aracılığıyla taraf Devletleri, sundukları raporların inceleneceği oturumun açılış tarihi, süresi ve yeri hususunda bilgilendirir. Taraf devletlerin temsilcileri, kendi raporlarının incelendiği toplantılarda hazır bulunabilir. Komite, daha fazla bilgi istemeye karar verdiği taraf Devlet'i, temsilcisini belirlenen toplantıda hazır bulunması için yetkilendirmesi konusunda bilgilendirebilir. Bu temsilci Komitenin kendisine yöneltebileceği soruları cevaplayabilmeli, taraf Devlet'in halihazırda sunduğu rapora dair açıklama yapabilmeli ve vereceği ek bilgileri sunabilmelidir.
2. Bir taraf devlet bu kuralın 1. fıkrasına uygun olarak rapor sunar fakat raporunun inceleneceğinin bildirildiği oturuma temsilci gönderemezse, Komite, takdir yetkisi dahilinde;
 - a) Genel Sekreter aracılığıyla taraf Devlet'e, belirlenen tarihte raporunu incelemeye niyetli olduğunu ve ondan sonra 68. Kuralın 1. fıkrası ile 71. Kurala göre davranacağını bildirebilir; ya da
 - b) Belirlenmiş orijinal tarihte raporu inceler ve daha sonra taraf Devlet'e yazılı görüşlerini almak üzere geçici bir sonuç gözlem raporu sunar. Komite sonuç gözlem raporunu izleyen oturumda kabul eder.

EK RAPOR VE BİLGİ TALEBİ

Kural – 69

1. Komite, taraf Devlet'in Sözleşmenin 19. maddesine göre sunduğu bir raporu incelerken öncelikle bu raporun 65. Kurala göre istenen bütün bilgileri içerip içermediğine bakar.
2. Komitenin görüşüne göre eğer taraf Devlet'in Sözleşmenin 19. maddesine göre sunduğu rapor, yeterli bilgiyi içermiyorsa veya sunulan bilgiler güncel değilse, Komite, Taraf Devlet'e gönderilecek olan bir

sorun listesi aracılığıyla, söz konusu raporun veya bilginin hangi tarihte sunulması gerektiğini de belirterek ek bir rapor veya özel bilgi talebinde bulunabilir.

RAPORUN İNCELENMESİ VE TARAF DEVLETLERİN TEMSİLCİLERİYLE DİYALOG

Kural – 70

1. Komite, Sözleşmenin 19. maddesinde düzenlenen yükümlülüklerini yerine getirmesini hızlandırmasına ilişkin yollar ve araçlar geliştirebilir ve eğer uygunsa, ülke Raportörlüğü ihdas edebilir.
2. Taraf Devlet raporunun incelenmesi sırasında, Komite üyeleri ile Taraf Devlet temsilcileri arasında etkileşimli bir diyalog kurmak için, toplantıyı uygun gördüğü şekilde düzenler.

KOMİTENİN SONUÇ GÖZLEM RAPORLARI

Kural – 71

1. Her raporun değerlendirilmesinden sonra, Komite, Sözleşme'nin 19. maddesinin 3. fıkrasına göre uygun gördüğü şekilde genel yorumlarda bulunabilir, gözlemlerde veya tavsiyelerde bulunabilir. Genel Sekreter aracılığıyla, bunları cevaben Komiteye uygun gördüğü herhangi bir yorumda bulunabilecek olan ilgili taraf Devlet'e gönderir.
2. Komite, özellikle taraf Devlet'in sunduğu raporu ve ek bilgileri incelemesine dayanarak, yeterli bilginin sunulup sunulmadığını ya da Sözleşmede öngörülen yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediğini belirtir ve taraf Devlet'ten belirlenen süre içinde ek izleme bilgisi talep edebilir.
3. Komite, takdir yetkisi dahilinde, bu kuralın 1. fıkrasına uygun olarak yaptığı herhangi bir yorumu, ilgili Taraf Devlet'ten aldığı görüşlerle, Sözleşmenin 24. maddesi uyarınca hazırlanan yıllık raporuna dahil etmeye karar verebilir. İlgili Taraf Devlet tarafından talep edilmesi halinde, Komite, Sözleşme'nin 19. maddesinin 1. fıkrası uyarınca sunulan raporun bir kopyasını da dahil edebilir.

İZLEME VE RAPORTÖRLER

Kural – 72

1. Komite, Taraf Devlet'in 71. Kuralın 2. fıkrasına göre sağladığı bilgiler de dahil olmak üzere Komitenin sonuç gözlem raporlarının daha iyi uygulanması için en az bir Raportör atayabilir. Raportör, taraf Devletle birlikte Komitenin sonuç gözlem raporlarında ortaya koyduğu bir dizi tavsiye kararının uygulanmasını izler.
2. İzleme Raportörleri, taraf Devlet'in ülke Raportörleri ile istişarede bulunarak sunduğu bilgiyi değerlendirir ve Komiteye her oturumda faaliyetlerine ilişkin rapor verir. Komite bu değerlendirmeler için kılavuzlar hazırlayabilir.

ÜYELERDEN BİRİSİNİN BİR RAPORUN İNCELENMESİNE ZORUNLU OLARAK KATILAMAMASI VEYA İNCELEME ESNASINDA BULUNMAMASI GEREKLİLİĞİ

Kural – 73

1. Bir üye, bir raporun Komite tarafından değerlendirildiği bir toplantıya; eğer raporu incelenen taraf Devlet'in yurttaşı ise, o Devlet'in çalışanıysa ya da halihazırda bir menfaat çatışması varsa katılamaz.
2. Bu durumdaki bir üye, Komite ile Ulusal İnsan Hakları Enstitüleri, hükümet-dışı kuruluşlar ya da 63. Kurala adı geçen kurumlar arasındaki kamuya kapalı herhangi bir istişareye ya da toplantıya katılamaz ve tartışmalar ve ilgili sonuç gözlemlerinde bulunamaz.

XVIII. KOMİTENİN GENEL YORUMLARI

SÖZLEŞMEYE İLİŞKİN GENEL YORUMLAR

Kural – 74

1. Komite, Sözleşme hükümleri hakkında daha iyi uygulanmalarını teşvik etmek veya yükümlülüklerini yerine getirilirken Taraf Devletlere yardımcı olmak amacıyla genel yorumlar hazırlayabilir ve kabul edebilir.

2. Komite, bu genel yorumlarını Genel Kurula sunduğu yıllık rapora dahil eder.

XIX. SÖZLEŞMENİN 20. MADDESİNE GÖRE YÜRÜTÜLECEK İŞLEMLER BİLGİNİN KOMİTEYE İLETİLMESİ

Kural – 75

1. Genel Sekreter, mevcut kurallara uygun olarak, Komitenin Sözleşme'nin 20. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, Komite'nin değerlendirmesine sunulan veya sunulmuş görünen bilgileri Komitenin dikkatine sunacaktır.
2. Komite, Sözleşmenin 28. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, Sözleşmenin imzalanması ya da onaylanması aşamalarında Komitenin Sözleşmenin 20. maddesinde düzenlenen yetkisini tanımayan bir Devlet'e ilişkin hiçbir bilgiyi, o devlet Sözleşmenin 28. paragrafının 2. fıkrası uyarınca çekincesini (tanımama beyanını) geri almadıkça, kabul etmez.

SUNULAN BİLGİNİN KAYDEDİLMESİ

Kural – 76

Genel Sekreter, yukarıdaki 75. Kurala uygun olarak Komitenin dikkatine sunulan bilginin sürekli kaydını tutar ve talep etmeleri halinde Komite üyelerinin kullanımına açar.

ÖZET BİLGİ

Kural – 77

Genel Sekreter, gerektiğinde, yukarıdaki 75. Kurala uygun olarak Komitenin dikkatine sunulan bilginin özetini hazırlar ve Komite üyelerine dağıtır.

BELGELER VE İŞLEMLERİN GİZLİLİĞİ

Kural 78

Komitenin, Sözleşmenin 20. maddesi kapsamındaki işlemleriyle ilgili bütün belgeler ve işlemler, Komitenin, Sözleşme'nin 20. maddesinin 5. fıkrası hükümlerine uygun olarak kamuya açıklanmasına karar verene kadar gizli tutulur.

TOPLANTILAR

Kural 79

1. Komitenin, Sözleşme'nin 20. maddesi kapsamındaki işlemleri ile ilgili toplantıları kapalı yapılır. Bir üye, ilgili Taraf Devlet'in yurttaşı ise, bu Devlet'in çalışanıysa veya herhangi bir menfaat çatışması mevcutsa, Sözleşme'nin 20. maddesi uyarınca ne işlemlere katılabilir ne de toplantılarda hazır bulunabilir.
2. Komitenin, Sözleşme'nin 20. maddesinin uygulanmasına ilişkin usuller gibi genel hususları değerlendirdiği toplantılar, Komite aksine karar vermedikçe, kamuya açıktır.

KAPALI TOPLANTILARA İLİŞKİN RESMİ TEBLİĞLER

Kural – 80

Komite, ilgili taraf Devletlerle istişarede bulunduktan sonra Genel Sekreter aracılığıyla Komitenin kapalı toplantılardaki faaliyetlerini genel olarak kamunun bilgisine sunmak ve yayın organlarının yararlanmasını sağlamak üzere resmî açıklama yapabilir.

BİLGİNİN KOMİTE TARAFINDAN YAPILAN ÖN DEĞERLENDİRMESİ

Kural – 81

1. Komite, ihtiyaç duyduğunda Sözleşmenin 20. maddesi uyarınca kendisine sunulan bilginin ve/veya bilgi kaynaklarının güvenilirliğini Genel Sekreter aracılığıyla araştırabilir ya da durumun gerekliliğini destekleyecek ek bilgiyi talep edebilir.

2. Komite, kendisine sunulan bilgilerin Sözleşme'nin 1. maddesinde belirtildiği gibi işkencenin ilgili Taraf Devlet'in topraklarında sistematik olarak uygulandığına dair sağlam kanıtlar içerip içermediğini belirler.

BİLGİNİN İNCELENMESİ

Kural – 82

1. Eğer Komite, aldığı bilginin güvenilir olduğuna ve işkencenin ilgili taraf Devlet'in topraklarında sistematik olarak uygulandığına dair sağlam kanıtlar içerdiğine ikna olursa; bu bilginin incelenmesinde iş birliği yapması ve bu bilgiye ilişkin görüşlerini sunması için davet eder.
2. Komite, işlemlerinde gereksiz gecikmelerden kaçınmak amacıyla ilgili Taraf Devlet'in görüşlerini sunması için bir süre sınırı belirler.
3. Komite aldığı bilgilerin incelenmesinde, ilgili Taraf Devlet tarafından sunulmuş olabilecek görüşleri ve kendisine sunulan ilgili diğer bilgileri dikkate alır.
4. Komite uygun gördüğü takdirde, ilgili Taraf Devlet'in temsilcileri, hükümet ve hükümet dışı kuruluşlar ile bireyler gibi farklı kaynaklardan ek bilgi veya incelenen bilgiye ilişkin soruların cevaplarını talep etmeye karar verebilir.
5. Komite, inisiyatifine ve usul kurallarına dayanarak bu tür ek bilgilerin elde edilme şekline ve araçlarına karar verir.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KURUMLARININ VE UZMANLAŞMIŞ KURULUŞLARIN BELGELEERİ

Kural 83

Komite, Sözleşmenin 20. maddesi uyarınca, istediği zaman, Birleşmiş Milletler kurumlarından ya da uzman kuruluşlardan alınan bilgilerin incelenmesinde yardımcı olabilecek ilgili her türlü belgeyi Genel Sekreter aracılığıyla alabilir.

İNCELEMENİN BAŞLATILMASI

Kural – 84

1. Komite, gerekli olduğuna karar verirse bir ya da daha fazla üyesini, Komitenin belirlediği sürede gizli bir inceleme başlatmaları için görevlendirebilir.
2. Komite bu kuralın 1. fıkrasına göre inceleme yapmaya karar verirse, uygun gördüğü inceleme modeline karar verir.
3. Komitenin gizli bir inceleme yürütmek için görevlendirdiği üyeler, Sözleşmeye ve bu kurallara uygun olarak kendi çalışma metodlarını kendileri belirlerler.
4. Gizli soruşturma devam ederken, Komite, Sözleşme'nin 19. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, Taraf Devlet'in bu süre içerisinde sunabileceği herhangi bir raporun değerlendirilmesini erteleyebilir.

İLGİLİ TARAF DEVLETİN İŞ BİRLİĞİ

Kural 85

Komite, ilgili Taraf Devlet'i, Genel Sekreter aracılığıyla, incelemenin yürütülmesinde onunla iş birliği yapmaya davet eder. Komite bu amaçla, ilgili Taraf Devlet'ten aşağıdaki hususları talep edebilir:

- a. Komite tarafından atanan üyelerle görüşmek üzere akredite (resmen görevlendirilen) bir temsilci tayin etmek,
- b. Atanan üyelerine ya da Taraf Devlet'e, incelemeyle ilgili gerçekleri ortaya çıkarmak için yararlı olabilecek bilgiyi sağlama,
- c. İncelemenin yürütülmesini kolaylaştırmak amacıyla, Komiteye ve atanan üyelerine, taraf Devlet'in arzu edebileceği diğer iş birliği biçimlerini göstermek.

ZİYARET GÖREVİ

Kural 86

Komite, incelemesinin bir paçası olarak ilgili taraf Devlet'e ziyarette bulunulması gerektiğine karar verirse, Genel Sekreter aracılığıyla ilgili taraf Devlet'ten bu ziyarete izin vermesini talep edebilir. Komite, ilgili taraf Devlet'i, ziyaret zamanı ve Komitenin atadığı üyelere inceleme kapsamında görevlerini yerine getirebilmeleri için bazı tesisleri ziyaret etme izni vermesi konusundaki dileklerini iletir.

İNCELEMEYLE BAĞLANTILI OTURUMLAR

Kural 87

1. Atanan üyeler, uygun gördükleri hallerde, incelemeyle ilgili oturumlar düzenlemeye karar verebilirler.
2. Atanan üyeler, ilgili Taraf Devlet ile iş birliği yaparak, bu oturumların yapılması için gereken şartları ve güvenceleri belirlerler. Atanan üyeler, Taraf Devlet'ten, tanıkların ve Komite'nin atadığı üyelerle görüşmek isteyen diğer şahısların önüne engel çıkarmayacaklarını ve bu bireylere veya ailelerine yönelik herhangi bir misillemede bulunmayacaklarını güvence altına almasını talep eder.
3. Atanan üyelerin huzuruna tanıklık yapmak amacıyla gelen herkesten tanıklıklarının dürüstlüğü ve yürütülen işlemlerin gizliliğine saygı gösterecekleri hususunda yemin etmeleri veya resmi beyanda bulunmaları talep edilir.

İNCELEME SÜRESİNCE YARDIM VE DESTEK

Kural – 88

1. Genel Sekreterin incelemeye ilgili olarak ilgili taraf Devlet'e düzenlenecek ziyaretler de dahil olmak üzere sağladığı personel ve olanaklara ek olarak, Komitenin görevlendirdiği üyeler, Genel Sekreter aracılığıyla incelemenin her aşamasında yardım ve destek sağlamaları için tıp alanında ya da mahkumlara muamele konusunda özel uzmanlığı bulunan kişilerle çevirmenleri davet edebilir.
2. İnceleme süresince yardım ve destek sunan kişilerin Birleşmiş Milletlere bağlılık yeminiyle bağlı olmadıkları hallerde, onlardan görevlerini dürüstlükle, bağlılıkla ve tarafsız bir biçimde yerine getireceklerine ve işlemlerin gizliliğine saygı göstereceklerine dair resmi bir beyanda bulunmaları (ant içmeleri) talep edilir.
3. Bu kuralın 1. ve 2. fıkralarında bahsi geçen kişiler, Sözleşme'nin 23. maddesi uyarınca, Komite üyelerine sağlananlarla aynı imkânlara, imtiyazlara ve dokunulmazlıklara sahiptir.

TESPİTLERİN, YORUMLARIN VE ÖNERİLERİN İLETİLMESİ

Kural – 89

1. Atanan üyeler, yukarıdaki 84. Kuralın 1. fıkrası uyarınca bulguları değerlendirdikten sonra Komite, Genel Sekreter aracılığıyla ve uygun bulunduğu diğer yorum ve tavsiyeleri ile birlikte ilgili taraf Devlet'e iletir.
2. İlgili Taraf Devlet, Komitenin açıklamalarına ve Komite'nin görüş ve önerilerine cevaben yaptıklarını makul bir gecikme süresi içerisinde Komiteye bildirmeye davet edilir.

İŞLEMLERİN KISA ÖZETİ

Kural – 90

1. Komite'nin Sözleşme'nin 20. maddesi uyarınca yapılan bir soruşturma ile ilgili tüm işlemleri tamamladıktan ve ilgili Taraf Devletle istişarede bulunulduktan sonra, Komite, işlemlerin kısa bir özeti Sözleşme'nin 24. maddesi uyarınca hazırladığı yıllık rapora dahil etmeye karar verebilir.
2. Komite, Genel Sekreter aracılığıyla ilgili Taraf Devlet'i doğrudan ya da atadığı temsilcileri aracılığıyla muhtemel bir yayımla ilgili soruna ilişkin görüşlerini bildirmeye davet eder ve bu görüşlerin Komiteye iletileceği zaman sınırını belirleyebilir.

3. Komite bir incelemeye ilişkin işlemlerin sonuçlarının kısa bir özeti, yıllık raporuna eklemeye karar verirse, Genel Sekreter aracılığıyla, kısa özet metnini ilgili Taraf Devlet'e gönderir.

XX. SÖZLEŞMENİN 21. MADDESİNE GÖRE ALINAN BAŞVURULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ USULÜ

TARAF DEVLETLERİN BEYANLARI

1. Genel Sekreter, taraf Devletlerin kendisine tevdi ettikleri ve Sözleşmenin 21. maddesi uyarınca Komitenin yetkisini tanıyan beyanlarının örneklerini diğer Taraf devletlere iletir.
2. Sözleşmenin 21. maddesi uyarınca yapılan beyanın geri çekilmesi, bu madde kapsamında halihazırda yapılan bir başvurunun değerlendirilmesine halel getirmez; Genel Sekreter beyanın geri çekildiğine dair bildirim aldıktan sonra, Taraf Devlet yeni bir beyanda bulunmadıkça hiçbir taraf Devlet'ten gelen başvuruyu kabul etmez.

İLGİLİ TARAF DEVLETLERİN BİLDİRİMLERİ

1. Sözleşmenin 21. maddesi uyarınca yapılan bir başvuru, bu maddenin 1 (b) bendine göre ilgili Devletlerden her biri, tarafından Komiteye intikal ettirilebilir.
2. Bu kuralın 1. Fıkrasında atıfta bulunulan bildirim, aşağıdaki bilgileri içerir ya da bunlara eşlik eder:
 - a. Sözleşmenin 21. madde 1. fıkrasının (a) ve (b) bentleri uyarınca, taraf Devletlerin ilk başvuru metni ve meseleyle ilgili sonraki yazılı açıklamaları ve beyanları da dahil olmak üzere meselenin halli için attıkları adımlar,
 - b. İç hukuk yollarını tüketmek için atılan adımlar;
 - c. İlgili Taraf Devletlerin başvurduğu başka herhangi bir uluslararası soruşturma veya çözüm usulü.

BAŞVURULARIN KAYDI

Kural – 93

1. Genel Sekreter, İhtiyari Protokolün 2. maddesine göre Komitenin incelemesine sunulmak üzere yapılan bütün başvuruların daimi kaydını tutar.

KOMİTE ÜYELERİNİN BİLGİLENDİRİLMESİ

Kural – 94

- Genel Sekreter, 92. Kural çerçevesinde yapılan bir bildirim gecikmeksizin Komite üyelerine bildirir ve en kısa sürede bildirim ve ilgili bilgilerin örneklerini iletir.

TOPLANTILAR

Kural 95

- Sözleşme'nin 21. maddesi uyarınca Komite yapılan başvuruları kapalı toplantılarda inceler.

KAPALI TOPLANTILARA İLİŞKİN RESMİ TEBLİĞLERİN ÇIKARILMASI

Kural 96

- Komite, taraf Devletlerle istişarede bulunduktan sonra Genel Sekreter aracılığıyla genel olarak kamunun ve yayın organlarının kullanımına sunmak için Komitenin kapalı toplantılarındaki faaliyetlerine ilişkin resmi tebliğde bulunabilir.

BAŞVURULARIN DEĞERLENDİRİLME ŞARTLARI

Kural 97

- Bir başvurunun değerlendirilmesi için aşağıdaki şartları taşımaması gerekmektedir:

- a. Her iki taraf Devlet'in de Sözleşmenin 21. maddesinin 1. fıkrası uyarınca beyanda bulunmuş olması,
- b. Sözleşmenin 21. maddesinin 1. fıkrasında öngörülen süre sınırının dolması,
- c. Komitenin, uluslararası hukukun kabul edilen genel ilkelerine göre elverişli bütün iç hukuk yollarının tüketildiğine ya da iç hukuk yollarının kabul edilemez ölçüde uzun sürdüğüne veya Sözleşmedeki hakları ihlal edilen mağdura etkili bir giderim sağlamayacağına karar vermesi.

ARABULUCULUK/DOSTANE ÇÖZÜM

Kural 98

1. Komite, 97. Kural hükmüne bağlı kalarak, Sözleşmede öngörülen yükümlülüklere saygı temelinde bu meselenin dostane çözüme kavuşturulması için taraf Devletler arasında arabuluculuk yapar.
2. Bu kuralın 1. fıkrasında belirtilen amaçla, Komite uygun olduğunda ad hoc bir uzlaşma komisyonu kurabilir.

BİLGİ TALEBİ

Kural 99

Komite, Genel Sekreter aracılığıyla taraf Devlet veya Devletlerden, sözlü ya da yazılı olarak ek bilgi ya da görüş sunmalarını talep edebilir. Komite talep ettiği yazılı bilgi ya da görüşlerin sunulması için bir süre sınırı belirler.

İLGİLİ TARAF DEVLETLERİN HAZIR BULUNMASI

Kural 100

1. İlgili taraf Devletler, Komite meseleyi incelerken temsil edilme ve yazılı ve/veya sözlü beyanda bulunma hakkına sahiptir.
2. Komite, ilgili taraf Devletleri meselenin inceleneceği oturumun açılış tarihi, süresi ve yeri konusunda mümkün olan en kısa sürede Genel Sekreter aracılığıyla bilgilendirir.
3. Komite, ilgili taraf Devletle istişarede bulunduktan sonra, yazılı ve/veya sözlü beyanda bulunma usulünü belirler.

KOMİTENİN RAPORU

Kural 101

1. Komitenin 92. Kuralda belirtilen bildirim aldığı tarihten itibaren 12 ay içinde, Komite, Sözleşme'nin 21. maddesinin 1. fıkrasının h bendi uyarınca bir rapor çıkarır.
2. Yukarıdaki 100. Kuralın 1. Fıkrasının hükümleri, Komitenin raporun kabulüne ilişkin görüşmelerine uygulanmaz.
3. Komite'nin raporu, Genel Sekreter aracılığıyla ilgili Taraf Devletlere iletilir.

XXI. SÖZLEŞMENİN 21. MADDESİNE GÖRE ALINAN BAŞVURULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ USULÜ

A. GENEL HÜKÜMLER

TARAF DEVLETLERİN BEYANLARI

Kural 102

1. Genel Sekreter, taraf Devletlerin kendisine tevdi ettikleri ve Sözleşmenin 22. maddesi uyarınca Komitenin yetkisini tanıyan beyanlarının örneklerini diğer Taraf devletlere iletir.
2. Sözleşmenin 22. maddesi uyarınca yapılan beyanın geri çekilmesi, bu madde kapsamında halihazırda yapılan bir başvurunun değerlendirilmesine halel getirmez; Genel Sekreter beyanın geri çekildiğine dair bildirim aldıktan sonra, Taraf Devlet yeni bir beyanda bulunmadıkça hiçbir taraf Devlet'ten gelen başvuruyu kabul etmez.

ŞİKAYETLERİN İLETİLMESİ

Kural 103

1. Genel Sekreter, Sözleşme'nin 22. maddesinin 1. fıkrasına uygun olarak, Komitenin değerlendirmesine sunulan ya da sunulmuş görünen şikâyetleri Komitenin dikkatine sunar.

2. Genel Sekreter gerektiğinde başvuruçudan, Komitenin başvurusunu Sözleşmenin 22 maddesi çerçevesinde incelemesini isteyip istemediğini açıklığa kavuşturmasını talep edebilir. Başvuruçunun niyetine ilişkin tereddüt bulunması halinde Komite, başvuruğu ele alır.

ŞİKAYETLERİN KAYDEDİLMESİ; YENİ ŞİKAYETLER ve GEÇİCİ TEDBİRLER İÇİN RAPORTÖR

Kural 104

1. Şikâyetler Genel Sekreter tarafından veya Komitenin kararı ile yahut yeni şikâyetler ve geçici tedbirler için Raportör tarafından kaydedilebilir.
2. Aşağıdaki hallerde:
 - a. Başvuru, Sözleşmenin 22. maddesinin 1. fıkrasına göre başvuruçuların başvuruda bulunulabilmelerini sağlayacak tanıma beyanında bulunmadıysa; veya
 - b. İsimsizse; ya da
 - c. Söz konusu mağdur ya da yakın akrabaları yahut mağdurun adına veya uygun biçimde yetkilendirilmemiş bir temsilci tarafından yapılmadıysa, hiçbir şikâyet Genel Sekreter tarafından kaydedilmez
3. Genel Sekreter, yukarıdaki 103. Kurala göre yapılan başvuruların; içeriklerine ilişkin özetleriyle birlikte listesini yapar ve bu listeleri Komite üyelerine düzenli aralıklarla dağıtır. Genel Sekreter, bu başvuruların sürekli bir kaydı da tutar.
4. Şikâyet özetleri için orijinal bir dava dosyası tutulur. Komitenin dikkatine sunulan herhangi bir şikâyetin tam metni, talep etmesi halinde Komite üyelerinden herhangi birisinin incelemesine açıktır.

AÇIKLAMA VE EK BİLGİ TALEBİ

Kural – 105

1. Genel Sekreter veya yeni şikâyetler ve geçici tedbirler için Raportör, başvuruçudan Sözleşmenin 22. maddesinin 1. fıkrasının başvurusuna uygulanabilirliğine ilişkin aşağıdaki hususlar da dahil olmak üzere başvurusunu açıklığa kavuşturmasını talep edebilir:
 - a. Mağdurun adı, adresi, doğum tarihi ve mesleği ve mağdurun kimliğinin teyidi,
 - b. Aleyhine başvuruda bulunulan taraf Devlet'in adı,
 - c. Şikâyetin konusu,
 - d. Sözleşmenin ihlal edildiği iddia edilen maddeleri,
 - e. İddiyanın dayandığı olgular,
 - f. Başvuruçunun iç hukuk yollarını tüketmek için attığı adımlar,
 - g. Aynı meselenin bir başka uluslararası inceleme ya da çözüm usulüne göre incelenip incelenmediği.
2. Genel Sekreter, açıklama veya bilgi talep ederken, Sözleşme'nin 22. maddesindeki usulde gereksiz gecikmelerden kaçınmak için şikâyette bulunan kişiye uygun bir süre verir. Bu süre şartlar gerektirdiğinde uzatılabilir.
3. Komite yukarıda istenen bilgilerin başvuruçudan alınması kolaylaştırmak amacıyla bir soru formu hazırlayabilir.
4. Bu kuralın 1 fıkrasının (c) ile (g) bentlerinde bahsi geçen konulara ilişkin açıklama talebi, şikâyetin 104. Kuralın 3. fıkrasında belirtilen listeye dahil edilmesini engellemez.
5. Genel Sekreter, başvuruçuya izlenecek usul hakkında yol gösterir ve şikâyet metninin Sözleşme'nin 22. maddesinin 3. fıkrası uyarınca ilgili Taraf Devlet'e gizlilik içinde iletileceğini bildirir.

ÖZET BİLGİ

Kural 106

Kaydedilen her başvuruya ilişkin bilgilerin bir özeti, Genel Sekreter tarafından hazırlanır ve Komite üyelerine dağıtılır.

TOPLANTILAR VE OTURUMLAR

Kural 107

1. Komitenin ya da bağlı kurullarının Sözleşmenin 22. maddesine göre şikâyetleri incelediği toplantıları kapalı toplantılardır.
2. Komitenin Sözleşmenin 22. maddesine göre başvuru usulleri gibi genel meseleleri değerlendirdiği toplantıları Komite bu yönde karar verirse kamuya açık yapılabilir.

KAPALI TOPLANTILARA İLİŞKİN RESMİ TEBLİĞLERİN YAYINLANMASI

Kural 108

Komite Genel Sekreter aracılığıyla genel olarak kamunun ve yayın organlarının kullanımına sunmak için Komitenin kapalı toplantılarındaki faaliyetlerine ilişkin resmi tebliğde bulunabilir.

ÜYELERDEN BİRİSİNİN BİR ŞİKAYETİN İNCELENMESİNE ZORUNLU OLARAK KATILAMAMASI VEYA İNCELEME ESNASINDA BULUNMAMASI GEREKLİLİĞİ

Kural 109

1. Bir üye, Komite veya bağlı kurulları tarafından bir şikâyetin incelendiği toplantıya şu hallerde katılamaz:
 - a. Davayla ilgili herhangi bir kişisel menfaati veya başka türden bir menfaat çatışması varsa,
 - b. Karar verme sürecine Komitenin bir üyesi olmaktan başka bir nedenle katılmışsa,
 - c. İlgili taraf Devlet'in yurttaşını veya çalışanıysa.
2. Bu üye, Komitenin kamuya açık olmayan istişareleri ya da toplantıları ile bu şikâyete ilişkin herhangi bir tartışma, değerlendirme veya karar esnasında hazır bulunamaz.
3. Yukarıdaki 1. ve 2. fıkralara dair ortaya çıkabilecek bir soruna, ilgili üyenin katılımı olmadan Komite tarafından karar verilir.

ÜYELERDEN BİRİSİNİN BİR ŞİKAYETİN İNCELENMESİNE İRADİ OLARAK KATILMAMASI

Kural 110

Eğer bir üye herhangi bir nedenle bir başvurunun incelenmesinde bulunmaması veya bulunmayı sürdürmemesi gerektiğini düşünüyorsa, kendisinin çekilmesi için Başkanı bilgilendirir.

B. ŞİKAYETLERİN KABUL EDİLEBİLİRLİĞİNİN BELİRLENMESİ USULÜ

BAŞVURULARIN ELE ALINMASI YÖNTEMİ

Kural 111

1. Komite, bir başvurunun Sözleşmenin 22. maddesine göre kabul edilebilir olup olmadığına mümkün olan en kısa sürede burada belirlenen şartlar dairesinde ve basit çoğunlukla karar verir.
2. (Aşağıdaki) 112. Kuralın 1. fıkrasına göre kurulan bir çalışma grubu da bir başvurunun kabul edilebilir olup olmadığına, oybirliğiyle karar verebilir.
3. Başvurular (aşağıdaki) 112. Kuralın 1. fıkrasına göre kurulan çalışma grubu ya da yine 112. Kuralın 3. fıkrasına göre atanan Raportör(ler) aksine karar vermedikçe, sekreteryaya tarafından alındıkları sırayla ele alınır.
4. Komite, uygun görürse, iki ya da daha fazla başvuruyu birlikte değerlendirmeye karar verebilir.

5. Komite, uygun görürse, çoklu başvurucuların başvurularını ayrıarak değerlendirmeye karar verebilir. Ayrılan başvurulara ayrı kayıt numarası verilebilir.

SPEŞİFİK ŞİKAYETLER İÇİN ÇALIŞMA GRUBU KURULMASI YA DA ÖZEL RAPORTÖRLERİN ATANMASI

Kural 112

1. Komite, 61. Kural uyarında oturumlarından kısa süre önce ya da Komitenin uygun gördüğü başka bir zamanda Genel Sekreterle istişarede bulunduktan sonra, kabul edilebilirlik ya da edilemezlik kararlarının alınması ve Komiteye başvurunun esasına ilişkin karar vermesinde tavsiyelerde bulunması ve Komitenin karar verdiği herhangi bir yolla yardımcı olması için bir çalışma grubu kurabilir.
2. Çalışma grubu en az üç en çok beş Komite üyesinden oluşur. Çalışma grubu kendi görevlerini seçer, kendi çalışma yöntemini belirler ve mümkün olduğunca Komitenin kendi toplantılarında uyguladığı usul kurallarına başvurur. Çalışma Grubunun üyeleri Komite üyeleri arasından diğer oturumlarda seçilir.
3. Çalışma Grubu, spesifik şikâyetleri ele alması için kendi üyeleri arasından Raportörler atayabilir.

ŞİKAYETLERİN KABUL EDİLEBİLİRLİK ŞARTLARI

Kural 113

Komite, 104 ila 112. Kurallara uygun olarak kurulan çalışma grubu veya raportör, bir başvurunun kabul edilebilirliğine ilişkin bir karar verebilmek için şu hususları araştırır:

1. Başvurucunun ilgili Taraf Devlet'in Sözleşmenin hükümlerinden birisini ihlal etmesinin mağduru olup olmadığını. Başvuru mağdurun kendisi ya da yakın akrabaları tarafından yahut mağdur kendisi başvuramayacak durumda ise mağdurun adına veya uygun biçimde yetkilendirilmiş bir temsilci tarafından Komiteye yapılmalıdır.
2. Başvurunun başvuru hakkının kötüye kullanılması ya da açıkça temelden yoksun olup olmadığını,
3. Başvurunun Sözleşme hükümleri ile bağdaşmaz olup olmadığını,
4. Meselenin başka herhangi bir uluslararası soruşturma veya çözüm usulünce incelenip incelenmediğini ve incelenmiş olup olmadığını,
5. Başvurucunun bütün iç hukuk yollarını tüketip tüketmediğini. Bununla birlikte, bu hüküm iç hukuk yolları kabul edilemez ölçüde uzun sürüyorsa ya da Sözleşmenin ihlal edilmesi nedeniyle mağdurun zararını etkin biçimde gideremiyorsa uygulanmaz.
6. İç hukuk yollarının tüketilmesinden bu yana geçen sürenin, Komitenin veya taraf Devlet'in iddiaları değerlendirmesinin çok zor olacağı kadar kabul edilemez ölçüde uzun olup olmadığını.

GEÇİCİ TEDBİRLER

Kural 114

1. Şikâyetin alınmasından sonra herhangi bir zamanda Komite, çalışma grubu veya yeni şikâyetler ve geçici tedbirle için raportör(ler), şikâyeti taraf Devlet'e acil değerlendirmesine sunarak iletir ve söz konusu ihlal iddialarının mağdurunun veya mağdurlarının telafisi imkânsız bir zarar görmesini önlemek için geçici tedbir almasını talep edebilir.
2. Komite, çalışma grubu veya yeni şikâyetler ve geçici tedbirle için raportör(ler) tarafından geçici tedbir talebi bulunulması davanın esasına dair karar verildiği anlamına gelmez. Bu, şikâyet iletilirken taraf Devlet'e belirtilir.

3. Geçici tedbir alınması talebi kararı, başvuruçunun şikâyetinde yer alan bilgilere dayanılarak verilebilir. Bu karar, taraf Devlet'in inisiyatifıyla, başvurunun haklı olmadığına ve başvuruçunun telafisi imkânsız bir zarar görme karşılaşmayacağına dair taraf Devlet'ten alınan bilgilerin ışığında ve başvuruçudan gelen sonraki yorumlarla birlikte gözden geçirilebilir
4. Bu kural uyarınca Çalışma Grubu veya Raportör(ler) tarafından geçici önlem talebinde bulunulduğunda, Çalışma Grubu veya Raportör(ler) Komite üyelerini talebin ve taleple ilgili şikâyetin mahiyeti hakkında bilgilendirmelidir.
5. Genel Sekreter, geçici tedbir taleplerinin listesini tutar.
6. Yeni şikâyetler ve geçici tedbirler için Raportör, Komitenin geçici tedbir kararı gereğince izleme yapar.
7. Taraf Devlet, Komiteye geçici tedbirlerin sebeplerinin sona erdiğini bildirebilir veya geçici tedbir talebinin neden kaldırılması gerektiğine dair argümanlar sunabilir.
8. Raportör, Komite veya Çalışma Grubu geçici tedbir talebini geri çekebilir.

EK BİLGİ, AÇIKLAMA YA DA YORUMLAR

Kural 115

1. Şikâyet kaydedildikten sonra mümkün olan en kısa sürede, Taraf Devlet'e altı ay içinde yazılı bir cevap göndermesi istenerek iletilmelidir.
2. İlgili Taraf Devlet; Komite, çalışma grubu veya yeni şikâyetler ve geçici tedbirle için raportör, davanın istisnai niteliği nedeniyle sadece kabul edilebilirliğe ilişkin yazılı cevap istemedikçe, yazılı cevabına hem davanın kabul edilebilirliğine hem de esasına ilişkin olduğu kadar meseleye dair çözüm yollarına açıklamalarını dair açıklama ve beyanlarını da dahil etmelidir.
3. 1. fıkraya uyarınca, kabul edilebilirlik ve şikâyetin esası hakkında yazılı bir cevap vermesi talep edilen bir taraf Devlet, iki ay içinde sebeplerini de belirterek başvurunun kabul edilemez bulunarak reddedilmesini yazılı olarak isteyebilir. Komite, çalışma grubu veya yeni şikâyetler ve geçici tedbirle için raportör bir başvurunun kabul edilebilirliği ile esasını ayrı ayrı değerlendirip değerlendirmeyeceğine karar verebilir.
4. Kabul edilebilirliğin ayrı değerlendirilmesine ilişkin karardan sonra Komite, duruma göre bir son teslim tarihi belirleyebilir.
5. Komite, 112. Kurala göre oluşturulan Çalışma Grubu veya kural 112. Kuralın 3. fıkrasına göre atanan Raportör(ler), Genel Sekreter aracılığıyla, ilgili Taraf Devlet'ten veya başvuruçudan kabul edilebilirliğe veya esasa ilişkin ek yazılı bilgi, talep veya yorum talep edebilir.
6. Komite, 112. Kurala göre oluşturulan Çalışma Grubu veya kural 112. Kuralın 3. fıkrasına göre atanan Raportör(ler), gereksiz gecikmeyi önlemek amacıyla ek bilgi veya bildirilerin sunulması için bir süre sınırı belirler.
7. İlgili Taraf Devlet'in veya başvuruçunun verilen süreye uymaması durumunda, Komite veya Çalışma Grubu, başvurunun kabul edilebilirliğine ve esasını mevcut bilgiler ışığında değerlendirmeye karar verebilir.
8. Bir başvuru, ilgili taraf Devlet şikâyet metnini almadıkça ve kendisine bu kuralın 1 fıkrası uyarınca bilgi ya da yorum sunma imkânı tanınmadıkça kabul edilemez ilan edilemez.
9. Eğer ilgili taraf Devlet, bütün iç hukuk yollarının tüketilmediğini iler sürerse; taraf Devlet'in Sözleşmenin 22. maddesinin 5. fıkrasının b. bendi uyarınca davanın özel koşullarına göre mağduru başvurabileceği etkin çözüm yollarını ayrıntılı biçimde belirtmesi gerekir.

10. Komite, 112. Kurala göre oluşturulan Çalışma Grubu veya kural 112. Kuralın 3. fıkrasına göre atanan Raportör(ler) tarafından verilen süre içinde, taraf Devlet ya da başvurucaya diğer tarafın bu kural uyarınca sunduğu beyanlarına ilişkin yorumda bulunmaları için bir fırsat tanınabilir. Bu tür yorumların belirlenen süre içinde sunulmaması, genellikle şikâyetin kabul edilebilirliğinin değerlendirilmesini geciktirmez.

KABUL EDİLEMEZ BULUNAN BAŞVURULAR

Kural 116

1. Komite, ya da çalışma grubu bir başvurunun Sözleşmenin 22. maddesine göre kabul edilemez olduğuna yahut değerlendirmeyi ertelemeye ya da sürdürmemeye karar verirse, bu kararını mümkün olan en kısa sürede Genel Sekreter aracılığıyla başvurucaya ve ilgili taraf Devlet'e bildirir.
2. Eğer Komite ya da çalışma grubu, bir başvurunun Sözleşmenin 22. maddesinin 5. fıkrasına uyarınca kabul edilemez olduğuna karar verirse, bu karar; Komitenin bir üyesinin ya da başvurucaya ya da başvurucaya adına başvuranların, kabul edilemezlik sebeplerinin artık geçerli olmadığını belirten yazılı talebi üzerine Komite tarafından yeniden değerlendirilebilir. Bu yazılı talep Sözleşmenin 22. maddesinin 5. fıkrasında düzenlenen kabul edilemezlik sebeplerinin neden artık geçerli olmadığını kanıtlarını içermelidir.

C. BAŞVURULARIN ESASTAN DEĞERLENDİRİLMESİ

KABUL EDİLEBİLİR BULUNAN ŞİKAYETLERİN ELE ALINMA YÖNTEMİ; SÖZLÜ OTURUMLAR

Kural 117

1. Taraf Devlet'in, başvurunun esasına ilişkin cevabının alınmasından evvel kabul edilebilirliğinin kararlaştırıldığı davalarda, Komite ya da çalışma grubu, başvurunun Sözleşmenin 22. maddesi uyarınca kabul edilebilir olduğuna karar verdiğinde; Komite bu kararının metnini ve başvurucaya alınan ancak henüz 115. Kuralın 1. fıkrasına göre taraf Devlet'e iletilmemiş olan her türlü bilgi ile birlikte Genel Sekreter aracılığıyla ilgili taraf Devlet'e iletir. Komite, başvurucaya da Genel Sekreter aracılığıyla karar hakkında bilgilendirilir.
2. Komite tarafından belirlenen süre içerisinde, ilgili taraf Devlet, incelenmekte olan davaya ilişkin yazılı açıklamalarını ve beyanlarını ve eğer varsa kendisi tarafından alınan tedbirleri Komiteye sunar. Komite, gerekli gördüğünde, ilgili Taraf Devlet'ten almak istediği bilginin türünü belirtebilir.
3. Bu kural uyarınca bir Taraf Devlet tarafından sunulan açıklamalar veya beyanlar, Genel Sekreter aracılığıyla, Komitenin karar vereceği süre zarfında herhangi bir ek yazılı bilgi veya yorum sunabilmesi için başvurucaya iletilir.
4. Komite, başvurucaya veya temsilcisini ve ilgili taraf Devlet'in temsilcilerini, daha fazla açıklama sunmaları ya da davanın esasına ilişkin soruları cevaplamaları için Komitenin belirlediği kapalı toplantılarda bulunmaya davet edebilir. Taraflardan birisi bu şekilde davet edildiğinde diğer taraf da bilgilendirilir ve uygun yorumlarda bulunması için toplantıya katılmaya davet edilir.
5. Komite, taraf Devlet'in bu kural uyarınca sunduğu bilgi ve açıklamaların ışığında verdiği kabul edilebilirlik kararını geri alabilir.

KOMİTENİN TESPİTLERİ; ESASA İLİŞKİN KARARLAR

Kural 118

1. Tarafların hem başvurunun kabul edilebilirliğine hem de esasına ilişkin bilgi sunduğu ya da kabul edilebilirlik kararının halihazırda alındığı ve tarafların esasa ilişkin bilgi sunduğu davalarda, Komite başvuruyu, başvurucaya veya onun adına başvuranın ve ilgili taraf Devlet'in kendisine sunduğu her türlü yazılı bilginin ışığında inceler ve tespitleri bundan sonra ifade eder. Komite, bunu yapmadan önce başvuruyu, Komiteye tavsiyede bulunmaları için 112. Kural uyarınca kurulan çalışma grubuna ya da atanan özel raportöre gönderebilir.

2. Komite, Çalışma grubu ya da Raportör, incelemenin herhangi bir aşamasında, Birleşmiş Milletler kurumlarından, uzmanlaşmış kuruluşlardan veya diğer kaynaklardan edinebilir.
3. Komite bir başvurunun Sözleşmenin 22. maddesinde öngörülen kabul edilebilirlik kriterlerini değerlendirmeden başvurunun esasına ilişkin karar veremez. Komitenin tespitleri, Genel Sekreter aracılığıyla başvurucuya ve ilgili taraf Devletlere iletilir.
4. Komitenin esasa ilişkin tespitleri “kararları” olarak bilinir.
5. İlgili taraf Devlet, genellikle belirlenmiş bir zaman diliminde Komitenin kararına uygun olarak aldığı tedbirler hakkında Komiteyi bilgilendirmek üzere davet edilir.

BİREYSEL GÖRÜŞLER

Kural 119

Bir kararın alınmasına katılan Komitenin herhangi bir üyesi kendi görüşünün Komitenin kararlarına eklenmesini talep edebilir.

İZLEME USULÜ

Kural 120

1. Komite, Sözleşmenin 22. maddesine göre aldığı kararları ve taraf Devlet'in Komitenin karar ve tavsiyelerini hayata geçirmek için aldığı tedbirleri izlemesi için bir ya da daha fazla raportör atayabilir.
2. Raportör(ler), izleme ve Komite raporlarında bağlı görevlerini tam olarak yerine getirebilmek için temaslarda bulunabilir ve harekete geçebilir ve bu hususta Komiteye rapor verir. Raportör(ler), izleme hususunda Komitenin daha fazla tedbir alması için gerekli olabilecek tavsiyelerde bulunabilir.
3. Raportör(ler) izleme faaliyetleri hakkında düzenli olarak Komiteye rapor verir.
4. Raportör(ler), izleme görevinin yerine getirilmesinden sonra, Komitenin onayıyla ilgili Taraf Devlet'e gerekli ziyaretleri yapabilir.

KOMİTENİN YILLIK RAPORLARINDAKİ ÖZETLER VE NİHAİ KARARLARIN METİNLERİNİN DAHİL EDİLMESİ

1. Komite, yıllık raporunda incelenen şikâyetlerin bir özetini ve Komitenin uygun gördüğü durumlarda, ilgili Taraf Devletlerin açıklamalarının ve beyanlarının bir özetini ve Komitenin bunlara ilişkin değerlendirmesini dahil etmeye karar verebilir.
2. Komite, Sözleşme'nin 22. maddesinin 7. fıkrası uyarınca nihai kararlarının metinlerini yıllık raporuna dahil eder.
3. Komite, izleme faaliyetlerine ilişkin bilgileri yıllık raporuna dahil eder.

KADINLARA KARŞI HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİ¹

Bu sözleşmeye taraf olan Devletler,

Birleşmiş Milletler Yasasının temel insan haklarına, insan itibar ve kıymetine ve erkeklerle kadınların eşit haklara sahip olmaları gerektiğine inancı tekrar teyid ettiğini kaydederek,

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin, insanlara karşı ayrımcılığın kabul edilemezliği prensibini teyid ettiğini ve tüm insanların özgür doğduğunu ve eşit itibar ve haklara sahip olduklarını ve bu Beyannameye böylece öne sürülen tüm haklar ve hürriyetlerin cinsiyete dayalı olanlar dahil hiçbir ayrıma tabi kılınmaksızın herkes tarafından kullanılabileceğini beyan ettiğini kaydederek,

İnsan Hakları Sözleşmelerine Taraf Devletlerin, kadınlar ile erkeklerin tüm ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve siyasi haklardan eşit olarak yararlanmalarını temin mükellefiyeti bulunduğunu kaydederek, Birleşmiş Milletler ve ona bağlı ihtisas kuruluşları nezaretinde kabul edilmiş ve erkeklerle kadınların eşitliğini sağlamaya çalışan uluslararası sözleşmeleri göz önünde tutarak;

Ayrıca Birleşmiş Milletler ve ona bağlı ihtisas teşekküllerinin kabul ettiği erkek ve kadınların haklarının eşitliğini sağlamayı amaçlayan kararları, beyanları ve tavsiyeleri de dikkate alarak;

Ancak, bu çeşitli belgelere rağmen kadınlara karşı ayrımcılığın hala devam etmekte olduğundan endişe duyarak,

Kadınlara karşı ayrımcılığın, hak eşitliği ve insan şeref ve haysiyetine saygı ilkelerini ihlal ettiğini, kadınların erkeklerle eşit olarak ülkelerin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel hayatlarına katılmalarını engellediğini, toplumun ve ailenin refahının artmasına engel teşkil ettiğini ve kadınların ülkeleri ve insanlık hizmetinde kullanabilecekleri olanaklarını geliştirmelerini zorlaştıracığını kaydederek,

Yoksulluk hallerinde kadınların yiyecek, sağlık, eğitim, öğretim ve iş bulma ve sair ihtiyaçlarının karşılanması bakımından en az imkâna sahip olduklarından endişe duyarak;

*) 1 Mart 1980 tarihinde imzaya açılan ve 3 Eylül 1981 tarihinde yürürlüğe giren Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesine katılmamız 11.6.1985 tarih ve 3232 Sayılı Kanun'la uygun bulunmuş, Bakanlar Kurulunca 24.7.1985 tarihinde 85/9722 sayılı kararla onaylanmış ve 14 Ekim 1985 tarih ve 18898 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

Hakkaniyet ve adalete dayalı yeni uluslararası ekonomik düzenin kurulmasının, kadınlarla erkekler arasındaki eşitliği sağlamak için önemli bir aşama teşkil edeceğine inanarak;

Apartheid'in, ırkçılığın her şeklinin, ırk ayırımının, sömürgeciliğin, yeni sömürgeciliğin, saldırganlığın, yabancı devlet işgal ve hakimiyetinin ve ülkelerin iç işlerine müdahale etmenin ortadan kaldırılmasının, erkekler ile kadınların eşit haklardan yararlanmaları için gerekli olduğunu önemle belirterek;

1 Kaynak:

https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararasi_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/CEDAW_Sozlesmesi_ve_Ihtiyari_Protokolu.pdf Resmî çevirilerde "KADINLARA KARŞI HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİ" biçiminde belirtilen sözleşmenin metin içindeki kullanımında ve resmî çevirisi olmayan metin ve kuralların çevirisinde "KADINLARA YÖNELİK HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ORTADAN KALDIRILMASI" tercih edilmiştir. Zira metnin orijinalindeki "elimination" önelemeden ziyade ortadan kaldırmayı, tasfiye etmeyi ya da bertaraf etmeyi ifade etmektedir. (Ç.N.)

Uluslararası barış ve güvenliğin güçlendirilmesinin, uluslararası gerilimin azaltılmasının, sosyal ve ekonomik sistemlerine bakılmaksızın bütün ülkeler arasında karşılıklı işbirliğinin, genel ve tam silahsızlanmanın ve özellikle sıkı ve etkili bir uluslararası denetim altında nükleer silahsızlanmanın, ülkeler arasındaki ilişkilerde, adalet, eşitlik ve karşılıklı menfaat ilkelerinin teyidinin ve yabancı ve sömürge yönetimi veya yabancı işgali altında bulunan yerlerdeki halkların kendi kaderlerini tayin ve bağımsızlık elde etme hakları kadar uluslararası hükümler ve toprak bütünlüklerine saygının gerçekleşmesinin, sosyal gelişme ve kalkınmaya ve bunun bir sonucu olarak da, erkeklerle kadınlar arasında tam bir eşitliğin elde edilmesini katkıda bulunacağını teyid ederek,

Bir ülkenin tam ve eksiksiz kalkınmasının, dünyada refahın ve barışın elde edilmesinin, kadınların erkeklerle eşit şartlarda her alanda azami katkılarının gerektirdiğine inanarak,

Kadınların ailenin refahına ve toplumun kalkınmasına yaptıkları büyük katkının henüz tam olarak algılanmadığını, analığın sosyal önemi ve ana ve babanın aile içinde ve çocukların büyütilmesindeki rollerini göz önünde bulundurarak ve kadınların nesillerin üremesindeki önemli rolünün aile içinde ayırma neden olmaması gerektiğini, nitekim çocukların yetiştirilmelerinin kadın ve erkek ile toplumun tamamının sorumluluk paylaşmalarını gerektirdiğini vakıf olarak,

Erkeklerle kadınlar arasında tam bir eşitliğin gerçekleşmesi için kadınlar ile erkeklerin toplumdaki geleneksel rollerinde bir değişiklik ihtiyacı bulunduğunu vakıf olarak,

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Beyannamesinde yer alan ilkeleri uygulamaya ve bu maksatla bu nevi ayrımcılığın her şekli ve tezahürünün ortadan kaldırılması için gerekli tedbirleri almaya kararlı olarak,

Aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır:

BÖLÜM I

Madde 1

İşbu Sözleşmeye göre, “kadınlara karşı ayırım” deyimi kadınların, medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer sahalardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına gelecektir.

Madde 2

Taraf Devletler, kadınlara karşı her türlü ayırımı کنار, tüm uygun yollardan yararlanarak ve gecikmeksizin kadınlara karşı ayırımı ortadan kaldırıcı bir politika izlemeyi kabul eder ve bu amaçla aşağıdaki hususları taahhüt ederler:

- a. Kadın ile erkek eşitliği ilkesini kendi ulusal anayasalarına ve diğer ilgili yasalara, henüz girmemişse dahil etmeyi ve yasalar ile ve diğer uygun yollarla bu ilkenin uygulanmasını sağlamayı,
- b. Kadınlara karşı her türlü ayırımı yasaklayan ve gerekli yerlerde müeyyideler de ihtiva eden yasal ve diğer uygun önlemleri kabul etmeyi,
- c. Kadın haklarının erkeklerle eşit olarak yasal himayesini tesis etmeyi ve yetkili ulusal mahkemeler ve diğer kamu kuruluşları aracılığıyla kadınların her türlü ayırma karşı etkin himayesini sağlamayı,
- d. Kadınlara karşı herhangi bir ayrımcı hareket yapılmasından veya uygulanmasından kaçınmayı ve kamu yetkilileri ile kuruluşlarının bu yükümlülüğe uyumlu olarak hareket etmelerini sağlamayı,
- e. Herhangi bir kişi, kuruluş veya teşebbüsün kadınlara karşı ayırım yapmasını önlemek için bütün uygun önlemleri almayı,
- f. Kadınlara karşı ayrımcılık teşkil eden mevcut yasa, yönetmelik, adet ve uygulamaları, tadil veya feshetmek için yasal düzenlemeler de dahil gerekli bütün uygun önlemleri almayı,
- g. Kadınlara karşı ayrımcılık teşkil eden bütün ulusal cezai hükümleri ilga etmeyi.

Madde 3

Taraf Devletler özellikle politik, sosyal, ekonomik ve kültürel sahalarda olmak üzere bütün alanlarda, erkeklerle eşit olarak insan hakları ve temel özgürlüklerinden yararlanmalarını ve bu hakları kullanmalarını garanti etmek amacıyla, kadının tam gelişmesini ve ilerlemesini sağlamak için yasal düzenleme dahil bütün uygun önlemleri alacaklardır.

Madde 4

1. Kadın ve erkek eşitliğini fiilen sağlamak için taraf devletlerce alınacak geçici ve özel önlemler, iş bu sözleşmede belirtilen cinsten bir ayırım olarak mütalâa edilmeyecek ve hiçbir şekilde eşitsizlik veya farklı standartların muhafazası sonucunu doğurmayacaktır. Fırsat ve uygulama eşitliği hedeflerine ulaşıldığı zaman bu tedbirlere son verilecektir.
2. Anneliğin himayesi maksadıyla işbu Sözleşmede belirtilenler dahil, Taraf Devletlerce alınacak özel önlemler, ayırımı olarak nitelendirilmeyecektir.

Madde 5

Taraf Devletler aşağıdaki bütün uygun önlemleri alacaklardır:

- a- Her iki cinsten birinin aşağılığı veya üstünlüğü fikrine veya kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı önyargıların, geleneksel ve diğer bütün uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmek,
- b- Anneliğin sosyal bir görev olarak anlaşılmasını ve çocukların yetiştirilmesi ve gelişiminde kadın ve erkeğin ortak sorumluluğunun tanınmasını öngören ve her halükarda çocukların menfaatlerini her şeyden önce gözeten anlayışa dayanan bir aile eğitimini sağlamak,

Madde 6

Taraf Devletler, kadın ticareti ve fahişeliğin istismarının her şekliyle önlenmesi için yasama dahil gerekli bütün önlemleri alacaklardır.

BÖLÜM II

Madde 7

Taraf Devletler, ülkenin politika ve kamu hayatında, kadınlara karşı ayırımı önlemek için tüm tedbirleri alacaklar ve özellikle kadınlara erkeklerle eşit şartlarla aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:

- a- Bütün seçimlerde ve halka oylamalarında oy kullanmak ve halka tarafından seçilen organlara seçilebilmek,
- b- Hükümet politikasının hazırlanmasına ve uygulanmasına katılmak, kamu görevinde bulunabilmek ve hükümetin her kademesinde kamu görevleri ifa etmek,
- c- Ülkenin kamu ve politik hayatı ile ilgili hükümet dışı kuruluşlara ve derneklere iştirak etmek.

Madde 8

Taraf Devletler, kadınlara, erkeklerle eşit şartlarda ve hiçbir ayırım gözetmeksizin, hükümetlerini uluslararası düzeyde temsil etmek ve uluslararası kuruluşların faaliyetlerine katılmak fırsatını sağlamak için gerekli bütün tedbirleri alacaklardır.

Madde 9

1. Taraf Devletler, tabiiyetin kazanılmasında, değiştirilmesinde veya muhafazasında kadınlara erkeklerle eşit haklar tanıyacaklar ve özellikle bir yabancıyla evlenmenin veya evlilik sırasında kocanın tabiiyetini değiştirmesinin, kadının da otomatik olarak tabiiyet değiştirmesine, tabiiyetsiz kalmasına veya kocanın tabiiyetini zorla almasına yol açmasını temin edeceklerdir.
2. Taraf Devletler, çocukların tabiiyeti konusunda kadınlara erkeklerle eşit haklar sağlayacaklardır.

BÖLÜM III

Madde 10

Taraf Devletler, özellikle aşağıdaki konularda kadın erkek eşitliği esasına dayanarak eğitimde erkeklerle eşit hakka sahip olmalarını sağlamak için kadınlara karşı ayırımı önleyen bütün uygun tedbirleri alacaklardır:

- a. Meslek ve sanat yönlendirilmesinde kırsal ve kentsel alanlarda bütün dallardaki eğitim kurumlarına girişte ve diploma almada okul öncesi, genel, teknik, mesleki ve yüksek teknik eğitimde ve her çeşit mesleki eğitimde eşit şartların sağlanması,
- b. Kadınların erkeklerle aynı ders programlarından yararlanmaları, aynı sınavlara katılmaları, aynı seviyedeki niteliklere sahip eğitim görevlilerine, okul bina ve malzemesine sahip olmaları,
- c. Kadın ve erkeğin rolleriyle ilgili kalıplaşmış kavramların eğitimin her şeklinde ve kademesinden kaldırılması ve bu amaca ulaşılması için eğitim birliğinin ve diğer eğitim şekillerinin teşvik edilmesi, özellikle ders kitaplarının ve okul programlarının yeniden gözden geçirilmesi ve eğitim ve metotlarının bu amaca göre düzenlenmesi,
- d. Burs ve diğer eğitimin yardımlarından faydalanmaları için kadınlara erkeklerle eşit fırsatların tanınması,
- e. Özellikle kadın ve erkekler arasında mevcut eğitim açığını en kısa zamanda kapatmaya yönelik yetişkin ve görevsel okuma-yazma öğretim programları dahil, sürekli eğitim programlarına katılabilmeleri için erkeklerle eşit fırsatların verilmesi,
- f. Kız öğrencilerin okuldan ayrılma oranlarının düşürülmesi ve okuldan erken ayrılan kız ve kadınlar için eğitim programları düzenlenmesi,
- g. Spor ve beden eğitimi faaliyetlerine faal olarak katılmaları için erkeklerle eşit fırsatların tanınması,
- h. Kadınların ailelerin sağlık ve refahını sağlamaya yardım edecek, aile planlaması bilgisi dahil özel eğitici bilgiyi temin etmeleri.

Madde 11

1. Taraf Devletler, istihdam alanında kadınlara karşı ayırımı önlemek ve kadın erkek eşitliği esasına dayanarak eşit haklar sağlamak için özellikle aşağıda belirtilen konularda bütün uygun önlemleri alacaklardır:

- a. Bütün insanların vazgeçilmez hakkı olan çalışma hakkı,
- b. İstihdam konularında eşit seçim kriterleri uygulanması da dahil, erkeklerle eşit istihdam imkânlarına sahip olma hakkı,
- c. Serbest olarak meslek ve iş seçme hakkı, terfi, iş güvenliği, hizmetin tüm şartları ve avantajlarından faydalanma hakkı, çıraklık, ileri mesleki eğitim ve bilgi yenileme eğitimi dahil mesleki eğitim ve mükerrer eğitim görme hakkı,
- d. Sosyal yardımlar dahil eşit ücret hakkı, eşdeğerdeki işte eşit muamele ve işin cinsinin değerlendirilmesinde eşit muamele görme hakkı,
- e. Ücretli izinle birlikte, özellikle emeklilik, işsizlik, hastalık, sakatlık ve yaşlılık ve diğer çalışmama hallerinde sosyal güvenlik hakkı,
- f. Emniyetli şartlar içinde çalışma hakkı ve sağlığın ve bu meyanda doğurganlığın korunması hakkı.

2. Evlilik ve analık sebebiyle kadınlara karşı ayırımı önlemek ve etkin çalışma hakkını sağlamak amacıyla, taraf devletler uygun önlemleri alacaklardır.

- a. Hamilelik ve analık izni sebebiyle veya evliliğe bağlı olarak işten çıkarma ayırımını yasaklamak, bu ayırımı yapanları cezalandırmak,
- b. Önceki iş, kıdem ve sosyal haklar kaybedilmeksizin, ücretli olarak analık izni veya benzeri sosyal içerikli tazminatlar vermek,
- c. Özellikle çocuk bakımevleri ağının tesisi ve geliştirilmesi yoluyla anne ve babanın aile yükümlülüklerini, görev sorumlulukları ve kamu hayatına katılma ile birleştirmeyi mümkün kılan destekleyici sosyal hizmetlerin sağlanmasını teşvik etmek,
- d- Hamilelik süresince zararlı olduğu kanıtlanan işlerde kadınlara özel koruma sağlamak,

3. Bu maddede yer alan konulara ilişkin koruyucu yasalar bilimsel ve teknik bilgi ışığı altında devrevi olarak yeniden gözden geçirilecek ve gerekirse tadil, ilga veya temdid edilecektir.

Madde 12

1. Taraf Devletler, aile planlaması dahil sağlık bakım hizmetlerinden kadın ve erkeğin eşit olarak yararlanması için, sağlık bakımında kadınlara karşı ayırımı ortadan kaldıran bütün önlemleri alacaklardır.
2. Bu maddenin 1. paragrafında öngörülen hükümler saklı kalmak kaydıyla taraf devletler kadına hamilelik, lohusalık ve doğum sonrası dönemde gerekli hizmetleri sağlayacaklar, hamilelik ve emzirme sırasında yeterli beslenme ile birlikte, gerektiğinde bedava hizmet vereceklerdir.

Madde 13

Taraf Devletler, kadınlara karşı ekonomik ve sosyal hayatın diğer dallarında erkeklerle kadınların eşit olarak haklardan yararlanabilmelerini sağlayarak kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesi için gerekli tedbirleri ve özellikle aşağıdaki tedbirleri alacaklardır:

- a. Aile zammı hakkı,
- b. Banka kredisi, ipotek ve diğer mali krediler elde etme hakları,
- c. Eğlence, spor ve kültürel hayatın tüm yönlerine katılma hakları.

Madde 14

1. Taraf Devletler, kırsal kesim kadınlarının, karşılaştıkları özel sorunları ve ekonominin parasal olmayan sektöründeki çalışmaları dahil ailelerinin ekonomik bakımdan ayakta kalması için oynadıkları belirgin rolü göz önünde tutacak ve işbu Sözleşme hükümlerinin kırsal kesimdeki kadınlara uygulanmasını sağlamak için gerekli bütün tedbirleri alacaklardır.
2. Taraf Devletler, kadın ve erkeklerin eşitliği prensibine dayanarak, kırsal kalkınmaya katılmalarını ve bundan yararlanmalarını sağlamak için kırsal kesimdeki kadınlara karşı ayırımı ortadan kaldıran tüm uygun tedbirleri alacaklar ve özellikle kırsal kesim kadınlarına aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:
 - a. Her seviyedeki kalkınma planlarının müzakere ve uygulanmasına katılmak,
 - b. Aile planlaması konusunda bilgi, danışma ve hizmetler de dahil olmak üzere yeterli sağlık hizmetlerinden faydalanmak,
 - c. Sosyal güvenlik programlarından doğrudan yararlanmak,
 - d. Teknik kabiliyetlerini geliştirmek amacıyla tüm toplumsal ve yaygın hizmetler ile birlikte görevsel okuryazarlık dahil resmi ve gayri resmi eğitim ve öğretimin her türünden yararlanmak,
 - e. Ekonomik fırsatlardan kendi işinde çalışma veya tam istihdam yoluyla eşit olarak yararlanmak amacıyla kendi kendine yardım grupları ve kooperatifler oluşturmak,
 - f. Bütün toplumsal faaliyetlere katılmak,
 - g. Toprak ve tarım reformunda ve bunun yanı sıra yeniden iskân projelerinde eşit muamele ve tarımsal kredi ve borçlanma, pazarlama kolaylıkları ile uygun teknolojiden yararlanmak,
 - h. Özellikle konut sağlık, elektrik ve su temini, ulaştırma ve haberleşme konularında yeterli yaşam standartlarından yararlanma haklarını sağlamak.

BÖLÜM IV

Madde 15

1. Taraf Devletler, kadınlara, kanun önünde erkeklerle eşit haklar tanıyacaklardır.
2. Taraf Devletler, medeni haklar bakımından kadınlara erkeklerinkine benzer hukuki ehliyet ve bu ehliyeti kullanmak için eşit fırsatlar tanıyacaklardır. Özellikle, kadınlara akit yapmada ve mülk idaresinde eşit haklar verecekler ve mahkemelerde davaların her safhasında eşit muamele edeceklerdir.
3. Taraf Devletler, kadınların hukuki ehliyetlerini kısıtlamaya yönelik hukuki sonuç doğuran her çeşit sözleşmenin vs. özel muamelelerin tamamının geçersiz olduğunu kabul ederler.
4. Taraf Devletler, kadın ve erkeğe hukuki olarak ikametgâh seçme ve nakletmede eşit yasal hak tanıyacaklardır.

Madde 16

1. Taraf Devletler, kadınlara karşı evlilik ve aile ilişkileri konusunda ayırımı önlemek için gerekli bütün önlemleri alacaklar ve özellikle kadın erkek eşitliği ilkesine dayanarak kadınlara aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:
 - a. Evlenmede erkeklerle eşit hak,
 - b. Özgür olarak eş seçme ve serbest ve tam rıza ile evlenme hakkı,
 - c. Evlilik süresince ve evliliğin son bulmasında aynı hak ve sorumluluklar,
 - d. Medeni durumlarına bakılmaksızın, çocuklarla ilgili konularda ana ve babanın eşit hak ve sorumlulukları tanınacak, ancak her durumda çocukların menfaatleri en ön planda gözetilecektir.
 - e. Çocuk sayısına ve çocukların ne zaman dünyaya geleceklerine serbestçe ve sorumlulukla karar vermede ve bu hakları kullanabilmeleri için bilgi, eğitim ve diğer vasıtalarından yararlanmada eşit haklar,
 - f. Her durumda çocukların çıkarı en üst düzeyde tutularak ulusal yasalarda mevcut veli, vasi, kayyum olma ve evlat edinme veya benzeri müesseselerde eşit hak ve sorumluluklar,
 - g. Aile adı, meslek ve iş seçimi dahil karı ve koca için eşit kişisel haklar,
 - h. Ücret karşılığı olmaksızın veya bir bedel mukabilinde malın mülkiyeti, iktisabı, işletmesi, idaresi, yararlanılması ve elden çıkarılmasında eşlere de eşit haklar,
2. Çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesinin hiçbir kanuni etkisi olmayacak ve evlenme asgari yaşının belirlenmesi ve evlenmelerin resmi sicile kaydının mecburi olması için yasama dahil gerekli tüm önlemler alınacaktır.

BÖLÜM V

Madde 17

1. İşbu Sözleşmenin uygulanmasındaki gelişmeleri gözden geçirmek amacıyla, Sözleşme yürürlüğe girdiği zaman 18, Sözleşmeye taraf 35 Devlet'in onayı veya katılmasını müteakip, işbu Sözleşmenin kapsadığı konularda yüksek itibar ve ehliyete sahip 23 uzmandan oluşan, Kadınlara Karşı Ayrımın Ortadan Kaldırılması Komitesi(bundan böyle komite diye anılacaktır) kurulacaktır. Uzmanlar, Taraf Devletlerce kendi vatandaşları arasından seçilecek ve kendi şahısları namına hareket edecekler, seçimlerde dengeli coğrafi dağılım ve belli başlı hukuki sistemlerle birlikte farklı uygarlıkların temsili de gözönüne alınacaktır.
2. Komite üyeleri Taraf Devletlerin aday listesinden gizli oy ile seçilecektir. Her Taraf Devlet kendi vatandaşlarından bir kişiyi aday gösterebilecektir.
3. İlk seçim işbu Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden altı ay sonra yapılacaktır. BM Genel Sekreteri seçimlerden en az üç ay önce Taraf Devletlere adayların iki ay içinde bildirmelerini isteyen bir mektup gönderecektir. Genel Sekreter, aday gösteren Taraf Devletleri de belirtmek suretiyle, adayların listesini alfabetik sıraya göre hazırlayacak ve Taraf Devletlere gönderecektir.
4. Komite üyelerinin seçimi, BM Genel Merkezinde, Genel Sekreter tarafından çağırılmış Taraf Devletler toplantısında yapılacaktır. Taraf Devletlerin üçte ikisinin (nisab) yetersayı oluşturacağı toplantıda, en fazla oy alanlar ile toplantıda hazır bulunan ve oy veren Taraf Devletler temsilcilerinin salt çoğunluğunun oylarını alan adaylar Komiteye seçileceklerdir.
5. Komite üyeleri 4 yıllık bir dönem için seçileceklerdir. Bununla beraber, ilk seçimde seçilen dokuz üyenin süresi ikinci senenin sonunda bitecek, dokuz üyenin isimleri ilk seçimden hemen sonra Komite Başkanı tarafından kura ile tesbit edilecektir.
6. Komitenin 5 ilave üyesinin seçimi, 35. onay veya katılmayı müteakip bu maddenin 2, 3 ve 4. paragrafları hükümlerine göre yapılacaktır. Bu şekilde seçilen iki yedek üyenin görev süresi iki sene sonunda sona erecek ve bu iki üyenin ismi Komite Başkanı tarafından kura ile tesbit edilecektir.

7. Çeşitli nedenlerle boşalan yerlerin doldurulması için, uzmanın Komite'deki görev süresi sona eren Taraf Devlet kendi vatandaşları arasından, Komitenin onayına bağlı olmak üzere, başka bir uzmanı atar.
8. Komite üyeleri, BM Genel Kurulunun onayı ile ve Genel Kurulun, Komitenin sorumluluğunun önemini gözönünde tutarak kararlaştıracağı şartlar ve hükümlerle, Birleşmiş Milletlerden ücret alacaklardır.
9. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, işbu Sözleşme uyarınca Komitenin görevlerini etkin bir şekilde yerine getirebilmesi için, gerekli personel ve kolaylıkları sağlayacaktır.

Madde 18

1. Taraf Devletler işbu Sözleşme hükümlerine etkinlik kazandırmak ve kaydedilen ilerlemeleri belirtmek amacıyla aldıkları yasal, adli, idari ve diğer önlemler hakkındaki bir raporu,
 - a. Sözleşmenin, ilgili devlet bakımından yürürlüğe girmesini takiben bir yıl içinde,
 - b. Bilahare, her dört yılda bir ve ileride de Komitenin talep ettiği zamanlarda, Komite tarafından incelenmek üzere, BM Genel Sekreterine sunmayı taahhüt ederler.
2. Raporlarda, işbu Sözleşme yükümlülüklerinin gerçekleştirilmesini etkileyen unsurlar ve güçlükler belirtilebilir.

Madde 19

1. Komite kendi usul kurallarını saptayacaktır.
2. Komite, görevlilerini iki yıllık bir süre için seçecektir.

Madde 20

1. Komite işbu Sözleşmenin 18. maddesi uyarınca sunulan raporları incelemek üzere normal olarak senede bir kere ve azami iki hafta süre için toplanacaktır.
2. Komite toplantıları Birleşmiş Milletler Merkezinde veya Komite tarafından uygun bulunan herhangi bir yerde yapılacaktır.

Madde 21

1. Komite, Ekonomik ve Sosyal Konsey aracılığıyla faaliyetleri hakkında BM Genel Kuruluna yıllık raporlar sunacak ve Taraf Devletlerden sağlanan bilgiler ve raporların incelenmesine dayanarak tekliflerde ve genel tavsiyelerde bulunabilecektir. Bu teklif ve genel tavsiyeler, Taraf Devletlerin olabilecek yorumlarıyla birlikte Komite raporuna dahil edilecektir.
2. Genel Sekreter Komite raporlarını Kadınların Statüsü Komisyonunun bilgisine sunacaktır.

Madde 22

İhtisas kuruluşları, faaliyet alanlarına giren işbu Sözleşme hükümlerinin uygulanmasının görüşülmesi sırasında temsil edilme hakkına sahip olacaklardır. Komite, ihtisas kuruluşlarını, Sözleşmenin uygulanması hususunda, faaliyet alanlarına giren konularda raporlar sunmaya davet edebilir.

BÖLÜM VI

Madde 23

İşbu Sözleşmedeki hiçbir husus kadın ve erkek eşitliğinin gerçekleşmesinde daha etkin olan

- a. Taraf Devlerin yasasındaki; veya
- b. O devlet için yürürlükte olan herhangi bir Uluslararası Sözleşme, antlaşma veya anlaşmadaki hükümleri etkilemeyecektir.

Madde 24

Taraf Devletler işbu Sözleşme ile tanınan hakların tam olarak gerçekleştirilmesi için ulusal seviyede gerekli bütün önlemleri almayı taahhüt ederler.

Madde 25

1. İşbu Sözleşme bütün Devletlerin imzasına açık olacaktır.
2. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri işbu Sözleşmenin deponitörü olarak tayin edilmiştir.
3. İşbu Sözleşme onaya bağlıdır. Onay belgeleri BM Genel Sekreterine tevdi edilecektir.
4. İşbu Sözleşme bütün Devletlerin katılmasına açıktır. Katılma belgesinin BM Genel Sekreterine tevdi edilmesiyle katılma gerçekleşecektir.

Madde 26

1. İşbu Sözleşmenin tadili teklifi Taraf Devletlerin biri tarafından herhangi bir zamanda Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine hitaben yazılı bir başvuru ile yapılabilir.
2. BM Genel Kurulu gerekli gördüğü takdirde böyle bir teklifle ilgili olarak yapılacak işlem hakkında karar verecektir.

Madde 27

1. İşbu Sözleşme 20. onaylama veya katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine tevdi edilmesini takip eden 30. gün yürürlüğe girecektir.
2. 20. onay veya katılma belgesinin tevdiinden sonra, işbu Sözleşmeyi onaylayan veya katılan her devlet için Sözleşme, kendi onay veya katılma belgesinin tevdiinden sonraki 30. gün yürürlüğe girecektir.

Madde 28

1. BM Genel Sekreteri, onaylama veya katılma sırasında yapılan çekincelerin metinlerini alacak ve bütün Taraf Devletlere dağıtacaktır.
2. İşbu Sözleşmenin hedef ve amacına uymayan hiçbir çekiinceye müsaade edilmeyecektir.
3. Çekinceler, BM Genel Sekreterine hitaben herhangi bir zamanda yapılacak

ihbar ile geri alınabilir. Genel Sekreter bu ihbardan bütün Devletleri haberdar edecektir. Böyle bir ihbar, alındığı tarihte geçerli olacaktır.

Madde 29

1. İki veya daha fazla Taraf Devlet arasında işbu Sözleşmenin yorum veya uygulamasından doğan ve müzakere ile çözümlenemeyen herhangi bir uyuşmazlık, birinin talebi ile hakem kuruluna götürülecektir. Taraflar tahkimname talebinden itibaren 6 ay içinde hakem kurulunun teşekkül tarzında anlaşmazlarsa, taraflardan herhangi biri uyuşmazlığı Uluslararası Adalet Divanına, Divan Statüsü uyarınca götürebilir.
2. Taraf Devletlerden her biri işbu Sözleşmenin imzalanması veya onayı sırasında veya katılma sırasında, kendisini bu maddenin birinci paragrafı ile bağlı saymadığını beyan edebilir. Diğer Taraf Devletler, böyle bir çekince koymuş olan Taraf Devlet karşısında aynı paragrafla bağlı olmayacaktır.
3. Bu maddenin 2. paragrafına göre çekince koyan her Taraf Devlet, BM Genel Sekreterine ihbarda bulunarak her zaman çekincesini geri alabilir.

Madde 30

Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinlerinin eşit derecede geçerli olduğu işbu sözleşme Birleşmiş Milletler Genel Sekreterince muhafaza edilecektir.

KADINLARA KARŞI HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİ EK İHTİYARİ PROTOKOL¹

İşbu Protokol'e Taraf Devletler,

Birleşmiş Milletler Şartı Andlaşması'nın temel insan haklarına, insanlık onuru ve insan değeri ile erkeklerin ve kadınların haklar bakımından eşitliğine olan inancını yeniden teyit ettiğini kaydederek,

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin bütün insanların onur ve hakları bakımından özgür ve eşit doğduklarını ve herkesin bu Bildirge'de yer alan tüm hak ve özgürlüklere, cinsiyete dayalı ayırım dahil olmak üzere, hiçbir ayırma tabi tutulmaksızın sahip olduğunu ilan ettiğini kaydederek,

Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmeleri ve insan haklarına ilişkin diğer uluslararası belgelerin cinsiyete dayalı ayrımcılığı yasakladığını hatırlayarak,

Taraf Devletlerin kadınlara karşı ayrımcılığın her biçimini kınadıkları ve uygun olan tüm yollarla ve gecikmeksizin kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesi politikası izlemeyi kabul ettikleri Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ni («Sözleşme») de anımsayarak,

Kadınların tüm insan haklarından ve temel özgürlüklerden tam ve eşit olarak yararlanmaları ve bu hak ve özgürlüklerin ihlalini önlemek için etkili önlemler alınması yolundaki kararlılıklarını yeniden teyit ederek, aşağıdaki hususlar üzerinde mutabık kalmışlardır.

Madde 1

İşbu Protokol'e Taraf bir Devlet («Taraf Devlet») Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'nin («Komite») 2. maddeye göre yapılacak başvuruları kabul ve inceleme yetkisini tanıır.

Madde 2

Başvurular, Taraf Devlet'in yargılama yetkisi altında bulunan bireyler veya bireylerden oluşan gruplar tarafından ya da onlar adına, Sözleşme'de yer alan haklardan herhangi birinin Taraf Devlet tarafından ihlali sonucu mağdur kalındığı iddiası ile yapılabilir. Bireyler veya bireylerden oluşan gruplar adına başvuru yapılan hallerde başvuruyu yapan, onların rızası olmadan harekete geçmesinin haklı nedenlerini ortaya koymadıkça, başvuru, ilgililerin rızasıyla yapılacaktır.

Madde 3

Başvurular yazılı olarak ve başvuranın kimliği meçhul kalmayacak biçimde yapılacaktır. Başvuru Sözleşme'ye taraf olup da işbu Protokol'e taraf olmayan bir Devlet'i ilgilendirdiği takdirde, Komite tarafından kabul edilmeyecektir.

Madde 4

1. Komite, iç hukuk yollarının işletilmesinin makul olmayan şekilde uzadığı veya etkili sonuç verme ihtimalinin zayıf olduğu durumlar dışında, mevcut tüm iç hukuk yollarının tüketildiği hususunu açıklığa kavuşturmadıkça, yapılan bir başvuruyu değerlendirmeyecektir.
2. Komite aşağıdaki hallerde başvurunun kabul edilemez olduğunu bildirecektir:
 - a. Aynı başvurunun, daha önce Komite tarafından veya başka bir uluslararası soruşturma veya çözüm çerçevesinde incelenmiş veya incelenmekte olması;
 - b. Başvurunun Sözleşme hükümlerine aykırı olması;
 - c. Başvurunun açıkça temelsiz veya yeterli dayanaktan yoksun olması;

1 Kaynak:
https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararasi_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/CEDAW_Sozlesmesi_ve_Ihtiyari_Protokolu.pdf

d. Başvuruda bulunma hakkının kötüye kullanılması;

e. Bu Protokol'ün ilgili Taraf Devlet açısından ' yürürlüğe giriş tarihinden sonra da devam eden olgular hariç, başvuru konusu olan olguların Protokol'ün ilgili Taraf Devlet açısından yürürlüğe girmesinden önce gerçekleştirilmiş olması;

Madde 5

1. Başvurunun alınmasından sonraki herhangi bir zamanda ve esasa ilişkin bir karar verilmeden önce Komite, iddiaya konu olan ihlalin mağdur ya da mağdurlarını görmesi muhtemel telafisi imkânsız zararları önlemek için gerekli olabilecek geçici önlemleri almayı acilen değerlendirmesini Taraf Devlet'ten talep edebilecektir.
2. Bu maddenin 1. fıkrasındaki takdir yetkisinin Komite tarafından kullanılması başvurunun kabul edilebilirliğine ya da esasına ilişkin karar verildiği anlamına gelmeyecektir.

Madde 6

1. Başvurunun ilgili Taraf Devlet'e atfı yapılmaksızın Komite tarafından kabul edilemez bulunması hali dışında ve birey ya da bireylerin kimliklerinin söz konusu Taraf Devlet'e açıklanmasına rıza göstermeleri koşuluyla, Komite işbu Protokol çerçevesinde kendisine yapılmış her başvuruyu ilgili Taraf Devlet'in dikkatine gizli olarak sunacaktır.
2. Taraf Devlet kendisine tebliğ edilen başvuru hakkında aydınlatıcı açıklamaları veya beyanları ve varsa, almış olduğu düzeltici önlemleri altı ay içinde yazılı olarak Komite'ye bildirecektir.

Madde 7

1. Komite, işbu Protokol çerçevesinde yapılan ' başvuruları, konuya ilişkin bilgilerin ilgili taraflara ulaştırılması koşuluyla, ilgili Taraf Devlet tarafından ve bireyler veya bireylerden oluşan gruplar tarafından veya onlar adına kendisine sunulan tüm bilgiler ışığında inceleyecektir.
2. Komite işbu Protokol uyarınca yapılan , başvuruları incelerken kapalı oturumlar düzenleyecektir.
3. Başvurunun incelenmesinden sonra, Komite başvuruya ilişkin görüşlerini, varsa tavsiyeleri ile birlikte, ilgili taraflara iletacaktır.
4. Taraf Devlet Komite'nin görüşlerini ve varsa tavsiyelerini gereği gibi değerlendirecek ve Komite'nin görüş ve tavsiyeleri ışığında yapmış olduğu işlemlerle ilgili bilgiler dahil olmak üzere, Komite'ye altı ay içinde yazılı bir cevap sunacaktır.
5. Komite uygun görürse Taraf Devlet'i, görüş ve varsa tavsiyeleri üzerine almış olabileceği önlemler hakkında, Sözleşme'nin 18. maddesi uyarınca Taraf Devletçe hazırlanan müteakip raporlardaki bilgiler de dahil olmak üzere, ilave bilgi sunmaya davet edebilir.

Madde 8

1. Komite Taraf Devlet'in Sözleşme'de yer alan hakları ciddi ve sistematik biçimde ihlal ettiği yönünde güvenilir bir bilgi aldığı takdirde, Taraf Devlet'i bu bilgiye ilişkin incelemede işbirliği yapmaya ve bu amaçla bu bilgi ile ilgili gözlemlerini sunmaya davet edecektir.
2. Komite, ilgili Taraf Devletçe sunulabilecek her türlü gözlemi ve ekinde bulunan diğer güvenilir bilgileri göz önüne alarak, üyelerinden birini ya da birden fazlasını araştırma yapmakla ve sonuçlarını kendisine acilen bildirmekle görevlendirebilir. Araştırma, gerekli ise ve Taraf Devlet'in rızası varsa, Taraf Devlet'in ülkesine bir ziyareti de içerebilir.
3. Bu tür bir araştırmanın bulgularının incelendikten sonra Komite, bu bulguları her türlü görüş ve tavsiyeleri ile birlikte ilgili Taraf Devlet'e iletacaktır.

4. İlgili Taraf Devlet, Komite tarafından iletilen bulguların, yorumların ve tavsiyelerin alınmasından itibaren altı ay içinde kendi gözlemlerini Komite'ye sunacaktır.

5. Bu tür bir araştırma gizlilik içinde yürütülecek ve işlemlerin her aşamasında Taraf Devlet'in işbirliği aranacaktır.

Madde 9

1. Komite, ilgili Taraf Devlet'i işbu Protokol'ün 8. maddesi uyarınca yürütülen araştırma üzerine almış olduğu önlemlerin ayrıntılarını Sözleşme'nin 8. maddesi çerçevesinde hazırladığı rapora eklemeye davet edebilir.

2. Komite gerektiğinde, 8. maddenin 4. fıkrasında bahsedilen altı aylık sürenin bitiminde, ilgili Taraf Devlet'i böyle bir araştırma üzerine aldığı önlemler hakkında bilgi vermeye davet edebilir.

Madde 10

1. Her Taraf Devlet işbu Protokol'ün imzalanması veya onaylanması ya da Protokol'e katılma aşamalarında Komite'nin 8. ve 9. maddelerde düzenlenen yetkisini tanımadığını beyan edebilir.

2. İşbu maddenin 1. fıkrası uyarınca beyanda bulunmuş olan herhangi bir Taraf Devlet bu beyanını Genel Sekreter'e bildirimde bulunmak suretiyle her zaman geri çekebilir.

Madde 11

Bir Taraf Devlet, yetkisi altında bulunan bireylerin işbu Protokol uyarınca yaptıkları 'başvurulardan ötürü kötü muameleye veya yıldırma maruz kalmamalarını sağlamak için ' uygun olan tüm önlemleri alacaktır.

Madde 12

Komite, işbu Protokol uyarınca gerçekleştirdiği faaliyetlerin bir özetini Sözleşme'nin 21. maddesi çerçevesinde hazırlayacağı yıllık rapora ekleyecektir.

Madde 13

Her Taraf Devlet Sözleşme'nin ve işbu Protokol'ün geniş biçimde bilinmesini ve tanınmasını sağlamayı ve Komite'nin özellikle o Taraf Devlet'i ilgilendiren konularda oluşturduğu görüş ve tavsiyeleri hakkındaki bilgilere erişimi kolaylaştırmayı taahhüt eder.

Madde 14

Komite, işbu Protokol ile kendisine verilen işlevleri yerine getirirken izleyeceği usul kurallarını kendisi geliştirecektir.

Madde 15

1. İşbu Protokol Sözleşme'yi imzalamış, onaylamış veya Sözleşme'ye katılmış bulunan herhangi bir Devlet'in imzasına ağıttır.

2. İşbu Protokol Sözleşme'yi onaylamış veya Sözleşme'ye katılmış bulunan herhangi bir Devlet'in onayına tabidir. Onay belgeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nce saklanacaktır.

3. İşbu Protokol Sözleşme'yi onaylamış veya Sözleşme'ye katılmış herhangi bir Devlet'in katılımına ağıttır.

4. Katılım, katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne verilmesiyle yürürlüğe girecektir.

Madde 16

1. İşbu Protokol onaylama veya katılma ilişkin onuncu belgenin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine verildiği tarihten üç ay sonra yürürlüğe girecektir.

2. Yürürlüğe girmesinden sonra işbu Protokol'ü onaylayan veya katılan her bir Devlet için, işbu Protokol, söz konusu Devlet'in onay veya katılım belgesinin verilmiş tarihinden üç ay sonra yürürlüğe girecektir.

Madde 17

İşbu Protokol'e çekince konulamayacaktır.

Madde 18

1. Herhangi bir Taraf Devlet işbu Protokol'e değişiklik ve bunu Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne iletebilir. Bunun üzerine Genel Sekreter, değişiklik önerilerini bu Protokole taraf diğer Devletlere ileterek bu önerilerin incelenmesini ve oylanması amacıyla bir konferans düzenlenmesini destekleyip desteklemediklerini bildirmelerini talep eder. Taraf Devletlerden en az üçte birinin böyle bir konferansı uygun görmeleri halinde, Genel Sekreter Birleşmiş Milletler himayesinde bir konferans toplayacaktır. Konferansa katılan ve oylamada hazır bulunan Taraf Devletlerin oy çokluğuyla kabul edilen herhangi bir değişiklik, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun onayına sunulacaktır.
2. Değişiklikler, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından onaylandıktan ve işbu Protokol'e Taraf Devletlerin üçte ikisi tarafından kendi anayasal usullerine uygun olarak kabul edildikten sonra yürürlüğe girer.
3. Protokol'de yapılan değişiklikler yürür girdiğinde, onları kabul eden Taraf Devle bağlar, diğer Taraf Devletler işbu Protokol değişiklikten önceki hükümleriyle ve daha iyi kabul ettikleri değişikliklerle bağlı kalmaya de ederler.

Madde 19

1. Herhangi bir Taraf Devlet Birleşmiş Milli Genel Sekreteri'ne yapacağı yazılı bildiri işbu Protokol'den her zaman çekilebilir. Çekil bildirimini Genel Sekreter tarafından alınması altı ay sonra yürürlüğe girecektir.
2. Çekilme, yürürlüğe girmesinden önce madde çerçevesinde yapılmış başvurulara vı madde uyarınca başlatılmış herhangi araştırmaya işbu Protokolün hükümler uygulanmasının devamına halel getirmeyecektir.

Madde 20

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri aşağıdaki hususlarda tüm devletleri bilgilendirecektir.

- a. Protokol uyarınca gerçekleştirilen imzalar, onaylar ve katılmalar,
- b. İşbu Protokol'ün ve 18. madde uyarınca yapılan herhangi bir değişikliğin yürürlüğe girme tarihi,
- c. 19. madde uyarınca yapılan herhangi bir çekilme işlemi,

Madde 21

1. İşbu Protokol'ün eşit derece geçerli olan Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinleri Birleşmiş Milletler arşivlerinde saklanacaktır.
2. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri işbu Protokol'ün onaylı örneklerini Sözleşme'nin 25. maddesinde bahsedilen tüm Devletlere iletacaktır.

KADINLARA YÖNELİK AYRIMCILIĞIN ORTADAN KALDIRILMASI KOMİTESİNİN İÇTÜZÜĞÜ (USUL KURALLARI)¹

BİRİNCİ BÖLÜM: GENEL KURALLAR

I. OTURUMLAR

OTURUMLAR

Kural – 1

Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi (bundan sonra “Komite”), görevlerini Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesine (bundan sonra “Sözleşme”) uygun olarak etkin biçimde icra edebilmek için oturum düzenler.

DÜZENLİ OTURUMLAR

Kural – 2

1. Sözleşmeye taraf Devletler tarafından yetkilendirilen Komite, her yıl düzenli oturumlar yapar.
2. Komitenin düzenli oturumları, Genel Kurulun belirlediği toplantı takvimi dikkate alınarak ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteriyle (bundan sonra “Genel Sekreter”) istişarede bulunularak kararlaştırılan tarihlere düzenlenir.

ÖZEL OTURUMLAR

Kural – 3

1. Komitenin özel oturumları, yine Komitenin kararıyla veya Sözleşmeye taraf Devletlerden birisinin talebi üzerine düzenlenir. Komite Başkanı, şu hallerde de özel oturum düzenleyebilir:
 - a. Komite üyelerinin çoğunluğunun talebi üzerine,
 - b. Sözleşmeye taraf bir Devlet’in talebi üzerine.
2. Özel oturumlar, Genel Kurulun belirlediği toplantı takvimi dikkate alınarak ve Genel Sekreter ile Komitenin diğer üyeleri ile istişarede bulunan Başkanın belirlediği mümkün olan en yakın tarihte yapılır.

OTURUM ÖNCESİ ÇALIŞMA GRUBU (ÖN ÇALIŞMA GRUBU)

Kural – 4

1. En fazla beş Komite üyesinden oluşan Oturum öncesi çalışma grubu (ön çalışma grubu), Komiteyle istişarede bulunan Başkan tarafından düzenli bir oturumda kurulur ve eşit coğrafi dağılım gösterir ve normalde her düzenli oturumdan önce toplanır.
2. Ön çalışma grubu, taraf Devletlerin Sözleşmenin 18 maddesine göre sundukları raporlarda yer alan önemli konular çerçevesinde bir soru ve mesele listesi hazırlar ve bu listeyi ilgili Taraf devletlere sunar.

OTURUMLARIN DÜZENLENECEĞİ YER

Kural – 5

Komitenin oturumları, normalde Birleşmiş Milletler Genel Merkezinde veya diğer Birleşmiş Milletler ofislerinde yapılır. Komite, Genel Sekreter ile istişarede bulunarak oturumun başka bir yerde yapılmasını teklif edebilir.

OTURUMLARIN AÇILIŞ TARİHLERİNİN BİLDİRİMİ

Kural – 6

Genel Sekreter, her oturumun ilk toplantısının tarihini ve yerini Komite Üyelerine bildirir. Bu bildirim düzenli oturumdan en az altı hafta önce yapılır.

1 Kaynak: www.ohrc.org Usul Kuralları periyodik olarak güncellenmektedir. Bu nedenle kaynakta belirtilen web sitesinin ziyaret edilmesi tavsiye edilir.

II. GÜNDEM

GEÇİCİ GÜNDEM

Kural – 7

Düzenli oturumların her birinin geçici gündemi, Komite Başkanı ile istişarede bulunan Genel Sekreter tarafından Sözleşmeye uygun olarak hazırlanır. Geçici gündem şunları içerir:

- Bir önceki oturumda Komitenin gündeme dahil edilmesine karar verdiği herhangi bir madde,
- Komite Başkanının önerdiği herhangi bir madde,
- Komitenin üyelerinden birisinin önerdiği herhangi bir madde,
- Sözleşmeye taraf Devletlerden birisinin önerdiği herhangi bir madde.
- Genel Sekreterin, kendisinin Sözleşme, Protokol veya İçtüzük (Usul) Kuralları ile ilgili görevlerine dair önerilen herhangi bir madde.

GEÇİCİ GÜNDEMİN İLETİLMESİ

Kural – 8

Geçici gündem maddeleri ve maddelere ilişkin temel belgeler, ön çalışma grubunun raporu, taraf Devletlerin Sözleşmenin 18 maddesine göre sundukları raporlar ile ön çalışma gruplarının ortaya koyduğu sorunlara verdikleri cevaplar, Birleşmiş Milletlerin bütün resmi dillerinde Genel Sekreter tarafından hazırlanır ve oturumun açılışından en az altı hafta önce, yine bu konuda çaba gösterecek olan Genel Sekreter tarafından Komite üyelerine iletilir.

GÜNDEMİN KABUL EDİLMESİ

Kural – 9

Herhangi bir oturumun ilk maddesi, gündemin kabul edilmesidir.

GÜNDEMİN REVİZYONU

Kural – 10

Komite bir oturum esnasında, oylama ile ve mevcut üyelerin çoğunluğunun kararıyla gündemi değiştirebilir ve uygun görürse gündem maddelerini (görüşmeyi) erteleyebilir veya gündemden düşürebilir. Acil ve önemli maddeler, üyelerin çoğunluğunun kararıyla gündeme eklenebilir.

III. KOMİTE ÜYELERİ

KOMİTE ÜYELERİ

Kural – 11

Komite üyeleri vekaleten temsil edilemezler.

GÖREV SÜRESİ

Kural – 12

Üyelerin görev süreleri;

- Taraf Devletlerin toplantısında seçildikten sonraki yılın Ocak ayının 1. gününde başlar ve dört yıl sonra 31 Aralık'ta sona erer.
- Geçici bir boşluğu doldurmak için atanmalar açısından Komite tarafından onaylandığı tarihte başlar ve yerini aldıkları üye veya üyelerin görev süresinin sona erdiği tarihte sona erer.

GEÇİCİ BOŞLUK (BİR ÜYENİN YERİNİN BOŞALMASI)

Kural – 13

- Geçici bir boşluk; ölüm, Komite üyelerinden birisinin artık görevini icra edemeyecek hale gelmesi veya Komite üyelerinden birisinin istifası (çekilmesi) üzerine oluşur. Bu durumda, Başkan derhal Genel Sekreteri bilgilendirir; Genel Sekreter de ilgili üyenin geldiği taraf Devlet'i, Sözleşmenin 17. maddesinin 7. fıkrasına göre harekete geçebilmesi için bilgilendirir.
- Bir Komite üyesinin istifası, yazılı olarak Komite Başkanına ya da Genel Sekretere iletilir ve ancak bu bildirim alındıktan sonra Sözleşmenin 17. maddesinin 7. fıkrasına göre harekete geçilir.

3. Bir üye Komite toplantılarına devam edemeyecekse Genel Sekretere mümkün olduğunca erken bilgi verir; eğer devamsızlığı uzayacaksa üye istifa etmelidir.
4. Komite üyelerinden birisi, geçici devamsızlık dışında, görevini herhangi bir nedenle sürekli olarak icra edemeyecek hale gelirse Başkan, yukarıdaki kuralı ilgili üyenin dikkatine sunar.
5. Eğer 13. Kuralın 4 fıkrası bir Komite üyesinin dikkatine sunulur ama üye kurala uygun olarak istifa etmezse; Başkan, daha sonra ilgili taraf Devlet'i Sözleşmenin 17 maddesinin 7 fıkrasına göre harekete geçmesine olanak tanımak için taraf Devlet'i uyuracak olan Genel Sekreteri bilgilendirir.

GEÇİCİ BOŞLUKLARIN DOLDURULMASI

Kural – 14

1. Eğer Komitede Sözleşmenin 17. maddesinin 7. fıkrasına göre bir boşluk meydana gelirse, Genel Sekreter, derhal o üyeyi atanması için aday gösteren taraf Devlet'ten iki ay içinde uyrukları arasından bir başka uzmanı selefının görev süresi dolana dek görev yapmak üzere atamasını talep eder.
2. Bu şekilde atanan uzmanın adı ve özgeçmiş, onaylanması için Genel Sekreter tarafından Komiteye iletir. Uzmanın Komite tarafından onaylanması üzerine, Genel Sekreter taraf Devletlere, geçici boşluğu dolduracak olan Komite üyelerinin adlarını bildirir.

RESMİ BEYAN (ANT)

Kural – 15

Komitenin üyeleri, görevlerini üstlenmeden evvel, Komitede açık toplantıda aşağıdaki beyanda bulunur: “Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesinin bir üyesi olarak görevimi ve yetkilerimi, dürüstlükle, bağlılıkla ve hakkaniyetle yerine getireceğimi resmen beyan ederim.”

IV. GÖREVLİLER

KOMİTE GÖREVLİLERİNİN SEÇİMİ

Kural – 16

Komite üyeleri arasından coğrafi olarak eşit dağılımı gözeterek bir Başkan, üç Başkan Yardımcısı ve bir Raportör seçer.

GÖREV SÜRESİ

Kural – 17

Komite görevlileri iki yıllığına seçilir ve rotasyon ilkesinin onaylanması şartıyla yeniden seçilebilirler. Ancak Komite üyeliği sona erenler görevde kalamazlar.

BAŞKANIN GÖREVLERİ

Kural – 18

1. Başkan, bu usul kuralları ve Komite kararları ile kendisine verilen görevleri yerine getirir.
2. Başkan bu görevlerini yerine getirirken Komitenin otoritesine tabidir.
3. Başkan, Komitenin resmi olarak davet edildiği Birleşmiş Milletler toplantılarında Komiteyi temsil eder. Böyle bir toplantıda Başkan Komiteyi temsil edemeyecek durumda ise Komitenin bir başka görevlisini, eğer görevliler de uygun değilse Komitenin başka bir üyesini kendisi adına toplantıya katılmak üzere atar.

BAŞKANIN KOMİTE TOPLANTILARINDA BULUNAMAMASI

Kural – 19

1. Eğer Başkan bir toplantıya ya da toplantının bir bölümüne katılmayacaksa, Başkan Yardımcılarından birisini kendisinin yerine toplantıya katılması için görevlendirir.

2. Böylesi bir görevlendirmenin olmaması halinde, başkanlık edecek Başkan Yardımcısı, isimlerinin İngiliz alfabesindeki sıralamasına göre seçilir.
3. Başkan vekili olarak atanan Başkan Yardımcısı, Başkan ile aynı yetkilere ve görevlere sahiptir.

GÖREVLİLERİN DEĞİŞİMİ

Kural – 20

Komite üyelerinden birisi görevi bırakırsa veya Komitenin bir üyesi olarak görevine devam edemeyeceğini beyan ederse ya da herhangi bir sebeple artık bir görevli olarak faaliyette bulunamayacak hale gelirse, selefinin kalan görev süresini tamamlaması için aynı coğrafi bölgeden yeni bir görevli seçilir.

V. SEKRETARYA

GENEL SEKRETERİN GÖREVLERİ

Kural – 21

1. Komitenin talebi ve kararı ve Genel Kurulun onayı üzerine:
 - a. Komite, Genel Sekreter tarafından öngörülen Komitenin sekretaryasını (“Sekretarya”) ve bağlı kurullarını oluşturur,
 - b. Genel Sekreter, Komitenin Sözleşmeye göre belirlenen işlevlerini etkin bir biçimde yerine getirebilmesi için gereken personeli ve olanakları temin eder.
 - c. Genel Sekreter, Komitenin ve bağlı kurullarının toplantılarının gerekli tüm düzenlemelerini yapmakla mükelleftir.
2. Genel Sekreter, Komite üyelerini, Komitenin değerlendirmesine sunulabilecek olan sorunlar ya da Komite ile ilişkili diğer gelişmeler hakkında gecikmeksizin bilgilendirmekle sorumludur.

BEYANLAR

Kural – 22

Genel Sekreter ya da Genel Sekreterin bir temsilcisi Komitenin bütün toplantılarına katılır ve Komitenin ya da bağlı kurulların toplantılarında yazılı veya sözlü beyanda bulunabilir.

MALİ UYGULAMALAR

Kural – 23

Komite ya da bağlı kurullarından birisi, herhangi bir harcamayı içeren bir teklifi onaylamadan evvel, Genel Sekreter tahmini harcama hesabını mümkün olan en kısa sürede hazırlayarak Komitenin veya alt kurulun üyelerine ulaştırır. Komite veya alt kurullar değerlendirme yaparken, üyelerin dikkatlerini harcama hesabı tahminine çekmek ve bunu tartışmalarını sağlamak Başkanın görevidir.

DİLLER

Kural – 24

Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, İspanyolca ve Rusça Komitenin resmi dilleridir.

ÇEVİRİ

Kural – 25

1. Resmi dillerden birinde yapılan beyanlar (konuşmalar) diğer resmi dillere çevrilir.
2. Komiteye, resmi dillerden başka bir dilde hitap eden konuşmacı, kural olarak konuşmasının resmi dillerden birisine çevrilmesini sağlar. Sekretaryanın çevirmenleri tarafından diğer resmi dillere yapılacak çeviriler, çalışma dillerinden birisine yapılan ilk çeviriye dayandırılabilir.

BELGELERİN DİLLERİ

Kural – 26

1. Komitenin bütün resmi belgeleri, Birleşmiş Milletlerin resmi dillerinde hazırlanır.
2. Komitenin bütün resmi kararlarına Birleşmiş Milletlerin resmi dillerinde erişilebilir.

VII. KAYITLAR

TUTANAKLAR

Kural – 27

1. Genel Sekreter, Komitenin bütün işlemlerinin özet tutanaklarını hazırlar ve Komitenin bütün üyelerine sunar.
2. Düzeltilen tutanak özetleri, toplantının katılımcıları tarafından Sekreteryaya, özet tutanağın hazırlandığı dilde sunulur. Toplantıların özet tutanakları, ilgili oturumun sonuçlanmasından sonra tek bir düzeltme metninde birleştirilir.
3. Kamuya açık toplantıların tutanakları, istisnai durumlarda Komite aksine karar vermedikçe genel dağıtım tabidir.
4. Komite toplantılarının sesli kayıtları Birleşmiş Milletlerin genel uygulamasına göre tutulur ve muhafaza edilir.

VIII. İŞLEYİŞ

KAMUYA AÇIK ve KAPALI (ÖZEL) TOPLANTILAR

Kural – 28

1. Komitenin ve alt kurulların toplantıları, Komite aksine karar vermediyse kamuya açıktır.
2. Taraf Devletlerin raporlarına ilişkin nihai yorumların tartışılacağı toplantılar ile ön çalışma grubunun ve diğer çalışma gruplarının toplantıları, Komite aksine karar vermedikçe kamuya kapalıdır.
3. Hiç kimse ya da kurum, Komitenin izni olmadan, Komitenin işleyişini kaydedemez ya da filme alamaz. Komite, eğer gereklyse böyle bir izni vermeden önce, Komiteye rapor sunan taraf Devlet'in Sözleşmenin 18. maddesine kendisini ilgilendiren işlemlerin filme alınması veya başka türlü kayıt altına alınması hususunda iznini alır.

YETER SAYI

Kural – 29

Komitenin on iki üyesi, yetersayıyı oluşturur.

BAŞKANIN YETKİLERİ

Kural – 30

1. Başkan, Komite toplantılarının açılışını ve kapanışını bildirir, tartışmaları yönetir, bu kurallara riayet edilmesini sağlar, konuşma hakkı verir, sorunları oylamaya koyar ve sonuçları ilan eder.
2. Başkan bu kurallarla bağlıdır ve Komitenin işlemlerini ve toplantı düzeninin sağlanmasını denetler.
3. Başkan Sözleşmenin 18. maddesine göre sunulan raporların incelenmesi de dahil olmak üzere bir maddenin tartışılması esnasında Komiteye, konuşmacılara verilecek sürenin sınırlandırılmasını, bir konuşmacının aynı konuda kaç söz alabileceğini ve konuşmacı listesinin kapatılmasını teklif edebilir.
4. Toplantı düzenine dair hususlarda Başkan karar verir. Başkan, tartışmanın ertelenmesini ya da kapatılmasını veya toplantının talik ya da tehirini istemeye yetkilidir. Tartışma Komitenin önündeki meseleyle sınırlıdır ve bir konuşmacının sözleri tartışma konusuyla ilgili değilse, Başkan konuşmacıyı usule uymaya davet edebilir.
5. Başkan tartışmalar sürerken, konuşmacı listesini ve Komitenin izniyle listenin kapandığını ilan edebilir.

IX. OYLAMA

KARARLARIN KABUL EDİLMESİ

Kural – 31

1. Komite kararlarını oy birliği ile almaya çabalar.
2. Bütün çabalara rağmen oy birliği sağlanamazsa, Komitenin kararları hazır bulunan ve oy kullanan üyelerin basit çoğunluğuyla alınır.

OY HAKKI

Kural – 32

1. Komitenin her üyesinin bir oyu vardır.
2. Bu kuralların amacı doğrultusunda, “hazır bulunan ve oy kullanan üyeler” olumlu ve olumsuz oy kullanan üyelerin toplamı anlamına gelir.

OYLARIN EŞİT DAĞILIMI

Kural – 33

Seçimlerden başka bir konuda oylar eşit dağılırsa, teklif reddedilmiş kabul edilir.

OYLAMA YÖNTEMİ

Kural – 34

1. Bu kurallarda düzenlenen 39. Kurala bağlı kalarak, Komitede oylama; herhangi bir üyenin, Komite üyelerinin adlarının, Başkanın çektiği kuradaki isimden başlayarak İngiliz alfabesindeki sırayla okunmasına dayanan yoklama usulünü talep ettiği durumlar hariç olmak üzere, normalde el kaldırılarak yapılır.
2. Ad okunarak yapılan oylamaya katılanların oyları kayıtlara geçirilir.

OYLAMANIN YÖNETİMİ ve OYLARIN AÇIKLANMASI

Kural – 35

Oylama başladıktan sonra, bir üye oylamanın yapılışına ilişkin meseleyi gündeme getirmedikçe kesilmez. Başkan, oylama başlamadan önce yahut tamamlandıktan sonra, üyelerin oylarına ilişkin kısa açıklamalar yapmalarına izin verebilir.

TEKLİFLERİN BÖLÜNMESİ

Kural – 36

Eğer bir üye teklifin bölünmesini talep ederse, her bölüm ayrı oylanır. Teklifin onaylanan kısımları daha sonra bütün olarak oylanır; eğer teklifin bütün amil kısımları reddedilmişse, teklif bütün olarak reddedilmiş sayılır.

DEĞİŞİKLİKLERE DAİR OYLAMANIN SIRASI

Kural – 37

1. Bir teklife dair değişiklik talebi yapıldığında önce bu değişiklik oylanır. Eğer iki veya daha fazla değişiklik talebinde bulunulursa; Komite önce esas bakımından orijinal tekliften en çok uzaklaşan değişiklikte başlayarak bütün değişiklikler oylanana dek sırasıyla devam eder. Bir veya daha fazla değişiklik kabul edilirse, değiştirilmiş teklif oylanır.
2. Bir talep, yalnızca ilgili teklife eklemeye bulunuyor, teklifin bazı kısımlarını çıkarıyor veya düzeltiyorsa değişiklik olarak kabul edilir.

TEKLİFLERE DAİR OYLAMANIN SIRASI

Kural – 38

1. Eğer bir ya da daha fazla teklif aynı meseleye dairse, Komite aksine karar vermedikçe, teklifler sunuldukları sıraya göre oylanır.

2. Komite, her teklifin oylanmasından sonra, bir sonraki teklifi oylayıp oylamamaya karar verebilir.
3. Tekliflerin esasına dair karar alınmasını gerektirmeyen talepler ön mesele olarak kabul edilir ve teklifin kendisinden önce oylanır.

SEÇİM YÖNTEMİ

Kural – 39

Bir yerin doldurulması için sadece bir adayın bulunduğu durumlarda, Komite aksine karar vermedikçe seçimler gizli oyla yapılır.

BOŞ BİR YER İÇİN YAPILACAK SEÇİMLERİN YÖNETİMİ

Kural – 40

1. Yalnızca bir yer seçimle doldurulacaksa ve adaylardan hiçbirisi ilk oylamada gerekli çoğunluğu sağlayamamışsa, oyların en çoğunu alan adaylarla sınırlandırılan ikinci bir oylama yapılır.
2. Eğer, ikinci oylamada oylar eşit dağılmışsa ve çoğunluk gerekiyorsa, Başkan iki adaydan birisini kura çekerek seçer. Eğer üçte iki çoğunluk gerekiyorsa, oylama; bir aday kullanılan oyların üçte ikisini alana dek devam eder; sonuçsuz kalan üçüncü oylamadan sonra uygun şartları taşıyan herhangi bir üye oylanabilir.
3. Eğer adayların sınırlandırılmadığı üç oylama da sonuçsuz kalırsa, aday sayısının sınırlandırılmadığı üç oylama da sonuçsuz kalırsa, izleyen üç oylama aday sayısının sınırlandırılmadığı üçüncü oylamada en çok oyu alan iki adayla sınırlandırılır. Bunu izleyen üç oylamada aday sayısı sınırlandırılmaz ve bir üye seçilene dek bu usul devam eder.

X. BAĞLI KURULLAR

Kural – 41

1. Komite, *ad hoc* alt kurullar kurabilir ve bunların oluşumlarını ve yetkilerini tanımlar.
2. Bağlı kurullar kendi görevlilerini seçer ve bu usul kurallarını kıyasen uygular.

XI. KOMİTENİN YILLIK RAPORLARI

KOMİTE YILLIK RAPORU

Kural – 42

1. Sözleşmenin 21. maddesinin 1. fıkrasında öngörüldüğü üzere, Komite, Ekonomik, Sosyal Konsey aracılığıyla Genel Kurula; Komitenin her taraf Devlet'in raporuyla ilgili nihai yorumlarını ve Protokolde düzenlenen yetkilerine ilişkin bilgileri de içeren belli başlı faaliyetleri hakkında yıllık bir rapor sunar.
2. Komite, raporuna, taraf Devletlerden gelen yorumlarla birlikte önerilerini ve genel tavsiyelerini de dahil eder.

XII. KOMİTE RAPORLARININ ve DİĞER RESMİ BELGELERİN DAĞITIMI

KOMİTE RAPORLARININ ve DİĞER RESMİ BELGELERİN DAĞITIMI

Kural – 43

1. Raporlar, Komitenin ve bağlı kurullarının resmi kararları, ön çalışma belgeleri ve diğer resmi belgeleri, Komite aksine karar vermedikçe genel dağıtım usulüne tabidir.
2. Taraf Devletlerin Sözleşmenin 18. maddesine göre sunduğu raporlar ve ek bilgiler genel dağıtım tabi belgelerdir.

XIII. BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN UZMANLAŞMIŞ KURUM VE KURULUŞLARI İLE HÜKÜMETLER ARASI VE HÜKÜMET DIŞI ÖRGÜTLERİN KATILIMI

BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN UZMANLAŞMIŞ KURUM VE KURULUŞLARI İLE HÜKÜMETLER ARASI VE HÜKÜMET DIŞI ÖRGÜTLERİN KATILIMI

Kural – 44

Genel Sekreter, vakit geçirmeden, uzmanlaşmış kuruluşları ve BM kurumlarını Komite ve ön çalışma gruplarının toplantılarının açılış tarihi, süresi, yeri ve her oturumun gündemi hakkında bilgilendirir.

UZMANLAŞMIŞ KURULUŞLAR (BM UZMANLIK KURULUŞLARI)

Kural – 45

1. Komite, Sözleşmenin 22. maddesine uygun olarak, uzmanlaşmış kuruluşları çalışma alanlarına denk düşen hususlarda Sözleşmenin uygulanmasına ilişkin raporlarını sunmaya davet edebilir.

2. Uzmanlaşmış kuruluşlar, Komitenin ya da ön çalışma gruplarının toplantılarında Sözleşmenin hükümlerinin uygulanmasının kendi faaliyet alanlarının kapsamına girdiğini düşündükleri hususlarda temsil edilmeye yetkilidir. Komite uzmanlaşmış kuruluşların temsilcilerine Komiteye ya da ön çalışma gruplarına sözlü ya da yazılı beyanda bulunmalarına ve Komitenin Sözleşmeye dair faaliyetleriyle ilgili ve bu faaliyetlere özgü bilgi vermelerine izin verebilir.

HÜKÜMETLERARASI ÖRGÜTLER VE BM KURUMLARI

Kural – 46

Komite, hükümetlerarası örgütlerin ve BM kurumlarının temsilcilerini, Komitenin ya da ön çalışma gruplarının toplantılarında sözlü ya da yazılı beyanda bulunmaları ve Komitenin Sözleşmeye göre faaliyet yürüttüğü alanlarla ilgili bilgi ve belge sunmaya davet edebilir.

HÜKÜMET DIŞI ÖRGÜTLER

Kural – 47

Komite, hükümet dışı örgütlerin ve BM kurumlarının temsilcilerini, Komitenin ya da ön çalışma gruplarının toplantılarında sözlü ya da yazılı beyanda bulunmaya ve Komitenin Sözleşmeye göre faaliyet yürüttüğü alanlarla ilgili bilgi ve belge sunmaya davet edebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

KOMİTENİN GÖREVLERİNE İLİŞKİN KURALLAR

SÖZLEŞMENİN 18. MADDESİNE GÖRE TARAF DEVLETLERİN SUNDUKLARI RAPORLAR

Kural – 48

1. Komite, Sözleşmenin uygulanmasındaki ilerlemeyi, taraf Devletlerin Genel Sekretere sundukları ve aldıkları yasal, yargısal, idari ve diğer tedbirleri içeren raporlarını inceleyerek değerlendirir.

2. Komite, taraf Devletlerin rapor hazırlama görevlerine yardımcı olmak için, raporların ilk kısımlarına bölümlerinin hazırlanmasında yol gösteren bütün insan hakları sözleşmesi organlarının birleştirilmiş rehberlerini dikkate alarak, ilk ve dönemsel raporlar için genel rehberler çıkarır.

3. Komite, Birleşmiş Milletler insan hakları sözleşmesi organlarının raporlara ilişkin birleştirilmiş rehberlerini dikkate alarak, taraf Devletlerin Sözleşmenin 18. maddesine göre sunmaları gereken ilk ve dönemsel raporların şeklini ve içeriğini belirledikleri genel rehberler hazırlar ve Genel Sekreter aracılığıyla taraf Devletlere bu raporların şekline ve içeriğine ilişkin beklentilerini bildirir.

4. Komitenin bir oturumunda rapor sunan bir taraf Devlet, raporu Komite tarafından değerlendirilmeden evvel, ilgili taraf Devlet'in raporunun değerlendirileceği oturumun açılış tarihinden en az dört ay öncesinde bu bilginin Genel Sekretere ulaşması koşuluyla ek bilgi verebilir.

5. Komite, bir taraf Devlet'ten istisnai bir rapor sunmasını talep edebilir. Bu raporlar taraf Devlet'in dikkatine sunularak odaklanması istenen meselelerle sınırlıdır. Komitenin aksi yönde talepte bulunduğu haller dışında ilk ve dönemsel raporların yerine sunulamaz.

RAPOR SUNULMAMASI YA DA RAPORUN GEÇ SUNULMASI

Kural – 49

1. Genel Sekreter, İttüüzüğün (bu kurallar) 48 ila 50. Kurallarına göre Komitenin her bir oturumunda, Komiteyi, teslim edilmeyen raporlar ve sunulan ek bilgiler konusunda bilgilendirir. Bu gibi durumlarda Komite ilgili taraf Devlet'e Genel Sekreter aracılığıyla raporların ve ek bilgilerin sunulması için hatırlatmada bulunur.
2. Taraf Devlet raporu ya da ek bilgileri, bu kuralın 1. fıkrasına göre yapılan hatırlatmadan sonra da sunmazsa, Komite; Genel Kurula sunduğu yıllık raporda bu durumu belirtir.
3. Komite, taraf Devletlerin ikiden fazla olmamak şartıyla gecikmiş raporlarını birleştirerek sunmasına izin verebilir.

EK BİLGİ TALEBİ

Kural – 50

1. Komite ve özellikle bu raporla ilgilenen ön çalışma grubu, Sözleşmenin 18. maddesine göre bir taraf Devlet tarafından sunulan raporları incelerken, öncelikle raporların Komitenin rehberlerine uygun olarak yeterli bilgiyi sağlayıp sağlamadığına bakar.
2. Eğer Komitenin ya da ön çalışma grubunun görüşüne göre ilgili taraf Devlet'in raporu yeterli bilgi içermiyorsa, Komite, taraf Devlet'ten hangi tarihte sunulması gerektiğini de belirterek ihtiyaç duyulan ek bilgiyi talep edebilir.
3. Ön çalışma grubunun raporu incelenmekte olan taraf Devlet'e gönderdiği sorular ve yorumlar ile taraf Devlet'in bunlara verdiği cevaplar, bu kural gereğince raporun değerlendirileceği oturumdan önce Komite üyelerine dağıtılır.

RAPORLARIN İNCELENMESİ

Kural – 51

1. Komite her oturumda değerlendirilmeyi bekleyen raporların listesine dayanarak, oturumun süresini, raporun teslim tarihini ve coğrafi dengeyi gözeterek izleyen oturumda hangi taraf Devlet'in raporunu inceleyeceğine karar verir.
2. Komite, taraf Devletleri Genel Sekreter aracılığıyla mümkün olan en kısa sürede kendi raporlarının inceleneceği oturumun açılış tarihi, süresi ve yeri konusunda bilgilendirir. Taraf Devletlerden belirli bir süre içinde raporlarının inceleneceği oturuma katılmayı isteyip istemediklerini yazılı olarak belirtmeleri talep edilir.
3. Komite, ayrıca her oturumda, izleyen oturumda raporu değerlendirilmek üzere davet edilen taraf Devlet'in toplantıya katılmaması ihtimaline binaen değerlendirecek raporlara ilişkin bir yedek liste hazırlar ve ilgili taraf Devletlere gönderir. Bu gibi durumlarda, yedek listeden seçilen taraf Devlet, Genel Sekreter aracılığıyla, gecikmeden raporunu sunması için davet edilir.
4. Taraf Devletlerin temsilcileri, raporlarının inceleneceği Komite toplantılarına katılmaya davet edilir.
5. Eğer, bir temsilcisinin raporlarının inceleneceği Komite toplantılarına katılma davetine icap edemezse, raporun incelenmesi başka bir oturuma ertelenir.

ÖNERİLER VE GENEL TAVSİYELER

Kural – 52

1. Sözleşmenin 21. maddesinin 1. fıkrası gereğince, raporlara ilişkin değerlendirmelerine ve Komite taraf Devletlerden gelen bilgilere dayanarak taraf Devletlere yönelik genel tavsiyelerde bulunabilir.
2. Komite, taraf Devletler dışındaki kurumlara taraf Devletlerin raporlarına ilişkin değerlendirmelerinden kaynaklanan önerilerde bulunabilir.

NİHAİ YORUMLAR

Kural – 53

1. Komite, bir taraf Devlet'in raporunu değerlendirdikten sonra, taraf Devlet'in Sözleşmedeki yükümlülüklerini yerine getirmesine yardımcı olacak görüşünü de içeren bir nihai yorum hazırlar. Komite nihai yorumuna, taraf Devlet'in bir sonraki dönemsel raporunda odaklanması gereken meseleleri de içeren bir kılavuz ekleyebilir.
2. Komite, nihai yorumları taraf Devlet'in raporunun incelendiği oturumun kapanışından evvel kabul eder.

RAPORLARIN İNCELENMESİNE İLİŞKİN ÇALIŞMA YÖNTEMİ

Kural – 54

Komite, Sözleşmenin 21. maddesinde düzenlenen yükümlülüklerini yerine getirmesine ve çalışmalarını hızlandırmasına ilişkin yollar ve araçlar geliştirmesi için bir çalışma grubu oluşturabilir.

XV. GENEL TARTIŞMA

GENEL TARTIŞMA

Kural – 55

Komite, Sözleşmenin içeriğinin anlaşılmasını ve maddelerinin uygulanmasını sağlamak için, düzenli oturumlarında Sözleşmeyle ilgili spesifik maddelere ya da temalara ilişkin genel tartışma toplantısı ya da toplantıları düzenleyebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADINLARA YÖNELİK HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ORTADAN KALDIRILMASI SÖZLEŞMESİNE EK İHTİYARİ PROTOKOLE İLİŞKİN USUL

XVI. İHTİYARİ PROTOKOLE GÖRE ALINAN BAŞVURULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ USULÜ

Kural – 56

1. Genel Sekreter, bu kurallar gereğince İhtiyari Protokolün 2. maddesine göre Komitenin incelemesi için sunulan ya da sunulmuş görünen başvuruları Komitenin dikkatine sunar.
2. Genel Sekreter gerektiğinde başvuru ya da başvuruculardan, Komitenin başvurusunu İhtiyari Protokol çerçevesinde incelemesini isteyip istemediğini açıklığa kavuşturmasını talep edebilir. Başvuru ya da başvurucuların niyetine ilişkin tereddüt bulunması halinde Komite, başvuruyu ele alır.
3. Komite aşağıdaki hallerde hiçbir başvuruyu kabul etmez;
 - a. Başvurunun Protokole taraf olmayan bir devlet aleyhine yapılmış olması,
 - b. Yazılı olmaması,
 - c. İsimsiz olması.

BAŞVURULARIN KAYDI VE LİSTESİ

Kural – 57

1. Genel Sekreter, İhtiyari Protokolün 2. maddesine göre Komitenin incelemesine sunulmak üzere yapılan bütün başvuruların daimi kaydını tutar.
2. Genel Sekreter, Komiteye sunulan başvuruların içeriklerine ilişkin özetleriyle birlikte bir listesini hazırlar.

AÇIKLAMA VE EK BİLGİ TALEBİ

Kural – 58

1. Genel Sekreter, başvurucudan aşağıdaki hususlar da dahil olmak üzere başvurusunu açıklığa kavuşturmasını talep edebilir:
 - a. Mağdurun adı, adresi, doğum tarihi ve mesleği ve mağdurun kimliğinin teyidi,
 - b. Aleyhine başvuruda bulunulan taraf Devlet'in adı,
 - c. Başvurunun konusu,
 - d. Sözleşmenin ihlal edildiği iddia edilen maddeleri,
 - e. İddianın dayandığı olgular,
 - f. Mağdurun ve/veya başvurucunun iç hukuk yollarını tüketmek için attığı adımlar,
 - g. Aynı meselenin bir başka uluslararası inceleme ya da çözüm usulüne göre incelenip incelenmediği.
2. Genel Sekreter, başvuru ya da başvuruçulara, açıklama ya da bilgi talep ettiğinde, başvuru ya da başvuruçulara bu bilgilerin sunulacağı uygun bir süre tanır.
3. Komite mağdur ve/veya başvuruçudan istediği açıklama ya da bilgilerin sunulmasını kolaylaştırmak amacıyla bir soru formu hazırlayabilir.
4. Açıklama ya da bilgi talebinde bulunulması, başvurunun yukarıda 57. Kuralda öngörülen başvuru listesine dahil edilmesine engel değildir.
5. Genel Sekreter, başvuruçuyu izlenecek usul ve özellikle de birey ya da bireylerin kimliklerinin ilgili taraf Devlet'ten gizlenmesini istemeleri halinde, başvurunun başvuruçunun kimliği gizlenerek ilgili taraf Devlet'in dikkatine sunacakları konusunda bilgilendirir.

ÖZET BİLGİ

Kural – 59

1. Kaydedilen her başvuruya ilişkin bilgilerin bir özeti, Genel Sekreter tarafından hazırlanır ve Komitenin bir sonraki oturumunda Komite üyelerine dağıtılır.
2. Komitenin dikkatine sunulan herhangi bir başvurunun tam metni, talep etmesi halinde Komite üyelerinden herhangi birisinin incelemesine açıktır.

BİR ÜYENİN BİR BAŞVURUNUN DEĞERLENDİRİLMESİNE KATILAMAMASI

Kural – 60

1. Bir üye şu hallerde bir başvurunun Komite tarafından incelenmesine katılamaz:
 - a. Komiteye seçildiği devlet başvurunun taraflarından birisi ise,
 - b. Üyenin, davada kişisel bir menfaati varsa,
 - c. Eğer üye başvuruya ilişkin kararlardan herhangi birisine herhangi biçimde dahil olmuşsa.
2. Bu kuralın 1 bendi uyarınca doğabilecek sorunlar, ilgili üyenin yokluğunda Komite tarafından karara bağlanır.

BİR ÜYENİN ÇEKİLMESİ

Kural – 61

Eğer bir üye herhangi bir nedenle bir başvurunun incelenmesinde bulunmaması veya bulunmayı sürdürmemesi gerektiğini düşünüyorsa, kendisinin çekilmesi için Başkan bilgilendirir.

ÇALIŞMA GRUPLARININ KURULMASI VE ÖZEL RAPORTÖRÜN ATANMASI

Kural – 62

1. Komite, kendisine tavsiyelerde bulunması ve Komitenin karar vereceği herhangi bir yõteme yardımcı olmaları en fazla beş kişiden oluşan bir veya daha fazla çalışma grubu kurabilir ve bir veya daha fazla raportör atayabilir.
2. Kuralların bu bölümünde bir çalışma grubuna ya da raportöre atıfta bulunulduğunda bu kurallara göre kurulan çalışma grubu ya da atanan raportör anlaşılır.
3. Çalışma grupları, toplantılarında mümkün olduğunca Komitenin usul kurallarına mümkün olduğunca uyar.

GEÇİCİ TEDBİRLER

Kural – 63

1. Komite başvuruyu aldıktan ve esasına ilişkin karar vermeden önce her zaman, ilgili Taraf Devlet'in söz konusu ihlal iddialarının mağdurunun telafisi imkânsız bir zarar görmesini önlemek için geçici tedbir alması gerektiği yönündeki acil değerlendirmesini ve talebini ilgili taraf Devlet'e iletebilir.
2. Bir çalışma grubu da taraf Devlet'ten söz konusu ihlal iddialarının mağdur ya da mağdurlarının telafisi imkânsız bir zarar görmelerini önlemek için geçici tedbir almasını talep edebilir.
3. Bu kurala göre bir çalışma grubu ya da raportör tarafından geçici tedbir talebinde bulunulduğunda, çalışma grubu Komite üyelerini derhal talebin mahiyeti ve talebin ilgili olduğu başvuru hakkında bilgilendirir.
4. Bu kurala göre Komite ya da bir çalışma grubu tarafından geçici tedbir talebi bulunulduğunda, geçici tedbir alma talebinin davanın esasına dair karar verildiği anlamına gelmeyeceği ilgili talepte belirtilir.

BAŞVURULARIN ELE ALINMA YÖNTEMİ

Kural – 64

1. Komite, bir başvurunun İhtiyari Protokole göre kabul edilebilir olup olmadığına burada belirlenen şartlar dairesinde ve basit çoğunlukla karar verir.
2. Bir çalışma grubu da bir başvurunun İhtiyari Protokole göre kabul edilebilir olup olmadığına, katılan bütün üyelerin aynı yönde karar vermesi şartıyla karar verebilir.

BAŞVURULARIN SIRASI

Kural – 65

1. Başvurular, Komite ya da çalışma grubu aksine karar vermedikçe, sekretarya tarafından alındıkları sırayla ele alınır.
2. Komite, iki ya da daha fazla başvuruyu birlikte değerlendirmeye karar verebilir.

KABUL EDİLEBİLİRLİĞİN VE ESASIN AYRI AYRI DEĞERLENDİRİLMESİ

Kural – 66

Komite, bir başvurunun kabul edilebilirliği ile bir başvurunun esasını ayrı ayrı değerlendirmeye karar verebilir.

BAŞVURULARIN KABUL EDİLEBİLİRLİK ŞARTLARI

Kural – 67

Komite ya da çalışma grubu, bir başvurunun kabul edilebilirliğine ilişkin karar verirken İhtiyari Protokolün 2., 3. ve 4. maddelerinde öngörülen kriterlere başvurur.
Başvurucular

Kural – 68

1. Başvurular, Sözleşmede düzenlenen haklarının ihlal edildiğini iddia eden birey ya da birey grupları veya temsilcileri yahut mağdurun rızasıyla onların adına hareket edenler tarafından yapılır.
2. Başvurucunun mağdurun rızasının olmamasını gerekçelendirebildiği durumlarda, başvurular söz konusu mağdurun rızası olmadan onun adına yapılabilir.
3. Eğer bir başvurucu bu kuralın 2. fıkrasına uygun olarak başvuruda bulunmak istediğinde, bunun gerekçesini yazılı olarak sunmalıdır.

ALINAN BAŞVURULARA İLİŞKİN USULLER

Kural – 69

1. Başvuru alındıktan sonra Komite çalışma grubu ya da raportör, mümkün olduğunca çabuk ve başvurucu ya da başvurucuların kimliklerinin ilgili taraf Devlet'ten gizlenmesini istemeleri şartıyla, başvuruyu başvurucunun kimliğini gizleyerek taraf Devlet'in dikkatine sunar ve taraf Devlet'ten başvuruya yazılı cevap vermesini talep eder.
2. Bu kuralın 1. maddesine uygun olarak yapılan her talep, bu talebin başvurunun kabul edilebilir bulunduğuna dair bir karar verildiği anlamına gelmeyeceğini belirten bir bilgi içerir.
3. Bu kurala göre taraf Devlet, Komitenin talebini aldıktan altı ay içinde, Komiteye başvurunun kabul edilebilirliği ve esası ile meselenin çözümüne ilişkin yazılı açıklamalarını ve beyanlarını sunar.
4. Komite, çalışma grubu ya da raportör sadece başvurunun kabul edilebilirliğine ilişkin yazılı açıklama ve beyanları talep edebilir. Ancak bu durumda taraf Devlet Komitenin talebinden itibaren altı ay içinde olmak kaydıyla başvurunun hem kabul edilebilirliği hem de esası hakkındaki yazılı açıklama ve görüşlerini sunabilir.
5. Bu kuralın 1 fıkrasına göre yazılı cevap talebi alan bir taraf Devlet, 1. fıkraya göre Komitenin talebi iletildikten iki ay içinde sunulmak kaydıyla ve sebeplerini belirterek başvurunun kabul edilemez bulunmasını talep edebilir.
6. Eğer ilgili taraf Devlet, İhtiyari Protokolün 4. maddesinin 1. fıkrasına uygun olarak başvurucu ya da başvurucuların bütün iç hukuk yollarını tüketmediğini iler sürerse; bu durumda taraf Devlet mağdur ya da mağdurların başvurabilecekleri çözümleri ayrıntılı biçimde belirtir.
7. Taraf Devlet'in bu kuralın 5. fıkrasına uygun olarak talepte bulunması, Komite, çalışma grubu ya da raportör, Komitenin uygun gördüğü bir dönemde teslim süresini uzatma kararı vermedikçe, taraf Devlet'e yazılı açıklamalarını ve görüşlerini sunması için verilen altı aylık süreyi etkilemez.
8. Komite, çalışma grubu ya da raportör; taraf Devlet'ten ya da başvurucudan, belirlenen sürede, başvurunun kabul edilebilirliğine ya da esasına ilişkin ek yazılı açıklamalarını ya da görüşlerini sunmalarını isteyebilir.
9. Komite, çalışma grubu ya da raportör; belirlenen süre sınırları içinde, iki tarafa da diğer tarafın bu kural uyarınca sunduğu beyanlarına ilişkin yorumda bulunmaları için fırsat tanıyabilir.

KABUL EDİLEMEZ BULUNAN BAŞVURULAR

Kural – 70

1. Komite, bir başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verirse, bu kararını mümkün olan en kısa sürede Genel Sekreter aracılığıyla başvurucuya ve ilgili taraf Devlet'e bildirir.
2. Eğer Komite bir başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verirse, bu karar; başvurucunun ya da başvurucuların ya da başvurunun adına başvuranların, kabul edilemezlik sebeplerinin artık geçerli olmadığını belirttiği yazılı talebi üzerine Komite tarafından yeniden değerlendirilebilir.

3. Kabul edilemezlik kararına katılan Komitenin herhangi bir üyesi kendi görüşünün özetinin Komitenin başvuru kabul edilemez bulduğuna ilişkin kararına eklenmesini talep edebilir.

BAŞVURUNUN KABUL EDİLEBİLİRLİĞİNİN BAŞVURUNUN ESASINDAN AYRI DEĞERLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN EK USULLER

Kural – 71

1. Taraf Devlet'in başvurunun esasına ilişkin yazılı açıklama ve beyanlarını kendilerine ulaşmasından önce Komite ya da çalışma grubu tarafından kabul edilemezlik kararının verilmesi halinde, bu karar ve başvuruya dair her türlü bilgi Genel Sekreter tarafından ilgili taraf Devlet'e sunulur. Başvurucu da Genel Sekreter aracılığıyla bilgilendirilir.
2. Komite taraf devlet tarafından sunulan bilgi ve açıklamaların ışığında kabul edilemezlik kararını geri alabilir.

KOMİTENİN KABUL EDİLEMEZLİK KARARLARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Kural – 72

1. Tarafların başvurunun kabul edilebilirliğine ve esasına ilişkin bilgi sundukları ya da halihazırda kabul edilemezlik kararı verdiği ama tarafların başvurunun esasına ilişkin bilgi verdikleri durumlarda, Komite; başvuru ya da başvuruçuların ve taraf Devlet'in sundukları yazılı bilginin ışığında, bu bilginin diğer taraf ulaştırılmış olması şartıyla, değerlendirme yapar ve görüşlerini oluşturur.
2. Komite ya da Komite tarafından bir başvuruyu incelemesi için kurulan çalışma grubu, incelemenin herhangi bir aşamasında, Genel Sekreter aracılığıyla Birleşmiş Milletler sistemindeki kuruluş ve diğer kurumlardan incelemeye yardımcı olabilecek herhangi bir belgeyi, Komitenin bu belgelere ilişkin belirlenen sürede yorum yapmaları veya bilgi sunmalarına imkân tanımak kaydıyla, edinebilir.
3. Komite, herhangi bir başvuruyu, başvurunun esası hakkında Komiteye tavsiyelerde bulunması için bir çalışma grubuna gönderebilir.
4. Komite bir başvurunun İhtiyari Protokolün 2., 3. ve 4. maddelerinde öngörülen kabul edilebilirlik kriterlerini değerlendirmeden başvurunun esasına ilişkin karar veremez.
5. Genel Sekreter, Komitenin basit çoğunlukla oluşturulan görüşlerini ve tavsiyelerini başvuru ya da başvuruçulara ve ilgili taraf Devlet'e iletir.
6. Komitenin karara katılan herhangi bir üyesi kendi görüşünün özetinin Komitenin görüşlerine eklenmesini talep edebilir.

KOMİTE GÖRÜŞLERİNİN İZLEMESİ

Kural – 73

1. Komitenin bir başvuruya ilişkin görüşlerini çıkarmasından itibaren altı ay içinde, ilgili taraf Devlet Komiteye, Komitenin görüşleri ve tavsiyelerinin ışığında başvuruya ilişkin bilgileri ve atılan adımları içeren yazılı bir cevap sunar.
2. Bu kuralın 1. fıkrasında bahsi geçen altı aylık süreden sonra Komite, ilgili taraf Devlet'ten Komitenin görüş ve tavsiyelerine göre aldığı tedbirler hakkında daha fazla bilgi sunmasını talep edebilir.
3. Komite ilgili taraf Devlet'ten, Sözleşmenin 18. maddesi gereğince daha sonraki raporlarında yer alan görüş ve tavsiyeler doğrultusunda aldığı önlemler hakkında bilgi sunmasını talep edebilir.
4. Komite, İhtiyari Protokolün 7. maddesine göre kabul ettiği görüşlerini ve taraf Devlet'in Komitenin görüş ve tavsiyelerini hayata geçirmek için aldığı tedbirleri izlemesi için bir raportör ya da çalışma grubu atayabilir.

5. Raportör ya da çalışma grubu, görevlerini tam olarak yerine getirebilmek için temaslarda bulunabilir ve harekete geçebilir; Raportör ya da çalışma grubu, Komitenin daha fazla tedbir alması için gerekli olabilecek tavsiyelerde bulunabilir.
6. Raportör ya da çalışma grubu, Komiteye izleme faaliyetlerine ilişkin düzenli rapor verir.
7. Komite Sözleşmenin 21. maddesine göre hazırladığı yıllık raporlarına izleme faaliyetlerine ilişkin bilgileri de dahil eder.

BAŞVURULARIN GİZLİLİĞİ

Kural – 74

1. İhtiyari Protokole göre yapılan başvurular, Komite, çalışma grubu ya da raportör tarafından kapalı oturumlarda incelenir.
2. Genel Sekreterin Komite, çalışma grubu ya da raportör için hazırladığı; başvuruların kaydından önce hazırlanan özetleri ve başvuru özetlerinin listesi de dahil olmak üzere her türlü çalışma belgesi, Komite aksine karar vermedikçe gizlidir.
3. Komite, çalışma grubu ya da raportör; hiçbir başvuruyu ve başvuruyla ilgili bilgi ya da sunumları, görüşlerini yayınladığı tarihten önce kamuya açıklayamaz.
4. Başvurucu ya da başvurucular veya Sözleşmede düzenlenen haklarının ihlali nedeniyle mağdur olduğunu ileri süren birey ya da bireyler adlarının ve kimliklerini açığa çıkarabilecek hususların yayınlanmamasını talep edebilir.
5. Komite, çalışma grubu ya da raportör bu yönde karar verirse, başvurucu ya da başvurucuların veya Sözleşmede düzenlenen haklarının ihlal edildiğini ileri süren mağdur veya mağdurların adları ve kimliklerini açığa çıkarabilecek detaylar Komite tarafından başvurucuya ya da ilgili taraf Devlet'e açıklanmaz.
6. Komite, çalışma grubu ya da raportör, başvurucudan ya da ilgili taraf Devlet'ten, sürece dair bilgi ve sunumların tamamını ya da bir kısmını gizli tutmalarını talep edebilir.
7. Bu kuralın 5. ve 6. fıkraları saklı kalmak kaydıyla, bu kuraldaki hiçbir şey başvuru ya da başvurucuların veya ilgili taraf Devlet'in süreçle ilgili bilgi ve sunumlarını kamuya paylaşma haklarını ortadan kaldırmaz.
8. Bu kuralın 5. ve 6. fıkraları saklı kalmak kaydıyla, Komitenin başvurunun kabul edilebilirliğine, esasına ve incelenmemesine ilişkin verdiği kararlar kamuya paylaşılabilir.
9. Sekreteryaya, Komitenin nihai kararlarını başvuru ya da başvuruculara ve ilgili taraf Devletlere iletmekle sorumludur.
10. Komite, Sözleşmenin 21. maddesine göre hazırladığı yıllık raporuna, incelenen başvuruların özeti ve uygunsu ilgili taraf Devletlerin açıklama ve beyanlarını ve kendisinin bunlara ilişkin öneri ve tavsiyelerini dahil eder.
11. Komite aksine karar vermedikçe, İhtiyari Protokolün 4.,5. ve 7. maddelerine göre tarafların Komitenin görüşleri ve tavsiyelerinin izlemesine ilişkin bilgiler gizli değildir. Komite aksine karar vermedikçe, Komitenin izleme faaliyetlerine ilişkin kararları gizli değildir.

RESMİ TEBLİĞLER

Kural – 75

Komite, Genel Sekreter aracılığıyla İhtiyari Protokolün 1 ila 7. maddeleri çerçevesindeki faaliyetleri hakkında kamuya ve yayın organlarına resmi açıklama yapabilir.

İHTİYARI PROTOKOLÜN İNCELEME USULÜNE GÖRE YÜRÜTÜLECEK İŞLEMLER UYGULANABİLİRLİK

Kural – 76

Bu kuralların 77 ila 90. Kuralları, İhtiyari Protokolün 10 maddesinin 1 fıkrasına uygun biçimde Protokolün imzalanması ya da onaylanması aşamalarında Komitenin Protokolün 8 maddesinde düzenlenen yetkisini tanımamışsa; taraf Devlet Protokolün 10 maddesinin 2 fıkrasına uygun olarak (tanınama) beyanını geri çekmedikçe taraf Devlet'e uygulanmaz.

BİLGİNİN KOMİTEYE İLETİLMESİ

Kural – 77

Bu kurallara uygun olarak Genel Sekreter, İhtiyari Protokolün 8. maddesinin 1. fıkrasına göre Komitenin değerlendirme için sunulmuş görünen bilgiyi, Komitenin dikkatine sunacaktır.

BİLGİNİN KAYDEDİLMESİ

Kural – 78

Genel Sekreter, yukarıdaki 77. Kurala uygun olarak Komitenin dikkatine sunulan bilginin sürekli kaydını tutar ve talep etmeleri halinde Komite üyelerinin kullanımına açar.

ÖZET BİLGİ

Kural – 79

Genel Sekreter, gerektiğinde, yukarıdaki 77. Kurala uygun olarak Komitenin dikkatine sunulan bilginin özeti hazırlar ve Komite üyelerine dağıtır.

GİZLİLİK

Kural – 80

- İhtiyari Protokolün 12. maddesinde öngörülen yükümlülükleri dışında, Komitenin İhtiyari Protokolün 8. maddesine göre inceleme usulüne dair belge ve işlemlerin tamamı gizlidir.
- Komite, İhtiyari Protokolün 8. veya 9. maddelerine göre gerçekleştirilen faaliyetlerin özetleri, Sözleşmenin 21. ve İhtiyari Protokolün 12. maddesine göre hazırladığı yıllık rapora dahil etmeden önce ilgili taraf Devletle özete ilişkin istisnada bulunabilir.

8. MADDEYE GÖRE YÜRÜTÜLEN İŞLEMLERLE İLGİLİ TOPLANTILAR

Kural – 81

Komitenin 8. maddeye göre yürüttüğü incelemelerin toplantıları kapalıdır.

BİLGİNİN KOMİTE TARAFINDAN YAPILAN ÖN DEĞERLENDİRMESİ

Kural – 82

- Komite, İhtiyari Protokolün 8. maddesi uyarınca kendisine sunulan bilginin ve/veya bilgi kaynaklarının güvenilirliğini Genel Sekreter aracılığıyla araştırabilir ya da durumun gerçekliğini destekleyecek ek bilgiyi talep edebilir.
- Komite, Sözleşmede düzenlenen hakların ilgili taraf Devlet tarafından ağır ve sistematik biçimde ihlal edildiğine dair kendisine sunulan bilginin güvenilir olup olmadığını belirler.
- Komite, bir çalışma grubundan bu kurala göre üstlendiği görevlerini yerine getirmede kendisine yardımcı olmasını talep edebilir.

BİLGİNİN İNCELENMESİ

Kural – 83

- Eğer Komite, aldığı bilginin güvenilir olduğuna ve Sözleşmede korunan hakların ilgili taraf Devlet tarafından ağır ve sistematik biçimde ihlal edildiğine ikna olursa; Genel Sekreter aracılığıyla taraf Devlet'i belirli bir süre içinde bilgiye ilişkin yorumlarını sunmak üzere davet eder.
- Komite, ilgili taraf Devlet tarafından sunulabilecek yorumları ve ilgili diğer bilgileri dikkate alır.

3. Komite aşağıdakilerden ek bilgi talep etmeye karar verebilir:
 - a. İlgili taraf Devlet'in temsilcileri,
 - b. Hükümet kuruluşları,
 - c. Hükümet-dışı kuruluşlar,
 - d. Bireyler.
4. Komite, bu bilginin elde edilme şekline ve yoluna karar verir.
5. Komite, Genel Sekreter aracılığıyla, Birleşmiş Milletler sisteminden ilgili her türlü belgeyi talep edebilir.

İNCELEMENİN BAŞLATILMASI

Kural – 85

1. Komite, ilgili taraf Devlet'in yapacağı yorumları ve diğer güvenilir bilgileri dikkate alarak bir ya da daha fazla üyesini belirlenen sürede bir inceleme başlatmaları ve bir rapor yazmaları için görevlendirebilir.
2. İnceleme, Komitenin belirlediği herhangi bir modele göre gizli yürütülür.
3. Komitenin bir inceleme yürütmek için görevlendirdiği üyeler, Sözleşmeyi, İhtiyari Protokolü ve bu kuralları dikkate alarak kendi çalışma metodunu kendisi belirler.
4. Komite inceleme süresince ilgili taraf Devlet'in Sözleşmenin 18. maddesine uygun olarak sunduğu değerlendirme raporlarına başvurur.

İLGİLİ TARAF DEVLETİN İŞ BİRLİĞİ

Kural – 85

1. Komite, incelemenin her aşamasında ilgili taraf Devlet'in iş birliğinde bulunmasını isteyebilir.
2. Komite, ilgili taraf Devlet'ten Komite tarafından atanan üye veya üyelerle görüşmesi için bir temsilciyi aday göstermesini talep edebilir.
3. Komite, ilgili taraf Devlet'ten, Komite tarafından atanan üye veya üyelere, onların ya da taraf Devlet'in inceleme ile ilgili olduğunu düşündüğü her türlü bilgiyi sağlamasını talep edebilir.

ZİYARETLER

Kural – 86

1. Komite, gerek görürse incelemesine, ilgili taraf Devlet'in topraklarına bir ziyareti de dahil edebilir.
2. Komite, incelemesinin bir paçası olarak ilgili taraf Devlet'e ziyarette bulunulması gerektiğine karar verirse, Genel Sekreter aracılığıyla ilgili taraf Devlet'ten bu ziyarete izin vermesini talep edebilir.
3. Komite, ilgili taraf Devlet'i, ziyaret zamanı ve Komitenin atadığı üyelere inceleme kapsamında görevlerini yerine getirebilmeleri için bazı tesisleri ziyaret etme izni vermesi konusundaki dileklerini iletir.

OTURUMLAR

Kural – 87

1. İlgili taraf Devlet'in izniyle Komitenin atadığı üyeler, ziyaretlerine inceleme ile ilgili olguları ve meseleleri belirlemek için oturum düzenlenmesini de dahil edebilir.
2. Bu kuralın 1 fıkrasına göre incelemeyle ilişkili olarak düzenlenecek oturumların şartları ve güvenceleri, taraf Devlet'i ziyaret eden Komitenin görevlendirdiği üyeler ve ilgili taraf Devlet tarafından belirlenir.
3. Komite, taraf Devlet'i yargı yetkisi altındaki bireylerin, inceleme ile ilgili bir oturuma katıldıkları veya Komitenin incelemeyi yürüten üyeleri ile görüştikleri için kötü muamele ve sindirmeye maruz kalmalarını önleyecek uygun bütün tedbirleri alması gerektiği konusunda uyarır.

İNCELEME SÜRESİNCE YARDIM VE DESTEK

Kural – 88

Genel Sekreterin incelemeye ilgili olarak ilgili taraf Devlet'e düzenlenecek ziyaretler de dahil olmak üzere sağladığı personel ve olanaklara ek olarak, Komitenin görevlendirdiği üyeler, Genel Sekreter aracılığıyla incelemenin her aşamasında yardım ve destek sağlamaları için Komite tarafından gerekli görülen çevirmenleri ve/veya Sözleşmenin düzenlediği alanlarda özel uzmanları davet edebilir.

Kural – 89

Çevirmenlerin ve özel uzmanların Birleşmiş Milletlere bağlılık yeminiyle bağlı olmadıkları hallerde, onlardan görevlerini dürüstlükle, bağlılıkla ve tarafsız bir biçimde yerine getireceklerine ve işlemlerin gizliliğine saygı göstereceklerine dair resmi bir beyanda bulunmaları (ant içmeleri) talep edilir.

TESPİTLERİN, YORUMLARIN VE ÖNERİLERİN İLETİLMESİ

Kural – 90

1. Görevlendirilen üyeler, yukarıdaki 84. Kurala uygun olarak tespitleri değerlendirdikten sonra Komite, Genel Sekreter aracılığıyla bu tespitlerini ve uygun bulduğu diğer yorum ve tavsiyeleri ile birlikte ilgili taraf Devlet'e iletir.
2. İlgili taraf devlet, tespitlere, yorumlara ve tavsiyelere ilişkin yorumlarını Genel Sekreter aracılığıyla altı ay içinde Komiteye sunar.

TARAF DEVLETİN İZLEME FAALİYETLERİ

Kural – 91

1. Komite, Genel Sekreter aracılığıyla, incelemeye konu olan taraf Devlet'ten, Sözleşmenin 18. maddesine uygun olarak hazırladığı raporuna, Komitenin tespit, yorum ve tavsiyelerine cevaben aldığı önlemlerin ayrıntılarını dahil etmesini talep edebilir.
2. Komite, yukarıdaki 89. Kuralın 2 fıkrasında bahsi geçen altı aylık sürenin bitiminde, ilgili taraf Devlet'i Genel Sekreter aracılığıyla incelemeye cevaben aldığı tedbirler hakkında bilgi vermeye davet edebilir.

İHTİYARI PROTOKOLÜN 11. MADDESİNDE ÖNGÖRÜLEN YÜKÜMLÜLÜKLER

Kural – 92

1. Komite, ilgili taraf Devletlerin İhtiyari Protokolün 11. maddesine göre, yargı yetkileri altındaki bireylerin İhtiyari Protokole göre Komiteye başvurmaları sebebiyle kötü muamele ve sindirmeye maruz kalmalarını önleyecek uygun bütün tedbirleri alma yükümlülüklerinin bulunduğunu ilgili taraf Devletlerin dikkatine sunar.
2. Komite, ilgili Taraf Devlet'in İhtiyari Protokolün 11. maddesinde öngörülen yükümlülüğünü ihlal ettiğine dair güvenilir bir bilgi alırsa, ilgili taraf Devlet'i meseleyi aydınlatması ve 11. maddedeki yükümlülüklerini yerine getirmek için aldığı tedbirleri tarif etmesi için yazılı açıklama yapmaya ve beyanda bulunmaya davet edebilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM YORUMLAYICI KURALLAR

XVIII. YORUMLAYICI KURALLAR VE DEĞİŞİKLİKLER

BAŞLIKLAR

Kural – 93

Sadece referans olmaları amacıyla konulan başlıklar, bu kuralların yorumlanmasında dikkate alınmaz.

DEĞİŞİKLİKLER

Kural – 94

Bu kurallar, değişiklik teklifi Sözleşme hükümlerine aykırı olmamak kaydıyla üyelere iletdikten en az yirmi dört (24) saat sonra, Komitenin hazır bulunan ve oylamaya katılan üyelerinin üçte iki çoğunluğunun kararıyla değiştirilebilir.

ASKIYA ALMA

Kural – 95

Bu kurallardan herhangi birisi, askıya alma kararının Sözleşme hükümlerine aykırı olmaması ve askıya alma kararını gerektiren durumla sınırlı olmak kaydıyla; Komitenin hazır bulunan ve oylamaya katılan üyelerinin üçte iki çoğunluğunun kararıyla askıya alınabilir.

MAHPUSLARIN ISLAHI İÇİN ASGARİ STANDART KURALLAR¹

1955'te Cenevre'de toplanan Suçların Önlenmesi ve Suçluların Islahı üzerine Birinci Birleşmiş Milletler Konferansı tarafından kabul edilmiş, ve Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından 31 Temmuz 1957 tarihli ve 663 C (XXIV) sayılı ile 13 Mayıs 1977 tarihli ve 2076 (LXII) sayılı Kararlarıyla onaylanmıştır.

İLK TESPİTLER

1. Aşağıdaki kurallar, cezaevi sistemi için ayrıntılı bir model tanımlama niyeti taşımamaktadır. Bu kurallar sadece, çağdaş düşüncenin genel kabullerine ve günümüze en uygun düşen sistemlerin temel unsurlarına dayanarak, mahpusların ıslahında ve cezaevlerinin idaresinde genellikle kabul görmüş, geçerli prensipleri ve uygulamaları göstermektedir.
2. Yeryüzündeki hukuki, sosyal, ekonomik ve coğrafi şartların büyük değişiklik gösterdiği göz önünde tutulduğunda, bu kuralların tamamının her yerde ve her zaman uygulanma imkânı bulunmadığı açıktır. Ancak, Birleşmiş Milletler tarafından gerekli oldukları kabul edilen asgari şartları bir bütün olarak ifade ettiği düşünülen bu kurallar, uygulama sürecinde ortaya çıkan pratik güçlükleri yenmek için sürekli bir çabanın harekete geçirilmesine yardım ederler.
3. Bu kurallar öte yandan, fikirlerin sürekli geliştiği bir alanı düzenlemektedir. Bu kurallar, prensiplerle uyum içinde bulunan tecrübeleri ve uygulamaları kaldırmak istememekte, bu kuralların metninden bir bütün olarak çıkan amaçları daha ileriye götürmek istemektedir. Hapishane merkez yönetimlerini bu kuralların ruhuna uygun davranmak kaydıyla kuralların metninden ayrılabilirler.
4. 1. Birinci Bölüm, kurumların genel idaresini düzenlemektedir; bu bölüm, hukuki ve cezai bir nedenle, tutuklu veya mahkum olan, ve bir yargımcı karar verdiği "güvenlik tedbirlerine" veya iyileştirici tedbirlere tabi tutulan her kategorideki mahpuslara uygulanır.
2. İkinci Bölüm, her bir kısımda ele alınan özel kategorilere uygulanabilir nitelikteki kuralları içermektedir. Bununla beraber, hükümlülere uygulanabilen A kısmındaki kurallar, B, C ve D kısımlarını düzenleyen kurallara aykırı olmamak ve bu kısımlardaki mahpusların yararına olmak koşuluyla, bu kısımlardaki mahpuslara da uygulanır.
5. 1. Bu kurallar, Borstal kurumları veya ıslah edici okullar gibi gençler için ayrılmış kurumların idaresini düzenlemeyi istememektedir. Ancak genel olarak Birinci Bölüm, bu kurumlara da aynı ölçüde uygulanır.
2. Genç mahpuslar kategorisi, en azından, küçükler için mahkemelerin yargı yetkisine tabi olan bütün gençleri kapsar. Bu gençler, kural olarak hapis cezasına mahkum edilmezler.

BÖLÜM I : GENEL UYGULAMA KURALLARI TEMEL PRENSİPLER

6. 1. Aşağıdaki kurallar taraf gözetmeden uygulanır. Kuralların uygulanmasında ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir fikir, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum veya diğer bir statü gibi sebeplerle ayrımcılık yapılamaz.
2. Öte yandan, mahpusların mensubu oldukları dinsel inançlara ve ahlaki ilkelere saygı gösterilmesi zorunludur.

1 Kaynak:
<https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/876b6--Mahpuslarin-Islahi-Icin-Asgari-Standart-Kurallar.pdf>

Kayıt

7. 1. Kişilerin hapsedildikleri her yerde, gelen her mahpusun girişinin yazıldığı sayfaları numaralı bir kayıt defteri bulunur. Bu deftere şunlar yazılır:
 - a. Gelen kişinin kimliği ile ilgili bilgiler,
 - b. Kişi hakkındaki kararın sebepleri ve bu kararı veren makam;
 - c. Kuruma girişin yapıldığı ve salıverileceği gün ve saat.
2. Hakkında geçerli bir karar bulunmayan ve hakkındaki karar önceden kayda geçmeyen bir kimse, her hangi bir kuruma alınmaz.

Kategorilere ayırma

8. Cinsiyetleri, yaşları, ceza sicilleri, tutulmalarının hukuki nedenleri ve kendilerine uygulanacak rejimin gerekleri dikkate alınarak farklı kategorilere ayrılan mahpuslar, ayrı kurumlarda veya bu kurumların ayrı bölümlerinde tutulurlar. Buna nedenle,
 - a. Erkekler ve kadınlar mümkün olduğu kadar ayrı kurumlarda tutulurlar; hem erkekleri hem de kadınları barındıran kurumlarda kadınlara tamamiyle ayrı yerler tahsis edilir;
 - b. Tutuklu mahpuslar, hükümlü mahpuslardan ayrı mekânlarda tutulurlar;
 - c. Borç yüzünden veya diğer bir hukuki sebeple hapsedilenler ile cezai bir fiil nedeni ile hapsedilenler ayrı yerlerde tutulurlar;
 - d. Genç mahpuslar yetişkin mahpuslardan ayrı yerde tutulurlar.

Kalacak Yer

9. 1. Mahpusların uyuyacakları yerler, tek kişilik küçük bir yer veya oda ise, her mahpus gece tek başına bu odada kalır. Geçici kalabalıklık gibi özel nedenlerle hapisane merkez idaresinin bu kurala istisna getirmesi gerektiğinde bile, iki mahpusun küçük bir yerde veya odada bir arada tutulması uygun değildir.
 2. Koşuş sisteminin uygulandığı yerlerde, aynı koşuşa bu şartlar altında birbirleri ile uyuşabilecek kişiler dikkatle seçilerek yerleştirilir. Kurumun özelliği dikkate alınarak, düzenli biçimde gece denetimleri yapılır.
10. Mahpuslara kalmaları için ayrılan bütün yerlerde, ve özellikle uyumak için kaldıkları yerlerde, iklim şartlarına ve ayrıca metreküpteki hava miktarına, asgari metrekare alana, ışıklandırmaya, ısıtmaya ve havalandırmaya gerekli özen gösterilerek, sağlık için gerekli bütün gerekler karşılanır.
 11. Mahpusların yaşamaları ve çalışmaları istenen yerlerde,
 - a. Pencereler, mahpusun gün ışığında okuyabilmesine veya çalışabilmesine imkân verecek yeterli büyüklükte, ve havalandırma tertibatı yapılmış olsa da, temiz havanın girebileceği bir biçimde yapılmış olur.
 - b. Mahpusun okuma veya çalışması için, görme yeteneğine zarar vermeyecek ölçüde yeterli aydınlatma sağlanır.
 12. Her mahpusun doğal ihtiyaçlarını karşılayabileceği ölçüde yeterli sıhhi tesis bulunur ve bu tesisler temiz ve bakımlı tutulur.
 13. Her mahpusun yararlanabileceği yeterli banyo ve duş tesisi bulunur. Mahpusların iklim şartlarına uygun bir ısıda, mevsimlere ve coğrafi bölgeye göre genel hijyenik koşullar için gerekli aralıklarda, ılık bir iklim varsa haftada en az bir kez banyo veya duş almalarına imkân verilir.
 14. Kurumun mahpuslar tarafından düzenli olarak kullanılan yerleri, her zaman titizlikle temiz olarak tutulur ve temizliği korunur.

Kişisel temizlik

15. Mahpusların kendilerini temiz tutmaları istenir ve bu amaçla kendilerine sağlıkları ve temizlikleri için gerekli su ve tuvalet malzemesi sağlanır.

16. Mahpusların özsaygılarına uygun bir dış görünümü sürdürebilmeleri amacıyla, saç ve sakalların uygun şekilde bakımı için gerekli araçlar sağlanır, ve erkeklerin düzenli olarak tıraş olmalarına imkân verilir.

Giysi ve yatak

17. 1. Şahsi elbisesini giymesine izin verilmeyen her mahpusa, iklim şartlarına uygun ve kendisinin sağlığını koruyacak türden giysiler verilir. Mahpuslara hiçbir biçimde onur kırıcı veya aşağılayıcı giysi giydirilmez.
2. Bütün giysiler temiz olur ve giysiler uygun şartlarda tutulur. İç çamaşırlar hijyenik şartların gerektirdiği sıklıkta değiştirilir ve yıkanır.
3. Bir mahpusun kurumun dışına çıkmasına izin verildiği istisnai hallerde, mahpusun kendi giysilerini veya mahpus olduğunu fark ettirmeyecek giysiler giymesine izin verilir.
18. Mahpusların kurum içinde kendi giysilerini giymelerine izin verilmesi halinde, kuruma girişleri sırasında temiz ve kullanıma uygun olmasını sağlamak için gerekli düzenlemeler yapılır.
19. Her mahpusa, yerel ve ulusal standartlara uygun olan ve verildiği anda temiz bulunan, iyi korunan ve temizliğin sağlanmasına yetecek sıklıkta değiştirilen tek kişilik ve yeterli büyüklükte bir yatak sağlanır.

Yiyecek

20. 1. Kurum idaresi tarafından her mahpusa sağlık ve kuvvet için yeterli ölçüde besin değerine sahip olan, iyi hazırlanan ve uygun saatlerde servisi yapılan yemek verilir.
2. Her mahpusun ihtiyacı olduğu her an içebileceği içme suyu bulundurulur. Beden eğitimi ve spor
21. 1. Dışarıda çalıştırılmayan her mahpusun, hava koşulları müsaade ettiği zaman günde en az bir saat açık havada uygun bir biçimde beden eğitimi yapmasına imkân verilir.
2. Genç mahpuslara ve fizik durumu itibarıyla uygun olan diğer mahpuslara, egzersiz süreleri içinde fiziksel eğitim ile eğlenmeleri için eğitim verilir. Bunun için kendilerine yer, tesis ve araç sağlanır.

Sağlık hizmetleri

22. 1. Her kurumda, psikiyatriden de anlayan en az bir nitelikli sağlık görevlisi hizmet verir. Kurumdaki sağlık hizmetleri, toplumun veya ulusun genel sağlık yönetimiyle yakın ilişki içinde düzenlenir. Kurumdaki sağlık hizmetleri, psikiyatrik vakalarda teşhisi ve gerektiğinde ruh sağlığındaki normal dışı olan halleri tedavi etmeye imkân verecek şekilde düzenlenir.
2. Durumu özel bir tedaviyi gerektiren mahpuslar, uzman kurumlara veya sivil hastanelere sevk edilirler. Hastane hizmetlerinin kurum içinde verilmesi halinde, bu kurumların araçları, donanımları ve ilaç stoklarının hasta mahpusların tıbbi bakım ve tedavilerini karşılayabilecek uygunlukta olur ve buralarda bu işe uygun eğitim görmüş görevliler bulunur.
3. Her mahpusa, nitelikli bir dışının hizmetinden yararlanma imkânı verilir.
23. 1. Kadın mahpusların tutulduğu kurumlarda doğum öncesi ve doğum sonrası her türlü bakım ve tedavi için özel bir yer bulunur. İmkân bulunan yerlerde, çocukların kurum dışında bir hastanede doğmaları için gerekli düzenlemeler yapılır. Bir bebek hapishanede doğmuş ise, hapishanede doğduğu doğum belgesine işlenmez.
2. Bebeklerin anneleri ile birlikte kalmalarına izin verilen kurumlarda, bebeklerin annelerinin

bakımı altında olmadığı zamanlarda bırakılabilecekleri ve nitelikli kişiler tarafından hizmet verilen bir kreş sağlanır.

24. Sağlık görevlisi, mahpusların özellikle fiziksel ve ruhsal hastalıklarını teşhis etmek ve gerekli bütün önlemleri almak, bulaşıcı hastalık taşıdığından kuşkulandığı mahpusu diğerlerinden ayırmak, rehabilitasyonu önleyebilecek fiziksel ve ruhsal kusurları not etmek ve her birinin fiziksel çalışma kapasitesini tespit etmek amacıyla, her mahpusun kuruma girişinden sonra en kısa sürede ve daha sonra gerektiği her zaman mahpusu görür ve muayene eder.
25. 1. Sağlık görevlisi, mahpusların fiziksel ve ruhsal sağlıklarının bakımını yapar ve bütün hasta mahpusları, hastalıktan şikâyet edenleri ve sağlığı bakımından özel olarak dikkat çekenleri her gün görür.
 2. Sağlık görevlisi, bir mahpusun fiziksel veya ruhsal sağlığının bozulmuş olmasını ve mahpusun sağlığının mahpusluğun devamı veya mahpusluk şartlarından biri nedeniyle kötü biçimde etkilenmiş olmasını kurum yöneticisine bildirir.
26. 1. Sağlık görevlisi, aşağıdaki konularda düzenli olarak denetim yapar ve yöneticiye tavsiyelerde bulunur:
 - a. Yiyeceklerin kalitesi, niceliği, hazırlanması ve servisi;
 - b. Kurumun ve mahpusların hijyenik şartları ve temizliği;
 - c. Kurumun temizliği ısınması, aydınlatılması ve havalandırılması;
 - d. Mahpusların giysilerinin ve yatacak yerlerinin uygunluğu ve temizliği;
 - e. Beden eğitimi ve spor faaliyetlerinden sorumlu bir teknik personelin bulunmaması halinde, beden eğitimi ve sporla ilgili kurallara uyulması.
2. Kurum yöneticisi, sağlık görevlisinin 25 (2) ve 26. Kurallara göre sunduğu raporları ve tavsiyeleri dikkate alır; yapılan tavsiyelere yöneticinin de katılması halinde, bu tavsiyeleri uygulamak için acil tedbirler alınır; eğer alınacak tedbirler yöneticinin yetkisine girmiyorsa veya yönetici yapılan bu tavsiyelere katılmıyorsa, hemen kendi raporunu ve sağlık görevlisinin yaptığı tavsiyeyi daha yüksek makamlara sunar.

Disiplin ve cezalandırma

27. Disiplin ve düzen, sebatla sürdürülür; ancak hapishane güvenliği ve topluluk yaşamının huzuru için gerekli olandan daha fazla kısıtlama yapılamaz.
28. 1. Hiçbir mahpus, disiplin gerekçesiyle kurum hizmetlerinde çalıştırılmaz.
 2. Ancak bu kural, uygulanacak rejimin amacı bakımından mahpuslardan oluşturulan gruplara, denetim altında belirli sosyal, eğitimsel ve sportif faaliyetler ve işlerin yaptırıldığı öz yönetime dayanan sistemlerin gereği gibi yürütülmesini engellemez.
29. Aşağıdaki konular ancak yasayla veya yetkili idari makamların yaptığı düzenlemelerle tespit edilir:
 - a. Disiplin suçu oluşturan eylemler;
 - b. Uygulanabilecek cezaların türleri ve süreleri;
 - c. Bu tür cezaları vermeye yetkili makam.
30. 1. Hiçbir mahpus yasada veya tüzükte öngörülmeyen bir ceza ile cezalandırılmaz; bir mahpusa aynı suçtan ötürü iki kez ceza verilemez.
 2. Bir mahpus, hakkında isnat edilen suç ile ilgili olarak bilgilendirilmedikçe ve kendisine savunma imkânı tanınmadıkça cezalandırılmaz. Yetkili makam, olay hakkında tam bir inceleme yapar. (3) Gerekli ve mümkün olduğu zaman, mahpusun savunmasını çevirmen aracılığıyla yapmasına izin verilir.
31. Disiplin suçları bakımından bedeni ceza, karanlık bir hücreye konulma ve her türlü zalimce, insanlık dışı ve onur kırıcı ceza verilmesi tamamiyle yasaktır.

32. 1. Sağlık görevlisi mahpusu muayene etmeden ve kendisine dar bir yere kapatma veya yiyecek azaltma cezalarının uygulanabileceği konusunda yazılı bir izin vermeden, böyle bir ceza uygulanamaz.
2. Mahpusun fiziksel veya ruhsal sağlığına zarar verebilecek başka bir ceza için de aynı kural uygulanır. Hiçbir durumda, 31. Kuraldaki prensibe aykırı olan veya bu kuraldan uzaklaşan bir ceza verilemez.
3. Sağlık görevlisi bu tür cezayı çekmekte olan mahpusları her gün ziyaret eder; sağlık görevlisi, mahpusun fiziksel ve ruhsal sağlığı bakımından bu cezanın sona erdirilmesini veya değiştirilmesini gerekli görmesi halinde, durumu kurum yöneticisine tavsiye eder.

Kısıtlama araçları

33. Kelepçe, zincir, demir ve dar gömlek gibi kısıtlama araçları, bir cezalandırma vasıtası olarak hiçbir zaman kullanılamaz. Ayrıca zincir ve demir kısıtlamak için kullanılamaz. Aşağıdaki haller dışında, diğer kısıtlama araçları da kullanılamaz:
 - a. Mahpusun yargısal veya idari bir makam önüne getirildiği zaman çıkarılması koşuluyla, nakil sırasında kaçmasına karşı bir önlem olarak kullanılması;
 - b. Sağlık görevlisinin talimatıyla sağlık sebepleriyle;
 - c. Kullanılan diğer yöntemlerin başarısız kalması halinde, bir mahpusun kendisini veya başkasını yaralaması veya bir mala zarar vermesini önlemek amacıyla, kurum müdürünün talimatıyla; bu durumda kurum müdürü en az bir kez sağlık görevlisine danışır ve yüksek idari makamlara durumu bildirir.
34. Kısıtlama araçlarının kullanılma tarzı ve yöntemi hakkında hapisane merkezi idaresi karar verir. Bu tür araçlar, kesinlikle gerekli olduğundan daha uzun bir süre kullanılamaz.

Mahpusların bilgillemeleri ve şikâyetleri

35. 1. Girişi yapılan her mahpusa, kendisinin bulunduğu kategorideki mahpuslara uygulanan rejimi düzenleyen kurallar, kurumun disiplin şartları, bilgi edinmek ve şikâyette bulunmak için izleyeceği usuller ile hak ve yükümlülüklerini anlaması ve kurumun yaşamına uyum sağlaması için gerekli diğer bütün konularda yazılı olarak bilgi verilir.
2. Okur-yazar olmayan mahpuslara yukarıdaki bilgiler sözlü olarak anlatılır.
36. 1. Her mahpusa haftanın bir günü, kurumun müdürüne veya müdürü temsil etmeye yetkili bir görevliye taleplerini ve şikâyetlerini bildirme imkânı tanınır.
2. Talepleri ve şikâyetleri kurumun teftiş eden müfettişe bildirmek mümkündür. Mahpuslara, müfettişle veya teftiş yapan her hangi bir görevli ile kurum müdürü veya kurum mensubu bir görevlinin hazır bulunmadığı bir ortamda konuşma imkânı tanınır.
3. Bütün mahpusların, talep ve şikâyetlerinin içeriği sansüre tabi tutulmadan gerekli şekliyle hapisane merkez idaresine, yargısal makamlara ve yetkili kılınmış diğer makamlara bu talep ve şikâyetlerini bildirmelerine izin verilir.
4. Açıkça manasız veya temelsiz olmayan bütün talep ve şikâyetler hemen ele alınır ve gereksiz biçimde geciktirilmeden yanıtlanır.

Dış dünya ile irtibat kurma

37. Gerekli gözetim altında mahpusların düzenli aralıklarla aileleri ve yakın arkadaşları ile haberleşmelerine ve ziyaret edilmelerine imkân verilerek onlarla iletişim kurmalarına izin verilir.
38. 1. Yabancı ülke vatandaşı olan mahpusların vatandaşı oldukları ülkenin diplomatik ve konsolosluk temsilcileriyle makul imkânlarla iletişim kurmalarına izin verilir.
2. Hapsedildikleri ülkede, vatandaşı oldukları Devlet'in diplomatik veya konsolosluk temsilcisi bulunmayan mahpuslar, mülteciler veya vatansız kimseler, kendilerinin menfaatlerinden sorumlu olan Devletlerin diplomatik temsilcileriyle veya bu durumdaki kimseleri korumakla görevli ulusal veya uluslararası makamlarla aynı imkânlarla iletişim kurmalarına izin verilir.

39. Mahpusların gazete, dergi veya kurumların özel yayınlarını okumaları, radyo dinlemeleri, konferansları veya kurum idaresinin çıkardığı veya denetlediği benzeri araçları izlemeleri sağlanarak, önemli haberler hakkında düzenli olarak bilgi sahibi olmaları sağlanır.

Kitaplık

40. Her kurumda, her kategoriden mahpusların kullanabileceği, kendilerini geliştirici ve eğitici yeterli sayıda kitabın bulunduğu bir kitaplık bulunur. Bu kitaplıktan tam olarak yararlanmaları için mahpuslar teşvik edilir.

Din

41. 1. Kurumda aynı dine mensup önemli sayıda mahpusun bulunması halinde bir din görevlisi atanır veya seçimi onaylanır. Mahpusların sayısının gerektirmesi ve şartların imkân vermesi halinde, din görevlisinin tam gün çalışması sağlanır.
2. Birinci fıkraya göre atanan veya onaylanan din görevlisinin düzenli hizmetleri yerine getirmesine ve uygun zamanlarda kendi dinindeki mahpuslarla baş başa görüşmesine izin verilir.
3. Bir mahpusun din görevlisi ile görüşme talebi reddedilmez. Öte yandan bir mahpusun din görevlisinin kendisini ziyaret etme talebine karşı çıkması halinde, kendisinin bu tutumuna tam olarak saygı gösterilir.
42. Şartlar elverdiği ölçüde her mahpusun kurumda verilen din hizmetlerine katılması ve mensubu bulunduğu mezhebin gerekleri ve ibadeti ile ilgili dinsel kitapları bulundurması sağlanarak, dinsel ihtiyaçlarını karşılamasına izin verilir.

Mahpusların eşyalarının saklanması

43. 1. Mahpuslara ait olan her türlü para, değerli eşya, giysi ve kurumun tüzüğüne göre kendisinde bulunmasına izin verilmeyen diğer şeyler, mahpusun kuruma girişi ile birlikte güvenliğe alınır. Bu eşyaların envanteri mahpus tarafından imzalanır. Bunların güvenli şartlarda saklanması için gerekli tedbirler alınır.
2. Mahpusun parasını harcamasına veya eşyasını kurum dışına göndermesine izin verilmesi veya hijyenik nedenlerle giysilerinin imha edilmesi halleri dışında, sahip olduğu bütün eşyaları ve parası, tahliyesi sırasından kendisine geri verilir. Mahpus, kendisine eşyalarının ve parasının geri verildiğini gösteren bir belge imzalar.
3. Mahpusa verilmesi için gönderilen para ve diğer eşyalar hakkında da aynı işlem yapılır.
4. Bir mahpusun bir ilacı beraberinde getirmesi halinde, sağlık görevlisi bunların nasıl kullanılacağına karar verir.

Ölüm, hastalık, nakil ve diğerlerinin bildirilmesi

44. 1. Mahpusun ölmesi veya ağır hastalanması veya ciddi biçimde yaralanması, veya ruhsal hastalıklarının tedavisi için başka bir kuruma gönderilmesi halinde, eğer mahpus evli ise eşine veya en yakın akrabasına ve her halü karda, mahpus tarafından daha önce adı verilen kişiye kurum müdürü tarafından haber verilir.
2. Mahpus, yakın akrabalarının ölümü veya ağır hastalığından haberdar edilir. Yakın akrabasının ölümcül hasta olması durumunda, şartların elvermesi halinde mahpusun bu yakını tek başına veya kendisine refakat eden biriyle ziyaret etmesine izin verilir.
3. Her mahpus hapsedildiğini veya başka bir kuruma nakledildiğini hemen ailesine bildirme hakkına sahiptir.

Mahsupların nakli

45. 1. Mahpusların kurumdan götürülmesi veya kuruma getirilmesi sırasında, mümkün olduğu kadar halkın kendilerini görmesinden sakınılır; mahpusların bir saldırıya, merak uyandırmaya ve her hangi bir biçimde ifşa edilmeye karşı korunmaları için gerekli tedbirler alınır.
2. Mahpusların yeterli hava ve ışıklandırması olmayan bir araçla veya kendilerini fiziksel sıkıntı içinde bırakacak her hangi bir tarzda nakledilmeleri yasaklanır.

3. Mahpusların nakil masrafları idare tarafından karşılanır ve mahpusların hepsi eşit şartlarda nakledilir.

Kurum personeli

46. 1. Hapishane idaresi her derecedeki personeli dürüstlük, insancılık, mesleki ehliyet ve kurumun yönetimi için gerekli olan çalışmaya şahsen uygunluk gibi kriterleri uygulayarak dikkatlice seçer.
2. Hapishane idaresi, hem personelin hem de halkın gözünde bu işin büyük öneme sahip sosyal bir hizmet olduğu şeklinde bir kanaati sürekli olarak ayakta tutmaya ve bunu devam ettirmeye çalışır ve halkın bu yönde bilgilendirilmesi amacıyla her türlü uygun araç kullanılır.
3. Yukarıda belirtilen amaçların yerine getirilmesini sağlamak için, kurum personeli tam gün çalışma esasına göre hapishane görevlileri olarak atanır; iyi halleri, meslekte etkinlikleri ve fiziksel kapasitelerine göre memurluk statüleri devam eder. Personel maaşı cazip ve erkekleri ve kadınları geçindirmeye yetecek kadar olur; işten elden edilen gelir ve çalışma şartları, işin niteliğine göre yüksek düzeyde olur.
47. 1. Kurum personeli, yeterli eğitimi almış ve bilgiye sahip kişilerden seçilir.
2. Göreve başlamadan önce kurum personeline genel ve özel görevleri hakkında eğitim verilir. Personelin teorik ve pratik sınavlardan geçmesi aranır.
3. Kurum personeli göreve başladıktan sonra ve mesleki kariyerleri boyunca, uygun aralıklarla düzenlenen meslek içi kurslara katılarak, bilgilerini artırır ve mesleki ehliyetlerini yükseltir.
48. Bütün kurum personeli her zaman mahpuslara örnek olacak tarzda ve saygınlıklarına yaraşır biçimde davranırlar ve görevlerini yerine getirir.
49. 1. Kurumda mümkün olduğu kadar yeterli sayıda psikiyatr, psikolog, sosyal hizmet uzmanı, öğretmen, meslek eğitimcisi bulundurulur.
2. Sosyal hizmet uzmanları, öğretmenler ve meslek eğitimcileri daimi statüde çalışırlar; ayrıca yarım gün çalışanlara veya gönüllü çalışanlara da kurumda çalışma imkânı verilir.
50. 1. Kurum müdürü, kurumu idare görevi için şahsiyet, idarecilik, eğitim ve tecrübe bakımından yeterli niteliklere sahip bulunur.
2. Kurum müdürü zamanının tamamını resmi görevine hasreder. Kurum müdürü yarım gün çalışma esasına göre atanamaz.
3. Kurum müdürü kurum binasında veya kurumun hemen yakınında bir yerde kalır.
4. Kurum müdürü iki veya daha fazla kuruma bakmakla görevlendirilmesi halinde, her kurumu sık aralıklarla ziyaret eder. Bu kurumlardan her birinde kurumdan sorumlu bir görevli bulunur.
51. 1. Kurum müdürü, müdür yardımcısı ve diğer kurum personelinin çoğu, kurumdaki mahpusların çoğunluğunun konuştuğu dili konuşur, veya mahpusların büyük çoğunluğunun konuştuğu dili anlar.
2. Gerekliği her zaman bir çevirmenin yardımından yararlanılır.
52. 1. Bir veya daha fazla sağlık görevlisinin tam gün hizmet vermesini gerektirecek kadar büyük olan kurumlarda, sağlık görevlilerinden en az biri kurum binasında veya hemen kurumun yakınında bir yerde kalır.
2. Diğer kurumlardaki sağlık görevlileri kurumu her gün ziyaret eder ve acil durumlarda hemen müdahale edebilecek kadar yakında otururlar.
53. 1. Hem erkeklerin hem de kadınların bulunduğu kurumlarda kadınlara ayrılan yerler, kadın görevlilerin sorumluluğu altındadır; kurumun bu kısmının anahtarları kadın görevlilerin elinde bulunur.
2. Bir kadın görevli refakat etmedikçe hiçbir erkek görevli kurumun kadınlara ayrılan bölümüne giremez.

3. Kadın mahpuslar sadece kadın görevliler tarafından dinlenebilir ve izlenebilir. Ancak bu kural, erkek görevlilerin ve özellikle doktorların ve öğretmenlerin, kurumda veya kurumun kadınlara ayrılmış olan bölümünde mesleki görevlerini yerine getirmelerini engel olmaz.
54. 1. Kurum görevlileri mahpuslarla ilişkileri sırasında meşru müdafaa, kaçma teşebbüsü, yasaya veya hukuki düzenlemelere dayanan bir emre aktif veya pasif direnme halleri dışında zor kullanamazlar. Zora başvuran görevliler kesinlikle gerekli olandan daha fazla zor kullanamazlar; zor kullanmaları halinde olayı derhal kurum yöneticisine bildirirler.
2. Saldırgan mahpusları tutabilmeleri için hapishane görevlilerine özel olarak fiziksel eğitim verilir.
3. Mahpuslarla doğrudan irtibat halinde çalışan görevliler, özel durumlar dışında, silah taşıyamazlar. Ayrıca, silah kullanma konusunda kendilerine eğitim verilmemiş olan görevlilere hiçbir koşulda silah verilmez.

Teftiş

55. Cezaevleri ve bu kurumdaki hizmetler, yetkili bir makam tarafından atanmış vasıflı ve deneyimli müfettişler tarafından düzenli olarak denetlenir. Müfettişlerin görevi, cezaevinin gayelerinin ve ıslah edici işlevlerinin yerine getirmesini göz önünde tutarak, özellikle bu kurumların yürürlükte bulunan yasalara ve hukuki düzenlemelere göre idare edilmesini sağlamaktır.

BÖLÜM II : ÖZEL KATEGORİLERE UYGULANACAK KURALLAR

A. HÜKÜMLÜLER

Yönlendirici prensipler

56. Bundan sonraki yönlendirici prensipler, bu metnin Birinci maddesindeki İlk Tespitlere uygun olarak, ceza kurumlarının yönetim esasını ve gerçekleştirmeyi amaçladıkları hedefleri göstermek amacıyla tasarlanmıştır.
57. Hapis cezası veya failin dış dünyadan mahrum kalması sonucunu doğuran diğer tedbirler, kişiyi özgürlüğünden yoksun bırakarak, kendi iradesi ile hareket etme hakkını elinden alan sıkıntı verici bir durumdur. Bu nedenle cezaevi sistemi, geçici olarak haklı görülebilecek ayrımlar veya disiplinin sağlanması dışında, durumun doğasında varolan sıkıntıyı ağırlaştıramaz.
58. Bir hapis cezasının veya özgürlükten yoksun bırakan benzer bir tedbirin amacı ve meşruiyeti toplumu suça karşı korumaktır. Bu amaç ancak, hapislik döneminin mümkün olduğu kadar, suçluya toplum içine geri döndüğü zaman hukuk içinde kalma ve kendi kendini idare edebilme isteğini ve yeteneğini kazandırmak için kullanılmış olması halinde gerçekleştirilebilir.
59. Bu amacı gerçekleştirmek için, kurum uygun ve kullanılabilir olan her türlü sonuç verici, eğitsel, ahlaki, ruhsal ve diğer güçler ile yardım araçlarını kullanır; kurum bütün bunları mahpusların bireysel olarak ıslah edilme ihtiyaçlarına göre uygulamaya çalışır.
60. 1. Kurumun uyguladığı rejim, mahpusların sorumluluğunu azaltmadan veya insan onuruna gösterilen saygıyı düşürmeden, hapishane yaşamı ile özgür yaşam arasındaki farkı asgariye indirmeye çalışır.
2. Cezanın tamamlanmasından önce, mahpusun toplum içindeki yaşama tedrici bir dönüş yapması için gerekli tedbirler alınması arzu edilir. Duruma göre aynı kurum içinde veya uygun başka bir kurumda tahliye öncesi bir rejimin uygulanması suretiyle, polise bırakılmayan ve fakat etkili bir sosyal yardım kurumu ile ilişki halinde bir tür izlemenin yapıldığı isnatlı tahliye yoluyla, bu amacın gerçekleşmesi sağlanabilir.
61. Mahpusların uygulanan ıslah rejimi, kendilerini toplumdan dışlamaya değil ve fakat toplumun bir parçası olmaya devam etmelerini sağlamaya çalışır. Bu nedenle, mahpusların topluma kazandırılma amacıyla kurum görevlilerine yardım etmeleri mümkün olduğu takdirde, toplumsal kuruluşlar da göreve çağrılır. Mahpusun ailesiyle mümkün olan her türlü ilişkisini sağlamak ve geliştirmekle

yükümlü olan kurumun sosyal hizmet uzmanları ile ciddi toplumsal kuruluşlar arasında ilişkiler kurulur. Yasaya ve hapis cezasına uygun düştüğü ölçüde, mahpusların kişisel menfaatleri, sosyal güvenlik hakları ve diğer toplumsal menfaatleriyle ilgili haklarını korumak için tedbirler alınır.

62. Kurumdaki sağlık hizmetleri, mahpusun rehabilitasyonunu engelleyen her hangi bir fiziksel veya ruhsal hastalığı veya problemi teşhis ve tedavi etmeye çalışır. Bu amaç için her türlü sıhhi, tıbbi ve psikiyatrik hizmet sağlanır.
63. 1. Bu prensiplerin gerçekleştirilmesi, uygulanacak olan rejimin ferdileştirilmesini, ve bu amaçla mahpusların esnek bir sınıflandırma sistemine tabi tutulmasını gerektirir; bu nedenle her grup, kendilerine uygun muamele gösterebilecek olan kurumlara dağıtılır.
2. Bu kurumlarda her grup için aynı derecede güvenlik tedbiri bulunması gerekmez. Farklı grupların ihtiyaçlarına göre farklı derecelerde güvenlik tedbiri alınması uygun olur. Kaçmaya karşı hiçbir fiziksel engel getirmeyen ve fakat burada bulunanların öz disiplini esasına dayanan açık kurumlar, dikkatle seçilmiş mahpusların rehabilitasyonu için en uygun şartları sağlar.
3. Kapalı kurumlardaki mahpusların kendilerine uygulanan rejimin ferdileştirilmesini önlemeyecek sayıda olmaları uygun olur. Bazı ülkelerde bu tür kurumlardaki mahpus sayısının beş yüzdü aşmamasına gerektiği kabul edilmiştir. Açık kurumlarda bu sayı mümkün olduğu kadar daha az olmalıdır.
4. Öte yandan, gerekli imkânların sağlanamayacağı kadar küçük kurumların bulunması uygun değildir.
64. Mahpusun tahliye edilmesiyle birlikte toplumun görevi sona ermez. Tahliye edilmiş mahpusların kendisine ve kendisine sağlanan toplumsal rehabilitasyona gelebilecek zararları azaltmaya yönelik, etkili bir bakım hizmeti veren resmi veya özel kuruluşlar bulunur.

Uygulanan rejim

65. Hapis cezasına veya benzeri bir tedbire mahkum olan mahpusların ıslahının amacı, ceza süresinin izin verdiği ölçüde bu kimselerde hukuka saygı ve kendilerine yeterli hale gelme isteğinin oluşmasını ve bunları yapmak için uygun duruma gelmelerini sağlamaktır. ıslah rejimi, mahpusların öz saygılarını ve sorumluluk duygularını geliştirecek şekilde uygulanır.
66. 1. Bu amacı gerçekleştirmek için, her mahpusun toplumsal geçmişini ve suç sicilini, fiziksel ve ruhsal kapasitesini ve kabiliyetini, şahsi tabiatını, hapis cezasının süresini ve tahliye edildikten sonrası için beklentilerini dikkate alarak, mahpusun bireysel ihtiyaçlarına uygun biçimde, mahpusun bulunduğu ülkede mümkün olduğu takdirde dinsel tedbirler de dahil, eğitimsel, meslek rehberliği ve öğretimi, grup çalışması, iş danışmanlığı, fiziksel gelişme ve morali güçlendirme gibi her türlü uygun vasıta kullanılır.
2. Mahpusun cezaevine girişinden sonra cezaevi müdürüne, belirli bir uzunlukta ceza almış her mahpus için yukarıdaki fıkrada belirtilen konularda tam bir rapor verilir. Bu tür bir rapor her zaman, mümkün olduğu takdirde psikiyatri alanında tecrübesi olan bir sağlık görevlisinin mahpusun fiziksel ve ruhsal durumu hakkında vereceği bir raporu da içerir.
3. Raporlar ve konuyla ilgili belgeler şahsi dosyaya konur. Bu dosya günü gününe tutulur; dosyalar ihtiyaç meydana geldiğinde, görevli personel tarafından her an bakılabilecek bir şekilde düzenlenir.

Sınıflandırma ve ferdileştirme

67. Sınıflandırmanın amacı şunlardır:
 - a. Cezai sicilleri ve kötü karakterleri nedeniyle, başkalarının kötü yönde etkileme ihtimali bulunan mahpusları diğer mahpuslardan ayırmak;
 - b. Mahpusların sosyal rehabilitasyonu bakımından kendilerine uygulanacak rejimi kolaylaştırmak amacıyla onları sınıflara ayırmak.
68. Farklı sınıflardaki mahpuslara uygulanacak rejim için, mümkün olduğu kadar ayrı kurumlar veya aynı kurumun farklı bölümleri kullanılır.

69. Belirli bir süre cezası bulunan bir mahpusun kuruma girişinin yapılmasından sonra mümkün olan en kısa sürede ve kişiliği hakkında inceleme yapıldıktan sonra, bireysel ihtiyaçları, kapasitesi ve temayülleri doğrultusunda, bu mahpus için bir ıslah programı hazırlanır.

Ayrıcalıklar

70. Mahpusları iyi davranmaya teşvik etmek, sorumluluk duygularını geliştirmek ve kendilerine uygulanan rejimle işbirliği yapmalarını ve bundan yararlanmalarını sağlamak için, her kurumda farklı sınıflardaki mahpuslara uygun bir ayrıcalıklar sistemi ile farklı rejim metotları oluşturulur.

Çalışma

71. 1. Mahpusların çalışması, cefa verici bir tarzda olamaz.
2. Hapis cezası alan bütün mahpuslardan, sağlık görevlisi tarafından belirlenmiş fiziksel ve ruhsal şartlarına uygun bir işte çalışmaları istenir.
3. Normal bir çalışma gününde mahpusların aktif olarak çalışmaları için, kendilerine yararlı nitelikte bir iş yaptırılır.
4. Yaptırılan iş, mümkün olduğu kadar, mahpuslara tahliye edildikten sonra geçimini sağlama yeteneği kazandırır veya bunu artırır.
5. Mahpusların ve özellikle genç mahpusların kazanç sağlamaları için yararlı olabilecekleri alanlarda kendilerine mesleki eğitim verilir.
6. Seçilebilecek uygun meslekler arasında ve kurum idaresinin ve kurum disiplin şartlarına uygun olarak, mahpuslara yapmak istedikleri işi seçme imkânı verilir.
72. 1. Mahpusların normal mesleki yaşam şartlarına hazırlanmalarını sağlamak için, kurum içindeki çalışma düzeni ve yöntemi, mümkün olduğu kadar kurum dışındaki çalışma şartlarına benzetilir.
2. Ancak mahpusların elde ettikleri kazançlar ve kendilerine verilen TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu 250 mesleki eğitim, kurum içinde belirli bir sektörden mali kazanç sağlama amacına yöneltilmez.
73. 1. Sanayi veya tarım kuruluşunun doğrudan idare tarafından işletilmesi ve özel işletmeciler tarafından işletilmemesi tercih edilir.
2. Mahpusların idare tarafından işletilmeyen bir işletmede çalıştırılmaları halinde, mahpuslar her zaman kurum personelinin gözetimi altında bulunurlar. Eğer mahpuslar, hükümetin başka bir kuruluşu için çalıştırılmıyorlarsa, bu tip bir iş normal olarak verilen ücret, mahpusların ürettikleri dikkate alınarak, mahpusları çalıştıran tarafından tam olarak idareye ödenir.
74. 1. Mahpus olmayan işçilerin güvenliğini ve sağlığını korumak için alınan önlemler, aynı oranda bu kurumlarda da alınır.
2. Mahpusların iş kazası ve meslek hastalıklarından ötürü, mahpus olmayan işçiler için kanunun öngördüğü tazminattan daha az olmayacak oranda bir tazminat alabilmeleri için düzenleme yapılır.
75. 1. Mahpusların günlük ve haftalık çalışma saatleri, mahpus olmayan işçiler için uygulanan yerel kurallar veya gelenekler dikkate alınarak, yasayla veya idari düzenlemelerle belirlenir.
2. Çalışma süresi, dinlenmek için haftanın bir günü ve mahpusların ıslah ve rehabilitasyonun gereği olarak eğitim ve diğer faaliyetler için yeterli zaman ayrılacak biçimde düzenlenir.
76. 1. Mahpusların çalışmalarına karşılık eşit ücret alabilecekleri bir sistem kurulur.
2. Kurulan sisteme göre, mahpusların kazançlarından en azından bir kısmını izin verilen maddeleri kullanmak üzere alabilmeleri için harcamalarına ve bir kısmını da ailelerine göndermelerine izin verilir.
3. Bu sistemde aynı zamanda, mahpusların kazandıklarının bir kısmı, salıverildiklerinde kendilerine geri ödenmek üzere, idare tarafından bir fonda biriktirilir.

Eğitim ve eğence

77. 1. Bütün mahpuslara kendilerine yarar sağlayacak oğretim ile, dinsel eğitimin verilmesi m¼mk¼n olan ¼lkelerde dinsel eğitim de verilir. Okur-yazar olmayan mahpuslar ile gen¼ mahpusların eğitimi zorunludur, ve idare tarafından bu kişilerin eğitimine ¼zel bir dikkat g¼sterilir.
 2. Mahpusların eğitimi, sağverildikleri zaman g¼¼l¼kle karşılaşmadan eğitimlerini s¼rd¼rebilmeleri i¼in, m¼mk¼n olduğu takdirde, ¼lkenin eğitim sistemi ile b¼t¼nleřtirilir.
78. Mahpusların ruhsal ve fiziksel sağlıkları i¼in her kurumda eğlendirici ve k¼lt¼rel faaliyetler d¼zenlenir.

Sosyal ilişkiler ve mahpusluk sonrası izleme

79. Mahpusun ve ailesinin yararına olduğu ¼l¼de, mahpus ile ailesi arasındaki ilişkinin s¼rd¼r¼lmesine ve geliştirilmesine ¼zel bir ¼nem verilir.
80. Mahpusun cezasını ¼ekmeye başlamasından itibaren, tahliye edildikten sonra geleceğini d¼ř¼nmesi sağlanır ve mahpusun sosyal rehabilitasyonu ile ailesinin menfaatleri i¼in hizmet verebilecek kurum dışındaki kuruluşlar ve kişilerle ilişki kurması i¼in teşvik edilir ve kendisine yardım edilir.
81. 1. Tahliye edilen mahpusların topluma b¼t¼nleřmelerine yardımcı olan resmi veya gayri resmi kurum ve kuruluşlar, tahliye edilen mahpusların, m¼mk¼n olduğu kadar ve gerekli olduğu ¼l¼de, gerekli belgeleri ve kimlik bilgileri edinmelerini, kalabilecekleri uygun bir yere ve gidebilecekleri bir işe sahip olmalarını, iklim ve mevsim Şartlarına uygun ve yeterli bir bi¼imde giyinebilmelerini, hedeflerine ulaşmaları i¼in yeterli imk¼nlara sahip olmalarını ve tahliye edildikten hemen sonra kendi yaşamlarını s¼rd¼rebilmelerini sağlar.
2. Bu t¼r kuruluşların yetkili temsilcilerine kuruma girme ve mahpuslarla g¼r¼řme imk¼nı verilir ve mahpusun cezasının başlangıcından itibaren, mahpusun geleceği hakkında kendileriyle g¼r¼řme yapılır.
3. Bu t¼r kuruluşların g¼sterdikleri ¼abalardan en y¼ksek verimin alınması i¼in, bu kuruluşların faaliyetlerinin merkezileştirilmesi veya koordine edilmesi daha uygun olur.

B. AKIL VE RUH HASTASI OLAN MAHPUSLAR

82. 1. Akıl hastası olduğu tespit edilen kişiler cezaevlerinde tutulamazlar, ve bu kişilerin m¼mk¼n olan en kısa s¼re i¼inde akıl hastanelerine sevk edilmeleri i¼in gerekli d¼zenlemeler yapılır.
 2. Diğer ruhsal hastalıklardan veya anormalliklerden Őik¼yet¼i olan mahpuslar, uzman tıbbi kurumlarda g¼zlem altına alınır ve tedavileri yapılır.
 3. Bu t¼r bir mahpus hapishanede kaldığı s¼rece, bir sağlık g¼revlisinin ¼zel olarak g¼zetimi altında tutulur.
 4. Cezaevlerinin sağlık ve psikiyatri servisleri, bu t¼r bir tedaviye ihtiya¼ duyan diğer mahpusların psikiyatrik tedavilerini de sağlar.
83. Tahliyeden sonra psikiyatrik tedavinin s¼rd¼r¼lmesinin gerekli olması halinde buna devam edilmesi ve sosyal psikiyatrik bakıma sağlanması i¼in ilgili kuruluşlarla birlikte gerekli tedbirler alınır.

C. G¼ZALTINDA VEYA TUTUKLU BULUNAN MAHPUSLAR

84. 1. G¼zaltına alınan veya haklarında bir su¼ isnadı olduğu i¼in polis nezaretinde veya tutukevinde (hapishanede) tutulan ve fakat hen¼z yargılanmamış ve h¼k¼m giymemiş olan kişiler, bundan sonra bu kurullarda "tutuklu" olarak ge¼ecektir.
 2. H¼k¼ml¼ olmayan mahpusların masum oldukları varsayılır ve kendilerine buna g¼re muamele yapılır. (3) Kişi ¼zg¼rl¼đ¼n¼n korunması i¼in getirilen veya tutuklu bulunanlar bakımından uyulması gereken usulleri belirten kurullar saklı kalmak kaydıyla, bu mahpuslar, aşağıda sadece temel unsurları g¼sterilen kurullarda tanımlanan ¼zel bir rejimden yararlandırılır.
85. 1. Tutuklu olan mahpuslar, h¼k¼ml¼ mahpuslardan başka bir yerde tutulurlar.
2. Gen¼ tutukular, yetişkinlerden ayrı bir yerde ve kural olarak ayrı bir kurumda tutulurlar.

86. Tutuklular, iklim şartları bakımından değişik yerel adetler saklı kalmak kaydıyla, geceleri ayrı odalarda tek başlarına kalırlar.
87. Tutuklular istedikleri takdirde, kurumun düzenine uygun düşecek sınırlar içinde, bedelini kendilerinin ödemeleri koşuluyla yiyeceklerini kurum vasıtasıyla veya aileleri veya arkadaşları aracılığıyla dışarıdan temin edebilirler. Aksi takdirde, kurum idaresi tutukluların yiyeceklerini sağlar.
88. 1. Tutukluların kendi giyeceklerini temiz ve uygun olmaları şartıyla giymelerine izin verilir.
2. Bir tutuklunun mahpus elbisesi giymesi halinde, kendisine hükümlülerin elbisesinden farklı bir elbise verilir.
89. Tutuklulara her zaman çalışma imkânı sağlanır, ancak çalışmaları şart koşulmaz. Tutuklu çalışırsa, bunun için kendisine ödeme yapılır.
90. Adalet dağıtımının yararına ve kurumun güvenliğine ve düzenine uygun olmak koşuluyla, bedelini kendisinin veya üçüncü bir kişinin ödemesi halinde, tutukluların kitap, gazete, yazılı materyaller ve diğer meşguliyet araçları temin etmesine izin verilir.
91. Tutukluların, yaptıkları başvurunun makul olması ve giderlerini kendileri karşılamaları halinde, kendi doktorları ve diş hekimleri tarafından ziyaret ve tedavi edilmesine izin verilir.
92. Tutukluların ailelerini, tutulmaları konusunda hemen haberdar edebilmelerine izin verilir, tutukluların aileleri ve arkadaşlarıyla irtibat kurabilmeleri ve adalet dağıtımının yararı ve kurumun güvenliği ve düzeni için gerekli kısıtlama ve denetime tabi olarak, aileleri ve arkadaşları tarafından ziyaret edilebilmeleri için kendilerine her türlü makul kolaylık gösterilir.
93. Tutukluların savunmalarını hazırlayabilmeleri için ücretsiz adli yardım almak üzere başvurmalarına, ve savunmaları konusunda görüşmek üzere avukatı tarafından ziyaret edilmelerine ve hazırladıkları gizli talimatları avukatlarına verebilmelerine imkân tanınır. Bu amaçlar için, tutuklunun istemesi halinde kendisine yazılı materyaller sağlanır. Mahpuslar ile avukatları arasındaki görüşmeler gözle izlenebilir, ancak polislin veya kurum personeli dinleyemez.

D. HUKUKİ SEPELERLE MAHPUS OLANLAR

94. Kanunun borç nedeniyle hapis cezası öngördüğü, veya bir cezai olmayan başka bir muhakeme sonunda mahkemenin hapis cezasına hükmedebildiği ülkelerde, bu suretle hapsolunan kişiler, hapisliğin güvenliğini ve düzeni sağlamak için gerekli olandan daha fazla ve daha ağır sınırlamalara tabi tutulamaz. Ancak, kendilerinden çalışmaları istenebilmesi dışında, onlara yapılacak muamele, tutuklu mahpuslardan daha hafif olmayabilir.

E. İSNATSIZ GÖZALTINA ALINAN VEYA TUTULANLAR

95. Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin dokuzuncu maddesi hükümleri saklı kalmak kaydıyla, Birinci Bölümde ve İkinci Bölümün C kısmında sağlanan koruma, haklarında bir suç isnadı olmaksızın gözaltına alınmış veya tutulmuş kişilere de aynı şekilde sağlanır. İkinci Bölümün A kısmının ilgili hükümleri, uygulanmaları halinde nezarettte tutulan bu özel kategorideki kişilerin yararına olması ve suçtan başka nedenlerle mahkum edilmiş kişilerin yeniden eğitimine ve rehabilitasyonuna aykırı olmaması halinde bunlara da uygulanır.

KOLLUK GÜÇLERİNİN¹ ZOR VE SİLAH KULLANMALARINA DAİR TEMEL PRENSİPLER²

27 Ağustos - 7 Eylül 1990 tarihleri arasında Havana'da toplanan Suçların Önlenmesi ve Suçluların Islahı üzerine Sekizinci Birleşmiş Milletler Konferansı tarafından kabul edilmiştir.

BAŞLANGIÇ

Kolluk güçlerinin yaptığı işler büyük önemi bulunan sosyal bir hizmet olduğundan ve bu nedenle, bu görevlilerin çalışma koşullarını ve durumlarını koruma ve gerekli olduğunda geliştirme ihtiyacı bulunduğundan, Kolluk güçlerinin yaşamına ve güvenliğine karşı tehlike, bütün toplumun huzuruna karşı bir tehlike olarak görülmesi gerektiğinden, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde güvence altına alınan ve Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi ile teyit edilen yaşama hakkının, kişi özgürlüğünün ve güvenliğinin korunmasında, Kolluk güçleri hayati bir role sahip olduklarından, Hapishane görevlilerinin görevlerini yaparken zor kullanabilme şartları, Mahpusların Islahı için Asgari Standart Kurullar'da yer aldığından, Kolluk güçleri için Talimatname'nin 3. maddesi, kolluk güçlerinin sadece kesinlikle gerekli olduğunda ve görevlerini yerine getirmeleri için gerekli olduğu ölçüde zor kullanabileceklerini öngördüğünden, Suçların Önlenmesi ve Mahpusların Islahı hakkında Yedinci Birleşmiş Milletler Kongresi için İtalya'nın Varenna kentinde yapılan hazırlık toplantısında, kolluk güçlerinin zor ve silah kullanmalarının sınırları hakkında daha ayrıntılı bir çalışma yapılırken göz önünde tutulması gereken bazı unsurlar üzerinde anlaşmaya varıldığından, Yedinci Kongre'de alınan 14. kararda, başka noktalarla birlikte, kolluk güçleri tarafından zor ve silah kullanılmasının insan haklarına saygıyla orantılı olması gerektiği vurgulandığından, Ekonomik ve Sosyal Konsey 21 Mayıs 1986 tarihli ve 1986/10 bölüm IX sayılı kararında, Üye Devletleri, Kolluk güçlerinin Zor ve Silah Kullanmaları hakkında Kurulların uygulanmasına özel bir dikkat göstermeye davet ettiğinden ve Genel Kurul da 4 Aralık 1986 tarihli ve 41/49 sayılı kararında Konsey tarafından alınan bu tavsiyeyi memnuniyetle karşıladığından, kolluk güçlerinin kişisel güvenliklerine gerekli özeni göstermek, onların adalet dağıtımında, yaşama hakkının, kişi özgürlüğü ve güvenliğinin korunmasında oynadıkları rolün önemine, kamu güvenliğini ve toplumsal barışı korumak için taşıdıkları sorumluluğa ve onların niteliklerinin, eğitimlerinin ve davranışlarının önemine dikkat etmek gerekli olduğundan, Kolluk güçlerinin görevlerini düzenleyip geliştirme işini yerine getirirken Üye Devletlere yardımcı olması için formüle edilen aşağıdaki temel prensipler, ulusal mevzuatın çıkarılması ve uygulanması sırasında Hükümetler tarafından dikkate alınır ve bu prensiplere uyulur; bu Prensipler kolluk güçleri ile yargıçlar, savcılar, avukatlar, yürütme ve yasama organı mensupları gibi diğer kişilerin ve kamuoyunun dikkatine sunulur.

Genel Hükümler

1. Hükümetler ve kanunen yetkili kuruluşlar, kolluk güçlerinin kişilere karşı zor ve silah kullanmaları hakkında yasalar çıkarıp düzenlemeler yaparlar ve bunları yerine getirirler. Hükümetler ve kanunen yetkili kuruluşlar bu tür kurullar koyup düzenlemeler yaparlarken, zor ve silah kullanma ile bağlantılı olan ahlaki sorunları her zaman göz önünde tutarlar.
2. Hükümetler ve kanunen yetkili kuruluşlar, kolluk güçlerinin kendilerini farklılaştıran bir tarzda zor ve silah kullanabilmelerine imkân hazırlamak için, onlara mümkün olduğu kadar geniş imkânlar sağlar ve onları çeşitli tipte silah ve mühimmatla donatırlar. Kişilerin ölümüne veya yaralanmasına yol açabilecek silahların kullanılmasını giderek sınırlama düşüncesiyle, uygun durumlarda kullanılmak üzere öldürücü olmayan etkisizleştirici silahlar da bu araçlara dahildir. Yine aynı amaçla, başka türlü silahları kullanma ihtiyacını da düşürmek için kolluk güçlerinin kalkan, miğfer, kurşun geçirmez yelek ve kurşun geçirmez taşıtlar gibi kendilerini koruyucu araçlarla donatılmaları mümkündür.

1 Metnin aslı "KANUN ADAMLARININ ZOR VE SİLAH KULLANMALARINA DAİR TEMEL PRENSİPLER"dir. Resmi çeviriyi dokunulmamakla beraber "kanun adamları" "Kolluk Güçleri" olarak değiştirilmiştir. (Ç.N.)

2 Kaynak: <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/129b11--Kanun-Adamlarinin-Zor-ve-Silah-Kullanmalarina-Dair-Temel-Prensip.pdf>

3. Öldürücü olmayan etkisizleştirici silahların geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, olaylarla ilgisi olmayan kişilere gelebilecek zarar tehlikesini en aza indirebilmek için dikkatlice değerlendirilir ve bu tür silahların kullanılması özenle denetlenir.
4. Kolluk güçlerinin görevlerini yaparlarken, zora ve silaha başvurmadan önce mümkün olduğu kadar şiddet içermeyen araçları kullanırlar. Sadece başka araçların etkisiz kalması veya hedeflenen sonucun gerçekleşme ümidinin bulunmaması halinde zor veya silah kullanabilirler.
5. Kolluk güçlerinin, zor veya silah kullanmaları kaçınılmaz hale geldiği zaman:
 - a. Suçun ciddiliğiyle ve gerçekleştirilmek istenen meşru amaçla orantılı bir ölçüde zor kullanılır;
 - b. Meydana gelecek zarar ve hasarı en aza indirilir ve insan yaşamına saygı duyulur ve korunur;
 - c. Yaralanan ve zarara maruz kalan kişilere mümkün olan en kısa sürede tıbbi yardım ve destek verilmesini sağlar;
 - d. Yaralanan veya zarara maruz kalan kişinin akrabaları veya yakın arkadaşlarına mümkün olan en kısa sürede haber verilmesi sağlanır.
6. Kolluk güçlerinin tarafından zor veya silah kullanılması sonucunda bir yaralama ve ölüm meydana gelmesi halinde, aşağıda 22. prensibe göre olay hemen üst makamlara bildirilir.
7. Hükümetler, kolluk güçleri tarafından zor veya silahın keyfi biçimde veya suiistimal edilerek kullanılmasını, iç hukuklarında cezayı gerektiren bir suç olarak düzenler.
8. İç siyasi huzursuzluk veya başka her hangi bir olağanüstü durum gibi istisnai haller, bu temel prensiplerden ayrılmayı haklı göstermek için ileri sürülemez.

Özel Hükümler

9. Kolluk güçleri kendilerinin ve başkalarının öldürülmelerine veya ağır bir biçimde yaralanmalarına yönelik yakın bir tehlikeye karşı müdafaa halleri ile yaşama karşı ağır bir tehdit içeren ağır nitelikteki özel suçların işlenmesini önlemek, bu tür bir tehlike gösteren veya emirlere direnen bir kimseyi yakalamak veya böyle bir kimsenin kaçmasını önlemek amacı dışında ve bu amaçları gerçekleştirmek için daha hafif yöntemler yetersiz kalmadıkça başkalarına karşı silah kullanamazlar. Her halükarda sadece yaşamı korumak için kesinlikle kaçınılmaz olduğu zaman öldürmeye yönelik silah kullanılabilir.
10. Kolluk güçleri dokuzuncu prensipte belirtilen durumlarda, kendilerini gereği gibi tanıtarak silah kullanma niyetleri konusunda açık bir uyarıda bulunurlar ve uyarıya uyulabilmesi için yeterli zaman verirler. Eğer uyarıda bulunmak, kolluk güçlerini gereksiz yere tehlikeye sokacak ise, veya başkaları için ölüm veya ciddi bir biçimde yaralanma riski yaratacak ise, veya olayın şartları içinde açıkça gereksiz veya anlamsız ise, uyarı yapılmaz.
11. Kolluk güçlerinin silah kullanmaları konusunda tüzük veya yönetmelikler şu yönergeyi içerir:
 - a. Kolluk güçlerinin hangi şartlarda silah taşımaya yetkili olduklarını belirten ve taşınmasına izin verilen silahlar ile mühimmatın türlerini gösterir;
 - b. Silahların sadece gerekli durumlarda ve gereksiz zarar riskini en aza indirebilecek bir tarzda kullanılmasını sağlar;
 - c. Haksız bir yaralamaya sebep olacak veya gereksiz bir tehlike oluşturacak şekilde silah ve mühimmat kullanılmasını yasaklar;
 - d. Kolluk güçlerine verilen silahlar ve mühimattan sorumlu olmalarını sağlayan usuller de dahil, silahların kontrolünü, depolanmasını ve zimmet şeklini düzenler;
 - e. Gerektiğinde silah kullanılacağı zaman, yapılacak uyarılar yer alır;
 - f. Kolluk güçleri görevlerini yerine getirirken silah kullanmaları halinde, bunun daha sonra haber verilmesi için bir sistem öngörür.

Yasadışı toplantılarda asayiş sağlama

12. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde ve Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nde herkesin yasal ve barışçıl toplantılara katılma hakkı tanınmış olduğundan, Hükümetlere ve kanunen yetkili kuruluşlara ve kolluk güçlerine, sadece aşağıdaki 13. ve 14. prensiplere uygun olarak zor ve silah kullanılabilme imkânı tanınır.
13. Kolluk güçleri yasadışı olan ve fakat şiddet içermeyen toplantıların dağıtılması sırasında zor kullanmaktan kaçınırlar; zor kullanmaktan kaçınmak mümkün değilse, bu zor kullanmayı gerekli olan asgari ölçüyle sınırlı tutarlar.
14. Kolluk güçleri şiddetli toplantıların dağıtılmasında, daha az tehlikeli araçların kullanılmasının elverişli olmaması halinde ve sadece gerekli olan asgari ölçüde kullanabilirler. Kolluk güçleri, yukarıda dokuzuncu prensipte belirtilen şartlar dışında silah kullanamazlar. Tutulan veya hapsedilen kişiler bakımından asayiş sağlama
15. Kolluk güçleri, kurum içinde güvenliğin ve düzenin sürdürülmesi için gerekli olmadıkça veya kişisel güvenlikleri tehdit edilmedikçe, hapsedilen kişilerle olan ilişkileri sırasında zor kullanamazlar.
16. Kolluk güçleri, kendilerini veya başkalarını yakın bir ölüm veya ciddi surette yaralanma tehlikesine karşı savunma halleri dışında, veya dokuzuncu prensipteki tehlikeliliği gösteren mahpus ya da tutulmuş kimsenin kaçmasını önlemek için kesinlikle gerekli olmadıkça, mahpus veya tutulmuş kimseler karşısında silah kullanamazlar.
17. Yukarıdaki prensipler, haphishane görevlilerinin Mahpuslar Islahı için Asgari Standart Kuralların özellikle 33, 34 ve 54. maddelerinde belirtilen haklarına, görev ve sorumluluklarına aykırı sayılmaz.

Nitelikler, eğitim ve tavsiyeler

18. Hükümetler ve kanunen yetkili kuruluşlar, bütün kolluk güçlerinin uygun bir eleme usulüne göre göreve seçilmelerini, görevlerini etkili bir biçimde yerine getirmeleri için gerekli olan ahlaki, psikolojik ve fiziksel niteliklere sahip olmalarını ve sürekli ve tam bir mesleki eğitim almalarını sağlar. Bu kişilerin bu görevlere sürekli uygunluk içinde olup olmadıkları periyodik olarak denetlenir.
19. Hükümetler ve kanunen yetkili kuruluşlar, bütün kolluk güçlerinin zor kullanmada gerekli eğitimi almalarını ve gerekli yeterlilik standartlarına göre sınavdan geçirilmelerini sağlar. Silah taşımaları gerekli olan kolluk güçleri, ancak silahların kullanımı konusunda özel eğitimi tamamlamalarından sonra silah taşıma yetkisi kazanabilirler.
20. Hükümetler ve kanunen yetkili kuruluşlar, kolluk güçlerinin eğitiminde, özellikle soruşturma sürecinde polis ahlaki ve insan hakları konularına, zor ve silah kullanmaktansa çatışmaları barışçıl bir biçimde çözüme kavuşturma, kalabalıkların davranışlarını anlama, ikna, müzakere ve arabulma gibi yöntemler de dahil, çeşitli alternatif yöntemler kullanma, ve ayrıca zor ve silah kullanılmasını kısıtlama amacıyla teknik araçların kullanılmasına özel bir önem verirler. Kanunen yetkili kuruluşlar, eğitim programlarını ve işleyiş usullerini somut olaylar ışığında yeniden değerlendirirler.
21. Hükümetler ve kanunen yetkili kuruluşlar, zor ve silah kullanılacak olaylarda görev alacak kolluk güçlerine gerekli talimatları verirler.

Haber verme ve inceleme usulleri

22. Hükümetler ve kanunen yetkili kuruluşlar, 6. ve 11. f numaralı prensiplerde belirtilen türden bütün olaylar için etkili bir haber verme ve inceleme usulü kurarlar. Hükümetler ve kanunen yetkili makamlar, bu prensiplere göre haber verilen olaylar için etkili bir inceleme yapılmasını sağlar ve bağımsız idari veya kovuşturma makamlarının gerekli gördüklerinde yetkilerini kullanabilme durumunda olmalarını temin

eder. Ölüm, ciddi yaralama veya başka vahim bir olayın meydana gelmesi halinde, idari inceleme ve yargısal denetimle görevli yetkili makamlara hemen ayrıntılı bir rapor gönderilir.

23. Zor ve silah kullanılmasından etkilenen kişileri ve kanuni temsilcileri yargısal usuller de dahil, bağımsız bir inceleme usulüne katılma hakkına sahiptir. Böyle bir kimsenin ölmesi halinde, bu hüküm o kimsenin himayesi altında bulunan kişilere de uygulanır.
24. Hükümetler ve kanunen yetkili kuruluşlar, kendi emirleri altındaki kolluk güçlerinin yasadışı olarak zor ve silah kullanmakta veya kullanmış olduklarını bildikleri veya biliyor olmaları gerektiği halde, bu tür zor veya silah kullanımını önlemek, bastırmak ve haber vermek için yetkisi içindeki bütün önlemleri almayan amirlerin sorumlu tutulmasını sağlar.
25. Hükümetler ve kanunen yetkili kuruluşlar, kolluk güçleri için Talimatname ve bu temel prensiplere uygun davranmak için, verilen zor ve silah kullanma emrini yerine getirmeyi reddeden veya diğer görevliler tarafından bu tür hareketlerin yapılmasını rapor eden kolluk güçlerine hiçbir cezai veya disiplinler bir yaptırım verilmemesini sağlar.
26. Kolluk güçleri, bir kimsenin ölümüne veya ciddi şekilde yaralanmasına yol açan zor ve silah kullanma emrinin açıkça yasaya aykırı olduğunu biliyorsa, ve bu tür bir emri yerine getirmemek için makul bir imkâna sahip idiyse, amirin emrini icra savunması yapılamaz. Her hal ve karda, yasadışı emirleri verenler de sorumlu olurlar.

İNSAN HAKLARI AVRUPA MAHKEMESİNDE RAMZY v. HOLLANDA DAVASINDA ÜÇÜNCÜ TARAF OLARAK MÜDAHİLLİK (ECHR.22. KASIM.2005)

Başvuru No. 25424/05

Başvurucu: Ramzy

v.

“Davalı” Taraf Devlet: Hollanda

Yazılı Yorumlar: Uluslararası Af Örgütü LTD., The Association For the Prevention of Torture (İşkencenin Önlenmesi Derneği), Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Örgütü), INTERIGHTS, The International Commission of Jurists (Uluslararası Hukukçular Komisyonu), Open Society Initiative (Açık Toplum Vakfı) ve REDRESS

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 36/2 md. ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kuralları Kural 44/2

22 Kasım 2005

I. GİRİŞ

1. Bu yazılı görüşler, Uluslararası Af Örgütü LTD., The Association For the Prevention of Torture (İşkencenin Önlenmesi Derneği), Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Örgütü), INTERIGHTS, The International Commission of Jurists (Uluslararası Hukukçular Komisyonu), Open Society Initiative (Açık Toplum Vakfı) ve REDRESS (“Müdahiller”) adına, Daire Başkanının izniyle AİHM İçtüzüğü’nün 44/2. maddesine uygun olarak sunulmuştur.
2. Her Müdahile ilişkin ayrıntılar, ekte (bkz. EK. I) verilmiştir. Müdahiller, dünyanın her yerinde geniş bir işkence ve diğer kötü muamele biçimlerine karşı mücadele etme deneyimine sahiptir. Hepsini de uluslararası yasal standartların gelişmesine katkıda bulunmuş ve bu Mahkeme de dahil olmak üzere ulusal ve uluslararası mahkemelerde işkence ve kötü muamelelerin yasaklanması için dava takip etmişlerdir. Müdahiller, ilgili yasal standartlar, içtihat ve bunların uygulamaya aktarılması konusunda hayli geniş bir bilgi birikimine ve deneyime sahiptir.

II. GENEL AÇIKLAMA/DEĞERLENDİRME

3. Bu dava, Hollanda’da aşırı İslamcı bir gruba dahil olduğundan şüphelenilen bir kişinin Cezayir’e geri gönderilmesine ilişkindir. İlgili, Hollanda otoriteleri tarafından Cezayire geri gönderilmesinin, kendisini Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (“Sözleşme”) 3. maddesinin ihlali anlamına gelen gerçek bir işkence ve kötü muamele görme riskine maruz bırakacağını iddia etmektedir. Bu dava ve çeşitli hükümetlerin müdahalesi, terörle mücadele bağlamı da dahil olmak üzere işkence ve kötü muameleyle karşı etkin korunmanın önemine dair temel tartışmaları beraberinde getirmektedir. Ne zaman işkence ve kötü muamelelerin -ve böylesi pratikleri ile ünlü bir Devlet’e geri göndermenin-sıklığı artsa, işkence yaşamının mutlak mahiyeti de tartışmaya açılmaktadır. Bu nedenle Mahkemenin bu davadaki kararı potansiyel olarak bu davanın ve aslında bölgenin ötesinde etkiye sahip olacaktır.
4. Yorumlar şu spesifik meselelere işaret edecektir: i. Uluslararası hukuka göre işkence ve kötü muamele yaşamının mutlak mahiyeti; ii. Bu yasağın aslı boyutunu oluşturan işkence ve kötü muamele riskinin olduğu ülkelere nakledilme (*non-refoulement*, *geri gönderme*) yasağı; iii. 3 maddeye göre geri gönderme yaşamının mutlak mahiyeti ve diğer uluslararası mahkemelerle insan hakları kurumlarının yaklaşımı; iv. Standartlar ve böyle bir riskin varlığını ileri süren başvurusunun ispat yükü.

5. Buradaki yorumlar bu Mahkemenin içtihatlarını başlangıç noktası olarak alırken; BM İşkence ve Diğer Zalimce, Gayrı İnsani ve Küçültücü Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşme (İKK), Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşmede (UMSHS) kutsal sayılanlar olduğu gibi uluslararası örf ve adet hukukunun uygulanabilir kuralları da dahil olmak üzere, işkence ve kötü muamele yaşamının mutlak, sınırlandırılmayan ve kesin mahiyetini vurgulayan ve içtihatlarıyla bu yaşamın anlamlı sonuç doğurması için standartlar geliştiren uluslararası ve karşılaştırmalı standartlara odaklanmaktadır. Bu Mahkemenin, Sözleşmenin kendisini doğru bir biçimde yorumlamasına yardımcı olması için, en çok da şimdiki amaçları gereğince İKK da dahil olmak üzere diğer insan hakları belgelerine başvurduğu uzun bir tarihi vardır. Buna karşılık, bu Mahkemeye geri gönderme yaşağı bağlamında insan hakları standartlarının gelişiminde rehber olan *Chahal v. Birleşik Krallık* (1196) davası, diğer uluslararası mahkemeler ve kurumlar tarafından büyük ölçüde izlenmiştir ve şimdi uluslararası bir standart olarak kabul edilmektedir.

III. “MUTLAK” İŞKENCE ve KÖTÜ MUAMELE YASAĞI

6. İşkence ve kötü muamele yaşağı evrensel olarak tanınmıştır ve belli başlı bütün uluslararası ve bölgesel insan hakları belgelerinde kutsal kabul edilmiştir. İşkence ve kötü muamele yaşağı içeren uluslararası belgelerin tamamı, bu yaşağın mutlak, sınırlandırılmayan karakterini tanımaktadır. Bu yaşağın mutlaklığı, bu Mahkeme, BM İnsan Hakları Komitesi (İHK), BM İşkenceye Karşı Komite (İKK), İnter-Amerikan Komisyonu ve Mahkemesi ve Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi de dahil olmak üzere insan hakları mahkemeleri, izleme örgütleri ve uluslararası ceza mahkemeleri tarafından tekrar tekrar vurgulanmaktadır.
7. Bu nedenle işkence ve kötü muamele yaşağı terörizm tehdidinde yol açmaz. Bu mahkeme, İHK, İKK, İşkenceye karşı Özel Raportör, BM Güvenlik Konseyi ve Genel Kurulu, Avrupa Bakanlar Komitesi ve diğerleri Devletlerin terörizmle mücadelede karşılaştıkları zorlukların farkındadır ama yine de terörizme karşı alacakları önlemlerin, işkence ve kötü muamele yaşağı da dahil olmak üzere uluslararası insan hakları hukuku ve insancıl hukuka uygun olarak gerçekleştirilmeleri gerektiğini belirtmektedir. Bütün devletlerin konsensüsü ile kabul edilen yeni tarihli bir BM Dünya Zirvesi Sonuç Belgesinin 85. paragrafında bu husus tekrarlanmıştır.
8. Sözleşmeler hukukuna göre işkence yaşağının mutlak mahiyeti, onun daha üstündeki uluslararası örf ve âdet hukukunun jus cogens niteliği ile de pekiştirilmiştir. *Jus cogens* niteliği, yaşağın temel, katı; Uluslararası Adalet Divanının sözleriyle “ihlal edilemez” karakterini ifade etmektedir. İşkence yaşağının jus cogens niteliğini kabul eden pek çok uluslararası vardır. İşkence yaşağı ayrıca erga omnes yükümlülükler öngörür ve her Devlet’in bütün bir uluslararası topluluğa borçlu olduğu bu yükümlülükleri yerine getirmesinde hukuki menfaati bulunmaktadır.
9. Yaşağın jus cogens bir norm olarak üstün konumunun başlıca sonucu, Devletlerin bu yaşağı onunla aynı normatif güçte olmayan yasalar ve anlaşmalar aracılığıyla sınırlandıramamasıdır. Nitekim jus cogens bir normla çatışan hiçbir yasa ya da anlaşma ve jus cogens bir norma aykırı hiçbir eylem ya da uygulama, “rıza, muvafakat ve tanıma yoluyla meşrulaştırılmaz. Böylesi bir normla çatışan hiçbir düzenleme geçerli değildir. Uluslararası hukukta, sözleşmeden doğan yükümlülüklerin mutlak işkence yaşağına aykırı biçimde yorumlanması hüküm ifade etmez.
10. İşkence yaşağının jus cogens niteliği ve erga omnes yükümlülükler doğurması, Devletlerin sorumluluğunun temel ilkelerine ilişkin de önemli sonuçlar doğurmaktadır. Bu ilkeler, devletlerin yararını öngörür ve belli durumlarda devletlere işkence ve kötü muameleyi önleme, onaylamama ve bu yaşağın ihlali halinde uygulanacak yasalara çıkarma ya da kabul etme yükümlülüğü yükler. Daha geniş bir uluslararası hukuka göre Sözleşmenin herhangi bir yorumu bu yükümlülükler ugun olmalıdır.

IV. NON-REFOULEMENT (GERİ GÖNDERMEME) İLKESİ

11. Bir kimsenin gerçek bir işkence ya da kötü muameleyle maruz kalma riskinin olduğu bir durumda sınır dışı edilmesi ya da bu riskin olduğu yere geri gönderilmesi, hem uluslararası sözleşmeler hukuku ve uluslararası örf ve âdet hukuku ile yasaklanmıştır. Bir dizi devlet, insan hakları uzmanı ve hukuk yorumcuları; non-refoulement ilkesinin ve onun jus cogens ve erga omnes karakterinin örf ve âdet hukukundan kaynaklanan mahiyetine özellikle dikkat çekmektedir. Kötü muamele yasağı (her türüyle, işkence, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele ya da ceza) mutlak, kesin ve sınırlandırılmaz olduğu için non-refoulement ilkesi hiçbir fark gözetmeden uygulanır. Hem İHK hem de İKK non-refoulement ilkesine göre bir kimsenin doğrudan risk altında olmadığı ama oradan böylesi bir riskin olduğu bir yere ya da ülkeye gönderilebileceği bir ülkeye gönderilmesinin yasak olduğunu düşünmektedir ve bu da genişlemiş bir koruma yaklaşımının göstergesidir.
12. Geri gönderme yasağı, işkence ve kötü muameleyle özgülenmiş sözleşmelerde açıkça belirtilmiştir. İşkenceye Karşı Sözleşmenin 3. maddesi Devletlerin “bir kişiyi işkenceye tabi tutulacağı tehlikesinde olduğuna dair esaslı sebeplerin bulunduğu kanaatini uyandıran bir Devlet’e” geri göndermesini (sınır dışı veya iade etmesini) yasaklamaktadır. İnter-Amerikan İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesinin 13/4. maddesi, daha geniş bir yasak öngörmektedir. Maddeye göre bir kişinin “işkence veya insanlık dışı, zalimce ve küçültücü muameleyle maruz kalabileceği ya da olağanüstü ya da ad hoc mahkemelerde yargılanacağı” bir ülkeye gönderilmesi yasaktır.
13. Non-refoulement ilkesi, Avrupa Temel Haklar Şartı ve İnter-Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi de dahil olmak üzere insan haklarına odaklanan bir dizi uluslararası belgede de yer almaktadır. Bu ilke, suçluların iadesini öngören ve teörizmin spesifik biçimlerine ilişkin sözleşmeler de dahil uluslararası iş birliğini öngören diğer uluslararası belgelerde de yer almaktadır. Kapsamı ve nitelikleri bir şekilde farklı olmakla birlikte mülteci hukukunda da düzenlenmiştir.
14. Bu ilke, genel insan hakları sözleşmelerindeki işkence ve kötü muamele yasağında da bu hükümlerin tutarlı yetkin yorumlarında da açıklandığı üzere zmnin olarak bulunmaktadır. *Soering* davası ve izleyen davalarda, bu Mahkeme *non-refoulement* ilkesini, “gerçek bir işkence veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ve ceza riskinin olduğu” durumlarda, Sözleşmenin 3. maddesine “içkin bir yükümlülük” olarak tanımlamaktadır. İHK ile diğer kurumlar da genel yorumlarında ve bireysel başvurularda geri gönderme yasağının UMSHS’nin 7 maddesine içkin olduğunu belirterek aynısını yapmıştır. Afrika İnsan Hakları Komisyonu ve İnter-Amerikan İnsan Hakları Komisyonu, belli durumlarda sınır dışı etmenin kötü muamele teşkil edeceğini kabul etmektedir.
15. İçtihatlar da geri gönderme yasağının ister açık ister örtük olsun, işkence ve kötü muamele yasağının doğal ve ayrılmaz bir parçasıdır. Bu, Sözleşmenin 3. maddesindeki yasağın uygulanması için; sadece devletlere işkence yapmama görevi yüklemesi bakımından değil fakat aynı zamanda onların “bir kişiyi işkenceye tabi tutulacağı tehlikesinde olduğuna dair esaslı sebeplerin bulunduğu kanaatini uyandıran bir Devlet’e” göndermesini önlemesi bakımından da önemli bir araç teşkil etmektedir. Bu da bu Mahkemenin ve diğer kurumların devletlerin pozitif yükümlülüklerine dair benimsediği temel haklar yaklaşımı ile tutarlıdır. Bir Devlet’in kendilerinin kötü muamelede bulunmadıkları gerekçesiyle bu yükümlülüklerinden sıyrılmalarını sağlayan herhangi bir yorum, bu Mahkemenin bu meseleyi ilk değerlendirdiğinde belirttiği üzere 3. maddenin “ruhuna ve amacına aykırı” olacaktır.

GERİ GÖNDERME YASAĞININ MUTLAK MAHİYETİ

16. Yukarıda anlatılar, geri gönderme yasağının işkence ve kötü muamele yasağına içkin olduğunu göstermektedir. BM Kararları, BM İşkenceye Karşı Özel Raportörünün beyanları ve bu Mahkeme de dahil olmak üzere uluslararası mahkemelerin hükümleri, burada açıklandığı üzere, bu yorumu desteklemektedir. Buradan çıkarılacak sonuç, geri gönderme yasağının işkence ve kötü muamele yasağının doğasında olduğu ve onunla aynı statüde olduğu ve herhangi bir sınırlandırma ya da istisnaya konu olamayacağıdır.

17. Uluslararası kurumların içtihatları geri gönderme yasağının (non-refoulement ilkesinin) mutlak mahiyetini dile getirmektedir. Bu mahkeme de içtihatlarında Sözleşmenin 3. maddesine göre geri gönderme yasağının mutlak mahiyetini kati surette belirtmiş ve her seferinde teyit etmiştir. Chahal davasının 80. paragrafında bu Mahkeme, 3. maddeye göre Devletlerin sorumluklarının gerçek bir işkence ve kötü muameleye maruz kalma riskinin gösterildiği “sınır dışı etme davalarında aynı ölçüde mutlak olduğunu” açıkça belirtmiştir. İKK de belli davalar bağlamında 3. maddeye göre geri gönderme yasağının mutlak nitelikte olduğuna hükmederek aynı tutumu benimsemiştir. Benzer biçimde bölgesel kurumların yorumlarında da işkence ve kötü muamele yasağı, mutlak geri gönderme yasağını içermektedir.

GERİ GÖNDERME YASAĞININ HERKES BAKIMINDAN UYGULANMASI

18. Non-refoulement ilkesi, tıpkı işkence ve kötü muamele yasağı gibi hiçbir fark gözetmeksizin herkes bakımından uygulanan temel bir ilkedir. Hiçbir özellik ya da davranış, kanıtlanmış ya da ispat edilmiş suç ya da teorist saldırı geri gönderme yasağını da içerecek biçimde işkence ve kötü muameleye maruz kalmama hakkını ortadan kaldıramaz. *N. v. Finlandiya* davasında (2005), bu Mahkeme daha önceki tespitlerini tekrarlamıştır: “3 maddedeki işkence, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele veya ceza yasağı mutlak nitelikte olduğu için, söz konusu kişinin eylemleri, *nahoş ya da tehlikeli de olsa, maddi incelemenin konusu olamaz.* (Vurgu eklenmiştir.) Aynı ilke bu Mahkemenin diğer kararlarında ve başka kurumlarda da yinelenmiştir.

GERİ GÖNDERME YASAĞININ TERÖRİZM TEHLİKESİNE ya da ULUSAL GÜVENLİĞE KARŞI TEHDİTLERE KARŞI UYGULAMASI

19. Bu Mahkeme gibi, diğer bölgesel ve uluslararası kurumların içtihatları da ulusal güvenliğe yönelik tehditlerin ya da iç veya dış terörizm tehlikesinin geri gönderme yasağının mutlak niteliğini etkileyebileceğini reddetmektedir. *Chahal* davasında bu Mahkeme, terörizm bağlamında işkence ve kötü muamele yasağına ve bu yasaktan doğan yükümlülüklere (geri gönderme yasağı gibi) hiçbir sınırlandırma getirilmesine izin verilemeyeceğinde ve terörizm bağlamında ısrar etmiştir. Bu akıl yürütme biçimi bu Mahkemenin diğer davalarında da diğer kurumların kararlarında da izlenmiştir. Mesela İKK, *Agiza v. İsveç* davasında “Sözleşmenin korunması, ulusal güvenliğe dair endişeler söz konusu olduğunda dahi mutlak” demektedir.

20. Dolayısıyla işkence ve kötü muamele riskinin bulunması halinde geri gönderme yasağı gibi temel normlar söz konusu olduğunda, ne kadar zorlayıcı ya da ağır olursa olsun hiçbir istisnai koşul dengeleme aracı olarak meşrulaştırılamaz. Bu İHK ve İKK'nin UMSHS ve İşkenceye Karşı Sözleşme'ye ilişkin sonuç gözlem raporlarında da açıkça anlaşılmaktadır. Görece çok az nedenle devletlerin iç hukuklarında bir çeşit dengeleme kurma girişimleri, İHK ve İKK'nin sonuç gözlem raporlarında çok ağırla eleştirilmiştir. Uygulama, bu davada Mahkemenin, Chahal davasında Birleşik Devletlerin bu kişinin ülkede kalmasına izin vermenin yaratacağı risk ile sınır dışı edilmesi halinde karşılacağı risk arasında dengenin kurulmasını talep eden pozisyonunu izlemiş ve bunun altını çizmiştir.

JUS COGENS OLARAK GERİ GÖNDERME YASAĞI

21. Geri gönderme yasağının işkence ve kötü muamele yasağına ilişkin ve bu yasağın uygulanmasının zorunlu parçası olması ve aynı örf ve âdet hukukundan kaynaklanması, onun genel bir yasak olarak jus cogens niteliğini ortaya koymaktadır. Devletler ve insan hakları uzmanı hukukçular da geri gönderme yasağının uluslararası örf ve âdet hukukundan kaynaklandığını ve jus cogens niteliğinde olduğunu özellikle ileri sürmektedir. Daha önce belirtildiği üzere, jus cogens niteliğinin sonuçlarından birisi, sözleşmeden doğan geri gönderme yasağına aykırı hiçbir yükümlülüğün ya da yorumunun uluslararası hukukta geçerliliğinin olmadığıdır.

22. İşkence yasağının mutlak mahiyetinden (non-refoulement ilkesinin statüsünden bağımsız) doğan belli sonuçlar ve bununla ilgili erga omnes yükümlülükler doğmaktadır. Non-refoulement ilkesi, işkence yasağının ayrılmaz -ve onun uygulanmasını sağlayan- bir parçasıdır. Gerçek bir işkenceye maruz kalma riskinin olduğu koşullarda bir kişiyi sınır dışı edilmesi, böylesi eylemlere

yardım etmeme, kabul etmeme ya da desteklememe ve bunların son verme yönündeki pozitif yükümlülüklerle çelişmektedir.

V. KURALIN UYGULANMASI / GENEL ŞART

23. Geri gönderme davalarında 3 maddeye göre devletlerin yükümlülükleri değerlendirilirken, bu Mahkeme bir kişiyi “işkenceye tabi tutulacağı tehlikesinde olduğuna dair esaslı sebeplerin bulunduğu kanaatini uyandıran bir Devlet’e” gönderilip gönderilmeyeceğini tespit etmeye çalışırlar. Bu diğer kurumların da benzerlerine başvurduğu genel ölçüttür. İKK’nin 3 maddesine göre bir kişi “işkenceye tabi tutulacağı tehlikesinde olduğuna dair esaslı sebeplerin bulunduğu kanaatini uyandıran bir Devlet’e” gönderilmemelidir. İHK de benzer biçimde bu yükümlülüğün bir kişiyi “telafi edilemez bir zarar riskinin olduğuna dair esaslı sebeplerin bulunduğu kanaatini uyandıran Devlet’e” gönderilmemesi sorumluluğunu doğurduğunu belirtmektedir. İnter-Amerikan İnsan Hakları Komisyonu da “insanlık dışı muameleyle dair esaslı sebepler”e atıfta bulunur.
24. Mahkemenin geri gönderme davalarına dair değerlendirmeleriyle ilgili hukuki sorular, kötü-muamelenin 3 maddenin kapsamında oluşu varsayıldığında, şunlardır: Birincisi, geri gönderme yasağını gerektiren riskin mahiyeti ve derecesi; ikincisi, bir kişinin böylesi bir riskle karşılaşacağı kanaatini uyandıran “esaslı sebepler”in varlığı; üçüncüsü, bu esaslı sebeplerin varlığının değerlendirilmesi ve ispatının ölçütleri. Aşağıdaki görüşler sırasıyla bu soruları ele almaktadır.
25. Bu soruların analizinde yol gösterici ilke, bu Mahkemenin ve diğer kurumların çalışmalarından anlaşıldığı üzere, non-refoulement kuralının etkin biçimde uygulanmasını sağlamaları ihtiyacıdır. Bu kuralın Sözleşmenin insan hakları amacına uygun yorumlanması; Devletlerin ağır ihlalleri önleme yönündeki pozitif yükümlülüklerini ve Mahkemenin bunları denetleme sorumluluğunu; işkence ve kötü muamele yasağının mutlak mahiyetini ve bunun ihlalinin doğurduğu sonuçları ile bu ilkenin uygulanmasının pratik gerçekliğini ifade etmektedir. “Mahkemenin işaret ettiği üzere “İnsanların insan haklarını korumak için bir araç olarak Sözleşmenin amacı ve hedefi hükümlerinin pratik ve etkili tedbirler alınacak biçimde yorumlanmasını ve uygulanmasını gerektirmektedir.”

RİSKİN MAHİYETİ ve DERECEİ

26. Bu mahkemeye göre, İKK’ye göre olduğu gibi, “gerçek”, “öngörülebilir” ve “kişisel” olması gerekmektedir. Sözleşmeye ilişkin içtihat hukukunda “gerçek riskin” kesin tanımı yoktur ama Mahkeme “sadece kötü muamele olasılığı yeterli değildir” demesine rağmen, kötü muamelenin kesinlikle gerçekleşecek olması da şart değildir. Standartın daha kesin bir tanımına gelince, “gerçek ve öngörülebilir risk” şartını da uygulayan diğer bölgesel ve uluslararası kurumların içtihatlarına atıfta bulunulabilir. Bilhassa İKK risk “sadece teori ve şüphenin ötesinde değerlendirilmelidir” ancak bu riskin “yüksek ihtimalle gerçekleşecek” olması gerekmektedir.
27. Risk “kişisel” olmalıdır. Ancak aşağıdaki bölümde işaret edildiği üzere kişisel risk çeşitli unsurlar aracılığıyla belirlenebilir, özellikle aynı konumdaki insanlara yapılan muameleyle bakılarak.

RİSKİN DEĞERLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN UNSURLAR

28. Bu mahkeme ve diğer uluslararası insan hakları mahkemeleri ve kurumları, non-refoulement iddiasına dair yapılacak incelemenin, bu ilkenin koruduğu hakların mutlaklığı açısından “titizlikle yapılması gerektiğini” tekrar tekrar vurgulamaktadır. Devletler incelemeyi yaparken riskin kanıtlanabilmesi için “ilgili bütün unsurları” hesaba katmalıdır. Buna geri gönderilecek ülkedeki insan haklarının durumu ile ilgilinin kişisel geçmişi ve koşulları da dahildir.

KİŞİNİN GERİ GÖNDERİLECEĞİ ÜLKENİN GENEL DURUMU

29. Kişinin geri gönderileceği ülkede insan haklarının durumu neredeyse bütün davalarda çok önemli bir unsurdur. Bu Mahkeme, İKK gibi, bir ülkedeki durumun tek başına, per se riski kanıtlamaya yetmeyeceğine karar verse de, hangi kişisel koşulların gösterilmesi gerektiğinin değerlendirilmesinde

İlgili Devlet'teki insan haklarına yönelik baskının ölçüsü de dikkate alınmalıdır. Durumun özelliğe ağır ve kötü muamelelerin yaygın ya da genelleşmiş olduğu yerlerde geri gönderilecek kişinin gittiği ülkede işkence ve kötü muameleyle maruz kalma riski yeterince yüksek olabilir. Bu unsurun dikkate değeri önemli İşkenceye Karşı Sözleşmenin 3/2 maddesinde vurgulanmıştır: "Yetkili merciler, bu gibi esaslı sebeplerin bulunup bulunmadığını belirlemek amacıyla, mümkün olduğunca sözkonusu Devlet'te sistemli biçimde yaygın, açık ve seçik ve kitlesel insan hakları ihlallerinin bulunup bulunmadığı dahil ilgili bütün hususları dikkate alacaktır."

KİŞİSEL KOŞULLAR ya da GEÇMİŞ

30. *Non-refoulement* davalarında kritik değerlendirme, genellikle başvurunun kendisini kişisel olarak işkence ve kötü muamele riskine maruz bırakacak "spesifik koşulları" gösterip göstermediği üzerinedir. Bu spesifik koşullar, daha önce maruz kalınan kötü muamelelerin ya da mevcut eziyetin delilleri (örneğin kişinin yetkililer tarafından takip edilmesi) ile gösterilebilir ancak kişinin "bireysel" olarak risk altında olduğunu ispatlamak zorunlu değildir. Bir kişi, kendisiyle aynı kaderi paylaşan insanların aksine, kendisi hakkında spesifik olarak bilgilendirmeyi gerektirmeyen karakteristik bir özelliği nedeniyle risk altında bulunabilir.

RİSKİN VARLIĞINA DAİR GÜÇLÜ BİR GÖSTERGE OLARAK KIRILGAN BİR GRUPLA FARK EDİLİR BİR İLİŞKİ

31. İKK'nin içtihatlarında, kişiyi bireysel olarak risk altında kılan "spesifik koşulların" değerlendirilmesinde, başvurunun işkence ve kötü muameleyle maruz kalabileceği bilenen bir gruba ait olduğunu gösteren ya da ait olduğunu düşündüren her delile özel bir dikkat gösterilmesi gerektiği açıkça belirtilmiştir. Devlet'in başvurunun hedef grupta olup olmadığını belirleyebileceği; ister gönderileceği ülkenin içindeki ister dışındaki politik ya da sosyal ilişkileri ya da faaliyetlerinin dikkate alınması gerektiğine hükmedilmiştir.
32. Kişinin söz konusu Devlet'in, güvenliğini tehdit eden "terörist" ya da "ayrılıkçı" olarak tanımladığı gruplara ait olduğu ve bu nedenle baskının sert biçimlerine maruz kalabileceği davalarda, örgütsel ilişki özellikle önemli bir unsurdur. Böylesi davalarda İKK, başvurunun iddialarının diğer unsurların yokluğunda, örneğin geçmişte kötü muameleyle maruz kaldığına dair delilin olmaması halinde ve hatta ülkedeki genel insan haklarının durumunun iyileşmiş olması halinde dahil, 3. maddenin kapsamına girdiğine karar vermiştir.
33. Bu bağlamda, kişinin gönderileceği ülkede yetkililerce arandığını ya da aranmakta olduğunu göstermesi de zorunlu değildir. İKK'nin değerlendirmesi daha ziyade şunlara odaklanmaktadır: a) İlgili Devlet'in söz konusu grubun üyelerine nasıl davrandığı; b) Devlet'in söz konusu kişinin hedef grupla ilişkisinin bulunduğu kanaat getirmesini sağlayacak yeterli delilin sunulup sunulmadığı. Nitekim ETA, Sendero Luminoso, PKK, KAWA, Halkın Mücahitleri Örgütü ve Zapatista Hareketi üyesi olduklarından şüphelenilen kişilerin davalarında, İKK, ilgili Devlet'in sözkonusu örgütlerle olası bağlantı tespit ettiği durumlarda, bu grupların üyelerinin 3. maddede korunan haklarının ihlal edildiğini tespit etmiştir.
34. Kişi ile hedef grup arasındaki bağlantının ispatlanmasına gelince, İKK, kişilerin kendi ülkesindeki ya da yurtdışındaki faaliyetlerinin mahiyetinin ve profilinin konu ile bağlantılı olduğuna karar vermiştir. Bu bağlamda insan hakları kurumları, bu kişilerin davalarının aleniyetinin, dikkatleri Taraf Devlet'in bu kişilere yönelik negatif yaklaşımına çekebileceği için, özellikle önemli bir unsur olarak düşünülmesi gerektiğine işaret etmektedir. Bu unsurun önemi hem bu Mahkeme hem de İKK tarafından kabul edilmektedir.

RİSKİN KANITLANMASINDA İSPAT YÜKÜ ve STANDART

35. Mahkeme, geri gönderme davalarında standart meselesini ve ispat yükünü özellikle ele almasa da 3 maddedeki yasağın temel niteliğinin ışığında riskin değerlendirilmesinin "zorunlu olarak eksiksiz

olması gerektiğine” hükmetmiştir. Mahkeme ayrıca Devletlere, herhangi bir işkence veya kötü muamele riski iddiasını “anamlı bir değerlendirmeye” tabi tutma yönünde pozitif bir yükümlülük yüklemiştir. Bu yaklaşım İKK tarafından da desteklenmektedir ve hem bu mahkemenin hem de diğer mahkemelerin genel kabulünü yansıtmaktadır. Çünkü işkence ve kötü muamelenin spesifik doğası gereği, ispat yükü, özellikle kişinin ve Devlet’in delillere ulaşmada aynı olanaklara sahip olmadıkları düşünüldüğünde sadece iddia edenin üstünde bırakılmaz. Geri gönderme davalarında Sözleşmenin, 3 madde kapsamında korunan haklar bakımında etkili bir sonuç doğurması için, bir başka Devlet’te işkence ve kötü muameleyle ilişkin delilleri toplamanın zorlukları -böylesi eylemlerin doğası gereği gizli yapılması ve bireyin ilgili Devlet’ten uzaklığı-, makul ve uygun standartların oluşturulmasında ve ispat yükünde ve uygulamada esnekliğin sağlanmasında gözetilmelidir.

36. Bir bireyin bir kötü muamele iddiasının doğruluğunu kanıtlamaya çalışırken karşılaçağı özel zorluklar bu Mahkeme de dahil uluslararası mahkemeler tarafından kabul edilmiştir. Bunlar, örneğin bireyin göstermek zorunda olduğu delillerin kapsamında görülmektedir. Geri gönderme davalarında bireylerin materyallere erişiminde karşılabileceğı esas güçlükler Mahkemenin “pratikte mümkün olan en büyük ölçüde” ispatın istenebileceğinin makul olduğunun kabulünde görülmektedir. Dahası İKK, görüşlerinde sürekli olarak, birey için neyin tehlikeli olduğu göz önünde tutulduğunda, inanırığa ve delile ilişkin şüphelerin kişinin yararına yorumlanması gerektiğini vurgulamaktadır: “Kişinin başvurusunda ileri sürdüğü olaylar hakkında biraz şüphe olsa bile [Komite] *başvurucunun güvenliğinin tehlikede olmadığından emin olmalıdır*. Bunun için başvurusunun ileri sürdüğü bütün olguların ispatlanmış olması zorunlu değildir.”
37. Bireyler üzerine yükümlülük kuşkusuz iddialarını öne sürmeleri ve desteklemeleridir. Ancak birey için geri gönderme yasağına ilişkin bir davada “tartışılabilir bir iddia”da bulunması ya da *prima facie* bir işkence ya da kötü muamele riskinin bulunduğunu ortaya koyması yeterlidir. Bundan sonra kişinin gönderilir işkence veya kötü muameleyle maruz kalacağı korkusunu bertaraf edecek olan Devlettir. Geri gönderme davalarında ispat meselesini değerlendiren birçok uluslararası mahkeme de bu yaklaşımı desteklemektedir. Örneğin İKK’ye göre bireyin “tartışılabilir bir dava” sunması ya da “makul bir iddiada” bulunması yeterlidir; bu durumda kişi geri döndüğünde tehlikede olmayacağını ispatlamak Devlet’in görevidir. Benzer biçimde İHK de *prima facie* gerçek bir riskin olduğunu ortaya koymak bireyin yükümlüdür ancak daha sonra “esash sebeplerin” olmadığını Devlet’in göstermesi gerektiğine hükmetmiştir. Daha geçenlerde İnsan Haklarının Geliştirilmesine Dair Altı Komisyonu, genel risk bir kez ortaya konduğunda, kişinin gerçek bir tehdit altında olduğuna dair bir karinenin mevcut olduğuna karar vermiştir.
38. Tartışılabilir bir davayı gönderen Devlet’in çürütmesinin gerekmesi, sadece davaya katılan bireylerin delillere erişme imkânlarına ilişkin gerçeklikle değil fakat aynı zamanda Devlet’in anlamlı bir değerlendirme yapma görevi ve geri gönderme halinde kişinin herhangi bir kötü muameleyle maruz kalmasını önlemeye ilişkin pozitif yükümlülüğü ile de tutarlıdır.

MEVCUT BİR RİSK “DİPLOMATİK GÜVENCE” İLE ORTADAN KALDIRILAMAZ

39. Devletler, bir kimseyi işkence ve kötü muamele riskinin olduğu bir ülkeye gönderirken “diplomatik güvence” ya da “mutabakat zaptı” mekanizmalarına güvenebilirler. Uygulamada gönderen Devlet’in böylesi güvenceler araması, aslında ilgili kişinin eğer dönerse ev sahibi Devlet’te işkence veya kötü muameleyle maruz kalma riski altında olduğunun kabulüdür. Chahal davasında bu Mahkemenin ve Agiza davasında İKK’nin onayladığı üzere, güvenceler, mevcut işkence riskini ortadan kaldırmamaktadır. Bu görüş, BM İşkenceye Karşı Özel Raportörü, İşkenceye Karşı Komite, BM Alt Komisyonu, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri ve BM Terörle Mücadelede İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerinin Korunması Bağımsız Uzmanı da dahil olmak üzere bir dizi insan hakları kurumu ve uzman tarafından da desteklenmektedir. En son BM Genel Kurulu, bütün devletlerin konsensüsüyle, “diplomatik güvencelerin, başvurulduklarında, uluslararası insan hakları hukukuna, insancıl hukuka ve mülteci hukukuna göre devletleri sorumluluklarından, özellikle non-refoulement

ilkesinden kurtarmadığına” karar vermiştir. Böylesi güvencelere, işkence riskini ortadan kaldırmaya yeterli görerek dayanmak, non-refoulement yükümlülüğünde tehlikeli bir boşluk yaratmaktadır ve nihayetinde işkence ve kötü muamele yasağını aşındırmaktadır.

40. Daha önemlisi güvencelere, ilgili riskin değerlendirilmesinde yasal bir unsur olarak bel bağlanamaz. İade-sonrası izleme mekanizmaları aksini sağlamaya yetmediği için güvencelerin sadece yasal olarak etkili olmamalarına değil, uygulamada basitçe güvenilmez olduklarına dair artan kaygılar bu durumun altını çizmektedir. Uzun vadeli bir koruma sağlayacak etkili bir izleme sistemi işkencenin ve kötü muamelelerin ortadan kaldırılması için hayati bir önem taşıya da münferit izleme mekanizmaları ilgili kişinin (geri gönderilenin) maruz kaldığı riski ortadan kaldıramamaktadır.
41. Mahkemenin belirleyeceği hayati mesele, tüm koşulları ve pratik gerçekliği dikkate alarak yukarıda ortaya konan standartlara ve ilkelere göre bir işkence veya kötü muamele riskinin olup olmadığıdır. Eğer varsa, geri gönderme hukuka aykırıdır. “Telafl edici hiçbir tedbir” işkence yasağının mutlak mahiyetini ve meydana gelmesini önleme yükümlülüğünü etkileyemez; bunlar karşılıklı anlaşmalarla da değiştirilemez.

VI. SONUÇ

42. Uluslararası hukuka ve uygulanmasına iyice yerleşen non-refoulement mutlak bir ilkedir. Ne kişinin potansiyel olarak etkilediği istisnai koşullar ne de söz konusu Devlet’in ulusal güvenliği bu ilkenin sınırlandırılması veya bu ilkeden ödün verilmesini meşrulaştırabilir. İkisi arasındaki doğal bağlantı ve işkence ve kötü muamelele karşı koruma yükümlülüğünün pozitif niteliği göz önüne alındığında, Sözleşmeye göre işkence ve kötü muamele eylemleri ile böylesi bir riskin olduğu yere gönderme arasında hukuken hiçbir ayırım çizilemez. *Refoulement* yasağına yönelik herhangi bir ihlal zorunlu olarak en temel ve değiştirilemez uluslararası normun; mutlak işkence yasağının da ihlali anlamına gelecektir.
43. Geri gönderme davalarının değerlendirilmesine ilişkin uluslararası uygulama 3 maddeye göre geri gönderme yasağının mutlak mahiyetinin hesaba katılmasını öngörmektedir ve Sözleşmedeki korumanın etkin biçimde uygulanması için gereklidir. Risk, gerçek, öngörülebilir ve kişisel olmalıdır. Risk belirlenirken, ilgili kişinin kırılgan bir grupta ilişkisine özel önem verilmelidir. Bireyin ilgili hususlara erişimi ile işkence ve kötü muamele riskinin ispatı da dahil olmak üzere böylesi bir riske ilişkin delil niteliğın taşıyan gereklilikler, davanın koşullarının gerçekliğine, potansiyel ihlalin ağırlığına ve devletlerin önlemeye ilişkin pozitif yükümlülüklerine uygun olmalıdır. Bir kez prima facie ya da işkence ve kötü muamelele dair bir dava ileri sürüldüğünde, Mahkemeyi bireyin işkence ve kötü muamelele maruz kalacağına dair hiçbir gerçek riskin olmadığına ikna etme yükümlülüğü Devlet’tedir.

CEDAW KOMİTESİNE BİREYSEL BAŞVURU- A.S. v. MACARİSTAN

Başvuru: Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokole göre değerlendirilmesi için;

Committee on the Elimination of Discrimination against Women c/o Division for the Advancement of Women Department of Economic and Social Affairs United Nations Secretariat2 United Nations Plaza DC-2/12th Floor New York, NY 10017 United States of America Fax: 001 212 963 3463
Yer ve Zaman: Budapeşte, 12 Şubat 2004

I. Mağdura/Başvurucuya İlişkin Bilgiler

Soyadı: S.
İlk Adı: A.
Doğum tarihi ve yeri: 5 Eylül 1973, Fehérgyarmat, Macaristan
Uyruğu: Macaristan
Medeni Hali: Partner, 3 çocuk
Etnisite: Roman
Güncel Adres: Kossuth Street 5, Tisztaberek, Hungary

II. Başvurucuya İlişkin Bilgiler

European Roman Rights Center (Avrupa Roman Hakları Merkezi) P.O. Box: 906/93, 1386, Budapest.
European Roman Rights Center (ERRC), Avrupa'da Romaların yasal haklarını savunan, kamu yararına faaliyet gösteren uluslararası bir örgütlenmedir.
ERRC, Avrupa Konseyi ile BM Ekonomik ve Sosyal Haklar Konseyinde istişari niteliği haizdir.
Tel: 00 36 1 413 2200
Faks: 00 36 1 413 2201
E-posta: office@errc.org
Legal Defence Bureau for National and Ethnic Minorities (NEKI, Ulusal ve Etnik Azınlıklar İçin Yasal Savunma Bürosu), P.O. Box 453/269, 1537 Budapest 114, Hungary. NEKI, mağdurun etnik ya da ulusal kökenine dayalı ayrımcılığın olduğu davalarda hukuki destek sunmaktadır.
Tel/Faks: 00 36 1 303 89 73
E-posta: bbodrogi@yahoo.com

Bu başvuru ERRC ve NEKI tarafından, mağdurun temsilcisi sıfatıyla ortak yapılmıştır.

III. İlgili Taraf Devlet'e İlişkin Bilgi

1. Başvuru, Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokole ("İhtiyari Protokol) taraf olan Macaristan'a karşı yapılmıştır.
2. Bu başvurunun yapılmasına sebep olan olayların 2 Ocak 2001'de, Macaristan, 2 Ocak 2001'de İhtiyari Protokole katılmadan sadece iki ay önce gerçekleştiğine dikkate alıyoruz. Ancak tüm saygımızla belirtmeli ki
 - a. Macaristan Sözleşmenin kendisini 3 Eylül 1981'de onaylamıştır ve o tarihten beri Sözleşme hükümleriyle hukukken bağlıdır,
 - b. İhtiyari Protokol nihayetinde Komitenin, yetkili olduğu ve ilgili Devlet'in Sözleşmede kutsal sayılan standartlara uygunluğunu başka bir yoldan denetlediği ve ilgili Devlet'in onayladığı bir yargı mekanizmasıdır,¹
 - c. En önemlisi, bu davadaki söz konusu ihlallerin etkileri devam eden (süreğiden) niteliktedir.

1 Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol bakımından örneğin Profesör Manfred Nowak, bunun geçmişe etkili yargısal bir belge olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle Taraf Devletler, onayladıkları andan itibaren ve İhtiyari Protokole taraf olup olmamalarından

3. Bilhassa, başvurucuz Ocak 2001'de tam ve aydınlatılmış onamı olmadan kısırlaştırılmasının bir sonucu olarak artık başka bir çocuk doğuramayacağını ve bunun İhtiyari Protokolün 4(2)(e) maddesine göre devam eden bir ihlal anlamına geldiğinin açık olduğunu ileri sürmektedir. Başka deyişle kısırlaştırmanın amacı hastanın doğurma yeteneğine son vermektir ve hukuki olduğu kadar tıbbi açıdan da bu durum pek çok örnekte geri döndürülemezdir. (Bu meseleler bu başvurunun VI.2 ve VI.25. paragraflarında detaylarıyla anlatılmıştır.)
4. İyi bilinen bir Strazburg davasında², örneğin, bir Alman vatandaşı İsviçre'den 1961'de çalışma ve oturma izni almış ve 1965'te İsviçre'de bir İsviçre vatandaşı ile evlenmiş; 1968'de işini kaybetmiş; 1970'te hakkında 1972'de uygulanan sınır dışı etme kararı verilmiş ve nihayetinde eşinden ayrı düşmüştür. Her ne kadar olayın unsurları Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 1974'te İsviçre açısından yürürlüğe girmeden önce gerçekleşmişse de Komisyon, davaya zaman yönünden yetkili (ratione temporis) olmadığını düşünilemeyeceğini çünkü başvurucunun İsviçre'de yaşayan eşini ziyarete gidemediğini ve bu durumun Sözleşmenin yürürlüğe girme tarihinden sonra da devam ettiğini belirtmiştir.³
5. BM İnsan Hakları Komitesi de benzer biçimde Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol yürürlüğe girmeden evvel gerçekleşen ihlalleri, eğer devam ediyorsa ya da yürürlük tarihinden sonra devam ederek ihlale yol açan etkileri varsa, başvuruyu değerlendireceğini belirtmektedir.⁴ Örneğin Avustralya'ya⁵ karşı bir başvuruda; yıllık aidatı ödemek istemeyen bir avukat, avukatlık yapmaya devam etmiş ve Yüksek Mahkeme tarafından para cezasına çarptırılmış ve çalışmakta olan avukatlar listesinden silinmiştir. İHK, her ne kadar bu olaylar İhtiyari Protokol Avustralya açısından yürürlüğe girmeden önce gerçekleşmiş olsa da Yüksek Mahkemenin kararının etkilerinin hala devam ettiğine karar vererek başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur.
6. Yukarıda belirtilenlerin ışığında, buradaki olay Macaristan'ın İhtiyari Protokole katılmasından gerçekleşmiş olsa bile hem başvurunun kabul edilebilirliği hem de esasa ilişkin hüküm vermesi bakımından Komitenin yetkisinin mutlak ve tam olduğunu öne sürüyoruz.
7. Eğer Komite daha fazla açıklamayı gerekli görürse, biz bu başvurunun sahipleri olarak daha detaylı bir açıklama sunmamıza izin verilmesini saygılarımızla talep ediyoruz.

IV. Davanın Unsurları

1. A.S. ("başvurucu") Roman kökenli bir Macaristan vatandaşıdır ve bir Macari devlet hastanesinde tam ve aydınlatılmış onamı olmaksızın zorla kısırlaştırılmıştır.
2. 30 Mayıs 2000'de Başvurucunun gebeliği tıbbi muayene ile teyit edilmiştir.⁶ Bu tarihten itibaren

bağımsız olarak Sözleşmeye saygı duymakla yükümlüdür. İhtiyari Protokolün onaylanmasının sonucu mağdurların İnsan Hakları Komitesine bireysel başvuruda bulunma imkânına sahip olmasıdır. Böylesi başvurular iddia edilen ihlaller ancak Sözleşmenin kendisinin yürürlüğe girmesinden evvel meydana geldiyse zaman bakımından kabul edilemez bulunacaktır. (Bkz. Nowak, Manfred, CCPR, Commentary, Kehl, 1993, 679-680).

2 Başvuru No. 7031/75, D.R.6 s. 126.

3 Strazburg içtihatlarına gelince, örneğin, taraf devletlerin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin eski 25. maddesine göre Komisyonun bireysel şikâyetleri alma yetkisini tanyan beyanlarının, Sözleşmenin kendisinin onaylandığı andan itibaren geçmişe etkili olarak geçerli olduğuna hükmedilmiştir. Başka deyişle Komisyon, kendisini Sözleşmenin onay tarihi ile 25 maddeye göre beyanda bulunulan tarih arasındaki olayların incelenmesinde de yetkili görmüştür. (Bu yaklaşım pek çok davada tekrar edilmiştir. Bkz. Başvuru No. 9587/81, D&R 29, ss. 238-239; Başvuru No. 9559/81, D&R 33, ss. 209-210 ve Başvuru No. 13057/87, D&R 60, ss. 247-248.).

4 Örn. bkz. İHK Başvuru No.1/1976, Başvuru No.24/1977, Başvuru No.196/1985, Başvuru No.310/1988, Başvuru No.457/1991.

5 İHK Başvuru No.491/1992.

6 Bkz. Belge 3, Fehegyarmat İlçe Mahkemesi Kararı.

beklenen doğum ve loğusalık tarihine 20 Aralık 2000'e kadar, ilçe hemşiresi, jinekoloğu ve hastanedeki doktorlarla olan belirlenmiş bütün randevularına gitmiştir. 20 Aralık 2000'de Fehergyarmart'ta hastaneye gitmiş ve kendisine bebeğin 36-37 haftalık olduğu, eve dönmesi ve doğum sancıları başladığında hastaneye gelmesi söylenmiştir.

3. 2 Ocak 2001'de doğum sancuları başlamış ve amniyotik sıvı kaybıyla birlikte ağır bir kanama başlamıştır. Fehergyarmart hastanesine cankurtaranla götürülmüştür, hastaneye ulaşması bir saat sürmüştür. Hastaneye kabul edilmiş, gıysileri çıkarılmış, muayene edilmiş ve bir operasyona hazırlanmıştır. Muayene esnasında uzman doktor Dr. Abdras Kanyo, bebeğin rahminde öldüğünü, rahminin daraldığını ve plesentanın ayrıldığını belirtmiştir. Dr. Kanyo başvurucuya, ölü embriyونun alınması acil bir sezeryan operasyonunun gerekli olduğu bilgisini vermiştir.⁷ Başvurucu ameliyat masasındayken sezeryane izin verdiğini belirten bir belgeyi imzalaması istenmiştir. Bu izin belgesinin sonunda el yazısıyla yazılmış bir not bulunmaktadır:
 - a. *Embriyonun rahminde öldüğünü biliyorum ve "kısırlaştırılmam" talep ediyorum. Bir daha doğurmayı ya da hamile kalmayı arzulamıyorum/planlamıyorum.*
 - b. İzin belgesindeki el yazısıyla yazılmış kısım, Dr. Kanyo tarafından güçlükle okunur bir biçimde yazılmıştır.⁸ Doktor kısırlaştırmanın Macarcadaki karşılığı olan "lekotes" ya da Macar hukuki terimi "muvi meddove tetel" yerine Latince karşılığını kullanmıştır ki mağdur bu Latince terime aşina değildir. Başvurucu hem sezeryane onay verdiği izin belgesini hem de el yazısıyla yazılmış kısırlaştırma notunu imzalamıştır. Belge hem Dr. Kanyo hem de ebe Bn. Laszlo Fejes tarafından da iki kere imzalanmıştır. Son olarak başvurucu, kan nakline ve anestizeye izin veren belgeleri de imzalamıştır.
4. Başvurucu, operasyon başlamadan önce hiçbir biçimde kısırlaştırmanın mahiyeti, riskleri ve sonuçları ya da doğum kontrolünün başka yolları hakkında bilgilendirilmemiştir. Bu daha sonra İkinci Derece Mahkemesi tarafından da teyit edilmiştir: "*Şikâyetçiye kısırlaştırma hakkında detaylı bilgi verilmemiştir. Dr. Kanyo'nuntanık beyanına göre şikâyetçi operasyonun gerçek mahiyeti, riskleri ve alternatif yöntemler ve usuller hakkında bilgilendirilmemiştir.*"⁹ Başvurucunun partneri Bay Lakatos da kısırlaştırma ya da diğer doğum kontrol yöntemleri hakkından bilgilendirilmemiştir. Operasyon sırasında hastanede de değildir.
5. Hastane kayıtları başvurucunun şok halinde olduğunu ve hayli kan kaybettiğini göstermektedir. Hastane raporlarına göre "[A.S.] geldiğinde sersemlemiş haldedir, uterin kanaması vardır ve doğum esnasında ağır kan kaybı nedeniyle şoka girdiği için kan nakline ihtiyaç duyulmuştur."¹⁰ Operasyonu yardımcı Dr. Anna Koperdak ile birlikte Dr. Kanyo yapmıştır; anestezi Dr. Maria Kriczki'dir. Sezeryan yapılmış, ölü fetüs ve plesanta alınmış ve başvurucu fallop tüpleri bağlanarak kısırlaştırılmıştır.¹¹
6. Hastane raporları, cankurtaranın hastaneye varmasından her iki operasyonun tamamlanmasına kadar geçen sürenin 17 dakika olduğunu göstermektedir.¹²
7. Başvurucu, hastaneden ayrılmadan evvel Dr. Kanyo'yu arayıp bulmuş ve ona sağlık durumunu ve bir daha ne zaman hamile kalabileceğini sormuştur. İşte o zaman "sterilizasyon" kelimesinin anlamını ve bir daha hamile kalamayacağını öğrenmiştir.
8. Kısırlaştırılması başvurucunun hayatını derinden etkilemiştir. O günden bu yana hem kendisi

7 Bkz. Belge3, Fehergyarmart İlçe Mahkemesi Kararı.

8 İzin Formu, Belge1.

9 Bkz. Belge5, Szabolcs-Szatmar-Bereg Bölge Mahkemesi Kararı.

10 Başvurucunun avukatının mahkeme önündeki beyanı, Belge 9

11 Bkz. Belge 3, Fehergyarmart İlçe Mahkemesi Kararı.

12 Bkz. Belge 7, Hastane kayıtları.

hem de partneri depresyon tedavisi görmekte ve ilaç kullanmaktadır. Her ikisinin de kısırlaştırma dahil her türlü doğum kontrol yöntemini reddeden güçlü dini inanışları vardır. Katolik Kilisesinin Macaristan'daki yerel bir koluna dahildirler. Katolik öğretisinde kısırlaştırma, beden doğal işlevlerine zarar veren bir sakatlamadır ve caiz değildir.¹³ Her ikisi de geleneksel Roman adetlerine göre yaşayan Romanlardır. Macaristan Üniversitesi Roman Araştırmaları Bölümünün Roman kadınlarının çocuk doğurmaya yaklaşımları üzerine bir çalışmasında, araştırmacı Maria Nemenyi'nin belirttiği üzere¹⁴:

- a. "Roman ailelerinin değerler sisteminde çocuk sahibi olmak merkezi önem taşımaktadır. Roman ailelerinin nüfusun çoğunluğuna kıyasla daha fazla çocuk sahibi olmaları aile planlaması hakkında bilgi sahibi olmadıkları için değildir...aksine bu, farklı Roman topluluklarının geleneklerini yaşatma gayretiyle yakından ilişkilidir. Biliyorum ki Romanların arasında doğum kontrol yöntemlerinin kullanılmaması, gerçekten bu yöntemler bazı ailelerin karşılayamayacağı kadar pahalı olsa da doğum kontrolünün pahalı olmasıyla ilgili değil daha ziyade bu topluluklarda çocuk sahibi olmanın yüksek önem taşıması nedeniyledir. Kısırlaştırma, böylesi köklü...[inanışlara]...saldırıldır ki geleneksel Roman topluluklarında yaşayan pek çok kadın anne ve eş olarak tanımlanmaktadır ve [bu durumda] cinsel kimliklerini ve rollerini zarar görmeden taşıyamazlar."

V. İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi İçin Atılan Adımlar

1. 15 Ekim 2001'de (S.A. adına) bu başvuruyu yapanlardan Dr. Bae Bodrogi, NEKI'deki hukukçulardan birisi, mağdurun adına Szatmar-Bereg Devlet hastanesi aleyhine bir sivil dava açmıştır.¹⁵ Davada, diğer şeylerin yanı sıra Fehergyartmart İlçe Mahkemesinden hastaneden başvurusunun sivil haklarını ihlal ettiğine ve başvurusunun tam ve aydınlatılmış onamını almadan kısırlaştırma operasyonu yapmaktaki ihmali nedeniyle profesyonel yükümlülüğüne aykırı davrandığına karar vermesini istemiştir. Ayrıca mağdurun maddi ve maddi olmayan zararlarının giderilmesi talep edilmiştir. Fehergyartmart İlçe Mahkemesi 22 Ekim 200216 tarihli kararında, kısırlaştırma operasyonunun yasal koşulları yerine getirilmemiş olsa bile hastane doktorlarının profesyonel bir kusuru olmadığına karar vermiştir. Mahkemenin kendisi "mağdurun partnerine operasyon hakkında bilgi verilmemesi ve yaşayan çocuklarının doğum belgeleri alınmasında doktorların ihmalinini saptanabileceğine"¹⁷ karar vermiştir. Ayrıca mahkemenin ifadelerini esas aldığı tanık doktorların, operasyonu gerçekleştiren doktorlar olduğunu da dikkatinize sunuyorum. Son olarak Macaristan'daki ilk derece mahkemesi, halihazırda üç çocuğu olan annelere kısırlaştırmanın tavsiye edildiğini onaylamıştır.¹⁸
2. Dr. Bodrogi bu karar karşı 5 Aralık 2002'de temyiz başvurusu yapmıştır.¹⁹ Temyiz başvurusunda, ilk derece mahkemesinin bir kısırlaştırma operasyonu için gereken yasal şartların karşılanıp karşılanmadığını düzgün değerlendirmedeğini ve mağdurun sözlü şikâyetlerini olduğu gibi el yazısıyla yazdığı delillerini ve argümanlarını dikkate almadığını ileri sürmüştür. Aksine Mahkeme sadece davalı doktorların ifadelerine dayanmıştır. Temyiz başvurusunda da mağdurun kısırlaştırma operasyonu nedeniyle (yasal olmayan bu operasyonun acı ve elemine) ve operasyon sonucunda (örn bir daha çocuk doğuramama) uğradığı maddi ve maddi olmayan zararlarının giderilmesi talebi tekrar edilmiştir.
3. İkinci derece mahkemesi, Szabolcs-Szatmar Vilayet Mahkemesi 12 Mayıs 2003'te²⁰ temyiz başvurusuna dair hükümünü vermiş; hastane doktorlarının başvuruca tam ve detaylı bilgi vermeden kısırlaştırma operasyonu yapmalarında ihmalleri olduğuna sonucuna ulaşmıştır. Karara

13 Dr J. Poole, "The Cross of Unknowing", 1989'dan alınmıştır.

14 Maria Nemenyi: Roma Mothers in Health Care, <http://mek.oszk.hu/01100/01156>

15 Belgedeki iddia.

16 Fehergyartmart İlçe Mahkemesi Kararı, 2.P.20.326/2001/22, Belge 3.

17 Aynı.

18 Macaristan Sağlık Hizmetleri Yasası, 187. md., 2. para.

19 Temyiz, Belge 4.

20 Szabolcs-Szatmar-Bereg Bölge Mahkemesi Kararı, No 4.Pf.22074/2002/7, Belge 5.

göre, “bu davada, başvuruca kısırlaştırılması hakkında verilen bilgi ayrıntılı değildir. Dr. Andras Kanyo'nun tanık beyanına göre, başvuruca operasyonun mahiyeti, riskleri ve alternatif doğum kontrol yöntemleri hakkında bilgilendirilmemiştir.”²¹ Dolayısıyla “başvuruca, olası enfeksiyon komplikasyonları ve riski, iltihaplı enfeksiyon, rahminin açılması hakkında ve başka doğum kontrol yöntemi seçenekleri hakkında da bilgilendirilmemiştir.”²² Mahkeme ayrıca “davalının başvurucaya ayrıntılı bilgi vermemekle ihmalde bulunduğu” ve “başvurucaya operasyonun risklerine ilişkin bilgi verilmiş olmasına rağmen, operasyon hakkında ve alternatif yöntemler (diğer doğum kontrol yöntemleri hakkında) ayrıntılı bilgi verilmemiş ve başvuruca operasyonun yapılmasını takiben yeniden hamilelik olasılığı hakkında bilgilendirilmemiş ya da düzgün bilgilendirilmemiştir.”²³ Mahkeme kısırlaştırma hayat kurtarmaya yönelik bir operasyon olmadığı için ilgilinin rızasının şart olduğunu da vurgulamıştır. Son olarak mahkeme “Sağlık Hizmetleri Yasası'nın 15 maddesinin 3 paragrafına göre, hastaya verilen bilgi ayrıntılı değilse bir operasyonun gerçekleştirilmesi için gerekli yasal şartların oluşmayacağına” karar vermiştir.²⁴

4. En nihayetinde yukarıdaki belirlemelerine rağmen Mahkeme, temyiz başvurusunu reddetmiş ve başvurucaın üreme kapasitesini kaybetmesinin sürekli bir özür (sakatlık) teşkil ettiğine dair hiçbir delilin olmadığını hükmetmiştir. Mahkeme görüşünde (bu başvurucaın VI.2 bölümünde bahsedildiği gibi) yerleşik tıbbi görüşlerin aksine, “gerçekleştirilen operasyonun kalıcı ve döndürülemez olmadığını...ve...bu nedenle başvurucaın doğurma yeteneğini kaybetmediğini... ya da kalıcı bir engelden [mustarip] olmadığını” belirtmiştir. Dolayısıyla Mahkeme, operasyonun sonuçlarının yarattığı manevi zarara bakarken, başvurucaın yaşadığı bariz duygusal bunalımın tam ve aydınlatılmış onamı olmadan ciddi bir cerrahi prosedüre maruz kalmasından kaynaklandığı meselesine hiç değinilmedi. İkinci Derece Mahkemesinin kararına karşı temyiz yolu kapalıdır.
5. Başvuruca etkili bütün iç hukuk yollarını tükettiğini ve Komiteye adil tazmin ve giderim için başvurmuştur.

VI. Sözleşmenin İhlali

1. Bu başvuruda açıklandığı üzere başvurucaın Macaristan'da bir devlet hastanesinde tam ve aydınlatılmış onamı olmadan kısırlaştırılmasında Kadınlara Yönelik Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesinde (“Sözleşme”) güvence altına alınan hakların bir kısmı; özellikle 10/h, 12 ve 16/1/e maddeleri ihlal edilmiştir.
2. Sözleşmenin hükümlerine geçmeden önce Başvuruca, kısırlaştırmaya ilişkin birkaç önemli noktayı vurgulayacaktır. Kısırlaştırmanın amacı hastanın üreme yeteneğini ortadan kaldırmaktır. Standart tıbbi ilkelere göre kısırlaştırma operasyonunun hayat kurtarmaya yönelik acil bir operasyon değildir ve hastanın tam ve aydınlatılmış onamı gerekmektedir.²⁵ Yasal ve etik açıdan bakıldığında kısırlaştırma operasyonlarının önemli özelliklerinden birisi genellikle dönüşünün olmamasıdır²⁶ ve kısırlaştırma

21 Aynı.

22 Aynı.

23 Aynı.

24 Aynı.

25 Küresel Sağlık için Doktorlar'dan Dr. Wendy Johnson, Amerikan Jinekolog ve Obsterisyonerler Birliği Başkan Yardımcısı Dr Douglas Laube ve Uluslararası Jinekolog ve Obsterisyonerler Federasyonu Üreme ve Kadın Sağlığının Etik Boyutları Komitesi Başkanı Dr. Joanna Cain'in beyanları.

26 J.K. Mason, (Edinburg Üniversitesi Adli Tıp Profesörü) ve R.A. McCall Smith, (Edinburg Üniversitesi Tıp Hukuku Profesörü), Law and Medical Ethics, sayfa, 89, Butterworths (Yay.)'dan alınmıştır.

operasyonunu tersine döndürmek için yapılan cerrahi işlemler karmaşıktır ve başarı olasılığı yok denecek kadar azdır.²⁷ Dünya Sağlık Örgütü'nün "Doğum Kontrol Yöntemlerinin Tıbbi Uygunluk Kriterleri"ne göre kısırlaştırma işlemi, dönüşsüz ve kalıcıdır.²⁸

3. Uluslararası ve bölgesel insan hakları örgütleri zorla (rızaaya dayanmayan) kısırlaştırma uygulamalarının pek çok insan hakkını ciddi bir biçimde ihlal ettiğini durmaksızın vurgulamaktadır. Mesela İnsan Hakları Komitesi, Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşmenin hiç kimsenin işkence veya zalimce, gayri insani ya da aşağılayıcı muamelemeye ve özgür iradesi olmadan bilimsel ve tıbbi deneye tabi tutulamayacağı öngören 7 maddesini ihlal eden bir uygulama olduğuna dikkat çekmektedir.²⁹ Zor(lama) farklı biçimlerde tezahür edebilir. En doğrudan biçimi de bir insanı zorla (fiziken) kısırlaştırmaktır. Zorun bir başka biçimi ise tıbbi personelin paternalizmi olduğu kadar baskısı ve/veya ihmaldir. Bu davada Başvurucudan ameliyat masasında şok içinde ve kabu ya da red yönünde doğru ve farkında olarak karar veremeyeceği bir haldeyken rızası istenmiştir.

Sözleşmenin 10/h maddesinin İhlali: Başvurucuya aile planlaması ve doğum kontrolüne dair hiç bilgi verilmemesi

4. Sözleşmenin 10. maddesinin h bendine göre "taraf devletler kadınlara aile planlaması hakkında bilgi ve tavsiyeler dahil, aile sağlığını ve refahını sağlayamaya yardımcı olacak eğitsel bilgileri vermelidir."
5. Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi evlilik ve aile içi ilişkilerde eşitliğe ilişkin 21 No'lu Genel Tavsiye Kararında bazı raporlar, zorla kısırlaştırma uygulamalarının ortaya konduğunu ve "güvenli ve güvenilir doğum kontrol yöntemleri hakkında bilinçli bir tercih yapabilmeleri için, kadınların doğum kontrol yöntemleri ve bunların kullanımı hakkında bilgi sahibi olması ve Sözleşmenin 10 (h). maddesi gereğince kadınlara cinsel eğitim ve aile planlaması hizmetlerinin sağlanması"³⁰ gerektiğini belirtmektedir.
6. Macaristan Sağlık Hizmetleri Yasasının 187. maddesi, aile planlaması ya da sağlık nedeniyle kısırlaştırmaya, ilgili kadının veya erkeğin rızası ve gerekli tıbbi görüşün alınması şartıyla izin vermektedir. Kadının kısırlaştırma talebini yazılı olarak bildirmesi ile operasyonun gerçekleştirilmesi arasında üç aylık bir süre olmalıdır.³¹ Kısırlaştırma operasyonunu gerçekleştirecek olan doktor, müdahalede bulunmadan önce "ilgilerinin yaşını, eğitimini, bilgisini, ruh halini ve meseleye dair talebini dikkate alarak ayrıntılı biçimde"³² talepte bulunana ve onun eşini diğer doğum kontrol yöntemleri ile operasyonun mahiyeti, olası riskleri ve sonuçları hakkında aydınlatmalıdır.
7. Macaristan'ın yasakoyucuları Sağlık Hizmetleri Yasasını hazırlarken üç aylık bekleme süresini kısırlaştırma operasyonunun hayat kurtarmaya yönelik olmadığını (İkinci Derece Mahkemesinin de belirttiği üzere)³³ ve ilgilinin kendisine verilen bilgiler doğrultusunda karar verebilmesi için yeterli bir

27 Robert Blank'ın kitabından alınmıştır, bkz. "Fertility Control: new techniques, new policy issues" 1991, ss. 31-33. Blank, geri döndürme operasyonunun karmaşık olduğunu ve başarı ihtimalinin sadece %40-75 olduğunu ve çok yüksek dış gebelik riski yarattığını belirtmektedir.

28 Dünya Sağlık Örgütü'nün "Doğum Kontrol Yöntemlerinin Tıbbi Uygunluk Kriterleri", Second edition, at http://who.int/reproductive-health/publications/RHR_oo_2_medical_eligibility_criteria_second_edition/rhr_oo_2_ster.html.

29 İnsan Hakları Komitesi Kadınlarla Erkeklerin Eşitliği 28 No'lu Genel Yorumu (3. md.) (68. Oturum, 2000), Compilation of oces and General Recommendations by Human Rights Treaty Bodies, 11, U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.5 (2001) içinde.

30 CEDAW Komitesi 21 No'lu Genel Tavsiye Kararı, para 22.

31 Operasyonun talep edilmesi ile yapılması arasındaki üç aylık bekleme süresinin iki istisnası bulunmaktadır; ilki jinekolojik bir operasyonun planlanandan önce gerçekleşmesi ve ikincisi, gebeliğin annenin hayatına yönelik ciddi bir tehdit oluşturması ya da sağlıksız bir bebeğin dünyaya gelecek olması.

32 Macaristan Sağlık Hizmetleri Yasası, 154/1997, 13.8 md.

33 Bkz. Belge 5, Szabolcs-Szatmar-Bereg Mahkemesinin Kararı.

- sürenin olması gerektiğini düşünerek öngörmüştür.
8. Ne var ki doktor hasta ilişkilerini belirleyen tıbbi paternalizm Macaristan'da hala hüküm sürmektedir. Bu anlayışa göre doktorlar, hastalarının ihtiyaçlarını ve menfaatlerini hastalarından daha iyi bilirler. Bu nedenle de doktorlar genellikle "hastanın duygusal dengesi"ni bozabilecek bilgileri hastalarından saklamaktadır.
- a. Macaristan Bilimler Akademisinden Maria Neményi şöyle demektedir:
- b. "...Bir doktorun verdiği tavsiye, bilgi, talimat ya da emirlere uyulmasının ön şartı, hastanın bu direktifleri anlayabilmesidir. Tıp personelinin uygun bir dil kullanmalı, uygun bir tutum sergilemeli ya da uygun bir örnek göstermelidir (bir bebeğin nasıl tutulacağı gibi), personelin kendilerini hastalarına uydurmaları, hastaların çoğunun da kabul ettiği bir stratejidir. Biliyoruz ki sağlık sistemi hiyerarşisinin en üstünde yer alanlar ayrıcalıkları konumlarını terketmemekte ve karar verirken hastalarını dahil etmemektedir. Bu çalışmada görüşülen Roman kadınları aynı fikirdedir...Çalışma boyunca görüşülen Romanların gündelik tecrübelerine göre tıbbi personel Romanlara, genel önyargıları çerçevesinde davranmaktadır. Önyargıların çarpıklığının tıbbi tedavi süreçlerini de etkilediği fikrindeyiz.³⁴"
9. Bu nosyon, hastanın bilgilendirme ve tedavisinin seyrine ilişkin serbestçe seçim yapma hakkını ihlal etmektedir. Birleşik Krallık'taki bir yetişkinin tıbbi tedaviyi reddetmesine ilişkin Re. T.³⁵ davasında, yargıç şu kararı vermiştir: "Zihinsel yeterliliği olan bir hasta tıbbi tedaviyi seçme, reddetme ya da önerilen bir tedavi yerine diğerini seçme hakkına sahiptir... Bu karar diğerlerine anlamsız gelse bile bu hak sınırlanmaz. Kararı alma nedenleri rasyonel ya da irrasyonel olabilir, bilinmeyebilir ve hatta bir neden olmayabilir."
10. Bu davadaki unsurların gösterdiği üzere, başvurucuya, operasyondan aylar ya da yıllar veya operasyondan hemen önce kısırlaştırma operasyonu, operasyonu üreme yeteneğine olan etkileri hakkında ya da doğum kontrolü ve aile planlamasına dair spesifik bilgi verilmemiştir. İzin belgesini ameliyat masasında, bebeğinin ölüm haberini aldığı ve esnada, ağır kanaması varken ve kısırlaştırma için kullanılan terimi anlamadan ve ölü fetüsün ve plasantanın alınacağı bir cerrahi operasyon geçirmek üzereyken imzalamıştır. Başurucuya operasyonun mahiyeti, riskleri ve sonuçları hakkında, izin belgesini imzalamadan evvel detaylı bilgi verilmemiştir. Bunlar İkinci Derece Mahkemesinin hükmünde de teyit edilmiştir: "*davalı, başvurucuya detaylı bilgi vermeyerek ihmalkâr davranmıştır. Başurucuya operasyonun risklerine ilişkin bilgi verilmiş olmasına rağmen, operasyon hakkında ve alternatif yöntemler (diğer doğum kontrol yöntemleri hakkında) ayrıntılı bilgi verilmemiş ve başvurucu operasyonun yapılmasını takiben yeniden hamilelik olasılığı hakkında bilgilendirilmemiş ya da düzgün bilgilendirilmemiştir.*"³⁶ Dolayısıyla Başurucu, kendisine aile planlaması ve doğum kontrolü hakkında, izin belgesini imzalamadan önce yeterli bilgi verilmemesinin Sözleşmenin 10. maddesinin h bendinin ihlali olduğunu ileri sürmektedir.

Sözleşmenin 12. maddesinin ihlali: Aydınlatılmış onanın yokluğu uygun sağlık hizmetlerine ulaşım hakkının ihhalidir

11. Sözleşmenin 12 maddesine göre "Taraf devletler, aile planlaması dahil sağlık hizmetlerinden kadınların ve erkeklerin eşit olarak yararlanması için gerekli bütün uygun önlemleri alırlar. Bu maddenin 1 paragrafında öngörülen hükümler saklı kalmak kaydıyla taraf devletler hamilelik, lohusalık ve doğum sonrası ...döneminde gerekli hizmetleri sağlar."
12. Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi Kadın ve Sağlık üzerine 24 No'lu Genel Tavsiye Kararında şöyle demektedir: "Kadınlar, belirli bir tedavi görme ya da belirli bir araştırmaya katılma konusundaki seçenekleriyle ilgili olarak, uygun eğitimi almış görevliler tarafından tam olarak

34 Neményi'nin yaptığı araştırmanın bulguları, NEKI'nin aldığı şu davalarda da desteklenmiştir; (János H-White Booklet 2002, s. 50-53, Margit B.-White Booklet 2002, s. 54-55, Eva D ve Miklos K davası-süren dava - White Booklet 2003.).

35 Re T, (1992) 9 BMLR 46/ UK.

36 Bkz. Belge 5, Szabolcs-Szatmar-Bereg Bölge Mahkemesinin Kararı.

bilgilendirilme hakkına sahiptir; bu bilgilendirme, önerilen yöntemlerin sağlayacağı faydalar ve olası yan etkiler ile diğer alternatif yöntemleri içerir.”³⁷ Yine Komiteye göre “Kabul edilebilir hizmetler ise, sunulduğu şekli itibarıyla kadınların tam anlamıyla bilgi sahibi olarak rıza göstermelerini temin eden, insan onuruna saygı gösteren, mahremiyet ilkesini gözetilen, kadının ihtiyaçlarına ve bakış açısına duyarlı hizmetler olarak tanımlanır. Taraf Devletler, rıza almadan kısırlaştırma, cinsel yolla bulaşan hastalık tespitine yönelik testlere zorla tabi tutulma ya da istihdam şartı olarak zorunlu gebelik testleri gibi, zorlamalara başvuru ve kadının iradesini ve onurunu ihlal eden hiçbir uygulamaya izin vermemelidir.”³⁸

13. Aydınlatılmış onama ilişkin uluslararası standartlar, diğer önemli belgelerde de düzenlenmiştir. Dünya Sağlık Örgütü'nün Hasta Haklarına Dair Bildirgesine göre, aydınlatılmış onamı herhangi bir tıbbi müdahalenin ön şartı olarak görmekte ve hastaya tıbbi müdahaleleri reddetme veya durdurma hakkını tanımaktadır. Bildirgeye göre “Hastalar, durumları ile ilgili tıbbi gerçekleri, önerilen tıbbi müdahaleleri ve her müdahalenin potansiyel risklerini veya yararlarını, önerilen müdahalelerin alternatiflerini, tedaviyi reddetmelerinin sonuçlarını, tanı, prognoz ve tedavinin gidişini içerecek biçimde sağlık durumları hakkında tam olarak bilgilendirilme hakkına sahiptir.”³⁹ Yine Bildirgeye göre “Bilgi, hastanın anlama kapasitesine uygun bir biçimde ve mümkünse yabancı terminoloji kullanılmadan verilmelidir. Eğer hasta ortak dili konuşmıyorsa, tercüman yardımı sunulmalıdır.”⁴⁰
14. Avrupa İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesine (ECHR) göre “Sağlık alanındaki herhangi bir müdahale, ilgili kişinin bu müdahaleye özgürce ve bilgilendirilmiş biçimde izin vermesiyle yapılabilir. Müdahalenin amacı ve mahiyeti ile sonuçları ve riskleri hakkındaki ilgiliye verilir.”⁴¹ Macaristan bu sözleşmeyi 7 Mayıs 1999'da imzalamış ve sözleşme Macaristan açısından 1 Mayıs 2002'de yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin Açıklayıcı Raporuna göre “Onaylarının geçerli olabilmesi için ilgili kişilerin tasarlanan operasyonla ilgili konularda bilgilendirilmelidir. Bu bilgi müdahalenin amacını, mahiyetini, sonuçlarını ve risklerini kapsamalıdır. Müdahalenin risklerine ya da alternatiflerine ilişkin bilgi de sadece tasarlanan operasyona ilişkin riskleri değil her hastanın karakterine göre, örneğin yaşı ve diğer patolojileri gibi doğabilecek riskleri de kapsamalıdır.”⁴² Yine Açıklayıcı Rapora göre “Bu bilgi yeterince açık ve müdahale yapılacak kişinin anlayabileceği dilde olmalıdır. Kişiyi müdahalenin risklerinin, vereceği acının ya da rahatsızlığın karşısında gerekliliği ya da yararı anlayabileceği bir dil kullanılarak açıklanmalıdır.”⁴³
15. Uluslararası hukuk ve uluslararası tıbbi rehberlerin temelinde aydınlatılmış onam ya da bilinçli seçim bulunmaktadır. Bilinçli seçim, sağlık hizmetlerinin temel ilkesidir ve uluslararası topluluk tarafından bir insan hakkı olarak kabul edilmektedir.⁴⁴ Dahası bütün kısırlaştırma programlarının temelini oluşturmaktadır.⁴⁵ Sağlık hizmetlerinde bilinçli seçim nosyonu, bir kimsenin tedavi usullerine ya da seçeneklerine iyice düşünerek ve isteyerek karar vermesidir, bilgi ve meselesinin anlaşılması zorlama, baskı ya da gerilim nedeniyle sınırlandırılmamalıdır. Bilinçli seçim kavramına göre dikkate alınacak unsurlar kişisel koşulları, inanışları ve tercihleri ile kültürel ve sıhhi unsurlardır. Aydınlatılmış onam, bir hastanın tıbbi tedavi almayı kabul etmesi ya da bilinçli seçimiyle bir çalışmanın parçası olmasını ifade eder. Yazılı aydınlatılmış onam kısırlaştırma dahil cerrahi müdahale için gereklidir -ancak yazılı bir onam her zaman bilinçli seçim olmayabilir. Hastanın, sorumlu profesyonel sağlık görevlilerinden objektif bilgi aldığı anda özgür ve aydınlatılmış bir biçimde izin verdiği kabul edilir. Hasta, planlanan

37 CEDAW Komitesi 24 No'lu Genel Tavsiye Kararı, para 20.

38 CEDAW Komitesi 24 No'lu Genel Tavsiye Kararı, para 22.

39 WHO Hasta Haklarına Dair Bildirge, 2.2. md.

40 WHO Hasta Haklarına Dair Bildirgesine, 2.4. md.

41 ECHR, 5. md.

42 ECHR Açıklayıcı Rapor, para. 35.

43 CHR Açıklayıcı Rapor, para. 36.

44 1994 Kahire Uluslararası Nüfus ve Gelişme Konferansı (ICPD).

45 Engenderhealth, Contraceptive Sterilization: Global Issues and Trends, A V S C Intl; March 2002, s. 7. 4.

müdahalenin mahiyeti ve olası sonuçları ile alternatifleri hakkında bilgilendirilmelidir. Aydınlatılmış onam; kandırma, zorlama, hile, korkutma, yalan ya da başka türlü zorlamayla ya da etkide bırakarak veya yanlış beyan ile alınmaz. Dolayısıyla aydınlatılmış onam, bilinçli seçime dayanır bilinçli seçim ise aydınlatılmış onamı gerektirir.⁴⁶

16. Macaristan Sağlık Hizmetleri Yasasına göre “herhangi bir sağlık hizmeti usulü, hastanın herhangi bir hile, baskı ya da tehditten uzak uygun bilgilendirilmesiyle alınan rızasına tabidir.”⁴⁷
17. İkinci Derece Mahkemesi kararına göre “*davalı, başvurucuya detaylı bilgi vermeyerek ihmalkâr davranmıştır. Başvurucuya operasyonun risklerine ilişkin bilgi verilmiş olmasına rağmen, operasyon hakkında ve alternatif yöntemler (diğer doğum kontrol yöntemleri hakkında) ayrıntılı bilgi verilmemiş ve başvurucu operasyonun yapılmasını takiben yeniden hamilelik olasılığı hakkında bilgilendirilmemiş ya da düzgün bilgilendirilmemiştir.*”⁴⁸ Mahkemenin bulgularını, cankurtarılanla hastaeneye ulaştıktan sonra on yedi dakika içinde tıbbi muayenesinin, operasyona hazırlığın (anestezinin hazırlanması dahil) ve iki operasyonun yapılmasının ve bu arada hastanın operasyonun risklerine ve alternatif doğum kontrol yöntemlerine dair ayrıntılı bilgilendirilmesinin olanaksız olması nedeniyle doğrulanmaktadır. Başvurucu o anda doğmamış bebeğini kaybetmenin şoku ve şiddetli acı içindedir ve çok kan kaybetmektedir. Ameliyat masasında yatmaktadır. “Sterilizasyon” teriminin anlamını bilmemektedir. Durum başvurucuya bir doktor tarafından tam olarak anlatılmamıştır. Bunun yerine doktor, ondan güçlükle okunabilir bir elyazısıyla yazdığı ve kısırlaştırma için kullanılan Latince terimin bulunduğu izin formunu imzalamasını istemiştir. Doktorun hastayı müdahale hakkında tam olarak bilgilendirmemesi açıkça Avrupa İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesinin ve WHO Sağlık Hakları Bildirgesinin ihlalidir. Birleşik Krallık Sağlık Departmanı “Muayene ve Tedaviye Onay için Referans Kılavuz”unda “onamın geçerliliğinin verildiği biçime bağlı olmadığını” belirtmektedir. “Yazılı onam her zaman onamın delili değildir: gönüllülük, uygun bilgilendirme ve kapasite karşılanmadıysa bir formun üzerindeki bir imza onam anlamına gelmez.”⁴⁹ Aynı yayın şunu da belirtmektedir: “Müdahalenin neleri içerdiğin bilmeden itiraz etmeden müdahaleyi kabul etmek “onam” anlamına gelmez.”⁵⁰
18. Başvurucu, operasyon ve riskler ve diğer doğum kontrol yöntemleri hakkında tam olarak bilgilendirilmiş olsaydı kısırlaştırmayı asla kabul etmezdi. Kendisi kısırlaştırma dahil doğum kontrolünün her türünü yasaklayan Katolik inancına sahiptir. Macar Bilim Akademisine göre “*Kısırlaştırma, bölüsi köklü...[finansılara]...saldırıldır ki geleneksel Roman topluluklarında yaşayan pek çok kadın anne ve eş olarak tanımlanmaktadır ve [bu durumda] cinsel kimliklerini ve rollerini zarar görmeden taşıyamazlar.*”⁵¹ Bu geleneklerin onların üreme hakkına dair mutlak bir değer taşımaktadır. Kısırlaştırma operasyonu başvurucunun hayatını temelden ve köklü biçimde etkilemiştir. O zamandan hem başvurucu hem de partneri depresyon tedavisi görmektedir. Başvurucu bu nedenle, doktorların onu kısırlaştırma hakkında bilgilendirmemesi ile kısırlaştırmanın onda yol çatığı fiziksel ve duygusal hasar arasında yakın ilişki bulunduğunu ileri sürmektedir. “Biz büyük bir aile istemiştik. Yeniden doğurmak isterdim. Ancak yapamam...nasıl demeli...istesem bile yapamayacak olmam beni üzüyor, deneyemem bile...Hayatımı riske atsa bile denerdim...” (NEKI’nin 13 Şubat 2003’te Başvurucu ile yaptığı görüşmeden).⁵²

46 Engenderhealth, Contraceptive Sterilization: Global Issues and Trends, A V S C Intl; March 2002, s. 7-4.

47 Macaristan Sağlık Hizmetleri Yasası 154/1997, 15.3. md.

48 Bkz. Belge 5, Szabolcs-Szatmar-Bereg Bölge Mahkemesi Kararı.

49 UK Dept of Health “Reference guide to consent for examination or treatment”, para. 11, <http://doh.gov.uk/consent>.

50 Idem para.1.

51 Maria Neményi: Roma Mothers in Health Care, <http://mek.oszk.hu/01100/01156> 52 Bkz. Belge 6, Başvurucuyla Görüşme.

52 Bkz. Belge 6, Başvurucuyla Görüşme.

19. CEDAW'ın 24 No'lu genel Yorumunun 20. ve 22. paragraflarında belirlenen aydınlatılmış onam standardı, Avrupa İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesinin öngördüğü standartlar ve WHO Hasta Hakları Bildirgesi (yukarıda açıklandı) ve Macaristan Sağlık Hizmetleri Yasası dikkate alındığında, davamın unsurları başvurunun izin formunu imzalamadan önce bilinçli seçim yapmadığım göstermektedir. Özgür ve tam bir aydınlatılmış onam için zorunlu olan müdahale esasında hastanın kapasitesi, gönüllülük ve uygun bilgilendirme unsurlarının hiçbirisi karşılanmamıştır. Bu koşullar karşılanmadığında izin formunun altındaki imza onamı geçerli kalmaz. İnsan Hakları Komitesinin yorumladığı üzere iradi olmayan kısırlaştırma işkence veya zalimce, gayri insani ve küçültücü muameledir.⁵³ Ağır bir insan hakları ihhalidir. Başvurucu hastanenin kısırlaştırma operasyonuna izin vermeden evvel seçenekler hakkında onu tam olarak bilgilendirmeden sunduğu sağlık hizmetinin Sözleşmenin 12. maddesini ihlal ettiğini ileri sürmektedir.

Sözleşmenin 16.1.e maddesinin İhlali: Devlet başvurunun üreme yeteneğini elinden almıştır.

20. Sözleşmenin 16.1.e maddesine göre "taraf devletler, çocuk sayısına ve çocukların ne zaman dünyaya geleceklarine özgürce ve sorumluluk alarak karar vermelerinde ve bu haklarını kullanabilmeleri için bilgi, eğitim ve diğer araçlardan yararlanabilmeleri için gerekli bütün uygun tedbirleri alır."
21. Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi evlilik ve aile içi ilişkilerde eşitliğe ilişkin 21 No'lu Genel Tavsiye Kararında "Bazı raporlar, zorla hamile kalma, kürtaj veya kısırlaştırma gibi kadınlara üzerinde ciddi etkileri olan cebri faaliyetlerin varlığını ortaya koymaktadır. Çocuk sahibi olup olmama kararı, tercihen eş veya parterle ortaklaşa alınması gereken bir karar olup, eş, ebeveyn, partner veya Hükümet kararları ile sınırlandırılmamalıdır."⁵⁴ demektedir. Komite 19 No'lu Genel Tavsiye Kararına göre de "Zorla kısırlaştırma veya kürtaj, kadınların fiziksel ve ruhsal sağlıklarını ciddi şekilde tehlikeye sokmakta ve kadınların çocuk sayısı ve çocukların ne zaman dünyaya geleceği hakkında karar verme hakkını ihlal etmektedir."⁵⁵ Yine Komite'nin 19 No'lu Genel Tavsiye Kararına göre "devletler, doğurganlık ve üreme ile ilgili zorlamaları önleyici önlemler alınmasını sağlaması..." gerekmektedir.⁵⁶
22. Uluslararası *case law* da bu meselede açıktır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, bir kadının rızası olmadan jinekolojik muayeneden (bekaret testi) geçirilmesine ilişkin *Y.F. v. Türkiye*⁵⁷ kararında, bir kimsenin bedeninin onun özel hayatının en mahrem yönü olduğuna karar vermiştir. Bu nedenle çok az önem taşısa da zorla ya da baskıyla ya da mecbur edilerek yapılan tıbbi müdahale, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8. maddesine göre özel hayatın gizliliğinin ihlali anlamına gelmektedir.
23. Pensilvanya Eyaleti Kürtaj Denetim Yasasının hükümlerine karşı açılan *Planned Parenthood of Southeastern Pennsylvania v. Casey* davasında, ABD Yüksek Mahkemesi, özel hayatın gizliliği hakkı devletlerin, bireylerin aile hakkında evlenme ve boşanma dahil en hayati kararlarına, çocuk sahibi olup olmalarına karışmasını önler; Mahkemeye göre bunlar "bir insanın hayatındaki en mahrem ve kişisel kararlardır."⁵⁸
24. İnter-Amerikan Komisyonunda zorla kısırlaştırmaya ilişkin bir dava 1999'da ele alınmıştır.59 Maria Mamerita Mestanza Chavez iradesi olmadan kısırlaştırılmış ve ardından ölmüştür. 14 Ekim

53 İHK, 28 no'lu Genel Yorum General: Erkeklerle Kadınların Eşitliği (md. 3) (68th Sess., 2000), General Comments and General Recommendations by Human Rights Treaty Bodies içinde, 11, U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.5 (2001).

54 CEDAW Komitesi 21 No'lu Genel Tavsiye Kararı, para 22.

55 CEDAW Komitesi 19 No'lu Genel Tavsiye Kararı, para 22.

56 CEDAW Komitesi 19 No'lu Genel Tavsiye Kararı, para 24.

57 Y.F. v. Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Başvuru no. 00024209/94.

58 *Planned Parenthood of Southeastern Pennsylvania v. Casey*, 505 U.S. 833 (1992).

59 Inter-American Komisyonu, dava No. 12,191.

2002'de dostane çözüme gidilmiştir. Peru uluslararası sorumluluğunu ve merhumun ailesine tazminat ödemeyi ve ülkedeki aile planlaması ve üreme sağlığına ilişkin politikalarını geliştirmek için çalışmayı kabul etmiştir. Tazminatın miktarı merhumun yedi çocuğu ve kocası için her birine sağlık hizmetleri, eğitim ve barınma masraflarının yanı sıra manevi zararları için 10 bin dolar olarak belirlenmiştir. Peru hükümeti ayrıca Bayan Mestanza'nın ölümünden sorumlu olmaların ortaya çıkarılması için genişletilmiş bir soruşturma yapmayı da kabul etmiştir. Son olarak kadınları kendi kararlarını alabilen özneler olarak görmeyen ulusal yasalarını ve politikalarını iyileştirmeyi de kabul etmiştir.

25. Davanın unsurları, Başvurucunun çocuk sahibi olma ve çocuk sayısına karar verme hakkını kullanmasının ararlarına ve bu konuda bilgilendirilme ve eğitim hakkının ihlal edildiğini göstermektedir. Üreme hakkı başvurucudan Macar devlet görevlileri, devlet hastanesindeki doktorlar tarafından alınmıştır. Kısırlaştırma hukuken ve tıbben dönüşü olmayan bir operasyondur. Her ne kadar kısırlaştırmanın geri döndürülmesi için operasyon yapılabilsede başarı şansı çok düşüktür. Dünya Sağlık Örgütü'nün "Doğum Kontrol Yöntemlerinin Tıbbi Uygunluk Kriterleri"ne göre "Kısırlaştırma sürecinin kalıcılığı ve geri dönüşünün olmadığı dikkate alındığında, hastanın bilinçli seçim yaptığına özel önem gösterilmelidir. Bütün kadınlar kısırlaştırmanın kalıcılığı hakkında bilgilendirilmeli ve etkili, uzun vadeli alternatif yöntemler hakkında aydınlatılmalıdır."⁶⁰ Re F.⁶¹ davasında Lordlar Kamarasından Yargıç Lord Brandon kısırlaştırma operasyonları için "birincisi, pek çok durumda operasyonun geri dönüşü yoktur; ikincisi, operasyondan dönüş olmaması nedeniyle, hemen hemen kesin sonuç ilgili kadının, yaygın ölçüde kabul edildiği üzere ki ben de katılıyorum, en temel insan haklarından birisinden, yani çocuk doğurma hakkından mahrum bırakılmasıdır..." yorumunu yapmıştır. Tanınmış Macar tıp uzmanı Lazslo Lampe, doktorlar için jinekolojik cerrahi el kitabında⁶² "Kısırlaştırma geri döndürülemez bir operasyondur, hastayla birlikte karar verilmelidir" demektedir. Başvurucu Macar Devlet'in görevlilerinin, devlet hastanesi doktorlarının onu, aydınlatılmış onamı olmadan kısırlaştırmalarının çocuk yapmaya ve sayısına özgürce karar vermesini sınırladığını ve Sözleşmenin 16.1.e maddesini ihlal ettiğini ileri sürmektedir.

VII. Diğer Uluslararası Usuller

1. Bu mesele bir başka uluslararası mekanizma ya da usulde incelenmemiştir ve incelenmemektedir.

Başvurunun amacı

1. Bu başvurunun amacı Macaristan'ın Sözleşmenin 10.h, 12 ve 16.1.e maddelerini ihlal ettiğine karar verilmesi ve başvurucu için adil bir giderimin sağlanmasıdır.

Ekli Belgelerin Listesi

- Belge 1. İzin Formu
 Belge 2. Hukuk davası, 15 Ekim 2001
 Belge 3. Fehergyarmart İlçe Mahkemesi Kararı, 22 Kasım 2002
 Belge 4. Temyiz, 5 Aralık 2002
 Belge 5. Szabolca-Szatmar-Bereg Bölge Mahkemesi Kararı, 12 Mayıs 2003
 Belge 6. A.S. ile Görüşme, 12 Şubat 2003
 Belge 7. Hastane kayıtları
 Belge 8. Lazslo Lampe'nin Gynaecological Surgery Handbook-Jinokolojik Cerrahi El Kitabından alıntı
 Belge 9. Başvurucunun avukatının mahkemede beyanı

60 WHO Doğum Kontrol Yöntemlerinin Tıbbi Uygunluk Kriterleri, Second edition, at //who.int/reproductive-health/publications/RHR_00_2_medical_eligibility_criteria_second_edition/rhr_00_2_ster.html.

61 ReF.(1990)2AC1.

62 Bkz. Belge 8, Lazslo Lampe'nin Gynaecological Surgery Handbook-Jinokolojik Cerrahi El Kitabından alıntı

BM Sözlüşmelerinde Bireysel Başvuru Usulleri El Kitabı

İŞKENCE MAĞDURLARI İÇİN HUKUKİ YOLLAR

Bu *El Kitabı*, işkence ve kötü muamele mağdurları ile STK'ler, insan hakları savunucuları ve hukukçular gibi, söz konusu mağdurların adli destek almalarına yardım eden kişilere, BM İnsan Hakları Sistemi kapsamındaki mekanizmalar aracılığıyla adalet arayışları konusunda rehberlik sağlaması amacıyla hazırlanmıştır. *El Kitabı*, İşkenceye Karşı Komite'ye, İnsan Hakları Komitesi'ne ve Kadına Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'ne bireysel şikayetlerin sunulmasına ilişkin temel usulî meseleler hakkında kapsamlı ve erişilebilir bir rehberlik sunmaktadır. *El Kitabı* ayrıca ilgili sözleşme organlarının işkence ve kötü muamele yasağı hakkındaki içtihatlarının da ayrıntılı ve güncellenmiş bir değerlendirmesini sunmaktadır.

Bu çalışmanın hukukçulara, insan hakları savunucularına, OMCT'nin SOS-İşkence ağı üyelerine pratik bir faydasının olmasını ümit ederiz. Bu çalışmaların, uygulamadaki boşluğu kapatacak ve bizi "işkence hiçbir şart altında haklı görülmez" hukuki yükümlülüğüne daha da yaklaşılacak çabalarına cesaret vermesini isteriz.

Gerald Staberock,
OMCT Genel Sekreteri

The World Organisation Against Torture (OMCT), OMCT El Kitapları Serisi'nin ikinci baskılarının yayımlanabilmesi için sağladıkları destek nedeniyle Avrupa Birliği'ne, Oak Vakfı'na ve Hans Wilsdorf Vakfı'na teşekkürlerini sunar.

